

İSTİKLAL MARŞI

VE

MEHMET ÂKİF ERSOY

SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

İSTİKLAL MARŞI VE MEHMET ÂKİF ERSOY SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
04-05 Kasım 2021, DENİZLİ

**İSTİKLAL MARŞI
VE
MEHMET ÂKİF ERSOY
SEMPOZYUMU**

BİLDİRİLERİ

04-05 Kasım 2021

EDİTÖR

Prof. Dr. Ahmet KUTLUHAN
Pamukkale Üniversitesi Rektörü

Pamukkale Üniversitesi Yayınları No: 35

Bu kitabın basım ve yayım hakkı Pamukkale Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölemleri Pamukkale Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğere yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

©Copyright 2017, by Pamukkale University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Pamukkale University.

ISBN 978-975-6992-92-0

Birinci Baskı

Logo Tasarım

Dr. Öğr. Üyesi Özgü HAFIZOĞLU

Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Başkanı

Basım Yeri

Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Tesisleri İktisadi İşletmesi Baskı Merkezi, Denizli 2021.

I. İSTİKLAL MARŞI VE MEHMET ÂKİF ERSOY SEMPOZYUMU

SEMPOZYUM BAŞKANI

Prof. Dr. Ahmet KUTLUHAN
(Pamukkale Üniversitesi Rektörü)

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. İbrahim KISAÇ
(Pamukkale Üniversitesi, Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Melek BOR KÜÇÜKATAY
(Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dekanı)

Prof. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri-Karar Bilimleri)

Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ
(Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı)

Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAS
(Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. Öğr. Üyesi Özgü HAFIZOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı)

Öğr. Gör. Recep ÇAKIR
(Pamukkale Üniversitesi, Çameli MYO Müdürü)

Öğr. Gör. Senem TÜFEKÇİ
(Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam MYO Müdür)

SEMPOZYUM SEKRETARYASI

Arş. Gör. Orhan BALDANE
(Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)

Arş. Gör. Kevser SÖNMEZ SEVİNÇ
(Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)

Arş. Gör. Oğuz KALKAN
(Pamukkale Üniversitesi, Müzik)

Arş. Gör. Dr. Özgen KILIÇ ERKEK
(Pamukkale Üniversitesi, Fizyoloji)

Arş. Gör. Dr. Çağdaş YÜKSEL
(Pamukkale Üniversitesi, Tarih)

Arş. Gör. Özge KILIÇARSLAN
(Pamukkale Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği)

II. İSTİKLAL MARŞI VE MEHMET ÂKİF ERSOY SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Efe AKBULUT (*Pamukkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi*)
- Prof. Dr. Hayati Murat AKGÜL (*Pamukkale Üniversitesi, Dış Hekimliği Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Vesile ALKAN (*Pamukkale Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fak. Dekanı*)
- Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH (*Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Mustafa ARSLAN (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Yunus ARSLAN (*Pamukkale Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Yunus BALCI (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Nergis BİRAY (*Pamukkale Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları*)
- Prof. Dr. Melek BOR KÜÇÜKATAY (*Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Bilge CAN (*Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN (*Pamukkale Üniversitesi, Sosyoloji*)
- Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Kadir KAVAKLIOĞLU (*Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Yusuf KILIÇ (*Pamukkale Üniversitesi, Tarih*)
- Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Sevgi ÖZKAN (*Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK (*Pamukkale Üniversitesi, Türkçe Eğitimi*)
- Prof. Dr. Turgut TOK (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK (*Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
- Prof. Dr. Muhammet Ensar YEŞİLYURT (*Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı*)
- Prof. Dr. Murat ZENGİN (*Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı*)

Doç. Dr. Serdar ALTUN (*Atatürk Üniversitesi, Veterinerlik Patolojisi*)
Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
Doç. Dr. Mesut GÜN (*Mersin Üniversitesi, Türkçe Eğitimi*)
Doç. Dr. Pınar İLİ (*Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO Müdürü*)
Doç. Dr. Levent KURGUN (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin AKŞİT (*Pamukkale Üniversitesi, Coğrafya*)
Dr. Öğr. Üyesi Salih Mehmet ARÇIN (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
Dr. Öğr. Üyesi Fahri ATASOY (*Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji*)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR (*Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı*)
Dr. Öğr. Üyesi Zeki GÜREL (*Gazi Üniversitesi, Türkçe Eğitimi*)
Dr. Öğr. Üyesi Özgü HAFIZOĞLU (*Pamukkale Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı*)
Dr. Öğr. Üyesi Gözde KAN ÜLKÜ (*Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık*)
Dr. Öğr. Üyesi Sait KOÇAK (*Pamukkale Üniversitesi, Mekatronik Mühendisliği*)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZEK (*Pamukkale Üniversitesi, Bozkurt MYO Müdürü*)
Dr. Öğr. Üyesi Gencal ŞENYAYLA (*Pamukkale Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları*)
Dr. Öğr. Üyesi Aysel YEŞİLYURT ER (*Pamukkale Üniversitesi, Çal MYO Müdürü*)
Öğr. Gör. Ömer BOYACI (*Pamukkale Üniversitesi, Çardak OSB MYO Müdürü*)
Öğr. Gör. Recep ÇAKIR (*Pamukkale Üniversitesi, Çameli MYO Müdürü*)
Öğr. Gör. Senem TÜFEKÇİ (*Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam MYO Müdürü*)

İÇİNDEKİLER

Mimarlık Fakültesi Öğrencileri Sergisi.....xi

SEMPOZYUM ÖZEL OTURUMU

İstiklal Marşının ve Şiirinin Fizyolojik Etkileri Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Ahmet Kutluhan, Özgen Kılıç Erkek, Dilek Sayın Işık, Selma Tekin, Hande Şenol, Esin Avcı, Bürge Kabukçu Başay, Melek Bor Küçükkatay.....3

İstiklal Marşı'nın Pozitif Psikoloji Çerçevesinde Kavram Analizi

İbrahim Kısaç , Servet Kaçar Başaran, Zeynep Erdoğan Yıldırım..... 17

İstiklal Marşı ve Koordinat İlişkisi

Recep Çakır..... 33

Büyük Türkiye Cumhuriyeti ve İstiklâl Marşına Saygı Duruşu: Pamukkale Üniversitesi Mehmet Âkif Ersoy Yılı Anıt Mekân Projesi- İstiklâl Marşımızın Kabulünün 100. Yılı Anıt Mekân Projesi

Özgü Hafizoğlu 41

İstiklal Marşı'nın 100. Yılında İstiklal Marşı Şiirine İlişkin Gençliğin Dijital Duygu Bulutu: Acıpayam Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama- İstiklal Marşı'nın Serbest Çağrışım Metodolojisi ve Duygu Bulutu Uygulaması Yoluyla Çözümlemesi

Senem Tüfekçi, Filiz Gülsevin Ersöz, Cevat Sercan Özer 61

Deneyim Perspektifi ile Poster Tasarımı: İstiklal Marşı Mekânları Sergisi Örneği

Fazıl Akın, Nilgün Büber, Alper Aksu, Tuana Korkmaz, Ertuğrul Kınış, İzzet İlgün Demet Akpınar, Alp Emre Çelik, Şeyma Özdemir, Amine Hatun Üstünçelik 71

Metin Madenciliği ile İstiklal Marşı ve Diğer Ülke Marşlarının Benzerliklerinin Değerlendirilmesi

Günay Kılıç, İbrahim Budak, Selçuk Burak Haşiloğlu..... 89

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Mehmet Akif Ersoy ile Mağcan Cumabay’da Milliyetçilik, Hürriyet, Birlik ve Vatan <i>Nergis Biray, Emre Tunçkın</i>	101
Söz Eylem Kuramı Işığında “İstiklal Marşı”mız <i>Nurten Sarıca, Mustafa Sarıca</i>	121
Mehmet Âkif’e Göre Müslümanların İçine Düştüğü Sorunlar <i>Recep Ardoğan</i>	137
Ahlak Meselelerine Âkif’le Bakmak <i>H. Aliyar Demirci</i>	169
Denizli’de Millî Mücadelenin Başladığı Yer: Kayalık Camisi <i>Halil Özyiğit</i>	191
Mehmet Âkif Ersoy’un İttihâd-ı İslâm’a Bakışı <i>Süleyman Çam</i>	223
Kaotik Anlarda Fıkhın Milletin Direniş Ruhunu İnşa Etme Fonksiyonu -Millî Mücadele’de Sarayköy Örneği Bağlamında- <i>Sefa Atik</i>	243
İstiklal Marşı’nın İlham Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerîm <i>Mustafa Cihad Bakkal</i>	269
İstiklal Marşı’nda Akif’e İlham Veren Hadisler <i>Mahmut Yazıcı</i>	283

Salgın Hastalıklarla Mücadele Üzerine Mehmet Âkif'in Görüşleri: "Koleraya Dair" Yazısı Örneğinde <i>Metin Menekşe</i>	301
Mehmet Akif Ersoy'un Necid Seyahati: Bir Arabuluculuk Vazifesi ve Necid Çöllerinde Şiirinin Yazılması <i>Özer Özocak</i>	327
İstiklâl Marşı'nda Psikososyal Bir Gösterge Olarak Millî Romantik Bilinç <i>Fevziye Alsaç</i>	341
Türkiye'nin Mayası: <i>Diyanet Gazetesi</i> 'nde Milletın Mutabakat Zemini Olarak Mehmet Akif Söylemi <i>Enes Şahin, Selin Şahin</i>	361
Mehmet Akif Ersoy'a Yönelik Eleştiriler ve Türk Kimliği <i>İkbal Vurucu</i>	377
İstiklal Şairi Mehmet Akif Ersoy və Ahmed Cavad <i>Aybəniz Əsgərova</i>	407
Mehmet Akif Ersoy ve Azerbaycan <i>Aynur Səfərli</i>	415
Kelime Ayırıcı Programın Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı, Çanakkale Şehitlerine ve Seyfi Baba Adlı Eserlerine Uygulanması Projesi <i>Çağlar Akçay</i>	431
Yer Kimliği İnşa Etmede "İstiklâl Marşı" <i>Emre Aracı</i>	437

Âşıkların Dilinden Millî Mücadele <i>Hilmi Savur</i>	447
Mehmet Akif Ersoy'un Hayatının Oyunlaştırma Yöntemiyle İngilizce Derslerinde Öğretilmesi <i>Latife Çeri</i>	461
Öykü Haritası Yöntemiyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ses Duyan Kız" Öyküsünün Çözümlemesi <i>Meltem Çetinkaya</i>	469
Hakikat Nameleri Eşliğinde Özgürlüğe Haykırış: İstiklal Marşı <i>Meral Kınaytürk</i>	485
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Ulusal Alegorinin Göstergesi Olarak Beden <i>Nurhale Karabacak</i>	489
Mehmet Akif Ersoy'un ve Eserlerinin İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Varlığının Değerlendirilmesi <i>Oğuzhan Uzun- Murat Dağ</i>	495
Beden Perküsyonu Yöntemi ile İstiklâl Marşı'nın Doğru Okunması Projesi <i>Osman Asiltürk</i>	505
Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Hikayeleri ve Değerler Eğitimi <i>Öznur Akgün</i>	511
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Psikolojik ve İmgesel Olarak Ölüm <i>Selenay Becerik</i>	513

Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Dini Söylem ve Neo Epik'in İmkânları <i>Selçuk Hüseyin Gazi Karatay</i>	523
Milli Mücadele'nin Türk Resmine Yansıması <i>Serpil Özkan</i>	531
Otobiyografiden İdeale Mehmet Âkif'in Kuşak Tasarımı Olarak Âsım <i>Sevil Ömriye Turan</i>	555
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Sosyal Realizmin Unsuru Olarak Renkler <i>Sinem İğnecioğlu</i>	561
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Arketipal Bir İmkân Olarak Yol <i>Sümeyye Gürsoy</i>	571
Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif Dostluğu Üzerine <i>Ümmü Büşra Çetiner</i>	579
İstiklâl Marşı'nın Resmî İşlem Geçerliliğinin Bağlandığı 21 Mart 1921 Tarihli Ceride-İ Resmîye Gazetesi ve Gazetede Yer Alan Kararların Muhtevaları <i>Ünal Büyük</i>	589
Türkiye'de Posta Pullarında Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşı <i>Yasemin Özbek</i>	601
İstiklal Marşı'nın İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Kök Değer ve Temalar Açısından İncelenmesi <i>Yaşar Sözen</i>	607

Küfe Manzum Hikâyesi'nin Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Uyarlanması
Projesi

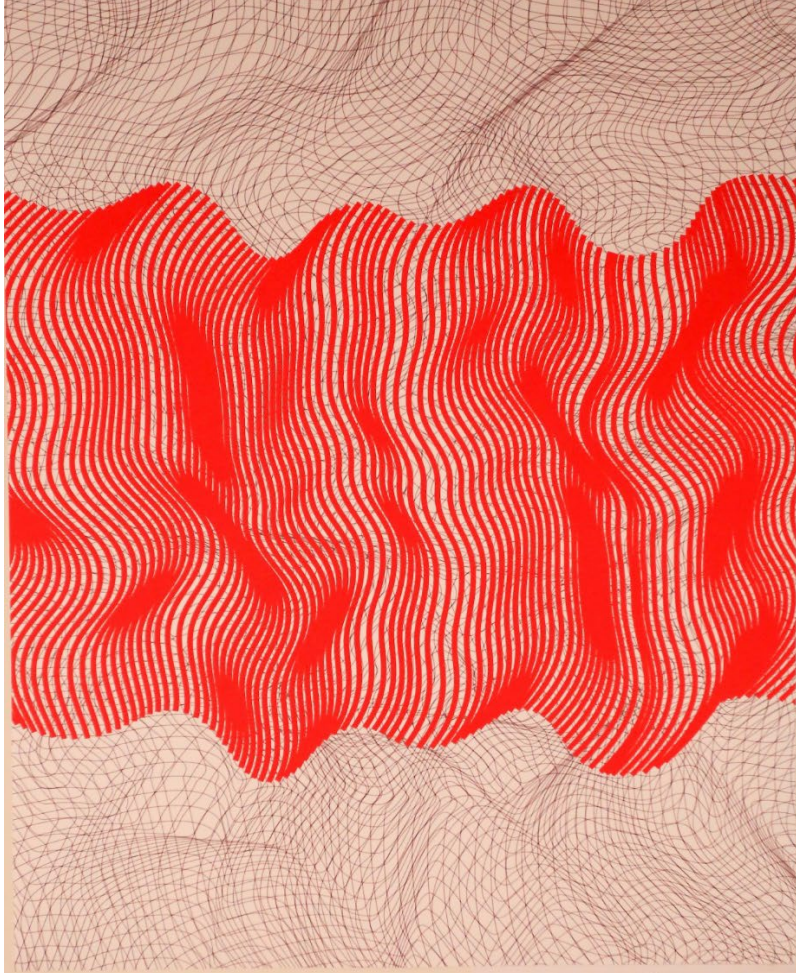
Zühal Tiğre Akçay..... 631

“Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı” Plastik Sanatlar Sergisi

Feryal Beykal Orhun.....645

MİMARLIK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ SERGİSİ

Nilgün Büber

Poster, İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönemi ele alarak oluşturulmuştur. 1921 yılında arka planda savaşlar olurken bir yandan bağımsızlığın ifadesi olan İstiklal Marşı'nın yazılması konu alınmıştır. Bu bağımsızlık bayrağın dalga hareketleriyle ifade edilmiştir.

Ş. Tuana Korkmaz

Posterde İstiklal Marşı denildiğinde ilk akla gelen nesne olarak bayrak ele alınmıştır. Bayrağın yüceliği ve yükseklerdeki duruşunu sergiler. Bir sahneye sığamayacak kadar yüksekte olan bayrağı göremesek de varlığını hissederiz. Bu da ingelem dünyamız üzerinde bir sorgulamaya yer verir. Posterde birbirine yakın renklerin kullanılarak göğün ve bayrağın bütünlüğü simgelenmiştir.

Yaren Derin

Kırmızıyla belirtilmiş güzergah İstiklal
Marşı'nın okunduğu esnada
oluşturulan nizami sırayı temsil
etmektedir. Bütün bu nizam boyunca
bulunan tüm bireylerin
deneyimlerinin farklı olduğu;
bazılarının törene geçerek, bazılarının
duyarak katıldığı temsil edilmiştir. Bu
deneyim farklılığı arka planda çizgi
kullanılan ve boş bırakılan kısımla
gösterilmektedir. Ortamda
bulunulduğu halde algılamamak ve
bulunup deneyimlemek olarak ayrılıp
arkaplandaki boşluk ve doluluk
olarak temsil edilmiştir.

D. Alper Aksu

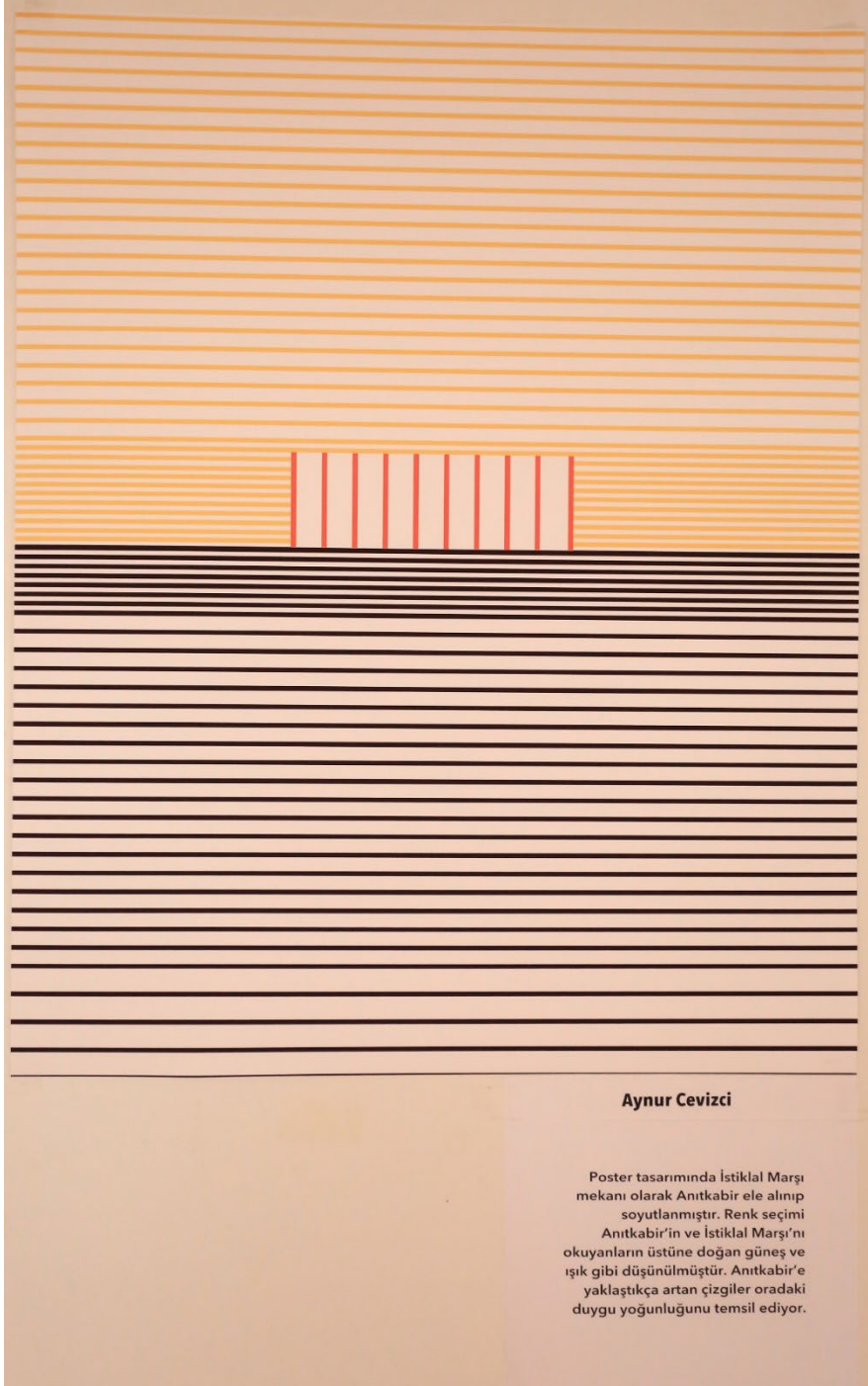
İstiklal Marşı'nın yazımı, zor zamanlardan sonra aydınlık bir geleceğin hem habercisi hem de kanıtıdır. Posterdeki siyah renk yoğunluğu İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönemdeki zorlukları anlatırken koyudan beyaza giden kısım ise kapısı aralanmış aydın geleceği imgelemektedir.

Amine Hatun Üstünelik

Posterde bayrağın şafaklarda dalgalanarak gökyüzünde özgürlüğe kavuşması, tutsaklığın artık sadece aralara sızmaya çalışan ama asla başaramayacak birer yansıma olması ve ebedi bir şekilde aydınlığa kavuşulması temsil edilmiştir.

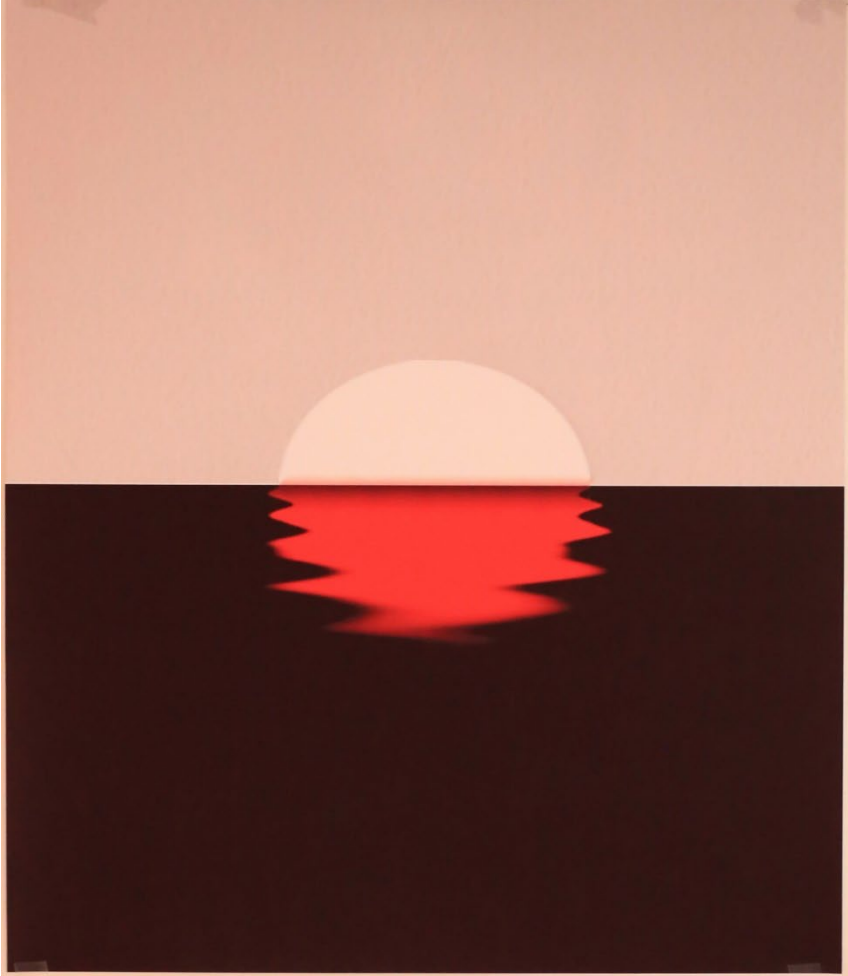
Posterini gören herkese özgürlük ve umut hissiyatı çağrıştırmak hedeflenmiştir.

Melike Erkol

Poster, İstiklal Marşı'nın yazıldığı zamanı anlatır. Düşmanlar tarafından çevrelenen vatanın birlik ve beraberlik sayesinde güçlülere göğüs germesini ve bu birliğin de İstiklal Marşı gibi güçlü bir duygu ifadesi ile de sağlandığını anımsatır.

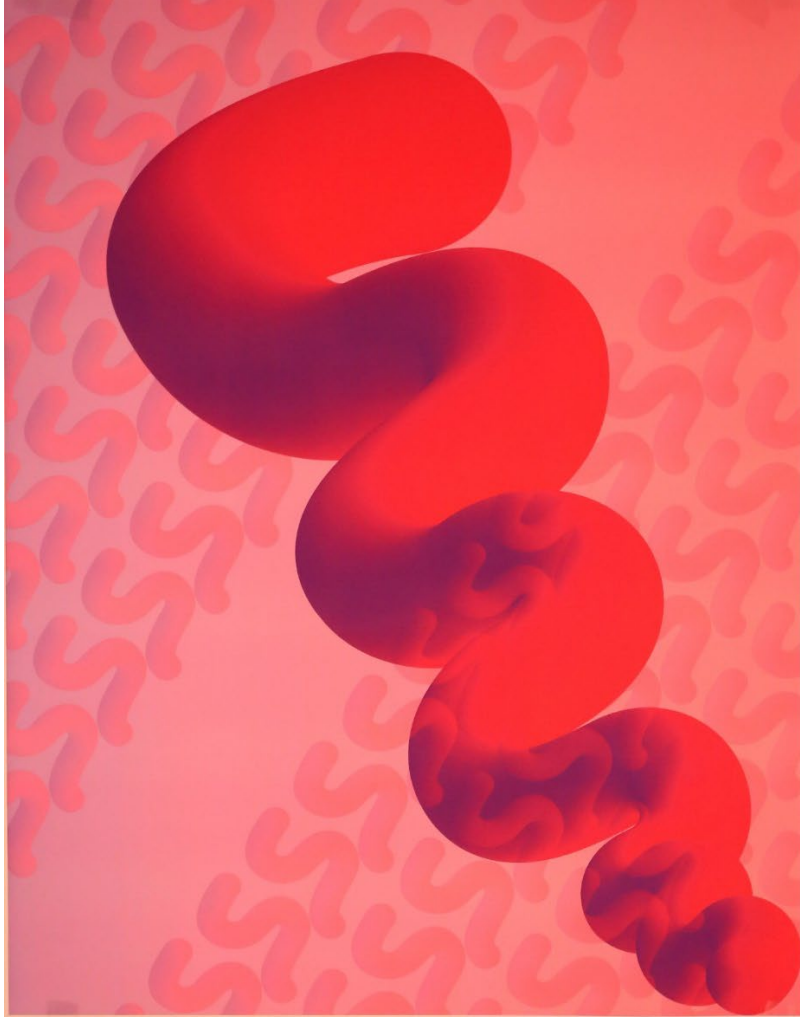

Mete Kayacan

Posterde, toplumumuzun belleğinde yer edinmiş, İstiklal Marşı öncesinde verilmiş olan savaş ele alınmıştır.

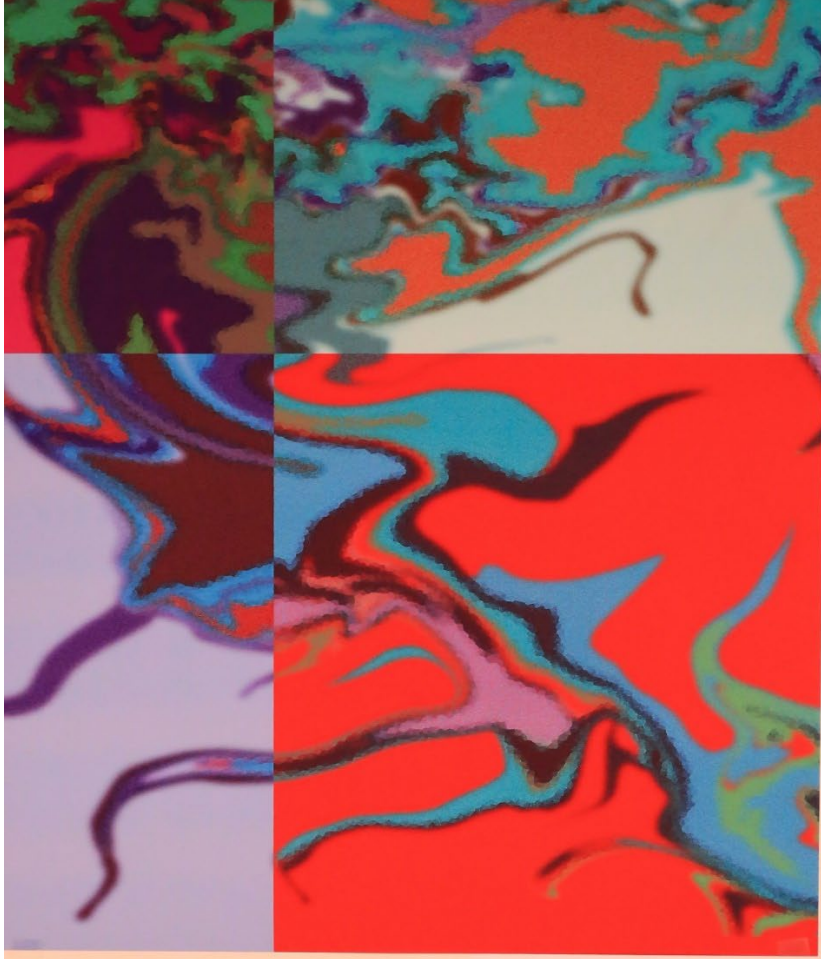
Siyah renk İstiklal Marşı'nın yazılmasına neden olan karanlık dönemi, beyaz renk Türk Ulusu'nu, kırmızı renk ise ulusumuzun aydınlık geleceğe kavuşurken arkasında bıraktığı tarif edilemez duyguları temsil etmektedir.

İstiklal Marşı'mız posterde kırılma ve değişme noktasını temsilen ufuk çizgisi olarak tasvir edilmiştir.

İzzet İlğün

Yankı.
Poster kurtuluş/bağımsızlık mücadelesi sırasında ve anma sırasında birlikte olma duygulanımını aktaran şeyin yankı deneyimi olduğunu düşünerek oluşturulmuştur. Sesin tek olandan çıkıp çoklanması. Kullandığım renkler, kanlı bir mücadeleyi yadsır. Form sesin çoklanmasını ve perdenin arkasından günyüzüne vurmasını temsil eder. Yankı üretimi yapan atmosferlerin duygulanım üzerindeki etkisine bağlı (onu düşünen) ilerleyen, deneyimlere odaklanan bir çalışma.

Alp Emre Çelik

Poster İstiklal Marşı dizelerinin kıtaları arasındaki geçişi ve akışını göstermek için farklı ve canlı renklerde kullanılarak bakıldığında parçaların bir bütün oluşturması amacı ile tasarlanmıştır.

Aynı zamanda posterdeki akışkanlık, gök ve toprak arasındaki bir bütünlüğü ve geçişi simgelemektedir.

Renklerin birbiri arasındaki farkı istiklal marşı mekanları başlığı altında farklı yorumlamalar içerebilmektedir.

Muhammed Oktay Erbek

İstiklal marşında üç kez "vatan" kelimesi geçmektedir. İstiklal Marşı'nı okurken sesimiz bazı yerlerde yükselir bazı yerlerde alçalır ve bu durum aslında bir bayrak gibi dalgalanmaktadır. Siyah, savaşın rengini simgeliyor. Gittikçe büyüyen çubuklar ise savaş sonrası aydınlık günlere çıkan yolu temsil etmektedir.

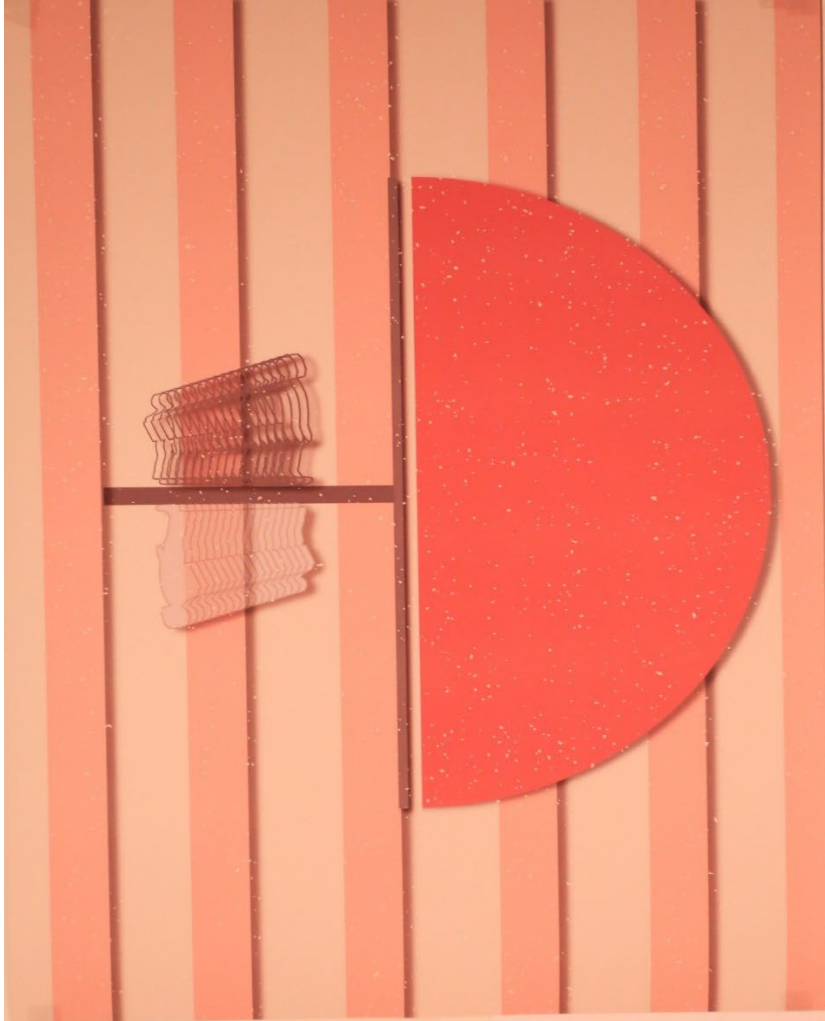
İpek Güçlü

İstiklal Marşı'nın ilk kıtasında yer alan "şafak" güneş battıktan sonraki alacakaranlığı, son kıtasındaki "şafak" ise güneş doğmadan önceki alacakaranlığı ifade eder. İstiklal Marşı'ndaki güneşin döngüsü zaferi simgelemektedir.

Ceren Dilmen

Siyah çizgiler insanları simgeliyor. Çizgilerin farklı kalınlıkta olması insan çeşitliğini yansıtıyor. Çizgilerin etrafına dolananlar ise İstiklal Marşını okurken insanların çevresini saran duyguların dışı vurumu. Kontrast renklerin kullanılması aynı anda birden fazla duygu hissinin gösterimini amaçlıyor.

Duygu Yıldız

Posterde ilk olarak göze çarpan kırmızı renk, bayrağı simgelemektedir. Kullanılan yarım daire geçmiş ve gelecek arasındaki ince çizgiyi tamamlayacak şekilde konumlanmıştır. Herkesin çocukluğunda yer etmiş İstiklal Marşı törenlerinden yola çıkılarak oluşturulan arka arkaya sıralanmış çocuk silüetleri, saygı duruşunu anımsatmaktadır.

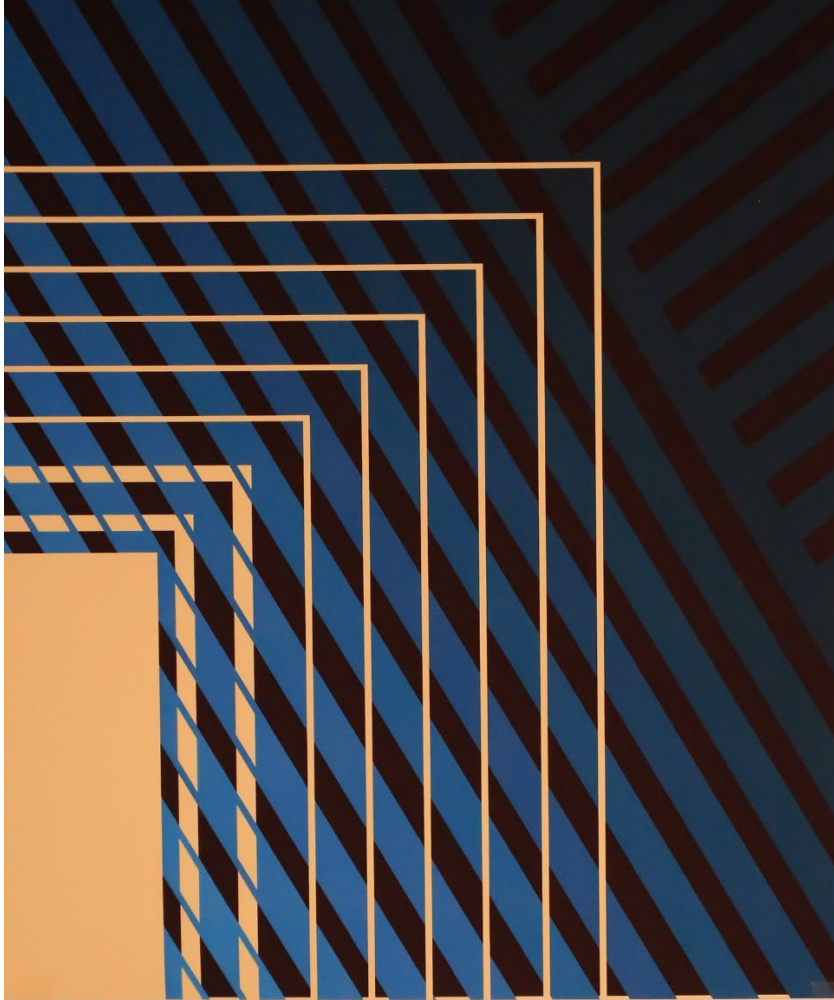
Demet Akpınar

İlköğretim okullarında İstiklal Marşı'nın okunduğu mekandan yola çıkılarak, sıraları oluştan ve ayrılaşan öğrenciler gri şeritler halinde ifade edilmiştir. Bu sıranın yönü okula ve önündeki bayrağa doğrudur. Marş sırasında gözler ulu kabul edilen kırmızı renkli Türk Bayrağı'ndadır.

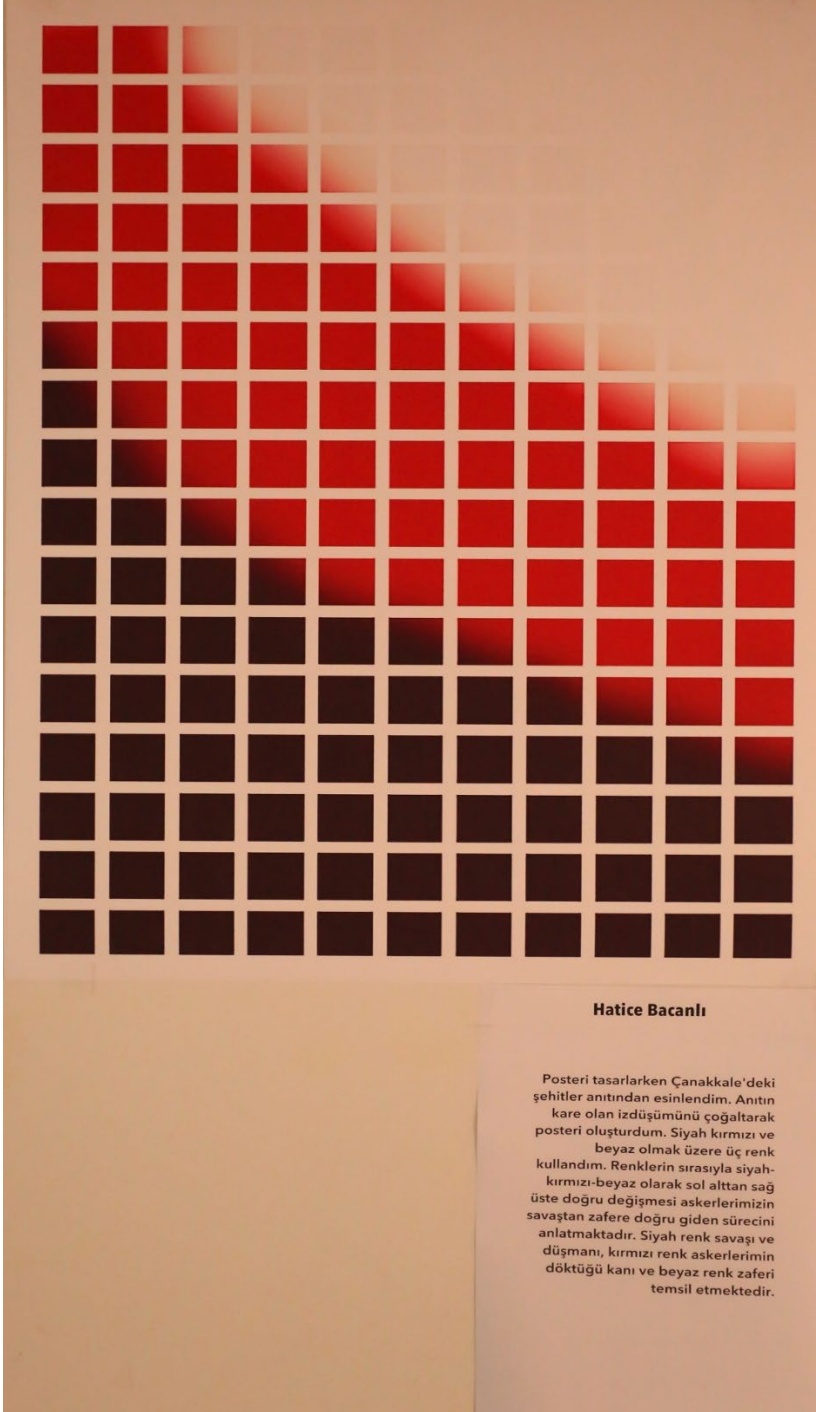
Ramazan Erdem Özen

Posterde koyudan açığa doğru ilerleyen kırmızı renk Türk Milleti'ni temsil etmektedir. İçinde bulunduğu karmaşayı ve zorluğu türlü mücadelelerle arkasında bırakarak aydınlık bir geleceğe doğru ilerlemektedir. İstiklal Marşı'mızın, bu süreçte Türk Milleti'nin bu karmaşa ve acı dolu ortamdaki çıkma sürecini yansıtmayı anlatılmaktadır.

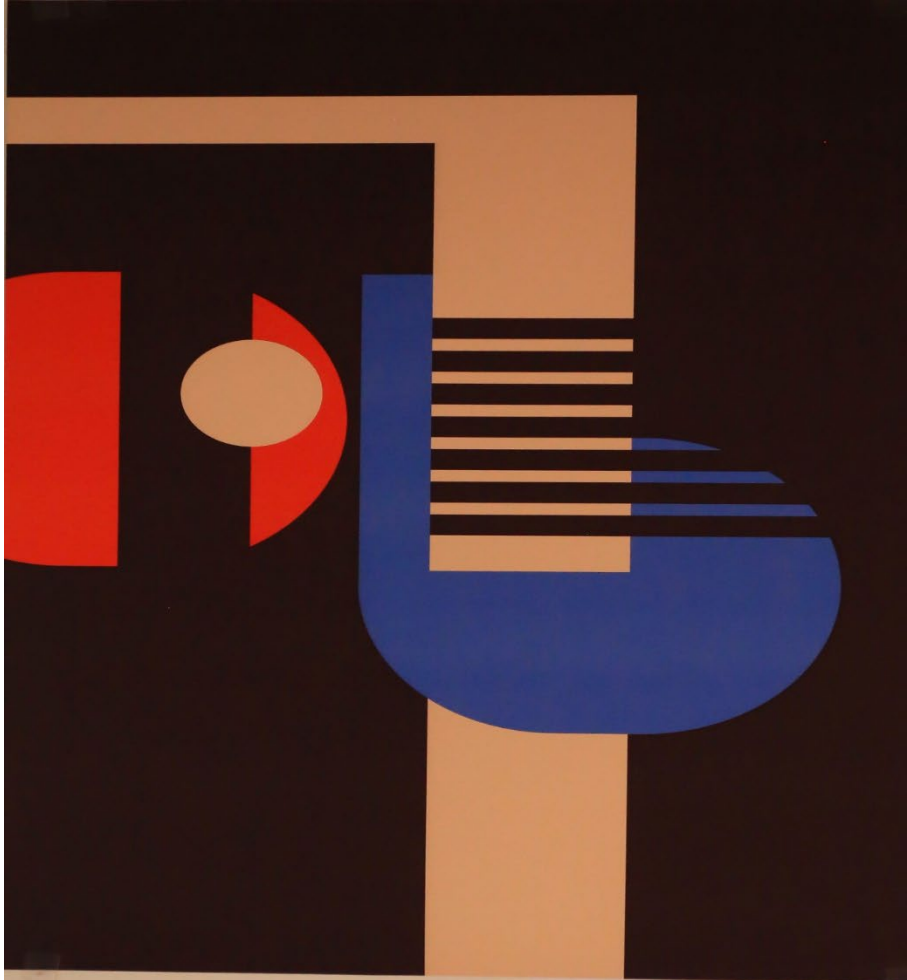
Şeyma Özdemir

Dönemin karanlık yüzü arkada siyah renk üzerinden tanımlanmıştır, Marş'ın 3.kıtasında yer alan "hür" ifadesi önde sarı renk çerçeveler üzerinden tanımlanmıştır. Yine "Hangi çılgın bana zincir vuracakmış" ifadesi lacivert rengin tonlarının açılması ile düşmana karşı - büyük bir inançla- yapılan zaferin yansımasıdır. Poster kendi bendini de aşarak, yaşanan dönem ve mekandan taşılacak iradenin göstergesidir.

Hatice Bacanlı

Posteri tasarlarken Çanakkale'deki şehitler anıtından esinlendim. Anıtın kare olan izdüşümünü çoğaltarak posteri oluşturdum. Siyah kırmızı ve beyaz olmak üzere üç renk kullandım. Renklerin sırasıyla siyah-kırmızı-beyaz olarak sol alttan sağ üste doğru değişmesi askerlerimizin savaştan zafere doğru giden sürecini anlatmaktadır. Siyah renk savaşı ve düşmanı, kırmızı renk askerlerimin döktüğü kanı ve beyaz renk zafere temsil etmektedir.

Elif Deveci

Mehmet Akif Ersoy'un yatak odasının duvarlarındaki yazılara baktığımda İstiklal Marşı'nın arka planında harcanan yoğun mesaiyi arka planda siyah renk kullanarak postere yansıtmak istedim. Renklerin üstlerine binmiş siyah kısımlar İstiklal Marşını -mavimsi rengin üstünde bulunan siyah çizgiler marşın bestelenmiş kısmını yani küçük bir kısmını- temsil ediyor. Mavimsi renk yumuşaklığıyla marşın dokusunu temsil ederken imgesel olarak sol anahtarlarıyla benzeşsin istedim.

**SEMPOZYUM ÖZEL
OTURUMU**

İSTİKLAL MARŞININ VE ŞİİRİNİN FİZYOLOJİK ETKİLERİ ÜZERİNE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA

Ahmet KUTLUHAN*

Özgen KILIÇ ERKEK**

Dilek SAYIN***

Işık TEKİN****

Selma TEKİN*****

Hande ŞENOL*****

Esin AVCI*****

Bürge KABUKÇU BAŞAY*****

Melek BOR KÜÇÜKATAY*****

GİRİŞ

İnsanlar sesle çevrili bir dünyada yaşar ve hayat boyu müziğe maruz kalırlar (Kawamura ve Miller 2019). Düşük maliyetli ve güvenli bir destekleyici terapi yöntemi olarak ele alınan müziğin, duyguların ve otonom sinir sistemi aktivitesinin düzenlenmesindeki etkinliği bilinmektedir. Sakinleştirici müzik, sağlıklı genç yetişkinlerde otonom dengenin parasempatik yöne kaymasına yol açarak rahatlama ve gerginliğin azalmasına neden olur (Jia 2016). Primer olmayan işitme korteksinin müziğe özgü (konuşma ve diğer seslerin aksine) sinirsel işleme bölgesi olarak fonksiyon gördüğü gösterilmiştir (Norman-Haignere 2015). Bir başka çalışmada ise işitme korteksinde müzik ve konuşmada ortak olarak bulunan kompleks harmonik tonlara yanıt veren “harmonik şablon” nöronları tespit edilmiştir (Feng 2017). Müzikal tınılar limbik sistemde

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Rektörü

** Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji

*** Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji

**** Uzm. Dr., Denizli Devlet Hastanesi, Kardiyoloji

***** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Nöroloji

***** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyoistatistik

***** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya

***** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları

***** Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dekanı, mbor@pau.edu.tr

merkezi olarak yerleşmiş hipotalamus-hipofiz aksının yanında bulunan amigdala ve hipokampus tarafından da tanınır (Beaulieu-Boir 2013).

Şiir, belirli bir kafiye düzenine ve uyağa göre yazılan; içerisinde aşkı, sevgiyi, düşünceyi, duyguyu barındıran; kelimelere farklı anlamlar yükleyen, bir anlamda sözcüklere sanatsal değer katan bir nazım biçimidir (Bilgihanem 2016). Şiirin, birincil ödül devresi ile ilişkili en yüksek duygusal tepkileri ortaya çıkarmak için güçlü bir uyarıcı olarak hareket ettiği bilinmektedir (Wassiliwizky 2017). Müzik ve şiir arasındaki benzerlikler ton, gerim, ritim ve form olarak özetlenebilir ve müzikle çok fazla şiir söylenir (Hesdorffer 2016). Perde ve akorların, normalde beynin sağ (konuşma dışı) yarım küresi tarafından kontrol edilirken; ritim, konuşma ve dilin sol yarıküre tarafından kontrol edildiği ileri sürülmüştür (Borchgrevink 1993).

"Müzik sınır tanımaz" ancak, her milletin kendi diliyle, kendine özgü, kültürel geçmişine bağlı akustik özelliklerle yönlendirilen müzik ve dans biçimleri vardır (Kawamura 2019). Önceki çalışmalar ulusal şarkıların dinleyicilerin duyguları üzerinde derin etkilere sahip olduğunu göstermiştir (Bergh 2010, Bodner 2009, Brodsky 1991, Forman 2002, Gilboa 2009). Mutlu milli marşlar ulusal gurur gibi birleştirici olumlu duygular uyandırabilirken (Bodner 2009, Forman 2002, Gilboa 2009), hüzünlü ulusal şarkılar ölüm, keder ve ulusal trajedi gibi temaları hatırlatabilir (Amir 1997, Brodsky 1991). Kişiler üzerinde yalnızca şarkı sözleri mi yoksa müzikli şarkı sözlerinin mi daha etkili olduğu konusunda da tartışmalar yapılmıştır (Yu 2019). Şarkı sözlerinin doğası ile ilgili olarak, toplum yanlısı sözler dinleyen katılımcıların tepki sürelerinin nötr şarkı sözleri dinleyenlerden önemli ölçüde daha hızlı olduğu gösterilmiştir. Tepki süresinin söz içermeyen şarkılarda daha uzun olduğu tespit edilmiştir. Müzikli toplum yanlısı şarkı sözlerinin müzik olmadan okumaya göre toplum yanlısı davranış üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Yu 2019).

Her ulusun bağımsızlığının sembolü olan bir marşı vardır. İstiklal Marşımız tarihimizde altın bir madalya gibi duran Kurtuluş Savaşı'mızın aziz şehit ve gazilerinin unutulmaz izlerini taşımaktadır. İstiklal Marşımız büyük şairimiz Mehmet Akif Ersoy tarafından adeta ilmik ilmik işlenerek Türk milletine hediye edilen bağımsızlık ruhunu ve bu toprakları nasıl kazandığımızı anlatan eşsiz bir sanat eseridir (Eğitim sistemi 2018). Bu yönleriyle İstiklal Marşımızın üzerimizde derin etkileri vardır. Yukarıda özetlendiği gibi literatürde şiir, müzik ve ulusal marşların insan sağlığı, duyguları üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalar olmakla beraber, İstiklal Marşımızla ilgili yapılmış bilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla çalışmamız kapsamında, İstiklal marşımız ve şiirinin kalp hızı, kan basıncı, Elektrokardiyografi (EKG), Elektroensefalografi (EEG), serum kortizol ve opiorfin seviyeleri üzerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmaya 18-40 yaş arası dışarıdan bakıldığında sağlıklı görünen ve öyle olduklarını ifade eden 60 birey dahil edilmiştir. Denekler rastgele 4 gruba ayrılmıştır. 1. gruptaki bireyler İstiklal Marşının 10 kıtasını dinlemiş, 2. gruptaki bireyler İstiklal Marşının 10 kıtasını kendileri okumuşlardır. 3. gruptaki deneklere İstiklal Marşı dinletilmiş, 4. Gruptaki denekler İstiklal Marşının 2 kıta şiirini dinlemiştir. Her grupta 15 denek bulunmaktadır. Çalışma için Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır (25/05/2021 tarih ve 10 sayılı toplantı, karar yazı sayısı 55659).

Dinlemeler ve okuma bir kez yapılmıştır. Çalışma öncesi, çalışma sırasında ve çalışma sonrasında deneklerin kalp hızı ve kan basınçları ölçülmüş, EKG ve EEG çekimleri gerçekleştirilmiştir. Serum kortizol ve **opiorfin** düzeylerinin belirlenmesi için kanları alınmıştır.

İstatistiksel Analiz: Veriler SPSS 25.0 (IBM SPSS Statistics 25 software (Armonk, NY: IBM Corp.) paket programıyla analiz edilmiştir. Sürekli değişkenler ortalama \pm standart sapma ve kategorik değişkenler

sayı ve yüzde olarak verilmiştir. Bağımlı grup farklılıklarının incelenmesinde parametrik test varsayımları sağlandığında iki eş arasındaki farkın önemlilik testi; parametrik test varsayımları sağlanmadığında ise Wilcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Grupların nabız değerleri Tablo 1’de verilmiştir. Deneklerin başlangıç nabız değerleri birbirinden farklı değildi. Okuma / dinleme sırasında katılımcıların nabız değerleri arasında istatistiksel olarak önemli düzeye ulaşan bir fark oluşmamıştır. İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma grubunda okuma sırasında nabız artışı, bitince de nabızda azalma gözlenmiştir. Bununla beraber, okuma sonrası nabız değerleri okuma öncesinden yine de hafifçe yüksektir. Verilerimiz İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okumanın diğer gruplara göre daha fazla duygu yüküne neden olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 1. Grupların nabız değerleri

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
Nabız (atım/dk) Önce	76,27± 13,67	75,79 ± 10,6	77,47±1 3,77	86,77 ± 14,9	0,153
Nabız (atım/dk) Okunurken	75,73 ± 10,45	82 ± 11,0	76,8±10 ,97	78,85 ± 15,43	0,45
Nabız (atım/dk) Sonra	77,33 ± 13,06	78,14 ± 11,68	78,27 ± 10,39	84,77 ± 17,87	0,429
Grup içi p değeri	0,601	0,072	0,933	0,337	

Tablo 2 deneklerin sistolik kan basıncı değerlerini göstermektedir. Deneklerin işlem öncesi elde edilen sistolik kan basınçları birbirine benzerdir. 2 kıta İstiklal Marşı şiirini dinlemek bireylerin sistolik kan basıncında istatistiksel olarak önemli düzeyde azalmaya neden olmuştur ($p<0,05$). İstiklal Marşı şiirini 10 kıta dinlemek diyastolik kan basıncında

artışa, İstiklal Marşını 2 kıta dinlemek ise azalmaya neden olmuştur (Tablo 3) ($p<0,05$). İstiklal Marşı'nın genelde gerek şiir olarak gerek Marş olarak 2 kıtası sıklıkla dinlenilmektedir. Bu durum bireylerin İstiklal Marşını sık dinlemelerine, 10 kıtanın ise daha fazla duygu y¼k¼ i¼ermesine bağlı olabilir. Ek olarak, hem İstiklal Marşı şiiri 2 kıta dinlemeyi takiben sistolik kan basıncının azalması, hem de İstiklal Marşı 2 kıta dinlemeyi takiben diyastolik kan basıncının azalması istiklal Marşımız ve şiirinin bizde oluşturduğu güven ve sakinlik duygusu, tedirginliğimizin azalması; bir ifadeyle “İstiklal Marşımız ve / veya şiirini okuyabiliyorsak bayrağımız dalgalanıyor ve biz de g¼vendeniz demektir” şeklindeki d¼ř¼nceye bağlı olabilir.

Tablo 2. Grupların sistolik kan basıncı değerleri

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
Sistolik kan basıncı (mmHg) nce	123,67 ± 12,6	132 ± 14,74	120,94 ± 15,52	130,67 ± 17,61	0,25
Sistolik kan basıncı (mmHg) sonra	126,67 ±11,75	130 ± 17,73	117,81 ± 19,91	121,67 ± 18,48*	0,258
Grup i¼i p değeri	0,28	0,45	0,258	0,00	

* sistolik kan basıncı önceden fark $p<0,05$

Tablo 3. Grupların diyastolik kan basıncı değerleri

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
Diyastolik kan basıncı (mmHg) önce	71,33 ± 9,15	76,67 ± 6,17	74,38 ± 8,92	82 ± 12,51	0,132
Diyastolik kan basıncı (mmHg) sonra	75,33 ± 7,43*	76,67 ± 8,16	70,31 ± 7,41*	77 ± 10,99	0,271
Grup içi p değeri	0,03	1,00	0,023	0,05	

* diyastolik kan basıncı işlem öncesinden fark $p < 0,05$

Grupların HRV (Kalp atış hızı değişkenliği) değerleri Tablo 4’de gösterilmiştir. HRV otonom sinir sisteminin kalp üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme grubunda dinleme sonrası elde edilen HRV değerleri dinleme öncesinden istatistiksel olarak önemli oranda düşük, İstiklal Marşı 2 kıta dinleme grubunda dinleme sırasında ve sonrasında elde edilen HRV değerleri dinleme öncesinden istatistiksel olarak önemli oranda düşük bulunmuştur ($p < 0,05$). HRV azalması sempatik sinir sistemi adı verilen bizi savaş, kendini savunma gibi aktivitelere hazırlayan sistemin aktivitesindeki artışla ilişkilidir (Dousty 2011). İstiklal Marşı şiiri 10 kıta ve 2 kıta dinleme HRV azalması ile değerlendirilen sempatik sinir sistemi aktivitesinde artışa neden olmuştur.

Tablo 4. Grupların HRV (Kalp atış hızı değişkenliği) değerleri

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
HRV önce	58,25 ± 20,93	61,91 ± 29,41	53 ± 17,33	43,13 ± 19,31	0,234
HRV işlem sırasında	41,75 ± 16,32	49,85 ± 22,94	36,44 ± 9,48*	35,5 ± 6,21	0,462
HRV İşlem sonrası	32,5 ± 6,21*	44,64 ± 25,78	37,22 ± 11,38*	32,5 ± 6,21	0,42
Grup içi p değeri	0,029	0,079	0,013	0,21	

HRV: Kalp atış hızı değişkenliği

* HRV önce grubundan fark p<0,05

Tablo 5. Grupların EKG’de R dalgası genlik değişiklikleri

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
R dalgası (mm) önce	11,89 ± 5,28	9,15 ± 3,78	9,7 ± 2,79	11,2 ± 2,2	0,295
R dalgası (mm) İşlem sırasında	12,44 ± 4,82	9,31 ± 3,45	10,3 ± 2,98	11,3 ± 2,11	0,188
R dalgası (mm) sonrası	11,89 ± 4,43	9,38 ± 3,59	10 ± 2,83	11,3 ± 2,21	0,17
Grup içi p değeri	0,142	0,079	0,311	0,846	

Tablo 5 Grupların EKG’de R dalgası genlik değişikliklerini göstermektedir. Okuma / dinleme öncesi grupların R dalgası genlikleri birbirinden farklı değildir. Okuma / dinleme işlemleri deneklerin R dalgası genliğinde istatistiksel olarak önemli düzeyde değişiklik oluşturmamıştır. Verilerimiz HRV ile tespit edilen sempatik aktivite artışının R dalgasına yansımadığını göstermektedir. Eğer Holter’le 24 saat takip yapılabilseydi, belki fark gözlenebilirdi.

Tablo 6. Grupların EKG’de T dalgası genlik değışiklikleri

	İstiklal Marşı Şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
T dalgası (mm) önce	2,44 ± 0,53	2,92 ± 0,76	2,6 ± 0,52	2,5 ± 0,71	0,152
T dalgası (mm) işlem sırasında	2,56 ± 0,53	3,08 ± 0,76	2,8 ± 0,42	2,5 ± 0,53	0,085
T dalgası (mm) işlem sonrası	2,56 ± 0,53	3,08 ± 0,76	2,8 ± 0,42	2,5 ± 0,53	0,17
Grup içi p değeri	0,368	0,717	0,135	1	

Tablo 6 Grupların EKG’de T dalgası genlik değışikliklerini göstermektedir. Grupların işlem öncesi T dalgası genlik değeri birbirinden farklı değildi. R dalgası genlik verilerine benzer şekilde, Okuma / dinleme işlemleri deneklerin T dalgası genliğinde istatistiksel olarak önemli düzeyde değışiklik oluşturmamıştır. Verilerimiz HRV ile tespit edilen sempatik aktivite artışının T dalgasına da yansımadığını göstermektedir. Eğer Holter’le 24 saat takip yapılabilseydi, grupların T dalgası genliklerinde değışim saptanabilme ihtimali vardı.

Tablo 7. Grupların serum kortizol değerlerindeki değişiklikler

	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Gruplar arası p değeri
Serum Kortizol (mikrogra m/dl) önce	9,1 ± 3,63	9,61 ± 0,91	10,04 ± 1,79	12,19 ± 3,5	0,064
Serum Kortizol (mikrogra m/dl) sonra	7,74 ± 1,91	9,1 ± 3,1	7,42 ± 3,08*	10,87 ± 5,27	0,099
Grup içi p değeri	0,225	0,668	0,016	0,274	

* Kortizol işlem öncesinden fark $p < 0,05$

KORTİZOL bir STRES HORMONUDUR. Vücudumuz herhangi bir duygusal ya da fiziksel strese maruz kaldığında salınarak vücudumuzun bu durumla baş etmesini sağlar (Ağar 2020). Çalışmamız kapsamında deneklerin serum kortizol düzeyleri de değerlendirilmiştir. İstiklal Marşı 2 kıta dinleme serum kortizol düzeylerinde istatistiksel olarak önemli düzeyde azalmaya neden olmuştur ($p < 0,05$). Okuma / dinleme işlemleri diğer grupların serum kortizol düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik oluşturmamıştır (Tablo 7). İstiklal Marşı 2 kıta dinlemeyi takiben elde edilen kortizol verileri diyastolik kan basıncı sonuçları ile uyumlu olup yine İstiklal Marşı'nın sıklıkla 2 kıtasının dinlenmesine ve milli marşımızın bizde oluşturduğu güven / sakinlik duygularına bağlı olabilir.

Tablo 8. Grupların serum opiorfin değerleri

	İstiklal Marşı Şiiri 10 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 10 kıta okuma	İstiklal Marşı 2 kıta dinleme	İstiklal Marşı Şiiri 2 kıta dinleme	Grupl ar arası p değeri
Serum Opiorfin (ng/ml) nce	0,95 ± 0,6	1,94 ± 1,44	4,86 ± 8,51	2,16 ± 2,41	0,052
Serum Opiorfin (ng/ml) sonra	1,41 ± 0,44*	1,09 ± 1,28*	8,97 ± 12,37	0,82 ± 0,46*	0,168
Grup içi p değeri	0,008	0,043	0,074	0,043	

* Opiorfin işlem öncesinden fark p<0,05

Opiorfin, analjezik ve antidepresan özelliklere sahip bir peptittir. Hipotalamik-hipofizer-adrenal, otonom sinir ve baęıŐıklık sistemleri, vatan sevgisi ve milli duygularla ilişkilidir. Özellikle savaş sırasında kişilerin ağrı duygusunun azaltılmasında rolü vardır. Kortizol ile ilişkisi çalışılmıştır (Paszynska 2020). İstiklal Marş Şiiri 10 kıta dinleme serum opiorfin düzeylerinde artışa, İstiklal Marş Şiiri 10 kıta okuma ve İstiklal Marş Şiiri 2 kıta dinleme ve serum opiorfin düzeylerinde azalmaya sebep olmuştur (p<0,05) (Tablo 8). Opiorfin artışı limbik sistem aktivitesinin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır (Paszynska 2020). Limbik sistem ağrı, coşku heyecan vb duyguları yöneten bir sistemdir (Ağar 2020). Bulgularımız doğrultusunda; İstiklal Marş Şiirini 10 kıta dinlemenin heyecanlanma ve duygulanmada artışa sebep olduğu, ağrı duygusunu azaltıcı etki yaparak kişinin vatan için fedakârlık yapma ile ilgili duygularını harekete geçirdiği söylenebilir. İstiklal Marş Şiirini 10 kıta okuma ve İstiklal Marş Şiirini 2 kıta dinleme ise tersi bir etkiye neden olmuştur. İstiklal Marş Şiirini 2 kıta dinleme sonucu elde edilen opiorfin değerleri, sistolik kan basıncı verileriyle de uyumlu olup, İstiklal Marşının vatandaşlarımız tarafından sıklıkla 2 kıta olarak dinlenmesinin oluşturduğu alıŐkanlıęa ve bu Şiirin bizde oluşturduğu güven duygusuna bağlı olabilir. Öte yandan, çalışma için istiklal Marş güzel bir ses tonuyla, etkileyici Şekilde okuyan bir kişiye

seslendirilmiş ve deneklere dinletilmiştir. Bireylerin kendileri okuduğunda opiorfinin artmaması, deneklerin çok etkili şekilde okuyamamalarına bağlı olabilir. Serum opiorfin düzeylerindeki istatistiksel olarak önemli farklar şiir gruplarında ortaya çıkmış, marş gruplarında gözlenmemiştir.

Deneklerin Marş ve şiirleri okuma / dinleme öncesi, işlem sırasında ve sonrasında EEG çekimleri de gerçekleştirilmiştir. EEG çekimleri EBN marka, 21 kanallı EEG cihazıyla, uyanık ve gözler kapalı olarak 5'er dakikalık sürelerle yapılmıştır. EEG değerlendirmesi sırasında gönüllülerin zemin aktivitesi frekansı, dalgaların amplitüdüleri, sağ-sol hemisfer asimetrisi ve anormal dalga deşarjlarının olup olmadığı incelenmiştir. Ancak yapılan EEG çekimlerinde kişilerin dinleme / okuma öncesi ve sonrası zemin aktivitelerinde, dalga amplitüdülerinde belirgin değişiklik saptanmayıp, herhangi anormal elektriksel deşarja rastlanmamıştır. Literatürde benzer hipotezlerle yapılan çalışmalarda daha fazla sayılı kanallı EEG cihazları, fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (MRI) teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmalarda farklar saptanmıştır (Wollman 2020, Whitehead 2018).

SONUÇ

Şüphesiz her Ülkenin Ulusal Marşı o ülke vatandaşları için önemlidir, kutsaldır. Ancak; Türkiye Cumhuriyeti İstiklalini çok büyük bedeller ödeyerek kazanmıştır. Kanla yazılan İstiklal marşımız Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından büyük bir saygıyla, bize bu günümüzü armağan eden Atalarımıza rahmet ve minnet duyguları içinde okunmaktadır. İstiklal marşımızın vatandaşlarımız üzerinde önemli birleştirici etkisi vardır. Ulusal marş ve şiirlerin insanlar üzerindeki etkileri ile ilgili yurtdışında çeşitli bilimsel çalışmalar yapılmakta ve önemli bilimsel dergilerde yayınlanmaktadır (Gilboa 2009, Yu 2019). Ancak bizim için bu kadar önemli ve kutsal olan, her dizesi insanı derinden etkileyen İstiklal Marşımızla ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. 2021 yılı “Mehmet Akif ve istiklal Marşı yılı” olarak ilan edilmiştir. Araştırma ekibimiz bu önemli yılda İstiklal Marşımızın vatandaşlarımız

üzerindeki etkilerini bilimsel olarak ortaya koymak ve elde edilecek bilgileri geniş kitlelere duyurarak farkındalık oluşturmak amacıyla mevcut çalışmayı planlamıştır. Verilerimiz İstiklal Marşı şiirini 10 kıta dinlemenin vatandaşlarımızda fizyolojik parametrelerle belirlenen duygulanım artışı, heyecan, vatan sevgisi, vatan için fedakârlık yapma gibi duyguları harekete geçirdiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, İstiklal Marşı ve / veya Şiirini 2 kıta dinleme bireylerde güven, kaygıda azalma gibi duygulara neden olmuş olabilir. Mevcut çalışmayla İstiklal marşımızın her törende okunmasının milletimiz üzerinde güven duygusu oluşumuna etkisi gösterilmiştir. Bunun ebediyen devamı en büyük dileğimizdir. Çalışmamız bu konudaki ilk araştırma olup, ileri çalışmalarla konu daha detaylı incelenebilir

KAYNAKLAR

- AĞAR, Erdal (Ed.). (2020). İnsan Fizyolojisi, İstanbul: Türk Fizyolojik Bilimler Derneği Yayınları.
- AMİR, D (1997). "Understanding the role of folk songs in Jewish-Israeli culture: implications for music therapy". *The World of Music*, 111-127.
- BEAULIEU-BOİRE, G, BOURQUE, S, CHAGNON, F, CHOUİNARD, GALLO-PAYET, N, & LESUR, O (2013). "Music and biological stress dampening in mechanically-ventilated patients at the intensive care unit ward-a prospective interventional randomized crossover trial". *Journal of critical care*, 28(4), 442-450.
- BERGH, A, & SLOBODA, J (2010). "Music and art in conflict transformation: A review". *Music and arts in action*, 2-18.
- BİLGİHANEM. (23 Şubat 2016). Şiir Nedir? Türleri ve Türk Edebiyatında Şiirin Yeri. [https:// bilgihanem.com/siir-nedir](https://bilgihanem.com/siir-nedir).
- BODNER, E, & GILBOA, A (2009). "On the power of music to affect intergroup relations". *Musicae Scientiae*, 13(1), 85-115.

- BORCHGREVINK, H.M (1993). "Music, brain and medicine". Tidsskrift for den Norske lægeforening: tidsskrift for praktisk medicin, ny række, 113(30), 3743-3747.
- BRODSKY, W (1991). "A personal perspective of the power of music and mass communication, prior to and during the Gulf War crisis in Israel: Implications for music therapy". Music Therapy, 10(1), 99-113.
- DOUSTY, M, DANESHVAR, S, & HAGHJOO, M (2011). "The effects of sedative music, arousal music, and silence on electrocardiography signals". Journal of electrocardiology, 44(3), 396.e1–396.e3966.
- FENG, L, & WANG, X (2017). "Harmonic template neurons in primate auditory cortex underlying complex sound processing". Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 114(5), E840–E848.
- FORMAN, M (2002). "Soundtrack to a crisis: Music, context, discourse". Television & New Media, 3(2), 191-204.
- GİLBOA, A, & BODNER, E (2009). "What are your thoughts when the national anthem is playing? An empirical exploration". Psychology of Music, 37(4), 459-484.
- HESDORFFER, DC, & TRIMBLE, M (2016). "Musical and poetic creativity and epilepsy". Epilepsy & behavior: E&B, 57(Pt B), 234–237.
- İstiklâl Marşı bizim için neden önemlidir. (02 Ekim 2018) Eğitim sistemi. <https://www.egitimsistem.com/istiklal-marsi-bizim-icin-neden-onemlidir-60872h.htm>.
- JIA, T, OGAWA, Y, MIURA, M, ITO, O, & KOHZUKI, M (2016). "Music Attenuated a Decrease in Parasympathetic Nervous System Activity after Exercise". PloS one, 11(2), e0148648.
- KAWAMURA, M, & MILLER, MW (2019). "History of Amusia". Frontiers of neurology and neuroscience, 44, 83–88.
- NORMAN-HAIGNERE, S, KANWISHER, NG, & MCDERMOTT, JH (2015). "Distinct Cortical Pathways for Music and Speech Revealed by Hypothesis-Free Voxel Decomposition". Neuron, 88(6), 1281–1296.

- PASZYNSKA, E, ROSZAK, M, SLOPIEN, A, BOUCHER, Y, DUTKIEWICZ, A, TYSZKIEWICZ-NWAFOR, M, GAWRIOLEK, M, OTULAKOWSKA-SKRZYNSKA, J, RZATOWSKI, S, & DMITRZAK-WEGLARZ, M (2020). “Is there a link between stress and immune biomarkers and salivary opiorphin in patients with a restrictive-type of anorexia nervosa?”. *The world journal of biological psychiatry: the official journal of the World Federation of Societies of Biological Psychiatry*, 21(3), 220–229.
- WASSILIWIZKY, E, KOELSCH, S, WAGNER, V, JACOBSEN, T, MENNINGHAUS, W (2017). “The emotional power of poetry: neural circuitry, psychophysiology and compositional principles”. *Social cognitive and affective neuroscience*, 12(8), 1229–1240.
- WHITEHEAD, JC, ARMONY, JL (2018). “Singing in the brain: Neural representation of music and voice as revealed by fMRI”. *Human brain mapping*, 39(12), 4913–4924.
- WOLLMAN, I, ARIAS, P, AUCOUTURIER, JJ, MORILLON, B (2020). “Neural entrainment to music is sensitive to melodic spectral complexity”. *Journal of neurophysiology*, 123(3), 1063–1071.
- YU, Y, WU, D, ZHANG, JX, FANG, P (2019). “Lyrics only or lyrics with music? The effect of different lyric conditions on prosocial-related outcomes”. *PsyCh journal*, 8(4), 503-512.

İSTİKLAL MARŞI'NIN POZİTİF PSİKOLOJİ ÇERÇEVESİNDE KAVRAM ANALİZİ

İbrahim KISAÇ*

Servet KAÇAR BAŞARAN**

Zeynep ERDOĞAN YILDIRIM***

Milli marşlar bir milleti güdüleyen, harekete geçiren ve bir arada tutan önemli güçlerin başında gelen etkenlerdendir. Çünkü milli marşlar, o milletin tarihsel başarılarına dayanır. Tarihsel başarılar, o toplumun bireylerine güç verir, güven vererek; birçok kez yaptık, yine yapabiliriz duygusunu uyandırır. İstiklal Marşı da Türk milletinin tarihin derinliklerinden beri gelen zaferlerini, özgürlük, vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi milli ve manevi değerleri içinde taşıyan bir milli marştır. Türk halkını harekete geçiren, cesaretini, kendine güvenini artıran bir güçtür. İstiklal Marşı, atalarımızın unutulmaz mücadelesini gözler önüne seren ve hürriyet ve bağımsızlık ruhunu her bir dizesiyle ilmek ilmek işleyen adeta bir sanat eseridir. Bütün bir ulus için kıymeti paha biçilemez bu eser ile ilgili çalışmaların genellikle tarih ve edebiyat alanlarından üretildiği bilinmektedir. İnsanı anlamaya yönelik çabaların bir bütünü olan psikoloji bilimi perspektifinde İstiklal Marşı'nı ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Son yıllarda popülerliği artan pozitif psikoloji kapsamında ele alınan pek çok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlara genel olarak bakıldığında bireyin gelişimine ve olumlu duygulanıma katkı sağladıkları dikkat çekmektedir. Her kıtasında yoğun ve istikrarlı bir duygu akışı olan İstiklal Marşı'mız da aynı şekilde Millî mücadelede Türk milletinin cesaretini, taşıdığı umudu, kahramanlığı dile getirişiyle olumlu duyguları özenle işlemektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada bireylerin olumlu ve

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji

** Dr. Öğr., Üyesi Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji

*** Dr. Öğr., Üyesi Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji

güçlü yönlerine, iyi oluşlarına vurguda bulunan bir disiplin olarak pozitif psikoloji perspektifinden (bkz. Gökdağ, Kaçar-Başaran ve Erdoğan-Yıldırım, 2021) İstiklal Marşı'mızın on kıtasının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Kıtaların Kavramsal Analizi

*“Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.”*

Şair Mehmet Akif Ersoy bu kıtada Türk ulusuna korkmaması gerektiğini, dalgalanan bayrağımızın üstündeki ayın ve yıldızın daima parlayacağını belirtmiştir. Ayrıca, ülkemizdeki son ocak sönene kadar bayrağımızın dalgalanacağını ifade etmiştir.

Pozitif psikoloji kavramları açısından marşın ilk kıtası incelendiğinde, cesaret, umut, toparlanma, kendine güvenme, pozitif öz değer, özbilinç, sahiplenme duygusu gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir. Örneğin, “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak” dizesi halkı cesaretlendirmektedir. Cesaretlendirme bazı psikoterapi kuramlarında etkili bir şekilde kullanılan bir terapi tekniğidir (Dinkmeyer ve Dinmeyer, 1985). Pozitif psikolojide ise cesaret bir erdemdir. Cesaret erdeminin karakter özellikleri doğruluk, mertlik, azim ve şevktir. Cesur bir insan fiziksel ve psikolojik tehditlerle, sorunlarla, zorluklarla ve acıyla başarılı bir şekilde mücadele eder (Carr, 2016, s. 83). Nitekim, İstiklal Marşının ilk cümlesindeki “korkma” kelimesi insanları korkudan ve endişeden uzak olmaya ve cesaretli olmaya teşvik etmektedir (Şanlı ve Barut, 2012).

Bu kıtanın ikinci dizesindeki “Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak” dizesi de bireyi umutlu olmaya yönlendirmektedir. Umudun kuramına göre, umutlu bir insan en iyisini umarak bunu başarmak için çalışmaktadır. Umudlu insanlar iyimserdir. Zorluklarla nasıl başa çıkacağını bilirler. Mücadeleden kaçmazlar ve sonuna kadar devam ederler

(Carr, 2016, s. 91). İstiklal marşının ikinci cümlesinde de “tüten son ocak” kalıncaya kadar umudun, mücadelenin devam etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Birinci kıtanın üçüncü ve dördüncü dizelerindeki “O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; O benimdir, o benim milletimindir ancak.” dizeleri de pozitif öz değeri ve sahiplenme duygusunu göstermektedir. Bayrak bir milletin sahip olduğu en önemli değerlerden biridir. “O benim milletimin yıldızıdır” cümlesi bayrağı kişinin kendi değerinin bir parçası olarak gördüğüne işaret etmektedir. Dizenin sonundaki “parlayacak” kelimesi de umuda işaret etmektedir.

*“Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal!
Kahraman ırkıma bir gül; ne bu şiddet, bu celal?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal...
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.”*

Şair, bu kıtada hilale yani Türk bayrağına hitap etmektedir. Senin için dökülen kanlar uğruna ırkıma gül demektir. Milletin çehresi istiklal tehlikede olduğu için çatıktır. Bayrağın kahraman ırkıma gülmesi demek, istiklalin kaybedilmemesi demektir. Bayrak kahraman ulusa gülmediği takdirde, bu millet onun uğruna döktüğü kanları kendisine helâl etmeyecektir; çünkü bayrak, rengini bu al kanlardan almıştır. Dolayısıyla mevcudiyetini Türk milletine borçludur.

Bu kıtada sakinlik, öfkelenmeme, celallenmeme, güven, affedicilik, başarı çabası, özgecilik, sıcaklık, yumuşak başlılık, sempaticlik, sorumluluğunu bilme gibi psikolojik kavramların yer aldığı görülmektedir. Örneğin “Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal! Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?” dizelerinde öncelikle öfkelenmeme, sakin olma ve affetme teşvik edilmektedir. Psikolojide bireyin akılcı davranabilmesi için duygularını, öfkesini kontrol edebilmesi çoğu zaman ele alınan konulardan birisidir. Duygusal zekanın boyutlarından biri, duyguları kontrol etmedir. Bu duygulardan biri de öfkedir (Goleman, 1995; Güney, 2012).

İkinci dizede “Kahraman ırkıma bir gül...” sözleri de iyi, sıcak, sempatik davranmayı ve takdir etmeyi vurgulamaktadır. “Kahraman ırkıma” tanımlaması, Türk milletinin iyi davranılmayı hakkettiğini göstermektedir. “Bir gül” ifadesi de, kahraman ırkın takdir edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Takdir, insanın yaşamda güzel ve kusursuz olan her şeyin kıymetini bilmesini sağlar. Takdir yetisi güçlü olan kişi, fiziksel güzellik karşısında huşu, yetenek karşısında hayranlık ve erdemli davranışlar karşısında yükselme yaşar (Carr, 2016, s. 90).

“Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal;” dizesinde ise adaleti ve sorumluluğunu bilmeyi hatırlatan bir uyarı vardır. “Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklal.” dizesinde de Türk milletinin doğru olanı yapması ve başarı çabasından dolayı özgeci bir anlayışla ona güvenilmesi vurgulanmaktadır. “Hakk’a tapan” ifadesinde dindarlığa işaret edilmiş. Dindarlık, aşkınlık erdeminin karakter özelliklerinden biridir. Dindarlık bireyi hayatın maddi olmayan, aşkın boyutlarıyla yani evrenin ideal, evrensel ve ilahi boyutlarıyla bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Birey dindarlık karakter özelliği sayesinde yüce amaç ve varoluşun anlamıyla ilgili inançlarını devam ettirir (Carr, 2016, s. 91).

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım,
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

Mehmet Akif Ersoy, bu kıtada “ben” üzerinden “biz” i kastederek Türk ulusunun bağımsızlık tehdidi karşısındaki cesaretini ve engelleri aşma gücünü belirtmektedir. Türk milleti bağımsızlığı uğrunda önüne çıkacak her engeli aşacak güçtedir. Böylesine yüce bir amaç için dağları delegecek, enginlere sığmayıp, denizleri taşırarak güçtedir.

Pozitif psikoloji kavramları açısından bu kıtada yeterlik, başarı çabası, özgür olma isteği, öz disiplin, aktivite, azim, atılganlık ya da kendini enerjik hissetme gibi psikolojik kavramlarla ilişkili ifadeler yer almaktadır. “Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım” dizesinde

özgür olma isteği, “hür yaşarım” ifadesinde öz disiplin, azim ve kararlılık vurgusu göze çarpmaktadır. Azim karakter özelliğine sahip bir insan karşısına çıkan engelleri her şeye rağmen aşmaya çalışır (Carr, 2016, s. 83). Azim kararlılık, çalışkanlık ve ertelenmiş doyum ile ilişkilidir. Birçok durumda daha fazla kararlılık gösteren insanların doyumunu erteleme konusunda yüksek becerileri, yüksek öz saygıları, özerklikleri ve iradeleri vardır.

“Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!” dizesinde de, esareti kabul etmeme ve meydan okuma görülmektedir. “Kükremiş sel gibiyim; Bendimi çiğner, aşarım; Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.” dizelerinde de aktivite, atılganlık, yeterlik, öz düzenleme, başarı çabası, şevk ve kendini enerjik hissetme özellikleri görülmektedir. Öz düzenleme karakter özelliğine sahip olan bir insan düşüncelerinin, duygularının, isteklerinin kontrolünü disiplinli bir şekilde elinde tutarak, planlı bir şekilde amaçlarının peşinden koşar ve kendi ilkelerine göre yaşar (Carr, 2016, s. 83). Şevk karakter özelliği olan bir insan, hayata hevesle, heyecanla ve enerjyle yaklaşır. Görevlerini büyük bir gayretle yerine getirir.

*“Garb’ın âfâkı sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imâni boğar,
“Medeniyet!” dediğın tek dişi kalmış canavar?”*

Şairimiz Mehmet Akif Ersoy, bu kıtada bağımsızlığımıza kasteden düşmanların donanım açısından güçlü olduğunu ve en modern ve yeni teknolojik silahlarla saldırıda bulunduğunu ancak Türk milleti olarak bizim de bunlara karşı koyacak ve üstün gelecek, sınırlarımızı koruyacak inanca sahip olduğumuzu belirtmektedir. Ayrıca, şair bu kıtada düşmanları “medeniyet” olarak sözü edilen ve tek dişi kalmış, zayıflamış bir canavara benzetmektedir. Yine şair Mehmet Akif Ersoy, düşmanlar “medeniyet” olarak anılsa bile korkma Türk milleti, onlar ulumaktan öteye gidemez,

senin büyük inancını, imanını yok edemez diyerek Türk halkına seslenmektedir.

Elbette ki bu ifadeler, uzun yıllar savaş ortamında bulunmuş, savaşın psikolojik, ekonomik, sosyal, askeri gibi pek çok alanda zorluklarını yaşamış Türk halkına ve Türk askerine olumlu duygular aşılamaktadır. Bu olumlu duygulardan ilki iyimserliktir. Peterson (2006), iyimserliği “güçlendiren bir yapı” olarak değerlendirmiştir. Şair de burada Türk halkının ve askerinin dayanma gücünü ve inancını sağlam tutmaya ve güçlendirmeye yönelik motivasyon sağlamaktadır. Benzer şekilde, bu dörtlük savaş sonrası yılgınlık ve yorgunluk yaşayan halkın öz-yeterlilik düzeyini de artıran bir güce sahiptir. Halk, tüm imkanlarını seferber edip savaş ortamında müdafaa etmiştir ancak ülkenin hala devam eden zorlukları karşısında Türk halkının kendine duyduğu inanca odaklanıp, kendi potansiyelini keşfetmesi gerekmektedir. Bu anlamda da, bireyin karşılaşabileceği güçlüklerde, olayın üstesinden gelip gelemeyeceğine ilişkin kendine duyduğu inanç, kendi hakkındaki yargısı (Senemoğlu, 2015) olarak tanımlanan öz yeterlilik düzeyinin de artırılması, halkın savaş sonrası zorluklar karşısında bir kez daha savaşa gücünü kendinde bulabilmesini sağlamaktadır. Öz yeterlilik hislerine eş olarak, cesaret teması da bu dörtlüğe hakimdir. Türk halkına inançlarının ve manevi güçlerinin sandıklarından bile daha güçlü olduğu belirtilmekte ve cesaret hissi aşılanmaktadır.

“Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...

Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.”

Bu kıtada Türk milletine korkusuzca seslenen şair, kendini siper et ve savaşmaktan vazgeçme çağrısı yapıyor. Burada şairimiz, işgalcilerin saldırılarına karşı her türlü direnişi yap ve bu saldırılar duruncaya kadar sabret. Elbet sana Hakk'ın vaad ettiği güzel günler, kurtuluş günleri

gelecek. Yeter ki sen inancını kaybetme diyerek Türk ulusuna seslenmektedir.

Psikoloji kavramları açısından ele aldığımızda, bu kıtada şairimiz Mehmet Akif Ersoy, geleceğin güzel günleri getireceğini belirterek halkımıza umut duygusu aşılamaktadır. Bu minvalde de, inancını kaybetmemenin ve sebat etmenin önemine vurguda bulunmaktadır. Nitekim, sabretmek, dayanmak, tükenmemek ve umudunu yitirmemenin er ya da geç güzel günleri beraberinde getirmesi kültürümüzde aşına olduğumuz bir öğretilerdir. “Sabreden derviş muradına ermiş.”, “Sabrın sonu selamettir.” gibi atasözleri ve vecizelerimizde de sabretmenin, dayanmanın ve dirençli olmanın önemine vurgulandığı bilinmektedir. Şairimiz bu noktada, Türk milletinin de dayanması ve inancını yitirmemesi doğrultusunda hakkettiği zafer günlerine erişeceğini belirtmektedir. Pozitif psikoloji alanına ilişkin bir kavram olarak umut, bireylerin geleceğe yönelik hedefler belirlemesi ve bu hedef doğrultusunda ortaya koydukları motivasyon olarak tanımlanmıştır (Snyder, 2002). Zafer ve kurtuluş günlerine erişmenin bir gelecek hedefi olduğu bu kıtada apaçık bir şekilde şairimiz tarafından vurgulanmıştır. Ve hatta bahsi geçen kıta, gelecekteki güzel günler için Türk milletinin gücünün son noktasına kadar dayanması yönünde çağrıda bulunmaktadır ki bu da er ya da geç gelecek olan zafer günlerine erişmek için ortaya konulan bir motivasyondur. Elbette ki, sabır ve sebatın önemine değinmişken Türk milletinin dayanıklı yapısını ele almamak olmaz. Krovetz (1999), psikolojik dayanıklılığı, “çabuk iyileşme, kendini toparlama, güçlükleri yenme yeteneği, dirençli ve esnek olmak.” olarak tanımlamıştır. Zorlu savaş ortamlarındaki kısıtlı imkanlara rağmen, çoluk, çocuk, yaşlı, güçlü, güçsüz demeden tüm imkanlarını kullanarak ülkesi için elinden geleni ve hatta fazlasını yapan bir ulusun psikolojik olarak dayanıklı bir yapıya sahip olduğu aşıkardır. Ülkenin sıkıntılı koşulları altında bile yaralarını sararak savunmaya devam eden, kendini toparlayıp, güçlüklerle baş etme gücünü bulan bir ulus fiziksel olarak dayanıklı olduğu gibi psikolojik olarak da dayanıklıdır. Nitekim

sebatkardır da. Zira bu dörtlükte ulusun sebatkar kişilik özellikleri de öne çıkmaktadır. Yüksek sebatkarlığı olan bireyler gayretli ve çalışkandır, engellenme ve yorgunluk yaşamaları durumunda bile bu gayretlerini sürdürebilirler (Arkar, 2005). Bu nedenledir ki şairimiz, burada olumsuz koşullar altında bile yılgınlık ve yorgunluğa kapılmadan gayretini sürdüren ulusun sabretmenin olumlu sonuçlarına mutlak surette erişeceğini bildirmektedir. İstiklal Marşımızın hemen hemen her kıtasında yer alan ve bu kıtada da değinebileceğimiz bir diğer pozitif psikoloji kavramı öz-aşkınlıktır. Bireysel meseleleri bir kenara koyarak vatan için tüm herşeyini seferber eden bir halk, öz-aşkınlığın birebir bir temsilidir. Nitekim, milli mücadele için tüm imkanlarını ortaya koymak, bireysel meseleleri göz ardı edip, vatan davası uğruna mücadele etmek bireyin özünün ötesinde de meseleler uğruna kendini adamasının bir örneğidir. Literatürde Frankl (2006), öz aşkınlık kavramını, kişinin kendiyle meşgul olmayı bırakıp, kendini başkalarına, işine, bir davaya ve etkinliğe adaması olarak tanımlamıştır. Bir nevi kendinden feda etme durumu, bu dörtlükte de “siper et gövdeni!” nidasıyla vurgulanmaktadır.

“Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefansız vatani.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı;

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatani”

Şair, bu dörtlükte de milletine seslenmektedir. Üzerinde yaşadığımız bu topraklar, sıradan, kuru bir toprak parçası değildir. Bunun önemini iyi bil. Çünkü, bu toprakların altında daha kefenlenmeden şehit düşmüş atalarımız var. Bu toprakların düşmanlar tarafından ezilmesi, şehitlerimizin ruhunu incitecektir. Bu nedenle de şair bütün dünyayı verseler bile bu cennet vatani hiçbir şeye değişme diyerek bu bilinçle vatana sahip çıkılmasının gereğini Türk milletine bildirmektedir.

Bu kıtada, Türk ulusuna sahip oldukları vatanın çok kıymetli olduğu belirtilerek cesaret duyguları aşılacaktır. Halkı cesaretlendirerek, vatanın değerli ve cennet kadar güzel oluşuna

odaklanmasını sağlamaktadır. Sahip olduğumuz vatani koruyacak yeterli psikolojik kaynaklara sahip olduğumuz vurgusu da mevcuttur. Ayrıca bin bir zorluklarla ve kısıtlı imkanlarla, zor şartlarda müdafaa edilen vatan için atalarımıza minnettar olma ve şükran duyma hisleri de sözü edilen kıtada yer bulmaktadır. Pozitif psikoloji alanında yer alan kavramlardan biri olan şükran, Emmons'a (2004) göre, özünde, görülen bir faydaya karşı memnuniyet hissini ifade eden bir duygudur. Bu noktada da kaybetmek üzere olduğumuz vatan topraklarının, kıymetini ve önemini bir kez daha anlama ve bu güzide vatan uğruna da şehit olan kahraman Türk evlatlarına minnet duyma ve memnuniyet hissi marşımızın bu kıtasında yer almaktadır.

*“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkırarak, toprağı sıksan şühedâ!
Cânı, cânânı, bütûn varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.”*

Kahraman ordumuza adanan İstiklal Marşı'nın özellikle bu kıtasında vatan sevgisi üzerinde durulmuştur. Milli şairimiz Mehmet Akif, özellikle fedakarlığı vurgulayarak cennet vatanımızı korumak için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmayacağına değinmiştir. Bu doğrultuda bağımsız, hür bir şekilde yaşadığımız vatanımızın ötesinde hiçbir canın, cananın bir önemi yoktur. Verilen tüm mücadeleler karşısında vatanımız için kendini feda etmeyecek kimse olmadığını vurgulayan şair, fiziksel dayanıklılığın yanında psikolojik dayanıklılığa da değindiği söylenebilir. Karşılaşılan durumlar sonucunda kişilerin öğrendiği gelişimsel bir süreç olarak Psikolojik dayanıklılık (Masten, Best ve Garnezy, 1990), bir bireyin uyumuna ve gelişimine yönelik yaşamı tehdit eden uyarılara rağmen iyi olması olarak tanımlanmıştır (Masten, 2001). Bu doğrultuda, Türk ordusunun ve milletinin içinden geçtiği zorlu süreçlerin ayrı ayrı bireyleri ve kitlesel olarak milletimizi dayanıklı kıldığı söylenebilir. Diğer yandan pozitif psikolojide önemli kavramlardan biri de dikkati yoğunlaştırması ve hareketi motive etmesi için bir zihinsel enerji kaynağı olarak da tanımlanan

akıştır (Nakamura ve Csikszentmihalyi, 2014). Aslında, Akış kavramı İstiklal marşının genelini ulusumuza hissettirdiği gibi bu kıtada da belirgin olarak dikkat çekmektedir. Şair hem bu dizeleri yazarken hem de ordumuza ve milletimize seslenirken neye ulaşmak istediğinin ve bunun için hangi adımlar ile ilerlenmesi gerektiğinin bilincinde olarak, yüksek farkındalık ile ortaya bu eseri çıkarmıştır. Bu odaklanma ve yüksek farkındalık akış için gereklilikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıtanın son dizelerinde ise vatanımızdan ayrı düşmek istememe arzusu aslında şairin bu konuda umutlu olduğunu göstermektedir ve dolayısıyla bu da pozitif psikoloji kavramlarından bir diğeri olan umut kavramını akla getirmektedir. Nitekim, umut kavramının kararlı düşünme, net amaçlar belirleme ve planlı olma bileşenlerinden oluştuğu göz önüne alındığında (Snyder, 1994); İstiklal Marşı'nın genelini de temsil ettiği de düşünülebilir.

Bu kıtada pozitif psikolojide yer alan erdemlerden de söz etmek mümkündür. Bunlardan biri de kendini cesurca vatani için feda etmeyecek kimsenin olmadığı ibaresi ile, **cesaret kavramıdır**. **Cesaret**; olası engellere rağmen, hedeflenen sona ulaşmak için hem içsel hem dışsal kuvvetlere bağlı olarak ilerleyebilme becerisi olarak pozitif psikoloji literatüründe karakter güçleri arasında yer almaktadır. Bu kıtada değinilebilecek diğer karakter gücü olan Minnettarlık ise başka bir kişi ya da kişilerin yararlı bir davranışı karşısında hissedilen şükran duygusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Froh, Kashdan, Ozimkowski ve Miller, 2009). Burada şairin şehitlerimize duyduğu şükran duygusu, şehitlerimizin kanlarıyla sulanan toprağımızı cennete benzetmesiyle de anlaşılmaktadır. Diğer yandan bu kıta aslında İstiklal marşımızın genelinde de olduğu gibi vatanımıza, milletimize başta şair olmak üzere Türk milletinin kendini adayışından hareketle öz-aşkılık kavramı ile de ilişkili görünmektedir. Öz aşkılık, kişinin kendiyle meşgul olmayı bırakıp kendini başkalarına veya bir davaya adayabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Vatanımız; canımızdan, cananımızdan tüm sahip olduğumuz şeylerden ötededir.

*“Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma’bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
Bu ezanlar-ki şehâdetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli”*

Dini simgelerle örülen bu dörtlükte; kutsal mekânlarımıza kâfirlerin ellerinin değmemesi, kirletilmemesi, yakılıp yıkılmaması ve ayrıca İslam dininin temeli olan ezanların yurdumuzun üzerinde daima inlemesi emelleri vurgulanmıştır.

Burada İslami değer ve simgelerin inançsız ve dinsiz kimselere kirletilmemesi ve yok edilmemesi isteği literatürde çoğu kez birlikte ele alınan umut ve iyimserlik kavramları ile örtüşmektedir. İyimser kişiler de umutlu kişilerde olduğu gibi geleceğe ilişkin pozitif bakış açısına sahiptirler. Bireylerin hayatta kalmasını sağlayan ve iyilik halini güçlendiren yanı sıra umut (Tarhan ve Bacanlı, 2015), ümidin ve cesaretin şiiiri olarak anılan İstiklal Marşı’nın bu dörtlüğünde de ön plandadır. Diğer yandan, iyimserlik ise bireyi güçlendiren yapı olarak da ortaya çıkmaktadır (Peterson, 2006). Hangi koşullar altında olursa olsun gelecekle ilgili iyi deneyimler bekleyen iyimser kişiler (Carver ve Scheier, 2001), Mehmet Akif’in dizelerinde de görüldüğü gibi kendi hedefleri yolundaki çabalarından emindirler. Şairin vatanımız için güçlülere rağmen dileklerini dile getirdiği bu kıta, karakter güçlerinden öz yeterliği akla getirmesinden hareketle; karşılaşılan güçlüklerde, olayın üstesinden gelip gelemeyeceğine ilişkin kendine duyduğu inancını da ortaya koyduğu söylenebilir (Senemoğlu, 2015). Öte yandan Mehmet Akif’in; vatanımızı, hürriyetimizi korumak üzere yüksek bir motivasyon ile bu dizeleri kaleme aldığı açıktır. İstiklal Marşı bütünüyle milletimizin hem millî hem de dinî değerlerimizi koruma, yaşatma ve geliştirerek devam ettirme kararlılığımızı yansıtır. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için bireylerin kendi arzu ve istekleri ile davranmaları ve çaba göstermeleri olarak tanımlanan ve pozitif psikoloji literatüründe de kendini gösteren motivasyon kavramı, buradaki azmin ve kararlılığın bilimsel karşılığıdır.

*“O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım;
Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na’şım;
O zaman yükselerek Arş’a değer, belki başım.”*

Şair bir önceki dörtlükten de hareketle, vatanımızın düşman işgalinden kurtulması ile beraber yani diledikleri gerçekleştiğinde duyacağı mutluluğu vurgulamaktadır. Bu dünyada hala yaşamıyor olsa bile vatanın bağımsızlığı karşısında şükretme, zafer ve bağımsızlık sevinci betimlenmektedir.

Bu kıtanın yorumlamasına ilk olarak karakter güçlerinden minnettarlık ya da şükran duygusu ile başlamak doğru olacaktır. İlahi güce olan şükran duygusu yoğun bir şekilde dikkat çekmektedir. Minnettarlık kavramında her zaman kişilerarası bir bağlam söz konusu olmayabilir. Bu doğrultuda minnettarlık, herhangi bir varlıktan bir fayda sağlandığında bunu fark ederek olumlu duygularla karşılık verme şeklinde kendini gösteren kişisel bir eğilim olarak tanımlanabilmektedir (Emmons, McCullough ve Tsang, 2007). Öte yandan önceki dörtlükteki yakarışlarının, yani umut ettiklerinin kabul edilmesi ile mutluluk duygusunun işlendiği bu kıtada, mutluluğun bilimsel olarak pozitif psikoloji bağlamındaki karşılığı kabul edilen öznel iyi oluş işlenmektedir. Öznel iyi oluş bu açıdan; olumlu duyguların sık, olumsuz duyguların az yaşanması ve yüksek yaşam doyumu alma şeklinde tanımlanmaktadır (Myers ve Diener 1995). Ruhunun yükselerek arşa ulaşacağına değinen Şair, şehitlerimizin bile vatanımızın kurtuluş sevincini yaşayacağına, bu sevinci ifade etmeye hiçbir şeyin engel olamayacağına değinmesi ile olumlu duyguları ön plana çıkardığından öznel iyi oluşun burada vurgulandığı söylenebilir.

*“Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır; Hakk’a tapan milletimin istiklâl!”*

Son kıtaya bayrağımıza seslenerek ve Türk halkının bayrağa olan saygısını ve sevgisini betimleyerek başlayan Şair, sonsuza kadar bayrağımızın altındaki özgürlüğümüz ve bağımsızlığımızın devam edeceğini ve özellikle “Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl” dizesi ile Türk ırkını kimsenin yok edemeyeceğini vurgulamıştır. Hür olan bayrağımızın gölgesinde Türk milletinin kalbindeki inanç ve cesaret ile özgürlüğümüz ve bağımsızlığımız varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Hür ve bağımsız kalma isteğinin kuvvetle vurgulandığı son kıtada, gelecekle ilgili olumlu beklentilerin olması ile iyimserlik ve umut işlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, umutlu kimseler umutlarını kendi içsel motivasyonlarından ve başarılarından alır ve aslında bu dizelerde bu motivasyon milli mücadelenin bir sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır. İstiklal Marşı’nın son dizesine kadar umut temasının varlığı devam etmektedir. Yine erdemler arasında yer alan özgecilikten (*diğerkamlık*) ya da özgeci davranıştan burada söz etmek mümkündür. En genel haliyle karşılık beklemeden yardım etme davranışı olarak tanımlanan özgeci davranış, fedakârlık ile çok benzerlik gösteriyor gibi görünse de ince bir çizgi ile birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Özgecilik, fedakârlıktaki gibi beklentilerin ve özverideki gibi kişisel hedeflere ulaşma çabasının olmaması ile diğerlerinden ayrılır. Gönüllü olarak yapılan, diğeri odaklı, tek taraflı bir kavram olan özgeciliğin (Düzgüner, 2019), bu zamana kadar akıtılan tüm kanların öznel bir dille ifade edildiği “Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl” dizesiyle kendini gösterdiği söylenebilir.

Görüldüğü üzere, İstiklal Marşının her bir kıtası pek çok pozitif psikoloji yaklaşımı kavramı ile ilişkilidir. Özetlemek gerekirse, İstiklal Marşımız halkı cesaretlendiren, milli mücadele döneminin ağır ve zorlu

şartlarına rağmen umut aşıl原因an eşsiz bir eserdir. Bu nedenle de marşımızın çoğu kütasında umut ve cesaret temalarını içeren ifadeler yer almaktadır. Ayrıca, mücadele ruhunun bir “akış” içerisinde gerçekleşmiş olduğu düşünülmektedir. Kendilerini bu müdafaa için adanmış olmaları ve büyük, küçük, kadın, erkek demeden bağımsızlık uğruna mücadele vermeleri de bu akış sürecinin bir parçası olmuştur. Türk halkının, yaşadıkları travmatik olaylar sonrası küllerinden doğarak bu cesaretle milli mücadeleye katıldığı düşünüldüğünde de özellikle travma sonrası gelişimden söz etmek mümkün gözükmektedir. Mücadeleler sonrasında zorluklar karşısında savaşıma gücünü kendilerinde bulabilmeleri ile halkımızın ve askerimizin özyeterliliklerinin de vurgulandığı marşımızda “güçlendiren bir yapı” olarak anılan iyimserliğe de sıklıkla değinilmektedir. Diğer yandan Türk milletinin ve askerinin özgeci davranışı, fiziksel olarak güçlü olmanın yanında psikolojik olarak da dayanıklılığı ve belli hedefler için çabalamalarıyla sebatkarlığı da vurgulanmaktadır. Şehitlerimize duyulan şükran duygusu ve vatanımızın kurtuluş sevincini yaşamayı ile ortaya çıkacak olan öznel iyi oluş ile dizeler son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARKAR, H. (2005). Cloninger’in Psikobiyolojik Kişilik Kuramı. *Türk Psikoloji Bülteni*, 36, 82- 94.
- CARR, A. (2016). *Pozitif Psikoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- DİNKMEYER, D. ve Dinkmeyer, D. Jr. (1985). *Adlerian Psychotherapy and Counseling*. Contemporary Psychotherapies Models and Methods (Eds. S. J. Lynn ve J. P. Garske), Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company.
- DÜZGÜNER, S. (2019). Pro-sosyal davranışlarda diğerkâmlığın (özgecilik) tanımı ve konumu. *Bilimname*, 2019(40), 351-373.
- EMMONS, R. A. (2004). *The psychology of gratitude: an introduction*. In The Psychology of Gratitude (Eds RA Emmons, ME McCullough):3–16. New York, NY, Oxford University Press.

- EMMONS, R.A., McCullough, M.E. ve Tsang, J. (2007). The assessment of gratitude. In J. Lopez and C. R. Snyder (Eds), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (pp.327-341), Washington DC: APA
- FRANKL, V. E. (2011). *Man's search for ultimate meaning*. Random House.
- FROH, J. J., Kashdan, T. B., Ozimkowski, K. M. ve Miller, N. (2009). Who benefits the most from a gratitude intervention in children and adolescents? Examining positive affect as a moderator. *The Journal of Positive Psychology*, 4(5), 408-422.
- GOLEMAN, D. (1995). *Duygusal Zeka*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- GÖKDAĞ, C., Kaçar-Başaran, S. ve Erdoğan-Yıldırım, Z. (2021). Pozitif Klinik Psikoloji. Orçun Yorulmaz (Ed.), *Psikoterapide Güncel Konular (2. Baskı) içinde* (ss.246-305). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÜNEY, S. (2012). *Sosyal Psikoloji*, Ankara: Nobel Yayınları.
- KROVETZ, M. L. (1999). *Fostering resilience: Expecting all students to use their minds and hearts well*. Corwin Press.
- MASTEN, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227.
- MASTEN, A. S., Best, K. M. ve Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444.
- MYERS, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- NAKAMURA, J. ve Csikszentmihalyi, M. (2014). The concept of flow. In *Flow and the foundations of positive psychology* (pp. 239-263). Springer, Dordrecht.
- PETERSON, C. (2006). *A primer in positive psychology*. Oxford university press.

- SCHEIER, M. F., Carver, C. S. ve Bridges, M. W. (2001). Optimism, pessimism, and psychological well-being. In E. C. Chang (Ed.), *Optimism & pessimism: Implications for theory, research, and practice* (pp. 189–216). American Psychological Association.
- SENEMOĞLU, N. (2015). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. (24. Basım). Ankara: Yargı Yayınları.
- SNYDER, C. R. (1994). *The psychology of hope: You can get there from here*. Simon and Schuster.
- SNYDER, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological inquiry*, 13(4), 249-275.
- ŞANLI, E. ve Barut, Y. (2012). *Ölümünün 75. Yıldönümünde Veteriner Hekim Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Samsun.
- TARHAN, S. ve Bacanlı, H. (2015). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 1-14.

İSTİKLAL MARŞI VE KOORDİNAT İLİŞKİSİ

Recep ÇAKIR*

1. Giriş

Bağımsızlığımızın sembolü olan İstiklal Marşı'nın kabulünün üzerinden 100 yıl geçmiştir. 100 yıl önce Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy' un kaleme aldığı İstiklal Marşı dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda insanların duygularına tercüman olmuş ve kalplerine dokunmuştur. İstiklal Marşı günümüzde bile hala aynı his ve etkiyi toplumumuzda oluşturmaktadır. İstiklal Marşı'nın bu denli benimsenmesinin birçok sebebi olmakla birlikte kuşkusuz en önemli sebeplerinden biri İstiklal Marşı'nı anlamlandıran sözcüklerdir. İstiklal Marşı'nda geçen birçok sözcük farklı anlamlarda kullanılmasının yanı sıra asıl anlamıyla da toplumumuzda karşılık bulmaktadır. İstiklal Marşı'nda geçen yurt ve vatan sözcükleri de bu tür sözcüklerdendir. Türk Dil Kurumu'na göre yurt, "Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan: Türk yurduna Türkiye denir." şeklinde tanımlanmıştır. Yurt ve vatan sözcükleri doğrudan sınır kavramıyla ilişkilidir. Günümüzde sınır kavramı koordinatlarla ifade edilebilmektedir.

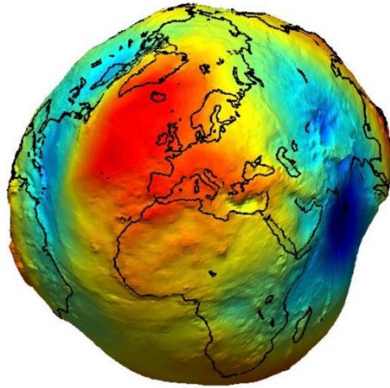
Koordinat bilgisi özel bir bilgidir. Yeryüzünde bir nokta koordinatlar temsil ediliyorsa aynı koordinatlar aynı sistemde farklı noktalar için kullanılamazlar. Yani bir anlamda koordinat bilgisi bir noktanın parmak izi gibidir. Bundan dolayı koordinat bilgisi mühendislik çalışmaları, jeodezik ve jeodinamik çalışmalar, kadastro çalışmaları, navigasyon sistemleri, uzay uydu ölçmeleri gibi farklı birçok alanda kullanılmaktadır. Koordinat bilgisi değerlendirilecek iş ve alana göre hassasiyeti, elde edilişi, uygulanması, başlangıç noktası, referans yüzeyi, gösterim şekli ve daha birçok farklı özelliği değişkenlik göstermektedir. Koordinat bilgisinin bu özelliklerinden yola çıkılarak İstiklal Marşı,

*Öğr. Gör. Recep ÇAKIR Pamukkale Üniversitesi Çameli Meslek Yüksekokulu
rcakir@pau.edu.tr

Mehmet Akif Ersoy ve Cumhuriyet koordinatlarla temsil edilmeye çalışıldı. Bu çalışmada İstiklal Marşı'nın 100. Yılı özelinde Pamukkale Üniversitesi ana kampüsünde İstiklal Marşı' nı, Mehmet Akif Ersoy' u ve Cumhuriyet' i temsil edecek şekilde üç nokta belirlenmiştir. Çalışmada jeoidi tanımlamak için referans yüzeyi elipsoid seçilerek ITRF96 (International Terrestrial Reference Frame) datumun da çalışılmıştır. Elde edilen koordinatları düzleme aktarmak için ise UTM (Universal Transversal Merkator) projeksiyonundan yararlanılmıştır.

1.1. Jeoid ve Datum

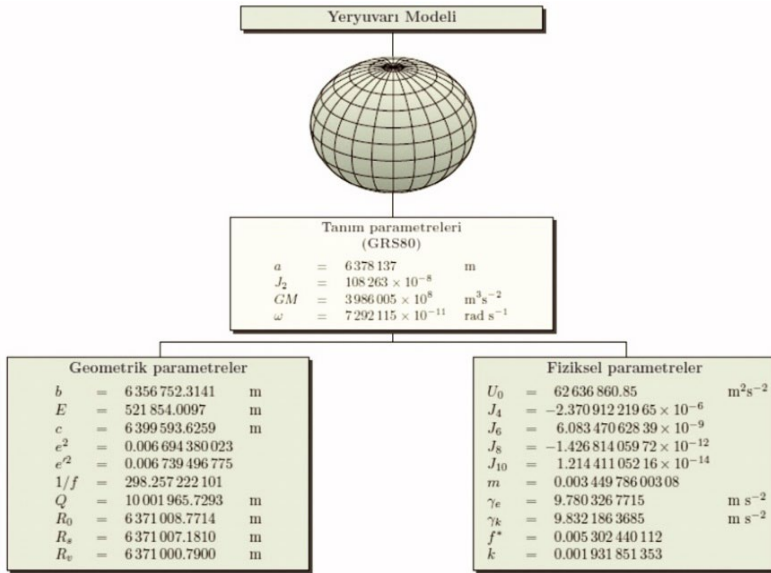
J.B. Listing' e göre jeoid, durgun her su yüzeyi yani nivo yüzeyi ağırlık kuvvetine diktir. Akıntıların, gel-git olayının, rüzgârın etkisinde olmayan deniz yüzeyinin, karaların altından devam ettirilerek bulunacak olan yüzey dünyanın matematiksel şekli olarak alınabilir (Ulusoy, 1977). Ancak bu fiziksel yüzey üzerinde matematiksel işlemler yapmaya elverişli değildir. Bu yüzden jeoid için referans yüzeyler seçilerek bu problem aşılmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. Jeoid (URL-1, 2021)

Jeoidi en iyi şekilde tanımlayacak geometrik şekil elipsoid olarak bilinir. Bir jeodezik ağ tasarlanırken datumunun belirlenmesi gereklidir. Datum: “jeodezik hesapların yapılabilmesi için matematiksel olarak tanımlı ve dünya yüzeyine en yakın yüzey olarak kabul edilen referans

elipsoidinin konumunu belirleyen parametre bilgileri olarak tanımlanabilir. Datum parametre bilgileri aynı zamanda bir koordinat sistemi de tanımlamaktadır.” (Şişman ve Dilaver 2005). Uluslararası Jeodezi ve Jeofizik Birliği (International Union of Geodesy and Geophysics) tarafından GRS80 (Geodetic Reference System 80) elipsoidi referans elipsoid olarak kabul edildi. Bu elipsoid başlangıç noktası yerin kütle merkezi olan ve küresel olarak kabul edilen ITRF datumunun da elipsoidini tanımlamaktadır.

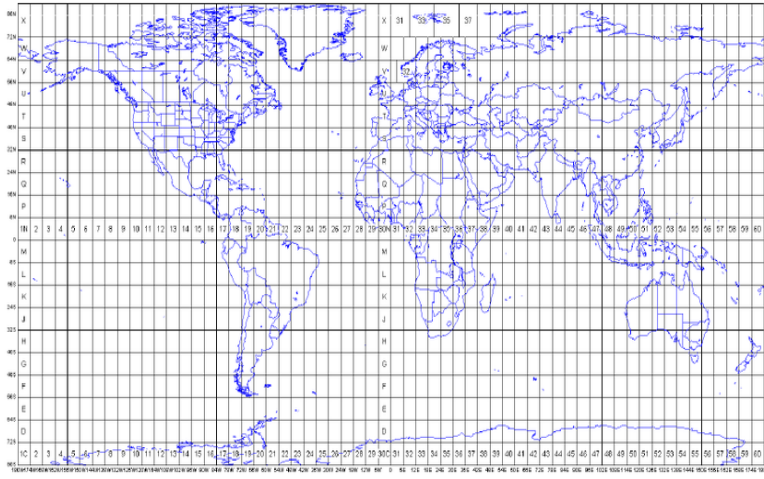

Şekil 2. GRS80 Elipsoidi ve Parametreleri (URL-2, 2021)

1.2. Projeksiyon ve UTM

Yeryüzünde yapılan ölçüler jeoid indirgenir ancak jeoid anlamlı bir hesap yüzeyine sahip olmadığı için oradan da jeoid tanımlamak için kullanılan referans elipsoidine indirgenir. Elipsoid üzerinde yapılacak hesaplamalar işlem yükü gerektirdiğinden bu durumu aşmak için elipsoidine nazaran daha basit bir yüzey olan düzleme, tasvir veya projeksiyon yöntemiyle geçilir (Yıldırım, vd., 2003). Dünyada birçok projeksiyon olmakla birlikte küresel olarak kabul gören ve kullanılan UTM projeksiyonu ülkemizde de kullanılmaktadır. UTM, Gauss Konform veya

Guass Krüger olarak da isimlendirilir. Bu projeksiyonda referans elipsoidi üzerindeki (B, L) coğrafi koordinatlarının konform olarak düzlem dik koordinatlara (x, y)' ye dönüştürülmesi işlemidir. UTM sisteminde, 3° ve 6° lik meridyen dilimleri kullanılır. Her dilimin düzleme tasviri, ayrı ayrı dilim orta meridyeni baz alınarak yapılır. UTM sisteminde 6° lik meridyen dilimleri kullanılmakla beraber ülkeler için 3° ulusal bölümlene şeklinde de kullanılmaktadır. Türkiye için 3° lik dilim orta meridyenleri 27°, 30°, 33°, 36°, 39°, 42° ve 45° dir. UTM sisteminde, 6° lik meridyen dilimleri için tanıttıcı dilim numarası (DN) kullanılır. 180° ve 174° lik batı boylamlarının sınırladığı dilim 1 olup doğuya doğru artarak 60' a kadar numara alır. 31 numaralı dilim 0° - 6° doğu boylamlarıdır. L_0 ise her diliminin orta meridyenidir (Yıldırım, 2004). Türkiye için UTM dilim numaraları 35, 36, 37 ve 38' dir.

Şekil 3. UTM Sistemi (URL3-2021)

2. Uygulama

Pamukkale Üniversitesi ana kampüsünde 3 nokta, ITRF96 datumunda, UTM 30°/3° projeksiyon sisteminde belirlenmiştir. Bu noktaların koordinatları İstiklal Marşı'nın 100. Yılı, Mehmet Akif Ersoy'u ve Cumhuriyet'i temsil edecek şekilde seçilmiştir. İstiklal Marşı için İstiklal Marşı'nın kabul ve günümüz tarihi baz alınarak son 4 rakamı

19.21 ve 20.21 olacak şekilde, Mehmet Akif Ersoy için doğum ve vefat tarihi baz alınarak son 4 rakamı 18.73 ve 19.36 olacak şekilde ve Cumhuriyet için ise Cumhuriyet'in kabul ve 100. yıldaki tarihi baz alınarak son 4 rakamı 19.23 ve 20.23 olacak şekilde noktalar belirlenmiştir. Noktalar ilk önce çizim programında yaklaşık olarak belirlendi ve daha sonra GNSS alıcısıyla arazide yerleri tespit edildi. Tespit edilen noktalara levhalar konularak koordinatları gösterildi.

Şekil 4. Nokta Yerlerinin Google Earth Görüntüsü ve Arazideki Koordinat Levhası

3. Sonuç

Bir noktayı temsil eden koordinatlar sadece o noktaya özgü olup aynı koordinat sistemi içerisinde başka nokta için tanımlanamaz. Koordinat bilgisinin bu özelliğinden yararlanarak toplumumuzda çok önemli bir yer sahip olan İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy ve Cumhuriyet yapılan bu çalışmada jeodezik bir bakış açısıyla Pamukkale Üniversitesi ana kampüsünde nokta bazlı temsil edilmeye çalışıldı. Noktaların koordinatlarına yüklenen sayısal anlamlar arazide de insanların ilgisini çekmekte ve bu noktaların temsil ettiği değerlerin oluşturduğu hissiyatı hatırlamalarına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKLAR

ŞİŞMAN, Yasemin; DİLAVER, Aslan (2005). Datum Dönüşümünde Kalite Kontrol, Türkiye 10.Bilimsel ve Teknik Harita Kurultayı, Ankara.

ULUSOY, Ekrem (1977). Matematiksel Jeodezi, İstanbul: İDMMA Yayınları.

URL-1:

https://www.esa.int/ESA_Multimedia/Images/2008/05/Earth_s_geoid_as_seen_by_GOCE [Erişim Tarihi: 23.11.2021].

URL-2:

https://tucbs-public-api.csb.gov.tr/tucbs/tucbs_tanimlama_dokumanlari/TUCBS_CG.pdf [Erişim Tarihi: 23.11.2021].

URL-3: Understanding coordinate systems, datums and transformations in Australia-Scientific Figure on ResearchGate. Available from: https://www.researchgate.net/figure/UTM-grid-zones-of-the-world_fig4_228649896 [Erişim Tarihi: 23.11.2021].

YILDIRIM, Faruk; KAYA, Ahmet; RERİS, Selçuk (2003), Ülke veya İl Bazlı Coğrafi Bilgi Sistemlerinde Altlık Problemi ve Çözüm Önerileri, 1. Ulusal Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu, İstanbul.

YILDIRIM, Faruk (2004). Dilim Esasına Dayalı UTM Sistemi İçin Alternatif Çözüm Yöntemlerinin İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Bölümü, Doktora Tezi, Trabzon

İli		DENİZLİ		DENİZLİ KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ				(EK-5)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
İlçesi		PAMUKKALE		APLIKASYON KROKİSİ				Nokta No	Y	X	MKC																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				
Köy - Mah		KINIKLI																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
Pafta No		M22A03A1D																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
Ada No		6548																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
Parsel No		10																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
Yüzölçümü				Fen Kayıt Değerleri				Öcret Alındısı																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
Tapu Alanı (m ²)	Yeni Hesap (m ²)	Fark	Yanılma Sınırı	Tarih	Kayıt No	Tarih	No 29																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
83048.97	83048.97	0.00	21.02	21.05.2021	1618	MUAF	MUAF																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Kullanılan Yer Kontrol Noktaları				Kullanılan Yer Kontrol Noktaları				Köşe Koordinatları																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
Nok.No	Y	X	Nok.No	Y	X																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
Aplikasyon Kontrolü (Kutupsal veya koordinatları)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Kontrolde Kullanılan Yer Kontrol Noktaları (X) işaretliyle Belirlenecektir.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Parsel Köşe Noktası Koordinatları Kontrol Aplikasyonu																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Parsel Köşe Nokta No																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
İlçe				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Köy				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Mahalle				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Pafta				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Ada				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Parsel				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Köşe				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Noktası				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
No				DN	BN	Açı	Mesafe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nokta No</th> <th>Y</th> <th>X</th> <th>Z</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1</td><td>421016.73</td><td>4178010.38</td><td></td></tr> <tr><td>2</td><td>421016.21</td><td>4179120.21</td><td></td></tr> <tr><td>3</td><td>421162.23</td><td>4179230.23</td><td></td></tr> <tr><td>4</td><td>421162.29</td><td>4178311.30</td><td></td></tr> <tr><td>5</td><td>421161.03</td><td>4178312.05</td><td></td></tr> <tr><td>6</td><td>421159.49</td><td>4178141.12</td><td></td></tr> <tr><td>7</td><td>421157.14</td><td>4178141.34</td><td></td></tr> <tr><td>8</td><td>421153.89</td><td>4178016.80</td><td></td></tr> <tr><td>9</td><td>421153.64</td><td>4178016.22</td><td></td></tr> <tr><td>10</td><td>421153.11</td><td>4178214.29</td><td></td></tr> <tr><td>11</td><td>421026.31</td><td>4178087.01</td><td></td></tr> <tr><td>12</td><td>421076.41</td><td>4178088.37</td><td></td></tr> <tr><td>13</td><td>420971.23</td><td>4178084.11</td><td></td></tr> <tr><td>14</td><td>420971.04</td><td>4178087.75</td><td></td></tr> <tr><td>15</td><td>420971.96</td><td>4178086.77</td><td></td></tr> <tr><td>16</td><td>421161.71</td><td>4178087.52</td><td></td></tr> <tr><td>17</td><td>420920.29</td><td>4178055.58</td><td></td></tr> <tr><td>18</td><td>420926.75</td><td>4178055.58</td><td></td></tr> <tr><td>19</td><td>420926.77</td><td>4178047.03</td><td></td></tr> <tr><td>20</td><td>420926.79</td><td>4178038.89</td><td></td></tr> <tr><td>21</td><td>420926.08</td><td>4178038.84</td><td></td></tr> <tr><td>22</td><td>420927.30</td><td>4178038.84</td><td></td></tr> <tr><td>23</td><td>420926.83</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>24</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>25</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>26</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>27</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>28</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>29</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>30</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>31</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>32</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>33</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>34</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>35</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>36</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>37</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>38</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>39</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>40</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>41</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>42</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>43</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>44</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>45</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>46</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>47</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>48</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>49</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>50</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>51</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>52</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>53</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>54</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>55</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>56</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>57</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>58</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>59</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>60</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>61</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>62</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>63</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>64</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>65</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>66</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>67</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>68</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>69</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>70</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>71</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>72</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>73</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>74</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>75</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>76</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>77</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>78</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>79</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>80</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>81</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>82</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>83</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>84</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>85</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>86</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>87</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>88</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>89</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>90</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>91</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>92</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>93</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>94</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>95</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>96</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>97</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>98</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>99</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> <tr><td>100</td><td>420927.30</td><td>4178039.77</td><td></td></tr> </tbody> </table>												Nokta No	Y	X	Z	1	421016.73	4178010.38		2	421016.21	4179120.21		3	421162.23	4179230.23		4	421162.29	4178311.30		5	421161.03	4178312.05		6	421159.49	4178141.12		7	421157.14	4178141.34		8	421153.89	4178016.80		9	421153.64	4178016.22		10	421153.11	4178214.29		11	421026.31	4178087.01		12	421076.41	4178088.37		13	420971.23	4178084.11		14	420971.04	4178087.75		15	420971.96	4178086.77		16	421161.71	4178087.52		17	420920.29	4178055.58		18	420926.75	4178055.58		19	420926.77	4178047.03		20	420926.79	4178038.89		21	420926.08	4178038.84		22	420927.30	4178038.84		23	420926.83	4178039.77		24	420927.30	4178039.77		25	420927.30	4178039.77		26	420927.30	4178039.77		27	420927.30	4178039.77		28	420927.30	4178039.77		29	420927.30	4178039.77		30	420927.30	4178039.77		31	420927.30	4178039.77		32	420927.30	4178039.77		33	420927.30	4178039.77		34	420927.30	4178039.77		35	420927.30	4178039.77		36	420927.30	4178039.77		37	420927.30	4178039.77		38	420927.30	4178039.77		39	420927.30	4178039.77		40	420927.30	4178039.77		41	420927.30	4178039.77		42	420927.30	4178039.77		43	420927.30	4178039.77		44	420927.30	4178039.77		45	420927.30	4178039.77		46	420927.30	4178039.77		47	420927.30	4178039.77		48	420927.30	4178039.77		49	420927.30	4178039.77		50	420927.30	4178039.77		51	420927.30	4178039.77		52	420927.30	4178039.77		53	420927.30	4178039.77		54	420927.30	4178039.77		55	420927.30	4178039.77		56	420927.30	4178039.77		57	420927.30	4178039.77		58	420927.30	4178039.77		59	420927.30	4178039.77		60	420927.30	4178039.77		61	420927.30	4178039.77		62	420927.30	4178039.77		63	420927.30	4178039.77		64	420927.30	4178039.77		65	420927.30	4178039.77		66	420927.30	4178039.77		67	420927.30	4178039.77		68	420927.30	4178039.77		69	420927.30	4178039.77		70	420927.30	4178039.77		71	420927.30	4178039.77		72	420927.30	4178039.77		73	420927.30	4178039.77		74	420927.30	4178039.77		75	420927.30	4178039.77		76	420927.30	4178039.77		77	420927.30	4178039.77		78	420927.30	4178039.77		79	420927.30	4178039.77		80	420927.30	4178039.77		81	420927.30	4178039.77		82	420927.30	4178039.77		83	420927.30	4178039.77		84	420927.30	4178039.77		85	420927.30	4178039.77		86	420927.30	4178039.77		87	420927.30	4178039.77		88	420927.30	4178039.77		89	420927.30	4178039.77		90	420927.30	4178039.77		91	420927.30	4178039.77		92	420927.30	4178039.77		93	420927.30	4178039.77		94	420927.30	4178039.77		95	420927.30	4178039.77		96	420927.30	4178039.77		97	420927.30	4178039.77		98	420927.30	4178039.77		99	420927.30	4178039.77		100	420927.30	4178039.77	
Nokta No	Y	X	Z																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
1	421016.73	4178010.38																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
2	421016.21	4179120.21																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
3	421162.23	4179230.23																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
4	421162.29	4178311.30																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
5	421161.03	4178312.05																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
6	421159.49	4178141.12																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
7	421157.14	4178141.34																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
8	421153.89	4178016.80																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
9	421153.64	4178016.22																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
10	421153.11	4178214.29																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
11	421026.31	4178087.01																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
12	421076.41	4178088.37																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
13	420971.23	4178084.11																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
14	420971.04	4178087.75																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
15	420971.96	4178086.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
16	421161.71	4178087.52																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
17	420920.29	4178055.58																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
18	420926.75	4178055.58																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
19	420926.77	4178047.03																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
20	420926.79	4178038.89																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
21	420926.08	4178038.84																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
22	420927.30	4178038.84																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
23	420926.83	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
24	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
25	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
26	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
27	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
28	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
29	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
30	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
31	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
32	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
33	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
34	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
35	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
36	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
37	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
38	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
39	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
40	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
41	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
42	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
43	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
44	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
45	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
46	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
47	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
48	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
49	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
50	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
51	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
52	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
53	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
54	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
55	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
56	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
57	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
58	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
59	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
60	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
61	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
62	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
63	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
64	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
65	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
66	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
67	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
68	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
69	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
70	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
71	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
72	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
73	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
74	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
75	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
76	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
77	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
78	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
79	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
80	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
81	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
82	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
83	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
84	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
85	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
86	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
87	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
88	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
89	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
90	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
91	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
92	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
93	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
94	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
95	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
96	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
97	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
98	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
99	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
100	420927.30	4178039.77																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
<p>Aplikasyon işlemi TUSAGA-Aktif cors aleti ile yapılmıştır.</p> <p>Yapılan işleme ilişkin yanılma sınırları, 1/1000' lük sosyal alanın yanılma sınırlarıdır.</p> <p>*Parsel köşe koordinatlarının ölçü yöntemiyle ölçülen "MKC" değerleri yazılacaktır.</p>																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Ölçü		Aplikasyonu yapan		Kontrol eden		Tasdik Olunur																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Ünvanı	Taşınmaz Malik	Teknisyen/Tekniker	Teknisyen/Tekniker	Kontrol Müh.	Kontrol Müh.	Kadastro Müdürü																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Adı Soyadı	Pamukkale Üniversitesinin 30.04.2021 tarihli kararına göre.	Özlem ŞENLİKÇİ		Osman KAHRAMAN		Ali ÇELİK																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Tarih	21.05.2021			21.05.2021																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
İmza																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
B091TKG0010000.FR.299 Rev.No/Tarih:00/10.06.2010																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															

**BÜYÜK TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE İSTİKLÂL MARŞINA
SAYGI DURUŞU: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ MEHMET
ÂKİF ERSOY YILI ANIT MEKÂN PROJESİ
Özgü HAFIZOĞLU***

**İSTİKLÂL MARŞIMIZIN KABULÜNÜN 100. YILI ANIT MEKÂN
PROJESİ**

Temsil edilen noktalar:

- İstiklâl Anıt Sütunu
- Mehmet Akif Ersoy Anıt Çeşmesi
- Cumhuriyet Dünyası

Bu noktaları birbirine bağlayan,

- İstiklâl Yolu,
- Mehmet Akif Ersoy Yolu, Kahramanlık Yolu
- Cumhuriyet Yolu

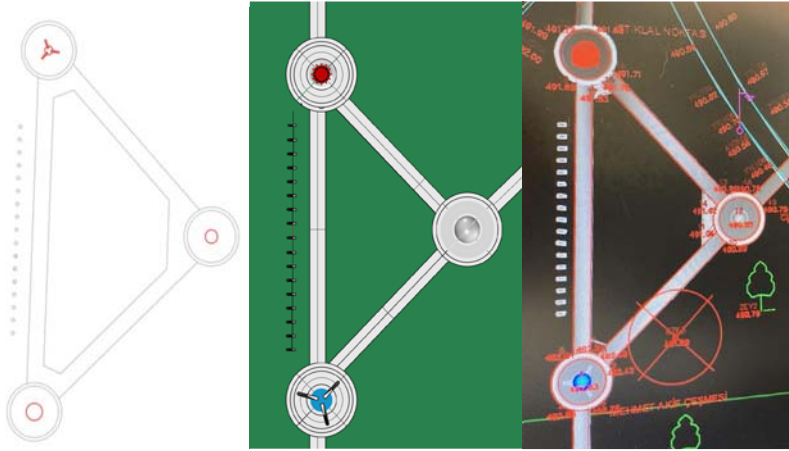
Bu noktalar Mehmet Akif Ersoy'un aziz Türk Milletine kılavuz olan mısralarında hakikat ve mana ile kendine özgü değerlerle ifade ettiği, milletimizin milli mücadele ruhunu anlatacak videoların bulunduğu kare kodlarla donatılacaktır. Kare kodlardaki videolarda varlığımıza ve birliğimize yönelik her türlü tehdit karşısında, bayrağımız altında toplanmaya her an için hazır olan milli irademizin ortak vicdanı yansıtılacaktır. Ruhumuzda ve sinelerimizdeki bu ışıklar iman ve hakikat ile dopdolu yüreklerimizi ifade edecektir.

Yol üzerinde belli aralıklarda yerleştirilecek olan ışıklarla gece görüntüsünün de medeniyetin ortak değerleri, vatan ve bayrak aşkının aynı inanç ve heyecan ile haykırdığımız ve asla sönmeyecek olan şanlı birliğini ifade edecektir.

Mehmet Akif Ersoy milli mücadele yıllarının öncesi ve sonrası başta olmak üzere, her zaman Türk Milleti ile bir ve bütün olduğunu gösteren kendine özgü -nev-i şahsına münhasır- kişiliği ile gerçek bir

*Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, ohafizoglu@pau.edu.tr

vatanseverdir. Mehmet Akif toplumun tüm problemleri ile ilgilenir. Dili ve kalemi çok etkilidir, gördüğü yanlışlıkları, kendine has üslubuyla, hiç çekinmeden dile getirir. Nitekim Mehmet Âkif; maddi ve manevi sıkıntılar içinde yaşayan insanların perişanlığına, eğitim sorunlarına, zalimliğe, tembelliğe, zulme; sömürüye, çalışmadan, üretmeden tüketenlere; akli ilim ve irfan yolunda kullanmayanlara dikkat çeker. O, toplumun birçok problemini dile getirirken, aynı zamanda bu problemlerin temellerine inerek çözümler üretmeye sevk eden motivasyonu ile birlik duygusu yaratır. Bu birlik ve beraberlik duygusu bizlerin ortak yolu, bizleri bir araya getiren ortak noktalarımızdır. Toplumu bir arada tutan değerlerimize sarılmalı, tutarlı davranmalıyız.

Figür 1. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân Projesi planı

Figür 2. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân Projesi alan üzerine inşa edilmiş kuşbakışı gerçek görünümü

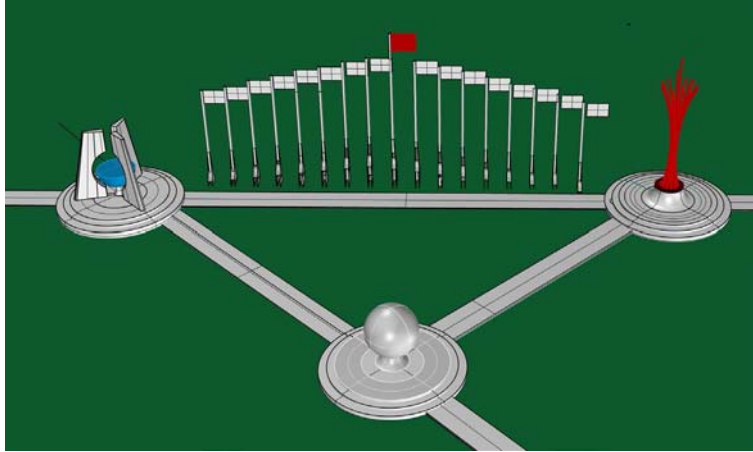
...

Girmeden tefrika bir millete düşman giremez

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez (Ersoy, 2007: 169)

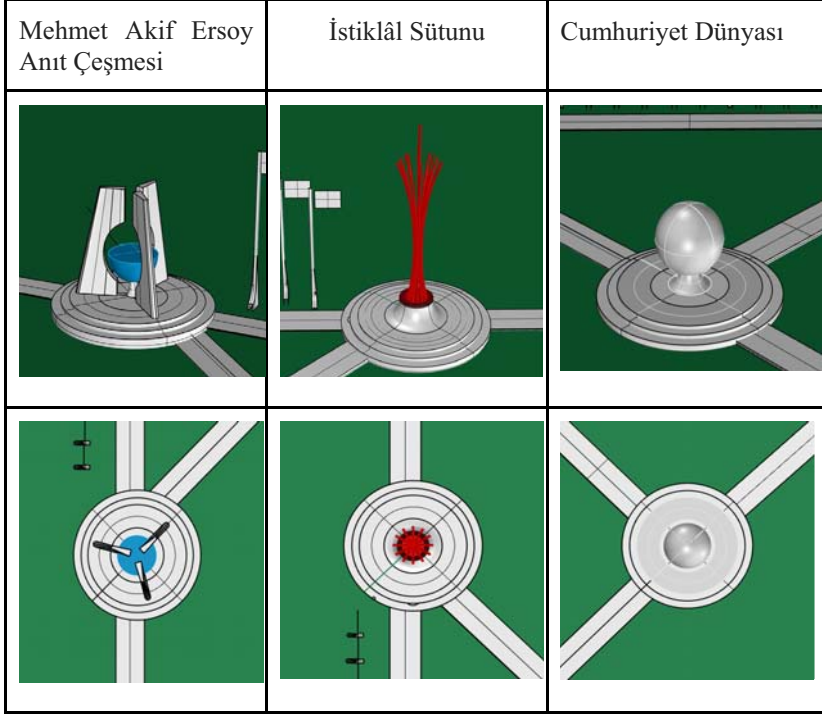
...

Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşımızın kabulünün 100. Yılı adına tasarladığımız bu anıt ve anıttaki noktalarımız, Mehmet Akif Çeşmesi, İstiklâl Sütunu ve Cumhuriyet Dünyası olarak isimlendirilmiştir.

Figür 3. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân Projesi perspektif görünümü

Yol üzerinde belli aralıklarda yerleştirilecek olan ışıklarla gece görüntüsü de medeniyetin ortak değerleri, vatan ve bayrak aşkını aynı inanç ve heyecan ile haykırdığımız ve asla sönmeyecek olan şanlı birliğimizi ifade edecektir.

Figür 4. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân anıt noktaları

ATATÜRK'ÜN İSTİKLÂL MARŞI İÇİN SÖYLEDİĞİ SÖZLERİ

Kurtuluş Savaşı sırasında, vatan şairi Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılan İstiklâl Marşı hakkında Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk; milli ruhumuzu ifade eden İstiklâl Marşının önemini vurgularken, bunu ne unutmak ne de unutturmak gerekliliğinin altını çizmiştir. *“İstiklâl Marşında, yüce bir mana ile istiklâl ruhumuzu ifade eden mısralar vardır”* der ve özellikle iki mısranın altını çizer:

...

*Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!*

Benim, bu milletten asla unutmamasını istediğim mısralar, işte bunlardır. Hürriyet ve istiklâl aşkı bu milletin ruhudur. Tarihe bakın, bütün milletlerin bir esaret ve hürriyetsizlik devri geçirdikleri bir hakikattir. Bu pasajı her vakit tekrar ettirmek, bunun için lazımdır. Bu demektir ki efendiler, Türk'ün hürriyetine dokunulamaz. Dünya tarihinde -fasılasız- hürriyet ve istiklâalini muhafaza ve müdafaa etmiş bir millet vardır: Türkler İstiklâl Marşının bu pasajını oluştururlar. Asırlar boyunca söylenmeli, bütün yar ve ağyar anlamalıdır ki; Türk'ün Mete hikâyesinde olduğu gibi her şeyi hatta en mahrem hisleri bile tehlikeye girebilir; fakat hürriyeti asla! (Çetin, 2014: 36)

Figür 5. Yüce önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un sözlerini ve İstiklâl Marşımızı içeren yazıt

Mehmet Akif Çeşmesi

Mehmet Akif Ersoy bütün meseleyi iki kelimedede formüle ediyor. Birincisi marifet, ikincisi fazilet. Asım'a,

...

*Çünkü milletlerin ikbali için, evladım,
Ma'rifet bir de fazilet...İki kudret lazım.*

*Ma'rifet ilkin ahaliye sa'adet verecek
Bütün esbahı taşır, sonra fazilet gelerek*

*Alınız ilmini Garb'ın, alınız sanatını;
Veriniz hem de mesainize son sür'atini.
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atın ilmin yalnız (Ersoy, 2007: 178)*

...

Bir bilim insanının, bir düşünürün hatta bir ülkenin, fikirlerinin toplumsal birliği sağlamasının en önemli ölçütlerinden biri; bu düşünceleri hayatına yansıttığı, varlığı ile ne şekilde örtüştürdüğü; özü, sözü bir tutarlılıkla kendini nasıl var ettiği. Tutarlılık erdemli ve ahlaklı bir tutumdur. Başarı sağlam bir eğitimde, inançta, özgüven ve disiplinli çalışmada hatta çok çalışmada aranmalıdır. Hurafelerden uzak durmanın tek yolu; bilgisizliğe karşı durmaktır.

Mehmet Akif Çeşmesi ilim, irfan, ahlak, erdem, fazilet ve marifet akan nafi suları ile üniversitemizin en önemli duruş noktasını ifade eden bir simge olarak tasarlanmıştır.

Göreceksiniz ki: Bu milletin fazileti en uzun, en derin köklere yaslanmakta. Hem sonra onun, bir mübârek suyu var, hiç kurumaz.

...

*Sâde Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyarında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi suları (Ersoy, 2007: 431).*

...

Figür 6. İlim, irfan, fazilet ve marifet akan nafi suları ile Mehmet Akif Çeşmesi

Âkif, Avrupa'ya ilim öğrenmesi için gönderdiği hayalindeki erdemli gelecek nesli temsil eden Asım'a ve Asımlara bir hedef işaret eder.

...

Halka yol gösteren tek bir kılavuz var: Ulema

Kalanın hepsi de boş.

Der ki

Bize lazım iki şey var, biri mektep biri de yol (Ersoy, 2007: 369).

Âkif'in burada vurguladığı husus toplumun temelini inanç ve ahlâk sisteminin oluşturmasıdır. İlim ve fenne önem verilmesinin sadece teorik bilginin değil, uygulamalı, şimdiki deyimiyile proaktif, yani çok çaba sarf edilen, pratiğin esas alınması gerektiğinin altını çizerek.

...

Nazariyata boğulmakla geçen ömre yazık

Ameli kıymetidir kıymeti ilmin artık! (Ersoy, 2007: 177).

...

Bu sözlerle İslam aleminin pozitif bilimlerle birlikte daha doğru ve fazilet ile anlaşılabilceğini vurgulamaktadır. Kendi toplumuna yararlı olabilmeyin tek yolu; eğitim, öğretim yani kültür ordusunun, ulemaların yetişmesine bağlıdır. Ölçütlerimiz ise; iman, edep, liyakat ve vicdan bu dört erdem olmalıdır. Mehmet Akif Çeşmesi ile Cumhuriyet Dünyasını bağlayan yol bu erdemlerden ilham alarak yola çıktığımızın ifadesidir.

...

*Muallim diye olmak gerekir imanlı;
Edepli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı,
Bu dördü olmadan olmaz;
Vazife çok büyük (Ersoy, 2007: 258).*

...

Tüm milletini eğiten, şekil veren, güzelliklere yön verecek ve bir toplumun güçlü ve temelleri sağlam bir şekilde geliştirecek olan öğretmenlerimiz en önemli değerlerimiz.

Spinoza'nın mutluluk ve erdem anlayışıyla; disiplin, emanet, sabır, tevekkül, kanaat, vefa gibi erdemler doğrultusunda yürünen fazilet yolu ve bu yoldan ulaşılan İstiklâl Noktasındadır.

İstiklâl Sütunu

Anıtta noktaları birbirine bağlayan bu yollar ilme, fenne ve istikbale ulaşan yollardır. İstiklâlimiz istikbalimizdir, geleceğimiz tarihimizdeki köklerimiz kadar güçlü bir gelecektir.

İstiklâl Sütunundaki merkezde yer alan bayrak direği Büyük Türkiye Cumhuriyeti'ni ve dik duruşunu, onun etrafındaki diğer 16 bayrak direği ise tarihimizdeki 16 Türk Devletinin birbirine kenetlenmiş duruşunu ifade eder. Bu direkler ışıklar ile göklere uzanır ve aydınlanmayı temsil eder. Bayrağımızdaki yıldızımız gibi beyaz bir ışıkla göğe uzanan merkez

direk, Mehmet Âkif'in dizelerindeki gibi parlayan ve her daim parlayacak olan istiklâlimizi ve aydın istikbalimizi simgeler.

...

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

...

Âkif, Yüce önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur.*" sözlerinde belirttiği gibi, sporun önemli olduğunu ve zararlı alışkanlıklardan uzak tuttuğunun altını çizer. Bünye bakımından sağlam, sağlamlık da karakterin temelidir. Kuvvet, cesaret, mertlik, kararlılık sağlam ve dik duruş, bedensel sağlığın, dinamizmin ve azmin yansımasıdır.

...

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım,

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şüheda fışkıracak, toprağı sıksan şüheda.

...

İstiklâl Anıt Sütunu Mehmet Akif Ersoy'un İstiklâl Marşımızın aşağıdaki diğer mısralarında belirttiği duyguyu ifade eder.

...

Fışkırır ruhumücerret gibi yerden na'sım,

O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

...

İstiklâl Sütunu bu mısraların nakşedilmiş şiiridir.

Figür 7. İstiklâl Anıt Sütunu ve milli birliğimiz

Erdem ve ahlakın bireyin toplumun temel taşı olan aile hayatında başladığını, aile hayatını bozan unsurlardan, her türlü kötü alışkanlıklardan uzak durarak, akli selim, sağlam bir temel oluşturmak gerekliliğini ve tüten her ocağın hem birey hem toplum, hem de vatanımız için önemini vurgulamaktadır.

Milli Birliğimizin Temeli Aile Birliği

...

*Çöker bir dud-i matem titreyen kandil-i tarından,
Sönüp gitmiş ocaklar, yükselir güya gurabından (Ersoy, 2007:*

35).

...

Dünyada en büyük mutluluğun aile hayatı olduğunu ancak insanların bunu kavrayamadığını vurgulamaktadır.

...

*Hayat-ı aile isminde bir ma'îşat var;
Saadet ancak odur.. Dense hangimiz anlar
Hayat-ı aile dünyada en safalı haya,
Fakat o alemi tanır mıyız? Heyhat! (Anar, 2011: 129).*

...

Mehmet Akif Ersoy, fikirleri ve tarihi derinliği olan güçlü edebiyatı ile millî bir şuur oluşturmaktadır. Mehmet Akif Yolu bilinç ve farkındalık yolu, sabrı mesken eyleyip azimle çalışanların ulvi bir amaç için cehalete karşı, ilmi bir tavır içinde hamasete karşı gerçeği gösteren doğru sözlü, kararlı ve dik duruşun yoludur. Bir insanın yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası, ulusseverlik, milli onur ve haysiyet, insanlık, fazilet, izzetinesis, fazilet, gayret.. Kısacası hamiyetperverlik sporcu bir kişiliğin inşa edeceği iradeyi ifade eder.

Cumhuriyet Dünyası

Mehmet Akif Ersoy milli mücadele yılları, öncesi ve sonrası, başta olmak üzere her zaman Türk milleti ile bir ve bütün olduğunu gösteren kendine özgü -nev-i şahsına münhasır- kişiliği ile gerçek bir vatanseverdir. Mehmet Akif toplumun tüm problemleri ile ilgilenir. Dili ve kalemi çok etkilidir. Gördüğü yanlışlıkları, kendine has üslubuyla, hiç çekinmeden dile getirir. Nitekim Mehmet Âkif; maddi ve manevi sıkıntılar içinde yaşayan insanların perişanlığına, eğitim sorunlarına, zalimliğe, tembelliğe, zulme, sömürüye, çalışmadan, üretmeden tüketenlere, akli ilim ve irfan yolunda kullanmayanlara dikkat çeker. O, toplumun birçok problemlerini dile getirirken, aynı zamanda bu problemlerin temellerine inerek çözümler üretmeye sevk eden motivasyonu ile birlik duygusu yaratır. Bu birlik duygusu bizlerin ortak yoludur, bizi biz yapan ise bizleri bir araya getiren ortak değerlerimizdir.

...

Bir baksanız gökler uyanık, yer uyanıktır.

Dünya uyanırken uyumak en yanlış davranıştır, (Ersoy, 2007: 200)

..

demektedir Mehmet Akif Ersoy. İçinde bulunduğumuz dönem itibari ile de bu hızlı değişimlere ancak bu noktalara tutunarak insanlığımızı, insani değerlerimizi koruyarak, insanı koruyarak, istiklal yolunda yürüyüp çok çalışarak, ortak noktalarımızda buluşarak, milli benliğimizi koruyarak ülkemizin gelişimini sağlam temeller üzerine inşa edebiliriz.

Mehmet Âkif'in yaşadığı dönem toplumun her alanında kırılma noktalarının oluştuğu, önemli ve büyük ve hatta çok hızlı ivmelenen değişimlerin olduğu bir dönemdir. Böyle dönemlerde savrulmamak için hepimizin tutunması gereken ortak noktalarımızı belirlememiz, sadece varlığımızı sürdürmek açısından değil, bunun ötesinde ulvi değerlerimizi tüm dünyaya ışık olacak şekilde yansıtabilmektir. Özellikle böyle dönemlerde toplumsal bir model olabilmek önemlidir. Birey, toplum ve dünya.. Birey ile başlayan, toplumda vücut bulan, emperyalist düşünceden uzak, sömürgeciliğe karşı, dünyaya yayılan bir birlik duygusu içinde veren el olabilmek, ilmi kucaklayan toplumsal bedeni tüm birliği ve kararlılığı ile daha da güçlü kılmak.

Şiir ile, edebiyatın ruhumuzu besleyen musikisi eşliğinde, bilgiyi öz değerlerle işleme marifeti ve özdeğerleri gerçek ilim ile besleyebilme fazileti sanatsal bir zarafettir.

Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy, eserlerinde Kur'an ayetlerine ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayanarak İslam dininin, insanlara en yüce ahlâkı, birliği, yardımlaşmayı, çalışmayı, ilme yönelmeyi emrettiği gerçeğini defalarca altını çizerek dile getirir. Bu bizlerde görmek istediği dünya perspektifidir.

Emperyalizm; insan ve insani değerleri dışlayan, medeniyetler adı altında medeniyete asla yakışmayan, sömürgeci tutumları, vahşeti ve ahlksızlığı ifade etmektedir. Oysaki çalışmak her bireyin boynunun borcudur. Paylaşarak, doğru adımlarla yürüyerek, aynı değerlerle ilerleyerek, sanatı ve bilimi marifet ve faziletle kucaklamak doğru bir adım.

Safahat'ın altıncı kitabında yer alan Âsım nesli ideali bunu yansıtmaktadır.

...

Ne irfandır veren ahlka yükseklik, ne vicdandır;

Fzlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

Yreklerden çekilmiş farz edilsin havfi Yezdn'ın...

Ne irfnın kalır te'sri kat'iyyen, ne vicdnın.

O yüzden başlar izmihlli milletlerde ahlkn.

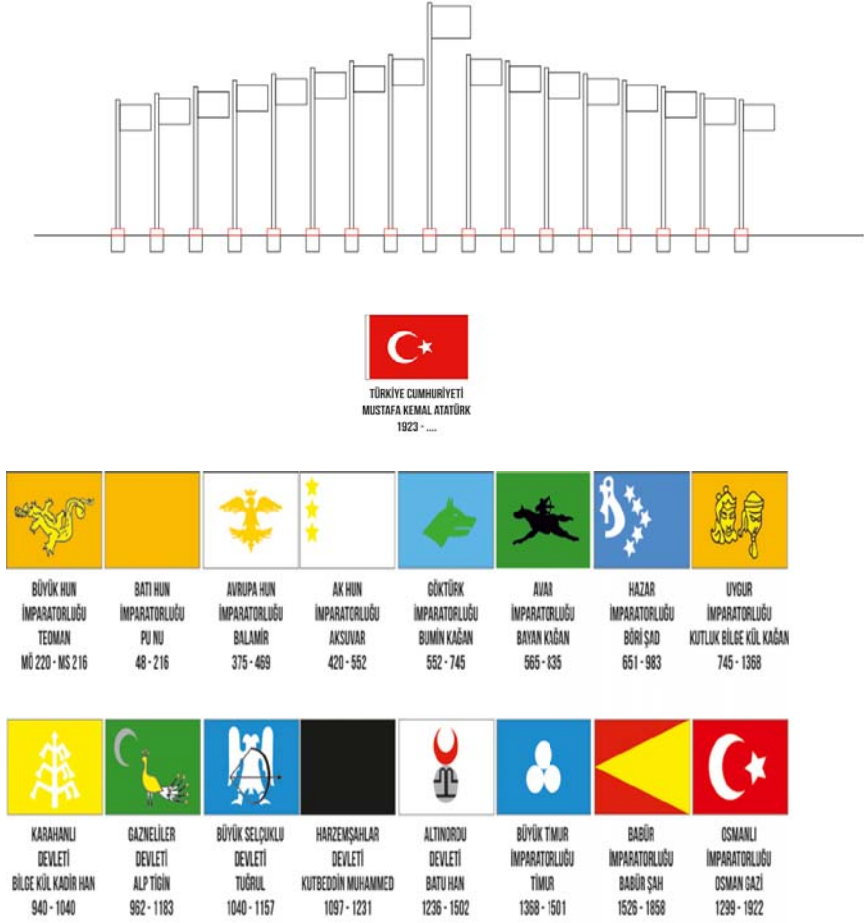
Fakat, ahlkn izmihlli en müdhiş bir izmihlâl;

Ne millet kurtulur, zr, ne milliyet, ne istiklâl. (Ersoy, 2007:

284)

...

Yollar ve Bayraklarımız

Figür 8. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân Projesi büyük Türkiye Cumhuriyeti ve tarihimizdeki 16 Türk Devleti bayrakları

Figür 9. Mehmet Akif Ersoy Anıt Mekân Projesi büyük Türkiye Cumhuriyeti ve tarihimizdeki 16 Türk Devleti bayrakları alan üzerindeki görünümü

...

Şudur benim hayatta en beğendiği meslek,

Sözün odun gibi olsun lakin hakikat olsun tek (Kavaklı & Duran,

2020: Önsöz)

...

Sözü dolandırmadan konuşmak, süslemeden sözün özünü ifade etmek, dolambaçlı yollardan sakınmak gerek. Noktalar arası en kısa yol doğrudur. Anıtımızdaki yollar bizlerin doğruluğunu ifade eden yollarımızdır. Bayraklarımıza doğru açılan yollar, bizlerin insan haklarını ve insanlığı kucaklayan kollarımızı ifade eder. Dünyaya doğru kesişen yollar ise bizlerin görmek istediğimiz faziletli ve erdemli bir dünya perspektifini ifade eder.

...

Ne büyük söyle, ne çok söyle,

Yiğit işte gerek

Lafı bol, karnı geniş soyları taklit etme

Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek (Ersoy, 2007: 496)

...

Mehmet Akif için sanat insanların kendisini, yaratılışının gayesini anlama ve bilmenin ilmi ve ahlaki bir zemini olmalıdır. Taklitten uzak, anlamaya yönelik, tekniği her alanda kendine has değerler içinde tezhibe dönüştüren bir moraldir. Sanatın ahlak ile münasebeti ancak böyle inceliklerdedir. Budur bizim edeb-biatımız. Mehmet Akif Çeşmemizden şırl şırl akan ve her daim akacak olan edeb-i ulviyatımız. Medeniyet denilen insanca var olmak, ilim, fen, sanatta birlik içinde insanca tekâmül etmektir. İslam doğru bir anlayışla, insanların ahlâki niteliğın doğal ve sosyal zeminini oluşturmaktadır. Medeniyet ancak böyle bir birlikteliğın ve veren elin tezhib gibi işlediğı noktalarda ve yollardadır. Bu yollar İstiklâl yolu, Cumhuriyet yolu, Atatürk yolu, Mehmet Akif yoludur. Bizler işte böyle güçlü değerlere ve işte böyle derin temellere sahibiz. Özümüz kimliğimiz, ilmimiz ise yerel, ulusal ve evrensel birliğimizdir. Her ulus kendi tarihi içinde var olacak, ancak kendi tarihini, sosyal, siyasal, entelektüel, kurumsal, teknik ve ekonomik gerekliliklerini ahlaki değerler ile edeple ebedi olacaktır.

Çanakkale Zaferinde Akif yolumuzu ve milli birliğimizi ifade eden sözleri ile şöyle sesleniyordu:

...

Korkma! Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki hak yoludur, dönmek bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?

Meğerki harbe giren son nefer şehit olsun.

Şu karşıımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşp da kaplasa afaki bir kızıl sarsar (şiddetli, gürültülü rüzgâr);

Değil mi cephemizin sînesinde iman bir;

Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;

Değil mi sinede birdir vuran yürek...Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz! (Ersoy, 2007: 325).

...

Mehmet Akif bir hafızdır ve Peygamberimizin birlik ve beraberlik duygularını ifade eden hadislerine işaret eder. "*Birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır*".

Bu anıt, milli birliğimize yönelik her türlü tehdit karşısında, her an için hazır olan milli irademizin ortak vicdanını, ilim ve irfan ile yüreklerimizle ilelebet yansıtmaya kudreti ve iradesini ifade eder. İstiklâl Marşı'mızın aziz Türk Milletine kılavuz olan mısralarında ifade ettiği gibi; şehit ve gazilerimizin bizlere emanet ettiği, şüheda fişkırın aziz topraklarımızın üzerinde şafaklar gibi dalgalanan bayrağımız altında, iman ve hakikat yolunda ilmen ve fennen ilerleyenler olarak, tüm şehitlerimizi ve gazilerimizi rahmet ve minnetle yâd ve selâm ediyoruz. Bu anıt Yüce önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün güvendiği ve Mehmet Akif Ersoy'un dizeleri ile yol alan gençlerimizin ve aziz Türk Milletimizin milli birliğimize, tarihimize saygı duruşudur.

Figür 10. Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşımızın Kabulünün 100. Yılı anısına tasarlanan logoları

Figür 11. Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşımızın Kabulünün 100. Yılı anısına tasarlanan Pamukkale Üniversitesi logosu

SONUÇ

Bu anıt, Pamukkale Üniversitesi'nin, milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un ve onun milli birlik ve beraberliğimizi ifade eden ulvi eseri İstiklâl Marşımızın 100. Yılına ithaf edilmiştir. Yurdumuzu işgal eden emperyalist güçlere karşı Yüce önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Kurtuluş Mücadelemizi ifade eder. Bu bayraklar Büyük Türkiye Cumhuriyeti'nin, tarihimizdeki 16 Türk Devletinin emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı dik duruşudur. Dünya küresi ve bayraklarımıza doğru açılan kolları, insan haklarını gözeten ruhumuzu temsil eder.

İstiklâl Sütununda yükselen değerimiz, Mehmet Akif'in;

...

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şüheda fışkıracak, toprağı sıksan şüheda..

...

dizelerindeki gibi; mücadelecı, iradeli, kararlı dik duruşunu ve aydınlanmayı temsil eder.

Mehmet Akif'in, "*Ey insan sen kendini küçük bir cisim sanıyorsun. Halbuki en büyük alem senin içinde gizlidir*" dediği gibi, bayraklarımızın yolundan dünyaya baktığımızda görmek istediğimiz; faziletli bir dünya perspektifidir. Mehmet Akif Çeşmesinden ilim, irfan, ahlak, marifet ve fazilet akmaktadır. Gençlerimizin bu çeşmelerden içtiği nafi sular geleceğimize yön verecektir. Bu anıt, Yüce Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün güvendiği, Mehmet Akif'in dizeleriyle yol alan gençliğimize ve Aziz Türk Milletimize Pamukkale Üniversitesi'nin ve Denizli'nin armağandır.

KAYNAKLAR

- ERSOY, Mehmet Akif, (2012), *Gençler için özet Safahat*, GUGUKKUŞU Yayınları
- ERSOY, Mehmet Akif, (2007), *Safahat*, İstanbul: NEŞRE HAZIRLAYAN M. Ertuğrul Düzdağ
- ANAR, Tugay, (2011), *Bir İstiklâl Âşığı Mehmet Akif*, DBY Yayınları
- YILMAZ, Adnan, (2020), *Milletin Sesi Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU ARAŞTIRMA MERKEZİ Yayınları
- KAVAKLI, Ali Erkan & DURAN Mustafa, (2020), *Asım'ın Neslini Mimarı, Erdemli İnsan Milli Şair Mehmet Akif Ersoy: Hayatı ve Ölümsüz Şiirleri*, İstanbul: ENSAR Yayınları
- Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u anma kitabı, (1987), ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Yayınları, No:99
- ÇETİN, Nurullah, (2014), *İstiklal Marşımızı Anlamak*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 21, 2:

**İSTİKLAL MARŞI'NIN 100. YILINDA İSTİKLAL MARŞI
ŞİİRİNE İLİŞKİN GENÇLİĞİN DİJİTAL DUYGU BULUTU:
ACIPAYAM MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİ
ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

**İSTİKLAL MARŞI'NIN SERBEST ÇAĞRIŞIM METODOLOJİSİ
VE DUYGU BULUTU UYGULAMASI YOLUYLA
ÇÖZÜMLENMESİ**

Senem TÜFEKÇİ*

Filiz GÜLSEVİN ERSÖZ**

Cevat Sercan ÖZER***

GİRİŞ

İstiklal Marşı 1921 yılında yazılmış, katıldığı yarışmada birinci gelmiş ve 12 Mart 1921 yılında Milli Marş olarak kabul edilmiş, Millî mücadeleyle anlatan bir şiirdir. Aynı zamanda o dönem hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için önemli bir yazılı kaynaktır. Hem edebi olarak hem tarihi olarak hem de milli duyguların birleştirici olarak derin anlamlar taşır. Gerek tarih gerekse de edebiyatla ilgili pek çok çalışmanın farklı açılardan inceleme konusu olmuştur. Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak bu özel metnin anlamlarını, yazıldığı dönemi, şiirin şairi olan Mehmet Akif Ersoy'u odak noktasına alan çalışmalardır. İstiklal Marşı'nı anlamak ve anlatmak için yapılan çalışmalarda şiirlerde geçen kelimelerin anlamlarına, ahenklerine, ses değerlerine değinilmiş ve bu şekilde şiirin çözümlemesi yapılmıştır (Duymaz 2014: 1-40). Bu çalışmalar genellikle şiirin edebi ve tarihi yönüne odaklanmışlardır. Dijital Duygu Bulutu ise bu metnin taşıdığı anlamlardan ziyade okuyucusu ve dinleyicisinde oluşturduğu duygu ve kavramlara odaklanan bir çalışma olarak literatüre katkı sağlamaktadır.

*Öğretim Görevlisi, PAÜ Acıpayam MYO, stufekci@pau.edu.tr

** Öğretim Görevlisi, PAÜ Acıpayam fersoz@pau.edu.tr

*** Öğretim Görevlisi, PAÜ Acıpayam csozer@pau.edu.tr

Gen I (İnternet Kuşağı) ya da gerçek dijital yerliler olarak bilinen kuşak; hızlı değişimlerin, dönüşümlerin ve kırılmaların yaşandığı teknolojik ve dijital çağın içinde 2000 yılı sonrası dünyaya gelen bireyleri tanımlamaktadır. Bu kuşağın doğal birer üyesi olan öğrencilerin İstiklal Marşı'nı okuyunca ve duyunca ilgili formlara yazdıkları kelimeler içerik analizi ve frekans sayımı yapılarak sayısallaştırılmıştır. Ve sonrasında elde edilen veriler kelime bulutuna dönüştürülerek, yeni nesil bir sanat eseri olarak dijital duygu bulutu oluşturulmuştur.

Türk milleti için çok özel bir yere sahip olan İstiklal Marşı şiiri, yazıldığı dönemin milli birlik içinde olma, mücadele etme, düşmana karşı koyma, düşmanla savaşma, zafer kazanma gibi durumlarını benzetmelerle, betimlemelerle özetleyen bir metindir. Yazıldığı yıldan bir asır sonra bile yaşattığı duygu yoğunluğu okuyan kişileri adeta o koşullara doğru yolculuğa çıkartmaktadır. İstiklal Marşı'nın 100. Yılında Dijital Duygu Bulutu çalışması bu duyguları, Marş ile ilgili algıları düşünceleri net bir şekilde ifade ederek Marşımızın nesiller boyu süren etkisini ve önemini de ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışma, Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı kapsamında gerçekleştirilen bir dizi etkinlik gibi Milli Marşımızı daha iyi anlamayı, bir kez daha Marşımızın önemini anlatmayı amaçlamaktadır. Öğrencilerin, interaktif olarak katıldığı uygulaması sayesinde de hedef kitlelerini harekete geçiren, öğrencileri de sürece dahil eden bir çalışma olarak önem kazanmaktadır. Bu bildiri, İstiklal Marşı'nın Kabulünün 100 Yılı Anısına gelecek yıllara da aktarılacak bir bilgi kaynağı olmayı dolayısı ile Marşın 100. yılını hatırlatacak ebedi bir çalışma ve eser olmayı hedeflemektedir.

YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılardan tabloya yazılması istenilen kelimeler sayısal olarak işlenmiş ve sonrasında yorumlanmıştır. Yazılan kelimelerden hangilerinin duygu olarak kabul edileceği davranış bilimlerinde de kabul edilen duygu tanımına ve ortaya konan temel duygulara göre seçilmiştir. *Öfke, korku,*

üzüntü, mutluluk, tiksinti, şaşkınlık, küçümseme olarak sıralanan (Tetik ve Akkaya 2018: 99-121) yedi temel duyguyu ifade eden sözcükler dışında kalanlar bir obje, bir simge, bir sembol ya da duygu yönetimi boyutları olarak kabul edilmiştir.

Buna göre PAÜ Acıpayam Meslek Yüksekokulu Öğrencileri, İstiklal Marşı'nın 10 kıtasını da okuyarak ve dinleyerek her bir kıtanın kendilerinde hissettirdiği duyguları, zihinlerinde canlanan sembolleri, objeleri, vb. kavramları kendilerine verilen formlara kelimeler şeklinde (cümle kurmadan) yazmışlardır. Formlarda her bir kıta için 3 kelimelik boşluklardan oluşan kutucuklar bulunmaktadır. Öğrenciler İstiklal Marşı'nı kıta kıta dinleyip ve okuduktan sonra bu tabloda yer alan boşlukları doldurmuşlardır. Acıpayam Meslek Yüksekokulu'nda yedi farklı ön lisans programında okuyan toplam 845 öğrenci vardır. Uygulama, tüm programlardan 358 öğrenci ile yapılmıştır. Dersliklerde yapılan uygulama sonrası tabloda hangi kelimelerin kaç kere kullanıldığı Excel çalışma dosyasında listelenmiştir. Bu tabloda yer alan kelimeler, frekans sayımı ve içerik analizi yapılmasının ardından tablolara işlenerek, sık kullanılan kelimelerin genel kompozisyonda belirli bağlamda anlaşılmasını sağlayan ve verilerden çıkan temaların görsel olarak sunulmasına imkân tanıyan kelime bulutuna dönüştürülmüştür. Kelime frekansı analizinde öğrencilerin en çok yazdıkları kelimeler üzerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda da İstiklal Marşı karşısında hissedilen, sadece kişiye özel olmayan psikoloji kadar toplumsal ilişkilerle de ilişkili olduğu ifade edilen (Koçak Kurt 2021: 109) duygular da ortaya çıkmıştır.

Milli birlik, tarih bilinci ve bilgisi, edebi eser gibi pencerelerden farklı bilimlerle buluşan İstiklal Marşı, bu çalışmayla da sosyal bilimlerde insan davranışlarını, sosyal sistemleri ortaya koyan bir veri rezervi sağlayan dijital duygu bulutuna dönüşmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin İstiklal Marşı'nı okuyunca ve duyunca tabloya yazdıkları kelimeler sayısallaştırılmıştır. Kelime frekans analizinin ardından dijital kelime bulutu (Şekil 1) oluşturulmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda tüm kıtalar için 477 farklı kelime yazıldığı görülmüştür. İstiklal Marşı'nın gençlik nezdinde bulunduğu anlamlar genel olarak özetlenecek olursa şu 3 ana başlığa gönderme yapan kelimelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir:

1- Ulusu oluşturan unsurlar: *Vatan, bayrak özgürlük, millet, toprak, Türk, yurt* sözcükleri gibi

2- Millî Mücadelenin şekli, niteliği, ruhu: *Şehit, cesaret, sevgi, korkusuz, fedakârlık, kahramanlık, vatanseverlik, kan, mücadele, kararlı, düşman, savaş* sözcükleri gibi

3- Dini inanç, dini bağlılık: *İman, ezan, hak, inanç, din, hilal, ilahi, ruh, helal, namaz* sözcükleri gibi

Şiirin genel olarak öğrencilerimizde çağrıştırdığı kavramların bir ülkeyi-bir ulusu oluşturan *bayrak, yurt, toprak, vatan, asker, bağımsızlık, millet* gibi unsurlara gönderme yaptığı görülmüştür. Bunun yanı sıra *şehit, şehadet, ölüm, kan, fedakârlık, kahramanlık, korkusuzluk, savaş, savunma, mücadele, kararlı, vatansever* gibi kelimelerin öğrenciler tarafından sıklıkla kullanılması da Milli mücadelenin şeklini, içeriğini anlatması açısından çok önemli bir metin olan İstiklal Marşı'nın yazıldıktan 100 yıl sonra devam eden etkisini ortaya koymaktadır. Öğrenciler bu metin aracılığıyla kazanılan mücadelenin hangi koşullarda, nasıl kazanıldığının farkına varabilmişlerdir. Şiirle ilgili kelimelerde hak, inanç ve din kavramlarına gönderme yapan kelimelerin ağırlıklı olması dikkat çekmektedir. Bu da dönemin koşullarında en önemli motivasyon kaynaklarından biri olan dini inanışın bir asır sonra bile anlaşılabilirliğini göstermektedir. Ayrıca *hilal, şehadet, ezan, cennet, helal, namaz* gibi dini inanış göstergelerini anlatan kelimelerin ağırlıklı olması da şiir karşısında hissedilen dini duyguların dışı vurumu olarak dikkat çekmektedir. Dini motiflere ve değerlere vurgu yapan bir şiir olan İstiklal Marşı, verilen mücadelenin İslamiyet ve Allah inancı ile bağını ortaya koyan bir metin

olarak yazıldıktan yüz yıl sonra da genç nesilde aynı kavram ve duyguları çağrıştırabilmektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuçlar

Araştırma sonucunda ilk sırayı 450 kez yazılan vatan sözcüğü almıştır. Vatan Şairi ya da Milli Şair diye anılan Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı şiiri öğrencilerimizde de en çok vatan sözcüğü ile karşılık bulmaktadır. Millî mücadele ile kazanılmış vatan toprağını ve bu mücadelenin nasıl gerçekleştiğini anlatan bu şiir karşısında vatan sözcüğünün ön plana çıkması beklenen bir sonuçtur. Bunun yanı sıra İstiklal Marşı ile ilgili ifade edilen kelimelerin duygulardan ziyade daha çok bir objeyi, nesneyi, olguyu anlatması da araştırmanın dikkat çekici sonuçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler bayrak kelimesini 372 kere, özgürlük kelimesini 305 kere, şehit kelimesini 273 kere, millet sözcüğünü 264 kere kullanmışlardır. İstiklal Marşı karşısında bu kavramlar ilk beş sırayı almışlardır. Özgürlük, hürriyet ve bağımsızlık kelimelerinin benzer anlamlara gönderme yaptığı düşünülecek olursa toplamda 642 kez bu anlama gönderme yapıldığı söylenebilir. Dolayısı ile hürriyet-özgürlük-bağımsızlık sözcükleri anlam itibarıyla vatan sözcüğü kadar ön plana çıkmaktadır. Millet 264 kez, Türk 124 kez kullanılırken; milliyetçilik 20 kez karşımıza çıkmıştır. Ayrıca bu şiirin Türk Milleti'ne mal olmuş, bu milleti anlatan bir Milli Marş olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın dikkat çeken diğer bir sonucu da İstiklal Marşı şiirinin genel olarak temel duygu ya da duygu yönetim şekilleri olarak kabul edilen kavramları öğrenci nezdinde yukarıda belirtilen kavramlara göre daha az çağrıştırmasıdır. Örneğin temel bir duygu olan mutluluk sözcüğü sadece 16 kez ifade edilmiştir. Yine temel bir duygu olan korkma 21 kez kullanılırken bu duyguyu yönetme şekli diyebileceğimiz korkusuzluk- cesaret- korkusuz kelimeleri toplamda 532 kere yazılmıştır. Bu sonuç, İstiklal Marşı'nın o dönemin savaş ve işgal koşullarında yaşayan insanlarda oluşturmaya çalıştığı en önemli motivasyon araçlarından biri olan cesaret kavramının

okuyucusuna işlediğini göstermektedir. İstiklal Marşı'nın cesaret duygusu oluşturma çabasında hem o dönem için hem de günümüz için başarılı olduğunu göstermektedir. Mutluluk, korkma, duygu, özlem, ümit, aşk, şaşkınlık, kaygı, heyecan, empati, gurur, sevgi, onur, ümitsizlik, sadakat, özgüven, saygı, üzüntü ve bağlılık gibi temel duygulara gönderme yapan kavramların kullanım sıklığının daha az olduğu ortaya çıkmıştır.

Kıtalara İlişkin Değerlendirme ve Sonuçlar

İstiklal Marşı'nın her bir kıtası karşısında yazılan sözcüklerin yoğunluğuna baktığımızda ilk kıta için bayrak (106), millet (93), vatan (79), cesaret (70), güçlü (85), Türk (51) ve vatansever (46) kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sözcüklerden bağımsızlık ve bayrak ve Milli Mücadele'nin kazanımlarıdır. Güç, cesaret, millet, Türk Milleti olmak ise bu mücadelenin ve zaferin önemli motivasyon kaynaklarından biridir. İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönemde daha ilk kıtada adeta haykırdığı bu kavramlar o dönem için de halkı etkilemiştir. Birinci kıta 1921 yılında okuyucusuna seslendiğinde cesareti, umudu, bağımsızlığı, cesareti anlatma gayreti içindeydi. 2021 yılına gelindiğinde aynı kıtayı okuyan gençliğin nezdinde de bu kavramları çağrıştırıyor olması Şiirin devam eden etkisini ortaya koymaktadır. Birinci kıtaya ilgili ifade edilen duygu sayısının sembol, olgu ve nesnelere göre oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Duyguyu ifade eden sözcükler olarak heyecan, coşku, hüznün, korku, mutluluk, sevgi kavramları görülmektedir.

İkinci kıtada da duygulardan ziyade Milli Mücadeleyi, milletin unsurlarını ve sembollerini anlatan kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Kahramanlık (77), istiklal (63), bayrak (49), cesaret (12), hak (30), Hilal (26), millet (44), kan (35), savaş (30), şehit (25), özgürlük (18) ve vatan (36) kelimeleri bu kıtaya ilişkin yoğun şekilde ifade edilen sözcükler olarak karşımıza çıkakta. Hüznün, öfke, korku duyguların ifadesi olarak diğerlerine göre daha az yer tutmaktadır.

Türk milletinin geçmişten gelen bağımsızlık, hürriyet sevgisine ve mücadelesine gönderme yapan üçüncü kıtaya ilgili tabloya baktığımızda

öğrencilerin ağırlıklı olarak özgürlük (174), hürriyet (60), vatansever (60), bağımsızlık (50), cesaret (59), korkusuz (42), kan (27), öz güven (18) ve kahramanlık (17) sözcüklerini yazdıklarını görülmüştür. Öğrenciler yazdıkları kelimelerle Türk milletinin hürriyet sevgisini, bağımsızlık için nasıl mücadele edildiğini özetler gibidir. Bağımsızlık kazanımı için cesaret, güç, korkusuz olmak gibi gerekliliklerin olduğunu düşündükleri söylenebilir. Bu kıtada da duyguyu ifade eden sözcüklerin oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Yine mücadele, özgürlük, devlet gibi kavramların sembolleri, unsurları daha geniş yer bulmaktadır. Bu kıtada dikkat çeken duygu ifadesi ise öfke sözcüğüdür. Bu da düşmanın tutsak etme hedefine, hayaline karşı hissedilen bir duygu olarak yorumlanabilir.

Batı'nın donanımlı savaş gemilerine, silahlarına ve bunların karşısında duran Türk askerine, ulu diye seslendiği, Türk milletinin inancına dikkat çeken ve Batı'nın maddi gücü karşına manevi gücü koyan dördüncü kıtaya ilişkin öğrencilerin ifade ettiği sözcüklere baktığımızda iman (106) ve korkusuzluk-korkusuz-yürekli (191) sözcüklerinin epey bir farkla öne çıktığı görülmektedir. Bu kıtaya ilişkin öğrencilerin, şiirin anlatmaya çalıştığı manevi gücü algıladıkları söylenebilir.

Arkadaş seslenişi ile başlayan beşinci kıtada askerler üzerinden millete yapılan bir sesleniş dikkat çekmektedir. Dini duygularla güçlendirilen seslenişte, düşmanın ayak bile basamayacağına altı çizilmekte ve gelecek aydınlık günlere ilişkin ilahi bir vaade gönderme yapılarak umut mesajı verilmektedir. Mehmet Akif de bu şiiri bu büyük ümitle yazdığını belirtmiştir. Öğrencilerin bu kıta karşısında belirttiği sözcüklerde çok fazla çeşitlilik olduğu görülmüştür. Önceki kıtalarda olduğu için belirgin şekilde öne çıkan bir sözcük burada yoktur. Bu kıta ile ilgili diğer sözcüklere göre nispeten daha çok ön plana çıkan sözcükler korumak (34), vatan (33), gelecek (31), siper (27), sabır (25), savaş (22), cesaret (20), zaman (20), savunma (19), hak (20), güven (19) ve kahramanlık (18) olarak görülmektedir. Bu sözcükler savaş ortamını

özetleyen ifadeler olarak yorumlanabilir. Savaş gerçeğini bu kıta ile daha iyi anladıklarını söylenebilir.

İstiklal Marşı'nın altıncı kıtası vatan toprağı olgusuna dikkat çekmektedir. Bu coğrafyada yaşayan insanlara bu toprakların herhangi bir coğrafi yer olmadığını, bu toprakların kazanılması için çok sayıda şehit verildiğini hatırlatmaktadır. Kıta, özellikle gençlere öğüt veren bir mısrayla ve vatani cennete benzeterek bitmektedir. Vatan toprağının kutsallığını ve önemini anlatan bu kıta karşısında öğrencilerin sıklıkla yazdığı kelimeler şu şekilde sıralanmaktadır: Şehit (155), vatan (108), toprak (82), ata (19), düşünmek (20), sahiplenme (19). Bu kelimelerin dışında yoğunluk oluşturan sözcüğe rastlanmamıştır. Nasihat, namus, şükran, yıldız, müdafaa, miras, mezar, minnet gibi çok çeşitli kelime grupları görülmektedir. Bu kıtaya ilişkin de cesaret, millet, savaş, kan gibi önceki kıtalara ilişkin yazılan sözcükler dikkat çekmektedir.

Vatan sevgisini her şeyin üstünde gören ve bu vatan için verilen şehitleri bir kez daha hatırlatan yedinci kıta vatandan ayrı kalmamak dileğini belirten bir dua ile bitmektedir. Bu anlamları taşıyan 7. Kıtaya ilişkin belirtilen sözcüklerde yine Vatan (114) sözcüğünün oldukça yoğun kullanıldığı görülmüştür. Bu sözcüğü fedakârlık (74), sevgi (49), şehit-şüheda- (36), toprak (34), kan (34), feda (31), can (24) gibi sözcükler takip ediyor.

Şair Mehmet Akif Ersoy'un Allah'a dua ettiği sekizinci kıtada, dini sembollere vurgu yapıyor. Dini inanış açısından önemli olan camilere, ezanlara düşman elinin değmemesi, yabancı bir elin bu mahrem ve önemli değerlere zarar vermemesi yönündeki dilekleri iletiyor. Bu anlamların ifade edildiği sekizinci kıtaya ilişkin öğrencilerin sıklıkla ezan (80), din (58), Türk (40), iman (35), yurt (35), şehadet (35), istek (34), vatan (22), ilahi (20), düşman (18) kelimelerini yazdıkları görülmektedir. Yabancı, şefkat, namus, sela, özgüven, mezar, metanet gibi sözcükler diğer kıtalardan farklı bir şekilde bu kıta için ifade edilen kelimeler olarak ortaya çıkmaktadır.

İstiklal Marşı'nın dokuzuncu kıtasında, bir önceki kıtada edilen duaların kabul olması durumunda yaşanacak mutluluğun ifadesi bulunuyor. Bedenler ölmüş olsa bile ruhların huzura, coşkuya ereceğinden söz ediliyor. Vatan için ölmenin kutsallığı ve inanıştaki yüksek mertebesi vurgulanıyor. Bu anlamlardan oluşan dokuzuncu kıtaya ilişkin kan (58), şehit (51), gurur (43), ölüm (34), arş (26), naaş (24), yükseliş (24), bayrak (21) sözcüklerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu kıtaya ilişkin öğrencilerin zihninde bir duygu ya da soyut bir ifadeden ziyade daha çok nesnelere canlandığı söylenebilir.

Mehmet Akif Ersoy'un bayrağa seslendiği son kıtada, zafere olan inanç vurgulanıyor. Kırmızı renkli bayrakla şafak rengi örtüştürülüyor. Tüm çabanın, tüm özverinin bağımsızlığın göstergesi bayrak için olduğu vurgulanıyor. Bu bayrağın ve bu bayrağa sahip olan, Allah inancı olan bu milletin zaferi hakkettiği vurgulanıyor. Olumlu anlamlara vurgu yapan bu son kıtaya ilişkin öğrencilerin belirttiği sözcüklerde duygu ifadesinin diğer kıtalara daha çok olduğu görülüyor. Bu kıtaya ilişkin yazılan kelimelere bakıldığında sevgi, övgü, gurur, onur, güve, mutluluk, mucize, zafer, yükselmek gibi olumlu durumu ve duyguyu ifade eden sözcükler diğer kıtalara göre daha çok kullanılmıştır. Bu kıtada en çok kullanılan sözcükler ise şu şekilde sıralanmaktadır: bayrak (196), hürriyet (86), istiklal (74), özgürlük (68), millet (65), Vatan (36), Türk (33), bağımsızlık (27), hak (25), gurur (23), helal (21). Bu kelimelerden hareketle öğrencilerin kazanılan zaferi ifade ettikleri söylenebilir. Mücadele sonucunda gelen hürriyet-bağımsızlık, millet olma, vatan toprağına sahip olma, bununla gurur duyma, bu zaferin hakkedildiğini düşünme gibi anlamları çıkardıkları söylenebilir.

Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, İstiklal Marşı'nın 100 yıl sonra gençliğin nezdinde aynı duygu ve çağrışımlarla yer alarak, kuşaklar arasındaki zaman ve duygu farklılıklarını ortadan kaldıran bir metin olduğu görülmüştür. Bu çalışma üniversitelerin farklı program ve bölümlerinde, farklı fakültelerinde uygulanabilir ve kıyaslamalar

DENEYİM PERSPEKTİFİ İLE POSTER TASARIMI: İSTİKLAL MARŞI MEKÂN LARI SERGİSİ ÖRNEĞİ

Fazıl AKIN*
Nilgün BÜBER**
Alper AKSU**
Tuana KORKMAZ**
Ertuğrul KINIŞ**
İzzet İLGÜN**
Demet AKPINAR**
Alp Emre ÇELİK**
Şeyma ÖZDEMİR**
Amine Hatun ÜSTÜNÇELİK**

1.Giriş

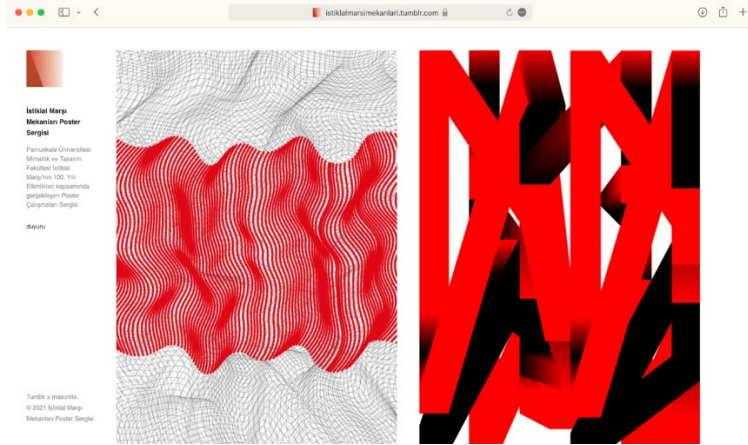
İstiklal Marşı'nın Mekânları Poster Çalışmaları Sergisi, Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesinin, İstiklal Marşı'nın kabulünün 100.Yılı dolayısı ile ilan edilen 'Mehmet Akif ve İstiklal Marşı Yılı' etkinliği olarak düzenlenmiştir. İstiklal Marşı ile ilişkilenen bir mekân deneyiminden yola çıkarak fakülte öğrencileri tarafından tasarlanan posterler, fakültenin her bölümünden öğretim elemanları tarafından değerlendirilerek bir seçki halinde Hüseyin Yılmaz Kültür ve Kongre Merkezinde ve internet ortamında istikalmarsimekânları.tumblr.com internet sayfasında sergilenmiştir (Şekil 1, Şekil2).

* Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Öğretim Görevlisi,
fazilakin@pau.edu.tr

** Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Lisans Öğrencisi

Şekil 1, Sergi Posteri

Şekil 2, Sergi İnternet Sayfası

2. Deneyim Tasarımı ve Mekân Deneyimleri

Deneyimler doğası gereği insan ile birlikte var olan fenomenlerdir. Bu nedenle deneyimlerin tasarlanması mümkün olmamakla birlikte, deneyim için tasarım yaygın bir şekilde kullanılan ürün ve servis tasarımı pratiğinde kendine yer etmiş bir yaklaşımdır. Desmet ve Hekkert'e göre (2007) deneyimler, bir ürün ile kullanıcısı arasında estetik, duygusal ve anlamsal katmanlarda kurulurlar. Estetik katmanı, bir ürünün veya servisin görülebilir veya diğer duyular ile algılanabilir özelliklerini kapsamaktadır. Duygusal katmanda ise ürün ve servisin kullanıcı ile oluşturduğu, kullanıcıda uyandırdığı hisler ele alınır. Anlamsal katman ise ürüne veya servise kullanıcının yüklediği anlamları kapsar. Poster tasarımı sürecinde posterler bu çalışmanın ürünü, posterleri izleyenler ise kullanıcılar olarak ele alınmaktadır.

Karana'ya (2010) göre etkileşimlerde malzeme deneyimi önemli bir noktadır, bu deneyimin parçası olarak malzemelere anlamlar; kullanıcı tarafından malzemenin teknik özellikleri ve duygusal özellikleri aracılığı ile aktarılır; ki bu aktarım kullanıcının yaşı, geçmişi, kültürü gibi faktörler ile ilişkilendirilebilir. Deneyim için poster tasarımı sürecinde de benzer bir şekilde, posterlerin üzerinde kullanılan şekiller, renkler malzeme bu sürecin malzemesi; posterleri izleyenler de kullanıcısı olarak tanımlanabilir. İzleyicilerin ortak geçmişleri, kültürleri veya posterlerde kullanılan şekiller ve renkler bu deneyimi oluşturan öğeler olarak tespit edilmektedir.

Ürün tasarımı alanında deneyim için tasarım, malzeme deneyimi, malzemelerin anlamları gibi kavramlar öğrencilere bu süreçte yardımcı ederken; Mimarlık alanında atmosfer kavramı benzer bir görev üstlenmektedir. Peter Zumthor'un (2006) ifade ettiği bir mekân atmosferini kuran: mimari beden, malzeme uyumu, mekânın sesi, mekânın ısı, çevreleyen nesnelere, cazibe ve çekim, iç ve dış arası gerginlik, samimiyet dereceleri, şeylerin üstündeki ışık, mimari çevre, uyum, formun güzelliği öğeleri posterlerde oluşturulmaya çalışılan derinliğin kurulmasına yol göstermiştir. Benzer bir şekilde şehir planlaması alanında da bir şehrin

imgesi, o yeri deneyimleyen kişilere etki etmektedir. Kevin Lynch (1960) bu etkinin hatlar, sınırlar, kesişimler, bölgeler, işaretler ile oluşturulabileceğinden bahseder. Bu anahtar sözcükler de öğrencilerin İstiklal Marşı ile ilişkilendirdikleri mekânların imgelerini çalışmalarına yansıtmaları sürecinde şehir planlaması alanından kullandıkları yöntem olarak ifade edilebilir.

3. Poster Tasarımı Süreci

Süreç, öğrencilere deneyim tasarımı, mekân atmosferi ve kent imgesi kavramlarını poster tasarımı açısından nasıl kullanabilecekleri tartışması ile açıldı. Tasarım sürecine dair öngörülerin sunulduğu bu kısa derste öğrenciler ile muhtemel bir tasarım süreci paylaşıldı (Şekil 3).

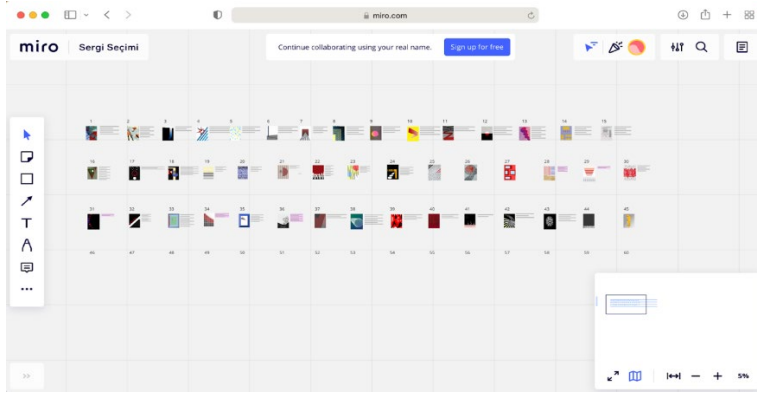
Şekil 3, Damien Newman'ın Tasarım Yumağı üzerine tasarım adımları

Karmaşık bir süreç olan tasarlama süreci, Newman (t.y.) tarafından bir yumak metaforu ile açıklanmıştır. Öğrenciler İstiklal Marşı ile ilişkilendirdikleri bir mekânı ele alarak, o mekânı nasıl tanımladıklarını, hangi hisler ile ilişkilendirdiklerini sorguladılar. Daha sonra poster ile ifade etmek istedikleri söylemleri düşünüp, kısa derste onlar paylaşılan üretim teknikleri ve ilham alabilecekleri sanatçı ve tasarımcıların işlerini inceleyip tırnak eskizleri geliştirdiler. İlk eskizler sonrasında çalışmalarını ikinci bir kısa derste birlikte tartışarak son haline getirip, teslim ettiler.

Deneyimlerini evrensel hisler ile ifade edebilecekleri düşüncesi ile ilham alabilecekleri *Minimalist Kurgusal Sanat (minimal concept art)*, *Konstrüktivizm (constructivism)*, *Somut Sanat (concrete art)* alanları öğrencilerle birlikte incelendi ve bu alanlarda üretimler yapan *Jacob Bill*, *Richard Paul Lohse*, *Sol LeWit*, *Verena Loewensberg*, *Günter Fruhtrunk*'un işleri öğrenciler ile birlikte tartışıldı.

4. Sergi Seçkisi

Çalışma dahilinde 45 adet poster önerisi teslim edildi. Bu öneriler dijital ortamda (Şekil 4) fakülte öğretim üyeleri ve elemanlarından Dr. Sinem ÖZDEDE, Dr. Ümit BAYIRLI, Dr. Aysun AYGÜN, Dr. Cennet Tekin CÜRE, Enes Can KILIÇ, Dilek AVSAN, Fazıl AKIN tarafından incelenerek ve değerlendirilerek 20 çalışmanın yer aldığı bir seçkiye dönüştürüldü.

Şekil 4, Poster teslimlerinin değerlendirilmesi süreci

Seçilen 20 poster, Hüseyin Yılmaz Kültür ve Kongre Merkezinde fizikles bir sergi (Şekil 5) ile izleyiciler ile buluştu. 50 cm en ve 70cm. yükseklikte mat kağıtlara basılan 20 adet renkli poster 'Mehmet Akif ve İstiklal Marşı Yılı' etkinlikleri kapsamında ilgi ile incelendi (Pamukkale Üniversitesi Haber, 2021)

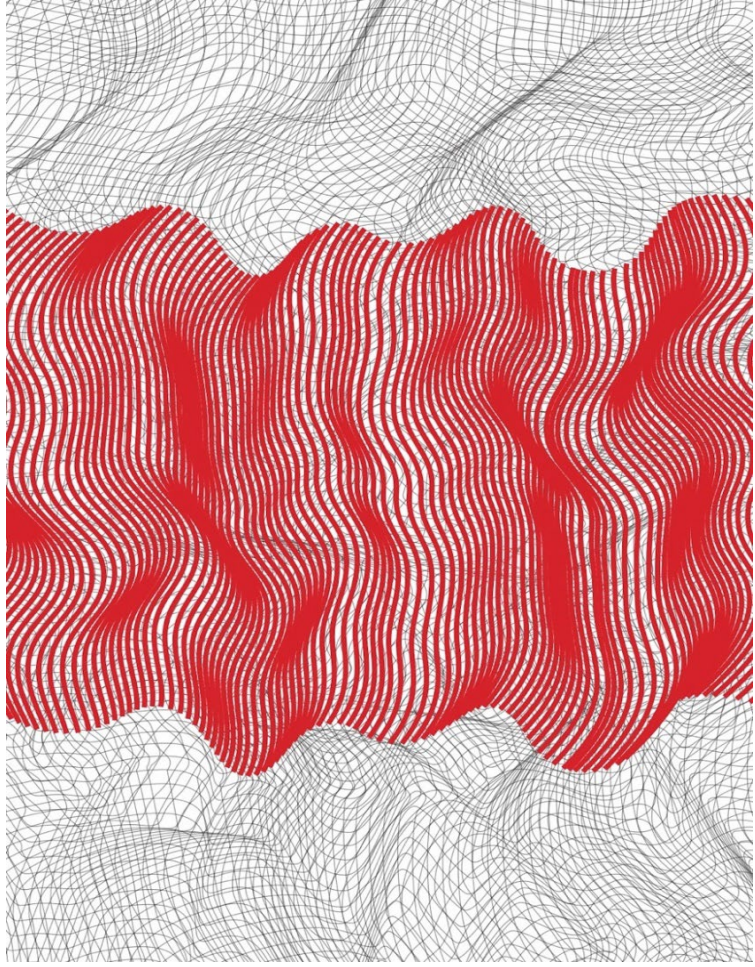

Şekil 5, İstiklal Marşı'nın Mekânları Poster Çalışmaları Sergisi

5. Sergilenen Çalışmalarda Örnekler

Süreç sonucunda üretilen çalışmalardan dokuz tanesi, yola çıkılan mekân, aktarılmak istenen hisler ve kavramlar, bu kavramların nasıl aktarıldığına dair açıklamalar ile örneklenmiştir.

Nilgün Büber çalışmasında (Şekil 6) yoğun olarak istiklal marşının yazıldığı dönemdeki kaotik savaş ortamını yansıtmaktadır. Bu ortam bir yandan tedirginliği, zorlu süreci barındırırken bir yandan da insanların ülkesine karşı olan inancını, cesareti ve direnişi yansıtır. Posterde siyah çizgilerin hareketi arka plandaki karmaşayı ve savaşı ifade ederken kırmızı çizgiler ise karmaşanın önüne geçerek verilen mücadeleyi ve istiklal marşının yansıttığı bağımsızlığı ifade etmektedir.

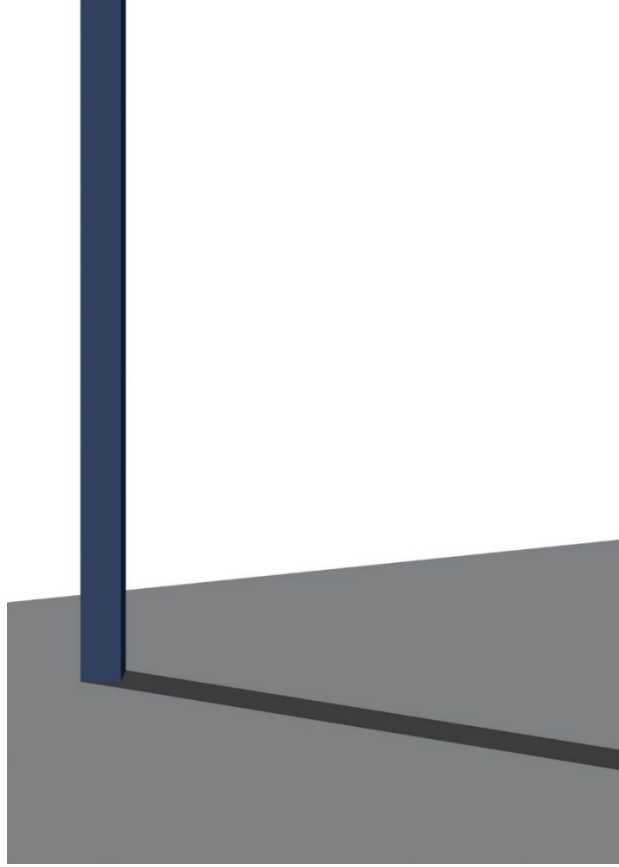
Şekil 6, Nilgün Büber'in çalışması

Alper Aksu (Şekil 7) çalışmasında, yazıldığı dönemdeki bunaltıcı ve karanlık dönemden sonra ferah, aydınlık ve umut dolu bir geleceğin habercisi ve kanıtı olarak görür İstiklal Marşı'nı. Tam da bu noktada, karanlıktan aydınlığa bakmaktayız. Posterde gördüğümüz siyah renk yoğunluğu dönemin zorluklarını sembolize ederken koyudan beyaza giden kısım ise kapısı aralanmış aydın geleceği imgelemektedir. Mavi renk seçimi de yüce gökyüzünün altında var olduğumuzu ama her daim hür olduğumuzu anlatmaktadır şeklinde açıklar çalışmasını.

Şekil 7, Alper Aksu'nun çalışması

Tuana Korkmaz (Şekil 8) çalışmasını hepimiz İstiklal Marşı ile okul sıralarında tanışmışızdır. Bahçede sıraya girdiğimizde İstiklal Marşı sırasında göndere çekilen bayrak hepimizin hafızasındadır. Poster de mekân olarak buradan yola çıkmıştır. Bayrağın yüceliği ve yükseklerdeki duruşunu sergiler. Bir sahneye sığamayacak kadar yüksekte olan bayrağı göremesek de varlığını hissederiz. Bu da imgelem dünyamız üzerinde bir sorgulamaya yer verir. Posterde de bayrağın yüceliği ve yükseklerdeki duruşuyla bayrağın kendisini göremeyiz. Bayrak direği ve yükselen gölge bize bayrağın varlığını hissettirir. Poster üzerinde birbirine yakın renkler kullanılarak göğün ve bayrağın bütünlüğü simgelenmiştir şeklinde ifade eder.

Şekil 8, Tuana Korkmaz'ın çalışması

Ertuğrul Kırmış (Şekil 9) çalışmasını marş, bir ulusu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası olarak tanımlanır sözlüklerde. İstiklal marşı ise bu tanımın yanı sıra verilen Kurtuluş Savaşı mücadelesi ile toplumsal bellekte yer almıştır. Bu mücadelenin mekânsal karşılığı olan savaş meydanlarındaki; taraflar ve hisler renklerin temsiliyeti kullanılarak posterde ifade edildi. Beyaz renk Anadolu'yu, kırmızı renk direnişi, siyah renk ise sömürgeci emperyal güçleri temsil ediyor. Yer yer çakışan/kesişen bu renkler, Anadolu'yu simgeleyen beyaz bir sayfa üzerindeki kaosu ve savaşı simgelemektedir. Posterde ifadenin güçlenmesi adına, radikal keskinlik ve yumuşatılmış geçişler barındıran renk tonlamaları kullanıldı ile ifade eder.

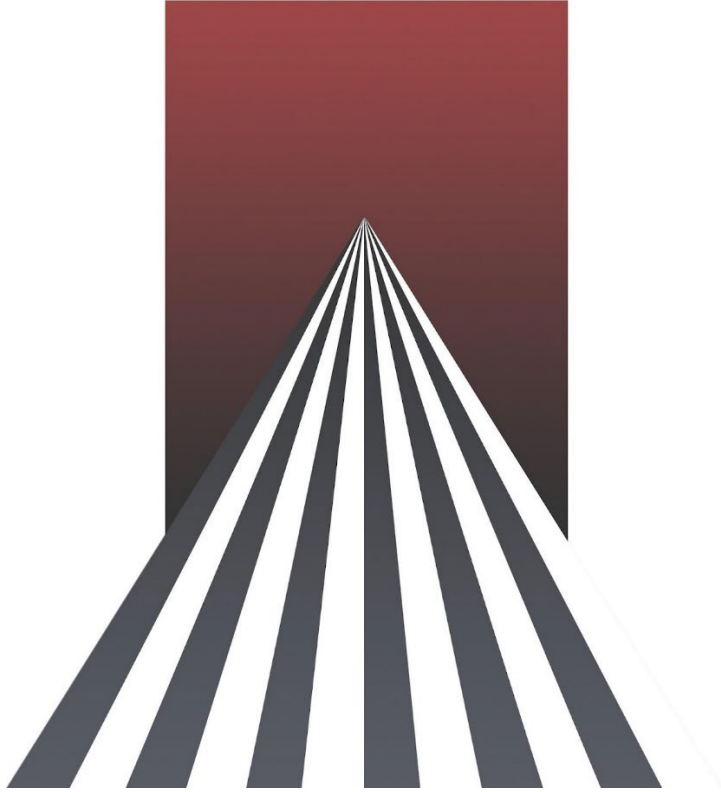
Şekil 9, Ertuğrul Kırmış'ın çalışması

İzzet İlgün (Şekil 10) çalışmasını Anadolu'daki insanlar kurtuluş ve bağımsızlık için büyük fedakarlıklarla mücadele etmişlerdir. Mücadeleleri başarıya götüren kritik nokta mücadele ruhunu her alana yayabilmektir. Sesin tek olandan çıkıp çoklanarak alana yayılması gibi. İstiklal marşını okuma sırasında birliktelik ve mücadeleyi hatırlatan etki; yankı deneyimidir. Bu poster yankılanma deneyiminin soyutlanmasıyla imgelenmiştir. Form sesin çoklanmasını ve perdenin arkasından günyüzüne vurmasını temsil ederken kullanılan renkler, kanlı bir mücadeleyi yadsır. Geçmişin enerjisiyle geleceğe yönelik umutların peşindedir ile ifade eder.

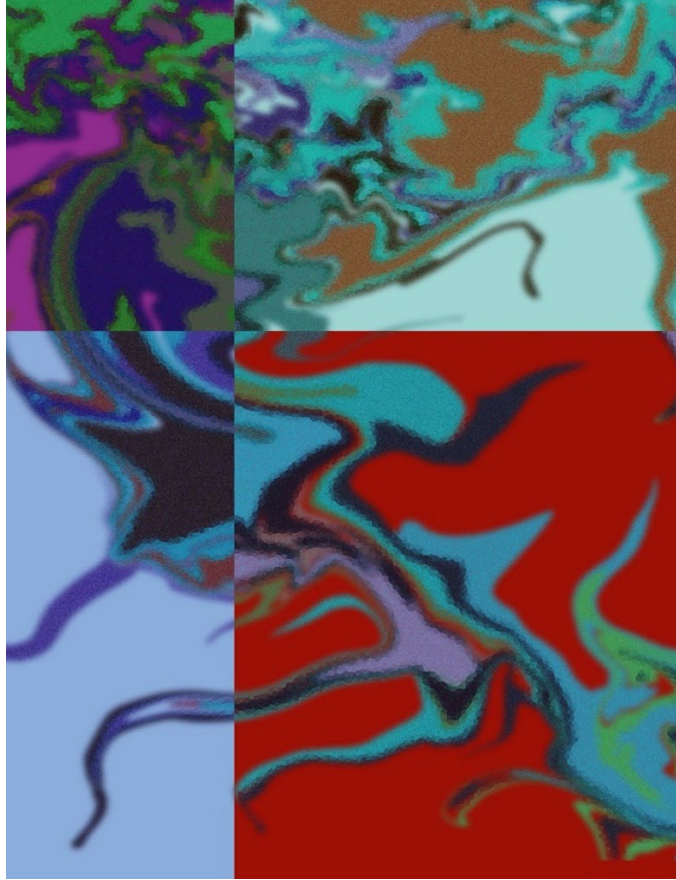
Şekil 10, İzzet İlgün'ün çalışması

Demet Akpınar (Şekil 11) çalışmasını ilköğretim okulunda okuma sürecinde Pazartesileri derslere başlarken ve cuma günlerinde derslerin bitişinde olmak üzere haftada iki defa okulun önünde sıraya dizilip, yönümüzü bayrağa çevirerek İstiklal Marşı'nı okurduk. Poster, bu mekânda bulunan sıraya dizilmiş bireylerin deneyiminden yola çıkmıştır. Posterdeki kırmızı renk yükselen ulu bayrağı temsil eder. Kırmızı renk aşağı indikçe okul yapısına dönüşür ve gri renkteki şeritler ise İstiklal Marşı'nın okunması sırasında sıraya girmiş öğrencileri temsil eder şeklinde ifade eder.

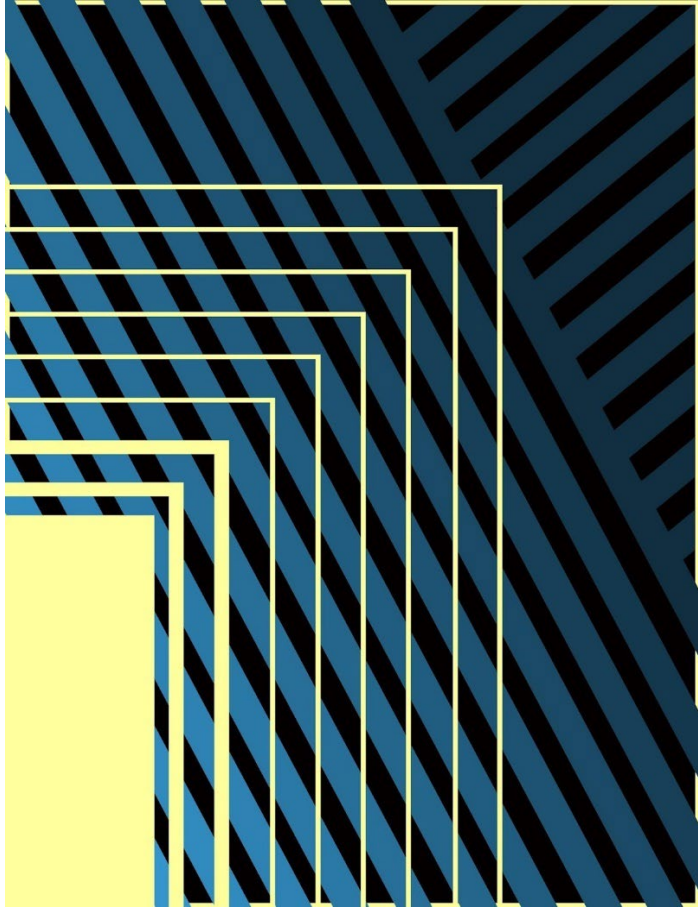
Şekil 11, Demet Akpınar'ın çalışması

Alp Emre Çelik (Şekil 12) çalışmasını kurtuluşun kazanıldığı bu topraklarda çok şey harcadık. Elimizde, harcayabilecek bedenimiz ve bastığımız topraktan başka şey kalmayana dek savaştık. Bütün olduk toprakla havayla ve suyla. Ruhumuzu basılanın yerine, bedenimizi de vuranın yerine koyduk. Akacak kan damarda durmazdı ya, durmadı. Göğе aktı. Yere aktı. İçimize aktı. Bir tek düşmana akmadı kanımız. Birbirimizle öyle bütünleştik ki bakanlar tek bir vücut sandılar bizi. Etiyle, kemiğiyle, toprağıyla ve havasıyla... Tek bir kara parçasıydık görenlerin gözünde. Hep beraber aktık ovaların içinde, beraber çağladık ve beraber durulduk. Bir havzaya aktı en sonunda suyumuz. Yeşerdik. Meyve verdik. Tek bir vücuttan oluşup en sonunda bir orman olduk şeklinde açıklar.

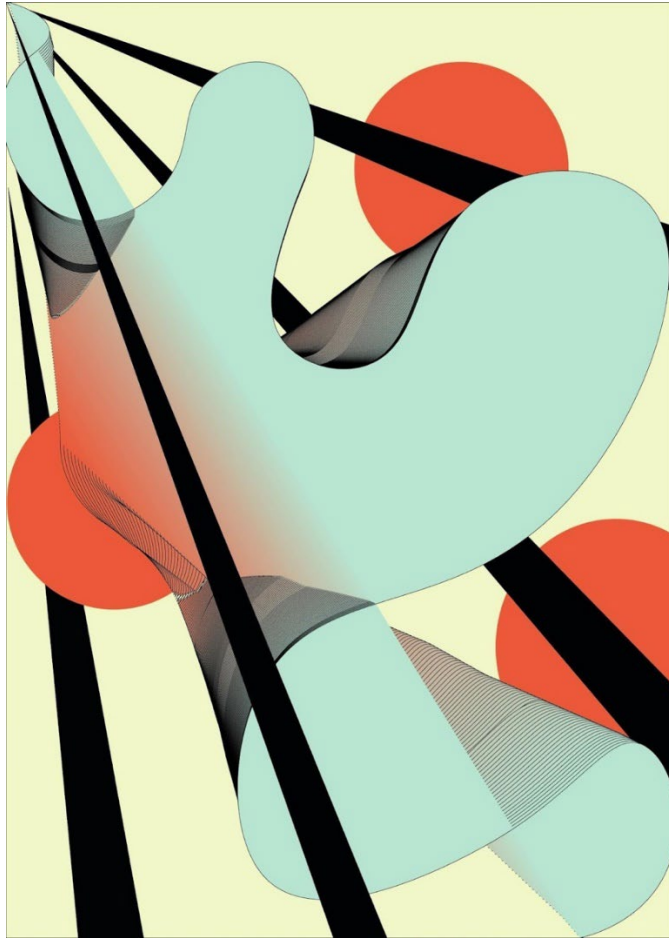
Şekil 12, Alp Emre Çelik'in çalışması

Şeyma Özdemir (Şekil 13) çalışmasını Kurtuluş Savaşı'nın bir mücadele üzerine olan üslubuna karşılık getirilmiş durumu göz önüne alınmıştır. Dönemin karanlık yüzü arkada siyah renk ile tanımlanmış, marşın 3.kıtasında yer alan "hür" ifadesi önde sarı renk çerçeveler üzerinden tanımlanmıştır. Yine "Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım " ifadesi lacivert rengin tonlarının açılması ile düşmana karşı - büyük bir inançla- yapılan zaferin yansımasıdır. Poster toplumun büyük bir mücadele duygusunu taşıyan bununla beraber kendi bendini de aşarak, yaşanan dönem ve mekândan, taşılabilir iradenin göstergesidir ile açıklar.

Şekil 13, Şeyma Özdemir'in çalışması

Amine Hatun Üstünçelik (Şekil 14) çalışmasını Posterde Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla doğan güneş, şafaklarda dalgalanarak gökyüzünü kaplayan ve özgürlüğe kavuşan bayrak temsil edilmiştir. Beraberinde tutsaklık kavramı aralara sızmaya çalışsa da artık bunu başaramayacak olan yansımalarla ifade edilmiştir. Posterin tamamına yayılan ışık artık sonsuz aydınlıkta olduğumuzu simgelemektedir. Posterini görenlerde özgürlüğü ve umudu çağrıştırmak hedeflenmiştir ile açıklar.

Şekil 14, Amine Hatun Üstünçelik'in çalışması

6. Sonuçlar

Deneyimler insan ile birlikte var olurlar. İstiklal Marşı da her kişinin ona yüklediği anlam, onunla ilişkilendirdiği anılar ve marşı söylediğinde veya dinlediğinde hissettikleri ile oluşan bir deneyimi yaşatmaktadır. Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi öğrencileri, İstiklal Marşı'nın kabulünün 100.Yıl dönümü nedeniyle düzenlenen İstiklal Marşı'nın Mekânları Poster alışmaları Sergisi için de benzer bir süreç geçirerek kendi deneyimleri üzerinden posterler tasarlayıp onları dijital araçlar ile ürettiler.

Çok çeşitli mekân deneyimlerinden yola çıkan öğrenciler çalışmalarında örnek olarak, sabah İstiklal Marşı'nı okudukları okul önündeki meydandan, Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşını yazdığı mekândan veya İstiklal Marşı'nın yazılma sürecindeki Kurtuluş Savaşı'nın meydanlarından veya Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile yeni bir devletin kurulduğu Ankara'daki çeşitli mekânlardan yola çıkarak bu kişisel deneyimlerini evrensel bir dil olan soyut grafikler ile aktardılar.

Bu aktarım her toplumun ve her bireyin kişisel deneyim, hisleri ve yaşanmışlıklarını evrensel değere çevirerek geçmişteki acıları veya coşkuları gelecekte ortaklaşan birlikte barış içerisinde yaşama emellerine çevirmeyi amaçlamıştır.

Sürecin kazandırdıkları:

- Eğitim açısından, çok yönlü bir mekânı, atmosferi, deneyimi iki boyutlu yüzeye aktarabilme yetisini elde etmek.
- Sosyal açıdan, toplumsal hafızada yer etmiş olayları/ingeleri bireysel deneyimler ile yeniden ele almak ve yorumlamak.
- Barış toplumu açısından, deneyimler yolu ile yaşanan olaylardan evrensel değere varmak.
- Estetik açıdan, dijital araçları kullanarak karmaşık anlamları yalın formlar ile ifade edebilmeyi deneyimlemek.
şeklinde özetlenebilir.

KAYNAKLAR

- DESMET Peter & HEKKERT, Paul (2007). Framework of product experience. *International journal of design*, 1(1), Taipei, s. 57-66.
- KARANA, Elvin (2010). How do materials obtain their meanings?. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 27(2), Ankara, s. 271-285.
- LYNCH, Kevin (1960). *The image of the city*. Massachusetts: MIT press.
- NEWMAN, Daniel (t.y.) The Design Squiggle. 20 Kasım, 2021 tarihinde <https://thedesignsquiggle.com/Download> adresinden erişildi.
- PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ HABER (2021). *İstiklâl Marşı'nın Kabulü PAÜ'de Çeşitli Etkinliklerle Kutlanıyor*. 20 Kasım, 2021 tarihinde <https://haber.pau.edu.tr/Haber/istikl-marsinin-kabulu-paude-cesitli-etkinliklerle-kutlaniyor> adresinden erişildi.
- ZUMTHOR, Peter (2008). *Atmospheres*. Basel: Birkhäuser.

METİN MADENCİLİĞİ İLE İSTİKLAL MARŞI VE DİĞER ÜLKE MARŞLARININ BENZERLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günay KILIÇ*
İbrahim BUDAK**
Selçuk Burak HAŞILOĞLU***

1. Giriş

Milli marşlar ülkelerin en önemli bağımsızlık sembollerinden biridir. İçerdiği duygular bir milletin ortak değerleridir. Vatan ve millet sevgisinin işlendiği milli marşlar, benzer milletlerin (ırk) kurduğu ülkelerde veya aynı dini benimsemiş farklı ülkelerde benzerlik gösterebilmektedir.

Çalışma kapsamında 12 Mart 1921 Tarihinde kabul edilen İstiklal Marşı'nın Türkiye'nin dâhil olduğu veya aday olduğu ülke topluluklarının marşları ile kıyaslanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Avrupa Birliği (AB), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) ülkeleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmada belirlenen ülke topluluklarındaki her bir ülke marşının ortak dilde değerlendirilmesi amacı ile milli marşların İngilizce diline çevrileri kullanılmıştır.

Çalışmada İstiklal Marşı'na diğer milli marşların benzerlikleri 3 boyut altında değerlendirilmiştir. Bu boyutlar kelime frekansı, marşlardaki başlıklar ve duygu analizidir.

2. Gizli Ayırma Tahsisi

Milli marşların başlık boyutunda analizi için Gizli Ayırma Tahsisi (LDA: Latent Dirichlet Allocation) kullanılmıştır. LDA'nın genel fikri, bir belge yazan bir kişinin aklında belirli konular olduğu hipotezine dayanmaktadır. İlk olarak Blei ve arkadaşları (2003) tarafından konu tanımlama, varlık çözümleme ve spam sınıflandırılması olarak ortaya atılmıştır. LDA, bir konu hakkında yazmak, o konudaki kelime

* Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi Rektörlük, gkilic@pau.edu.tr

** Dr., Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ibrahimbudak04@gmail.com

*** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Yönetim Bilişim Sistemleri, hasiloglu@gmail.com

havuzundan belirli bir olasılıkla bir kelime seçmek anlamına gelmektedir. Daha genel olarak, LDA, verilerin özelliklerini gözlemlenmeyen kümeler halinde gruplayarak verilerin benzerliğini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu kümelerin bir karışımı daha sonra gözlemlenebilir verileri oluşturmaktadır (Krestel vd. 2009: 62). LDA, birlikte ortaya çıkan kelimeleri konulara göre kümeleyen bir dil modelidir. Ayrıca görsel gözetimde, LDA, kalabalık ve yoğun bir sahnede meydana gelen atomik aktiviteler ve etkileşimler modellenmiştir. Son olarak, düşük seviyeli görsel kelimeleri (görüntü yamaları, uzamsal ve zamansal ilgi noktaları veya hareketli pikseller) eş anlamlarını kullanarak semantik anlamları olan (nesnelere, nesnelere bölümlerine, insan eylemleri) konulara göre kümelendirilmiştir (Wang ve Grimson, 2007: 1577).

3. Duygu Analizi

Duygu analizi, insanların görüşlerini yazılı bir metinden analiz etmekle ilgilidir. Doğal dil işlemede en popüler araştırma alanlarından biridir. Aynı zamanda metin madenciliği, veri madenciliği ve web madenciliği alanlarında yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygu analizine Twitter, sosyal ağlar, bloglar, forumlar, yorumlar vb. sosyal medyanın farklı alanlarında rastlanmaktadır (Liu, 2012: 1).

Duygu analizi, olumlu veya olumsuz görüşlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olur. Çoklu bakış açısı sorularına cevap verme ve özetleme, fikir odaklı bilgi çıkarma ve metin analizi gibi görevlerle cümle düzeyinde analiz yapar. Örneğin, insanların görüşlerini içeren soru sorma ve cevabı merak etme sistemine ihtiyaç duyulursa, duygu analizinin olumlu ve olumsuz duyguların ifadelerini tam olarak tanımlayabilmesi gerekir (Wilson vd., 2005: 347).

Verilen metnin polaritesi önce cümle düzeyinde hesaplanmaktadır. Cümledeki kelimeler cümledeki sıraya göre kodlanmıştır. İlişkilendirme sözlüğü yardımıyla, sözlükte tanımlanmayan pozitif terim için +1, negatif için -1 ve nötr kelimeler için 0 olarak tanımlanır. Sözcük değerleri pozitif, negatif ve nötr olarak ağırlıklandırılır.

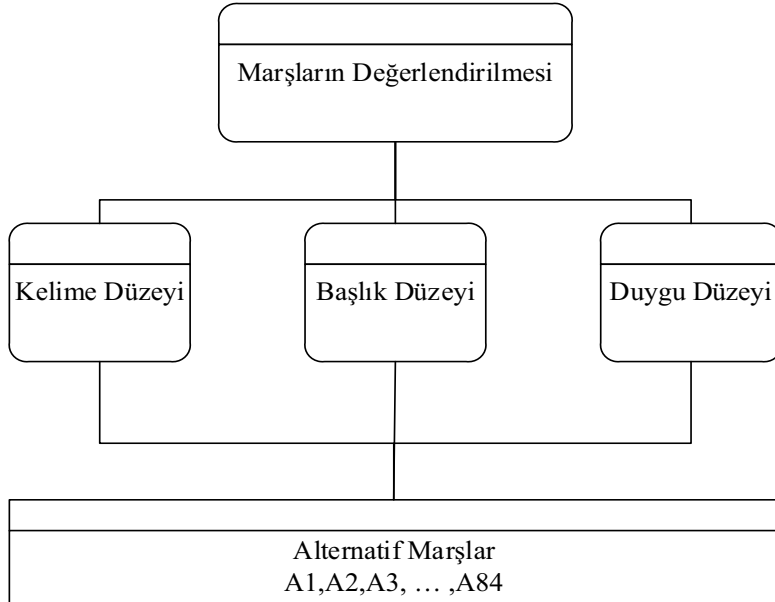
Bu şekilde kelimelerin kutupsallığı vurgulanarak daha iyi hesaplanması sağlanmaktadır. Amaç, farklı kelimeler kullanarak polariteyi daha doğru hesaplamaktır (Balbi vd., 2018: 674).

4. Marşların Değerlendirilmesi

Bütün çalışmada benzerlik için referans alınan milli marş Türk milli marşı *İstiklal Marşı*'dir. Belirtilen bütün boyutlarda referans marşa olan uzaklık, x *İstiklal Marşı*'ndaki değer, y hedef ülke marşındaki değer olmak üzere, farkların kareleri toplamı Eşitlik 1 ile hesaplanmıştır.

$$\text{Benzerlik} = \sum(x - y)^2 \quad (1)$$

Hesaplanan değerlerin küçük olması farkların hesaplandığı milli marşın, hesap yapılan boyutta *İstiklal Marşı*'na daha benzer olduğunun göstergesidir. Çalışmada belirlenen ülkelere ait 85 milli marş 3 boyutta değerlendirilmiştir. Bu boyutların gösterimi Şekil 1'de verilmiştir.

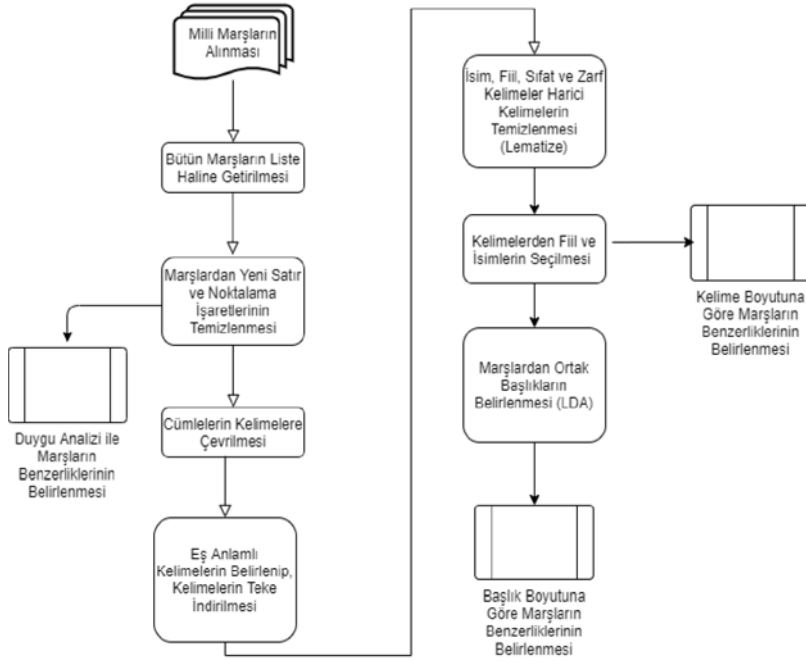

Şekil 1. Milli Marşların Değerlendirilmesi

İstiklal Marşı'nın diğer ülke marşları ile benzerliğinin ortaya konması adına önce marşların bir dizi işlemlerden geçirilmesi ve bu işlemlerin ardından belirlenen boyutlara göre benzerliklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Uygulamaya ait akış şeması Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2'deki akış şemasında belirtilen işlem adımları Python programlama dilinde kodlanmıştır. Kodlama için PyCharm geliştirme ortamı ve matris işlemleri için numpy ve panda, doğal dil işleme için nltk, spacy ve gensim makine öğrenmesi için sklearn kütüphanesi ve altındaki modüller kullanılmıştır. Duygu analizi ise nltk kütüphanesindeki SentimentIntensityAnalyzer modülü ile gerçekleştirilmiştir.

Geliştirilen algoritma ile her bir boyut altında ilgili modül yardımı ile işlemler gerçekleştirilmiş ve bulgular alt başlıklarda verilmiştir.

Şekil 2. Uygulama Akış Şeması

4.1. Kelime Boyutuna Göre Marşların Benzerlikleri

Milli marşların eş anlamlı kelimeleri benzersiz tek kelime haline dönüştürüldükten sonra milli marşların 950 farklı kelime ile oluşturulduğu tespit edilmiştir. 85 ülke marşı toplam 4170 kelimedenden oluşmaktadır. Kelimeleri işlenmiş marşlardan en az kelime sayısına sahip marş 9 kelime ile Brunei milli marşı iken en fazla kelime sayısına sahip marş ise 206 kelime ile Hollanda milli marşıdır. Milli marşlardaki kelime sayılarındaki farklılıklar her bir kelimenin milli marşlardaki ağırlığını değiştirmektedir. Örnek verilir ise “unity” (birlik) kelimesi Avusturya ve Türkiye milli marşlarında birer defa geçmektedir. Unity kelimesi 46 kelimelik Avusturya marşının %2,173913 ‘ünü oluştururken 174 kelimelik İstiklal Marşının %0,5747126’sını oluşturmaktadır. Kelime Avusturya milli marşı açısından İstiklal Marşına oranla 3,782608696 kat daha fazla ağırlığa sahiptir denilebilir. Bütün kelimelerin ağırlıklarına göre İstiklal Marşına uzaklıkları belirlenmiş en yakın 10 marşa sahip ülke Hollanda, Macaristan, Fransa, Kamerun, Estonya, Libya, Tunus, Yemen, Sırbistan ve Romanya olarak sıralanmıştır.

4.2. Başlık Boyutuna Göre Marşların Benzerlikleri

Gizli Dirichlet Tahsisi metin gibi ayrık verilerin her bir ögesinin belli olasılık ile belli konulara atandığı üç seviyeli bir Bayes modelidir (Blei, vd. 2003: 993). Bu konu modellenmesi sayesinde doğal dil işleme alanında metinler etkin bir şekilde konulara ayrıştırılır.

Çalışmada milli marşlar 4 konuya ayrılmış ve bu konularda her bir marşın konuya ait katsayılar belirlenmiştir. Bir marşın 4 konuya ait katsayıları toplamı 1 etmektedir. Marşların benzerlikleri bu katsayılar üzerinden hesaplanmıştır. Her bir konuya ait 10 anahtar kelime Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Başlıklara Ait Anahtar Kelimeler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Başlık 1	let	arise	happiness	follow	flag	earth	freedom	want	unity	people
Başlık 2	shall	want	live	let	glory	follow	life	die	blood	day
Başlık 3	glory	time	look	man	blessing	root	field	die	earth	maintain
Başlık 4	earth	people	blood	freedom	look	flag	struggle	piece	live	enjoy

Tablo 1’de Başlık 1, umut; Başlık 2 yaşam; Başlık 3 zafer; Başlık 4 dünya temaları ile ilişkilendirilebilir. Kelime boyutuna benzer şekilde marşların her bir başlığa dâhil olma katsayıları ile İstiklal Marşı’nın katsayıları ile arasındaki yine Eşitlik 1 ile farkların kareleri toplamı hesaplanmıştır. Hesaplamalar ile benzerlikler ortaya konulmuştur. Başlık boyutunda İstiklal Marşı’na en benzer marşlar benzerlik oranları ve katsayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Başlıklara Göre Marşların Katsayıları

Başlık 1	Başlık 2	Başlık 3	Başlık 4	Benzerlik	Ülke
0,0057	0,1421	0,0056	0,8466	0	Türkiye (Referans Değer)
0,0511	0,0525	0,0532	0,8432	0,01236664	Guyana
0,0521	0,0511	0,0513	0,8455	0,01252366	Çad
0,0432	0,0438	0,0448	0,8681	0,01306803	Özbekistan
0,0439	0,0429	0,0442	0,869	0,0132916	Fas
0,0424	0,0425	0,0425	0,8726	0,01330466	Hırvatistan
0,0635	0,0663	0,0634	0,8067	0,01401933	Brunei
0,0643	0,065	0,0658	0,8049	0,0147413	Bahreyn
0,0365	0,0363	0,0362	0,8911	0,01505889	Kuveyt
0,033	0,0356	0,0319	0,8995	0,01557764	Moritanya
0,0343	0,0346	0,033	0,8981	0,01577722	Mozambik

Tablo 2 incelendiğinde İstiklal Marşı’nın baskın konusu Konu 4’ün benzerlikleri ortaya koymada etkin rol oynadığı görülmektedir. Kelimelerin başlık içinde ağırlıkları farklı olduğundan başlık ve kelime boyutuna göre sıralamada farklılıklar olduğu söylenebilir.

4. 3. Duygu Analizi ile Marşların Benzerliklerinin Ortaya Konulması

Çalışmanın bu aşamasında milli marşların bir bütün olarak içerdiği duygulara odaklanılmıştır. Doğal dil işleme ile marşlar, olumsuz tarafsız ve olumlu olmak üzere 3 farklı duygu ile tanımlanmıştır. Bir marşta bu duygular belirli katsayılara sahiptir. İstiklal marşına bu üç farklı duyguya ait katsayılar ve bu katsayıların diğer marşlardaki duygu katsayılarına göre uzaklıkları yine Eşitlik 1 yardımı ile hesaplanmış ve Duygu analizi ile benzerlikler ortaya konulmuştur. Duygu analizi ile elde edilen değerler ve İstiklal Marşı'na benzerlikleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Milli Marşların Duygu Değerleri

Olumsuz	Nötr	Olumlu	Benzerlik	Ülke
0,1	0,683	0,217	0	Türkiye (Referans Değer)
0,092	0,69	0,218	0,000114	Portekiz
0,072	0,697	0,231	0,001176	Letonya
0,072	0,7	0,228	0,001194	Mozambik
0,077	0,717	0,206	0,001806	Katar
0,08	0,665	0,255	0,002168	Srbistan
0,091	0,655	0,254	0,002234	Finlandiya
0,059	0,71	0,23	0,002579	Bangladeş
0,122	0,641	0,238	0,002689	Hollanda
0,061	0,723	0,217	0,003121	Gine-Bissau
0,068	0,67	0,261	0,003129	Kuzey Makedonya

4. 4. Bütün Boyutların Bir Arada Değerlendirilmesi

Şekil 1' deki 3 boyuttaki değerler bir arada değerlendirildiğinde oluşan benzerlik Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bütün Boyutlar ile Genel Benzerlik

Benzerlik	Ülke
0	Türkiye (Referans Ülke)
0,047377	Mozambik
0,059204	Libya
0,061565	Danimarka
0,063238	Gine-Bissau
0,063657	Guyana
0,064351	Filistin
0,067951	Burkina-Faso
0,06984	Hırvatistan
0,07003	Macaristan
0,071424	Sierra Leone

5. Sonuç

Araştırma kapsamında yapılan benzerlik analizlerinin her birinde sıralamalarda farklılıklar gözlemlenmiştir. Başlıklardan başlıklara kelimelerin ağırlıkları farklı olduğu için başlıklarda sıralamalar değişmiştir. Diğer yandan duygu analizi metinlerin orijinal halleri ile gerçekleştirildiğinden anlamların farklı olması beklenebilir. Bütün boyutlarda en benzer ülkeler içinde farklı ülke topluluklarından ülkeler görülebilir. Başka bir ifade ile ülke toplulukları içerisindeki ülkelerin milli marşlarının birbirlerine benzerlikleri kanıtlanamamıştır. Araştırma kapsamında elde edilen en önemli sonuç ise Türkiye Cumhuriyeti İstiklal Marşı'na bütün boyutlarda benzer bir ülke marşı olmadığı, özgün içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- BALBI, Simona; MISURACA, Michelangelo; SCEPI, Germana (2018). “Combining Different Evaluation Systems on Social Media for Measuring User Satisfaction”. *Information Processing & Management*, 54(4), 674-685.
- BLEI, David M.; NG, Andrew Y.; JORDAN, Michael I. (2003).” Latent Dirichlet Allocation”. *The Journal of Machine Learning Research*, 3, 993-1022.
- KRESTEL, Ralf; FANKHAUSER, Peter; NEJDL, Wolfgang (2009, October). “Latent Dirichlet Allocation for Tag Recommendation”. *In Proceedings of the third ACM Conference on Recommender Systems*, 61-68.
- LIU, Bing (2012). “Sentiment Analysis and Opinion Mining”. *Synthesis Lectures on Human Language Technologies*, 5(1), 1-167.
- WANG, Xiaogang; GRIMSON, Eric. (2007, December). “Spatial Latent Dirichlet Allocation”. *In NIPS*, 20, 1577-1584.
- WILSON, Theresa; WIEBE, Janyce; HOFFMANN, Paul (2005, October). “Recognizing Contextual Polarity in Phrase-Level Sentiment Analysis”. *In Proceedings of Human Language Technology Conference and Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*. 347-354.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

MEHMET AKİF ERSOY İLE MAĞCAN CUMABAY'DA MİLLİYETÇİLİK, HÜRRİYET, BİRLİK VE VATAN

Nergis BİRAY*

Emre TUNÇKIN**

Giriş

Hemen hemen aynı çalkantılı dönemlerde iki farklı Türk coğrafyasında yaşayan Mehmet Akif Ersoy ile Mağcan Cumabay'ı tanımak, bugünden geçmişe bakarak eserlerinde kaleme aldıkları konuları yorumlayabilmek için yaşadıkları dönemi, o yılların sosyal ve tarihî şartlarını bilmek gerekir. Hiçbir edip, kendi toplumunun sorunlarından kendini uzak tutamaz ve kendini soyutlayamaz. Bir edibin toplumda yaşananlar olaylardan hiç etkilenmemesi ve eserlerinde bunlardan bahsetmemesi de mümkün değildir.

Türk dünyasında aydınlanma veya uyanma kavramı çerçevesinde ele alabileceğimiz bu iki edebi şahsiyetin şiirlerinde bireysel konuların çok fazla ele alınmadığı, genellikle yaşadıkları yıllardaki şartlar ve sorunlarla da ilişkili olarak sosyal konuları ele aldıkları görülmektedir.

1. Her iki şairin yaşadıkları devre ve hayat hikâyelerine genel bir bakış.

Ersoy da Cumabay'ı da refah içinde, zengin, rahat ve huzurlu bir toplumda yaşamamışlardır.

Mehmet Akif de Mağcan Cumabay da büyük bir çöküş ve dağılıp yaşayan, her bölgede saldırıya uğrayan, vatan topraklarının aşama aşama işgale uğradığı ve kaybedildiği ortamlarda doğmuşlardır. Akif, 1873 doğumludur. Onun çocukluğunda Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi – 1877 – 1878), Balkanlarda isyanlar gibi birçok kötü olaylar yaşanmıştır. V.

* Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi <https://orcid.org/0000-0002-4168-220X>
nergisb@gmail.com

** Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü emretcnk@gmail.com

Murat, onun ardından Abdülhamit'in tahta çıkarılması, Rusların Yeşilköy önlerine gelmesi gibi olaylar da onun çocukluğuna rastlar. II. Abdülhamit dönemi, Akif'in babasını kaybettiği ve yatılı okulda eğitimine devam ettiği yıllara tesadüf eder.

1839'dan sonra o dönemin aydınları aksayan ve tıkanan sistemde yeni arayışlara girmişlerdir. Yeni Osmanlılar, İttihat ve Terakkîciler içeride de dışarıda da yönetimle mücadele ederler. 1908'de İttihat ve Terakkî duruma hâkim olur. Akif'in edebî başarıları bu dönem sonrasında görülür.

1908'in ardından gelişmeler hızlanır. Balkan Savaşı sonrası I. Dünya Savaşında, binlerce vatan evladı yitirilir. Osmanlı Devleti geniş toprak kaybına uğrar. Almanya yenilgiye uğrar. Batı, Anadolu'yu işgal eder. Akif'in yaşadığı dönem Anadolu'nun en sıkıntılı dönemleridir.

*Virânelerin yasçısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazânında bu cennet gibi yurdu;
Gül devrini bilseydim onun bülbül olurdum;
Yâ-Rab, beni evvel getireydin ne olurdu!*²

Bu yıllarda Batı'ya karşı savaşın kaybedildiği psikolojisine kapılan aydınlar, çöküş içine girmişlerdir. Bazıları ilerlemeye engel olan unsurun İslamiyet olduğunu düşünür. Eğitim için Batı'ya gönderilen gençler çekingendirler ve korkak bir tavırları vardır. Batı ülkelerinden öğretmenlik yapmaları için İstanbul'a getirilen kişilerin hayat tarzları ve düşünceleri gençleri etkilemektedir. Batılı gibi olunca Batı medeniyetinin kazanılacağı gibi yanlış bir fikir ortaya atılmış ve bazı gençler bu görüşlere kapılmıştır. Bu da Batılılaşmanın yanlış değerlendirilmesine yol açmıştır. Halk aslında bu sebeplerle gerçek Batı medeniyetine karşı çıkmaktadır.

Bu dönemde fikri ve siyasi hayatımıza, imparatorluk içindeki farklı kavimleri bir millet olarak düşünme yani *Osmanlılık* akımı; yanlış

² Mehmet Akif Ersoy, Safahat, 12. baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1979, s. 568.

Batılılaşma, tarihî benliğimize ve İslam'a karşı yapılan saldırılar üzerine dillendirilen *İslamcılık* akımı; Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları sonrasında Türk aydınının, Türk tarihi, dili ve edebiyatı konularını işlediği *Türkçülük* akımı girmiştir.

Akif, düşünce dünyası ve sosyal yapısı bu şekilde olan bir toplumda dünyaya gelmiş ve yaşamıştır (Yetiş, 1992: 71–77).

Mağcan Cumabay da aynı yıllarda doğmasa bile aynı çalkantılı dönemlerde benzeri sorunlarla bir başka Türk coğrafyasında dünyaya gelmiş ve yetişmiş edebî şahsiyetlerimizden biridir.

20. yüzyıl, Kazak Türkleri tarihinde katlanılmaz baskı ve eziyetlerin yaşandığı var olma mücadelesi dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemdeki karmaşa ve çatışmalar, Türk boyları arasındaki çekişmeler, Rusların Türkistan topraklarına yerleşmesini kolaylaştırmış, 1876'da Türkistan Genel Valiliği kurulmuş ve Kazakistan Rusya birleşmesi tamamlanmıştır (Koç, vd., 2007: I-327).

Kazakların bereketli topraklarına el konulur, halk kendi topraklarından sürülür. Ruslar, Kazakları zorla yerleşik hayata geçirmeye çalışırlar, hayvanlarına el koyar, ağır vergiler ödemelerini isterler. Bütün bunlar Kazakların büyük bir kıtlık yaşamasına sebep olur. Milyonlarca insan kötü hayat şartlarında açlık yüzünden ölür. Bu yıllarda Kazaklar ayaklansalar ve Ruslara karşı direnmeye çalışsalar da ekonomik zayıflıkları ve güçsüz olmaları yüzünden dayanamazlar, ayaklanmalar Rus askerleri tarafından kanlı bir şekilde bastırılır. Ruslara karşı koyacak bir Türk devletinin olmaması, Türkistan bölgesindeki hanlıkların birbirine düşmesi, boylar arasındaki rekabet, bölgedeki Türk boylarını zayıflatmıştır. Konar göçer hayat tarzı da Rusların teşkilatlı ve silahlı güçlerinin karşısında duramamıştır.

Ruslar bölge toplumlarını ekonomik alanda olduğu kadar dil, tarih ve kültür alanlarında da Ruslaştırma, Sovyet-Rus değerlerini yerleştirme amacındadırlar. Türkistan'daki Türk boylarına geleneksel

yapıyı bozup sosyo-kültürel sistemlerine zarar verecek şekilde saldırmaktadırlar.

Dönemin yol gösterici âlimleri ve halkı yönlendiren yerel liderleri öldürülür. Dinî (İslami) metinler ortadan kaldırılır. Cami, han, medrese ve vakıflar yıkılır. İbadet yasaklanır. Milyonlarca insan, sürülür, tutuklanır, işkence görür, açlık, kıtlık gibi sebeplerle acı çekerek ölür. Bu uygulamaların tek bir amacı vardır: Sovyet sistemi oluşturmak, rejimin istediği Sovyet tipi insan yetiştirmek (Devrişeva, 2007: 84).

Ayrıca 1904 Japon-Rus savaşı, 1905–1907 arasında burjuva demokratik devrimi, 1914–1918 arası I. Dünya Savaşı, 1916'da Kazak ayaklanması, 1917'de Şubat devrimi³ ve Ekim devrimi, Rusya'da emperyalizmin yayılmasına sebep olur. 1916'da başlayıp 1917 Devriminin oluşumunu çabuklaştıran isyanlarda en büyük zararı Türkler görür. Bu ayaklanmalar, Ruslar tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılır (Devlet, 1999: 242–245).

Cumabay, böyle sıkıntılı dönemlerde doğmuş, 20. asır Kazak edebiyatının en büyük millî şairidir. O, 25 Haziran 1893'te Kazakistan'daki Sasikköl kasabası Karak köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimine köyünde başlayan Mağcan kısa sürede okuma yazmayı öğrenip, hikâye ve destanlar okumaya başlamıştır. 1905'te Kızılcık'daki Şala Kazak Medresesi'ne yazılmış, usul-i cedit tarzında eğitim veren bu medresede Arapça, Farsça, Türkçe ve Türk dili tarihi üzerine dersler almıştır. Mağcan bu dönemde Abay'ın şiirleriyle tanışmış ve ilk şiirlerini burada kaleme almıştır. 1910 yılında Galiya medresesine gitmiş, 1912'de ilk şiir kitabı "*Çolpan'ı*" Kazan'da yayımlamıştır. Cumabay daha sonraki yıllarda Kazak aydınlarından Mircakıp Duvlat ile tanışıp ondan Rusça öğrenmiş, bu vesileyle Rus ve Avrupa şairlerinin şiirlerini de okumaya başlamıştır.

³ 1917'de Çarlığın birçok savaşta başarısız olmasıyla bu idarenin değiştirilmesi konusundaki karşı çıkışlar artmış, 9 Ocak 1917 yılındaki grevlerle birlikte Çar Hükümeti yıkılmıştır.

Cumabay, aynı yıllarda Ahmet Baytursın'ın çıkardığı Kazak Gazetesi'nin yazı kuruluna katılmasıyla birlikte bazı şiirlerini de bu gazetede yayımlamaya başlamıştır. Cumabay, 1913 yılında Ombı Rus öğretmen okuluna kaydolmuş, 1917'de buradan mezun olmuştur. Aynı yıl içerisinde Alihan Bökeyhan, Ahmet Baytursın, Mirjakıp Duvlat'ın önderliğinde kurulan ve Kazakistan'ın bağımsızlığını savunan Alaş Orda Partisine girmiş ve bu partinin eğitim işleriyle ilgili kurullarında çalışmıştır. 1919'da bu hükümetin dağılmasından sonra 1922 yılına kadar *Bostandıq Tuvi* (Hürriyet Bayrağı) gazetesinin redaktörlüğünü yapmıştır.

Mağcan, 1922 yılında Sultanbek Kocanulı'nın davetiyle Taşkent'e gitmiş, 1924 yılının sonlarına kadar burada kalmış, bu süreçte edebi hayatının en verimli günlerini bu topraklarda geçirmiştir. Yine 1924 yıllarında Mağcan'ın eserleri, Kazak Komünist Partisi yetkilileri tarafından "Türkçü, milliyetçi, eski tarihi öven" eserler olarak nitelendirilerek suçlanır. Mağcan, Moskova'ya gider ve oradaki *Künşığıs Baspası* (Doğu Matbaası)'nda çalışmaya başlar. Burada Rusçadan Kazak Türkçesine çeviriler yapar. Ama hakkındaki suçlamalar devam eder ve bunun sonucunda 1927 yılında vatani Kazakistan'a geri döner. Burada 1929 yılına kadar Kızılcar'da öğretmenlik yapar. Yine aynı yıl içinde Sovyet Hükümeti tarafından tutuklanarak Batırka Hapishanesi'ne (Moskova) götürülüp 10 yıl hapis cezasına çarptırılır. 1935 yılında Rus yazar Gorki'nin yetkililere yazdığı mektup sayesinde haptisten kurtulup Kızılcar'a geri döner. Burada 1937 yılına kadar orta mektepte Rus Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapar. Fakat 30 Aralık 1937 yılında tekrar tutuklanır. 19 Mart 1938 yılında kurşuna dizilerek idam edilir⁴.

⁴ Mağjan'ın eserleri şunlardır: Şiirleri: *Çolpan* (Kazan, 1912), *Öleñder* (Kazan, 1922), *Mağjan Jumabayev Öleñderi* (Taşkent, 1923); Tercümelere: *Suñqar Cırı* (Moskova, 1924), *Aqboz At* (1926); *Vsevold Ivanov'un Kazak hayatı ile ilgili Hikâyeleri*; İlmî kitabı: *Pedagogika* (Orenburg, 1922); Makaleleri: *Bostandıq tuvi*, *Aq Col gazeteleriyle Çolpan ve Sana dergilerinde yayınlanan makaleleri*; *Mağcan Jumabayev Şiğarmaları* (Almatı, 1989); M. Jumabayev, *Şiğarmaları I-II*, Jazuvşı, Almatı, 2013.

Her iki şair de çalkantılar içindeki toplumlarda doğmuş, ölünceye kadar da maddî ve manevî sıkıntıların içinde yaşamışlardır. Bu olumsuzluklar onların eserlerini de etkilemiştir. Onlar, şiirlerinde ferdî konuları kısmen ele alsalar da daha çok memleket meseleleri, hürriyet, vatanseverlik, dil, milliyetçilik gibi konuları işlemişlerdir, eserlerinde bu sorunlu yılları gerçekçi bir dille ifade etmişlerdir. İki şairin en önemli ortak noktası hürriyet, bağımsızlık, dil, milliyet ve vatana hizmet konularında sürekli halkı uyandırmaları ve halkı aydınlatma çabalarıdır. Akif ve Mağcan'ın işledikleri bu konuları birkaç başlık altında toplayarak incelemek daha uygun olacaktır.

2.Milliyetçilik

Akif, vatan ve millî değerler konusunda fedakardır, bu değerler uğrunda ölümden bile kaçmamak gerektiğini ifade eder. Gençlerin millî konularda hassas olmaları gerektiğini vurgulayarak İslamiyet ile çağdaş ilmi bir şemsiye altında birleştiren ideal gençliği “kuvvetli bir iman ve iradeye sahip, Türk tarihine şekil veren Alp ve Gazi tipinin bir devamıdır” ifadesiyle tanımlar (Kaplan, 1986: 4).

Akif, millî mücadele döneminde Anadolu'yu adım adım dolaşarak halkı birlik ve mücadeleye davet etmiştir (Balıkesir Zağnos Paşa Camii vaazı, vs.). İstanbul işgali edilince ülkenin diğer aydınlarının birçoğu gibi Ankara'ya geçen, Anadolu'daki millî uyanışa katılan şair, halkı aydınlatmak için canla başla çalışır; dağılmış olan insanları birliğe ve mücadeleye çağırır.

Akif, yine de Batı'nın ilmine karşı değildir. O, millî çizgiden ayrılmadan Batının ilmi ve fenninden faydalanmak gerektiğini de mısralarında dile getirir (Erdoğan, :1986: 156).

Onun milliyetçilik anlayışı, Türk-İslâm sentezi üzerine kurulmuştur, onun milletine hediye ettiği İstiklal Marşı da bu minvalde kaleme alınmış, onun milliyetçiliğini zirveye çıkaran bir eserdir.

Akif, sürü olmaktan kurtulmanın ve bir millet olabilmenin kurallarını kanunlara yön verilerek elde edilecek hürriyet aşkı ve kanun kuvvetine bağlar:

Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;

Birinin pençesi ister yalınız: Kânûnun.

Ver bütün kudreti kânûna ki vahdet yürüsün...

Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün... (Düzdağ, 2009: 45-46).

Mağcan ise Türkçü bir şairdir. O şiirlerinde kullandığı “Alaş”, “Kazak”, “Türk” kelimeleriyle sadece Kazak kimliğine değil Türk kimliğine de vurgu yapmaktadır. “Türk” ifadesi şair tarafından Turan’da yaşayan bütün Türk boylarını kapsayan, daha geniş bir kavram ve üst kimlik olarak ele alınmaktadır (Kınacı, 2011: 1666). Mağcan’ın milliyetçiliğine bu açıdan bakmak gerekir.

O, “Alaç milliyetçisi”dir:

Alaç degen elim bar.

Nege ekenin bilmeymin,

*Sol elimdi süyemin*⁵, derken de ‘*Sol Arkamdı süyemin / Bozkırımı Seviyorum*’ diye seslenirken de sadece Kazakları değil bütün Türkleri kastetmektedir (Tamir, 1993:184-185).

‘*Batqan Kün Atqan Tannıj Cırı / Batan Güneş Atan Tanın Destanı*’ şiirinde “Er olanın millet için, vatan için ölmesi”⁶ (Tamir, 1993: 180-181) gerektiğini belirten şairin milliyetçilik anlayışında millî değerler uğrunda can verilebileceği duygusunu açıkça görürüz.

Şair ‘*Men Jastarğa Senemin/ Ben Gençlere İnaniyorum*’ şiirinde de “Alaç/Alaş” milletinden olduğunu ifade eder. O, ülkenin gençlerinin de aynı milliyetçi duygularla ve vatanseverlikle “Alaç/Alaş” adını göklere yükselteceklerine inanmaktadır. (Tamir, 1993: 286-287).

⁵ Alaç adlı milletim var. Niye olduğunu bilmiyorum; ama ben o milletimi seviyorum.

⁶ El için, öl er bolsañ. // ... El için öl, el için...

2. Hürriyet ve bağımsızlık.

Akif, hür olmayan ve haklarını koruyup savunamayan bir kişinin insan bile sayılamayacağı görüşündedir (Kavcar, 1986: 132). Birey de millet de hür ve bağımsız olmak için çaba harcamak zorundadır. Batı’da yüceltilen bu tür değerlere ancak “birlik ve beraberlik” içinde çalışarak ulaşmak mümkün olacaktır.

Akif’e göre zulüm bile hürriyet düşüncesini öldüremeyecektir:

*Saniyorlar, kafa kesmekle, beyin ezmekle,
Fikr-i hürriyet ölüür. Heygidi şaşkın hezele
Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak
Ekilen gövdelerin hepsi yarım fişkıracak.⁷*

Akif hürriyeti, uğrunda mücadele edilecek bir değer olarak görür. O, “Zulmü Alkışlayamam” şiirinde:

*Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle⁸. der.*

O şiirlerinde geçmişe ve köklerine karşı duyduğu bağlılığı ve hürriyet aşkını en vurgulu şekilde İstiklal Marşı’nda dile getirir:

*Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

Akif, bu mısralarında milletin hürriyete düşkünlüğünü “ben” kelimesine kattığı anlamla ifade etmiştir. Bu hürriyet aşkı ve hür olmaya düşkünlük İstiklal Marşı’nın son mısralarında da tekrarlanmaktadır:

*Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır Hakk’’a tapan milletimin istiklâl!*

Mağcan hapis yattığı günlerde annesine seslenir ve elinden hürriyetinin alındığını söyler. Özgür olamama duygusunu anasına kavuşamamak ifadesiyle perçinler:

⁷ a.g.e., II. Kitap – Süleymaniye Kürsüsünde, s. 165.

⁸ Mehmet Akif Ersoy (2007). *Safahat* (Hz. M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yay., İstanbul, s. 380.

Çaqırasıñ, qart anam.

Tutqın bop, qoldan erk ketip,

Bara almay tur can balañ. (Tamir, 1993: 198-199).

‘Kün çığadı da, batadı / Güneş Çıkar ve Batar’ adlı şiirinde de “yüreğinin hürriyeti istediğini ancak zincirleri koparamadığını”⁹ söyleyerek yine hapisanede zincirlere bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Şair, “Ayğa/Ay’a” şiirinde “sayısız yıldızın bazen güç kullanılarak bazen de iş buyurarak hürriyetsiz halde ardından yürüttüğü insanların kendi halkı”¹⁰ olduğunu söyleyerek de eski günlerde ellerinde olan hürriyetlerini kaybettikleri için duyduğu pişmanlığı, özgür olmamanın insanın iç dünyasında kopardığı fırtınaları gözler önüne serer.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ümidini kaybetmeyen Mağcan, “Alaç’ın “o günlerde aklını başına toplayıp çok zamandan beri arzulanan dileği (bağımsızlık) gerçekleştirmek için gayret ettiğini”¹¹ ifade eder. O, ‘Çın Ayt / Gerçeği Söyle’ şiirinde de bağımsızlığa ulaşmanın Kazaklar için gerçek bayram olacağını mecazi ifadelerle dile getirmiştir (Tamir, 1993: 242-243).

Mağcan, “Kazak bozkırlarında serbestçe gezen, hürriyetin nazlısı ve kıymetlisi olan, Altay’ın en iyi cins kartalı, alıcı kuşu olan Alaç’ın kötü düşmanlarla ne işi olabilir”¹² diye sorarken kendi halkında bir suç, bir günah olmadığını ve hak etmedikleri bir muameleye maruz kaldıklarını sitemle dile getirmektedir. Bu şiirde ‘Alaç’, yakın anlamıyla Kazak milletinin adı olarak kullanılırken daha geniş anlamıyla Türk milletini anlatmak için kullanılmıştır. Şaire göre bu şiirdeki güneş ise ‘hürriyet, bağımsızlık’ sembolü olarak şiirde yer almış ve ‘Alaç’, güneşle vedalaşmış yani bağımsızlık ve hürriyet bu topraklara veda etmiştir.

⁹ *Cürek erke umtladı, / Üze almaymın çincırdı.* (Tamir, 1993: 200-201).

¹⁰ *Köp cıldız, äldä küç pen äldä is pen, / Erksiz artıña ertken xalqıñ çığar?* (Tamir, 1993: 200-201).

¹¹ *Küni erten aybındı Alaç cıñap esin, / Köksegen köp zamannan tileğindi / Cariqqa çığaruwğa cumsar küçin.* (Tamir, 1993: 240).

¹² *Esimde, tek tañ atın!* şiiri (Tamir, 1993: 248-249).

'*Din Üyretkende / Din Öğrettiğinde*' şiirinde de:

Minekey ayrıldıq qoy baqtan, taqtan!

*Qayteyin, esirese esil erik!*¹³ derken Mağcan bahttan, tahttan özellikle de hürriyetten ayrıldıklarını ifade etmektedir. O, bu şiirinde Alaç'a aklını başına topla, gücünü artır ve uç, hürriyet ve aydınlık iste" diye seslenir. '*Tez Baram / Tez Giderim*'de Alaç diye seslendiği Kazak halkına 'ataların kahramandır' diyerek onları savaş meydanlarına hürriyet, bağımsızlık, erk gibi inandıkları değerler için savaşmaya çağırır (Tamir, 1993: 254-255).

Üzgündür. 'Merhametsiz siyah demirler hür bozkırın, Sarı Arka'nın selamının bile şaire ulaşmasını engellemekte'dir (Tamir, 1993: 190-191).

O, hür yaşadığı günleri özlediğini '*Sağındım / Özledim*' şiirinde 'Hür iken yaşadığım günleri özledim, yel gibi geçip giden günleri özledim. Yine göçmen kuşlar gibi uçup konsam...Düşündüğümü yaptığım günleri özledim' (Tamir, 1993: 186-187) diye dile getirir.

Hürriyet, Mağcan'ın mısralarında domuzların, böceklerin dokunmasıyla kirlenen ve arşa yükselmek için kanatlarını çırpın bir melek olarak tasvir edilir. Şair, hürriyetin nasıl kirletilip nasıl yok edildiğini sembolik anlatımla vermekte, özgürlüğün çekip gidişine kahretmektedir.

Bostandıq, ezgi periçte

Ketpekke uçup ğariçke

Aq qanatın qomdap tur. (Tamir, 1993: 294-295).

3. Birlik ve beraberlik.

Akif de Mağcan da eserlerinde birlik beraberlik konusunu sık ele almış, çeşitli toplumsal sıkıntılarla parçalanıp dağılan, perişan olan toplumlarını birlik ve beraberliğe çağırılmışlardır. Her iki şair de düşmanın

¹³ İşte bahttan ve tahttan ayrıldık. Bilhassa asil hürriyet!.... Ne yapayım? (Tamir, 1993: 253-254).

beklediğini ve amacının topraklarını parçalayıp yutmak olduğunu, bunun karşısında sadece beraber hareket ederek durabileceklerini ifade ederler.

Akif:

Vahdetten eser yok bir avuç halkın içinde!

Post üstüne hem kavgaların hepsi nihayeti;

Hala mı boğuşmak? Bu ne gaflet, ne rezâlet! (Gölgeler, s. 461–462) derken millî birliğin sağlanmasının yolunun ancak okullarla millî kültür arasında birlik sağlanması ve aydınları bir noktada buluşturacak değerler manzumesine olan ihtiyacın giderilmesiyle açılacağını söyler. Bu konunun okullarda kültürel birliği sağlayacak konuların verilmesiyle mümkün olacağını belirtir. O: “*Milletler topla, tüfekle, zırhlı ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki râbitalar çözümlenerek herkes kendi başının derdine, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır.*” (Yetiş, 1992: 181–182) der. Fatih Kürsüsü’nde bunu nifakın ortadan kaldırılması gerektiğini belirterek dile getirir.

Nedir bu tefrika yahu! Utanmıyor musunuz?

Geçen fecayi’e hala inanmıyor musunuz?

Gömülmek istemeyenler boyunca hüsrana;

Nifakı gömmeli artık mezar-ı nişyana. (Fatih Kürsüsünde, s.283)

19. Yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Türkistan, Türk boylarının paramparça edildiği bir coğrafya haline gelmiştir. Cumabay’ı en çok rahatsız eden duygu bu parçalanmışlık duygusudur. O, Türk boylarının “Türk” adı altında altında birlik ve beraberlik içinde yaşamasını ister. Mağcan’ın bu tür şiirleri halk arasında millî uyanışın da sembolü haline gelmiş, Türk vatanını Türkistan ve Turan adları etrafında bütünleştirmiştir:

Turannan Sarı Arqanı bölek deme.

“Türkistan” altı Alaşqa bolğan kebe. (Tamir, 1993: 270; Mağcan, 2013: 172).

Mağcan, dağılmış Türk çocuklarını eski ve zengin bir kökene sahip ata/ana dilinin toplayıp bir araya getireceğini, birlik beraberliğin dille sağlanacağını ‘*Kazak Tili / Kazak Dili*’ şiirinde ifade etmektedir (Tamir, 1993: 258-259).

4. Vatan kavramı ve vatana hizmet.

Dil, din, tarih, fikir ve ortak ülkü bir milleti millet yapan karakteristik özelliklerdir. Bunlara ek olarak üzerinde yaşanan coğrafyayı yani vatani da saymak gerekir. Vatan, üzerinde bağımsız olarak yaşanan, uğrunda savaşılan hatta ölünen ve içinde millî, kültürel, sosyal değerlerin yaşatıldığı, milleti millet yapan değerlerin yerleştirildiği toprak parçasıdır. “Vatan” olmazsa devlet hâkimiyetinden, istiklalden ve sınırlardan bahsetmek mümkün değildir. Vatan, mekân olarak insanoğlunun tarih şuuru kazanmasıyla şekillenmiştir. Bir toprak parçasının vatan olması, maddî ve manevî değerlerin bu toprakta şekillendirilmesiyle mümkündür. Bu mekân da geçmiş, bugün ve geleceği kendinde birleştiren milli bir “yer”dir (Y. Türk Ans., c.12, 4600/6).

Akif, vatanına aşk derecesinde bağlıdır ve vatan için ağlamayanların perişan olmasını ister. İçinde vatan sevgisi olmayan insanlardan bir hayır gelmeyeceğini, vatani için ağlamayan insanın kör olması gerektiğini ifade eder.

Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât;

Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyât;

Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.

İçinde leş taşıyan sîneden ne hayr umulur?

.....

Nasıl tahammül eder hür olan esâretine?

Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felâketine!¹⁴

Akif’in yaşadığı sıkıntılı dönemlerde vatan toprağında ard arda yaşanan kayıpların ‘toprağı’ yani ‘vatani’ koruma duygusuyla birleşerek

¹⁴ Safahat 4. Kitap / Fatih Kürsüsünde / Vaiz Kürsüde

vatan konulu eserlerin sayısında da artışa zemin hazırladığı görülmektedir.

Her iki şairde sıkıntılar içinde çarpınan “vatan” kavramı ele alınmakta, içinde doğdukları vatanda birlikte yaşadıkları insanlar yani “millet” kavramının “vatan” yerine kullanıldığı da görülmektedir.

Akif, vatani bütün dünyaları verseler de değişmez:

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatani.

Allah’a kendisini vatanından ayırmaması için yalvarır:

Câni, cânâni, bütün varımı alsın da Hudâ

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Akif için vatan her şeyden önemlidir. Sahipsiz kalmamalıdır. O sadece vatani için söyler:

Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

*Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır!*³³ (s. 141)

Vatanına her konuda hizmet edip ona sahip çıkan Akif, millî mücadele döneminde şehir şehir, köy köy dolaşarak halkın dinî ve vatanla ilgili duygularını uyandırır. Halkı aydınlatır. Vatan Anadolu’da topraklarda yaşanan kayıplar ve işgaller gibi Türkistan topraklarında da “böl, parçala, yut” siyaseti uygulanmaktadır. Türkistan parçalanmakta ve sömürge haline getirilmektedir. Türkistan’ın birçok bölgesinde bu siyasete karşı mücadele söz konusudur ve bu mücadelenin Kazakistan’daki adı “Alaş Orda”dır. Bu topluluğun içinde yer alan Mağcan da vatan kavramını ilk şiirlerinde üzerinde doğduğu ve büyüdüğü yer olarak nitelendirir: “*Ayda Atıñdı Särsembay / Sür Atını Sarsembay*”da şairin doğduğu vatani tarif ettiğini görürüz. Vatan, ‘Sarı Arka’¹⁵dir:

Cetesin tuvğan ceriñe,

Kevdemi tösep catamın.

Erkeletken eline

Onıñ cibek celiniñ,

Cüregim, nege canbaysın?!

Tätti Kevser köliniñ

Sarıarqamniñ topırağı,

¹⁵ Sarıarka: Kazakistan Bozkırı, Kazakistan.

Meniñ canım şırağı,

Qazir dämin tatamın”¹⁶

(Tamir, 1993: 238, Mağcan, 2013: 39).

Şiirlerinde İdil, Yayık, Sırderya, İrtiş, Yedisu, Sarı Arka (Kazak bozkırını)...gibi vatan topraklarının adını sayar ve vatan toprağının adını “Alaş” diye adlandırır:

Edil, Cayık, Sırdarıya,

Oısı bes suv arası,

Belgili cırtqa eski suv,

Sarıarqa degen cer edi,

Tätti, dämdi, tarmaqtı,

Tuvıp-ösken balasın,

Uzın Ertis, Cetisuv.

“Aybindı er Alaş!” der edi”¹⁷

(Tamir, 1993: 242; Mağcan, 2013: 43).

Şaire göre, vatan için, millet için ölmek şereftir:

Ne körsem de Alaç için körgenim.

Mağan ataq ultım için ölgenim.

Men ölsem de Alaç ölmes körkeyer¹⁸, (Tamir, 1993: 188-

189).

O, ‘*Caralı Can / Yaralı Can*’¹⁹ şiirinde uçsuz bucaksız Kazak bozkırlarını, diğer adıyla Sarı Arka’yı cennete benzetir.

“Alaş”, Kazak halkı için kullanılan bir isim olması yanında bir üst kimlik olan “Türk” kimliğini de ifade eder. Şair:

Qıranımın sarı sayran dalanıñ,

Qos qanatım, altın Altay, Oralım.

Erkin dala ardaqtısı, erkesi-

¹⁶ *Doğduğun yere gidiyorsun, /Seni şımartan yurduna. /Yüreğim, niye yanmıyorsun? //Sarıarkamın (Kazak bozkır) toprağı, /Benim canımın ışığıdır; /Vücudumu uzatıp yatacağım. //Onun ipek yelinin, /Suyu Kevser gibi tatlı gölünün, /Tadını şimdi tadacağım.*

¹⁷ *İdil, Yayık ve Sır Derya, /Bilinen yurda ait eski sulardır. /Uzun İrtiş ve Yedisu ise, /Tatlı, demli ve kollara ayrılmıştır. // Bu beş suyun arası, /Sarıarka denen yer idi. /Burası, doğup büyüyen çocuğunun/ “Heybetli yiğit Alaş!” diye adlandırdı. (Ötken Kün)*

¹⁸ *Gördüğüm her şey Alaç içindir; milletim için ölmem, bana şereftir. Ben ölsem de Alaç ölmez, daha da güzelleşir.*

¹⁹ *Savıçıl esil elim-av! / Sarı Arqa sayran jerim-av! (Ah! Eğlanceyi seven asil milletim! Ah! Cennet yurdum Sarı Arqa!) (Tamir, 1993: 206-207).*

*Betim qayıtpay ösken batır balamın*²⁰ (Tamir, 1993: 254; Mağcan, 2013: 61) derken bütün Türklerin birlikte nefes aldığı, ömür sürdüğü, hür ve güçlü olduğu “Altay” ve “Ural” topraklarını kasteder. Türkistan, Orta Asya’dır. Buralarda doğan Türk milletinin asıl vatani Türkistan’dır. Türkistan ise hem bu dünyanın hem de öbür dünyanın kapısıdır:

Türkistan-eki düniye esigi ğoy.

Türkistan-er Türiktiñ besigi ğoy.

Tamaça Türkistanday cerde tuvğan

*Türiktiñ Tāñiri bergen nāsibi ğoy*²¹ (Tamir, 1993: 266; Mağcan, 2013: 168).

Mağcan, Anadolu’yu da kendi vatani olarak görür ve 1919’da hapis yattığı yıllarda Türkiye’nin işgal edildiği haberleri üzerine ‘*Alıstağı Bawırma/Uzaktaki Kardeşime*’ şiirini yazar. Anadolu’nun ve kardeşlerinin derdine ortak olur. Bu şiir onun millî hislerinin tezahürüdür. Onun için vatan Anadolu’dur. Ayrı ayrı coğrafyalarda acı çekmek yüzünden sitem eder, o kadar içi yanar ki ilk vatan Altaylara Türkiye’deki kardeşleriyle birlikte geri dönmeyi düşünür:

Bavrum! Sen o jakta, men bu jakta

Kayğıdan kan jutamız. Bizdin atka

Layık ba kul bop turiv, kel keteyig

*Altayga, ata mirası altın takka!*²²

Mağcan’ın vatan kavramı Türkistan’dan sonra daha geniş bir coğrafyaya doğru uzanır. Tarihi bağları da kurarak genişlettiği, idealize ettiği ve bütün Türklerin bir gün gerçekleşeceğine inandığı ortak bir vatan yani “Turan” bir rüya da olsa onun ülküsü içinde yerini alır:

²⁰ *Geniş ve güzel bozkırın kartalıyım;/İki kanadımdır altın Altay ve Uralım./Hür bozkırın kıymetlisi ve nazlısı,/Düşmandan yüz döndürmeden büyümiş kahraman oğulum. (Tez Baram)*

²¹ *Türkistan iki dünyanın (dünya ve ahiretin) eşiğidir; Türkistan, yiğit Türkün beşiğidir. Türkistan gibi çok güzel bir ülkede doğmuş olan Türk’e, Tanrı’nın verdiği bir nasiptir.*

²² *Alıstağı Bawırma. Kardeşim! Sen o yanda,ben bu yanda, / Kayğıdan kan yutuyoruz, bizim adımıza/ Layık mı kul olup durmak,gel gidelim/Altay’a, ata mirası Altın tahta.*

Erte de Türkistandı Turan desken.

Turanda er Türigim tuvıp-ösken

Turanniñ tağdırı bar tolqımalı,

Basınnan köp tamaşa künder keşken"²³ (Tamir, 1993: 266; Mağcan, 2013: 168). O, "Türkistan" şiirinde Turanı şöyle anlatır. "Turanın deniz gibi gölleri vardır, Aral vardır, Kutsal Isık Göl'ün bağrında gök yeleli Türk dünyaya gelmiştir. Balkaş, Tarbagatay, Pamir, Alay, Kazıkurt Dağı, Tufan'da Nuhun gemisine mekân olmuştur. Turanı geçmişte hanı efsanevi olan Afrâsyâp'tır. O sıradan bir ülke değildir. Geçmişte Keyhüsrev ile Zülkarneyn bile Turana hevesle bakmışlardır."²⁴

Mağcan'da millet ve vatan kavramı birlikte ele alınmakta, Türk tarihinden örneklerle bu anlayış pekiştirilmektedir. Verilen tarihi adlar ve olaylar, Turan'ın sınırlarını hayal edilemeyecek bir seviyeye ulaştırır. Mağcan'a göre Türk tarihi, kültürü ve biliminin uzandığı her yer Türkistan ve Turan'dır. Turan'a denk hiçbir yer, Türk'e denk hiçbir millet yoktur."²⁵

Vatan için "curt/yurt" kelimesini de kullanan Mağcan, insanın yurdu için malını mülkünü verebileceğini, hapse atılabileceğini hatta canını feda edebileceğini *Cavğa Tüsken Canğa*'da ifade ederek gençleri vatan yolunda hizmet etmeleri için gayretlendirmeye çabalar. Tanrıya yurdunu doğru yola götürmesi, halk için gayretli vatan evlatlarının sayısını artırması, kanlı terin yurt için akması duasıyla yalvarır (Tamir, 1993: 194-195).

²³ Geçmişte Türkistan'a Turan demişler, /Yiğit Türklerim Turan'da büyümüşler, /Turan'ın kaderi çok değişik, /Başından çok güzel günler de geçmiş.

²⁴ Turanniñ teñiz derlik kölderi bar:/Şalqığan şetsiz-şeksiz Teñiz, Aral./Bir şette qasiyetti Istıqköldiñ/Bavırında dünüye körgen Türük kök-cal./.../Balqaştı bavırına alğan Tarbagatay./Cotalı, cer kindiği - Pamır, Alay./ Qazığurt qasiyetti tav bolmasa,/Topanda Nuq kemesi toqtar qalay?/Turanniñ ceri de cat, eli de cat./ Quyınday bastan keşken küni de cat!/ Turandı tügelimen biylep turğan/Erte de erteği qan Afrasyap./Ecelden cer emes ol qarapayım./Bilesiñ tariyhtı aşsañ, Turan cayın./Turanğa qasiyetti qumar bolğan/Erte de Key-Qısırav men Zulqarnayın" (Tamir, 1993: 268; Mağcan, 2013:169).

²⁵ Turanğa cer cüzinde cer cetken be?/Türükke adamzatta el cetken be?/Keñ aqıl, ottı qayrat, cüyrik qıyal/ Turanniñ erlerine er cetken be? (Tamir, 1993: 268; Mağcan,2013: 170).

SONUÇ

Sonuçta farklı coğrafyalarda aynı sıkıntılar ve sorunlara boğularak yaşayan her iki düşünür ve şairin milliyetçilik, hürriyet ve bağımsızlık, birlik beraberlik ve vatan kavramı ile vatana hizmet konularındaki düşünce ve duygularının benzerlik ve farklılıklarını şu şekilde değerlendirebiliriz.

Akif, Türk-İslam sentezine uyan bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Mağcan paramparça olan Türkistan'da bütün Türk boylarını "Türk" adı altında toplamak isteyen kapsayıcı bir milliyetçilik anlayışını dillendirir. Din de, dil de, kültür de, gelenekler de bu anlayışın içinde yer almaktadır. Millî kimlik yapılan her tür uygulamada esas alınmalı, bu çizgiden uzaklaşılmalıdır. Kültür korunmalıdır.

Her iki şair de millî konularda fedakârlık yapmak gerektiğini vurgularlar.

Hürriyet ve bağımsızlığı şiar edinmiş bir milletin köle olması, esaret altında kalması düşünülemez. Her iki şairimizin mısralarında bağımsızlığın kaybedilmesinden duyulan endişe açıkça dile getirilmekte, Anadolu topraklarında kısa süren bu durum, Türkistan'da uzun bir süreçtir ve Mağcan'ı perişan eden bir durumdur. Hürriyetinden ayrı kalmak onu özlemleriyle yakmakta acı vermektedir. Bu durumdan kurtulmak da gençlerin gayret etmesiyle düzelecektir.

Akif'e ve Mağcan'a göre halkın içine düştüğü teslimiyetçi ruh hali, bir an önce terk edilmesi gereken bir ruh halidir. İnsanların özellikle gençlerin azimli, gelecekte ümitli, gayretli ve çalışkan olması gereklidir.

İki şairimiz de halk arasında birlik ve beraberlik kalmadığını, fikrî ayrılıkların da ortadan kaldırılması gerektiğini ifade ederler. Ayrılık, felaket olacaktır. Sorunların çözümünde asıl olan millî birlik ve beraberliktir.

Vatana sahip çıkmak, vatan uğruna fedakârlık yapmak gerekmektedir. Vatan sahipsiz kalırsa elden çıkacaktır. Vatan sevgisi, hamiyet ve kutsal olan her şeye hürmet etmek gerekir. Gökalp, vatani

“töre” yani millî kültür olarak nitelendirir. Bu özelliğın milletın her ferdinde bulunması ve “vatanî ahlak”ın millet için en büyük dayanak olması gerektiğini vurgular (Gökalp, 2015: 156/25). Şairlerimize göre de vatanı, vatanî ahlakla sevmek gerekir.

Her iki Türk şairi de aynı vatan kavramını dile getirmekte yürekleri aynı vatan duygusu etrafında atmaktadır. Bir şairde Anadolu bir şairde Türkistan olan vatan, kutsaldır. Vatan topraklarının kaybedilmesinden üzüntü duyan, eski geniş ve bir bütün halindeki vatanın hayaliyle yaşayan her iki şairimiz de bu konudaki duygu ve düşüncelerini mısralarında açıkça dile getirmektedirler.

Aslında bütün sorunların kaynağında eğitimsizlik vardır. Millî felaketin hangi sebeplerle ortaya çıktığı tespit edilmelidir. Halkın eğitilmesi ve bilgi sahibi olması şarttır. Halkın aydınlatılması ve uyandırılması gerekmektedir.

Türk edebiyatının iki büyük şairinde tarihi süreçten bugüne kadar geleneksel ve kültürel çizgide devam eden ortak vatan duygusu ve sevgisinin devam ettiğini görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim, Abdulkadiroğlu, Nuran (1987). *Mehmet Akif Ersoy'un Makaleleri* (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Resad Mecmuaları'nda Çıkan), Ankara.
- BURAN, Ahmet (2010). *Kurşunlanan Türkoloji*, Akçağ Yayınları, 2. baskı, Ankara.
- DEVLET, Nadir (1999). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905–1917)*, TTK Yayınları, Ankara.
- DEVRIŞEVA, Halide (2007). *İşgal Döneminden (18. Yüzyıl) Günümüze Kadar Rusların Kazaklara Karşı Yürüttüğü Politikalar*, (Dan.: Prof. Dr. Ü. Bulduk), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

- ERDOĞAN, Mustafa (1992). “Safahat’ın Temalarından Biri: İslâmî Modernleşme Görüşü”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy’u Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 147 – 159.
- FİLİZOK, Rıza (1986). “Mehmet Akif’in Batı Medeniyetine Bakış Tarzı”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 53–66.
- GÖKALP, Ziya (2015). *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Neşriyat, Ankara.
- GÜNGÖR, Ebubekir (2008). *Çarlık Döneminde Türkistan’da Fikir Akımları*, (Dan.: Doç. Dr. K. Ercilasun), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bişkek.
- KAPLAN, Mehmet (1986). “Atatürk Milliyetçiliği Açısından Mehmet Akif Ersoy”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 1-10.
- KARA, Abdolvahap (2002). *Türkistan Ateşi. Mustafa Çokay’ın Hayatı ve Mücadelesi*. 1. Baskı, Da Yayıncılık, İstanbul.
- KAVCAR, Cahit (1992). “Mehmet Âkif’in Şiirlerinde Eğitim Değerleri”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy’u Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 129– 139.
- KINACI, Cemile (2011). “Kazak Şairi Mağjan Jumabayoğlu’nun Şiirlerinde ‘Kendi’ ve ‘Öteki’ İmajı”, *Turkish Studies*, 6/3: 1663-1678.
- KOÇ, Kenan; İsina Almagül, Korganbekov Bolat (2007). *Kazak Edebiyatı (Kazak Folkloru ve Sovyet Dönemi öncesi Kazak Edebiyatı)*, C.1, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Mehmet Âkif’i Anlatıyorlar* (1992). 2. baskı, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul.
- NURPEİSOV K. (2007). “Kazakistan’ın Toplumsal Hayatında Alaş Partisinin Yeri ve Rolü”, *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.114–130.

- ÖZDEMİR Emin (2007). 20. Yüzyılın Başlarında Kazakistan'da Fikir Hareketleri, (Dan.: Prof. Dr. M. Şahingöz), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- ÖZER Ali (1986). "Mehmet Akif'in Eğitim Görüşleri", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 177–202.
- TAMİR Ferhat (1993). *Mağcan Cumabayef Öleñderi* (Mağcan Cumabayulının Şiirleri), TKAE Yayınları, Ankara.
- TARLAN Ali Nihad (1971). *Mehmed Akif ve Safahat*, Nidâ Yayınevi, İstanbul.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri (2006). *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, 2. baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- UÇMAN Abdullah (1986). "Mehmet Akif ve Millî Mücadele", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 11–30.
- YALÇIN, Süleyman, vd. (1992), *Mehmet Âkif'i Anlatıyorlar*, 2. baskı, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul.
- Yeni Türk Ansiklopedisi (1985). C. XI, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- YETİŞ Kâzım (1992). *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara.
- YETİŞ, Kâzım (2006). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ? (2011). "Mağcan Cumabaevin Eserlerinde Türkcülük Düşüncesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 20 Ocak- Haziran: 35-52

SÖZ EYLEM KURAMI IŞIĞINDA “İSTİKLAL MARŞI” MIZ

Nurten SARICA*
Mustafa SARICA**

GİRİŞ

Dilbilimin en temel ayrımlarından biri dil/söz ayrımıdır. Saussure’ün dilbilim kuramında ortaya koyduğu bu ayrımın temelinde dilyetisi kavramı vardır ve insanın sesleri kullanarak iletişim kurma yetisini ifade eder. Dilyetisi dil olgularının bütün görünüşlerini, fiziksel, fizyolojik, anlıksal, bireysel ve toplumsal yönlerini kapsar (Vardar, 2001:45). Saussure iletişimin bu temel ögesini dil ve söz olarak ikiye ayırır. Birincisi toplumsaldır, birey tarafından edilgen bir şekilde edinilir ve sesli göstergeler aracılığıyla doğal diller çerçevesinde anlaşma yetisinin bütün gerçekleştirmelerinin kuralıdır (Vardar, 2001:45). Aynı toplumsal grup içinde yaşayanların zihninde yer eden, ses imgelerinin ve kavramların tümünü oluşturur. Saussure dili ayrılmaz iki bileşeni olan göstergeler dizgesi olarak tanımlar. Felsefe ve ruhsalimde *dil*, içsel/zihinsel gerçekliklerin dış dünyaya aktarılmasında kullanılan bir araç ve bir soyut akıl yürütme sistemi olarak ele alınmıştır (Şah, 2014). Uzlaşımca bir yönü vardır dilin, sözlü iletişimin temel dayanağını oluşturur ve gücöl soyut bir gerçekliktir.

Dilyetisinin ikinci kısmını söz oluşturur. Dilden farklı olarak söz bireyseldir. Yani bireysel bir istenç ve zihin eylemidir. Saussure’ün kendi deyimiyle söz, dilyetisinin gerçekleşmiş şeklidir, bireyin kontrolünde ruhsal ve fizyolojik bir etkinliktir. Dilin sonsuz şekilde gerçekleşmesini sağlayan bir iletişim düzlemidir. Bu anlamda ne dil sözden ne de söz dilden ayrı düşünülebilir. Söz bir dilin bireysel ve özel gerçekleşmesini gösterir; başka bir deyişle söz, dilin sözlü ya da yazılı somut gerçekleşmesidir.

* Prof. Dr. Nurten SARICA, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, nsarica@pau.edu.tr

** Prof. Dr. Mustafa SARICA, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, msarica@adu.edu.tr

Dil üzerine yapılan çalışmalar belli bir yoğunluğa ulaştıktan sonra araştırmacılar dilyetisinin söz kısmına yönelmiş ve bu alanda da önemli çalışmalar yapılmıştır. Dil felsefesi üzerine yapılan çalışmalarda da dilin kusursuz mantıksal yapılardan ibaret olmadığı farklı kullanım biçimleri ve işlevleri olduğu kanısı yeni yönelimlere yol açmıştır. Bu çalışmalar dilbilim alanını etkileyerek yeni kuramların ve uygulamaların doğuşuna sebep olmuştur.

Bu çalışmada, yukarıda kısaca değindiğimiz dilyetisinin özellikle de söz kısmının incelenmesine yönelik çalışmalar doğrultusunda aslında bir felsefe kuramı olarak ortaya atılan ancak dilbilimde ve edimibilimde yansımaları bulan söz eylem kuramının doğuşu ve genel ilkelerini ele alarak bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy'un Türk Milletine hitaben yazdığı ve armağan ettiği İstiklal Marşı'nın sahip olduğu etkiyi ve sözün gücünü incelemeye çalışacağız.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Tarihsel süreç içinde dil üzerine kafa yoran gerek düşünürler gerekse dilbilimciler birtakım sorulara cevap aramakla işe başlamışlardır. Örneğin “Bir konuşucu bir dinleyicinin karşısına geçip birtakım sesler çıkardığında nasıl oluyor da anlamlı şeyler ortaya çıkıyor?”, “Bir şeyi söylemek ve bir şeyi demek istemek ve bir şey demek istemeden o şeyi söylemek arasındaki fark nedir?”, “Anlatılmak istenenin içinde nasıl sadece belirli bir şeyi oluyor da diğer başka şeyler olmuyor?”, “Bir şey söylediğimde demek istediğimle bir başkası benim söylediğimi söylediğinde veya söylemediğinde demek istediği arasındaki fark nedir?” (Fidan, 2017:378). Bu soruları soranların başında John Searle gelir. Gündelik dil felsefesi okulunun düşünürlerinden J. L. Austin'in öğrencisidir. Austin'in ortaya koyduğu kuramı daha ileriye taşımış, yeri geldiğinde eleştirip eksiklerini dile getirmekten geri kalmayarak kuramı geliştirmiştir.

Austin 1930'larda ilk kez bahsettiği, daha sonra Harvard Üniversitesi'ndeki derslerinde geliştirdiği ve ölümünden sonra yayımlanan

“How to do things with words” kitabıyla (Türkçeye “Söylemek ve Yapmak” adıyla çevrilmiştir) bilim dünyasına duyurduğu “Söz Eylemleri/Edimleri Kuramı” daha sonra öğrencisi Searle tarafından da geliştirilmeye devam etmiştir. Söz eylem kuramının batı dillerindeki karşılığında *act* sözcüğü kullanılmıştır. “Eylem, edim, hareket, davranış” gibi anlamlara gelmektedir bu sözcük. Davranışçı dilbilimciler de konuşmayı bir eylem, bir davranış olarak kabul ederler. Dolayısıyla Austin’in de yukarıda bahsedilen düşüncesinin davranışçılarla koşt olduğunu söylemek yerinde olur.

Bu bağlamda Fidan 2017’deki çalışmasında Ricoeur’dan şu aktarımı yapar; *söz edimi kuramı, mantıksal alan ile psikolojik alan arasındaki bir ortak alanda, kullanımbilim veya edimbilim alanında yer almaktadır*. Bakıldığında edimbilim veya başka bir deyişle dil kullanım bilimi Fransızca *la pragmatique*, İngilizce *pragmatics* kavramlarının karşılığı olarak dilimizde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Bu dillere de Latince *pragmaticus*, Yunanca *pragmatikos* sözcüklerinden girmiştir. Larousse sözlüğündeki karşılığına bakıldığında *pragma/atos/action* sözcüklerinden oluşan bir bileşimdir ve “kolay yapılabilir, uygulanabilir olan” anlamına gelir. Bu bağlamda Vardar’ın Récanati’den aktardığı gibi sözün/söylemin kurallarını belirleme yolunda anlam sorunlarına, dilin kullanımına bakılarak çözüm bulunması gerektiğini savunan edimbilimin konusu “dilini söylemde kullanılışdır”. Bu yönüyle edimbilim, sözeleme/söyleyiş kuramına da yaklaşır. E. Benvenist’in öncüsü olduğu söyleyiş kuramı, dili bir eylem olarak kavramaya çalışır, kullanımı göz önünde bulundurur, sözü sadece göndergesel işlev dışında, konuşucunun eylemiyle özdeşleşmesi ve dinleyen üzerinde bir etki yaratması açısından ele alır. Tam da bu noktada söyleyiş kuramı ile Austin’in söz eylem kuramının çıkış düşüncesini oluşturan “söylemek yapmaktır” veya “bir şey söylemek bir şey yapmaktır” ilkesiyle yakın bir ilişki olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda Çelebi 2014’te Austin’den şu alıntıyı aktarır:

“Dilin görevleri eskiden beri sanıla geldiği gibi betimleyici, gözlemleyip saptayıcı bir çerçeveye sıkıştırılmaz. Sıkıştırılırsa, birçok zarara yol açmış olan betimleme yanıltısına (descriptive fallacy) düşülür. Dil, evreni olduğu gibi bırakmayıp evrene değişiklikler getirmekle işin, eylemin önemli özelliğini paylaşır. Dilin bir değil birçok, hatta sonsuz görevleri olduğu öne sürülebilir. Nitekim evrene bakıp bulduğunu sergileyen sözcüklerin, konuşmaların yanında eylemsel, sözleşmeci, duyurucu, yargılayıcı, yetki kullanıcı, işle bağlayıcı, davranışçı ve daha başka benzeri deyimler yer alır. Bütün bu deyimler sözün, bir şey söylemekle yetinmediğini; ayrıca birini etkileme amacı güttüğünü, bu çeşit sözlerden bir bölümününse bir eylem gerçekleştirdiğini, yani etkiyi başardığını ortaya koymaktadır (Uygur 2000’den alıntıyla Çelebi 2014:77).

Anlaşıldığı üzere dilin/sözün sadece belli durumları ifade eden bildirici sözler, başka deyişle saptayıcı veya belirteciler/betimleyiciler olmadığı bunu dışında konuşucunun sözle belirttiği eylemi aynı zamanda gerçekleştirdiği sözleri de kapsadığı, bunun dışında birini etkileme gibi bir işlevi de üstlendiği belirtiliyor. Öyleyse söz edimi genel bir tanımla, gerçekleştirilmesi için dile gereksinim duyulan, eylemleri gerçekleştirmeye yarayan ve amacı konuşucuların birbirleri karşısındaki durumlarını değiştirmek olarak ifade edilebilir. Dilin içinde ve dil sayesinde yapılan eylemler söz edimleridir. Austin söz edimini oluşturan ifadeleri betimleyici (constatif) ve edimsel (performatif) olarak ikiye ayırmaktadır. Betimleyici ifadeler düz cümlelerdir; işlevleri bir olayı, işlemi ya da durumu betimlemek, dünya hakkında birtakım gerçekleri, olguları dile getirmektir. Bu ifadeler doğru ya da yanlış olma özelliğine sahiptir. Örneğin “dün yağmur yağdı, ilkbahar mevsimlerin en güzeli” gibi. Buna karşın edimsel sözler bir şeyi betimlemek veya belirtmek dışında bir iş yapmak için de kullanılan sözlerdir. Gündelik yaşantımızda birtakım eylemleri gerçekleştirmek amacıyla kullandığımız sözler edimsel sözlerdir. Örneğin selamlama, söz verme, emretme, bilgilendirme, özür dileme, uyarma, teşekkür etme, tehdit etme, iltifat etme amacıyla söylenen sözler edimsel

sözlerdir, bir eylem yapmayı gerektirir, muhatabın/dinleyenin de eyleme geçmesine neden olur. Yani söz söyleyerek bir edim gerçekleştirmiş, bir eylem yapmış olunur. Bu nedenle” bir şey söylemek, bir şey yapmaktır”. Sözcelem/söyleyiş dilbiliminin öncüsü Benveniste, Austin’in yapmış oldu bu ayrımı değerlendirirken edimsellerin, kendine özgü işlevler yerine getirdiğini ve bir eylem gerçekleştirdiğini söyler ve şöyle ekler:

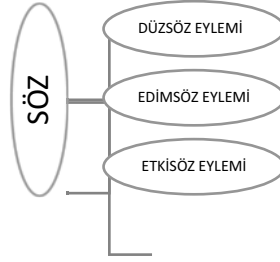
“... bunlar öyle eylemlerdir ki gerçekleştirmelerinin başka bir yolu yoktur. Örneğin:

- Bu gemiye Özgürlük adı veriyorum.
- Özür dilerim.
- Hoş geldiniz diyorum.
- Bunu yapmanızı öneririm
- Söz veriyorum ki ...

gibi sözceleri söylüyor olmak aynı zamanda o eylemleri gerçekleştirmektir” (Benveniste 1966:269).

Burada yer alan sözlerin/sözcelerin/ifadelerin söz eylem olması için yine Austin birtakım uygunluk koşullarından bahseder. Bu koşullar, uzlaşım sal bir etkiye sahip uzlaşım sal bir süreç olmalıdır; şartlar ve kişiler süreçte açıklandığı gibi uygun olmalıdır; süreç, doğru ve tam yönetilmelidir. Sıklıkla, kişilerin süreçte açıklandığı gibi gerekli düşünceleri, hisleri ve niyetleri olmalıdır; kurumsal edimlerin gerçekleşmesi için yetki sahibi de olmak gerekir (“toplantıyı başlatıyorum” sözünü söyleyenin yetkili biri olması durumu gibi).

Austin’e göre söz eyleminin üçlü bir yapısı vardır. Aşağıda bu bileşenler yer almaktadır

Düzsöz eylemi: Seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma yoluyla bir sözü dilbilgisine uygun olarak söylemekten ibaret söz eylemidir. Örneğin “Toplantı saat 10.00’da”, “Yarınki dersi kaçırma” “İlk bahar dört mevsimden biridir” gibi sözcelerin söylenmesi düzsöz eylemini oluşturur.

Edimsöz eylemi: Düzsöz eyleminin bir sonraki aşamasıdır. Konuşanın veya yazanın dinleyen veya okuyan üzerinde bırakmak istediği etkiyle ilgili boyuttur. Sözcüyü kullanarak gerçekleştirilmek istenen amaca edimsöz denir. Edimsözler, düzsöz eyleminde bulunurken gerçekleştirilen eylemleri kapsar. Söz yoluyla kişilere bir iş yaptırılırken ortaya çıkan edimsöz eylemdir. Muhatabı harekete geçirmeye yönelik söz eylem türüdür. Örneğin birine bir şey rica etmek bir edimsöz eylemdir. Edimsöz eylemlerinden birkaçı şöyle sırlanabilir: *soru sormak, emretmek, cevap vermek, ikna etmek, bilgi vermek, güvence vermek, uyarıda bulunmak, ilan etmek, eleştirmek, sözleşmek, yemin etmek, söz vermek, rica etmek, teşekkür etmek, onaylamak, önermek, tavsiye etmek, tasdik etmek.*

Etkisöz Eylemi: Söz eylemlerinin üçüncü kısmını oluşturur. Bir sözü dile getirmenin sonucunda ortaya çıkan etkidir. Yani bir söz sayesinde dinleyici üstünde sözün şartlarına göre özel etkilere yol açmak olarak tanımlanabilir. Edimsözün bir parçası olarak nitelendirilebilir. Sözün, ister yazılı olsun ister sözlü olsun, muhatap üzerinde bir tepki şeklinde kendini göstermesidir. Düzsöz ve edimsöz söyleyen tarafından gerçekleştirilirken etkisöz eylemi alıcı tarafından gerçekleşir.

Söz eylemi oluşturan bileşenler Austin'in öğrencisi Searle tarafından beş farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Ona göre bir dildeki söz eylemler iddia ifadeleri, yönlendiriciler, zorlayıcılar, yansıtıcılar veya açıklayıcılar ve bildiriciler/ilan ediciler şeklinde bulunmaktadır (Searle, 1989: 12–20).

1. Kesinleme veya iddia ifadeleri: Doğru veya yanlış olarak tanımlanabilecek ifadelerdir. Sözü söyleyenin dünyada gerçekleşmiş olan, gerçekleşmesi olası olan olayları, vuku bulduğundan emin olduklarını, varsayımlarını ve tahminlerini belirttiği sözcelerdir. Konuşucu söylediğinden kesinlikle emin olabilir, sadece öyle olduğunu duymuştur ya da tahmin yürütüyordur. Örneğin “Arasmavlar Kasım ayının ilk haftası başlıyor” tümcesinde konuşucunun emin olduğu bir durumu dile getirmesi söz konusudur.

2. Yönlendirici ifadeler: Bu gruptaki söz eylemlerde amaç muhataba bir şeyler yaptırmaktır. Yönlendiriciler, birini bir şey yapmaya davet etmek ya da bir şeyi yapmasını önermek gibi son derece kibar “girişimlerden”; birisine bir şey yapması için ısrar etmeye kadar varan zorlayıcı girişimler de olabilir (Fidan, 2017, s. 18). Emretmek, rica etmek, yalvarmak, izin vermek, yasaklamak, önermek, bir şey dilemek, niyaz etmek, ısrar etmek, gibi eylemler yönlendiricidirler. Ayrıca meydan okumak, karşı gelmek ve cüret etmek gibi eylemleri de bu guruba dahil etmek gerekir. “Ders sonunda telefonlarınızı kullanabilirsiniz” ifadesinde muhatabın yapacağı işe izin verme şeklinde bir yönlendirme söz konusudur.

3. Zorlayıcılar, yükümlenici söz eylemler: Söylendiğinde gelecekte gerçekleşecek bazı eylemlerle ilgili olarak yükümlülüğü üstlenmek koşulunu içeren edimsöz eylemleridir. Söz vermek, yemin etmek, garanti etmek, temin etmek, tehdit etmek, istifa etmek, gibi eylemler bu başlıkta sıralanabilir. “Tam vaktinde orada olacağıma söz veriyorum” gibi bir ifade konuşucuyu yükümlülüğü üstlenmeye zorlar.

4. Yansıtıcı veya açıklayıcılar: Psikolojik durumun ifade edilmesi amacıyla gerçekleştirilen söz eylemlerdir. Örneğin baş sağlığı dilemek, teşekkür etmek, kutlamak, teselli etmek, mutluluk dilemek gibi eylemlerle dile getirilir. “Bu güzel sunum için teşekkür ederim” ifadesinde bir duygunun açığa vurumu ile yansıtıcı eylem gerçekleşir.

5. İlan edici veya bildiriciler: Bu tür edimsözler aracılığıyla dünyada bir durum değişikliğine yol açılır. Örneğin evlenme töreninde nikah memurunun “sizi karı-koca ilan ediyorum” sözüyle ilan edilen evlilik muhataplar üzerinde bir durum değişikliğine neden olur.

Turan 2019’da da belirtildiği gibi belirticiler dünyadaki gerçekleri olduğu gibi resmederken, yönlendirici ve yükümlericiler gelecekte olacak olayları şekillendirmeye yöneliktir. Yönlendiriciler dinleyicinin, yükümlericiler ise konuşucunun gelecekte yapacaklarına karar verir. Yansıtıcılara gelince bir gerçek, bir olay karşısında duygusal tepki gösteren edimsözlerdir. İlan ediciler, dünyada bir olay gerçekleştiren, bir değişime neden olan eylemlerdir.

İSTİKLAL MARŞIMIZ VE SÖZ EYLEMLER

Türk Milleti’nin eşsiz mücadele ruhunu, milli ve manevi inancını ayakta tutacak güçte, zamansız bir dil hazinesi olarak tanımlanabilecek bir eser olan ve her kelimesi duyulduğu anda benliğimizde benzersiz bir coşkuya neden olan, yüreğimizi titreten İstiklal Marşı’nın etkisi yıllar geçse bile canlılığını korumaktadır. Bir şiir olarak değerlendirildiğinde onu bu kadar etkili kılan şeyin aslında şairin hem kendi inancını hem de milletin milli mücadele ruhunu, bağımsızlık ve özgürlük sevdasını söz aracılığıyla yansıtıyor olmasıdır. İşte bu ruh İstiklal Marşı’nı diğer şiirlerden üstün ve ayrıcalıklı kılmaktadır.

Dilin etkili kullanımından doğan söz eylem kuramı ışığında ele alınacak İstiklal Marşı içinde buyurum/emir ve sorular dikkat çekicidir. Sözün aynı zamanda bir eylem olarak tanımlandığı söz eylem kuramında bu iki tür dil yapılarının okur ve dinleyen üzerinde nasıl ve hangi yolla etkili olduğu irdelenecektir.

1. Buyurum Tümceleri

On dördlükten oluşan eser, on beş buyurum ifadesi içermektedir. Bunların dokuz tanesi olumsuz eylemler, altı tanesi ise olumlu eylemler aracılığıyla dile getirilmektedir.

Olumsuz buyurum eylemleri

Korkma → 1. dördlük

Çatma → 2. dördlük

Ulusun, korkma → 4. dördlük

Uğratma → 5. dördlük

Geçme → 6. dördlük

Verme → 6. dördlük

İncitme → 6. dördlük

Etmesin → 7. dördlük

Değmesin → 8. dördlük

Olumlu buyurum eylemleri

Gül → 2. dördlük

Siper et → 5. dördlük

Dursun → 5. dördlük

Tanı → 6. dördlük

Dalgalan → 10. dördlük

Olsun → 10. dördlük

Türkçede buyurum ifadelerinin farklı işlevleri olduğu birçok çalışmayla ortaya konmuştur. Bunlar komut, rica, iyi dilekte bulunma, tavsiye, uyarı, teklif, ikram, davet, yalvarma, talimat, tehdit, beddua, izin, yasaklama, söz verme ve inanmama şeklinde sıralanabilir.

Yukarıda sıraladığımız hem olumlu hem de olumsuz buyurum ifadelerinin yönlendirici söz eylemler olduklarını ancak işlevsel olarak farklılık gösterdikleri söylenebilir.

Örneğin ilk dördlüğün ilk sözü olan “Korkma!” sözüyle şair Türk Milletine komut verircesine seslenir; içinde bulunulan her türlü olumsuzluğa rağmen cesaret ve dayanma gücü vermek, sahip olduğu milli

duygularını harekete geçirmek niyetindedir. Bu komutun ardından gelen kesinleme ifadesiyle de neden böyle bir yönlendirmede bulunduğunu, bağımsızlığın sembolü olan sancağın bir tek kişi bile kalsa dalgalanmaya devam edeceğini bütün kalbiyle dile getirerek yönlendirici komutun anlamını güçlendirir.

İkinci dörtlüğün başındaki “Çatma!” söz eylemi yine bir buyurum olmakla beraber bu sefer bir yalvarma işlevini yerine getirir. Bu sefer bayrağın üzerindeki hilale seslenen şair bir yandan milli mücadele sürerken bazı yerlerin işgal altında olmasının hüznünü yansıtır. Bir taraftan da bağımsızlığın sembolü olan bayrağın dalgalanması gerektiği konusunda da yine son dizedeki kesinleme ifadesi olan “Hakkıdır, hakka tapan, milletimin istiklal!” dörtlüğün başındaki “Çatma!” ifadesini anlamsal olarak güçlendirir.

Dördüncü dörtlükte yine benzetimle millete seslenir şair. Buradaki “Ulusun, korkma!” buyurum ifadesindeki yönlendirmenin işlevi meydan okumadır. Batının sahip olduğu teknik imkanlarının çokluğu karşısında milletin inancının, imanının bunu aşacağını ifade eder.

Beşinci dörtlükte yine bir buyurma sözü ile karşılaşırız. “Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın” derken bir tür yasaklama işlevi yüklüyor söze. Kahraman Türk askeri şairin muhatabıdır bu sefer ve onun canı pahasına vatanı savunmak zorunda olduğunu, sonunda zaferin elde edileceği inancını aktarır. Bu şekliyle yönlendirici söz eylem niteliğini kazanır.

Altıncı, yedinci ve sekizinci dörtlüklerde yer alan “ ... geçme..., ... incitme ..., verme..., ... etmesin ..., ... değmesin ...” gibi olumsuz buyurum ifadelerinin yalvarma işlevi yüklendiğini söyleyebiliriz. Bu edimsözlerin geçtiği altıncı ve yedinci dörtlüklerde önemle vatan kavramının üzerinde durulmaktadır. Sıradan bir toprak parçası olmadığı, uğruna binlerce şehit verildiği ve kıymetinin hiçbir şeyle ölçülemeyecek bir değer olduğu dile getiriliyor. Okura bunun kıymetini bilmesi için adeta yalvarıyor şair. Sekizinci dörtlükte ise şair Allah’a yönelir ona yalvarır.

Olumlu buyurum söz eylemlerine bakıldığında “Kahraman ırkıma bir gül!”, “Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.”, “Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı!”, “Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!”, “Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal!” dizelerinde yer aldıkları görülüyor. Şairin bu ifadeleri yönlendirici söz edimi olarak değerlendirilmeye beraber “gül!” sözünde ısrarlı bir dileme, “siper et..., dursun ...” komut, “tanı..., dalgalan ..., olsun ...” sözcelerindeki yönlendirme ise daha çok yalvarma, niyaz etme anlamında kullanılmıştır.

2. Soru Tümceleri

Söz eylemlerinin en etkili kullanıldığı yerlerden biri de soru tümceleridir. Soru sormak da Austin’e göre bir yönlendirmedir. İstiklal Marşı’nın ikinci, üçüncü, dördüncü ve yedinci dörtlüklerinde dört soru tümcesi yer almaktadır. Bunlar :

“Ne bu şiddet, bu celal?” → 2. dörtlük

“Hangi çılgın bana zincir vuracakmış ?” → 3. dörtlük

“Nasıl böyle bir imanı boğar?” → 4. dörtlük

“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?” → 7. dörtlük

Bir şeyin içyüzünü öğrenmek, bir açıklama istemek, bir kuşkuyu gidermek için en çok başvurulan yol, sorudur. Ancak cevap beklentisi olmayan sorular da mevcuttur. Bu tür sorular daha çok üslup gereği söze dikkati çekmek, şaşırtmak amacıyla da kullanılır. Yönlendirici söz edimleri olarak nitelendirilebileceğimiz yukarıdaki örneklerin ilkinde şair hesap sorar gibidir. Burada söylemi, gerçekleştirildiği bağlam kapsamında incelersek şair için bağlam, sözce seçimi ve sözcenin sunum biçimini belirlerken dinleyici için de sözcenin belli bir şekilde yorumlanmasına neden olur. İstiklal Marşı’nın yazıldığı toplumsal bağlam göz önünde bulundurulduğunda milli mücadelenin o zorlu günlerindeki karamsarlık, işgal nedeniyle bayrağın dalgalanamamasının üzüntüsü dile getirilirken, bu olumsuzluğun giderilmesi için gerekenin yapılması, kahraman bir millete bağımsızlığın yakışacağı konusunda okura cesaret verir ve böylece onu yönlendirir.

Üçüncü dörtlükte yer alan soru cümlesinde de yine aynı şekilde bir tehdit, bir meydan okuma içerikli söylem vardır. Tarih boyunca kahramanca özgürlüğünü koruyan bir millete hiçbir gücün engel olamayacağını vurgular şair bu sorma eylemiyle.

“Nasıl böyle bir imanı boğar?” sorusu yine hiçbir gücün inanmak kadar, iman kadar etkili olamayacağını ifade eder.

Son olarak yedinci dörtlükte yer alan “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?” yine Türk Milleti’nin vatan aşkına gönderme yapar. Cennet kavramıyla özdeşleştirir vatani. İslam inancında şehitlerin yeri cennettir ve vatan toprağında binlerce şehidin yatıyor olması orayı da kutsallaştırmış cennete dönüştürmüştür şeklinde bir anlam yüklenmektedir.

Burada yer alan sorular için belki cevap beklememektedir şair, onun niyeti hitap ettiği millet üzerinde bir etki yaratmak, kendi değerlerine dikkat çekmek, onu düşünmeye sevk etmek, ne olduğunun bilincine varmasını sağlamaktır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamızın başında belirttiğimiz edimsözler hakkında Searle şu önemli değerlendirmeyi yapar: “*Edimsöz eylemleri söz konusu olduğunda bizi dinleyen kişinin yapmaya çalıştığımız şeyi kavramasını sağlayarak, yapmaya çalıştığımız şeyi başarılı bir biçimde yapmış oluruz. Ancak dinleyicideki “etki”, bir inanç ya da tepki değildir; bu sadece, dinleyicinin konuşucunun sözcesini anlamasıdır. Benim edimsöz etkisi diye adlandırdığım şey, işte budur.*” (Fidan, 2017:386)

Buradan da anlaşılacağı gibi söylenen bir sözün muhatap/dinleyen üzerinde etki oluşturarak etkisöze dönüşmesi için iyi bir şekilde anlaşılması ve bunun için de bağlamın önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle bilişsel, toplumsal ve kültürel bağlam karşılıklı iletişimin ve etkileşimin en önemli unsurlarıdır. İletişimin temel konusunun arka planı muhataplar tarafından bilinirse bu bilişsel bağlamı oluşturur. Konuyu dile getirmede kullanılan her türlü dil ögesi dil bağlamını ve dolayısıyla toplumsal ve kültürel bağlamı oluşturur.

İstiklal Marşı örneğini ele aldığımızda, derin bir şiir örgüsü içinde, söylemin iki temel bileşeni yani şair (verici) ve okur (alıcı) ortak bir bilgiden hareketle iletişim kurarlar ki burada söz konusu olan vatan, millet, özgürlük ve bağımsızlık yani tarih boyunca milletimizin sahip olduğu değerlerdir. Bu bağlamda kullanılan dil öğeleri (eylemler, işaret sıfatları, işaret adları, yer ve zaman belirteçleri gibi) toplumsal ve kültürel bağlamın çerçevesini, anlam alanlarını ve söz eylemlerin etkisini oluşturmada önemlidir.

İstiklal Marşı'nın yazıldığı günlerde milletin en büyük endişesi vatanın, bağımsızlığın ve özgürlüğün tehlikeye düşmesidir. Bunun bilinciyle önce milletine seslenir Akif, şiirine “Korkma !” diyerek başlar ve daha en başında güven ve cesaret telkin eder okur aracılığıyla tüm millete. Ardından bağımsızlığın somut göstergesi olan bayrağa, sancağa seslenerek, işgal edilen yerlerde dalgalanamamasının öfkesini ve acısını dile getirir “Çatma!” derken. Bir yandan da yalvarır “Kurban olayım” diyerek.

Tarihin derinliklerine alır götürür “Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.” diyerek. Hiçbir gücün milleti özgürlüğünden ve bağımsızlığından ayıramayacağına olan inancını, geçmişi okurun gözünde canlandırarak, ondan güç almasını sağlayarak perçinler. Burada güçlü bir etkisöz eyleminden bahsedilebilir.

Akif, daha sonra bağımsızlığın en büyük düşmanı olarak gördüğü sömürgeci batıyı hedef alır ve soru yoluyla aslında meydan okur. Batının maddi her türlü gücünün karşısında milletin azim ve inancının varlığı, ona karşı koyma gücünü verecektir şaire göre.

Diğer dördüklerde ise şairin okuruna milletin bağımsızlığını kazanma yolunda yaşadıkları anlatılırken toplumsal ve kültürel bağlam oluşturulur. Tarih boyunca vatan ve bağımsızlık uğruna verilen mücadeleler, dökülen kanlar nerdeyse resmedilir. Dokuz dördük boyunca gah millete ve bayrağa hitabeden, gah Allah'a yönelen Akif istiklale yürüyüşü gitgide artan bir coşkuyla dile getirir.

Son dörtlük yine bayrağa bir yöneliştir. Bu sefer Akif'in değil onun dilinden tüm Türk Milleti'nin seslenişidir, şahlanışıdır bu. Yaşanan acıların, verilen haklı mücadelenin artık zaferle sonuçlanması isteğini millet adına yine bir buyurma eylemiyle dile getirir "Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl." diyerek. Millet'in sahip olduğu bütün değerlerin bağımsızlık ve özgürlüğün elde edilmesiyle talanması gerektiğini ve millet'in bunu canı pahasına hak ettiğini ikinci kez kullandığı "Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!" dizesiyle dile getirir. Böylece şiirine mükemmel bir son dokunuş yapar.

Her kelimesi okurun içinde derin hisler uyandıran İstiklal Marşı ile Akif, milletimizin gönül dünyasını ve eşsiz özelliklerini, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği azmini, bağımsızlık ve özgürlük aşkını öylesine etkili bir söyleyişle dile getirmiştir ki bir taraftan bu sayede milli mücadelemiz tarihe kazanmış bir taraftan da sözün gücüyle yazıldığı dönemden itibaren günümüze dek her okunduğunda okuyanın ve dinleyen'in içinde harekete geçme isteği ve sıkı bir vatan sevgisi uyandırmayı başarmıştır. Mehmet Akif'i ve İstiklal Marşı'nı değerli kılan, şairin bu eserine söz aracılığıyla aktardığı ruhtur. Yani sözün gücü, etkisi buradan kaynaklanmaktadır

İşte bu nedenle İstiklal Marşı sadece bir şiir bir söz değil, milletimizin her bir ferdinde olması gereken milli duyguların açığa kmasını sağlayan, sözü eyleme dönüştüren, etkisi zamanı aşan bir başyapıt, bir dil abidesi, ölümsüz bir eserdir.

KAYNAKÇA

- SARIÇOBAN, A., Hişmanoğlu, M. (2004). Türkçedeki Buyrum Tümcelerinin Edimbilimi Üzerine. *Dil Dergisi*, 32-48.
- BENVENİSTE, E. (1966). *Problèmes de Linguistique Générale*. Paris: Gallimard.
- ÇELEBİ, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 73-89.
- FİDAN, D. (2017). Söz Edimi Kuramına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamlarında Kullanımı: Diksiyon Dersleri için Bir Etkinlik Denemesi. *TURKISH STUDIES*, 373-400.
- ŞAH, U. (2014). Dil'in Eylemi: Saussure, Austin ve Wittgenstein Bağlamında Sosyal İnşacı Bir Değerlendirme. *Vira Verita, Disiplinlerarası Karşılaşmalar*,
- <https://viraverita.org/yazilar/dilin-eylemi-saussure-austin-ve-wittgenstein-baglaminda-sosyal-insaci-bir-degerlendirme>.
- SEARLE, J. (1989). *Expression and Meaning*. Cambridge: :Cambridge University .
- VARDAR, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual.

MEHMET ÂKİF'E GÖRE MÜSLÜMANLARIN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ SORUNLAR

Recep ARDOĞAN*

*Allah'a güven, saye sarıl, hikmete râm ol
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.*

(Ersoy 2014: 388.)

GİRİŞ

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy'un yaşadığı dönemde, Osmanlı Ülkelerinde (Osmanlı Devleti sınırları içinde ve genel olarak tüm İslam dünyasında) ayrılık hareketleri yaşanıyor; bu hareketler istilacı Batı ülkelerine yarıyor ve İslam memleketleri güç kaybediyordu. İşte bu tebliğde Mehmet Akif Ersoy'un mevcut tabloyu nasıl okuduğu, şiirlerinde inanç ve düşünce düzeyinden eylem alanına kadar çeşitli sorunları, bunların kaynağını ve sebeplerini nasıl teşhis ettiği; önerdiği çözümlerin neler olduğu ele alınacaktır. Ayrıca, bugüne kadarki bilgi, fikir ve tecrübe birikimimiz açısından bunların belli ölçüde değerlendirmesi yapılacaktır.

Tebliğde, Âkif'in tespitlerini kendi ifadelerimizle dile getirdik. Belirtelim ki, bir şair olması nedeniyle Âkif, "*câmiü'l-kelim*" yani az sözle çok farklı manaları ifade eden, kısa olmasına rağmen çok mânâları içine alan söz söyleyen biridir. Onun bazı dizelerinin tebliğde farklı yerlerde tekrarlanmasının nedeni, taşıdığı anlam zenginliğidir.

Tebliğde Âkif'ten aktarılan şiirler, "*Safahat*"ın Mehmet Ertuğrul DÜZDAĞ neşrinden (Bağcılar Belediyesi Yay., 2014, İstanbul, 482 s.) alıntılanmıştır. Bu baskının tercih edilme nedeni, Düzdağ'ın "*Safahat*"ın ilk tashihli neşrini (Marmara Üni. İlahiyat Fak. Yay. İst., 1988) sağlamış olması, ayrıca, kırk yılı aşkın süredir Akif ve "*Safahat*" üzerinde çalışmalar yapmış olmasıdır. Alıntılarda "*Safahat*"ın mezkûr neşrine aslına sadık kalırken bize ait ifadelerde TDK İmla kılavuzuna uygun yazımı tercih ettik.

*Prof. Dr., KSÜ İlahiyat Fak, kelam@gmail.com, <https://twitter.com/kelamsosyal>,
www.sosyalKelam.com

1. YEİS: ÜMİTSİZLİK

Mehmet Akif Ersoy, yaşadığı sancılı dönemdeki sorunların temel nedenlerinden birini, ümitsizlik olarak tespit eder. O şöyle der:

*Doğru mudur ye's ile olmak tebâh?*¹

Yok mu gelip gayete bir intibâh?

Beklediğin subh-i Kıyâmet midir?

Gün batıyor, sen arıyorsun sabâh! (Ersoy 2014: 244.)

Diğer bir şiirinde de Âkif, İslam inancında ümitsizliğin küfr/inkârcılık ile ilişkilendirildiğine dikkat çeker:

Ye'si tekfîr eden îmânıma olsun ki yemin,

Bize telkîn-i ümîd etmediler, yoksa bu din... (Ersoy 2014: 339.)

Âkif, yeise karşı insanları uyardığı gibi "Memleket mahvoluyor, baksana, bedbinlikle." (Ersoy 2014: 338.) diyerek bedbinliğe, kötümserliğe ve yılgınlığa karşı da uyarıda bulunur. Bedbinlik ile ümitsizlik arasında çok yakın bir bağ vardır. Ümit sahibi insan, karamsar ve kötümser olmaz. Daha iyinin olacağına ilişkin ümidi, onu nikbin yapar. Ona çaba ve tevekkül aşılır.

Aşağıdaki dizelerde de yeisin en önemli nedeni olarak Müslümanlar arasındaki tefrikayı tespit eder:

Yâ Rab, şu muazzam Ramazan hürmetine,

Kaldır aradan vahdete hâil [engel] ne ise;

Yâ Rab, şu asırlarca süren tefrikadan,

Artık ezilip düşmesin ümmet ye'se.

Mâdem ki verdin bize bir rûh-i nevîn...²

Yâ Rab, daha bir nefha-i te'yîd [yardım esintisi] insin!! (Ersoy 2014: 456.)

Ümitsizliğin bir nedeni beşerden beşer üstü işler beklemektir. Örneğin, beşer hata yapan bir varlıktır. Ondandır mutlak adalet beklemek, bu

¹ tebâh: yıkık-bozuk

² nevîn: yeni.

dünyada mutlak adaleti hayal etmek, gerçeklik karşısında insanın ye'se düşmesine yol açar:

*Beşer, adaleti "mutlak" tahayyül eylerse,
Görür ümidini mahkûm her zaman ye'se. (Ersoy 2014: 77.)*

*Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.
Ümîde sarıl sımsıkı, seyret ne olur sun!
Azmiyle, ümîdiyle yaşar hep yaşayanlar;.. (Ersoy 2014: 167-168.)*

*Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsârâna düşersin, çıkamazsın ebediyyen. (Ersoy 2014: 52.)*

*Ben de rûhumdaki zulmetleri artık koğdum;
En büyük hasmım olan ye'si nihayet boğdum. (Ersoy 2014: 140.)*

2. ATALET: TEMBELLİK

Mehmet Akif Ersoy'a göre Müslümanların temel sorunlarından biri geri kalmışlıktır. O, gözyaşı ve ter metaforuyla, çalışmak ve amaca ulaşmak için gayret göstermek gerektiğini vurgulamaktadır.

*Bırakın mâtemi, yâhu! Bırakın feryâdı;
Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!
Göz yaşından ne çıkarmış? Neye ter dökmediniz?
Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz!
Ye'se hiç düşmeyecek zerrece îmânı olan;
Sâde siz derdi bulun, sonra kolaydır derman. (Ersoy 2014: 147-148.)*

Bu şiirde geçen "Göz yaşından ne çıkarmış? Neye ter dökmediniz?" mısrası, İslam tarihinden hazin bir olayı akla getiriyor. Endülüs'ün son sultanı eğlence düşkünü, Ebu Abdullah, 1492 yılında Gırnata'yı teslim ettikten sonra maiyyetiyle birlikte Fas'a kaçarken geri dönüp bakar, iç geçirerek âh eder, göz yaşı döker. Abdullah'ı şımartan ve onun için çeşitli entrikalar çeviren annesi Emire Ayşe bile ona şu tepkiyi

gösterir: "Ağla oğlum şimdi, vatanını erkek gibi koruyamayanlar, böyle kadın gibi ağlar!.." (bk. İsaoglu, 2021) Akif bu olayı şöyle nazmeder:

*Endülü's tâcı elinden alınan bahtıkara,
Savuşurken,o güzel mülkü verip ağyara,
Tırmanır bir kayanın sırtına, etrafa bakar
Başlar ağlatmaya bıçareyi hümgür hümgür
Bırakıp çıktığı cennet gibi zümrüt³ ovalar.
Karşidan vâlide sultan bunu pek haklı görür,
Der ki: "Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla
Şimdi,hiç yoksa,kadınlar gibi olsun ağla!" (Ersoy 2014: 147.)*

*"Dünyâ koşuyor" söz mü? Berâber koşacaktın;
Heyhât, bütün azmi sen arkanda bıraktın!
Mâdem ki uyandın o medîd⁴ uykularından,
Bir parçacık olsun, hadi, hiç yoksa, kımıldan. (Ersoy 2014: 390.)*

Atalet, insanın ihtiyaçlarını helal yoldan kazanmak için çalışmaması, tembellik etmesi demekse de Akif'in şiirlerinde daha farklı bir manaya sahiptir. Çünkü insanlar geçimlerini sağlamak için çalışmaktadırlar ama vatani korumak, milletin yükselmesini sağlamak, medeniyet alanında ilerlemenin sebeplerini hazırlamaktan uzaktırlar. Başka milletlerin vesayeti, sömürüsü ve istilası altına girmemek için bilgi ve fikir üretme, yenilik ve icat yapma yolunda çalışmaktan geri durmaktadırlar. Top yekûn ve tüm gücüyle çalışmaları gereken şartlar altında bile azami gayret ve azimden uzaktırlar. Akif'in şiirlerinde eleştirilen asıl atalet, budur. Milletçe içine düşülen ataletin çözümü, milletçe çalışmak, azim ve sebat etmektir:

*Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...*

³ Zümrüt, burada yeşil bitki örtüsünden istiareidir.

⁴ medîd: Uzayıp giden.

*Uğraş ki: Telâfi edecek bunca zarar var.
Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!
"İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!" deme, yılma.
Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma. (Ersoy 2014: 168.)*

2.1. Yanlış Anlaşılan Kader Kavramı

İnsanın irade özgürlüğünü, akıl ve eylemde bulunma gücünü önemsizleştirerek insanların ataleti için bahane oluşturan kader anlayışının eleştirisi Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde önemli bir temadır. Bu noktada belirtelim ki konunun ilmi (kelam ve felsefe ile ilgili) yönü bir yana Müslümanların geri kalmışlık içinde olduğu, Müslüman memleketlerinin istila ve sömürü altında olduğu; İngiliz sömürüsü altındaki Hindistan'da yaşayan kimi Müslümanların Çanakkale'ye Müslümanlara karşı savaşmak üzere getirildiği bir tarihsel vetirede, insanı mevcut durumu bir yazgı olarak kabul etmeye yönelen kader inancı, zihinler ve dimağlar için âdetâ bir zehir gibidir. Şunun altını çizelim ki Ehl-i sünnet âlimler, "Kadere iman vaciptir" derken "Kader ile ihticâc caiz değildir." yani "insanın tedbirsizliğine ihmaline ve günahına kaderi delil göstermesi haramdır." diye eklemişlerdir. (Ardoğan, 2021.15 vd.) Mehmet Akif Ersoy ise Müslümanlarda kendi ataletlerine, geri kalmışlıklarına, yüz yüze geldikleri sorunlara kaderden gerekçe üreten bir tavır olduğunu gözlemlemiş, bunun bugünkü acı sonuçları yanında yarınlarımızı da karartacağını teşhis etmiştir.

*«Kadermiş!» Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:
Belâm istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Taleb nasılsa, tabî'î, netice öyle çıkar,
Meşiyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var⁵?
«Çalış!» dedikçe Şeriat, çalışmadın, durdun,*

⁵ Bu mısırda denilmek isteniyor ki Allah'ın meşfetinin (yaratıcı iradesinin) sebepliliği ters çevirerek sana zulmetmesi olası mıdır? Zulmeden, Allah'ın Yaratıcı İradesi değil sebeplere sarılmayan insanın kendisidir.

*Onun hesâbına bir çok hurâfe uydurdun!
Somunda bir de «tevekkül» sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya! (Ersoy 2014: 209.)*

Bu noktada şeyhülislam Mustafa Sabri ile Mehmet Akif Ersoy'un zıt kutuplarda olduklarını belirtmeliyiz. Mustafa Sabri, Eş'arilere ait cebirci görüşü savunurken⁶ Mehmet Akif Ersoy beşerin akıl, irade ve eylem gücünün hakkını teslim etmekte, insanoğlunu sorumluluğunu üstlenmeye ve çaba göstermeye sevk etmektedir.

Aynı yaklaşımı Akif aşağıdaki dizelerde dile getirmektedir:
*Kader ferâiz-i îmâna dâhil... Âmennâ...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun ma'nâ.
Kader: Şerâiti mevcûd olup da meydanda,
Zuhûra gelmesidir mümkünâtın a'yânda.
Niçin, nasıl geliyormuş... O büsbütün meçhûl;
Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes'ûl.
Kader nedir, sana düşmez o sırrı istiknâh;⁷
Senin vazîfen itâ'at, ne emrederse Îlâh. (Ersoy 2014: 210.)⁸*

⁶ Mustafa Sabri'nin dile getirdiği Eş'arî anlayışa göre insanın gücü vardır, ancak fiilin oluşmasında bu gücün tesiri bulunmaz. Yine insanın Allah tarafından yaratılan iradesi ve bu iradeye göre yaratılan fiili de vardır. Bu durum, insanın fiillerine ihtiyarî fiiller denmesi için yeterlidir." Ancak bu irade ve seçim insandan kaynaklanmayıp Allah'ın yaratmasıyla meydana geldiğinden, Eş'ariyye'ye göre insan, **fiillerinde ihtiyar/seçim sahibidir** ama **ihiyarında/seçiminde mecburdur**. Geniş bilgi için bk. Ardoğan, 2021: 118 vd.

⁷ istiknâh: Kühnünü araştırma.

⁸ Bu noktada Mehmet Akif Ersoy, kaderin doğru anlaşılması için sahabe döneminden örnek gösterir. Onun manzum olarak anlattığı olayda, Hz. Ömer (r.a), halifeliği döneminde bir grup sahabi ile birlikte teftiş için Şam'a doğru yola çıkmıştı. Şam yakınlarında bir köye vardıklarında onları, Şam valisi ve Suriye ordusu komutanı Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a.), karşılamış ve Şam'da ciddi bir veba hastalığının yaygın olduğunu haber vermiştir. Hz. Ömer de Medine'ye geri dönme kararı almıştır. Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah,

— Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun, diye sormuştur. Hz Ömer de

— ...Evet, biz, **Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz**, demiş ve Ebu Ubeyde'ye şu soruyu yöneltmiştir:

— ...Senin bir grup deven olsa sen onları bir tarafı otlu, diğer tarafı çorak olan bir derenin hangi tarafında otlatırdın?.. Eğer develerini otlu tarafta güder ve karınlarını doyurursan Allah'ın kaderiyle gütmüş olursun. Onları derenin çorak tarafında güder ve aç bırakırsan, yine Allah'ın takdiriyle gütmüş olursun. İkisi de kaderdir; fakat sonuçları bir değildir.

Bu esnada oraya gelen sahabi Abdurrahman b. Avf, Peygamberimiz'in (a.s.) şu hadisini aktarmıştır:

"Bir yerde veba hastalığının bulunduğunu işittiğinizde oraya girmeyin..." Buhârî, "Tıbb", 30; Müslim, "Selam", 98. Türkçe anlatım: Ardoğan, 2021: 101-102.

Buna göre kader, şartları mevcut olduğunda mümkünâtın (olurlu/mümkün şeylerin) dış dünyada zuhur etmesi, varlık alanına çıkmasıdır. Dolayısıyla yaşadığımız dünyada sebepsiz sonuçlar değil, sebeplilik ilişkisi vardır. Biz oluş ve bozuluşun (kevn ve fesad) metafizik (/beşerî aşan) yönüyle değil imtihan âlemi olan bu dünyadaki seçimlerimizden ve eylemlerimizden dolayı sorumluyuz. Bu sorumluluk da Allah'ın buyruklarına itaattir; itaatsizlik edip de kader demek, dini yozlaştırmak demektir.

Akif'in bir dizesi de dünya hayatında sebeplilik kanunu olduğu ve sebebi oluşturmak için çalışmak gerektiği hakkındadır. O, şöyle demektedir:

“Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar;

Kendi ahlakiyle bir millet ölür yahut yaşar.” (Ersoy 2014: 251.)

Bu dizeler, Allah'ın yardımı ve hidayetinin de insanın kendi irade ve çabasına karşılık olarak geldiğini vurgulaması açısından dikkat çekicidir.

2.2. Yanlış Uygulanan Tevekkül

Mehmet Akif Ersoy, *“Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a dayan...”* (Âl-i İmrân 3/159.) ayetini, konu edindiği "Azimden Sonra Tevekkül" şiirinde de şöyle demektedir:

– Allah'a değil, taptığın evhâma dayandın;

Yandınsa eğer, hakk-ı sarîhindi ki yandı.

Meflûc ederek azmini bir felc-i irâdî

Yattın, kötürümler gibi, yattın mütemâdî! (Ersoy 2014: 389.)

“Allah'a dayandım!” diye sen çıkma yataktan...

Ma'nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!⁹

Ecdâdını, zannetme, asırlarca uyurdu;

Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?

⁹ nâdan: Cahil.

*Üç kıt'ada, yer yer, kanayan izleri şahid:
Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücâhid.
Âlemde "tevekkül" demek olsaydı "atâlet",
Mîrâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet? (Ersoy 2014: 390.)*

Âkif'in kader anlayışında, insanoğlu sebepler dünyasına yaşamakta, bu nedenle de başarının sebeplerine sarılması gerekmektedir. O, şöyle demektedir:

*Sarılmadan en ufak bir işinde esbâba,
Muvaffâkıyete imkân bulur musun acaba? (Ersoy 2014: 210.)*

"Hudâ'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ..." mısrasıyla da şu hakikatin altını vezir bir ifadeyle çizmektedir: İnsanların akıl ve iradelerini doğru bir şekilde kullanmadan, başarının yolunda azimle çabalamadan Allah'tan muvaffakiyet beklemeleri, Allah'ı kendi isteklerini yerine getirmekle görevli bir memur addetmek demektir.

*Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki, süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?
Âtîyi karanlık görüvermekle apıştın!
Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın!
Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan,
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk! (Ersoy 2014: 167-*

168.)

*Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen¹⁰ âdem,
Tutmuşsa bidâyette¹¹ eğer azmini muhkem,¹²
Er geç bulacak sa'y¹³ ile dil-hâhını¹⁴ elbet.*

¹⁰ şitâb eyleyen: Koşan.

¹¹ bidâyette: Başlangıçta.

¹² muhkem: Sağlam.

¹³ sa'y: Çaba.

¹⁴ dil-hâhını: Gönlünün istediğini.

*Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakîkat,
Tevfik, taharriye;¹⁵ taharrî ona âşık;
Azmin de emel lâzımdır, gayr-i müfârik.¹⁶
Olsun da emel, azm ü taharrîye mukârin;¹⁷
Tevfik zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün! (Ersoy 2014: 51.)*

Diğer bir yerde de şöyle demektedir:

*Tevekkül olmaya görsün yürekte azme refik,
Durur mu şevkine pervâne olmadan tevfik? (Ersoy 2014: 213.)*

Yani, insan için gereken hem azim hem de tevekküldür, bunların birleşince başarı kaçınılmazdır.

3. ADALET BİLİNCİ VE HUKUKTAN UZAKLAŞMAK

Akif, Müslümanlarda hak ve adaleti tesis etmeye yönelik bir bilincin varlığını, toplumda maşeri bir adalet duygusunun varlığını da mecburi görür. O şöyle demektedir:

*Müslüman hakka zahîr¹⁸ olmaya her an mecbûr,
Sarsılır varlığı, göstermeye başlarsa fütûr. (Ersoy 2014: 349.)*

Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;

Birinin pençesi ister yalnız: Kânûnun.

Ver bütün kudreti kânûna ki vahdet yürüsün...

Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün... (Ersoy 2014: 366.)

Bu dizelerde vurgulanan, gücün kanunun emrine verilmesi, günümüzde "hukukun üstünlüğü/egemenliği (rule of law)", "hukuk devleti" ve "anayasal devlet (constitutional state)" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Ayrıca onun vurguladığı bir husus hukukun üstünlüğü kuralıyla insanlar arasında birlik ve aidiyet duygusunun güçleneceği, toplumsal düzenin kuvvetleneceğidir. Çünkü bireyin kendisine adil olunmadığını düşündüğü bir yer(d)e aidiyet duygu yok olur.

¹⁵ taharriye: Aramaya.

¹⁶ gayr-i müfârik: Ayrılmaz.

¹⁷ mukârin: Bitişik.

¹⁸ zahîr: Destek.

Hâlik'in nâ-mütenâhi¹⁹ adı var, en başı: Hak.

Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak! (Ersoy 2014: 349.)

Hak ve hukukun üstünlüğü anlayışından uzaklaşmanın doğrudan bir sonucu da ülkenin yanlış siyasete kurban edilmesidir. Bu konuda çok şey söylenebilir. Ancak Mehmet Akif Ersoy, "*İstibdat*" şiirinde bu sorunlardan birinin; istibdata dayalı yönetimin eleştirisine girişmektedir. Biz, konunun tarihsel-aktüel yönüne girmeyeceğiz. Ancak belirtelim ki prensip olarak istibdat, yani tek bireyin akıl ve iradesine dayalı yönetim, kötü bir yönetimdir: Bu nedenle müstebitler de kendilerine sorunların neler olduğunu rapor edecek, çözüm yolları araştırarak, önerilerde bulunacak danışmanlar seçerler.²⁰ O halde olması gereken tüm yönetsel yetkileri elinde toplayan birine bağlı danışmalar tutmak değil, bunu hukuken gerekli ve bağlayıcı yapan bir idari sistem kurmaktır. Bunun insanlık tarafından bulunan en gelişmiş şekli anayasa, hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığına dayalı anayasal demokrasidir.

Üzerinde durulması gereken önemli bir husus da millet uğruna mücadele etmek ile millet adına karar verenlerin ihtirasları uğruna mücadele ve fedakarlığı ayırt etmektir. Bu konuda Mehmet Akif Ersoy şöyle demektedir:

" 'Lâ-yüs'el'e²¹ binlerce sual olsa da kurban

İnsan bu muammalara dehşetle nıgehban.²²

Bir şahsa esir olmayı bir koskoca millet

Mekrinle²³ mi ya Rab, sanıyor kendine devlet?" (Ersoy 2014: 16.)

¹⁹ nâ-mütenâhî: Sayısız, bitmez, sonu gelmez.

²⁰ Ancak istibdat yönetiminde danışmanlar, istibdat sahibini memnun etmek için işi yalakalığa vardırılar. Oysa danışmanlar acı da olsa hakikati söylemelidir; yönetimin doğruları ve yanlışları noktasında gerçekleri rapor etmelidirler.

²¹ 'Lâ-yüs'el: Sorgulanamaz, yaptığından sorguya çekilemez.

²² nıgehban: Gözcü.

²³ Mekr: tuzak. Allah'a atfedildiğinde mekr, teolojik tartışmaların olduğu özel bir terimdir. Allah'ın mekri ile kastedilen, insanî düzlemde olduğu gibi enrika çevirmek, menfaat ve zevk elde edeceğini düşünerek insanları tuzak içine çekmek anlamına gelmez. Allah'ın mekri, imtihan dünyasında Allah'ın insana, özellikle de inkârcı ve zalimlere fırsat vermesi, onların da elde ettikleri maddî başarıları, ekonomik güce, sahip oldukları baskı ve nüfuz, kurdukları sömürü düzenine güvenerek zulüm ve inkârda daha da aşırı gitmelerini ifade eder. Burada insan kendi iradeyle, şeytanî-nefsanî arzu ve hırslarına kapılarak insanlık ve maneviyattan kendisi uzaklaşmaktadır.

Bir şahıs veya oligarşik grubu, -açıktan ifade edilmese de- "sorgulanamaz" kabul etmek; bu kimselerin hesapları doğrultusunda savaşa girmek, düşmanlıklar ilan etmek veya ittifaklar yapmak; karanlık mecralarda tehlikeli maceralara atılmaktır.

Âkif, insan tiplerleriyle de millet olarak yüz yüze gelinen sorunların kaynağını göstermeye çalışır. Ona göre birinci grup, dünyada olanlardan habersiz, vatanın elden gitmesine aldırmaz ve kadercı bir anlayışla sorumluluğundan kaçan insanlardır. İkinci grup, sorunların farkında olsa da ümitsizlik içine düşmüş olanlardır. Üçüncü grup ise Batıya öykünen, kimliğinden uzaklaşmış sahte aydınlardır. (Ersoy 2014: 228-229.) O zaman yapılması gerekenler; başına geleceklerden habersiz, bilinçsiz ve duyarsız kimseleri uyandırmak, bilgilendirmek ve bilinçlendirmek; ümitsizliğe kapılanlara Allah'ın yardım vaadini hatırlatarak ümit ve azim aşılacak; taklitçi aydınları da kendi kimliğine döndürmektir.

4. GERİ KALMIŞLIK

Hoca, mâdem ki bu dîn: Dîn-i beşer, dîn-i hayât,

Beşerin hakka refik olmak için vicdânı,

Beşeriyetle berâber yürümektir şânı. (Ersoy 2014: 348.)

İnsanlık ilerlerken Müslümanların yerinde durması, ilerleyen insanlığa geriden bakması İslam ile bağdaşmaz. Çünkü İslam hayatın içinde olmalıdır. O, geri kalmış bir gettoya sıkışmış bir kavmin dini değildir.

4.1. Bilim Alanında Kendini Yenileyememe

Akif ayrıca, İslam dünyasında okutulan ilimlerin çağın sorunlarına çözüm oluşturmayan, eskide kalmış, ahirete de dünyaya da yararı olmayan bilgi yığını olduğuna da dikkat çeker:

"Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün...

Okunandan ne haber? On para etmez fenler,

Ne bu dünyada soran var ne de ukbâda geçer!" (Ersoy 2014: 135.)

Bu satırlarda, zamanla skolastik bir karaktere bürünmüş olan İslam ilimlerinde yenilenmeye şiddetle ihtiyaç olduğuna işaret vardır. Önemli bir husus da İslam dünyasının top yekûn geri kalmış olduğunun betimlenmesidir. Öyle ki, İslam dünyasının farklı köşelerinde geri kalan memleketler için model oluşturacak bir ilerleme mevcut değildir. Bu hep birden geri kalmışlık, hep birden gayret göstermeyi zorunlu kılmaktadır.

Bu konuda Akif'in önerdiği çözüm, bilim alanında ilerlemiş olan Batı'nın bilimsel gelişmelerini takip etmek, Batı'nın bilim ve tekniğini almaktır:

*Evet, ulûmunu²⁴ asrın şebaba²⁵ öğretelim;
Mukaddesata, fakat çokça ihtiram²⁶ edelim!* (Ersoy 2014: 223.)

*Dünkü ilmin bile bîgânesiyiz, câhiliyiz.
İşte fıkâdâm bu ihmâl edilen ma'rifetin,
Nesli bir acze düşürmüş ki, bugün, memleketin,
Bir yığın kuvveti var, hem ne tabî'î de, henüz,
Biz o kuvvetlere eller gibi hâkim değiliz!* (Ersoy 2014: 373.)

Burada Francis Bacon'un "bilgi güçtür" sözü akla gelmektedir. Bacon'un "*Novum Organum*" adlı yapıtındaki ifadeleri şöyledir: "Bilgi ile insan gücü eşanlamlıdır. Çünkü tabiat, sadece yine tabiatın kurallarına uyularak kontrol altına alınabilir." (Francis, *Novum Organum*: 120.) Mehmet Akif Ersoy, toplumun bilgiden uzak oluşu nedeniyle sahip oldukları zenginliklerin ve bizi güçlü yapacak imkân ve kaynakların farkında olmadıklarını vurgulamaktadır. Doğrusu insan güce sahip olsa da gücünün farkında olmadığı ve onu nasıl kullanması gerektiğini bilmediği sürece, o güç yok hükmündedir. Mehmet Akif'in aşağıdaki dizeleri de toplumun uyanışı için de çalışmak gerektiğini, vurgulamaktadır:

²⁴ ulûm: İlimler.

²⁵ şebab: Gençlik.

²⁶ ihtiram: Hürmet göstermek.

Cema'at intibah ister, uyanmaz gizli yaşlarla?

Çalışmak! Başka yol yok hem nasıl? Canlarla, başlarla. (Ersoy 2014: 383.)

4.2. Sanatı Eğlence ve Kişisel Kazanç İçin Kullanma

Sanat ve edebiyatta toplumsal sorunları dile getirme ve çözüm arama yerine sanatı bir yerlere yanaşmak, düşük karakterli kimselere methiyeler dizerek menfaat temin etmek de Ersoy'un tenkitlerinden payını alır:

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, evet, başlıca pespâyeleri.

Bu sıkılmazlara «medh et!» diye, mangır sunarak,

Ne erâzil²⁷ adam olmuş, oku târihi de bak!

Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,

Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu: (Ersoy 2014: 297.)

Bu dizelerde bazı şairler eleştirilse de aslında dile getirilen daha genel bir sorundur. Şiir ve edebiyat dâhil olmak üzere sanatı, topluma ve insanlığa katkı sunmak için değil de günlük kısır tartışmalarda tarafgirlik için, maddi menfaat temin etmek için kullanmak, haklının değil de güçlüünün yanında olmak, sanatçının veya bir meslek erbabının yetişmesinde doğrudan ya da dolaylı katkısı olan millete karşı bir nankörlüktür. Bu nankör tavrı sergilediği sürece gazeteciler, televizyoncular, eğitimciler, akademisyenler vb. de yukarıdaki tenkitten payını alırlar. Burada bir noktanın daha altı çizilmelidir. Akif'e göre "sanat sanat için" değildir; sanat toplum içindir. Bâtılı tasvir için, düşük zevkler için değil yüce idealler içindir.

Yine Akif'in İslam dünyasının içine düştüğü sorunlara karşı bîgane kalan; zühd ve takva yolculuğunu sarhoşun bir eğlence ortamı olarak tasvir eden şiihlere karşı olduğu görülür:

Sürdüler Türk'e «tasavvuf» diye o gün şırayı;

²⁷ erâzil: Reziller.

*Muttasil şimdi «hakikat» kusuyor Sıdkı Dayı!
Bu cihan boş, yalnız bir rakı hak, bir de şarab;
Kible: Tezgâh başı, meyhâneci oğlan: Mihrab.
Git o «dîvan» mı ne karn' ağrısıdır, aç da onu,
Kokla bir kerre, kokar mis gibi «Sandık burnu!²⁸» (Ersoy 2014:
297.)*

Önemli bir husus da Akif'in bir kadına yönelik aşkı şiirlerinde dile getirmemiş, şiiri yalnızca toplumsal sorunları teşhis etmek ve millet olarak yüz yüze gelinen sorunları aşmak üzere insanlara yol göstermek ve onları cesaretlendirmek ve gayretlendirmek üzere kullanmış olmasıdır. Onun "Sanat toplum içindir" anlayışının bir sonucudur bu. Onun şiirlerinde tema, Müslümanların cehaleti, geri kalmışlığı, yoksulluğu, dini anlama ve yaşama noktasında dejenerasyon hâli, azim ve sebatı yok eden yanlış kader ve tevekkül anlayışı, ümitsizlik, toplumsal atalet, tüm bunlara ilaveten Müslümanlar arasında birliğin yerini ulusçuluk temelinde tefrikanın alması ve İslam ülkelerinin askeri işgal altında olmasıdır. Yapılması gereken de toplumu uyutan, avutan, dejenere eden düşüncelere ve yönelişlere karşı toplumu bilinçlendirmek, hak, hakikat, inanç, ahlak ve değerler konusunda toplumsal duyarlılığı yükseltmek. Ümitle çalışmak, özveriyle gayret etmek, küllerinden yeniden doğmaktır.

4.3. Cehalet ve Eğitim Alanında Zayıflık

Ayrıca bir milletin yükselişi, sadece savaş alanında değil, ilim, kültür, sanat, eğitim, üretim, imar gibi her alanda çaba göstermeye bağlıdır. Akif bu konuyu da şiirlerinde eleştirel bir üslupla vurgulamakta; sorunlara dikkat çekmektedir:

*"Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü.
Hadi göster bakayım şimdi İbnü'r-Rüşd'ü?
İbn-i Sîna niye yok? Nerde Gazâlî görelim?
Hani Seyyid²⁹ gibi, Râzî gibi üç beş âlim? "* (Ersoy 2014: 348.)

²⁸ İstanbul Yenikapı'da tarihî meyhanelerin olduğu bir bölge.

²⁹ Seyyid: Eş'arilik ekolüne mensup kelim bilgini Cürçânî.

...

“Çünkü milletlerin ikbâli için evlâdım,

Ma`rifet, bir de fazilet... İki kudret lâzım.” (Ersoy 2014: 371.)

Âkif, bu dizeleriyle, doğru amel için doğruyu bilgiyi gerektiğini, bilgiyi doğru kullanmak için de ahlaki kavramlarla düşünmek ve fazilet olanı benimsemek gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim İslam dini de hem ilme ulaşmayı ve ilim üretmeyi emreder hem de ilmin iyi yönde meşru amaçla ve meşru yolda kullanmayı emreder.

5. MİLLÎ BİLİNÇ KAYBI

5.1. Tarih Bilincinden Uzaklaşma

Akif'in millet kavramı oluşturan en önemli unsurlar inanç ve tarihtir.

“O birkaç hayma³⁰ halkından cihangirane bir devlet

Çıkarmış bir zaman dünyayı lerzan eylemiş³¹ millet.” (Ersoy 2014: 65.)

Ancak tarihin övünç tablolarını hatırlamak, ataları hayırla anmak, Akif'in şiirlerinde boş bir övünç için değil millet olarak tarihin yeniden öznesi olmak içindir. O, şöyle demektedir:

«Târih»i «tekerrür» diye ta`rif ediyorlar;

Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi? (Ersoy 2014: 415.)

5.2. Eskiği Yıkma ama Yeniği İnşa Edememe

Tarihimize, medeniyetimize, toplumsal dokumuza, örf ve âdetlerimize karşı yıkıcı olmak, milli mirasımızı reddetmek ve yok saymak da Akif'in dile getirdiği sorunlardandır. O, yıkıcı olmak ile yapıcı olmayı çarpıcı biçimde örneklendirir:

Yıkma insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?

Onu en çolpa heriflerde, emîn ol, becerir.

Sâde sen gösteriver «İşte budur kubbe!» diye;

İki ırgatla iner şimdi Süleymâniyye.

³⁰ hayma: Çadır.

³¹ lerzan eylemiş: Titretmiş.

*Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhat, o zaman,
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan. (Ersoy 2014:
327.)*

Burada Mehmet Akif'in toplumsal sorunlar karşısındaki genel bir yaklaşımını da vurgulamak gerekir. O, toplumsal sorunlara dışarıdan, Batı'dan öykünmeci biçimde alınan kültür ve fikirle çözüm arayışını kabul etmez. Çünkü, bunların kendisi sorundur. Mehmet Akif, sorunlara Milletimizin ruhu ve karakteriyle bağdaşan çözüm arayışı içindedir. İlim, fikir ve devlet adamlarından beklenen budur. O, istiklâlê âşık olduğunu söylerken Batı'nın bireysel özgürlüğü (bireyin kendi alanında kuralsız olarak istediğini yapabilmesini) en üst değer olarak kabul eden anlayışa karşıdır. Doğrusu böylesi bir özgürlük, hegemonya ve sömürü altındaki doğu toplumları için bu sorunları daha da derinleştirecektir. Global ölçekteki sömürü ve hegemonya ağıını göremeyen, kendi tarihinden utanç duyan kimilerinin varlığı, Akif'in reddettiği anlayışın bir çıktısıdır. Mehmet Akif, bu konuda geniş bir perspektif ortaya koymaktadır:

*Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdına saldırdı mı hattâ, boğarım...
— Boğamazsın ki!
— Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir aşığım istiklâlê,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.(*)(2)
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.*

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım.

Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu... (Ersoy 2014: 329.)

5.3. Maneviyat ve Değerler Manzumesinden Uzaklaşma

Mehmet Akif Ersoy'un özellikle altını çizdiği bir hakikat de her kavmin bir inancının bulunduğudır. İnançsız bir toplum olmaması, bazen kelimelerde her insanın içine kazınmış Allah inancının bir hakikati olduğuna yani insan ruhuna bunu bir marka gibi işleyen ilahî varlığın ispatına delil olarak gösterilir. Bazen de bir toplumun tek tek bireylerin sayısını aşan ve toplumda kural ve düzenin temeli olan sosyolojik bir unsur olarak dikkat çekilir. Kanaatimizce, insanı tanımlayan hakikatlerden biri de insanın inanan bir varlık olmasıdır. Burada "inanan varlık" derken kastettiğimiz, yakın sosyal çevresinin bir inancı taklit yoluyla (sosyalleşme sürecinde, ortak bir özelliği tevarüs olarak) benimsemesi değildir. İnsanın, tepki davranışlarının tahmin edilebilir olmasını sağlayan karakterinin; insan ve toplum anlayışının, hayat tarzının itikadî/felsefî/teorik temeli olarak şu ya da bu inancı benimsiyor olmasıdır, bu inancın onun duyusunu, duruşunu, fikrini, niyetini, söylemini ve eylemi belirliyor olmasıdır. İnsanın ilkeler saptaması, bunu öne kendisi için zorunlu sayması, -harici bir yaptırım yokken dahi- kendisi buna uymanın zorunluluğunu hissetmesi de onun inanan bir varlık olmasının sonucudur. Yine insanın gerçek kişilik yanında tüzel kişilikler kabul etmesi, bunları gerçek kişiler gibi muhatap alabilmesi de yine onun inanan bir varlık olmasını sağlayan ruhsal yeteneğiyle ilişkilidir. Kural ve ilkeler saptama, bunlara uyma mecburiyetini hissetme, toplumda düzenin tesisi ve devamını sağlayan bireysel bir temeldir. Yani insan inanan bir varlık olmasaydı, toplumsal hayatın pek çok gereği yerine gelemez, insan küçük topluluklar oluşturabilse de devasa boyutta organize olamaz, devlet ve medeniyet kuramazdı.

“Her cemaatten beş on dinsiz zuhur eyler bu hal

Pek tabiidir. Fakat ilhadı [inançsızlık, ateizm] bir kavmin muhal

Hangi millettir ki efradında yoktur hiss-i din?

*En büyük akvâma bir bak, dini her şeyden metin.
Düşme ey avare millet, bunların hızlanına³²
Vakfız biz hepsinin pek muhtasar irfanına.
Şarka bakmaz, garbı bilmez, görgüden yok vayesi [nasibi]
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz, bütün sermayesi” (Ersoy 2014:
176.)*

Güçlü bir toplumsal doku, bireylerin bir olduğu ve birlik içinde olma kuralını şart kılar. Bu inanç en çok bir dinî inanç ile en aktif düzeyine ulaşabilir. Mehmet Akif'in aşağıdaki dizeleri de bu hususla ilgilidir:

*“Şu vahdet tarumar olsun!” deyip saldırma İslâm'a;
Uzaklaşsan da imandan, cema'atten uzaklaşma.
İşit, bir hükm-i kat'i var ki istinafa³³ yok meydan:
Cema'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah' tan. (Ersoy 2014:
226.)*

Akif'in dikkat çektiği bir hakikat de bir milletin benliğini ve kimliğini kaybetmemesi gerektiğidir:

*Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kere,
Âdeta mühlik³⁴ olur; sonra ne var, her millet,
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet,
Bir de hâtırlamıyorlar ki, umûmen beşerin,
Daimâ koştuğu o maksada yükselmek için;..” (Ersoy 2014: 151.)*

Başka milletleri taklit etmek, asmile olmak gibi tehlikeli bir sonuç doğurur. Bu nedenle, bir milletin benliğini ve kimliğini kaybetmemek için dininden, örfünden, kültür ve irfanından uzaklaşması gerekir.

5.4. Ayrılıkçı Siyaset ve İthal İdeolojiler

İnancın bireyin duyguları, düşünceleri ve niyetleri üzerindeki derin etkileriyle din, dindarın kişiliğinin bir unsurudur. Kişinin

³² hızlan: Başarısızlık, dalâlet. Kalam ilminin özel bir terimi olup ilahî hikmete binaen, bazı insanlara seçimlerinin ve yaptıklarının sonucu olarak Allah tarafından hidayet ve inayet verilmemesidir.

³³ istinaf: Davayı yeni başta ele alma, en başa dönme.

³⁴ mühlik: Helak edici.

davranışlarına ve yaşam tarzına; toplumla ilişkilerine, toplumsal hareketlere yön veren objektif tezahürleriyle toplumsal alanda bazen kültürel bir motif bazen toplumsal değişim ve hareketlerin bir motivasyonu olarak karşımıza çıkar. Bu özelliğiyle din, bir toplumun kimliğinin ve bir medeniyetin ben bilincinin de temel bir unsurudur.

İman, Müslümanda kendisinin İslam'a mensup, İslam toplumunun bir ferdi, ümmet-i Muhammed'in bir bireyi olduğu bilincini inşa eder.

Dünya Müslümanlarının bir ferdi olduğunun bilincinde olması, İslam'ı, Müslümanlığı bir kimlik olarak benimsemesi demektir. Bu kimlik onun en üst kimliğidir. Müslümanlık dışında her kimlik bu kimliğin altındadır ve bu kimliğe göre şekillenir. Türklük, Araplık, Doğululuk, Avrupalılık, taraftarlık, partililik, akademisyenlik, sanatçılık, öğrencilik gibi alt kimlikler vardır. Ama bunların hiçbiri Müslüman kimliğinin üstüne çıkamaz; çıkarsa imana zarar verir.

Mehmet Akif'in şiirlerinde ve yazılarında da Müslümanların kardeş oldukları ve ayrılığa düşmeleri gerektiğine tekrar tekrar vurgu yapılır.

O iman, ittihâd isterdi bizden, vahdet isterdi...

Nasıl "bünyân-ı mersûs"³⁵ olmamız lâzımsa gösterdi.

Peki! Bizler ne yaptık? Kol kol olduk, târumâr olduk...

Nihayet bir denî sadmeyle³⁶ düştük, hâk-sâr³⁷ olduk. (Ersoy 2014: 253.)

"Sen! Ben!" desin efrâd, aradan vahdeti kaldır:

Milletler için işte kıyâmet o zamandır." (Ersoy 2014: 385.)

³⁵ "Biliniz ki Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağliyerek çarpışanları sever (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ)." (Saff 61/4.) ayetinden alınan ve "kenetlenmiş bina" anlamına gelen bir terkiptir.

³⁶ denî: Alçak. sadme: Darbe.

³⁷ hâk-sâr: Toz-toprak , perişan.

Arnavut milliyetçilerinin ırkçılık ve Osmanlı'dan ayrılma ihtirasları karşısında Mehmet Akif Ersoy şöyle demektedir:

*Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezil âkıbeti? ³⁸
Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arab'ın Türke; Laz'ın Çerkes'e yahut Kürd'e
Acem'in Çinliye rüçhânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber
En büyük düşmanıdır Rûh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!" (Ersoy 2014: 165-166.)*

Bu şiirde "Hani milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!" mısrasında "milliyet" kavramı "kavmiyyet" yani ulusçuluk-ırkçılık kavramına zıt olarak konumlanmaktadır. Yani "milliyet-çilik" ile "kavm-iyyetçilik" eş anlamlı değil aksine birbirine alternatif olgular olarak yer almakta; milliyet İslam ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca ırk temelinde üstünlük iddiası ve nasyonalizm, şiddetle reddedilmektedir.

Ortak tarih, vatan, kültür ve irfanı paylaştığımız etnik topluluklarla adalet ve özgürlük temelinde toplum, devlet ve millet olmak, bizi daha güçlü yapar. Çünkü başka etnik topluluklar dediğimiz, ortak bir tarihi ve aynı ülkeyi paylaştığımız, zaman ve mekânın birleştirdiği, komşu ve kardeş kıldığı insanlardır. Oysaki, ayrılık, her bir etnik veya dinî topluluğu, emperyalist Batı karşısında yalnız ve zayıf bırakır. Yalnız ve zayıf olmamak, vesayet ve sömürü altına girmemek için yüzyıllardır beraber olduğumuz topluluklarla aramıza ayrılık tohumlarının ekilmesine

³⁸ rezil âkıbet ile burada, vatanın düşmanlarca işgali kastedilmektedir.

izin vermemeliyiz. Bu nedenle Akif de sanatını, Müslüman kavimler arasında zayıflamaya başlamış, kardeşlik ve biz bilincini yeniden tesis etmeye, bunun karşısındaki ırkçı ideolojiyi (unsuriyyet fikri, kavmiyetçilik) ve onun yol açtığı tefrikayı önlemek için kullanır.

Mehmet Akif'in üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı Devleti'nin, topraklarını kaybetmeye başladığı, Balkanlarda, Afrika'da ve Ortadoğu'da farklı ulusların Osmanlı'dan ayrılarak devletleştiği ve nihayetinde Osmanlı devletinin yerine T.C.'nin kurulduğu bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemde Osmanlı ve İslam dünyasının temel sorunu, parçalanmadır. Bu parçalanmada Osmanlı topraklarında 5. kol faaliyeti³⁹ yürüten dış güçler, önemli role sahip olmuştur. Bu faaliyetlerin ideolojik temelini kavmiyetçilik oluştuyordu.

"Cemi'yyete bir fırka dedik, tefrika çıktı:

Sapasağlam iken milletin erkânını yıktı.

"Turan İli" namıyla bir efsâne edindik;

Efsâne fakat "Gâye!" deyip az mı didindik?

Kaç yurda veda etmedik artık bu uğurda?

Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!." (Ersoy 2014: 386.)

Birey, eğer tabiatına ilişkin şümüllü bir kavrayıştan, koruması gereken bir onur bilincinden ve kesbetmesi gereken değer fikrinden yoksun olursa gayesizleşir. Gayesiz insan, içgüdüleri aklının önüne geçen ve duygularının önünde rüzgâr gibi savrulan, dolayısıyla oto-kontrolü gerçekleştirilemeyen ve kötülüğe düşme riski en fazla olan kişidir. Çünkü yüce gaye ve ideallerden yoksun kimse, akli duygu ve dürtüleriyle gölgeleneceği için gerçek anlamda makul bir fikir ve davranış tutarlılığına erişemeyecektir. Gayesi nefsani arzularını karşılamak, maddi haz elde

³⁹ Bu terim propaganda çalışmalarından farklı olarak yapılan tüm casusluk, sabotaj ve istihbarat hareketlerini kapsar.

"5. Kol faaliyeti" söylemi, ilk kez General Franco tarafından 1936-1939 İspanya İç Savaşı sırasında söylenmiştir. Generalin orduları Madrid'e dört koldan saldırdıkları sırada 5. Kol'da görev yapan ve Madrid içerisinde bulunan Generalin istihbarat yetkilileri şehirde bir ayaklanma çıkarmış ve Madrid'in düşmesine yardımcı olmuşlardır. Bk. https://tr.wikipedia.org/wiki/Be%C5%9Finci_kol

etmek olan insan da aslında gayesizdir. Aynı şekilde toplumsal kuralların izin verdiği azami ölçüde içgüdülerini tatmin için çabalar. Bu kimselerin kavmiyetçiliği de kendi çıkarları, arzuları ve hırsları için bir araç yaptıkları görülür.

*“Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan, zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmi,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm’ı,
Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir...
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyasetse bu! Hiç böyle siyaset yürümez!*

...

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.” (Ersoy 2014: 144-145.)

Mehmet Akif Ersoy, tefrika ve güç kaybetme sorununa getirilecek çözümün Müslümanlar arasında siyasi birlik olduğunu tespit ediyordu. Müslümanların ayrılığa düşmemeleri, özellikle birbirlerine düşmemeleri, aksine dışarıdan gelen tehditlere karşı birleşmeleri ve bir olmaları gerektiği açıktı. Bunun inanç ve fikir temeli de "İslam" diniydi.

Bu sorunun çözümü de millet olarak birlik içinde olmaktır:

*Değil mi cephemizin sinesinde iman bir;
Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;
Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!*

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!” (Ersoy 2014: 280.)

Ayrıştırıcı ve bölücü bir düşünce yerine birleştirici bir ufka sahip olan ve Müslümanlar arasında tefrikayı reddeden Akif’in amacı, yukarıda vurguladığımız sorunlar karşısında, tarihten gelen kahramanlık ruhunu harekete geçirmektir. Akif’in şiirlerinde istiklal için düşmana karşı Allah

yolunda verilen savaş, gaza ve şehitlik ruhu, İstiklal Marşı'nda da olduğu üzere çok önemli bir temadır.

Bir Medeniyetin zaman, mekân, zihniyet (millî ruh ve bilinç) ve insan unsurları vardır. Başka bir ifadeyle tarih, vatan, millî şuur ve millet. Akif, şiirlerinde tarihe atıfta bulunarak milleti ayağa kalkmaya, yeniden tarih yazmaya yöneltmek istemektedir.

Son dönem Osmanlı ilim ve fikir adamlarının vurguladığı bir husus da insanlığın girdiği yeni çağda, toplumsal sorunlar karşısında bireysel bilgi, düşünce ve yeteneklerin, ferdî çabaların yetersiz oluşunun aşıkâr hâle geldiğidir. Bu nedenle, yeni dönem bireylerin bilgi ve fikir, tecrübe, yetenek ve önerilerini birleştirmeleri ve birlikte hareket etmeleri gerekmektedir:

Bugün ferdi mesainin nedir mahsulü? Hep hüsrân;

Birer beyhude yaştır damlayan tek tek alınlardan!

Cihan artık değişmiş, infiradın var mı imkân,

Göçüp ma'murelerden⁴⁰ boylasan hatta beyabanı?⁴¹

Yaşanmaz böyle tek tek; devr-i hazır: Devr-i cem'iyyet. (Ersoy 2014: 381.)

6. DİNİN YOZLAŞTIRILMASI

6.1. İslam'ı Yanlış Anlama, Dinin Özünden Uzlaşma

Mehmet Akif, İslam'ı hakikat olarak benimsemekte; kültürel hâle gelen yönünü değil bid'at ve hurafelerden arınmış asli mahiyetini benimsemektedir. Bu açıdan bakınca, aydınların gerek İslam'ı yanlış anlama gerekse dini insan hayatında yanlış konumlandırma gibi sorunlar içinde olduğunu tespit etmektedir:

“Mütefekkirleriniz dini de hiç anlamamış;

Ruh-ı İslâm'ı telakkileri gayet yanlış.

Santıyorlar ki: Terakkiye tahammül edemez;

Asrın asar-ı kemaliyle tekâmül edemez.” (Ersoy 2014: 151.)

⁴⁰ ma'mure: Bayındır yer.

⁴¹ beyaban: Çöl.

Dinin yanlış anlaşılması insanların düşünce ve hayat tarzını iyiye ve doğruya yönlendirmesi gereken dinî kavramların yanlış kullanımları, dinî duyguların istismarı gibi olumsuz neticelere yol açar. Mehmet Akif Ersoy'un tekrar tekrar üzerinde durduğu, yanlış kader ve tevekkül anlayışının insanların akıllarını iyi kullanmamalarına, görevi ihmal etmelerine, tembelliklerine, cehaletine ve geri kalmışlıklarına gerekçe gösterilmesi bunun örneğidir. Kader konusunda elbette ciddi tartışmalar, Ehl-i Sünnet içinde de farklı görüşler vardır. Ancak Kur'an-ı Kerim, insanoğlunun yükümlülüğünü vurguladığına ve dünya hayatını da bir imtihan süreci olarak tanımladığına göre, "imtihan" kavramı ile çelişen hiçbir açıklama Kur'an dilindeki kader anlayışının doğru tefsiri olamaz. Burada şu ilkenin altını çizmek gerekir:

Hiçbir kural ondan daha temel bir kuralla çelişecek şekilde yorumlanamaz ve uygulanamaz.

Kıyamet ve ahiret inancı İslam'ın en temel akidelerindedir. Bazı ayetlerde ahiret inancı, Allah inancıyla birlikte dile getirilir. "Kader" ise Kur'an'da kelime anlamlarıyla kullanılan, bir inanç esası olarak da bazı hadislerde geçen bir kavramdır. Bu nedenle "ahiret inancı" kader inancına göre daha öncelikli ve önemlidir. Bu sebeple, ahiret ve imtihan kavramlarını temel alarak kader ve tevekkül kavramlarını anlamlandırmak gerekir. Bunun aksine insanların kader ve tevekkülden ne anladıklarına göre ahiret ve imtihan esaslarıyla çelişen görüşlerde karar kılmak, yanlış olacaktır. Bu bağlamda bazı âlimlerin "Kadere iman vaciptir ama kader ile ihticac caiz değildir." vecizesi, insanın sorumluluk alanındaki ihmalini ve günahını kaderle gerekçelendiremeyeceğini vurgular. Aksi hâlde din, içi boşaltılmış hâle gelir.

6.2. Dini hayata aktarmama

Mehmet Akif, millet için dinin önemini vurgularken, sosyal bir motife indirgemez; İslam dinini inanç, kimlik ve yaşam tarzı olarak kabul eder. O, İslam'ı iyi öğrenmek, doğru anlamak ve bilinçli olarak yaşamak gerekliliğini de vurgular:

“Çin’de, Mançurya’da din, bir görenek başka değil.

Müslüman unsuru gayet geri, gayet câhil.

Acaba meyl-i teâli ne demek onlarca?...” (Ersoy 2014: 135-136.)

Mehmet Âkif, bilinçli bir dindarlığın temsilcisi olarak şöyle der:

Yeniden doğrudan doğruya Kuran’dan alıp ilhâmı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm’ı.

Kuru dâvâ ile olmaz bu, fakat ilm ister;

Ben o kudrette adam görmüyorum, sen göster?” (Ersoy 2014: 348.)

Bu dizelerde "*Ben o kudrette adam görmüyorum*" derken şiir dilinde vermek istediği mesaj, ilim ve fazilet sahibi görev adamlarının yetiştirilmesi gerektiğidir.

7. AYDIN TABAKANIN SORUNLARI

Aydın tabakanın Batı’ya ve uygarlık kavramına yaklaşımı da sorunludur. Bu noktada, yaklaşımı Mehmet Akif’in şiirlerinde Batı’nın da farklı yönleriyle analiz edildiği görülmektedir. Öncelikle Batı’nın bilim, teknik, imar ve iktisat alanlarındaki üstünlüğünü gözlemlemekte, batının ilmîni ve tekniğini almak gerektiğini söylemektedir. Batı’nın inanç, ahlak, örf, âdet ve yaşam tarzı gibi yönlerini, medeniyet için gerekli görmemekte, aksine bunları Batı’dan almanın Müslüman toplumların dejenere olmasına ve çözülmeye yol açacağını tespit etmektedir. Diğer yandan onun altını çizdiği bir husus da Batı’nın tamamen Allah inancı ve dinden uzak olmadığıdır. Onlar, millet olarak kimliklerini korumak için dinlerine sahip çıkmaktadırlar. Onların tümünden dinden uzak olmadıklarını Akif şöyle ifade etmektedir:

[Mütefekkirlerimiz] Sanıyorlar ki: «Bugün Avrupa tek mil kâfir.

Mütedeyyin görünürsek, diyecekler, barbar! (Ersoy 2014: 152.)

Aynı şekilde Müslümanların da kimliklerini muhafaza edebilmeleri için dinlerini iyi anlamaları ve kimliklerinin bir unsuru hâline getirmeleri gerekmektedir.

7.1. Halka Yabancılaşma

Âkif, halka tepeden bakan, halkın inanına, örfüne, irfanına ve kültürüne karşı ilgisiz hatta düşman bir aydın grubunun varlığına dikkat çeker.

Siz de erbâb-ı tefekkürle avâmın arası

Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.

Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,

Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.

Bir cemâat ki dimâğın da dönen hissiyyât,

Cismin a'sâ bına gelmez, durur âheng-i hayât;

Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.

Böyle bir bünye için vermeli her hükme rızâ. (Ersoy 2014: 147-148.)

Bu dizelerde, günümüzde "aydın yabancılaşması" olarak ifade edilen sorunun teşhis edildiği belirtilmelidir. Mehmet Akif, aydınların halkın inancına ve irfanına yabancılaşmasının, aydınlar ile halk arasında köprüünün değil bir uçurumun meydana gelmesinin, toplumun çeşitli alanlarda ilerlemek şöyle dursun, kısır çekişmelere, enerji kaybına ve çeşitli sancılara neden olduğuna işaret etmektedir. Yapılması gereken, geleneğin ve mevcut durumun gerçek bir eleştirisini yaparak olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymak, hastalıkların hikâyesini kayda geçirerek sorunların kaynağına inmek, güçlü yönleri koruyarak zayıf yönleri iyileştirmektir. Oysa aydın yabancılaşması, top yekûn geçmişin reddi gibi bir bocalama içine düşmekle neticelenmektedir.

Aydın yabancılaşması, halkın da onları "yabancı" olarak değerlendirmesine, onların temsil ettiği ilim ve sanata "truva atı" olarak bakmasına; onlardan geldiği için yeni bilgileri ve fikirleri büsbütün reddetmelerine yol açmaktadır. Osmanlı son dönem aydınlarının millet ve devlet olarak kronik sorunlar varken, hedefe İslam'ı koymaları, alternatif olarak da metafiziği reddeden ve felsefesi bilim felsefesine indirgeyen "vulgar materyalizmi (kaba maddecilik)" sunmaları, dikkat çekici

örneklerdendir. Yine Tevfik Fikret gibi bazılarının kötülük problemine sarılarak inkârcılığı haklılaştırmaya yönelmesi de diğer bir örnektir. Oysaki halk irfanı, bu sorunu aşmış düzeydeydi. Yine çoğu Türk düşmanı olan sosyal darvinizm (Kavramla ilgili olarak bk. Ardoğan, 2016: 142 vd.) taraftarlarının fikirlerini savunan kimselerin görülmesi de özentinin korkunç boyutunu yeterince göstermektedir. Aydın yabancılaştırması, aydınların düşmanlarına karşı mücadele vermesi gereken milleti, kendi benliğinde uzaklaştırma, inanç ve zihniyetini düşmanlarından devşirme, kısaca "*celladına gülümseyerek resim çektirme*"⁴² çabasını beslemiştir.

Akif, aydın kesimi halka tepeden bakmasını tenkit ederken İslam âlimlerinin halka doğru yolu gösterme rolünü üstlenmeleri gerektiğini de vurgulamaktadır:

*Halkı irşâd edecek var mı ya sizden*⁴³ başka?

Onu insan bile saymaz mütefekkir tabaka? (Ersoy 2014: 323.)

7.2. Batı'yı Her Yönüyle Taklit Düşüncesi

Aydınların Garb'ı olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmek yerine Batı'yı büsbütün taklit edilmesi gereken bir uygarlık modeli olarak görmeleri de Akif'in şiirlerinde tenkit edilmiştir:

Mütefekkir geçinenler ne diyor siz de bakın:

«Medeniyette teâlisi umûmen Şark'ın,

Yalnız bir yolu takîb ederek kâbildir;

Başka yollar da selâmet gözeten gâfildir.

Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,

Aynı izden sağa yahut sola hiç sapmamalı.

Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;

Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yani:

İçtimâî, edebî, hâsılı her mes'elede,

Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde. (Ersoy 2014: 148.)

⁴² Bu ifadeyi bize İsmet Özel'in "*Celladına Gülümserken Çektirdiğim Son Resmin Arkasındaki Satırlar*" şiirinin çağrıştırdığını belirtelim.

⁴³ "Sizden" derken medrese ehli kastedilmektedir.

Batı'ya hayranlık ilmî-objektif bir yaklaşım değil subjektif-duygusal bir tutumdur. Olması gereken ise Batı'nın olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri olduğunu da görmek, ayrıca, korumamız ve ileri göçtürmemiz gereken kendi öz değerlerimizin olduğunun da bilincine varmaktır. Bu noktada taklit ile modelleme arasındaki farka da dikkat çekmek gerekir. Kalam âlimlerine göre taklit, bir sözü veya görüşü delilsiz olarak almaktır. Taklitte birinin görüşünü veya aşımaya çalıştığı inancı, delile dayalı olup olmadığına, delilin kesinlik taşıyıp taşımadığına bakmadan, salt o kişiye subjektif olarak duyulan güvenden dolayı alıp benimsemek söz konusudur. Daha geniş anlamda taklit ise taklit edilenin fikri yanında davranışlarını, üslubunu, yaşam tarzını da aynen takip etmek ve ona benzemeye çalışmaktır. Oysa taklit yerine model almak, bir anlama ve değerlendirme sürecinden sonra iyi, doğru ve gerekli olan davranış tarzını benimsemektir. Model almakta şeklicilik yoktur. Oysa Batı taklitçiliği, bir kompleks ile en başta şeklen batı insanına benzemeyi önceler.

Mehmet Akif'in önerisi ise Batı'nın bilimini, teknolojisini ve sanatını almak, bilim ve teknoloji alanında ilerlemek ve kalkınmaktır.

Alınız ilmini Garb'ın, alınız sanatını

Veriniz, hem de mesainize son süratini

Çünkü kabil değil, artık yaşamak, bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok sanatın, ilmin; yalnız. (Ersoy 2014: 153.)

Sade Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.

O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin. (Ersoy 2014: 373.)

Ancak onun bu görüşü de eleştiriye açıktır. Batı'nın bilim ve teknolojisini alırken bunun dayandığı bir dünya görüşü, bir insan ve toplum anlayışı vardır. İnsanlığın başarısını sadece maddi büyümeye, mutluluğu daha çok gelir ve daha çok tüketime endeksleyen; insanlığı yaşatmak yerine salt konforlu yaşamayı amaçlayan bu zihniyete de kapı açmak, toplumun batılı toplumlara benzemesine yol açacaktır. Yine insan hayatına giren her

teknoloji onun yaşam tarzını da değiştirecektir; dolayısıyla teknoloji ithal etmek ile batılılaşmak arasında sıkı bir bağ olduğuna dikkat etmek gerekir. Sanata gelince, inancın, düşünce dünyasının, ahlakın ve diğer sübjektif öğelerin sanata daha çok aksettiğini tespit edebiliriz. Kendi millî bilincini koruyarak Batı'nın bilim ve tekniğini almak ve inanç, ahlak ve yaşam tarzını bırakmak, o zamanlar için farklı açılardan henüz tartışılmamış bir düşüncedir. Bununla birlikte, ana hatları itibariyle doğrudur. Problem bunun gerçekte nasıl uygulanacağıdır.

Mehmet Akif'in dikkat çektiği bir noktada batı medeniyetinin gerçekte medeniyet ve insanlık kavramıyla zıt olan bir vahşet ve barbarlık sergilemesidir:

Kim bilir hangi şenaatle oyulmuş gözler!

Medeniyet" denilen vahşete la'netler eder. (Ersoy 2014: 161.)

O, "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" derken de Batı'nın çeşitli coğrafyalarda sergilediği vahşet, zulüm ve soykırımları çağrıştırmaktadır. Kimi zaman "uzman" denen medyatik isimlerce doğu toplumlarında şiddet eğiliminin daha fazla olduğu söylene de Batı'nın faşist bir bakış açısı içinde olduğunu, vahşet ve soykırımlar uyguladığını, tarihi gerçekler ortaya koymaktadır.

7.3. Dini Engel Olarak Görme

Mehmet Akif'e göre İslam'ı ilerlemeye engel olarak görmeleri, ilerlemek için dinden kurtulmak gerektiğini ileri sürmeleri de onların içine düştüğü fikrî sorunlardandır:

Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,

Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ! (Ersoy 2014: 148.)

Aydınlar, gerçekte, din olgusunu ve İslam'ı anlayamamışlardır. "Kişi bilmediğinin düşmanıdır." denir. Aydınlar da İslam'ı yeterince anlayamadıkları için, Batılı düşünürlerin Hristiyan dogmalarına ve din adamı sınıfına (clergy) yönelttikleri tenkitleri İslam'a yöneltmişler; İslamiyet'i geri kalmışlığın nedeni olarak etiketleyip ortadan kaldırmaya çalışmalarıdır. Bu konuda Akif şöyle demektedir:

*Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış;
Rûh-i İslâm'ı telâkkîleri gâyet yanlış.
Saniyorlar ki: Terakkîye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki: Ulûmun ezeli dâyesidir,⁴⁴
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir. (Ersoy 2014: 148.)*

Aydın tabakada görülen bu sorunlu yaklaşım, halkta çağdaş bilim ve felsefenin öğretildiği okullarda okumayı bir fesat nedeni olarak görmelerin yol açacak boyuta gelmiştir.⁴⁵

Sonuç olarak Mehmet Akif Ersoy'un gerek Safahat'ında gerekse makalelerinde, İslam dünyasının cehalet, İslam'ı iyi anlayamama, Kur'an ve sünnetin insanlığa sunduğu değerler manzumesi, ilkeler ve hükümlerden uzaklaşma, bunun sonucunda Müslümanların vahdet yerine tefrika içine düşmesi, İslam dünyasının geri kalmışlık yanında Batı ülkelerinin işgali altında olması gibi akut sorunlar ve bunlara çözüm arayışı bir dış bağlam olarak yer alır. Bu sebeple, onun şiirlerinde, ırk, kan, damar kavramları, insanlara İslam ile yoğrulmuş bir millet şuurunu kazandırmak, tarihin altın sayfalarından model göstermek için kullanılır ve bağlamda müspet anlamlar kazanır. Ayrıca onun unsuriyyet ve kavmiyyet fikri olarak ifade ettiği ırkı ideolojiyi, nasyonalizmi; başka kavimlere öykünmeyi ve batı taklitçiliğini kesin olarak reddettiği görülür. Kısaca onun ideali, tüm dünya Müslümanlarının makro ölçekte kardeşlik bağıyla bir millet olmasıdır.

Mehmet Akif Ersoy, Müslümanların içine düştüğü sorunlardan kurtulmak için

- İslam'ı iyi anlamaları,
- Düşünce ve eylemlerini yeniden İslam'ın kılavuzluğunda şekillendirmeleri;

⁴⁴ dâye: Mürebbi.

⁴⁵ Halkın bu tepkisini Akif şöyle dile getirir:
"Bu fesadın başı hep fen okumaktır." dediler;
Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü efkâr-ı umumiye aleyhinde bütün. (Ersoy 2014: 149.)

- Tarihe bakarak ders çıkarmaları;
- Ayrılkıcı kavram ve fikirlerden uzaklaşmaları ve birlik içinde olmaları,
- Yanlış kaderci anlayıştan, ümitsizlik ve ataletten kurtulmaları
- Çağın bilim ve tekniğinden yararlanarak, sanatta millete hizmeti hedefleyerek, mevcudu yıkmadan geliştirmeleri,
- Yeniden tarihin mimarı olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- ARDOĞAN, Recep (2018). *Delillerden Temellere -Sistemik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, Kahramanmaraş: klm Yayınları.
- ARDOĞAN, Recep (2021). *Kelam İlminde Metodoloji* (ed. Ekrem Uysal), 2. bs., Kahramanmaraş: klm Yayınları.
- ARDOĞAN, Recep (2016). *Temellerden Topluma -Kelam İlminde Sosyal Açılımlar-*, İstanbul: klm Yayınları.
- ARDOĞAN, Recep (2021). *Özgürlük Kaderdendir*, Kahramanmaraş: klm Yayınları.
- BACON, Francis (2012). *Novum Organum -Tabiatın Yorumu ve İnsan Alemi Hakkında Özlü Sözler-* (çev. Sema Önal), İstanbul: Say Yayınları.
- ERSOY, Mehmed Akif (2014). *Safahat*, nşr. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları.
- İBN TEYMİYYE, Ebu'l-Abbas Takıyyü'd-Dîn Ahmed b. Abdi'l-Halîm (Hicri 1422). *el-İmânü'l-Evsad, el-İmânü'l-Evsad* (thk. Ebu Yahya Mahmud Ebusin), Riyad: Dâru't-Tayyibe.
- İSAOĞLU, Kemalettin (2021). "Vatanını erkek gibi koruyamayan kadın gibi ağlar", <https://www.habervakti.com/vatanini-erkek-gibi-koruyamayan-kadin-gibi-aglar> [Erişim tarihi: 01.11.2021]

SARIÇAM, İbrahim (2004). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yayınları.

VURAL, Mehmet (2003). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara: Elis Yayınları.

AHLAK MESELELERİNE ÂKİF'LE BAKMAK

H. Aliyar DEMİRCİ*

GİRİŞ

19. yüzyılda Batı, dünyanın diğer köşelerine göre neredeyse kesintisiz bir şekilde maddi, entelektüel ve moral ilerleme içinde olduğunu düşünmüştür. Aynı Batı, medenî hayatın şartlarını tesis etme yönüyle bu devrin bir iyileşme devri olduğu kendi kendisine telkin de etmiştir (Hobsbawm, 1996: 26). Hobsbawm'ın sözünü ettiği ilerleme alanları içinde moral ilerleme Avrupa için ne ölçüde sahibidir ne kadar kapsayıcıdır, gerçeği temsil etmektedir? 20. Yüzyılın başında bu mesele Osmanlı aydınlarının tartışma alanına girecektir.

19. yüzyıl bizim için de tarihin hızlandığı bir devredir. Ülkemiz hızlı bir değişmeye maruz kalmış, “serbest kültür değişmeleri” yerini “mecburî kültür değişmelerine” bırakmıştır (Turhan, 1969). II. Mahmut, Tanzimat devri, bazı bilim insanlarına göre Geç Tanzimat olarak belirtilen Abdülhamit devri bu sürecin parçalarıdır. Bir tespite göre insanlığın yakın tarihinde medeniyet buhranının en ağır şekilde yaşandığı ülkelerin başında Türkiye gelir (Aydın, 2016: 350). Bu süreç Osmanlı-Türk aydınlarında “bölünmüş benliğin buhranı” olarak belirmiş, fikir adamları yoğun bir tartışmanın içine girmiştir (Aydın, 2016: 351). Esasen İmparatorluk Türkiyesi'nin son bir yüzyılı hem coğrafi hem de “mental (zihni) haritamız” açısından bir parçalanma devridir (Arslan, 1992: 133). Yaşanan ve yaşanacak değişimin şiddetini tarif etme konusunda Âkif'ten sonraki nesilden Ahmet H. Tanpınar'a (1901-1962) atıfta bulunulabilir. Tanpınar *Mahur Beste*'de karakterini konuştururken bir yerde “Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflası nedir bilir misin? (...) İnsan bozulur, insan kalmaz; bir medeniyet insanı insan yapan manevî kıymetler manzumesidir. (...) Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu bunun çaresi yoktur (Tanpınar, 1995: 103-104).” sözleriyle bu alt üst oluşa işaret etmiştir.

* Prof.Dr., Pamukkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ademirci@pau.edu.tr

Âkif'in ahlak meselesindeki bakış açısını anlamak için ülkemizdeki kültür değişmelerini ya da medeniyet meselesi gibi konuları, bunun yanı sıra Balkan Savaşı ve Dünya Savaşı hezimetlerinin topluma etkilerini unutmamak doğru olur. Mehmet Âkif'in (1873-1936) gözlerini açtığı dünya, II. Mahmut'tan itibaren yaklaşık elli senedir süren, toplumda sıradan değil yapısal değişmelerin meydana geldiği bir dönemdir. Bu dönemin içinde yönetenlerle yönetilenler sınıfı arasında dünya görüşü farklılığı artarak sürmüştür. Toplumda bir norm problemi baş göstermiş, toplumsal düzeni çalıştıran normlar belirsizleşmiş, toplumsal yapının parçalarında bu durumun tezahürleri farklı farklı olmuştur. Örneğin Âkif'in de mensubu olduğu memur sınıfında memur ahlakına dair problemler eksik olmamıştır. Bernard Lewis *Modern Türkiye'nin Doğuşu*'nda şu tespiti yapar:

“Eski düzende, çoğu kimselerin uymağa çalıştığı, kabul edilmiş bir sosyal bağlılık ve yükümlülükler dizisi yıkılmış, “karmaşık sosyal ilişkiler ve bağlar örtüsü” yırtılmış ve “onun yerine, yeni memurlar için pek az anlamlı olan ve idare ettikleri halk için hiçbir anlamlı olmayan, ithal malı ve yabancı müesseselerden kurulu yeni bir takım” geçmiştir (Lewis, 1988: 104).

Esasen Batılılaşma süreciyle yönetici elit, kültür bütünlüğünü yitirmiştir. Avrupa'ya bir süre çalışmak ya da okumak maksadıyla giden ya da Avrupa'ya kaçan, orada bulunan Tanzimat nesli ve daha sonra Jöntürkler için Batı medeniyetinin üstünlüğü sarsıcı etkiler yaratmıştır. Ancak Batı'yla etkileşim Osmanlı ülkesinin içine düştüğü toplumsal, iktisadî ve moral krizi çözememiştir.

Sosyolojinin diliyle konuşacak olursak modernleşme sürecinde toplumsal doku ve onu oluşturan unsurlar değişimin yönü ve hızından etkilenmiştir. Toplum, meselelerini çözebilecek kabiliyetini, iç istikrarını kaybetmiş, bilhassa büyük şehirlerde kendisi mesele üretir hale gelmiştir. Bu yapısal değişmeler, bir kimlik meselesi, yaşama tarzı meselesi ve bireylerin davranış çerçevesini belirleyen kültürün değişimi gibi mevcut ilişkiler düzenini de bozan neticeler üretmiştir. Bunlar arasında “kültürel

yapıda başlayan değişim, kültürün unsurları arasındaki entegrasyonu zayıflattıkça, toplumun sosyalizasyon gücü azalır. Topumlarda kültürel parçalanma, farklı amaçlara yönelmiş meşruiyet dışı davranışlar ve kutuplaşmaları beraberinde getirmiştir.” Osmanlı ülkesinde bir ekonomik modernleşmeden söz edemesek de söz konusu “kültürel parçalanmışlık ve sapma”, yönetici sınıf içindeki birey ve grupları etkilemiş, rüşvet, haksız kazanç ve suistimaller de dahil olmak üzere kural-dışı davranışları istisnaî olmaktan çıkmıştır (Değişim için bkz. Bilgin, 2007: 103-104). Bu çerçevede toplumda düzen ve istikrar nasıl sağlanacaktır? Âkif’in nesli bu vb. meselelere çok muhatap olmuş, bir çıkış yolu üretmek için kalemlerle mücadele vermiştir. Bu metinde konunun bir boyutuna dikkat çekilecektir.

Akif üzerine yazan fikir adamlarımızdan İsmail Kara onun teslimiyet, tevekkül gibi dinî kültürümüzde önem taşıyan değerleri ikinci plana ittiğini hem bu ülkede hem de İslam dünyasında aktif bir iman ve ahlak anlayışını benimsenmesini telkin ettiğini belirtir (Kara, 2011). Âkif’in ahlak meselesi üzerine tefekkürü kanaatimce İkinci Meşrutiyet ve devamındaki travmalarla birlikte düşünölmelidir. Metnin birinci bölümünde bu travmalar açıklanacaktır. İkinci bölümde Akif düşüncesinde ahlâkın temelleri ele alınacak, Âkif’te ahlâk probleminin hangi boyutları içerdiği ortaya konacak, burada krizden çıkışa dair tespitleri aktarılacaktır. Bu kapsamda onun döneminde bazı ekollerin konuyu ele alış biçimleri üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise Âkif’in perspektifiyle bakıldığında, bugünün dünyasında ahlâk meselesinin ne ifade ettiğine dair kısa bir tartışma yapılacaktır.

1. TRAVMAYLA YAŞAMAK

Âkif’in nesli bir medeniyet buhranının içine doğmuştur. Bu nesil ülkelerine en yoğun hizmet edebilecekleri 40’lı yaşlarda Balkan Savaşı ve Dünya Savaşı facialarını yaşamıştır. Balkan Savaşı’nda İmparatorluğun vatan kıldığı Rumeli coğrafyası kaybedilmiş, Birinci Dünya Savaşı sonunda ülke neredeyse sadece Anadolu’dan ibaret kalmış, onun da bütönlüğünü koruma bir meseleye dönüşmüş, bu iki savaş ayrıca ülkede

benzeri görülmeyen bir yoksulluğa, sosyal yıkıma sebep olmuştur. Mağlubiyetle biten ve uzun süren savaşların ahlakî gerilemeyi beraberinde getirdiği tarihin bize öğrettiği gerçeklerdir. Akif gibi pek çok düşünen beynin, vatanperverin de dünyaları alt üst olmuştur. Öyle ki dönemin pozitivist aydınlarından Ahmet Rıza (1858-1930) o yıllarda toplumda yaşanan bu çalkantının bazı sonuçlarını “tereddi” yani soysuzlaşma, yozlaşma kelimesiyle ifade etmiştir (Ahmet Rıza, 1988: 220-221). Dolayısıyla ortada medeniyet krizinden gelen problemlerin yanı sıra büyük savaşların getirdiği travmatik bir etki de mevcuttur.

Âkif'in ahlak meselelerini işlediği bazı şiirlerin tamamlanma tarihleri savaşların ya az öncesi ya da bitimine denk düşer. Bunlardan Balkan Savaşları 8 Ekim 1912-10 Ağustos 1913 arasında cereyan etmiştir. 3 Temmuz 1913'te I. Balkan Savaşı sona ermiş, Arnavutluk, Selanik dahil Makedonya kaybedilmiştir. Devletimiz Adriyatik kıyılarından Meriç kıyılarına çekilmiştir. Akif şiirine âşinâ olanların bildikleri mısralardan “Kendi ahlakıyla bir millet ölür veya yaşar.” şeklindeki mısra bu savaşın sonunda tamamlanan bir şiirdendir ve kendisi bu şiirinde hayli karamsardır (Ersoy, 2014: 251). Bu büyük mağlubiyetin içinde ülkenin kronikleşmiş meseleleri onun mısralarına dökülmüş, savaş içinde Beyazıd Camiinde verdiği vaazda da (7 Şubat 1913] ahlak meselesine temas etmiş, bu vaaz nesir olarak da o günlerde *Sebilürreşat*'ta yayımlanmıştır (Kara, tarihsiz: 304).

Bu büyük yükü omuzlarında hissedenler savaşın toprak kaybı, göç, can ve mal kaybı yanı sıra başka sonuçlarına da muhatap olurlar. Şehirlerdeki geniş kalabalıklar ve Anadolu köylüsü bu yıllarda büyük zarar görmüştür. Öztuna, israf etmeksizin onurlu bir refah içinde yaşamaya alışık orta tabakanın savaş yıllarında korkunç derecede sarsıldığını yazar (Öztuna, 1998: 259).”

Birinci Dünya Savaşı yıllarında büyükşehirlerde kıtlık görülür. Falih Rıfkı Atay bu trajediyi bir eserinde “Kırılan Hayatlar” başlığıyla anlatır. Aynı yıllarda başkent İstanbul'da karaborsadan faydalanarak devlet

içinde çalışan yolsuzluk mekânizması ve haksız zenginleşmeler eksik olmaz (Uşaklıgil, 2003: 713-715; Ayverdi, 1985: 129-133). İttihatçı'lar içinde bir grubun lüks içinde sürdürdüğü hayat rahatsız edicidir. Atay, saray başkâtibinin hâtıralarına atfen Enver Paşa'nın sofrasında misafir olan Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi'nin menüden rahatsız olduğunu ve rest çekerek sofrayı terk ettiğini yazar (Atay, 2012: 113-114). Birinci Dünya Savaşı yıllarında başkentte mal kıtlığını önlemek için İttihatçı hükümet çabalasa da Haydarpaşa Garında mal sevkiyatını denetlemek için kurulacak bir birime rüşvet almayacak bir görevliyi bulamayacak kadar dirayetsiz ve kendine karşı güvensizdir. H. C Yalçın savaşın üçüncü yılı için uzak köşelerde bu yolsuzlukların tekerrür ettiğini yazar (Yalçın, 2000: 321).

Dünya Savaşı yıllarında özellikle büyükşehirlerde aile kurumu, savaştan dolayı ayrıca hasar görmüştür. Erkek cephede telef olurken geride kadın sefaleti yaşamış, aç kalmış, kimi kez dilenmek zorunda kalmıştır. Araştırmacı Zafer Toprak'ın tespitleriyle bu yıllarda fuhuş, yaygın bir nitelik kazanmıştır. Öte yandan toplumsal barış sona ermiş, savaş sefalet ve sefahatı bir araya getirmişti. Büyükşehirlerde iffetinden olan yoksul kadınlar çocuklarını düşürmek zorunda kalır, öte yandan “monden bir yaşam özlemiyle burjuva yaşamına özenen asrî bir kadın türer” (Toprak, 2017: 35). Hepsine bir bütün olarak bakıldığında bütün bunlar bir travmaya işaret etmektedir, toplumda psikolojik ve duygusal bir hasar oluşmuştur. Toplumsal yapı değişikliği savaş travmasıyla birleşince hasar daha da büyüktür. (Toprak, 2017: 34). İttihatçılar “yeni hayat” adıyla toplumsal yapıda köklü değişiklikler gerektiren, toplumsal denge ve istikrarı yeniden kurmayı amaçlayan bir program uygulamaya çalışacaktır (Toprak, 2017: 43). Ancak savaş şartlarında bu da başarılı olmamıştır.

2. MORAL DEĞERLERİ HATIRLATMAK

Akif 1910'larda çalışıp çabalamak, okumak, emek, üretim, bilim ve teknoloji üzerinde ısrarla ve geniş bir şekilde durmuştur. Bu temel meselelerde eksiklerimize hayıflanır, mağlubiyetlerimize adeta isyan eder. İstirap duyduğu alanlardan biri de ahlak zaafiyetlerimizdir. *Safahat*'ı

oluşturan kitaplardan Süleymaniye Kürsüsünde yer alan bir şiiri 28 Ağustos 1912’de Balkan Savaşı başlamadan birkaç ay önce tamamlamıştır, eserin ahlakla ilişkili bölümü Japon toplumuna övgülerle doludur:

Doğruluk, ahde vefa, güvenilirlik, emanete sahip çıkma, düşkünün hakkını koruma, kanaatkârlık, ırzın, namusun muhafazası, kardeşlik, sebatkârlık, mahremiyeti korumak, cemiyet için fedakârlık, emniyet, hırsızlığın yokluğu, şahsî ihtirasları, özel çıkarları genel çıkar dışında tutma ve bunun için çalışma özellikleriyle Japon toplumunu Akif hayli idealize eder. Japonya’da evlerin kapısında kilit yoktur çünkü hırsızlık mevcut değildir. İnsanlar alçakgönüllüdür. (Âkif, 2014: 137) Bütün bu meziyetleriyle Akif “Siz gidin safvet-i İslamı Japonlarda görün (...) Müslüman demek için ekşiği ancak Tevhid” (Safahat, 2014: 137) diyerek Japonların İslamiyet’in ahlak anlayışına benzer bir anlayışa sahip olduğunu öne sürer.

Âkif “Garp medeniyetinin” Japonya’ya yalnız fenniyle girebildiği düşüncesindedir. Birkaç sene sonra Kastamonu’da verdiği vaazdaki (19 Teşrinisani 1336/1920) sözlerini dikkate alacak olursak onun talep ettiği yüksek, namuslu, vekarlı medeniyeti “medeniyet-i fazıla’yı Japonlar tesis etmiştir. (bkz. Kara, tarihsiz: 318). Akif gitmediği ve görmediği Japonya’ya dair oraya giden ve ülkeyi tanıyan arkadaşı seyyah Kadı Abdürreşit İbrahim Efendi’nin gözlemlerinden yararlanarak bir kanaat sahibi olmuştur (Dündar, 2012: 590).

Akif Japonların Müslüman olmamalarını mesele etmez, onları takdirle zikreder. Bu ilgisine bakıldığında başka dinlerin mensuplarının da sağlam bir ahlak nizamına sahip olabileceklerini rahatlıkla kabullenir. 1905’te Japonya’nın Rusya’yı yenmesiyle bu ülkeye dönük ilgi daha da artmıştır, bu başarı Müslüman-Türk dünyasında da çok yankılanmıştır. Jön Türk düşüncesi içinde de farklı cenahlardan fikir adamlarının Batı Medeniyeti karşısında Japonları takdir ettiğini biliyoruz. Âkif’in Japonya toplumuna dönük bu ahlakî zemindeki övgüsünü bugün Japonya uzmanları arasında abartılı bulanlar vardır (bkz. Dündar, 2012: 592).

Âkif'in *Safahat*'taki şiirlerinde takdir ettiği iki ülkeden biri Japonya'ysa diğeri de Almanya'dır. Şairin Japonya hakkındaki satırlarından beş sene sonra Dünya Savaşı içinde resmi görevle gittiği ve dört ay kaldığı Berlin'e ve Almanlara dair olumlu izlenimleriyle karşılaştırdığımızda, Japonlar ahlakın pek çok cephesinde Âkif'in takdirini kazanmıştır. Âkif'in bu izlenimleri *Safahat*'ın beşinci kitabında yer alan Berlin Hâtıralarında şiirleştirilmiştir (Âkif, 2014: 259). (5 Mart 1331/18 Mart 1915). İlk olarak 1917'de *Sebilürreşad*'da yayımlanan mısralarında şair Almanları organizasyonları, çalışma düzenleriyle, temizlik, teknoloji, sevk ve idarede, yönetim organizasyondaki becerileriyle ve çalışma ahlaklarıyla takdir etmiş, kendi ülkesinin bu yönleriyle geri kalmışlığını da sergilemiştir. Ancak Japonlara layık gördükleri meziyetlerin bir bölümünü dahi Almanlar için zikretmemiştir. Üstelik Almanların Osmanlı Devleti'nin müttefiki olmak gibi özel bir durumu olmasına rağmen bu tercihi değiştirmemiştir. Akif için aslında ne Japonya ne de Almanya bir rol modeli değildir. Onun meselesi kendi toplumunun ahlakını ikmâl etmektir.

Seçtiğimiz bir diğeri de Balkan Savaşının bitmesine yakın bir tarihe denk düşmektedir (Temmuz 1913). Muhtemeldir ki yaşanan büyük yıkım, ciddi kayıplar ahlak meselesinin mısralarda savaştan önce olduğu gibi tekrar yer bulmasını sağlayacaktır. Akif *Safahat*'ta beşinci kitapta kaleme aldığı belli şiirlerden önce epigraf açmış ve şiirlerden önce hâdis-i şerifler zikretmiştir. Bunlardan biri de "Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir." Bu epigrafın ardından yer alan şiirde Akif savaşın kayıplarının büyüklüğü karşısında hayli öfkeli, reaksiyonerdir. Her ne kadar savaş askerler kaybettiyse de çalışma ahlakının yokluğu, bilim ve teknolojinin eksikliği, ekonominin üretim ekonomisi olmaktan uzaklığı gibi yapısal meselelerin yanı sıra Akif ortada bir de büyük ahlak krizinin olduğunu düşünmektedir:

"Çünkü izzet nerede, bir bak, neredir ahlakımız/Müslümanlık pâk bir suretten [tertemiz bir iç hayattan] ibaretken, yazık! Öyle saplandık ki levsiyata [pisliğe]: Hâlâ çıkmadık! /Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırnamak;/ Kendi asudeyse dünya yansa, baş kaldırmamak, ahdi

nakzetmek, yalan sözden tehaşi etmemek [çekinmemek], Kuvvetin meddahı olmak, aczi hiç söyletmemek/ “Fırka, milliyet, lisan namıyla daima ayrılık/ En samimi kimseler beyninde en ciddi açık/enseden arslan kesilmek cepheden yaltak kedi.” “Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi./ Halimiz inhilal etmiş bir vücudun halidir/Ruh-i izmihlalimiz ahlakın izmihlalidir/Sade bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli./ Bir halas imkânı var: Ahlakımız yükselmeli/ Yoksa pek korkunç olur katmerleşip hüsrânımız/Çünkü hem dünya gider, hem din, eğer yapmazsanız. (20 Haziran 1329/ 3 Temmuz 1913 [Âkif, 2014: 252]

Âkif, Balkan Savaşı'nın sonucuna çok içerlenmiştir. Aslında savaşın doğrudan kaybedilmesinin bir sebebi olmasa da şiirinde üretken bir toplum olmaktan hayli uzak düşmüşlüğüme hayıflanmıştır. Ama Akif bir bütün olarak ülkenin içine düştüğü sıkışmışlığa bakarak daha da derinde yatan sebepler arar ve bulur. Kendisi arka planda bir ahlak çöküşünü de tasvir etmiştir, kurtuluş için toplumun ahlaken de düştüğü yerden kalkması gerektiğini savunur. Âkif'e göre öyle ki aksi takdirde toplum hem dünyasını hem de dinini yitirecektir.

Safahat'ın yine beşinci kitabında, Akif dinin ahlakla ve kamu hayatıyla bağlarını kurar. İmanın hem bilim ve teknoloji eğitimini (irfan tahsilini) teşvik ettiğini, hem de ahlak güzelliğinin en büyük koruyucusu olduğunu belirtir (17 Eylül 1914) (Ersoy, 2014: 253-254):

O iman farz-ı kat'îdir diyor tahsili irfanın.../Ne cahil kavmiyiz biz Müslümanlar şimdi dünyanın! /O iman hüsn-i hulkun [ahlak güzelliğinin] en büyük hâmesi olmuşken... /Nemiz var fezailden [faziletlerden], nemiz eksik rezailden?

Âkif, Birinci Dünya Savaşından hemen önce kaleme aldığı mısralarda (20 Ağustos 1330/2 Eylül 1914) milletin Allah korkusundan habersiz kalması halinde zillete düşeceğini savunur. Atalarımızın şereflerine çok dikkat ettiklerini, ölümü hor gördüklerini, şimdi ise yaşamak uğruna her türlü yokluğu ve acı çekmeye razı olduğunu, insanların kendi menfaatlerini Tanrılaştırdıkları kanısındadır, bundan dolayı karamsarlığa düşer:

Fakat ahlakın izmihlali [çöküş] en müdhiş izmihlal /Ne millet kurtulur zira ne milliyet, ne istiklal / Oyuncak sanmayın! Ahlak-ı millî ruh-i millîdir/Onun iflası en korkunç ölümdür: Mevt-i küllidir/Olur cemiyet artık çaresiz pamal-i istila (...) Sorarsan kimse bilmez var mı “hak” namında bir mevcud/O doymak bilmeyen mabuda kurbandır haya hissi/Hamiyet, âdemiyyet hissi, ulvî hislerin hepsi/Bu hissizlikle cemiyet yaşar derlerse pek yanlış/Bir ümmet göster, ölmüş maneviyatıyla sağ kalmış. (Ersoy, 2014: 584).

Âkif, Birinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra haklı çıktığını düşünmektedir. *Safahat*’ın altıncı kitabı *Âsım*’da bir şiirini tamamlarken (18 Eylül 1919) milletlerin ikbali için iki şeyin gerektiğini bildirir: bilim ve teknoloji (marifet) ve fazilet. Akif geleceğin teminatının önce bilim ve teknolojiye önem verilerek sağlanacağını, bilim ve teknolojiye gelişme sağladıktan sonra arkasından erdemle geleceğini düşünür. Bilim ve teknoloji gücü olmazsa tek başına erdemli olmak ilerleme için yeterli değildir, toplum zaafa düşer. Hatta öyle ki toplum ilkelere özgü bir sessizliğe, hareketsizliğe maruz kalır. Ancak bilim ve teknoloji varken erdem yoksa bunun zararı daha da fazladır, böyle bir toplum sayılamayacak kadar çok olumsuzlukla karşılaşır. Bu durum beşerin ruhunu zehirleyecek zehirli bir çibandır, musibettir. Bu veba gibi bir bulaşıcı bir hastalığa rahmet okutturacak bir hastalıktır (Ersoy, 2014: 372). Dolayısıyla böyle bir ahlak yokluğu Akif için daha büyük bir meseledir. Akif düşüncesinin bütünlüğü içinde bakıldığında sömürgecilik, savaş gibi süreçlerde Batılı ülkelerin kendilerinden olmayanlara dair tutumlarıdır ki Âkif’in buna dair eleştirileri eksik olmayacaktır. Esasen İstanbul’daki farklı fikir akımlarının önde gelen simaları da bunu fark etmişlerdir. Mesela Ziya Gökalp Mütareke’den sonra daha yakından tanımaya başladıkları İngilizlerde kendi memleketlerinin çıkarını topyekûn koruma anlamında vatanî ahlakın bulunduğunu bununla birlikte insanlık değerlerine saygı boyutuyla medenî ahlakı göremediklerini, buna şahit olmadıklarını yazacaktır (Gökalp, 1970: 89). Bir toplumda bilimsel ilerlemeyle toplumsal ilişkilerde ahlakın egemenliğini birbirini tamamlamadığını gösteren örnekler, İkinci Dünya Savaşı içinde daha da net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Batılı pozitivist felsefeci Bertrand Russell Nobel Edebiyat ödülü alan eserinde bilimin egemen olduğu bir toplumda bilgi ve kabiliyetlerin genişlemesine rağmen potansiyel problemler neler olabilir?:

“(..) bilgi ve yapabilme kabiliyeti çılgınlıkla birleşince insanlığın hayatta kalabilmesi tehlikeye girecektir. Muhakkak ki “bilmek” bir kuvvettir, fakat hem ‘iyi’ye hem ‘kötü’ye yönelebilen bir kuvvet. (...) Bilgi ararken aynı derecede hikmet ve irfan da artmazsa, bu mutluluk yerine sadece felaket ve ızdırabın artması demektir (Russell, 1974: 51).”

Russell’in pozitivist olarak hikmet ve irfan olarak nitelediği alan değerler alanıyla ilişkilidir. Bilim ve teknolojiadaki ilerleme tek başına mutluluğa kaynaklık etmemektedir, bilakis büyük zararlara da yol açabilmektedir.

Âkif’in bu fikirlerine yakın bir yaklaşımı benimseyen Batılı düşünürlerden biri de Albert Schweitzer’dır (1875-1965). Schweitzer yaşadığı devirde Batı medeniyetinin gidişatını, akıbetini iyi görmemiştir. Ona göre medeniyetlerin geçmişte de yozlaşmasının başlıca nedeni ahlakidir. İçinde buldukları durum da çok farklı değildir. “Ahlakî temel eksikse o zaman başka yönlerde en kuvvetli türünden yaratıcı ve fikrî güçler çalışıyor olsa bile uygarlık yıkılır.” (Sorokin, 1972: 158). Medeniyet Schweitzer’e göre “insanların ve tek insanın her faaliyet alanında ve her açıdan ürettikleri topyekûn terakkidir. Yeter ki bu terakki bireylerin ve toplumların her türlü kemalinin terakkisi sayılsın.” Yine ona göre “(...) maddi alandaki başarı tek başına medeniyet değildir. Başka bir ifadeyle medeniyet açısından önemli olan tek başına bilim ve teknoloji değildir; bu bilim ve teknolojinin hangi istikamette ve hangi amaçla kullanıldığıdır (akt. Aydın, 2016: 155).

Akif faziletli bir millet olduğumuzu ancak son üç asırda Avrupa’da bilim ilerlerken bu faziletin bilimle birleşmemesine hayıflanmıştır. Bundan dolayı gücümüzü kaybettiğimizi, düşüşün sürdüğünü belirtir. Bilimsel ilerlemeyle ahlaklı bir toplumu aynı anda tasavvur eder. Ona göre fazilet, milletin en derin köklerine dayanır, bu kaynak “din-i mübin”den beslenir. Dünya Savaşının hezimetle bitmesine

rağmen ümidini yitirmemiştir. Kopan daldır, gövdedir, ancak kökler durmaktadır. “O bakarsın yine üstündeki edvarı yarar/Yükselir fışkırp, afak-ı perişanımıza/Yine bin vaha serer kavru lan imanımıza” mısraları bu duygunun yansımasıdır. Âkif'e göre 300 yıllık geri kalmışlığımız telafi edilebilir, müspet ilimler ve teknoloji de bir ilerleme sağlanır, ahlaka da can suyu yürür (Ersoy, 2014: 372-373).

Bilindiği üzere felsefecilere göre ahlaka ilahî vahiyle ya da soyut akılla ulaşılabilir (Alkan, 1993: 91). Âkif'te ahlakın kaynağı aşkındır ve ilahî vahiydir. Bir Müslüman olması sebebiyle İslam inancı üzerinden ahlakı düşünür. Ancak Anadolu'ya binlerce kilometre uzakta Uzak Doğu'nun köşesi Japonya'da bile örnek alınacak bir ahlak vardır, Akif orası için de Budha'yı zikreder. Dolayısıyla *Safahat*'ta ahlakın kaynağı dindir. Bu Müslümanlar için Kur'an Ahlakıdır, Japonlar için Budha'dır.

Âkif'in ve pek çok Osmanlı aydınının yaşadığı güçlük, Batı medeniyetinin üstünlüğünü ilan ettiği bir çağda, tek medeniyet kaldığı fikrinin ekseriyetle benimsendiği bir Avrupa karşısında mevcudiyetini sürdürme, ayakta kalma güçlüğüdür. Onların bir bölümü bu medeniyetinin sömürgeci ve emperyalist siyasetini dikkate almış, bu medeniyetin eksik bir medeniyet olduğunu fark etmiştir. Öyle ki Garpçılar arasında çok önemli isimler (Ahmet Rıza, 1988) bu medeniyetin ahlakını sorgulayacaktır. Bu sorgulamada Âkif'in cevaplarıyla Garpçıların cevapları arasında farklılıklar dikkat çekmektedir.

3. BAZI GARPÇILARDA AHLAK MESELESİ:

Aslında İkinci Meşrutiyet Devrinde ahlak bir problematik olarak Garpçılık, Türkcülük ve İslamcılık akımlarının mensuplarının ajandalarında vardı. Öyle ki yüzyılın başında düşünce hayatımızda immoralizmi yani ahlak-dışılığı içeren, toplumun temel kabulleriyle tezat teşkil eder nitelikte eğilimler bile edebiyat ya da fikir hayatımız içinde ortaya çıkmıştır. Metnin başında ifade ettiğimiz kriz, fikir hayatımız bakımından Meşrutiyetin ilk yıllarında “anarşik bir hürriyet” (Ülken, 1992: 230-231) olarak tezahür etmiştir.

Garpcıların beslendikleri 19. Asır Avrupası'nın siyasal devrimler, sanayi devrimleri köyden kente göçle sarsılmış bir dünyası vardı. 20. Asır başında da bu alt üst olmuşluk sürmüştür. Sosyolojik bir tabirle bir kuralsızlık hali geçerlidir. Söz konusu devrimler manevî alanları da daraltmıştır. Okur yazar sınıfların uhrevi olanla ilişkisi zamanla azalmış, ama bu kuralsızlık içinde Avrupa'da da ahlak meselesi çok tartışılmıştır. Sosyoloji bu kuralsızlık arayışı içinde bir düzen arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Pozitivist düşünürlerden Durkheim (1858-1917) modern Avrupa'da anominin yaygınlaşmasını bireycilik ve dünyevileşmeyle ilişkili görür, bu durum ona göre kutsal değerlerde de tedricen bir çöküşe sebep olmuştur (Nisbet, 2013: 348). “Bireyin kutsal ile ilişkisi modern materyalizm ve kuşkuculuk doktrinlerinin etkisiyle (belki de sadece geçici olarak) kopma noktasına gelecek kadar zayıflamıştır (Nisbet, 2013: 348)”. Geç Dönem Osmanlı toplumu da toplumsal düzenini ve istikrarını yitirmişti.

Bu kapsamda bilim, gündemin önemli bir tartışma kalemidir. Aslında Âkif'in geri kalmışlık meselesi içinde bilime çok geniş yer veren tercihleriyle Garpcıların yaklaşımları yer yer bağdaşmıştır. Ancak Âkif'in Garpcılar'ın çizgisiyle çatıştığı bir esas da vardı ki o da aşkınlık içeren bir Tanrı fikrini benimsemesi, vahye inanan bir mümin olmasıdır. Ahlakı da o zemin içinde bilmiş, düşünmüş ve yaşamıştır.

İkinci Meşrutiyet devri pozitivist hareketi üzerine çalışmalarıyla bilinen Şükrü Hanioglu'nun tespitlerine göre Osmanlı materyalistleri Osmanlı toplumunun temellerini münhasıran bilim üzerinden inşa etmeyi öngörmüştür. Onlar bir “weltanschauung” olarak bilime bağlanmayı amaçlamışlardır, böylece 19. Asır materyalizminin fikirleri ülkemizde egemen olmuştur (Hanioglu, 2005: 27). Osmanlı materyalistleri topluma mühendis gibi yaklaşmışlardır. Onlar için yeni bir toplum eski temeller üzerine kurulamaz. Dolayısıyla bir kök fikri bu zümrede mevcut değildir. İslam'ın toplumun temelleri içinde yüksek payına bakıldığında dinden vazgeçmeyi gerekli görmüşlerdir. Pek çok Osmanlı aydını için bir dünya

görüŖü olarak “din”, felsefenin tehlikeli, zararlı bir türü, sosyal ilerleme için önemli bir engeldir. Bu Osmanlı İmparatorluğunun son senelerinde düşünce hayatında ana akım yaklaşım olarak geliŖmiştir (Hanioğlu, 2005: 27).

Bununla birlikte pozitivist ekol içinde dinin sosyolojik işlevlerini göz ardı etmeyen fikir adamları da çıkmıştır. İslam’la bağı koparmak, ama bireysel bir din inşa ederken ahlakî boyutlarıyla ondan faydalanmak isteyenler olmuştur. Ahlak meselesi bu gündemin merkezindedir. Bu kapsamda Garpcı ekolden en önemli örnek Ahmet Rıza’dır. Âkif’ten yaklaşık 20 yaş büyük ama onunla aŖađı yukarı aynı yıllarda vefat edecek olan düşünür-siyasetçi Ahmet Rıza (1858-1930) ahiret inancı olmayan bir “insanlık dini” fikrine bağlanmıştı. Kendisi pozitivistlere dayalı ve onu İslâm ile takviye eden bir "ahlâk" ve "felsefe" yaratmak istemiştir, “yeni ahlâk”ın yaratılmasında İslamiyet’ten, daha doğrusu onun ilkelerinin liberal yorumundan yararlanmanın da gerekli olduğunu savunmuştur (...) (Hanioğlu, 2012)”. İslam dininden pozitivist egemen oluncaya kadar yardım almak, ahlakî dayanışmayı sağlamak üzere ondan istifade etmek, bu yönde prensiplerinden faydalanmak amacını gütmüştür.

Bazı Garpcılar İslam inancının Allah’ın insana yüklediği yükümlülükleri dışarıda bırakan ve insanın yine hatalarından dolayı maruz kalması muhtemel müeyyideleri kabul etmeyen bir ahlak yaklaşımı geliştirmiştir. Onlara göre toplum uhrevî olandan kurtulacak, modern bilimsel bir toplumda ahlakî düzen yine kurulacaktı. Bu fikrin kaynağı bazı Jön Türk aydınlarının düşünce dünyalarında etkili olan filozof Jean Marie Guyau’dur (1854-1888). Guyau, *İstikbalin Dinsizliği* eserinde gelecekte dinin yerini tamamen bilimin alacağını düşünür. Guyau geleceğin yalnız dinsiz değil müeyyidesiz ve mecburiyetsiz bir ahlak devri olacağını öne sürer, insanların da mükâfat ve mücazat beklemeksizin sırf iyilik ve sırf adalet için hareket edeceklerini umar (Başgil, 1998: 77). Bu, dinlerin ahlakından daha yüksek bir ahlak olacaktır (Hanioğlu, 2005: 61). Guyau, modern bir toplumda dini, kesin inançları, mitleri, metafiziği, âyinleri,

ritüelleri dışarıda bırakma yanlısıdır, kendisi sadece ahlaktan ibaret bir çözümle insanların birbirine bağlanacağını ümit etmiş (Hanioğlu, 2005: 63), bir tür bireysel felsefi dindarlık peşine koşmuştur. Guyau'nun dinden ayrılmış ahlak fikri hem İkinci Meşrutiyet hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarının önde gelen pozitivist, Âkif'le zaman zaman karşı karşıya kalan Abdullah Cevdet'i (1869-1932) etkilemiştir (Hanioğlu, 2005: 61). Abdullah Cevdet vb. leri cennet ve cehennemi bireyin kendi vicdanı içinde düşünmüş, dinden bağımsız bir ahlakî eğitim tasavvurunu da gündeme getirmiştir (Hanioğlu, 2005: 63).

Daha uç bir örnek Cevdet'ten bir sonraki nesilden vülger materyalizmin ülkemizdeki önemli savunucularından Baha Tevfik'tir (1884-1914). Abdullah Cevdet'e kıyasla materyalist fikirlerde Baha Tevfik hayli aşırıdır (Hanioğlu, 2005: 65). Ülken, onu memleketimizde immoralizmi formüle eden kişi olarak zikreder (Ülken, 1992: 233). Baha Tevfik'in materyalizmi ahlakla bağdaştırma kaygısı da yoktur. Bolay'ın kelimeleriyle Baha Tevfik dinî olsun felsefi olsun eski ahlâk anlayışının tamamen iflâs ettiğini savunmuş, vahyi reddetmiş, ahlakı insan bünyesindeki ruhî fizyolojik hadiselerinin yansıması olarak görmüştür. Onun insan merkezli bir ahlak anlayışından anladığı da dini dışarıda bırakan bir ahlaktır (Bolay, 1967: 28). Baha Tevfik hayatın gerçeğinin ilerleme için menfaat mücadelesi olduğunu savunmuş ve bunu tek doğru şekilde sunmuştur. Bunun dışında her şeyi reddetmiştir (Doğan, 2006: 274-275).

Garpcı düşünce içinde örnekler artırılabilir. Mesela Celal Nuri (1882-1938) de ahlakı dinin zaruretleri arasında görmemiştir. Bunun için ahlakın dinle bağımlı o da koparmıştır. Celal Nuri bir oryantalistte atfen dinin asıl amacının faziletleri ayakta tutmak olmadığını (terviç-i fezail) savunmuştur. Ona göre din, asıl olağanüstü olana dair nazariyatı paylaşmak ve buna bağlanmayı sağlamak için vardır (Doğan, 2003). Ahlak böylece dinin dışına bırakılmıştır.

Akif ise İslam'ın sadece itikad değil, aynı zamanda bir ahlak pratiği olduğunu ve itikadla pratiğin birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunduğunu bilen bir gelenekten gelir. Ama ahlak alanındaki fikirlerin hayli çeşitlendiği ve İslam'ın okuryazar nesiller arasında küçümsendiği bir zaman diliminde o ve onun gibi düşünenlerin fikirleri rakipsiz değildir, tek hakikat olarak benimsenmemektedir, yukarıda zikrettiğimiz örnekler dahil modern okullardaki öğrenciler ya da bu okullardan mezun olanlar, yeni nesiller farklı etkilere maruz kalmaktadır.

SONUÇ: BUGÜNKÜ TÜRKİYE'DE ÂKİF'LE AHLAKI DÜŞÜNMEK

Türkiye kültürel olarak parçalanmış bir ülkedir. Medya çağında kültürel değişim daha da hızlanmış durumdadır. Geçmişte geniş aileden çekirdek aileye geçiş sorgulanırken şimdi çekirdek aile çözülmektedir. Ekonomik modernleşme yolunda Cumhuriyet'in ilk yıllarına göre hayli mesafe almış durumdayız. Ekonomi sadece büyükşehirlerde değil pek çok taşra şehrinde dinamik özellikler sergiliyor. Ancak ahlak kodları oturmuş değil, normlar her yerde her zaman çalışmıyor, çalıştırılmıyor, anomik davranışlar eksik olmuyor.

Batı toplumunda kapitalizmin kendi kurumsal ahlakını inşa etmeye çalışsa bile ahlakın şubelerini birbirine bağlayacak üst norm eksikliğinden söz edilebilir. İş etiği, akademik etik gibi farklı iş kollarının etikle ilgili hassasiyetleri parçalarla ilişkili önemli ve değerli adımlardır. Ancak hepsini birbirine bağlayacak “iyi insan” fikri üzerine örgütlenmiş yaşayan bütünsel bir ahlaktan burada bahsetmek mümkün değildir. El-Atlas'a göre Batı toplumlarında bilgi ve eğitimde amaç daha ziyade “iyi vatandaş” yetiştirmek hedeflenmiştir, “iyi insan” yetiştirmek bir amaç olmamıştır (akt. Aydın, 2016: 315). Burada niçin iyi olmalıyım, niçin iyi olmalıyız sorusu cevapsız kalmaktadır.

Modern Türkiye'de de bu soru cevabını beklemektedir. Türkiye toplumsal ahlak için Batı'nın kendi toplumunda zihinlere soktuğu “iyi vatandaş” tasavvurunu benimsetmek için de çabalamamaktadır.

Medeniyetimizin “iyi insan” tasavvuru ise silik ve belirsiz bir halde yaşamaktadır. “İyi vatandaşlar” ve “iyi insanlar” aramızdadır. Onları tanırız, zaman zaman kamusal alanda takdim ve takdir edilirler, bununla birlikte toplum için rol modellere dönüştürüldüklerini söyleyemeyiz.

Diğer taraftan hayatı seküler ya da dindar olarak yaşayan milyonlarca bireyden oluşan Türk toplumunun değerlerle olan ilişkisinde İslam, elbette bir beklentiyi karşılayacak kaynak olarak önemli imkânlar ve potansiyeller sunmaktadır. Bununla birlikte zamanımızda ibadetin her inananda kişiyi ahlaka taşıması ya da ibadetlerinin amacının güzel ahlak olduğunun unutulması bir problematik olarak ortada durmaktadır (bkz. Ceylan, 1998: 112). 20. Yüzyılın başında dinle ahlak arasında bağı düşünce dünyalarında koparan bazı materyalistlerin beklentileri ya da arzuları bugünkü dünyada bir ölçüde tahakkuk etmiş olmalıdır. Ancak bugün ülkemizde toplum için referans niteliği taşıyacak seküler bir ahlakın tesis edildiği de söylenemez. Diğer taraftan son yılların bir gerçeği olarak dindar olmak ahlaklı olmayı gerektirmez izleniminin bir kanaate, yer yer bir realiteye dönüşmesi dikkate alınması gereken bir meseledir (bkz. Bardakoğlu, 2016: 273-275).

Dünyevileşme süreci Türkiye’yi ve İslam dünyasını da doğrudan etkilemektedir. Hayatı seküler yaşayanların içinde de inananların bir kesiminde de kural dışı davranışların meşruiyetini sağlayacak, zihinlerinde buna uygun konfor yaratacak formülleri keşfedenler eksik değildir. Bu durum İslam inancının “kul hakkı fikrinin” üzerinden tekrar tekrar geçmeyi, bunun kapsamını yeniden tayin etmeyi ve bir güncellemeyi gerekli kılmaktadır.

Felsefeci Ahmet İnam düşünülüp de yaşanmayan yaşanıp da düşünülmeyen ahlakın, bunların birbirinden kopukluğunun zamanımız için önemli bir mesele olduğu kanısındadır (İnam, 1998: 68-69). Akif bu açıdan bakıldığında hem düşünmüş hem de yaşamıştır (Yaşanmışlıklar için bkz. Demirci, 1993: 75). Âkif’in hayatında bu yönleriyle bir bütünlük vardır. Alana ciddî katkıları bulunan Orhan Okay’ın Akif monografisinin alt

başlığındaki “Bir Karakter Heykelinin Anatomisi” ifadesindeki karakter vurgusu, Kâzım Yetiş’in benzeri bir kitapta tercih ettiği “Bir Musdarip” başlığı (Yetiş, 2011), Âkif’in bu yönünü de düşündürmektedir. Kuran-ı Kerim’de iman, ahlak ve fiil (amel) esasları düzenlenmiştir. Bu üçü, bir kültürü ayakta tutan üç sağlam sütundur (Aydın, 2016: 368). Akif bir mümin olarak bu üç sütuna da dayanmıştır. Ahlak onda derin duygulara bağlanır. Din de toplumu derin duygularla birleştirecek iman kaynağıdır, “iyi insan” tasavvurunun arkasındaki merkezdir.

Mesele şu ki kendisi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ahlakî kuralların belirsizleşmesinden rahatsız olmuştur. Âkif’in manevî gücü kuvvetli bir kalkınmayı hayal ettiği söylenebilir. Batı’nın sömürü düzeni ve Batı emperyalizminin mahiyeti hakkında hem kendi memleketine dair gözlemlerle hem İslam dünyasından edindiği malumatla hareket eder. Bu kalkınmanın sömürülenler için maliyetli, ahlaki zemini olmayan bir kalkınma olduğunun da farkındadır. Dönemin aydınlarının Batı karşısında geri kalmışlığımıza karşı geliştirdikleri fikirler içinde Akif kesinlikle kalkınmacıdır, ancak o manevî yönden kendimiz kalarak bu işin kotarılacağını ümit etmektedir. *Safahat*’taki şu beyitler de buna işaret eder:

“İstedim sonra neden böyle Japonlar yüksek?/Nedir esbab-ı terakkisi? Yakından görmek./Bu uzun boylu mesai, bu uzun boylu sefer/Bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer./O kanaat de şudur: Sırr-ı terakkinizi siz, /Başka yerlerde taharî heveslenmeyiniz [aramaya heveslenmeyiniz]/ /Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;/Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket. (Ersoy, 2014: 153)

Âkif’in buradaki ikazı şu şekildedir:

“Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek /Kendi “mahiyet-i ruhiyeniz” olsun kılavuz/Çünkü beyhudedir ümmid-i selamet onsuz. (Ersoy, 2014: 153)

Bilindiği üzere Batı kültüründe insanı homopoliticus, homoeconomicus, homosapiens gibi alt türlere ayırırlar. Latince bu kelimeler literatürümüzde de kullanılagelir. Mehmet Akif bunlar arasında daha az bilinen bir kavramla zikredilmeye değer: ‘Homomoralis’.

Homomoralis kendi varlığını, hayatın amacını ahlakî temeller üzerine oturtan “ahlakî insan”dır. Akif ahlak ilmiyle uğraşan bir kimse değildir, davranışları bizatihi ahlakîdir. Akif insanımızın *homofaber* yani alet yapan insan olmasını talep ettiği kadar ahlakla da yaşamasını ister. Dengelerini kaybetmiş toplumun tekrar bu dengelerini kurmasının yolu ve yöntemi hakkında konuşmuş ve yazmıştır. Elbette bir sosyolog değildir, formülleri yoktur. Ama içine doğduğu, büyüdüğü, bildiği bir dünyanın ahlaka ilişkin çözümleriyle, bilim ve teknoloji çağında ilerlemeyi nasıl sağlarız bunu telif etmek için çabalamıştır.

Bugün teknoloji çağındayız, ister Akif gibi dindar isterse seküler olsun ahlak idealistlerinin sesi duyulmuyor. Hayatın hızlı akışında büyük bir gürültü, bu seslerin kaybolmasına sebep oluyor. Kalkınma meselesinde ülkemiz, İslam dünyası içinde gözle görünür bir mesafe almışsa da bunun ahlakla beraber yürümesi gerekiyor. Medeniyet meselesini bir de bu yönüyle düşünmeye mecburuz. Akif gibi idealistler bu yolda önemli kılavuzlar olarak önümüzde duruyor.

KAYNAKLAR

AHMET RIZA (1988). *Batı'nın Doğu Politikasının Ahlaken İflası* (çev: Ziyad EBUZZİYA), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ALKAN, Türker (1993). *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

ARSLAN, Hüsamettin (1992.) *Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, İstanbul: Paradigma Yayınları

ATAY, Falih Rıfkı (2012). *Batış Yılları*, İstanbul: Pozitif Yayınları.

AYDIN, Mehmet (2016), *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Kapı Yayınları.

AYVERDİ, Sâmîha (1985). *Ne İdik Ne Olduk?* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

- BARDAKOĞLU, Ali (2016), *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Kuramer Yayınları.
- BAŞGİL, Ali Fuad (1998), *Din ve Laiklik*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- BİLGİN, Vedat (2007). *Türkiye’de Değişimin Dinamikleri*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- BOLAY, Süleyman Hayri (1967). *Türkiye’de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- CEYLAN, Yasin (1998). “Din ve Ahlak”, *Doğu Batı*, yıl: 1, sayı: 4, ss. 67-80.
- DEMİRCİ, Mehmet (1993). *Yahya Kemal ve Mehmet Âkif’te Tasavvuf*, İzmir: Akademi Kitapevi.
- DOĞAN, Atila (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DOĞAN, Yusuf (2003.) *Celal Nuri İleri’nin Dini ve İçtimai Hayata Bakışı*, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Sosyoloji) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DÜNDAR, A Merthan (2012), “Türk Milliyetçilerinin Japonya Algısına Bir Kaynak Olarak Mehmet Akif’in Mısralarında Japonya ve Japonlar”, *Türk Yurdu*, S. 295, ss.589-593.
- ERSOY, Akif Mehmet (2014). *Safahat* (haz: Ertuğrul DÜZDAĞ), Bağcılar Belediye Başkanlığı Yayınları
- HANİOĞLU, Şükrü (2005). “Blueprints For Future Society: Late Ottoman Materialist On Science Religion and Art”, *Late Ottoman Society The Intellectual Legacy* (ed: Elizabeth Ozdalga), London and New York: Routledge Curzon pp. 28-116.
- HANİOĞLU, Şükrü (2012). “Ahmet Rıza Beyi Neden Hatırlamıyoruz”, *Sabah*, 26 Şubat 2012.
- HOBSBAWM Eric (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991* (çev: Yavuz ALOGAN), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- İNAM, Ahmet (1998). “Halsiz Kalmış Bir Ahlakın Cehenneminde: Ahlakı Hak Saklasın Bir Yarım Var İçinde”, *Doğu Batı*, yıl: 1, sayı: 4, ss.67-80.
- KARA, İsmail (Tarihsiz). *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, Gerçek Hayat Yayınları.
- KARA İsmail (2011). “Akif’in Aktif Din ve Ahlak Anlayışı”, *Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi kültür Yayınları, ss. 117-133.
- LEWİS, Bernard (1988). *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (çev: Metin KIRATLI), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- NİSBET, Robert (2013). *Sosyolojik Düşünce Geleneği* (çev: Yusuf KAPLAN), İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- OKAY, Orhan (1989). *Mehmed Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1998). *Tarih Sohbetleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- RUSSELL, Bertrand (1978). *İlim, Cemiyetler ve İnsanlığın Geleceği* (çev: İlhami KAYA), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- SOROKİN, Pitirim (1972). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri* (çev: Mete TUNÇAY), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TANPINAR, Ahmet Hamid (1995), *Mahur Beste*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPRAK, Zafer (2017). *Türkiye’de Yeni Hayat, İnkılap ve Travma 1908-1928*, İstanbul: Doğan Kitap.
- TURHAN, Mümtaz (1969). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1992). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları, 3. Baskı.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (2000). *Siyasal Anılar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

YETİŞ, Kâzım (2011). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: Akçağ
Yayınevi, 2. Baskı.

ZİYA GÖKALP (1970). *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Milli Eğitim
Bakanlığı Devlet Kitaplar.

DENİZLİ'DE MİLLÎ MÜCADELENİN BAŞLADIĞI YER: KAYALIK CAMİSİ

Halil ÖZYİĞİT*

1.GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmasının ağır sonuçları elbette olacaktı. Toprak, insan ve ekonomik kayıp bir yere kadar telafi edilebilirdi. Ancak ezelden beridir hür yaşamış millete, üstünde tüten son ocak sönmeden zincir vurulmasına hiçbir ferdi rıza gösteremezdi. Bağımsızlığın tehlikeye girmesiyle tüm ülkede topyekûn bir mücadele evresine geçilmesi kaçınılmaz olur. Sıkıştırıldığı Anadolu coğrafyasında yok edilmek istenen Türk milletinin yeniden varoluş mücadelesi için bir kıvılcım yetecektir. O kıvılcım Anadolu'nun pek çok kentinde bağımsızlık yolunu aydınlatacak bir meşaleye dönüşecektir. İzmir'in işgalinden sadece saatler sonra (15 Mayıs 1919) işgale karşı ilk direniş Denizli'de başlatılır. Denizli'nin Kayalık Mahallesi'nde yer alan Kayalık Camisi'nde kılınan namazın ardından, Müftü Ahmet Hulusi Efendi Denizli Mutasarrıflık Sancağını alıp kalabalık bir halk ile Bayramyeri olarak adlandırılan kent meydanına gider. Burada kentin değişik noktalarından gelen topluluğa, özü saldırıya karşı kayıtsız kalmanın dine ve devlete ihanet olacağını ifade eden Kurtuluş Savaşı'nın ilk fetvasını verir. Denizli'de milli mücadele hareketinin başlangıç noktası olan Kayalık Camisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılacağı uzun ve ıstıraplı yolun ilk mihenk taşı olarak adlandırılabilir özel bir konuma sahiptir. Halkına vurulmak istenen boyunduruğa verdiği fetva ile karşı çıkan, milli mücadelenin ilk meşalelerinden birini tutan isim Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin açtığı yolda Mustafa Kemaller ve nice şehadeti tadacak isimsiz kahramanlar yürüyecektir.

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, e-posta: hozyigit@pau.edu.tr

İstiklal marşının yazılmasına kaynaklık edecek Millî Mücadele’de özel bir yere sahip olan Kayalık Camisi, bu makale kapsamında sanat tarihi disiplini içinde ele alınmaya çalışılacaktır.

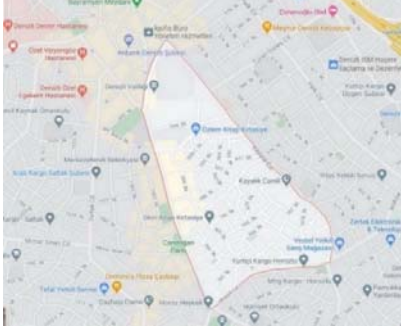

Foto. 1: 15 Mayıs Mahallesinin Fizikî Sınırları (Google Map, Erişim 23.01.2021)

Foto. 2: Caminin Kuzey Cepheden Görüntüsü ve Son Cemaat Yeri

2. YAPININ TARİHÇESİ:

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olarak değerlendirilen Beycesultan Höyüğü, Denizli'nin Çivril İlçesi sınırları içindedir. Beycesultan Höyüğünde gerçekleştirilen kazılar ile bölgenin yerleşim tarihi Neolitik Çağa (8000-5500) kadar uzandığı ortaya konulmaktadır (Abay 2012: 41). Denizli'yi içine alan yerleşim coğrafyası hakkında ilk yazılı kaynaklar M.Ö. 2. Bin yıldaki Hitit arşivlerinde bulunmaktadır. Hitit çivi yazılı tabletlerine göre Denizli, Ege kıyılarından başlayıp göller yöresini kapsayacak şekilde bir alana oturan, farklı beyliklerden oluşan Arzawa içinde kalmaktadır (Yiğit 2007: 7-8). Karanlık Çağın (M.Ö. 1200-1700) ardından bölgeye Frigler, Lidyalılar ve M.S. 129'da Romalılar sırasıyla hâkim olmuşlardır. Kent sınırları içinde Hierapolis, Laodikea ve Tripolis gibi önemli Roma kentleri kurulmuştur. M.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasını takiben bölge Bizans (Doğu Roma) egemenliğinde kalmıştır (<http://www.denizli.gov.tr>, Erişim 21.02.2021). Bizans İmparatorluğu döneminde değişen yol güzergâhları

nedeniyle eski ticarî zenginliğinden hızla uzaklaşan şehir giderek küçülmüştür (Gökçe 2000: 26).

Türklerin 1070'ten itibaren başlayan bölgeyi hâkimiyetleri altına alma çabaları 13. yy başlarına kadar devam eder. Denizli topraklarının Selçuklular tarafından fethi, 1206 yılının sonlarına doğru gerçekleşir (Baykara, 2007, 45). Ardından Germiyanlı ve İnançoğulları beyliklerinin egemenliği altında bir dönem geçirir (Akçakoca 1945: 20-56; Eroğlu, 2007: 87-88). Osmanlı Devleti sınırlarına katılana Denizli uzun bir süre bir kaza olarak idari yapısını sürdürür. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi'nde (1856) "Denizli nâm-ı diğer Lâdikiye" olarak adlandırılan şehir, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında önce Aydın'a bağlı bir kaza (1868) iken sonra mutasarrıflık (10 Mart 1883) verilmiştir. Denizli Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla il statüsü kazanmıştır (Baykara 1994: 156; Gökçe 2000: 34). Denizli, Cumhuriyet ile hem ticarî hem de ekonomik olarak güçlenerek ve büyüyerek varlığını sürdürmektedir.

16. yy'a kadar "*hammam nam-ı diğer kayacık*", 17. yy'da "*Kayacık*", 19. yy'dan itibaren ise "*Kayalık*" mahallesi olarak geçen (Karabıyık 2012: 31) ve günümüzde Pamukkale İlçesi 15 Mayıs Mahallesi sınırları içinde yer alan Kayalık Camisi'nin inşa tarihini kesin olarak saptamamıza yardımcı olacak bir belge bulunmamaktadır. Kâtip Çelebi Lazikiye'de (Denizli) yedi cami olduğunu belirtmekte; Evliya Çelebi ise seyahatnamesinde (1671) 57 mihrabın varlığına işaret etmektedir. Şehrin en meşhurları arasında zikrettiği yedi cami arasında ise Kayalık Camisi yoktur (Gökçe 2000: 115).

Kayıtlarda Kayalık Camii ismine ilk kez 1862 tarihli Hacı Hafız Şeyh Ebu Bekir Efendi tarafından kaleme alındığı belirtilen "Kadıhan" adlı kitabın vakfedilmesine ait vakıf kaydında rastlamaktayız (Foto. 5). Eserde İmam Seyhan Ali Mahallesi'nde bulunan Kayalık Camisi ve medresesi zikredilmektedir (Eryetişti 2015: 15, 84-87). Bu belgeye göre cami 19. yy'ın ikinci yarısının başlarında ayaktadır.

Caminin yıkılan bir mescidin yerine inşa edilmiş olabileceğini gösteren yaklaşımlarda söz konusudur. Kayalık Mahallesi'nde 18. yy'a dayanan Pulat zâde Hacı Mehmed Efendi'nin minber koydurması ile camiye dönüştürülen Ebubekir Mescidi ve Ali Çelebi Mescitlerinin varlığı kayıtlarda yer almaktadır. Yerleri kesin olarak bilinmeyen bu iki mescidin (Öntüç 2007: 194, 196; İnce 2011: 448-44) yaşanan depremler sonucunda yıkılmaları, Kayalık Camisi'nin yapılmasına kaynaklık etmiş olabilir. Kayalık Mahallesi'ne ait 1844 (H. 1260) tarihli temettuat defterine göre 377 hane kayıtlıdır. Mahalle halkı arasında 42 farklı mesleğin icra edildiği yine defterdeki kayıtlara göre anlaşılmaktadır. Kayalık, yıllık 255.000 Osmanlı Lirası geliri olan ve karşılığında 25.755 Osmanlı Lirası vergi veren bir mahalledir. Bu verilere göre tahmini 1885 kişilik (Karabıyık 2012: 87) hatırı sayılır bir nüfusa sahip olan mahallenin kubbeli bir cami yaptırabilme maddiyatına sahip olduğu savlanabilir. Salnamelere göre 1891-92'lerde 28 cami ve 25 mescit; 1899-1900'lerde ise 33 cami 14 mescidin varlığı (Gökçe 2000: 116.) irdelendiğinde; azalan mescit sayısı dikkat çekicidir. Bu bağlamda yıkılan mescitlerin yerine camilerin yapılması (8-9 yıllık süre içinde cami sayısı 5 artarken, mescit sayısı 11 düşmüştür) ya da mescitlerin eklemeler ile camiye dönüştürülmesi olasılığını güçlendirmektedir. Lakin bu konunun mevcut belgeler ışığında aydınlatılması henüz mümkün gözükmemektedir.

1 Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinde yaptığımız taramalarda şu ana kadar Kayalık Camisi ile ilişkili herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır.

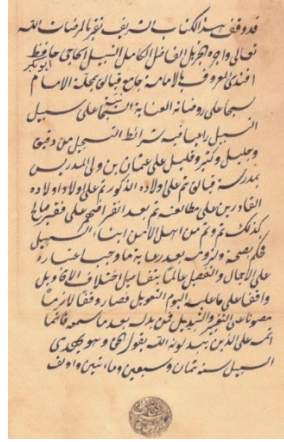

Foto. 3: Hacı Hafız Şeyh Ebu Bekir Efendi Kitap Vakfı
(Denizli/Pamukkale Müftülüğü Arşivi)

Tescilli caminin kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin doğu ucunda, metal bir levha üzerinde hem caminin adına hem de yapım tarihine rastlamaktayız. Yazıtta, Latin harfleri ile “T.C. PAMUKKALE MÜFTÜLÜĞÜ KAYALIK CAMİİ 1908” ibaresi yer almaktadır. Ayrıca harim giriş kapısının üstüne konumlandırılmış 10 satırlık bir kitabe daha yer almaktadır. Giriş Arap harfli kitabenin içeriği, Pamukkale İlçe Müftülüğü’nde bulunan dosyasındaki belgelere göre bir tamir kitabesidir. Kitabe, ikinci kat seviyesinde yer alan mükebbirenin altına, harim giriş kapısı ile aynı aksa konumlandırılmıştır. Kitabe mükebbirenin altında yer alan nişin içerisine gelişigüzel yerleştirilmiştir. Kitabenin en, boy ve kalınlık ölçülerine göre büyük olan nişin bu işlen için ayrıldığı; kitabenin onarımlar sırasında yerinden alınarak bu bölüme bırakıldığı ya da kitabenin bu yapıya ait olmadığı savlanabilir. Dikdörtgen formlu kitabe çiviler ile nişin alt bölümüne sabitlenmiştir. Kitabenin içeriği Pamukkale İlçe Müftülüğü kayıtlarına göre² şu şekildedir:

1-Gel cemaatle namazı eyleyin bundadır edâ, tüm ibadetin ola makbul dergâh-ı hûda (yaratıcı),

² Kitabede bazı kelimelerin anlamlandırılmasında düzenlemeler yapılmıştır.

Foto. 4: Cami Tabelası

Foto. 5: Kayalık Camisi'nde Bulunan Tamir Kitabesi

*2-Ruz-i mahşerde Sırata varid olunca bu halk, bize makdur ola
(Allah tarafından takdir edilen), beni seni eyleye nardan (ateşten) cüda
(uzak kalmak)*

*3-Bil Çakır Zade Hacı Ahmed'dir bu hayratın sahibi, ibtidasıyla
(Başlanmasıyla) tekâmülünde eyledi canını feda,*

*4-Oğlu Osman Ağa'da tekniline gayret eyledi, din dünyasını
mamur eylesin bari hûda,*

*5-İbadethanenin tamir tarihi benim, misli yok mabed oldu,
ellerimizde mabeda*

Kitabeden Çakırzade Hacı Ahmet isimli hayırseverin (kitabenin bu camiye ait bir onarım kitabesi olduğunu varsayarsak) caminin onarımını üstlendiğini öğrenmekteyiz. Onarım esnasında Çakırzade Hacı Ahmed'in vefat etmesi ile oğlu Osman Ağa tarafından onarımın tamamlandığı, yine kitabe satırlarında ifade edilmektedir. Müftülük kayıtlarına göre kitabenin son satırı ebced hesabı ile tarihe dönüştürüldüğünde H. 1210 (M. 1795-96) yılına ulaşılmaktadır. Bu tamir kitabesinin Kayalık Camisi'ne ait olduğu varsayılsa, Caminin 18. yy. sonunda ayakta olduğu savlanabilir.

Pamukkale İlçesi Müftülük kayıtlarında caminin inşası ile ilgili iki farklı tarihlendirme görülmektedir. 1905 yılını gösteren ilk tarihlendirme, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tanzim edilmiş olan iki farklı” cami ibadete açılış beratında” yer almaktadır. Hem 20.07.2001 hem de 13.12.2011 tarihli cami beratında 1905 tarihi düşülmüştür. Müftülük kayıtlarındaki başka bir belgeye göre ise 1908 yılında inşa edilmiştir. Bu

belgeye göre, 1324 (1908) yılında Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Tekelioğlu Süleyman ve mahalle halkının baniliğinde Halil Usta isimli bir dülgere yaptırılmıştır. Mahallenin ismi verilerek “Kayalık Camii” olarak adlandırılmıştır. 1884, 1899 ve 1906 tarihlerinde meydana gelen büyük depremler ile şehir adeta yerle bir olmuştur. 1906 yılında meydana gelen büyük depremden (Gökçe 2000: 23) sonra caminin (yeniden) yapılma ihtimali yüksektir. En azından 1906 depreminden sonra esaslı bir onarım geçirdiğini savlayabiliriz.

Müftülük kayıtlarına göre caminin son cemaat yerinde Karasungur’un isminin zikredildiği M.1346 tarihli bir kitabe mevcuttur. Ancak bu kitabe Bayramyeri’ndeki Vakıf Hamamı’na ait olduğu Evliya Çelebi seyahatnamesinde açıkça belirtilmesinden dolayı (Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1935: 195), buradan alınarak Denizli Müzesi’ne götürülmüştür.

Bir dönem “Müftü Camii” olarak anılmasına kaynaklık eden olay ise, Denizli’de İzmir’in işgalinden yaklaşık dört saat sonra şehir genelinde başlayan protestolarla ilintilidir. Şehrin üç farklı noktasında başlayan protestoların bir ayağının liderliğini Müftü Ahmet Hulusi Efendi yapar. İzmir’den başlayan vatan işgaline karşı kalabalık bir grup ile başlattıkları direnişin başlangıç noktasını Kayalık Camisi oluşturur. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi’nin Kurtuluş Savaşı’na dair ilk hareketi (15 Mayıs 1919) bu camiden başlatması hem Denizli hem de cami geçmişi için son derece önemlidir. Ahmet Hulusi Efendi, Ulu Cami’de bulunan/bir başka kaynağa göre Kayalık Camisi’nde bulunan ve 1910 yılında Sultan Mehmet Reşad tarafından verilen Denizli Mutasarrıflık Sancağını alıp Bayramyeri olarak adlandırılan kent meydanına gidip Kurtuluş Savaşı’nın ilk fetvasını³ verir.

³ Şuana kadar olan taramalarımızda fetva metninin sahihliğine ispat sağlayacak güçlü bir delile ulaşılamamıştır.

Tarihe geçen Fetva;

“Saygıdeğer Denizliler! Hemşehrilerim! Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu saldırıya karşı kayıtsız kalmak dine ve devlete ihanettir... Cihat tam anlamıyla bir dinî görev olarak karşımızdadır. Karşımıza çıkarılan Yunan'a biz yenilmedik. Yunanlıların bir Türk ilini ellerine geçirmelerinin ne anlama geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde işlenen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz tüfeksiz, sapan taşlarıyla da düşmanın karşısına çıkacağız. Silah ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye engel teşkil etmez. Fetva veriyorum, elinizde hiçbir silahınız olmasa bile yerden alacağınız taşları düşman üzerine atmak suretiyle karşı koyunuz. Biz birçok ülkelere hükmetmiş fatihlerin torunlarıyız. (Ve orada bulunan Hıristiyanları göstererek), bunlarda bize birer veditir, onlara dokunmayınız” (Kodal 1998: 1028-1029; Kodal 2012: 244-245; İnceoğlu 2000: 19-20; Eryetişti 2015: 11-12).

Ancak resmi kayıtlarda caminin ismi hiçbir zaman “Müftülük Camisi” olarak geçmemektedir. Kayalık Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından 01.11.2004 tarihinde, caminin adının “Müftü Ahmet Hulusi Camii” olarak değiştirilmesi bir dilekçe ile Denizli İl Müftülüğü’nden talep edilmiştir. Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 19 Kasım 2004 tarihinde gönderilen cevabi yazı ile caminin “*kayıtlarda Kayalık Camii Vakfı olarak geçtiğinden*” hareketle, “*Müftü Ahmet Hulusi Efendi Cami adına hiçbir vakıf kaydı olmamasından*” dolayı derneğin bu isteği kabul görmemiştir.

Kayalık Camisi ve koruma alanına dair değişik tarihlerde müdahaleler söz konusudur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İzmir Bölge Kurulunun 19.5.1986 tarih ve 1354 sayılı kararı ile koruma alanı 20 m. çapına çıkarılmış ve koruma alanında kalan alanların istimlak edilerek yıktırılmasına karar verilmiştir.

Camiye yapılan önemli müdahaleler arasında 1967 yılında çatlaklar oluşan minarenin, sökülerek yeniden örülmesi; caminin 1970’de

tamamen boyanması; Ekim 1985’de yapılan onarım ve son olarak 28 Mayıs 2007’de başlayan 175 gün süreli kapsamlı restorasyon sayılabilir.

3. YAPIYA AİT TANIMLAR

Denizli İli, Pamukkale İlçesi 15 Mayıs Mahallesi pafta no 17, ada no 15, parsel no 85’te kayıtlı cami, kareye yakın bir plan özelliği göstermektedir. Yuvarlak kemerli 6 sütunla taşınan 5 gözlü son cemaat yeri günümüzde düz tavan ile örtülüdür. Caminin harim kısmında “U” şeklindeki mahfillerin üzeri tonozvari, geri kalan kısmın üzeri ise kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Yapının doğu cephesi yola teğet olup diğer cepheleri kendisi için ayrılmış olan bahçesine bakmaktadır. Bahçeyi sınırlandıran herhangi bir çevre duvarı düzenlemesi yoktur.

Caminin kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş olan kare bir kaide üzerine oturan, silindirik gövdeli, tek şerefeli ve taş külahlı kesme taş ile örülmüş bir minaresi bulunmaktadır. Caminin son cemaat yerinin batı ucu, minare kaidesi nedeniyle neredeyse kapanmıştır. Caminin kuzey batı cihetinde, camiye yaklaşık 5 m. uzaklıkta dikdörtgen formlu, üzeri oluklu kiremit ile kaplı abdest alma ünitesi bulunmaktadır. Caminin güney batı köşesinde camiden bağımsız tuvalet ünitesi bulunmaktadır. Cami ile kompleks oluşturacak, yapım tarihinden kalan, başka bir yapı grubu mevcut sınırları içerisinde bulunmamaktadır. Cami mevcut halde kullanımdadır.

3.1 Yapım Tekniği

Cami bir avlu duvarına sahip değildir. Camiye kuzey cephede bulunan son cemaat yerinde yer alan ahşap çift kanatlı bir kapıdan girilerek ulaşılmaktadır. Lento atkılı harim kapısının yuvarlak kemeri içinde bir aydınlatma penceresi vardır. Aydınlatma penceresi merkezde birleşen 5 çita ile 6 parçaya ayrılmıştır. Harime girildikten sonra ahşap bir paravan ile oluşturulmuş küçük bir hole ulaşılır. Bu bölüm kışın soğuk havanın harimi etkilemesini önlemek için yapılmış muhdes bir uygulamadır.

Kâgir yapının beden duvarlarında yığma moloz taş, diğer bölümlerde ve kubbede bağdadî duvar örgüsü görülmektedir. Kubbede ve

ahşap sütunların yüzeylelerinde bağdadi sıva tekniği görülmektedir. Son cemaat yerinde kemerleri taşıyan ayaklar ahşaptır. Kemerler de bağdadi teknikle üretilmiştir. Ahşap sütunların üzeri bağdadi sıvayı tutması için tel veya ip ile sarıldıktan sonra sıvanmıştır. Benzer bir uygulamayı mahfil katındaki kemerlerde görmekteyiz. Ahşap bağdadi teknikle örülmüş kemerlerin üzeri sıvanmıştır. Caminin tavan ve taban döşemeleri ahşaptır. Caminin duvarlarının iç ve dış cephesinde beton (çimento-kireç-kum karışımı) sıva katmanlarını görmekteyiz. Caminin dış ve iç duvarlarında plastik boya uygulamaları yer almaktadır. Cami kareye yakın ölçülerde bir plana sahiptir.

Caminin son cemaat yerinin tabanı/döşemeleri mermer kaplıdır. Yanlara göre daha alçak tutulmuş olan giriş aksının mermer döşemesi üzerine ahşap bir platform yerleştirilmiştir. Giriş aksının bu bölümü hariç, son cemaat yerinin geri kalan kısmının zemini beton dolgu ile yükseltilmiştir. Son cemaat yerinden harime girince bizi küçük bir hol karşılar. Son cemaat yeri ile aynı kotta olan bu bölümden sonra bir basamak seviyesinde yükseltilmiş harim zeminine geçilir. Hem holün hem de harimin zemini ahşap rabıttır.

Harim kısmının tamamında ise ahşap rabıta döşeme görülmektedir. Harimi güney duvarı hariç birinci kat seviyesinde “U” şeklinde dolanan kadınlar mahfilinin döşemesi de ahşap rabıttır. Üzeri halı kaplı döşeme harim döşemeleri mevcut halde oldukça sağlamdır.

Caminin hem son cemaat yerinde ahşap rabıta düz tavan uygulaması görülmektedir. Harim de ise kadınlar mahfilinin üzeri, yuvarlak kemerli tonozvari hücrelerden oluşan tavana sahiptir. Tonozun harime bakan kısımları ahşap direklerle taşınırken, cepheye bakan kısımları ise duvarlara oturmaktadır. Harimin geri kalan kısmı ise, bağdadi örgü yuvarlak kemerli geçiş sistemine sahip, onaltıgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe duvarlarının hafif olması için bağdadi duvar örgüsü kullanılarak üzeri sıvanmıştır. Kubbe güney tarafta beden duvarına, diğer

tarafalarda toplam 8 ahşap yuvarlak ayağa oturmaktadır. Ayaklar dikdörtgen tablalı basit profilli başlıklara sahiptir.

Denizli'deki pek çok camide düz tavan ya da kubbe olsun örtüyü taşımak için ahşap taşıyıcılar görmekteyiz. Kayalık Camisinin ahşap taşıyıcıları silindirik gövdelidir. Çivril Savranşah/Serbanşah Camisi (18. yy 3. Çeyreği), Baklan Tekke Camisi (18. yy sonu 19. yy başı), Acıpayam Yazır Camisi (1802) (Fot. 20), Bozkurt Baklankuyucak Câmisi (1814-15) ve Kale Cevher Paşa Câmi (1819) taşıyıcıları örnek olarak verilebilir (Çevrimli 2017: 188).

Kayalık Camisi'nin kubbe yapım tekniğinin benzer bir örneğini Denizli Çivril İlçesinde bulunan Çarşı Camisi (1903) kubbesinde görmekteyiz. Sekizgen bir kasnak üzerine oturan dilimli kubbe bağdadi örgü ile inşa edilmiştir (Foto. 7). Kubbe dıştan kiremit kaplı sekiz dilimli piramidal bir çatı ile örtülüdür (Çevrimli 2017: 194). Batılılaşma dönemi mimarisinde kâgir duvar örgüsü üzerine bağdadi teknikte yapılmış kubbe ve etrafının tonozla çevrildiği yapılar ülke genelinde sıklıkla karşımıza çıkar. İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camisi (1590), Soma Hızır Bey Camisi (1791-92) ve Manisa Kırkağaç Çiftahanlar Camisi (1864-65) bu bağlamda anılabilecek yapılardır (Çevrimli 2017: 198-199).

Foto. 6: Kubbede Görülen Bağdadi Duvar Örgüsü

Foto. 7: Çivril Çarşı Camisi Kubbesi (Nilgün Çevrimli'den)

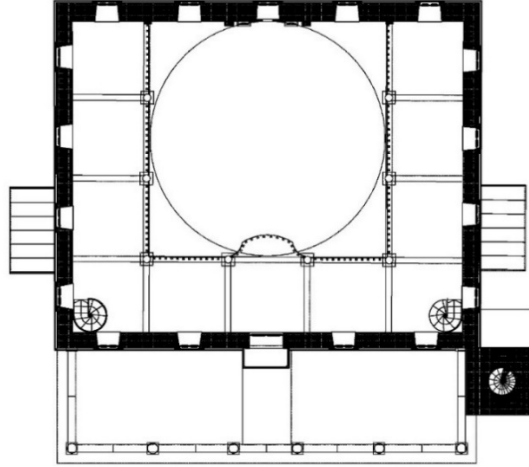
Foto. 8: Kadınlar Mahfili ve Taşıyıcıları

Foto. 9: Acıpayam Yazır Camisi Ahşap Taşıyıcıları

3.2. Yapının Plan ve Bölümleri:

Kayalık Camisi, 6 ahşap sütunla taşınan düz tavanlı bir son cemaat yerine sahip ve tek katlıdır. Plân şemasına göre düzenleri şu şekildedir:

ÖLÇEK : 1 / 50

Plan 1: Kayalık Camii Planı (Mimar Necmettin Arslan)

Son Cemaat Yeri: Caminin kuzey cephesinde yer alan 5 gözlü (doğu ve batı cepheden birer gözlü) son cemaat yeri 6 ahşap sütun üzerine oturmaktadır. Ahşap sütunlar birbirine, giriş aksındaki yuvarlak, diğerleri ise basık kemerler ile bağlıdır. Sütun başlıkları harimdekiler ile aynı, basit, dikdörtgen profilli tablalardan oluşur. Son cemaat yerinin tavanı düz ahşap tavadır. Mevcut halde harime girişi sağlayan orta akstaki göz hariç, diğer

bölmeler beton dolgu ile yükseltilmiştir. Bu nedenle ahşap ayaklar bu beton zeminin üzerine oturmaktadır. Son cemaat yeri sıva üzerine boyalıdır. Aynı şekilde taşıyıcılar da sıvalı ve boyalıdır. Son cemaat yerinin zemini mermer kaplıdır. Muhtemelen bu bölümü kullananların rahatsız olması nedeniyle ahşap plakalar ile zemin kapatılarak üzerlerine hasır ve halı serilerek yalıtım sağlanmıştır. Bölümün zemin oldukça sağlıklı gözükmektedir. Duvarlar sıvalı ve boyalıdır.

Son cemaat yerinden harime girişi sağlayan kapının sağında ve solunda, harim pencerelerinin arasında kalacak şekilde birer adet özgün mihrabiye yer verilmiştir. Mihrabiyeler basit, sade bir nişten oluşmaktadır. Sadece nişin alçı malzemeli kemer yayı dışa taşırılarak vurgulanmıştır.

Son cemaat yerinden harime geçiş veren ahşap çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli dikdörtgen formlu giriş açıklığının içine, düz lentolu ahşap kapı yerleştirilmiştir. Kapı kanatları, altta yatay dikdörtgen formlu iki, üstte ise dikey dikdörtgen formlu iki olmak üzere dört pano ile taksimatlandırılmıştır. Alttaki pano üsttekine göre daha küçüktür. Alttaki panoda turkuaz zemin üzerine Barok karakterli, kalın “C” ve “S” kıvrımlar içinde bir kabaranın yer aldığı yüzeyden taşıntı yapan bezeme oluşturulmuştur. Üstte yer alan dikdörtgen panoda ise turkuaz zemin üzerine yüzeyden taşan üç parça demet silmenin sonunda dikdörtgen formlu, yine Barok karakterli kalın “C” ve “S” kıvrımlar ile oluşturulmuş bezeme formu yer almaktadır. Her iki pano grubu karşılıklı olarak simetrik. Kapı yuvarlak kemerini de içine alacak şekilde üç dikdörtgen silme kuşağı ile sınırlandırılmıştır.

Giriş kapısının üzerinde ikinci kat pencereleri arasında, ahşap bir mükebbire yer almaktadır. Mükebbire iki metal eliböğründe ile taşınmaktadır. Ahşap mükebbire oyma tekniği ile biçimlendirilmiş şekillerden oluşmaktadır. Mükebbirenin kadınlar mahfilinden ve zeminden yüksek pencere aksamı bir girişi mevcuttur.

Son cemaat yerinin batı ucunda kalan pencere, günümüzde harim kısmında kadınlar mahfiline çıkan merdivene erişimi sağlayan kapı olarak işlev görmektedir.

Foto. 10: Mükebbire

Foto. 11: Girişin Solundaki Mihrabiye

Harim/Asıl İbadet Mekânı: Caminin asıl ibadet mekânı olarak tanımlanan harim bölümüne giriş, günümüzde son cemaat yerinde bulunan ahşap çift kanatlı bir kapı ile sağlanmaktadır. Doğu ve batı cepheden ise harimin diğer girişleri mevcuttur. Doğu ve batıda yer alan girişler mevcut halde içeriden kapatılmış ve kullanılmamaktadır.

Harimin aydınlatılmasını doğu ve batıda yedişer, güney cephede dokuz olmak üzere toplam 23 pencere ile sağlanmaktadır. Pencereleler dikdörtgen formu ve yuvarlak kemerlidir. Pencere açıklıkları özgün oranlarını korumaktadır.

Harimi, doğu, batı ve kuzey yönde dolaşarak “U” şeklini oluşturan kadınlar mahfili tonozvari hücreler ile diğer kısımlar ise doğu ve batıda ikişer, kuzeyde dört olmak üzere toplam 8 ayak ile taşınan bir kubbe ile örtülüdür.

Harime girince ahşap aksamlı, doğu ve batı yönlerinde sabit camlı, güney yönünde ise çift kanatlı, camlı kapıdan oluşan paravan bir uygulamadan geçilerek harime ulaşılır. Bu bölüm, caminin içi ve dışarı arasında bir nevi ısı yalıtımı vazifesi görmektedir. Paravan ve devamındaki bölüm kadınlar mahfilini taşıyan sütunlara kadar son cemaat yeri ile aynı kottadır. Bu bölümün sağında ve solunda kalan bölümler giriş kotuna göre bir basamak yükseltilmiş ve kadınlar mahfilinin izdüşümünde yer alan

korkuluklar ile harimin diğer kısmından ayrılmıştır. Harimin diğer bölümleri de giriş holüne göre bir basamak seviyesinde yükseltilmiştir.

Foto. 12: Harimin Mihrap Duvarı (Güney Cephe)

Foto. 13: Harim Kuzey Cephesi

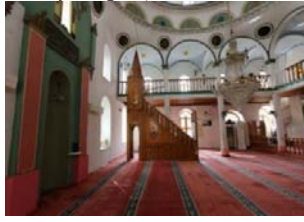

Foto. 14: Harimin Batı Cephesi

Foto. 15: Harimin Doğu Duvarı

Kadınlar Mahfili: Harimi doğu, batı ve kuzey kanadı boyunca birinci kat seviyesinde “U” şeklinde dolaşan kadınlar mahfili vardır. Kadınlar mahfiline erişim sağlayan merdivenler, harimin kuzeydoğu ve kuzeybatı uçlarına yerleştirilmiştir. Ahşap spiral merdivenler tek yönlüdür. Merdivenlerden kuzeybatıda yer alanına hem harimden hem de son cemaat yerinden erişim vardır. Dışarıdan erişim için özgün halde pencere olan açıklık, kapıya dönüştürülmüştür. Kuzeybatıdaki spiral merdiven bir naylon ile çepeçevre sarılarak sütrelenmiştir. Kuzeydoğu köşede yer alan spiral merdivenin girişi ise sadece harimdenidir.

Mahfil kubbenin de oturduğu sekiz sütun tarafından taşınmaktadır. Mahfilin zemin döşemeleri ahşap rabıta ve iyi durumdadır. Mahfilin kuzey duvarının ortasında mükebbireye erişim veren bir açıklık söz konusudur. Mahfilin üstü ise sütunlar ile duvar arasına yerleştirilmiş olan yuvarlak kemerli tonozvari hücrelerinden oluşmaktadır. Tonozun kemerlerinin duvara oturdukları yerlerde (üzengi taşı) küçük profilli Barok bezemeli başlıklar oluşturulmuştur. Harime bakan kısımda ise kubbeyi taşıyan sütunların başlığına oturmaktadır. Başlıklar yukarıdan

aşağıya doğru katmanlar halinde zeytin yeşili, gülkurusu ve turkuaz renkler ile boyanmıştır. Tonoz hücrelerinin göbeklerine, kuzey kanadındaki bir hücre hariç, iç içe geçmiş üç dairenin ortasına yerleştirilmiş bir çiçek motifi/gülçe işlenmiştir. Alçı malzeme ile oluşturulmuş dairenin hatları ve içlerindeki çiçek motifi kabartma tarzındadır.

Mahfilin kuzey kanadının ortasında kalan kısmı, mihrap aksında ileriye doğru taşırılmıştır. Tüm mahfili yaklaşık bir metre yüksekliğinde bir ahşap korkuluk çepeçevre dolanmaktadır.

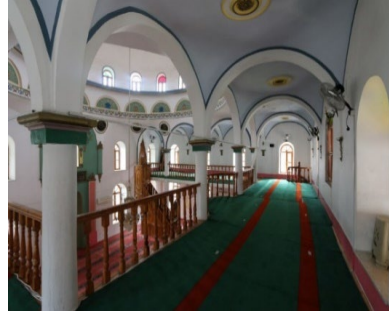

Foto. 16: Kadınlar Mahfili

Foto. 17: Kadınlar Mahfili

Mihrap: Mekke'ye yönelişi gösteren mihrap ise güney duvarının ortasına yerleştirilmiştir. Basit bir niş görünümlü mihrabın sağında ve solunda, duvar yüzeyinden dışa taşıntı yapan taşıyıcı özelliği olmayan dikdörtgen formlu unsurlar yerleştirilmiştir. Dışa taşıntı yapan dikdörtgen formlu bölümler kiremit kırmızısına; mihrap nişi ise yeşile boyanmıştır. Dışa taşıntı yapan dikdörtgen formlu bölümlerin nihayetinde ise Barok karakterli, küçük ölçekli, tabiattan soyutlanmış bitkisel kabartmalar yerleştirilmiştir. Bu iki heykelciğin arasına ise Arap harfleri ile cel-i sülüs tarzında Bakara Suresi'nin, 144. Ayetinden;

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ “Fevelli vecheke şetral mescidil haram”

(Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir) yazılı olduğu dikdörtgen yazı levhası asılmıştır. Levhanın devamında üzerine denk gelen pencereyi de içine alacak şekilde ikinci bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu pencere açıklığı sağdan ve soldan alçı malzeme ile daraltılarak pencerenin özgün oranları küçültülmüştür.

Sövelerinin sağında ve solunda dikdörtgen yüzeysel nişler oluşturulmuştur. Nişler üstte, içine çiçek motifi/gülçe işlenmiş tabaklar⁴ ile sonlanmaktadır. Tabakların altına Barok tarzı kabartma stilize motifler eklenmiştir. Dikdörtgen nişlerin alt bölümlerinden solda kalanına kabartma çiçek motifi, sağdakine ise Arapça yazıt uygulanmıştır. Pencere açıklığını oluşturan kemer kilit taşı yerine ve pencere açıklığının altında kalan kısma Barok tarzı kabartma stilize birer motif yerleştirilmiştir. Pencereyi de içine alan neredeyse kubbe kasnağına kadar uzanan oval bir form, her iki tarafta yüzeyden taşıntı yapan dikdörtgen iki pilastr ile sınırlandırılmıştır. Pilastrların her iki ucuna Barok üslupta, küçük ölçekli, tabiatan soyutlanmış bitkisel karakterli rölyefler yerleştirilmiştir. Yeşil bir zeminin hâkim olduğu bu bölümde, pencere kemerinin üstüne denk gelen kısımda, üç sıra halinde kademeli olarak yerleştirilmiş dışa taşıntı yapan yarım daire formu alçı düzenleme söz konusudur. Yarım daire yaylarının uçlarına kabartma bitkisel motifler eklenmiştir. Bu kemer yayının üstünde kalan bölümde sembolik bir vazo içinden çıkan simetrik kabartma kıvrık dal ve çiçek motifleri kompoze edilmiştir. Kıvrık dalların arasına sarı renkli dört çiçek motifi yerleştirilmiştir.

Kubbe eteğini boydan boya dolaşan madalyonlar içine, Arapça Allah (c.c.), Hz. Muhammed (s.a.s), dört halife (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) ve cennet ile müjdelenmiş altı sahabe, Hz. Said bin Zeyd, Hz. Saad bin Ebi Vakkas, Hz. Talha bin Abdullah, Hz. Zübeyr bin Avvam, Hz. Ebu Ubeyde bin Cerrah ve Hz. Abdurrahman bin Avf'ın isimleri yazılmıştır.

4 Kütahya işi olduğu söylenmektedir (Eryetişti 2015: 19).

Foto. 18: Mihrap

Foto. 19: Mihrabın Üst Bölümü

Minber: Özgün olmayan minber, mihrabın sağına (batı cephesine doğru) ve caminin güney duvarından yaklaşık bir metre içeriye konumlandırılmıştır. Ahşap minberin aynalık, süpürgelik, köşk ve külah kısımlarında bezeme panoları görmekteyiz. Minberin korkuluğu ahşap dikdörtgen 12 plakadan oluşmaktadır. Her bir plakadan birbirini tekrar eden kabartma, bitkisel karakterli stilize bezeme formları görülür. Minberin üç yönden kapalı köşk kısmının üzerine piramidal bir külah yerleştirilmiştir.

Minberin doğu ve batı cephesinde uygulanan kompozisyonlar simetriktir. Aynalık kısmında Barok karakterli kabartma stilize sınırlayıcı motifin içine rölyef özellikli Kâbe tasvir edilmiştir. Süpürgelik kısmında Barok üslupta, bitkisel karakterli, stilize, rölyef tarzı üç simetrik pano birbirini takip eder. Süpürgeliğin minber girişine yakın bölümünde kalan panosunda ise Barok özellikli iç içe iki stilize, rölyef tarzı Barok motif işlenmiştir. Minberin geçit ve köşk kısımlarında da Barok üslupta, stilize edilmiş, bitkisel karakterli, rölyef tarzı iki pano ile bir hayli hareketli bir minber görmekteyiz. Minber, çokgen gövdeli bir petek üzerine oturan, çokgen bir külah ile sonlanmaktadır. Hem petek hem de külahın çokgen yüzeylerinde Barok üslupta, stilize edilmiş, bitkisel karakterli, rölyef tarzı panolar yer almaktadır. Minber mevcut halde oldukça sağlam gözükmektedir.

Profillendirilmiş ahşap iki ayak ile taşınan kırık kemerli formu ile oluşturulmuş minber kapısından merdivenlerine ulaşılmaktadır. Kapının üstünde kelime-i şehadetin yazılı olduğu yazı kartuşu, onun da üzerinde Barok karakterli taç kısmı yer almaktadır. Yazının sol alt köşesinde hat ustası olarak “Eyüb” ismi okunmaktadır. Merdivenlerin nihayetinde köşk kısmında yine üst üste 3 panoda Barok karakterli stilize edilmiş, rölyef tarzı bitkisel uygulamaları görmekteyiz.

Foto. 20: Cami Minberinin Doğu Cephesi

Foto. 21: Aynalık Kısımındaki Kâbe Tasviri

Vaaz Kürsüsü: Muhtemelen 2007’deki restorasyon sırasında yenilenmiş olan özgün olmayan ahşap vaaz kürsüsü iyi durumdadır. Vaaz kürsüsü, camin güney doğu köşesinde ve güney duvarına bitişik nizamda konumlanmıştır. Çokgen gövdeli vaaz kürsüsüne dört basamaklı, korkuluklu bir merdivenden çıkılmaktadır. Çokgen gövde yüzeylerinde oluşturulan dikdörtgen panolar boştur. Kürsü oldukça sağlıklı durumdadır.

Foto. 22: Vaaz Kürsüsü

Kubbe: Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Denizli'de yapılmış kubbeli camilerin sonuncusudur. Ahşap bir iskelet/Bağdadi teknikte kubbe duvarlarının bağdadi sıva ile kaplanması neticesinde hafif bir kubbe elde edilmiştir. Doğu, Batı ve Kuzeyde ayaklar, güneyde ise duvar ile kareye dönüştürülen harimin üzerini örtmek için kubbe tercih edilmiştir. Kare zemini kubbenin oturacağı daire forma dönüştürmek için bağdadi örgülü yuvarlak kemerler kullanılmıştır. Daha sonra çokgen yüksek bir kasnak üzerine 11 metre çapındaki kubbe oturtulmuştur. Onaltıgen kubbe kasnağına yerleştirilen yuvarlak kemerli dikdörtgen formlu 16 pencere harimin aydınlatılmasına ciddi bir katkı yapmaktadır.

Kubbe eteğinde mavi, yeşil, kırmızı ve siyah renklerden oluşan Rumi karakterli bir bezeme kuşağı tüm kubbeyi dolaşır. Kuşak, yeşil renkli kalın bordür çizgisi ile sınırlandırılmıştır. Rumi süsleme kuşağının hemen üzerine yerleştirilen yüzeysel sayılabilecek nişler içine alınmış 16 yarım daire formlu bir bezeme kuşağı kubbeyi içten dolaşır. Her bir yarım daire içindeki vazolar, birbirini tekrar eder. Sadece vazoların renkleri ardışık olarak mavi ve kahverengi renklerden oluşmaktadır. Simetrik stilize vazolar içinden, iki yana dökülen Barok tarzı bitkisel bezemenin inci tanesi gibi meyveleri ya da çiçekleri vardır. Tüm bu kompozisyon toprak rengi bezemesiz bir bordür ile sınırlandırılmış ve yeşil bir zemin fon oluşturmaktadır. Kubbe içinde kullanılan tüm bezemeler kalıp kullanılarak oluşturulmuştur.

Kubbe kasnağının ahşap aksamı kasalara sahip pencerelerinde, yer yer renkli cam uygulamalarını görmekteyiz.

Foto. 23: Kubbe İçi

Foto. 24: Kubbe Dışarıdan

3.3 Cami ile İlişkili Diğer Bölümler:

Abdest Alma Yeri: 2007 yılı restorasyonu esnasında yapılmış olan caminin abdest alma ünitesi, kuzey batı köşe aksına 4-5 metre mesafededir. Üçerden 6 musluğun bulunduğu dikdörtgen formlu ünitenin üzeri, oluklu kiremit kaplıdır. Kiremitlerin üzerinde ise suyu ısıtmak için iki adet güneş enerjisi paneli yerleştirilmiştir. Kuzey-güney aksında genişleyen dikdörtgen formlu ünitenin batı cephesindeki musluklarından birisi pvc paravan ile çevrilerek kadınların kullanımına tahsis edilmiştir. Yüzeyi mermer kaplı abdest alma ünitesi yenidir.

Foto. 25: Abdest Alma Yeri

Foto. 26: Tuvalet

Tuvaletler: Caminin güneybatı aksında ve yaklaşık 15-20 metre uzağa yerleştirilmiş olan tuvalet de 2007 yılı restorasyonun eseridir. Hem kadın hem de erkelere hizmet veren mermer kaplı tuvalet yenidir. Sanat tarihi açısından bir özellik taşımamaktadır.

Minare: Müftülük kayıtlarına göre, 1967 yılında tamamen yenilenmiştir. Caminin son cemaat yerinin batı cephesine yerleştirilen

minare kesme taş ile inşa edilmiştir. Kare bir kaide üzerinde köşeleri pahlanmış geçiş ile silindirik gövdeye geçilir. Gövde kaide ile şerefe altında birer bilezik ile sınırlandırılmıştır. Tek şerefeli minarenin külâhı dahil taş malzeme kullanılmıştır. Taş külâhın üzeri kurşun kaplıdır.

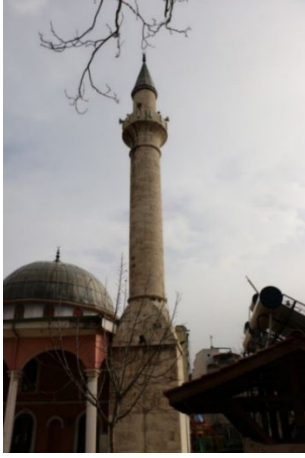

Foto. 27: Kayalık Cami Minaresi

Foto. 28: Kayalık Cami Minaresi Şerefe ve Külâh

4. CEPHELER:

Kayalık Mahallesi'nde yer alan caminin son cemaat yerini içinde bulunduran kuzey cephe hariç, dış cepheleri son derece sade süslemeden uzak yalın bir kompozisyon göstermektedir. Yapının doğu, batı ve güney cephelerinde iki katlı pencere hareketlilikleri, birinci kat ile çatı silmesi arasında kalan köşe pilastrları ve kat silmeleri göze çarpmaktadır. Cami cepheleri dört yönde dışa hafif taşıntı yapan ahşap saçak ile sonlanmaktadır.

Doğu Cephe: Doğu cephede iki sıra halinde yuvarlak kemerli pencerelere rastlamaktayız. Alt sırada üç, üst sırada dört pencere yer almaktadır. Alt sıradaki pencerelerin kilit taşlarında dışa taşıntı yapan ay yıldız motifî; üst sıradakilerin kilit taşlarında ise üç boyutlu form görülür. Tüm cephelerde pencerelerin söveleri ve yuvarlak kemerleri yüzeyden dışa taşıntı yapmaktadır. Pencere kemerlerinin oturduğu pencere sövelerinin başlıkları ise profillidir. Cephenin birinci kat seviyesindeki dikdörtgen

formlu kat silmesi tüm cepheyi ayırmaktadır. Köşelerinde ise pilastrları yer almaktadır. Cephe dikdörtgen formlu profillendirilmiş saçak silmesi ile sonlanır. Doğu girişine sundurmanın koruduğu üç basamaklı bir taş merdivenden ulaşılır. Yuvarlak kemerli dikdörtgen formlu giriş açıklığına, ahşap, lento atkılı çift kanatlı bir kapı yerleştirilmiştir. Kemer yayının içinde kalan aydınlatma penceresi, beş çita ile altı dilimli bir pencereye dönüştürülmüştür. Kapı ana giriş kapısı ile büyük oranda benzerdir. Ahşap kapının dikdörtgen panolar ile taksimatlandırılması, içlerinde yer alan bezeme formları ana giriş kapısı ile ortak yönlerdir. Dikdörtgen panolardan küçük olan ve altta kalanları, ana girişteki Barok bezemenin tekrarıdır. Bu küçük panoların üzerinde yer alan uzun dikey dikdörtgenin içinde yer alan bezemenin üçlü demet silmeleri ana girişteki ile aynıdır. Farklı olarak ise demet silmenin ucunda iç içe geçmiş “C” ve “S” kıvrımından oluşan bezemedir.

Foto. 29: Kayalık Camisi Doğu Cephe Çizim 1: Kayalık Camisi Doğu Cephe Çizimi

Batı Cephe: Caminin batı cephesi, doğu cephesi ile simetrik bir kurguya sahiptir. Köşe pilastrları, yüzeyden dışa taşıntı yapan pencere formları, kilit taşları, kapı sundurması, dikdörtgen formlu kat ve profilli saçak silmeleri ile doğu cephenin tekrarıdır. Sadece ahşap çift kanatlı kapının kanatları sadedir. Kapı kanatlarında sadece üçlü demet silme uygulaması görülür. Cephede altta üç, üstte dört olmak üzere yedi adet yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır. Pencere söveleri ve kemerleri

dışa taşıntı yapmaktadır. Cephe kuzeybatı ve güneybatı köşelerinin ikinci kat seviyesine konumlandırılmış pilastrlara sahiptir.

Foto. 30: Kayalık Camisi Batı Cephe

Çizim 2: Kayalık Camisi Batı Cephe Çizimi

Kuzey Cephe (Son Cemaat Yeri): Son cemaat yeri kısmında ayrıntılı olarak bahsettiğimiz bölümdür. Yaklaşık 70 cm. yüksekliğinde duvarlar üzerine yerleştirilmiş demir parmaklıklar ile son cemaat yeri çevrelenmiştir. Mermer kaplı son cemaat mahalline erişim, bu duvarın ortasına yerleştirilen çift kanatlı demir parmaklıklı bir kapıdan girilerek sağlanmaktadır. Harime giriş bir basamakla yükseltilmiş derin bir holden sağlanır. Bu giriş holünün sağında ve solunda kalan kısımlar ise yaklaşık 70 cm. dolguya sahiptir (son cemaat yeri duvarı ile aynı yüksekliktedir). Bu bölümlerin tamamı mermer kaplıdır. Altı adet ahşap sütunun taşıdığı beş gözlü son cemaat yeri, kuzey cepheyi genişletmektedir. Alttaki ve üstteki dörderden sekiz pencere harimin aydınlatılmasına katkı sağlar. Pencere formları doğu cephe ile aynı özellikleri taşır. Dışa taşırılmış pencere söveleri ve kemerleri, profilli söve başlıkları, alt katta ay-yıldız, üstte katta geometrik üç boyutlu pencere kemer kilit taşları, dikdörtgen formlu kat silmeleri, kuzeydoğu köşedeki pilastr ile doğu cepheyi neredeyse tekrar etmektedir.

Harim giriş kapısı, cepheyi birinci kat seviyesinde sağında ve solunda ikişer pencere kalacak şekilde ayırmaktadır. Bu pencerelerin arasına basit nişlerden oluşan mihrabiyeler yerleştirilmiştir. Kapı form ve

bezeme olarak doğu kapısının tekrarıdır. Sadece kapı kimeri sırtını dolanan Barok karakterli bir bezeme kuşağı eklenmiştir. Giriş kapısı aksında, ikinci kat pencereleri arasında yerleştirilmiş ahşap bir mükebbirenin varlığı camiye değer katmaktadır.

Foto. 31: Kayalık Camisi Kuzey Cephe

Çizim 3: Kayalık Camisi Kuzey Cephe Çizimi

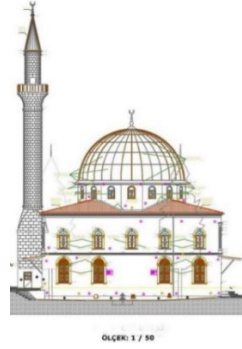

Foto. 32: Kayalık Camisi Kuzey Cephe (2007 Öncesi Görüntüsü)

Güney Cephe: Alttta dört, üstte ise beş pencere ile cephe hareketlendirilmiştir. Güneybatı ve güneydoğu birinci kat seviyesinde yer alan köşe pilastrları, dışa taşıntı yapan pencere söve ve yuvarlak kemerleri, pencere kemer kilit taşı düzenlemesi, kat ve saçak silmesi düzenlemeleri diğer üç cepheyi tekrar eder. Bu cephede diğerlerinden farklı olarak, üç adet (bodrum havalandırması) döşemenin altının nefes almasını, iklimlendirilmesini sağlayan uygulamanın dışa yansıyan delikleridir. Bu havalandırmalar aynı zamanda harimi nem, sıcaklık ve soğuğa karşı dengede tutan bir düzenlemedir.

Foto. 33: Kayalık Camisi Güney Cephe

Çizim 4: Kayalık Cami Güney Cephe Çizimi

5. SÜSLEME:

Kayalık Mahallesi'nde bulunan caminin 20. yy'ın başlarında üretilmiştir. Henüz I. Ulusal Mimarlık etkilerinden söz etmek mümkün değildir. Camide daha çok batılılaşma dönemi etkiler gözlemlenmektedir. Yuvarlak kemerler, dışa taşıntı yapmayan saçak formları, kalın kat silmeleri, köşe pilastrları, Barok ve Ampir üslupta plastik bezemeler sayılabilecek özelliklerdir. Yapı anlatımında ayrıntılı olarak ele aldığımız bu uygulamalar hem duvar yüzeylerinde hem de ahşap aksam üzerinde görülmektedir. Ahşap üzerine uygulamalar kapı kanatları, mükebbire ve minber üzerinde yoğunlaşmaktadır. Duvar yüzeylerine yapılan uygulamalar ise mihrap etrafında ve kubbe kasnağında yoğunlaşmaktadır.

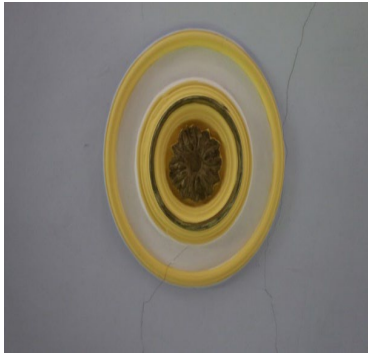

Foto. 34: Kadınlar Mahfili Tonoz Göbeklerine İşlenen Çiçek Bezemesi

Foto. 35: Geçit Bölümünün Üstündeki Pano

Foto. 36: Süpürgelikteki Panolar

Foto. 37: Köşk Kısımındaki Pano

Foto. 38: Kubbe Eteğindeki Bezemeler

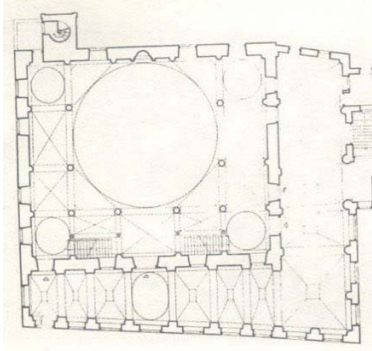
Foto. 39: Harim Giriş Kapısı

KARŞILAŞTIRMA, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

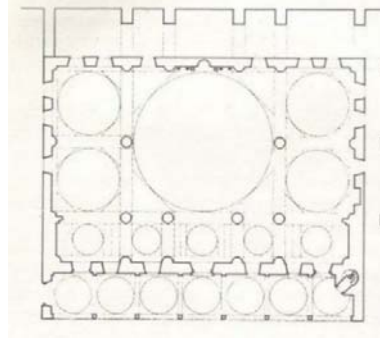
Günümüzde Kayalık Mahallesi'nde yer alan cami, Aydın KTVKKB'nun 30.04.2010 gün ve 2843 sayılı kararı ile tescillenmiştir. 5 gözlü bir son cemaat yerine sahip caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli ve silindirik gövdeli bir minaresi vardır. Caminin harim kısmı, doğu, batı ve kuzey cephelerden “U” şeklinde bir mahfil ile çevrelenmiştir. Kadınlar mahfili tonozvari bir örtüye sahipken, harimin geri kalan kısmı kubbe ile örtülüdür. Kubbe güneyde duvara otururken, doğu, batı ve kuzeyde ise ikişerden 6 ahşap direk ile taşınmaktadır. Caminin mimari özellikleri, yuvarlak kemerli pencere ve kapıları, vurgulanmış kat ve saçak silmeleri, dışa taşıntı yapmayan saçakları, Barok tarzı batı etkili bezemeleri göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında inşa edilen cami tipi özelliklerini göstermektedir. Gösterdiği mimari özellikler ve

süslemeler bağlamında I. Ulusal Mimarlık Öncesi (1908) inşa edildiği fikrindeyiz.

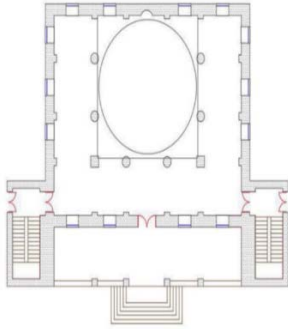
Plan şeması olarak aynı bölge içinde yer alan İzmir Bıyıklıoğlu Camisi (1638) (Plan 2), merkezdeki harim kubbesinin kuzey, batı ve doğu yönden “U” şeklinde sahnlarla genişletilmesine erken ve önemli bir örnektir. Kayalık Camisi plan şemasında olduğu gibi, güneyde duvara diğer yönlerde sütunlara oturan harim kubbesinin üç yönden genişletilmesine başka bir örnek olarak İzmir Hisar Camisi (16. yy sonu) (Plan 3) zikredilebilir (Aslanapa, 1986, 428-430).

Plan 2: İzmir Bıyıklıoğlu Camisi Planı (Oktay Aslanapa'dan)

Plan 3: İzmir Hisar Camisi Planı (Oktay Aslanapa'dan)

Plan 4: Denizli Delikliçınar Camisi Planı (Mimar Necmettin Arslan)

Foto. 40: Denizli Delikliçınar Camisi Harimi

Denizli Kayalık Camisi, 20. yy başında inşa edilmiş ve günümüze kadar büyük oranda özgün plan değerlerini koruyarak gelmiştir. Birkaç restorasyon geçirmiş olmakla birlikte plan şemasını takip eden yerel başka camilere de rastlamaktayız. Bu camiler arasında, Denizli Delikliçınar Camii⁵ gösterilebilir (Plan 4). Delikliçınar Camisinin harimi üç yönden daraltan “U” planlı mahfile sahip olduğunu görmekteyiz. Harimin geri kalan kısmı ise ayaklar ile taşınan bir kubbeyle örtülüdür. Delikliçınar Camisi, Kayalık Camisi plan şemasının yerelde uygulanmaya devam ettiğine önemli bir örnektir.

Günümüze kadar özgünlüğü duvar, pencere açıklıkları, plan şeması ve örtü sistemi ile büyük oranda korunmuş olan tarihsel ve kültürel yaşamımızın özgün bir örneği olan Denizli Kayalık Camisi sanat tarihi ve sosyal yaşam benliği için son derecede önemlidir. Sanat tarihi açısından değerlendirecek olursak, plan şeması, kapı ve pencere formları, düşey taşıyıcı ve üst örtü biçimi büyük oranda üretildiği dönemi yansıtmaktadır. Osmanlının son döneminde üretilen caminin süsleme formlarında ise batılılaşma etkilerini etkin bir şekilde görmekteyiz.

Sosyal benlik açısından ise İzmir’in işgali sürecine saatler içinde tepki gösterecek kadar vatan bilince sahip bir toplumun refleksine tanıklık etmiştir. Millî mücadelenin yurt sathına yayılmasında önemli bir yere sahip olan Müftü Ahmet Hulusi Efendi’nin fetvasını vermek için harekete geçtiği yer olması hesabıyla özeldir.

KAYNAKLAR

ABAY, Eşref (2012). “Beycesultan”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (Edt. Çilingiroğlu, A. vd.), İzmir: Arkadaş Matbaacılık Ltd. Şti.

AKÇOKOCA AKÇA, Fahri (1945). *Küçük Denizli Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi.

⁵ 1952 yılında inşa edilen yapı, 08.05.2002 tarih ve 10638 sayılı İzmir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile tescillenmiştir.

BAYKARA, Tuncer (1994). “Denizli”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul.

BAYKARA, Tuncer (2007). “800 Yıl Önce Denizli Topraklarının Fethi”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, C.1, Denizli, s. 45-46.

ÇEVİRİMLİ, Nilgün (2017). “Denizli ve Çevresinde Yer Alan Bazı Câmilerin Yapı Elemanlarının Değerlendirmesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 47, Ankara, s.169-204.

Denizli Kültür Envanteri (2014). Laodikeia Web Reklam Yayıncılık ve Organizasyon Hizmetleri, Denizli.

Denizli/Pamukkale Müftülük Arşivi

EROĞLU, Haldun (2007). “Erken Dönem Kaynaklarında Denizli” *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, C.1, Denizli, s. 87-90.

ERYETİŞTİ, Şerafettin (2015). *Kayalık Camii*, Denizli: Ege Reklam ve Baskı Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.

Evlilya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672) (1935), C. 9, İstanbul: Devlet Matbaası.

GÖKÇE, Turan (2000). *XVI VE XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNCE, Kasım (2011). “Denizli Camileri ve Denizli’nin Kentleşmesi Üzerine”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu*, Denizli: Yeni Merhaba Yayıncılık, s. 446-453.

İNCEOĞLU, Necati (2000). *Geleneksel Türk Mimarisi Denizli*, İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.

KARABIYIK, Hümeyra (2012). *Denizli’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Kadar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

KODAL, Tahir (1998). “Millî Mücadelede Denizli ve Önemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 42, s. 1021-1043.

KODAL, Tahir (2012). “Milli Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa Ve Denizli İlişkileri”, *Belgi*, S. 3, s. 241-250.

ÖNTUĞ, Murat Mustafa (2007) “18. Yüzyıl Denizli’deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, C.1, Denizli, s. 189-199.

YİĞİT, Turgut (2007). “M.Ö. 2. Binyılda Denizli ve Çevresi”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, C.1, Denizli, s. 7-11.

İnternet Kaynakları:

<https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211828/camiler.html>-Erişim 21.02.2021

<http://www.denizli.gov.tr/tarihce#:~:text=Denizli'de%201876%20y%C4%B1%20ilk,da%201923'te%20il%20olmu%C5%9Ftur.-Erişim 21.02.2021>

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN İTTİHÂD-I İSLÂM'A BAKIŞI Süleyman ÇAM*

Giriş

İttihâd-ı İslâm; Müslümanların düşünce, siyaset ve devlet alanlarında birlik olmaları, bu birliği bozan ve engelleyen bütün faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar şeklinde tanımlamak mümkündür (Kara 1986: XLI).

Abdülhamid zamanında Osmanlı Devleti'nde Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerin kötüye gitmesi, Batılıların Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyanlar lehine faaliyetlerde bulunması, İslâm coğrafyasının Avrupalılar tarafından istila altına alınması sonucu İslâm dünyasında özellikle de Osmanlı Devleti'nde İttihâd-ı İslâm lehine fikir cereyanı oluşmaya başladı. Aslında İttihâd-ı İslâm'ın bir siyasî-dinî kavram olarak ortaya çıkışı II. Meşrutiyet'in ilanından yaklaşık 40 yıl öncesine dayanmaktadır (Kara 2014: 89). Çünkü 19. yüzyıl sonlarında Almanların Alman Birliğini (Pan-Germanizm) kurması bunu İtalyan Birliğini takip etmesi, Rusların ise Slav Birliğini (Pan-Slavizm) oluşturması Müslümanları harekete geçirmiştir (Ubeydullah 1326: 363). Dolayısıyla bütün bu olup bitenleri gören Abdulhamid, İslâm dünyasında İslâm Birliği (Pan-İslamizm) fikri lehindeki akımları kabul etmiştir (Dalkıran 2000: 16). Böylece İslâm birliği fikri, devlet tarafından resmen ilk önce Abdülhamid tarafından benimsenmiş oldu.

İslâm birliğinin sağlanması ve mezhep çatışmalarının da önüne geçmek için çaba gösteren Abdülhamid, engel olarak gördüğü Şîî İran'da, bu konuda propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Sünnî ve Şîîler arasındaki ayrılıkların kaldırılması hususunda anlaşmaya varılacağını ve bunun İslâm birliğine katkı sağlayacağına inanmış ve bu amaçla yine o dönemde hem Sünnîleri ve hem de Şîî mezhepleri yakından tanıyan ve İslâm birliğinin sağlanması için çaba gösteren Cemâleddin Efgânî'yi (ö.

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm ve İtikadî İslâm Mezhepleri Anabilim suleymancam@osmaniye.edu.tr ORCID orcid.org/0000-0002-4588-8491.

1315/1897) İnan'a g6ndermiştir. Ancak bu fikirler, şi İnan tarafından, b6y6k bir İsl6m birliği içinde eriyip yok olmak ve T6rk h6kimiyyetine girme kaygısından dolayı olumlu karşılanmamıştır (Dalkıran 2000: 17).

Abd6lhamid'in savunduğu İttih6d-ı İsl6m'ın iki temel amacı vardı. Bunlardan birincisi Osmanlı M6sl6manları arasında bir 6l6de bir siyasi birlik ve dayanışma sağlayarak 6lkenin daha fazla b6l6nmesine engel olmak, ikincisi ise ne pahasına olursa olsun barışı korumaktı (Karpat 2001: 379). Dolayısıyla Abd6lhamid d6neminde sıkça dile getirilen "İttih6d-ı İsl6m" kavramı, dışarıdan gelen tehlikelere karşı M6sl6manların mevcudu koruma ya da tek bir devlet olma gayesi olarak algılanmıştır.

Abd6lhamid'in İttih6d-ı İsl6m politikasını d6nemin İsl6mci yayın organlarından başta *Sıratımuştakım* ve diğer bazı mecm6uların desteklediklerini g6r6r6z. Bu dergilerde batı d6nyası karşısında İsl6m 6mmetinin birliğini sağlayacak İttih6d-ı İsl6m'a dair oldukça fazla makale yer almıştır.

Bu makalelerde nifak, şikak, cehalet ve ataletten dolayı zillete ve sefalete d6şen M6sl6manların ve İslamiyet'in g6nden g6ne felakete s6r6klendiği, Hıristiyan h6k6metleri altında sefalet çektikleri, başta İnan olmak 6zere b6t6n İsl6m 6lkelerini Osmanlı halifesiyle ittifak ederek M6sl6manların lehine İsl6m d6şmanlarına karşı samimi bir birliktelik g6stermeleri gerektiği, b6t6n M6sl6manların da din kardeşliğini teyit edecek bir Pan-İslamizm'in kurulması vurgusu yapılmıştır (İbrahim 1326: 33-36). Dolayısıyla İttih6d-ı İsl6m'ın sağlam bir şekilde oluşması sadece M6sl6manların yararına değil b6t6n d6nya insanlığının faydasına olacağı inancı oluşmuştur.

1908 Devriminden sonra Osmanlılık ve T6rk6l6k akımları karşısında İttih6d-ı İsl6m, İsl6m'ın 6z6ne d6n6ř ve İsl6m birliği d6ř6ncesiyle ortaya çıkmıştır. İttih6d-ı İsl6m, Said Halim Paşa, Mustafa Sabri Efendi, Dervif Vahdeti ve Mehmet Akif Ersoy gibi birçok ismi b6nyesinde barındırma 6zelliği g6stermiştir.

İsmail Kara, kapsayıcı bir İttihâd-ı İslâm tanımı şu şekilde yapmıştır:

“19. ve 20. yüzyılda Batı'nın meydan okumalarına, sömürgeciliğine karşı siyasal; pozitivist, materyalizme, oryantalizme karşı bilimsel ve felsefi, modernleşme adına uygulanan Batılılaşma politikalarına karşı kültürel ve sosyal bir cevap verme tarzı olarak beliren ve İslâm dünyasının içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulup, yeniden hâkim konuma gelebilmesi için İslâm'ın siyasî, bilimsel, kültürel, toplumsal bakımdan yeterli donanımları haiz bir din olduğunu savunan, ancak bunun için Müslümanların din anlayışlarının, sosyal yapılarının değişmesini öngören ve bütün Müslümanların birleşmelerini amaçlayan, aktivist, idealist, modernist, savunmacı ve eklektik yanları olan siyasal, düşünsel ve bilimsel çalışmaların, çözüm arayışlarının, girişimlerin adı olarak tanımlanabilir” (Kara 1987: 27).

İslâmcılar Osmanlı Devleti'ni ve İslâm dünyasını içine düştüğü, yokluk, sefalet, cehalet, atalet ve zilletten kurtarmak için tek çıkar yolun; Müslüman toplumunu tekrar İslâm'ın prensiplerine döndürmekle olacağı kanaatine vardılar (Tunaya 1998: 25, Yurdaydın 1971: 172). Kısaca söylemek gerekirse İslâmcılar; kurtuluşun başlıca reçetesini toplumu İslâmlaştırmakta aramışlardır. II. Meşrutiyet'ten sonra İslâmcı aydınlar, birçok gazete ve dergilerde yazsalar da *Sırâtülmüstakîm* ve *Sebîlürreşâd* mecmûası etrafında İslâmcılık fikrini oluşturmak üzere toplanmışlardır. 20. yüzyılın Türk-İslâm dünyasına kazandırdığı bir düşünce adamı olan Mehmet Akif ise İslâmcı yazarların ileri gelenleri arasında yer almıştır. Yaşadığı dönemin sosyal hayatını oldukça iyi gözlemleyen Mehmet Âkif, eserlerinde dini konuların yanında İttihâd-ı İslâm gibi siyasî problemlere de değinmiştir.

Mehmet Âkif, adeta bir hayat felsefesi haline getirdiği ittihâd düşüncesi, onun fikri temellerinin üzerine oturtulduğu esas yapı ve sürekli olarak beslendiği bir kaynak vazifesi görmektedir. Mehmet Âkif'e göre dünya-ahiret, din-dünya, din-şeriat ve din ile devlet arasındaki ilişkinin karşılığı ittihâddir. Dolayısıyla bunların birbirinden kesinlikle ayrılması gerekmektedir (Kaya 2009: 105).

Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'nin en buhranlı, siyasî istikrarsızlığın ve savaşların en yoğun olduğu bir dönemde yaşamıştır.

Aydınların bu buhranı aşmak için gösterdikleri gayretlerin ürünü olan ve II. Meşrutiyet'in ardından gelişme alanı bulan siyasî ve ideolojik cereyanlar arasında Mehmet Âkif, İslâmcılık denilen akımın içinde yer almıştır. Ayrıca Mehmet Âkif, çocukluğundan beri aile çevresinde, mekteplerde, arkadaş ortamında tam bir İslâm kültürüyle büyümüş, inancı, ahlâkı ve yaşayışıyla İslâm'dan tâviz vermemiştir (Okay-Düzbağ 2003: 436). Mehmet Âkif'e göre İttihâd-ı İslâm siyasî ve dinî olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla Mehmet Âkif'in eserlerinde yer alan İttihâd-ı İslâm çağrısını şu başlıklar altında ifade etmemiz mümkündür:

1. Siyasal Bağlamda İttihâd-ı İslâm

Balkan Harbi ve akabinde yaşanan Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgi, düşmanın İstanbul'a, İslâm dünyasının kiblegâhına ve Anadolu'nun içlerine girmesini Türk askeri, aydını, devlet adamı ve halk, hazmedemediği gibi Mehmet Akif de devletin ve halkın içinde bulunduğu acı durumu kabullenemeyerek açıkça İttihâd-ı İslâm çağrısı yapmıştır. Mehmet Âkif'e göre öncelikle Müslümanlar arasında siyasal anlamda birlik ve beraberliği sağlamak gerekmektedir. Dolayısıyla Mehmet Akif yazılarında, İslâm birliğini tekrardan canlandırma adına toplumsal sorunlara değinmiş ve bunların nedenlerini tespit edip yapılması gerekenleri dile getirmeye çalışmıştır.

Dünyadaki Müslümanların içinde bulunduğu durumdan bahseden Mehmet Âkif, o dönemde İslâm dünyasına bakıldığında her birinin muhtelif gruplara ayrıldığını, Afrika Müslümanlarının İslâm'ın samimiyetinden uzak, Malezyalıların kendi aralarında ticarî faaliyetlerle meşgul, Çin Müslümanlarının genel itibarıyla dağınık ve merkezden oldukça uzak bulduklarını, Tatarların asimile edildiklerini, Afganlıların çöller ve dağlarda ayrı yerde yaşadıklarını, İranlı Müslümanlar içerisinde Şîa teşkil ettiğinden onlar da mazilerine bakarak hususi emeller peşinde koştuklarını, İngiliz sömürsündeki Hindistan Müslümanlarının Budistlerle daima mücadele içinde yaşadıklarını, Arapların İslâm âlemi üzerinde hâkimiyet kurma hevesinden vazgeçmemiş olsalar da kabile

reisleri ve kabileler arasındaki nefret ve zıtlıklar dolayısıyla eski üstünlüklerini kaybettiklerini, Hollanda sömürüsü altında bulunan Endonezya'ya varıncaya kadar dünyanın dört bir yanındaki İslâm ülkelerinin hürriyet ve istiklalleri için gözlerini Osmanlı'ya diktikleri bir dönemde birlik ve beraberliğin lüzumuna dikkat çekmiştir (Hülagü 1994: 233-234).

Mehmet Âkif'in eleştirilerinin birçoğu yaşadığı dönemdeki sosyal problemlerden olan Müslümanların birlik içinde olamamaları ve tefrikaya düşmeleri olmuştur. Geçmişten itibaren birlik ve beraberlik içinde yaşamayı sürdüren bir toplum olarak son zamanlarda Batı'nın siyasî çıkarları uğruna İslâm birliğinden ödün verenleri şiirlerinin birinde şu şekilde eleştirmektedir:

“Vahdet” mi şîârıydı? Görün şimdi gelin de:

Her parçası bir mel'abe eyyâmın elinde!

Târihinde mev'ûd-i ezelken “ebediyyet”,

Ey, tefrika zehriyle şaşırılmış giden, ümmet!

“Nisyân”a çıkan yolda mı kaldın güm-râh?

Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâh!” (Ersoy 2014: 407).

Ayrıca Mehmet Âkif, yazılarında Müslümanların birbirinden habersiz yaşadıklarına dikkat çekmektedir. O, İslâm birliği ve beraberliğini tavsiye ederken Müslümanların, değil birlik kurmak, birbirinden haberdar bile olmadıklarından muzdariptir. Onun tespitlerine göre hem aynı ülkedeki hem de farklı ülkelerdeki Müslümanlar birbirini tanımamaktadır. Bu basit gibi görülen sorunun sonuçları, ülke bütünlüğü ve İslâm birliği açısından bir felakettir. Ona göre Müslümanları çok iyi tanıyan düşman, bu bilgisizliğimizden faydalanarak bizi kolayca ele geçirmektedir. Dolayısıyla da Müslüman birliği bozulmakta, bunun da ötesinde İslâm birliği yok olmaya yüz tutmaktadır (Ersoy 13 Kânûnievvel 1336: 378-382).

İttihâd'ın bozulmasıyla İslâm âleminin de parçalandığına dikkat çeken Mehmet Âkif'e göre İttihâd bozulmasıyla ilim ve fennin ilerlemesi durmuş, sanat, ticâret ve ziraat alanlarında gerilemeler olunca yoksulluk

baş göstermiş, cehâlet artmış ve bu arada Müslümanlar birbirleriye uğraşırken de Avrupa Müslümanlardan aldıkları ilimleri, fenleri geliştirerek İslâm dünyasına karşı tasalluta başlamış ve sonuçta ecnebilerin İslâm beldelerini ele geçirmesiyle büyük İslâm âlemi parçalanmıştır (Ersoy 11 Teşrînisânî 1326: 206).

Mehmet Âkif, çözüm yolu olarak kurtuluşun başlıca reçetesini siyasî yönüyle Müslümanlar arasında İttihâd-ı İslâm'ın sağlanmasında aramıştır. Bunun için Mehmet Âkif, Balkan savaşları sonunda ülkenin içine düştüğü vahim durum karşısında ümitsizliğe düşmeyerek, Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak ve orduya yardım gibi konularda Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde vaazlar vermiştir (Okay-Düzbağ 2003: 433). Diğer taraftan Anadolu'yu karış karış gezerek halkın gayretini artırıp maneviyatlarını yükselterek milli mücadelenin ve İttihâd-ı İslâm'ın gerekliliğini anlatmıştır. Ayrıca Mehmet Âkif, *Sebilürreşâd* dergisinde yayımlanan yazılarında toplumun temel direğinin din olduğuna, din ile milletin bir olduğuna, hangi ırktan ve milletten olursa olsun dünyadaki bütün Müslümanların mevcut halifenin etrafında toplanmaları gerektiğine işaret etmiştir.

Mehmet Âkif, Batı'nın Osmanlı Devleti'ne göre daha ileride olduğuna dikkat çekerek onlardan bilim ve tekniğinin alınması gerektiğini savunmuştur. Ancak Batı'nın ahlâk ve maneviyattan uzak olduğunu ileri sürerek taklit edilmesine dikkat çekmiştir (Ersoy 6 Kânûnievvel 1328: 262).

Mehmet Âkif, İttihâd-ı İslâm'ın siyasî yönüyle gerçekleşebileceği konusunda İran'ın bunu yapabilecek konumda olmadığından ancak Osmanlı'nın yapabileceğine inanmaktadır. *Sebilürreşâd* mecmuasındaki bir makalesinde Mehmet Âkif, Osmanlı'yı, "Hükümet-i İslamiye" şeklinde tanımlamış ve İslâm birliğini sağlayacak bir kuvvet olarak gördüğünü şöyle dile getirmiştir:

“Eğer yaşamak istiyorsak bu ruhu öldürmeyelim. Yani vahdet-i İslamiyeyi tarumar edecek hareketler şöyle dursun, tahriklerden bile Allah’a sığınalım. Şu son hükümet-i İslamiye ağıyâra karşı yekpare bir kitle, mersus bir bünyan halinde kaldıkça, bütün dünya bir araya gelse devrilmek değil kımıldanmaz bile !” (Şengüler 1990-1992: 146).

Aynı şekilde Mehmet Âkif, İslâm ittihâdının Osmanlı sayesinde yeniden sağlanabileceğini Süleymaniye Cami kürsüsünde verdiği bir vaazda dile getirmiştir. Mehmet Âkif, İttihâd-ı İslâm’ın sağlanamaması durumunda İslâm hilafetinin yıkılacağını ve bu durumda da bütün Müslümanların sarsılacağını, aynı zamanda bütün İslâm ülkelerinin de aşırı bir şekilde zarara maruz kalacaklarına dikkat çekerek şu sözleriyle Hilafet kurumunu göstermiştir:

“İslâm’ın son penahı bu hükümdür; dinin son yurdu burasıdır. Ah, ya Rabbi sen o günleri gösterme, bu da giderse Müslümanlığın hali ne olur? O zaman ne namaz kalır ne cami ne namus kalır, ne aile; ne Hac kalır, ne Beytullah! Vallahi hepsini çiğnerler, yıkarlar... Vallahi yıkarlar... Yüzlerce milyon İslâm’ı taht-ı esaretlerinde tutan o hükümetler şimdilik hep bu hükümetten biliyorlar: Diyorlar ki: “Müslümanların meydana bir hükümetleri var. Şâyed dinlerine, Kâbelerine hücum kalkışırsak hepsi onun etrafında toplanırlar, neticesi bizim için hoş gelmez.” Hilafeti de verdikten sonra görürsünüz: şiar-ı dinden bir şey bırakırlar mı?” (Ersoy 14 Rabîülevvel 1331: 407).

Mehmet Âkif, genelde yazılarında ve vaazlarında Müslümanların ümitsizliği, tembelliği, ihtirâsı, tefrikayı tamamen bırakarak azim ve mücâhede etmeleri, özellikle de ittihâdı sağlamaları gerektiği vurgusunu yapmıştır (Ersoy 25 Teşrinisâni 1336: 259). Ona göre cemaatten uzaklaşmak Allah’dan uzaklaşmak gibidir. Allah’ın eli cemaatin üzerindedir ve cemaatte rahmet, ayrılıkta ise azâp vardır (Ersoy 3 Kanun-i Evvel 1336: 269).

Siyasal bağlamda bütün dünya Müslümanlarını kapsayacak olan İttihâd’ın gerçekleşmesi, Kurtuluş Savaşı yıllarında imkânsız gibi görününce Mehmet Âkif, pragmatik olarak konuyu ele almış ve geriye kalan Müslümanların bu şuuru kazanması için çabalamıştır (Kaya 2009: 123). Müslümanların birbirlerine karşı kayıtsız kalmalarına hayıflanılan Mehmet Âkif, Hz. Peygamber’in, İslâm cemaatinin her bir bireyi ile özel olarak ilgilenmesi ve varsa sıkıntılarını gidermesinden hareketle, tevhid

bilincinin oluşması için tarihi referanslar göstererek ilk dönemki Müslüman toplumların uygulamalarına vurgu yapmıştır (Çarkçı 2021: 126-37). O yıllarda Kastamonu'dan Anadolu halkına şöyle seslenmiştir:

“Fahr-i Âlem Efendimiz ümmetiyle bu kadar meşgul iken, her birine karşı bu derecelerde alakadar iken bizler bugün bunun büsbütün aksine olarak yekdiğerimizden külliye ayrı, külliye bihaber, birbirimize karşı büsbütün yabancı bulunuyoruz. Avrupalılar olmasa dünyanın nerelerinde ne kadar Müslüman olduğunu da bilemeyeceğiz. Dünya'nın başka taraflarını bırakalım. Konyalı Ankaralıdan, Ankaralı Kastamonuludan, Kastamonulu Sivahlıdan, Sivahlı Erzurumludan, Erzurumlu Diyarbekirliden acaba hiç haberdar mı? Yahud haberdar olmak lüzumunu bir kere olsun duymuş mu?” (Ersoy 13 Kânünevvel 1336: 280).

Bu ifadeler Mehmet Âkif'in İttihâd-ı İslâm'ın gerçekleşebileceği hakkında ümidini kaybetmediğini göstermektedir. Anadolu insanının şahsında Türkiye topraklarında gerçekleşecek bu ittihâdın ileride bütün İslâm âlemini de kapsayacağı düşüncesi, Mehmet Âkif'e ümit vermektedir. Mehmet Âkif, özellikle bu dönemde İslamiyet'in yeniden Türkler tarafından ayağa kaldırılacağı düşüncesini öne çıkarmış bulunmaktadır (Çarkçı 2021: 137).

Yine Mehmet Akif bir şiirinde İslâm âlemini ve dinin koruyucusu olarak Osmanlı hükümetini göstermekte bu gücünün kaynağı ve sorumluluğunun gerekçesi olarak da Hilafet kurumuna işaret eder:

“Zavallı Âlem-i İslâm eğer sâlibe henüz

Sarılmıyorsa, kolundan çeken: Hilâfetiniz.

Hilâfet olmasa: Dünyâ tanassur eyleyecek...

O halde, şimdi bizim hakkımız değil ölmek” (Ersoy 2014: 225).

Ancak Mehmet Âkif'in tespitlerine göre içinde bulunduğu zilleti kadere yükleyen, elinden geleni yapmadan her işini kaza ve kadere havale eden Müslümanların yanlış kader anlayışından dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü hızlanmıştır. Bu durumu da “Fatih Kürsüsünde” adlı şiirinde şu şekilde ortaya koymuştur:

“Kader miş! Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru,

Belanı istedin. Allah da verdi. Doğrusu bu” (Ersoy 19 Muharrem 1332: 225)

“Sarılmadan en ufak bir işinde esbâba,
Muvaffakiyete imkân bulur musun aceba,
Kader senin dediğin yolda şer’a bühtandır;
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrandır” (Ersoy 27 Şubat 1329:
1).

Akif’in İttihâd-ı İslâm’a engel olarak gördüğü diğer ayrılıkçı hareket türü olan ırkçılık, onun hayatı boyunca mücadelesini verdiği ve eleştirdiği bir düşünce biçimidir. Mehmet Âkif, Müslümanların birliğine engel bir unsur olarak ele aldığı bu fikir akımı hakkındaki görüşünü şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Sen! Ben! desin efrâd, aradan vahdeti kaldır;
Milletler için işte kıyâmet o zamandır.
Mâzilere in, mahşer-i edvâr-ı bütün gez:
Kânûn-i İlâhî, göreceksin ki değişmez” (Şengüler 1990-1992:
9/253).

Mehmet Âkif, yanlış dini anlayışların ve uygulamaların Müslümanları tembelleğe ve cehalete mahkûm ederek onları asıl kimlikleri olan Müslüman kimliğini inkâr etme noktasına varacak kadar batının taklit edilmesinden rahatsızlık duymuştur. Ona göre geriliğe sebep olan şey İslamiyet’ten ve İslâmî unsurlardan uzaklaşmış olunmasından kaynaklanmıştır. Mehmet Âkif, İslâm’ın, özüne, saf ve temiz olana ve hakikatine dönülmesi gerektiğini çözüm önerisi olarak sunmaktadır. Yani Mehmet Âkif, Kur’an-ı ve Sünnet’i olduğu gibi kabul etmeyi amaçlarken geçmiş dönemlerden gelen birtakım yanlış hurafelerden meydana gelerek İslâm’ın yanlış yorumlanmasına ve anlaşılmaz kılınmasına yol açan değerlerin tespit edilerek bunların yok edilmesini dile getirmektedir.

İslâm’ın terakkiye mâni olduğunu iddia edenlerin aksine Mehmet Âkif, İslâm’ın terakkiye mâni olmadığı gerçeğini bütün yönleriyle ispatlamaya çalışmıştır. Öncelikle Mehmet Âkif, farklı milletlerden teşekkül eden Avrupa’nın Müslümanları örnek alarak büyük medeniyetler inşa ederken Müslümanların ise ilerleme sağlayamamalarını ve geri kalma

nedenlerini sorgulamıştır. Ancak İslâm âleminin terakki edememesinin nedenlerini belli ırklara, kavimlere ve hükümetlere bağlamayı doğru bulmamıştır. İslâm'ı yanlış anlayarak onu ilerlemeye engemiş gibi görenleri İslâm'ın ruhunu iyi anlayamamakla eleştirmiştir. O, İslâm tarihinin ilk dönemlerine bakanların, Müslümanların parlak medeniyetler inşa ettiklerini, İslâm medeniyet tarihini inceleyenlerin ise İslâm'ın dünya ve ahiret mutluluğunu sağladıklarını göreceklere belirtir. Dolayısıyla o, Müslümanların gelişmelerini İslâm'a sarılmalarına bağlamaktadır. Ona göre başarının sırrı birlik ve sevgidir. O, Müslümanların geri kalmalarının nedenlerini; İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve hadislerin teşvik ettiği ilim ve irfandan mahrum bir insan yığını haline gelmelerine bağlamakta, terakkinin ancak Müslümanların İslâm'ı anlamaları, yaşamaları ve İttihâd-ı İslâm'la mümkün olacağına inanmaktadır (Ersoy 3 Kânunuevvel 1336: 267-271).

Mehmet Âkif'e göre Müslümanlar bir dönem Kur'an'a ve Sünnete itiba ederek gerçekleştirdikleri ittihâd sayesinde İslâm'ın şânını yükseltmişler, dünyaları fethetmişler, küfür ve dalâletle karanlıkta kalan memleketleri iman nuruyla aydınlatmışlardır. Milyonlarca insanları esâretten, zulümden kurtarmışlar, İslâm devletleri kurarak adâleti sağlamışlar ve dünyanın dört bir yanını himayeleri altına almışlar, buraları imar ederek istedikleri şekilde yönetmişlerdir. Bu ittihâd sayesinde doğunun en ücra köşesinde bir Müslüman'ın kalbi incinmesi durumunda bütün dünyadaki Müslümanların vücûdu sızlamıştır. Dünyanın bir tarafında bir Müslüman'ın hakarete maruz kalması durumunda, bütün İslâm dünyası kükremiş bir aslan gibi ortaya çıkmış, kardeşlerini müdafaa etmiştir. Müslümanlar arasında karışık birçok topluluğun olmasına rağmen ezelden bir ümmet, bir aile bir vücut imiş gibi aralarında hiçbir ayrılık gayrılık görülmemiştir. Herkes İslâm'ın ilerlemesini, milletin yükselmesini düşünmüştür. Herkes elinden gelen iyiliği esirgememiş, malıyla, canıyla, kanyla, Müslümanlığa çalışmıştır (Ersoy 11 Teşrînisâni 1326: 206).

Müslümanlar, İslâm'dan uzaklaşmalarından dolayı birliği ve dirliğini bozmuş, İslâm âlemi parçalanmıştır. Birlik ve beraberliğe vurgu yapan Mehmet Âkif, bu konuda “İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar Öldürür” başlıklı bir vaazın da bu hususa şu ifadeleriyle dikkat çekmiştir:

“Ey mü'minler! Hepiniz Allah'ın habl-i metinine, din-i celil-i İslâm'a elbirliği ile sarılınız, Allah'ın ve rasulünün emirlerine itaat, nehiyelerinden ictinâb idiniz, hiçbir zaman ayrılmayınız, kalpleriniz, ruhlarınız daima sımsıkı birbirinize bağlı olsun! Allah'a ve Rasulüne itaatle aranızda her türlü niza'ı, çekişmeyi terk idiniz. Siz bütün mü'minler kardeşsiniz kardeş gibi geçinmelisiniz. Eğer niza ider, kavgaya tutuşursanız dağılırsınız, sonra rüzgârınız esmez olur. Bir hükmünüz kalmaz, düşmanlarınızın zulüm ve kahrı altında mahv olur gidersiniz... Bunun için aranızdan fitneyi, fenalığı kaldırmağa çalışınız. Belâdan, gazapdan çok korkunuz. Zira belâ gelince yalnız fenâlara, zâlimlere erişmekle kalmaz, iyilere de zararı dokunur, bir kaçınınız uğruna bütün ümmet mahv olur” (Ersoy 11 Teşrînisâni 1326: 205).

Mehmet Âkif'e göre Müslümanlar hep tefrika, nifâk ve şikâktan dolayı kan ağlamaktadır. Artık bundan sonra milletin uyanması, okuması, bütün felâketlerin hep tefrika yüzünden geldiğini anlaması ve ona göre bir çare bulması zorunludur. Mehmet Âkif'e göre çözüm İttihâd-ı İslâm'dadır. Dinî yönüyle Müslümanlar, yaşadıkları felâketlerden ibret alarak uyanmalı, bütün tefrikalardan vazgeçmelidir. Zaman artık tefrika zamanı değil, ittifak ve birleşmek zamanıdır. Ona göre geçen geçti, olan oldu, zaman artık matem tutacak, esef edecek, kederlenecek zaman değildir. Mâtem ölüyü diriltmediği gibi esef geçmişi geri getirmez ve keder de musîbeti def etmez. Bütün mü'minler kardeş olmalı, İslâm beldelerinde yaşayan herkes vatandaş bilerek el birliğiyle yükselmeye çalışmalı, birleşmeli ve tanışmalıdır. Bütün Müslümanlar inanarak aralarındaki tefrikaları, kalplerindeki kıskançlıkları terk ederek hepsi Allah'ın dinine sarılmalıdır. İyi bir ittifâk ve sımsıkı bir ittihâd ile birbirlerine bağlanarak hep birlikte terakkîye çalışarak Allah'ın ve Rasûlü'nün emrini yerine getirmeye gayret etmelidirler (Ersoy 11 Teşrînisâni 1326: 206; Ersoy 25 Teşrînisâni 1336: 252).

O, İttihâdın sağlanması için sürekli Müslümanları cesaretlendirmeye çalışmıştır. Allah'ın inayet kapılarının kapanmadığını,

dolayısıyla ümitsizliğe kapılmayarak çalışan her bir Müslüman için aşılamayacak engelin, ulaşılamayacak hedefin olmadığına inanır. Azme, tevekküle sarılmak suretiyle her maksadın elde edilebileceğini ve insanın çalışmakla yükselemeyeceği hemen hemen hiçbir şeyin olmadığını vurgular. Zillet ve sefalet içinde, yumruk ve hakaret altında sürünmenin yaşamak olmadığını ise şu dörtlükle belirtir:

Bastığın hâk-i siyehden tutma alçak nefsin;
Sâbit ol azminde dehr-i bî-sebâtın rağmına.
Hâke yüz sürmekle kâimse yer üstünde hayât,
İhtiyâr et altını hâkin, hayâtın rağmına (Ersoy 3 Şubat 1337: 294).

Tefrikaya karşı çıkan Mehmet Âkif, iman ile ittihâdın zorunluluğunu şu mısralarla dile getirmiştir:

Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet,
“Şu vahdet târumâr ol sun!” deyip saldırma İslâm’a;
Uzaklaşsan da îmandan, cemâ’atten uzaklaşma.
İşit, bir hüküm-i kat’î var ki istînâfa yok meydan:
“Cemâ’atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah’tan” (Ersoy 2014:

380).

Yâ Rab, şu muazzam Ramazan hürmetine,
Kaldır aradan vahdete hâil ne ise;
Yâ Râb, şu asırlarca süren tefrikadan
Artık ezilip düşmesin ümmet ye’se (Ersoy 2014: 456).

Meşhur hikâyeci, yazar ve şâir Ömer Seyfeddin (ö. 1339/1920), Mehmet Âkif’i bir İttihâd-ı İslâm taraftarı olarak şöyle tanımlamaktadır:

“...Safahat’ta umman gibi bazan dalgalanan, bazan sâkin, fakat son derece muhteşem duran bir rûhun akislerini görürüz. Süleymaniye Kürsüsünde, i’tiraz kabul etmez bir şâheserdir. Ben, İttifâk-ı İslâm tarafdârı bir milliyetperver olduğum hâlde, ne vakit bu şâheseri okusam heyecanım değişir; İttihâd-ı İslâm tarafdârı bir utupist (hayâlperest) oluveririm. Bu şâir, ilâhî ihtirâsında son derecede samimîdir...” (Ersoy 2014: 32).

Kıyasası Mehmet Âkif, İslâm birliğini sağlayan bir unsur olarak hilafet’in Müslümanlar açısından önemi üzerinde durmuş, Osmanlı’nın bu birleştirici gücüne dikkatleri çekmiş, Osmanlı’yı parçalayacak her türlü

oluşumun karşısında yer alarak Müslümanların siyasî bağlamda ittihâdını savunmuştur. Dolayısıyla onun hilafet düşüncesinden maksadı İslâm topraklarında yaşayan Müslümanların birliğini sağlamaktır.

2. Dinî Bağlamda İttihâd-ı İslâm

İttihâd-ı İslâm meselesinde Mehmet Âkif'in hareket noktasını İslâm'ın ana kaynakları olan Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. Mehmet Âkif, bu meseleye bir dinî gereklilik olarak bakmaktadır. Kur'an ve Sünnet açısından "İttihâd" fikrine bakıldığında; Müslümanlara sosyal dayanışmayı, birlikteği ve ortak hareket etmeyi tavsiye ve bazen de emreden birçok dinî argüman bulunmaktadır (Kaya 200: 115). Mehmet Âkif'e göre ittihâd düşüncesi dinî bir zorunluluktur. Dolayısıyla çağlar üstü mesajıyla İslâm, her asrın sorunlarına çözüm üretebilen bir dindir ve o bunu:

"Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhamı

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı"

şeklinde ifade etmiştir. O, esasını inanç, emir ve nehiylerde İslâm'dan alan bir hayat tarzı idealini taşımıştır. Bu yüzden, İslâm'ın karşı çıktığı kavmiyetçilik ve benzeri ihtilaf sebepleriyle ortaya çıkan tefrika, husumet ve parçalanmaları asla tasvip etmemiş, bu konudaki fikrini "İttihad yaşatır ve yükseltir, tefrika yakar ve öldürür" şeklinde ifade etmiştir (Çarkçı 2021: 126-127).

Mehmet Âkif, Müslümanlar arasında fesat ortaya çıktığı zamanlarda kurtuluş reçetesi olarak Kur'an ve Sünnet'e tabi olmak gerektiğine vurgu yapmıştır. Mehmet Âkif'e göre sonraki dönemlerde Müslümanlar, Kur'an ve sünnetin ahkâmını uygulamada gevşeklik göstermeye başlayınca aralarındaki bağlar zayıflamaya başlamıştır. Kur'an ve sünnetten uzaklaşan Müslümanlar, birbirlerine karşı haset ve nefret duyguları oluşturmuşlardır. Başkaları tarafından birbirlerine düşman gösterilerek aralarına nifak tohumları saçılmıştır. Bunun üzerine Müslümanlar, birbiriyle çarpışmışlar ve doğru yolları bırakarak israflara,

zevk u safalara dalarak ittihâdı bozmuşlardır (Ersoy 11 Teşrînisâni 1326: 206).

Mehmet Âkif, yazılarında dünyadaki Müslümanların neden bu hale düştüklerini, bunun çözüm yollarını ve yapılması gerekenleri anlatır. Müslümanların Kur'an'da Allah'ın uyarılarına rağmen gözlerini açmadıklarından, meskenetler, ataletler, gayretsizlikler içinde sürüklenip durduklarından bahseder. Üç yüz, üç yüz elli milyon civarında bulunan Müslümanların o günkü haline dikkat çeker. İslâm'ın çalışma ve mücadele dini, şan, şevket, şeref ve azamet rehberi iken Müslüman olduğunu söyleyenlerin, dünyanın muhtelif coğrafyalarında âtıl, batıl, miskin, zelil birtakım yığınları teşkil ettiğini vurgulamıştır. Çözüm yolu olarak bu durumdan kurtulmanın yolunun çalışmak ve ittihâd olduğunu belirtmiştir (Doğrul 1944. 44).

Mehmet Âkif, Müslümanların gözlerini açmaları, kendilerine gelmeleri, asırlardan beri ellerini ve kollarını bağlayan miskinlikten ve umutsuzluktan kurtulmaları, el ele vererek imanla çalışmaları ve İslâm'ı yaşamaları gerektiğinin zamanı geldiğini belirtir (Abdulkadiroğlu 1990: 89).

Taklit, hurafe, taassup ve bidâta karşı çıkan Mehmed Âkif, Müslümanların cehaletlerinin bir sonucu olarak İslâm dinine batıl inançlar ve yeni âdetlerin girdiğini, Dinin temel kaynaklarından olan Kitap, sünnet ve icmâ'nın işlevsiz hale getirildiğini, peygamber adına yalan sözler uydurulduğunu, dinin uygulama prensiplerini kaldırılıp yerine başka prensipler konduğunu ve bütün bunların sonucunda da ittihâdın bozulduğuna inanmaktadır. Özellikle de Mehmet Âkif, temel kaynaklardan kopuşla ilgili serzenişini şu mısralarıyla ifade etmektedir:

“Kitâb'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp attık;

Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.

Yıkıp Şerîat'i, bambaşka bir binâ kurduk;

Nebî'ye atf ile binlerce herze uydurduk!” (Ersoy 2014: 216).

Dolayısıyla Mehmet Âkif, dinin, temel kaynaklardan koparak yanlış bir şekilde anlaşıldığını, bu anlayışın değiştirilip dinin yeniden temel kaynaklarından öğrenilmesiyle dinî birlikteliğin sağlanacağına işaret etmektedir.

Mehmet Âkif, yaşanan hadiselere Kur'an ve sünnet perspektifinden bakarak, sürekli birlik, kardeşlik ve İttihâd-ı İslâm vurgusu yapmaktadır. Mehmet Âkif'in hareket noktasını da âyet ve hadisler oluşturmaktadır. Onun tefsirini yaptığı âyetlerin neredeyse tamamı Müslümanların birleşmesine yönelik olarak yorumlanmıştır. Hadislerden de özellikle, birlik ve beraberlikten, Müslümanların birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliğinden bahsedenler üzerinde durmuştur.

Mehmet Âkif, Müslümanlar arasındaki ittihâdın zorunluluğunu sadece Kur'an ve sünnete dayandırmamakta aynı zamanda Allah'ın tabiatta ve insanlar arasında koyduğu değişmez kurallarda da bu birliğin gerekli olduğunu şu şekilde ortaya koymaktadır. "Demek, milletlerin hayatı, bekası, istiklali, mahkûmiyetten selameti için aralarında vahdet hükümferma olması lüzumu bir kanun-ı ilahi imiş!" (Şengüler 1990-1992: 9/276).

Mehmet Âkif, İslâm'ın şartlarının tamamının birliği sağlayıcı sosyal nitelikte olduğuna inanmakta ve duygularını şu şekilde dile getirmektedir: "Azıcık dikkat olunursa görülür ki: Şeriat-ı Mutahharanın hemen bütün ahkâmı uhuvvet, vahdet esasını tahkim eylemektedir. Namazlar, haclar, zekâtlar, şehadetler, oruçlar, aynı kibleye teveccühler hep Müslümanları birbirine bağlayacak vasıtalar"dır" (Şengüler 1990-1992: 9/80).

Mehmet Âkif, Bayezid Kürsüsünde yaptığı bir vaazında İslâm dininin tevhid dini ve dinlerin en mükemmeli olduğunu ve İslâm dini kadar Allah'ın kullarını birleştiren başka bir dinin olmadığını anlatmıştır. Ona göre İslâm'ın belirlemiş olduğu ibâdetler ile hükümler, Müslümanlar arasında ittihâdı sağlamak içindir. Buna rağmen Müslümanlar kadar tefrika içinde kalmış başka bir millet yoktur. Allah'ın bütün emirlerinde hayat

vardır ve ilk emri de ittihâddır. Çünkü İslâm, ırkı, dili, ülkesi, geleneği ve göreneği farklı olan toplulukları kardeş yapmakla ittihâdı sağlamıştır (Ersoy 24 Kânûnisânî 1328: 374-375).

Mehmet Âkif, namazın cemaatle kılınmasındaki gayeyi vahdet bağlamında şu cümleleriyle izah etmeye çalışır:

“... İkindide şu camide toplandık; aynı kubbenin altında, aynı imamın arkasında namaz kıldık, fakat camiden çıkınca yine birbirimize bigâne oluyoruz. Acaba bu namazlardan Hâlık'ın maksadı ne idi? Bize birbirimizi tanıtmak; Müslümanlardan bir cemaat, bir cemiyet meydana getirmek. Çünkü din cemaatle kâimdir. Cemaatsiz din yaşamaz. Dinsiz cemaat belki yaşar. İslâm'ın cemaate olan ihtiyacı cemaatin İslâm'a olan ihtiyacından ziyadedir. Aleyhisselatü vessalam Efendimiz öyle buyuruyor. Dinin bütün ahkâmındaki ruh: cemaate, vahdete sevk etmektir” (Şengüler 1990-1992: 9/189).

Namaz ibadetinde olduğu gibi Mehmet Âkif, dünya Müslümanlarının yılda bir defa da olsa bir araya gelmesini sağlayan ve İslâm'ın farzlarından biri olan hac ibadetinin önemini ve İttihâd-ı İslâm propagandası için işlevselliğini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Be mübarek adam! Bunların yerine iki üç adam akıllı arkadaş götürsen de Müslümanlar arasında bir teartuf, bir ittihâd husulüne çalışsan olmaz mı? Arapça, Acemce, Rusça, Tatarca konferanslar vermek, hutbeler irad etmek; Mağrib-i Aksâ'dan gelen Arabı Hint'ten, Çin'den, Sibiryâ'dan, Afgan'dan, buradan giden hüccâc ile tanıştırmak; umumun musab olduğu ictimâi hastalıkları ortaya koyarak buna elbirliğiyle çare aramak ihmal olunacak bir iş midir?” (Şengüler 1990-1992: 5/75-76).

Yine Mehmet Âkif, Kastamonu'da verdiği bir vaazında; hacın ittihâdı sağlamadaki fonksiyonunu anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ya o, arzın şarkından, şimâlınden, garbindan, cenûbundan koşup gelen yüz binlerce Müslüman'ı senenin muayyen bir gününde Hicaz'ın muayyen bir sahasına toplayan Hac kadar muazzam, mefîn, bütün Muhammedilere şâmil bir vahdet râbitası nerede görülmüştür? Nerede görülebilir?” (Ersoy 3 Kânunuevvel 1336: 269).

Diğer taraftan Mehmet Âkif, *Sebîlürreşâd*'daki bir yazısında dinî düşünce ve yaşam tarzı ile ilgili bir İttihâd-ı İslâm'ın gerekliliği hakkında görüşlerini de ortaya koymuştur. Ona göre İslâm ümmeti arasındaki ittihâd, İslâm'ın Müslümanlar arasında oluşturduğu toplumsal ve ahlâkî düzenle sağlanır. Ona göre İttihâd-ı İslâm; sadece ne milletleri bir araya getiren din birliği ne de Avrupa'da, Amerika'da ve diğer yerlerde iktisadi

cemiyetlerin, siyasî cemaatlerin kastettiği ittihâd değil aynı zamanda düşüncede, temayülde, vicdanda ve yaşam tarzında ittihâd etmek demektir (Ersoy 3 Kânunuevvel 1336: 267-271).

Mehmet Âkif, bütün dünya Müslümanlarını birbirinden sorumlu hale getirecek olan ittihâd düşüncesini dinî bir gereklilik ve zorunluluk olduğuna inanmakta ve bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

“Bir adam ki Müslümanların derdiyle dertlenmez; onların imdadına koşmaz; o adam hiçbir vakit Müslüman olamaz. Müslümanlık yalnız lafız ile değildir. Sorarım: Şarktaki Müslüman garptakinin imdadına koştu mu? Şimaldeki Müslüman cenuptaki din kardeşinin halinden müteessir oldu mu? Lâ vallahi, olmadı. Öyle ise âlem-i İslâm felaket üstüne felaket göreceğine, birinden kurtulur kurtulmaz başkasına uğrayacağına şüphe etmesin” (Şengüler 1990-1992: 9/226).

Kıscacası yaşanan olumsuz olayların sonucunu dinî yaşantıdan uzaklaşmaya bağlayan Mehmet Âkif'in dinî konular hakkında düşüncelerini dönemin sosyal olaylarını göz önünde bulundurarak ele almıştır. Müslümanların dinî konularda özellikle de zihin dünyalarının karıştığı, ne yapacaklarını bilemedikleri zamanlarda öncelikle Kur'an ve sünnete ittiba etmelerini, ayrıca tefrikadan ve tefrikaya götürecek her şeyden şiddetle uzak durup ittihâd-ı İslâm çatısı altında beraber yürümeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Sonuç

İttihâd-ı İslâm diğer bir deyişle Pan-İslamizm, İslâmcılığın tamamını karşılayan bir kavram değildir. Nitekim Mehmet Âkif'in İslâmcılık anlayışında din, siyaset, ahlâk, medeniyet, ilim ve ekonomi gibi alanlara işaret eden düşünceler bulunmaktadır. Ancak Mehmet Âkif'in söz konusu alanlar arasında siyasal görüşleri daha çok dikkat çekmektedir. Çünkü Mehmet Âkif'in de içinde bulunduğu varsayılan İslâmcılar, kurtuluşun daha çok büyük İslâm ümmeti, halifelüğün siyasi anlamda yeniden ihyası gibi düşünceler etrafında toplanmışlardı.

Balkan savaşları ve Osmanlı'ya bağlı milletlerin Milliyetçilik cereyanı ile beraber Osmanlı'dan kopmalarının hızlandığı dönemde, Mehmet Âkif'in İslâmcılık fikirlerini daha gür bir sesle şiir, yazı ve

vaazlarında haykırmasına neden olmuştur. Diğer taraftan içinde yaşadığı toplumun gerçekliğini de görmezlikten gelmeyerek, onlara faydalı olabilmek için var gücüyle çalışmıştır. Hatta İstiklal Savaşı boyunca milleti harekete geçirmek ve ittihâdı sağlamak için Anadolu'nun birçok ilini dolaşarak hutbeler ve vaazlarla Kurtuluş Savaşı'na en güzel desteği sağlamıştır. Onun tek amacı, Osmanlı'ya bağlı milletlerin birleşip tek vücut olması ve Osmanlının Avrupa karşısında tekrar eski görkemli günlerine dönmesini sağlamaktır.

Mehmet Âkif, özellikle milli mücadele döneminde halkı aydınlatmak için seferber olmuş, vatanın kurtarılması için tüm güçleriyle gayret etmiştir. İslâmcı düşüncesiyle halka dini ve milli duygular aşılımış, bir kısmı söylemle beraber eyleme de geçerek Millî Mücadelenin kazanılmasında büyük pay sahibi olmuştur.

Mehmet Âkif, dünyadaki Müslümanların başına gelen felaketlerin İslâm'dan kopmaktan ileri geldiği ve bu felaketlerden ise tekrar İslâm'a dönmekle kurtulabileceğimiz tezini savunmuştur. İslâm'ın ilerlemeye, kalkınmaya aykırı olmadığını, karşı tarafın iddialarına cevap vermeye çalışmıştır.

Ancak İttihâd-ı İslâm düşüncesine hayatını adanmış ve bu uğurda nice çabalar sarf etmiş olan Mehmet Âkif, İttihâd-ı İslâm idealine yaşarken ulaşamamıştır. Mehmet Âkif, Leyla isimli şiirinde bu idealinin gerçekleşmesinin çok zor olduğunu anlamış biri olarak İttihâd-ı İslâm'ın gerçekleşmesini neredeyse imkânsız olan Leyla'ya benzetmiş ve kendisini de bir Mecnun gibi göstererek bunun çilesini çekmiş, ona kavuşma arzusu ve ümidiyle yaşamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim-ABDULKADİROĞLU, Nuran (1990). *Mehmet Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ÇARKÇI, Akif (2021). "Mehmet Akif Ersoy'un Eserlerinde 'İttihâd-ı İslâm' Düşüncesi", *Mütefekkir*, 8/15, s. 121-142.
- DALKIRAN, Sayın (2000). *Ahmed Fevzi Çorûmî'nin El-Feyzü'r-Rabbânî'si Işığında Osmanlı Devlet'inde Ehl-i Sünnet'in Şîi Akîdesine Tenkidleri*, İstanbul: OSAV Yayınevi.
- DOĞRUL, Ömer Rıza (1944). *Kur'an'dan Âyetler*, İstanbul: Yüksel Yayınevi.
- ERSOY, Mehmet Akif (24 Kânûnisânî 1328). "Beyazıt Camii Kürsüsünden", *Sebilürreşâd*, 9/230, s. 373-376
- ERSOY, Mehmet Akif (19 Muharrem 1332). "Fatih Kürsüsünde", *Sebilürreşâd*, 11/275, s. 225.
- ERSOY Mehmet Akif (27 Şubat 1329). "Fatih Kürsüsünde", *Sebilürreşâd*, 12/287, s. 1.
- ERSOY, Mehmet Akif (14 Rabülevvel 1331). "Hutbe ve Mevâiz: Üstâd-ı Muhterem Mehmet Akif Beyefendi Tarafından Süleymâniye Kürsüsünde", *Sebilürreşâd*, 9/232, s. 405-408.
- ERSOY, Mehmet Akif (11 Teşrînisânî 1326). "İttihâd Yaşatır Yükseltir Tefrika Yakar Öldürür", *Sırat-ı Mustakîm*, 5/116, s. 205-207.
- ERSOY, Mehmet Akif (22 Teşrînisânî 1328). "Makâlât: Hasbihâl", *Sebilürreşâd*, 9/221, s. 232-233.
- ERSOY, Mehmet Akif (3 Kânunuevvel 1336). "Müslümanların Terakkileri İslâm'a Sarılmalarına Bağlıdır", *Sebilürreşâd*, 18/465, s. 267-271.
- ERSOY, Mehmet Akif (25 Teşrînisânî 1336). "Nasrullah Kürsüsünde", *Sebilürreşâd*, 18/464, s. 249-259.
- ERSOY, Mehmet Akif (13 Kânunuevvel 1336). "Tam Müslüman Olmadıkça Felah Yoktur", *Sebilürreşâd*, 18/466, s. 278-282.

- ERSOY, Mehmet Akif (6 Kânûnevvel 1328). “Tefsîr-i Şerîf”, *Sebîlürreşâd*, 9/223, s. 261-263.
- ERSOY, Mehmet Akif (3 Şubat 1337). “Ye’se Düşenler Müslüman Değildir”, *Sebîlürreşâd*, 18/467, s. 293-296.
- ERSOY, Mehmet Akif (2014). *Safahat*, (Haz. M. Ertuğrul DÜZBAĞ) İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- HÜLAGÜ, Metin (1994). *Pan-İslamist Faaliyetler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- İBRAHİM, Abdurresîd (1326). “Hutbe-i Arafat ve İttihâd-ı İslâm-II”, *Teârifü Müslimîn*, 2/27, s. 33-36.
- KARA, İsmail (2014). *İslâmcıların Siyasî Görüşleri I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARA, İsmail (1986). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi-Metinler/Kişiler I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARPAT, Kemal H. (2001). *İslâm’ın Siyasallaşması* (Çev. Şîar Yalçın), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi (1971). *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- KAYA, Hasan (2009). *Mehmet Âkif’in Dini ve Siyasî Fikirleri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- OKAY M. Orhan-DÜZBAĞ, M. Ertuğrul (2003). “Mehmet Akif Ersoy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 28, s. 432-439.
- ŞENGÜLER, İsmail Hakkı (1990-1992). *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı*, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- TUNAYA Tarık Zafer (1998). *İslâmcılık Cereyanı I*, İstanbul: Yeni gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- UBEYDULLAH, Mehmet (1326). “İttihâd-ı İslâm”, *Sırâtumüskîm*, 4/99, s. 362-364.

KAOTİK ANLARDA FIKHİN MİLLETİN DİRENİŞ RUHUNU İNŞA ETME FONKSİYONU -Millî Mücadele’de Sarayköy Örneği Bağlamında-

Sefa ATİK*

GİRİŞ

İslamî ilimler dünyevî ve uhrevî ilimler olarak ikiye taksim edilmekte ve bunlardan özellikle fıkıh ilmi diğer ilimlerden farklı olarak hem dine hem dünyaya hem de dünya-ahiret ilişkisi bağlamında öte dünyaya dair düzenlemeler yapmaktadır. Fıkıh öncelik olarak dünyevî maslahatların tanzimine odaklanması hasebiyle dünyaya yönelik bir ilim, fıkıhla iştilen eden fakih dahi dünyaya yönelik çalışma yapan âlim olmaktadır. Bu düzenleme bağlamında fakihlerin cihat kurumu üzerinden vatan müdafaasına dair bireysel ve toplumsal bilinç oluşturma sadedinde medrese, mescit vb. vasıtalarla üstlendikleri rol önemlidir.

İlahî dinlerin en genci, en yenisi ve en etkilisi olan İslam dini “yaratılışı itibariyle medeni olan”¹ insanın ve yine bir üyesi olarak insanın hayatını idame ettirdiği toplumun sosyal, siyasal, ekonomik vb. yönlerden geliştirilmesi, korunması, sürdürülmesi ve yüceltilmesine özel önem atfetmektedir. İlahî dinlerin sonuncusu olarak İslam, vahyin iniş süreçlerinden itibaren olmak üzere vahyi somut bir gerçeğe ve yaşama dönüştüren sünnet üzerinden çok hassas bir strateji, derin bir entelektüel çaba ve uzun müddeti kaplayan ilmî gayretlerle kurumsallaşma sürecine girmiştir. İslam’ın temel prensiplerini, dünya görüşü ve mesajlarını içeren bu kurumsallaşma çabaları Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere Hz. Peygamber, sahabe, İslam terbiyesinden geçen Müslüman bireyler ve dönemin uleması tarafından sonraki dönemlerde yaşayan nesillere aktarılmıştır

Henüz genç bir din olan İslam, Peygamberinin eliyle “yaratılışı itibariyle medeni olan” insanın medeniyet ile bağını kurmuş Mekke’den

* Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, satik@pau.edu.tr

¹ Subhi Recep Mahmesânî, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Yaşar Çolak, İbrahim Paçacı, Dursun Aygün, Mustafa Baş, Ömer Gülden (Ankara: Türkiye İlahiyatçılar Birliği Vakfı, 2009), 17.

Medine'ye hicret ederek/ettirerek kendi inananları için Medine'de İslam site devletinin temellerini atmıştır. Böylelikle tanımı, sınırları, ilkeleri belli olan bir yönetim mekânizması kurulmuştur. Medine sözleşmesiyle şehrin yönetimi, müdafaası ve muhafazası için gerekli altyapıyı oluşturulmuştur.²

Hz. Peygamber “Medine Toplumun Kuruluşu Bağlamında” mescidin inşası, ensar-muhacir kardeşliği ile Müslümanların birleştirilmesi, Medine sözleşmesi, şehrin nüfus sayımının yapılması ve sınırlarının belirlenmesi³ gibi derinlikli yönetici aklına ilave olarak Medine arazisini sit alanı ilan ederek şehre ontolojik bir kutsiyet de yüklemiştir.⁴

İslam inanç teorisi olarak niteleyebileceğimiz Kelam ilmine göre insanlığın en akıllıları anlamında “fetanet/fitnat”⁵ sıfatı ile nitelenmekle birlikte vahiyle müeyyed olan Hz. Peygamber, vahyin açtığı ufuk, hedef ve ilahî strateji ile birlikte kurmuş olduğu topluluğa karşı ileride oluşabilecek mümkün⁶, muhtemel⁷ tehlike ve tehditlere ilişkin tedbirler konusunda vahiy yolu ile uyarılmıştır. Nitekim ilahî vahiy henüz çiçeği burnunda olan İslam toplumunun mazhariyeti ve oluşabilecek tehditlere karşın “fetih⁸ ve nasr (zafer)⁹” adlarında indirmiş olduğu surelerde müjde ve taktiklerde bulunmuştur.

² Muhammed Hamidullah hocanın konuyu “Toplumun teşkilatlandırılması ve Yeni Düzen” başlığı altında işlemesi manidardır. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, ts.), 1/176-183.

³ Hz. Peygamber “Müslüman olduğunu söyleyen insanları bana yazın” dedi. Biz de 1500 erkeğin ismini yazdık. Bunun üzerine “bin beş yüz kişi ile korkacak mıyız ki? Daha önce korkuyor ve namaz kılacak zorluklarla karşılaşılıyorduk” dedi. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Kitabevi, ts.), 75.

⁴ Hz. Peygamber “Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın adına. Her Peygamber'in haremî (dokunulmaz bölgesi) vardır. Benim haremim, Medine'dir” demiştir. Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 75.

⁵ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam* (Konya: Tekin Yayınları, 1991), 297.

⁶ “Siz yakında kuvvetli bir kavme karşı savaşa çağrılacaksınız”. Fetih suresi- 16.

⁷ “Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, ayetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz”. Âl-i İmrân suresi-2/118.

⁸ “Ey Muhammed! Biz sana apaçık bir fetih verdik”. el-Fetih Suresi-48/1.

⁹ “Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamd ederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir”. en-Nasr suresi-110/2-3.

Hız. Peygamberle başlayan kurumsallaşma ve kurumlar tarihi süreci, Hız. Ebu Bekir ile gelişmeye devam ederken Hız. Ömer ile birlikte deyimim tam karşılığı olarak “Müesseseseleşen Devlet; Hız. Ömer Dönemi”¹⁰ şeklinde zirveye doğru yol almıştır. Nitekim Hız. Ömer, devlete yüklemiş olduğu ülküyü (cihat ve fetih hareketleri) “Hız. Peygamber ve Hız. Ebu Bekir ile birlikte başlayan fetih hareketlerinin devamı” şeklinde sürdürmüş ve böylece bu sosyal ve siyasal hamlelerinin tabii bir sonucu olarak “Beytülmal, Divan teşkilatı, Adalet teşkilatı, Yeni medeniyet merkezlerinin kurulması”¹¹ gibi stratejik organları oluşturmuştur.

Metnimize birincil dereceden kaynak olarak ele aldığımız Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım isimli eser daha henüz giriş bölümünde “Başlangıç: Gençliğimize İthaf” başlığı altında söze girerek Malazgirt ve Sultan Alparslan’a şu cümlelerle atıf yapmaktadır: “Aziz Türk Genci; Tarihinde sayısız zaferleri bilhassa 26 Ağustos 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinde yüz yetmiş bin Bizans askerine karşın Alparslan’ın elli bin kahramanla ne büyük fedakârlıklarla zaferini kazandığını hatırlayarak bil ki, bu büyük millete mensup ve layık bir varlık olmak kolay şeylerden değildir”.¹² Yazarın “ne büyük fedakârlıklara zaferini kazandığını bil ki” ifadesinden hareketle Türklerin İslam’la buluşup akabinde bir *ilay-ı kelimetullah* ülküsünü kendilerine gaye-i hayat seçmesine vurgu yaparak Sultan Alparslan’ın Malazgirt savaşında ve Sultan Fatih’in İstanbul’un fethinde içerisinde buldukları dinî ve sosyolojik arka plana kısa bir değinide bulunulacaktır. Bu dini ve sosyolojik ortamın arka planına vurgu yaptıktan sonra Millî mücadele Denizli Müftüsü Ahmet Hulusî Efendi’nin hitabet ve bildirisine değinilecektir. Dolayısıyla yukarıda sayılan gerekçeler ışığında bu metin; Giriş, İslam’ın Anadolu’yu Merkez Edinişi ve Türkler, Millî Mücadele ve Sarayköy Örneği: Canlı Bir Şahit Emin Aslan ve Eseri, Vatan Savunmasının Felsefi Temellendirilmesine Genel

¹⁰ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (I)* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2014), 1/237–247.

¹¹ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (I)* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2014), 2/113-162.

¹² Tokat Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım* (Ankara: Sarayköy Belediyesi Yayınları, 2017).

Bir Bakış ve Fıkıh İlmi ile Bağı, Toplumsal Düzeni Koruma Bağlamında Fıkıh İlminin Fonksiyonu ve Sonuç bölümünden oluşmaktadır.

1. İSLAM'IN ANADOLUYU MERKEZ EDİNİŞİ VE TÜRKLER

Dört Halife dönemi sonrasında fetih hareketleri ile İslam'la tanışan Türkler kendi kurumsallaşma süreçlerini devam ettirmiş ve İslam'ın cihat ve fetih ülküsünü gaye edinmişlerdir. Böylece İslam dini, adım adım kendi doğal coğrafyası olan Arabistan yarımadasından dışarıya çıkmış, önce Doğu Akdeniz havzasına oradan da öncelikli olarak Emevîlerin fetih hareketleri ile Anadolu Coğrafyasına açılmış sonrasında Türkler eli ile Anadolu'yu kendisine doğal sınırları olarak görmüştür. Nitekim bu bağlamda Türk devletlerinde hükümdara yüklenen anlam ve bu anlam üzerinden uhdesine tevdi edilen sorumlulukların; “halkın refahını sağlamak, Törü (kanun) düzenlemek, muntazam savaş gücü bulundurmak ve *fetihler* yapmaktır” şeklinde maddeleştirildiği görülmektedir. Tabiatı ile bu görev Karahanlılar'ın İslamiyet'i kabul etmesi ile muazzam bir cihat prensibi haline dönüşmüştür. Nitekim Yusuf Has Hâcib'in eserinde bu husus şu şekilde ifadesini bulmuştur: “Ordu ile düşman kâfirini ez. Silahını kâfire çevir. Kâfir ile dövüşerek ölmek, ölüm değildir. Onların putlarını kır yerine *mescit* yap, İslamiyet'i aç, şeriati yay. Böylece seçkin bir şahsiyet olursun ve iyi nam kazanırsın”.¹³

Türklerin Anadolu'ya girişi ile bu coğrafyayı kendisine vatan kılan İslam dini, herkesin gözünün üzerinde olduğu bu kadim topraklarda kalıcı olmak ve bu toprakları kendisine ebedî vatan kılmak için gerekli tüm tedbirleri almıştır. Bu tedbirler bağlamında toplumu tasarlama görevini üstlenen fıkıh ilmine ciddî sorumluluklar yüklemiş hem dinî hem dünyevî yönü olan fıkıh ilmi bu görevi planlı bir şekilde deruhte etmek için kendi temel ana başlıkları içerisinde “cihat ve gazâ” ülküsü ve görevini yerleştirmiştir. Böylece fıkıh ilmi, bu topraklar üzerinde İslam'ın ebedî

¹³ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi* (Ankara: TDVY, 2001), 140.

olarak yaşamasına engel olmak için girişimde bulunan haricî ve dâhilî müdahalelere karşı ciddi bir hazırlık içeresine girmiş olmaktadır.

Nitekim fıkıh ilminin ana başlıklarından birisi olan “*Kitabü’s-Siyer*” veya “*Kitâbü’l-cihâd*” başlığı savaş hukukunu ele almaktadır. Savaş hukuku başlığının içeriği cihat görevi ile başlamaktadır. Cihat görevinin temel amacını vatan müdafaası ve ilây-ı kelimetullah oluşturmakta ve fıkha göre bu görev farz bir ödev olarak tanımlanmaktadır. Fıkıhın temel yaklaşımlarına göre insanların dinî ve dünyevî amaçları vardır, ayrıca dünya nizamı kurulmadan din nizamı kurulamaz ve dünya araç, ahiret ise amaçtır. Dünya ahiretin tarlası olduğuna göre din dünyasız olamadığı gibi dünya da dinsiz olamaz, dolayısıyla mülk ve din ikiz kardeşdir.¹⁴

1.1. Malazgirt Savaşının Dinî ve Psikolojik Ortamı

Hız. Ömer zamanından başlayan asırlarca devam etmesine rağmen bir türlü fetihle buluşamayan Anadolu gazaları 26 Ağustos 1071 Alparslan ile Büyük Selçuklulara nasip olmuş, aynı gün Abbasi Halifesi tarafından hazırlatılan ve yine aynı gün *Cuma* hutbesinde tüm İslam beldelerinde okutulan Hutbenin içeriği şöyleydi: “Allah’ım! İslam sancağını yücelt. Şehinşâhu’l-Azam Sultan Alparslan’ın senden dilediği yardımı esirgeme. Senin dinini ve şerefli ve yüce tutabilmek için ona lütufkâr davran ve desteğinden mahrum eyleme. Ordusunu meleklerinle destekle, niyet ve azmini hayır ve başarı ile neticelendir. Çünkü o, senin rızan için rahatını terk etti, canı ve malıyla buyruklarına uymak için senin yoluna düştü. Ey Müslümanlar onun için Allah’a dua yalvarıp yakarınız; Onun şerefli olarak düşmanlarını mahvetmesi, sancağını yüceltip zaferlerin en son derecesine ulaşması için Allah’a dua ve niyazda bulununuz”.¹⁵

Hutbe “Ey Allah’ım, “Ey iman edenler sizi can yakıcı azaptan kurtaracak kazançlı bir yol göstereyim mi? Allah ve yoluna inanıyorsanız

¹⁴ Cüneyt Köksal, *Fıkıh ve Siyaset* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 66, 67.

¹⁵ Hakkı Dursun Yıldız, “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 6/46.

onun yolunda canlarınız ve mallarınızla *savaşırsınız(cihat)*” buyuruyorsun, senin sözün gerçektir. Allah’ım, o nasıl senin çağrına uyup, şeriatının korunmasına gevşeklik göstermeden emrine uymuş ve düşmanlarına gevşeklik göstermeden emrine uymuş ve düşmanlarına bizzat karşı koyarak, dinine hizmet etmek için geceyi gündüze katmışsa sen de ona yardım et! Onu öyle bir koruyucu ile kuşat ki, düşmanların her türlü kinlerini defetsin” şeklinde devam etmektedir.¹⁶

Alparslan Cuma namazından sonra beyaz bir elbise giymiş atının kuyruğunu kendi elleri ile bağlamış sonra ellerini semaya açıp şu veciz hitabede bulunmuştur: “Biz ne kadar az olursak olalım, onları (Bizanslıları) ne kadar çok olursa olsunlar, bütün Müslümanların minberlerde bizim için dua ettikleri şu saatte kendimi düşman üzerine atmak istiyorum. Ya muzaffer olur, gayeme ulaşırım; ya da şehit olarak cennete giderim. Sizlerden beni takip etmeyi tercih edenler takip etsin. Ayrılmayı tercih edenler gitsinler. Burada emreden sultan ve emredilen asker yoktur. Zira bugün bende ancak sizlerden biriyim, sizlerle birlikte savaşan gaziyim. Beni takip edenler ve nefislerini Allah’a adayanlardan şehit olanlar cennete, sağ kalanlar ise ganimete kavuşacaklardır. Ayrılanları ahirette ateş; dünya da ise alçaklık beklemektedir”. Artık Anadolu’nun kapıları Türklere açılıyor ve bu ülkeye büyük bir Türk göçü başlıyordu ve yeni yeni devletler kuruluyordu.¹⁷

1063 yılında Sultan Alparslan’ın hizmetine giren Danişmend bilgeliği, cesareti ve yiğitliği ile dikkat çeken Alparslan’ın emirleri arasında yer alan Artuk, Saltuk, Mengucük, Danişmend, Çavlı ve Çavuldur’a görüşlerini sordu. Bunun üzerine Danişmend Ahmed Gazi yer öpüp “Müsaade ederseniz arz edeyim” dedi ve şunları söyledi: “Bugün çarşambadır, saadetle geri dönelim, bugün ve yarını silahlarımızı hazırlamakla geçirelim. Elbiselerimizi temizleyip zemzemle yıkanmış

¹⁶ Alptekin Coşkun, “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 7/125.

¹⁷ Coşkun, “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”, 7/117, 125.

kefenlerimizi hazırlayalım. *Cuma* günü hatiplerin minberlerde “Ya Rabbi, İslam ordularını mensur ve muzaffer eyle” diye dua ettikleri zaman, ihlasla *tekbir* getirip küffarın üzerine saldıralım; eğer *şehitlik* mertebesine ererek “bu ne güzel mükafat (Kehf suresi-18/31)” ve eğer galip ve muzaffer olursak bu ne güzel başarı (Tevbe suresi-9/111)” cümleleri farklı bir maneviyat inşa etmekteydi.¹⁸

Gerçekten de yukarıda görüldüğü gibi gerek Müslüman toplulukların Sultan Alparslan’a yüklemiş oldukları İslam’ın hamiliği rolünde gerek Sultan Alparslan’ın kendisine yüklemiş olduğu mutlak zafer inancında göze çarpan “derviş, şeyh, cennet, *cihat*, *cuma hutbesi*, dua davetleri, dine hizmet davası, şehit olma ülküsü” gibi kavramlar İslam fikhî ilminin münderecatına giren ve üzerinde durmayı hak eden başlıklardandır.

1.2. İstanbul’un Fethi ve Fikhî

Anadolu’nun kapılarını Türk-İslam medeniyetine açan Sultan Alparslan’ın ruh dünyasını oluşturan manevi atmosfer ve bu atmosferin fikhî kavramlarla ilişkisini belirledikten sonra Sultan Fatih’in İstanbul’u fethederek Türk-İslam medeniyetine ebedî vatan olarak bıraktığı psikolojik ortamdaki fikhî terimlere vurgu yapacağız.

Moğol zulmünden kaçarak buraya gelen kitlelerin liderleri durumundaki gaziler, bilginler, dervişler, şeyhler, babalar, daha Bursa’nın fethinde önce Osman Bey’in etrafında toplanarak “gaza idealini” desteklediler. Bu idealin devamında etkili olan dini şahsiyet Şeyh Edebali, Osmanlı’nın ilk *müftüsü*dür. Gerçekken de Osmanlı gazileri dini heyecandan kaynaklanan “gaza” inancıyla savaşıyorlardı. Zaten Osmanlı “gaza siyaseti” üzerine kurulmuş, sürekli savaşan askeri bir imparatorluk idi. Genç hükümdar ileri gelen bütün devlet adamlarının bulunduğu toplantıda şu konuşmayı yapmıştır: “Elimizde bulunan bu devlet ecdadımızın *nice cihat ve emekleri ile kazanılmış* ve bize miras kalmıştır”.¹⁹

¹⁸ Coşkun, “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”, 7/122.

¹⁹ Şükrü Karatepe, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti/ Devlet Yönetimi* (İstanbul: İz Yayıncılık, ts.), 31, 78; İsmet Miroğlu, “Osmanlılar (Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 10/212; Bu cümlenin

Nihayet fetih sabahı sabaha karşı Türk askerlerinin *tekbir* sedaları, savaş naraları, davul, kös ve boru sesleri İstanbul semalarını inletirken sabaha karşı kalkarak dinî vecibeyi yerine getiren hükümdar, açık havada *Cuma namazı* eda edildikten sonra tellallar vasıtası ile harekete geçileceğini duyurdu.²⁰

Bu kadar mahşeri ve maşerî heyecan ve aşkı içerisinde taşıyan yiğit Osmanlı askerinin genç kumandanın gayesin “cihat” ülküsüdür. Nitekim o bu konudaki ülküsünü şu şiiri ile ifade etmektedir:
“*İmtisâl-i “câhidü fillâh”* oluptur niyyetim, Lütf-u Hak’tandır hemen ümmîd-i feth u nusratım.

Dîn-i İslâm’ın mücerred gayretidir gayretim. Nefs ü mâl ile n’ola kılsam cihanda ictihad,

Fazl ü hakk u himmet-i cünd-i ricâlullah ile, Hamdü lillâh, var gazâyâ sad hezâran rağbetim!

Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir fikretim!.. Ey Muhammed, mu’cizât-ı Ahmed ü Muhtâr ile,

Enbiyâ vü evliyâyâ istinâdım var benim, Umaram gâlib ola, a’ dâ-yı dîne devletim”.²¹

1.3. Millî Mücadele ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi

Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi’nin Ege Bölgesinde Millî mücadeleyi ilan etmesi bu bölge için Yunanlılara karşı bir mukavemet unsuru oluşturmuş ve Millî mücadelenin oluşumu, örgütlenişi ve organizasyonun hedefe ulaşmasında dinî ve tarihî bir rol üstlenmiştir. Müftü Efendi, bu hitabesinde İslam’ın *cihat* emri ve *cihat* emrinin hükmüne atıf yaparak ahaliye millî mücadele çağrısı yapmıştır. Nitekim o, bu hitabesinde şöyle çağrıda bulunmaktadır:

neredeys e birebir aynısını Müftü Ahmet Hulusi Efendi’nin hitabesinde şöyle görmekteyiz. “...İşgal edilen memleket halkının silaha sarılması farz-ı ayn, uzak memleketler halkının silaha sarılması farz-ı kifâyedir. ...Biz birçok ülkelere hükmetmiş Fatihlerin torunlarıyız”. *Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri*, ts., 36.

²⁰ Miroğlu, “Osmanlılar (Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu)”, 10/216; Nazım Tektaş, *Çadırdan Saraya-Saraydan Sürgüne* (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, ts.), 122.

²¹ “Edebiyat Tarihi: Fatih Sultan Mehmet-Cihad Gazeli [İmtisali Cahidu Fillah]”, *Kanal a* <https://www.youtube.com/watch?v=WWX61oeTNdg> (23 Haziran 2015).

“Ey Ahali, Muhterem Hemşehrilerim!... Bu sabah İzmir’i Yunan askeri işgal etmiştir. Bu işgale muhalefet ve düşmanın taarruzuna mukabele etmek lazımdır. İşgal edilen memleket halkının silaha sarılması *farz-ı ayn*, uzak memleketler halkının silaha sarılması *farz-ı kifayedir*. *Fetvâ* veriyorum: Cephane azlığı veya çokluğu hiçbir zaman mücadeleye manî teşkil etmez. Elinde hiçbir silahınız olmasa dahi, üçer taş atarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka fiili mukabelede bulununuz. Biz birçok ülkelere hükmetmiş *fatihlerin* torunlarıyız”.²²

“Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir, vatana karşı irtikap edilecek cürümlerin Allah ve tarih önünde affi imkânsız günahdır. *Cihat*, tam manasıyla teşekkül etmiş bir fariza olarak karşımızdadır...Korkmayınız, meyus olmayınız. Bu *livay-ı hamd’in* altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak *cihad-ı mukaddes* ilan ve *tebliğ* ediyorum...”²³

Ahmet Hulusi Efendi, sadece kendisine ait görevin²⁴ sorumlulukları ile yetinmemiş aynı zamanda sahaya çıkmış Millî mücadelenin organizesinde bil fiil rol alarak siyasi boşluğun neden olduğu başıbozukluk halinde bulunan efelerle de temasa geçmiştir. Bireysel sorumluluk bilincinin yanında bir müftü sıfatı ile toplumsal sorumlukta yüklenmiştir. Bu bağlamda Müftü Efendi Bayramyerindeki hitabesinden sonra on gün kadar ortada görünmez. Meğer hoca Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe gibi çete reislerini Millî mücadeleye katılmalarını ikna için Aydın ve Muğla taraflarına gitmiştir. Nitekim Ahmet Hulusi Efendi, Demirci Mehmet Efe’yi, Denizli ve çevresinde oluşturduğu millî kuvvetlerin başına getirmiştir.²⁵

²² *Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri*, 36.

²³ Kemal Göz-Fatih İbiş-Mustafa Türkan (ed.), *Şehir ve Erdem* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 12.

²⁴ “Bu arada Müftü Efendi imamlara haber göndererek sabah namazından sonra cemaatle birlikte miting yerine gitmelerini istedi...Ulu Camideki sancak-ı şerif asılı olduğu yerden tekbirler ve salat-ü selamlarla indirildi”. Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri* (Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011), 51.

²⁵ Osman Eskicioğlu, *Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri* (Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011), 44.

Yukarıdaki kısa ve özet açıklamalarda görüldüğü gibi Müftü Ahmet Hulusi Efendi, kitleyi Millî mücadeleye ikna etmek için dinî ve sosyal kurum ve kavramları kullanarak onları vatan savunmasında hem bir araç hem de bir amaç olarak fonksiyonel hale getirmiştir.

2. MİLLÎ MÜCADELE VE SARAYKÖY ÖRNEĞİ: CANLI BİR ŞAHİT EMİN ASLAN VE ESERİ

Millî mücadelede Sarayköy örneği yerine Millî mücadelede Denizli örneği demek hayli hayli mümkün olmakla birlikte biz Sarayköy’de Millî mücadele örneğini seçmiş olduk. Bu başlığın tercihinde Sarayköy’ün Millî mücadeledeki rolüne dair o dönemin canlı şahitliğini de yapmış olan Emin Aslan’ın kitabı etkili olmuştur. “Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım”²⁶ isimli eserde geçen vatan müdafaa ve mücadelesine ilişkin İslam İlimler geleneğinin sosyolojisi olarak nitelenen fıkıh ilminin²⁷ kapsamına giren kavramların bir hayli kullanıldığı görülmektedir. Sarayköy Belediyesi tarafından yayınlanan eserde yazar, gayet içten bir dil, nezih bir üslup, akıcı bir anlatım ile Sarayköy’de yaşamış olduğu Millî mücadele hatıralarını ele almaktadır. Eseri eline alan okuyucunun eseri bitirmeden bırakamayacak şekilde eserin anlatımından istiğrak ve vecdi hali yaşamakta bazen hamaset duygularının ve bazen ise yaşanan tarihi acıların etkisi ile gözyaşına gömülmektedir. 104 sayfa gibi kısa bir muhtevaya sahip eser adeta tarihi bir roman tadında okuyucuyu peşinde sürüklemekte ve ele aldığı konular tarihten sosyolojiye, dinden coğrafyaya, sosyolojiden antropolojiye kadar tarihi malzeme içermektedir. Eser, Müslüman Türk toplumun inanç, kahramanlık, vatanperverlik, sadakat, seferberlik, cansiperane bir şekilde vatan müdafaa ve mücadelesi gibi müspet değerlerini içerirken aynı şekilde siyasi boşluğun oluşturduğu çaresizlikler, hukuksuzluklar, umutsuzluklarla birlikte devletsizliğin

²⁶ Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, 1-104.

²⁷ Üstlendikleri fonksiyon itibarıyla fıkıh ve toplum bilim aynıdır. İkisi de toplumsal problemleri çözme açıklama ve düzenlemektir. Fıkıh İslam medeniyetinin sosyal bilimi sosyoloji ise batı medeniyetinin sosyal bilimidir Recep Şentürk, *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 127.

verdiği hayal kırıklıklarını, efelerin halka yapmış oldukları baskı zulüm ve katliamlarını bu kadar kısa bir muhteva içerisinde vermektedir. Ayrıca efelerin birbiri ile rekabeti, yine efelerin devletin yetkili otoritesi olan kaymakam ve askeri komutanlarla olan cedelleşmeleri ve işkenceleri, bunlara ilaveten Demirci Mehmet Efe'nin Denizli'de halka yaptığı katliamlar insanın çini burkan tarihi vakıalardan öne çıkanlarıdır.

Eser, Sarayköy özelinde Denizli ve havalisindeki harp psikolojisini, korku ve endişelerini, umutlu bekleyişlerini, çözüm merkezli çabalarını, millet olmanın vermiş olduğu imkânla pratik örgütlenmelerini anlatırken Sarayköy merkezli Millî mücadelenin etki alanının; Denizli, Burdur, Isparta, Dinar, Kütahya sınırlarına kadar ulaştığını da göstermektedir.

Emin Aslan Tokat eserine Önsöz, Gençliğe İthaf, Ege Bölgesinde Cereyan Eden Millî Mücadele Tarihine Bir Bakış ve Giriş ile başlamaktadır. Akabinde Sarayköy'de Millî Mücadele Hareketleri, Nazilli Kongresi, Efeler Saltanatı, Denizli Vak'ası ve Sonuç ile bitirmektedir. Ekler bölümüne ise yazar, mevcut bazı belge suretleri ve aile şeceresini yerleştirmiştir.

Eser; vatan müdafaa ve mücadelesi için rol alan ve görev ifa eden sosyal mekânlar, sosyal gruplar ve takındıkları tavır, aldıkları rol hakkında üzerinde durulması gereken bilgiler vermektedir. Nitekim “savaş ve mücadele ile organik bir bağa sahip olarak asker, polis, emniyet ve askeri teşkilatla birlikte müftüler, müderrisler, şeyhler, kadı, belediye reisleri, kadınlar, esnaf, Başkan Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Sarayköy Müftüsü Ahmet Şükrü, Başkan Müftü Ahmet İzzet Efendi, Acıpayam Müftüsü Hasan Efendi, Muallim Mehmet Ali Bey, Müftü Hasan, Müftü Cennetzâde Tahir, Müftü Salih, Molla Bekir, Şeyh Tahir Efendi, Müderris Halil Zade, Belediye reisi Halil Efendi, Dr. Salih Tevfik, cihat, mücahitler, salâten tuncîna, tekbirler, camilerde beş vakit namaz ve tekkelerde zikir, okul, dağlarda başıboş gezen efelerin vatan ve istiklal için göreve dahil olmaları

bağlamında efeler, gençler, 26 Ağustos 1071 Malazgirt savaşı”²⁸ gibi muhtelif kavram ve sosyal sınıfların ismi zikredilmektedir.

Bu bağlamda Emin Aslan Tokat’ın eserinin muhtelif yerlerinde geçen “Müftü Ahmet Hulusi Efendi Müftü Şükrü Efendi, müderris, Cami, Namaz, Malazgirt Meydan Muharebesi, Diyane kiyâseti ve sevk idaresi ile, basübadelmevt sırrı ile, salâten tuncına, tekbirler, camilerde beş vakit namaz ve tekkelerde zikir” gibi fikhî fikhî terminolojinin izlerini sürmek mümkündür.

Yüklendiği tarihi ve zor görevi onurla taşıyarak Millî Mücadeledeki şanını Denizli dâhil yakın vilayetlerin fevkine çıkaran başta kitabın yazarı olmak üzere Sarayköy²⁹ ve Denizli havalisindeki Millî Mücadele kahramanlarını Allah’tan rahmet dilemek boynumuzun borcudur.

3. VATAN SAVUNMASININ FELSEFİK TEMELLENDİRİLMESİNE GENEL BAKIŞ VE FIKIH İLMİ İLE BAĞI

Bu bölümde vatan savunmasının felsefi temellendirilmesi bağlamında siyaset felsefesindeki düzen, düzen arayışı, düzeni koruma kavramlarına atıf yapılarak devlete ve vatan savunmasının önemine vurgu yapılacaktır. Bu vurgular yapılırken “düzen” arayışının “hikmet”le bağı kurularak konunun ahlak felsefesindeki yerinden de yararlanılacaktır. Akabinde konunun fıkıh ilmi ile bağına değinilecektir.

Tüm dinlerde olduğu gibi bilimsel disiplinlerde de vatan savunması ya da vatan savunmasının gerekçeleri, felsefî ve ontolojik nedenleri üzerine teoriler geliştirilmiştir. Bu anlamda felsefe biliminden faydalanılarak vatan savunmasının saikleri üzerinden hareketle bir siyaset felsefesi oluşturulmuş ve bu felsefeden hareketle bunun ontolojik ve

²⁸ Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, 7, 13, 14. 17. 19, 25, 30, 31, 32, 35, 37, 40, 43.

²⁹ “Bilhassa bu heyecanlı, fiili ve silahlı ayaklanma cepheye pek yakın olmasının da tesiri olacak ki Menderes kenarındaki Sarayköy ilçesinde aşk derecesini bulmuştu”. Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, 18.

epistemolojik kavramlaştırılmalarına gidilmiştir. Nitekim siyaset felsefesinin konu, temel kavram ve sorunlarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Siyaset felsefesinin konusu: Toplu halde ve yerleşik düzene geçmiş bir konumda yaşayan varlıktır. Siyaset felsefesinin konumuzla alakalı olan temel sorularından birisi iktidarın kaynağı sorunudur ki buna verilen cevaplardan birisi “*iç ve dış tehlike ve tehditlerden korunma ihtiyacıdır*”.³⁰ Görüldüğü gibi Siyaset felsefesinin iki ana problemi, karmaşa-düzen sorunudur. Karmaşa kaçınılan korkulan ve düzen karşıtı olan bir durumdur. Toplum halinde yaşamının gereği olan düzenin oluşumu için birtakım kurallar ve yasaların olması gerekir. Bunların hepsinin birden sağlıklı bir zeminde buluşacağı hukuk sistemini oluşturmak, düzenlemek için reel/gerçek bir güce ihtiyaç vardır. Bu reel gücün adı- bilindiği gibi-devlettir. Yine görüldüğü üzere siyaset felsefesi açısından sosyal birliklerin varacağı doğal süreç devlete ulaşacak ve devletin üstleneceği rol, toplumsal düzen ve bu düzeni tehdit eden iç ve dış müdahaleler olacaktır. Prensip olarak toplumsal düzenin tehdidi karşısında devlet organizasyonunda tanımı yapılan sınıflar sorumluluk üstlenirken olağanüstü dönemlerde ise milletin de meydana çıkması düzen arayışı ve düzeni koruma refleksi olarak yorumlanabilecektir.

Ahlak ve erdem ilişkisi bağlamında “ahlak” kelimesi, etimolojisi itibariyle insanın psikolojik yönünü (hulk) ve fizyolojik yönünü (halk) yapısını incelemektedir. İlimler tasnifinde Ahlak ilminin kapsamı “ahlak, ev idaresi ve siyaset” konularını içermektedir.³¹ İslam filozofları tarafından ahlak bilgisi “Hikmet” kavramı etrafında değerlendirilmektedir. Nitekim İbn Sina hikmeti nazarî ve amelî olarak ikiye ayırdıktan sonra bilmemiz gereken, hikmet türünü nazari, bilmemiz ve aynı zamanda uygulamamız gereken hikmet türünü de amelî hikmet olarak tanımlar. Dolayısıyla hikmeti, medenî, menzilî ve hulkî olmak üzere

³⁰ Elibol Selahattin, *Felsefe* (Ankara: Semih Eğitim Kültür Yayınları, 1995), 105.

³¹ Müfit Selim Saruhan, “Ahlak ve Erdem’in İnşası”, *İslam Felsefesi Tarihi I*, ed. Bayram Ali Çetinkaya (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 340.

üçe ayırır. Sosyal hikmet, medeni hikmettir. Ailevi hikmet, menzili hikmettir. Ahlaki hikmet, hulkî hikmettir. Kindî'nin tasnif ve açıklamalarında olduğu gibi adalet erdemi, akıl kuvveti ile şehvet ve gazap kuvvetinin kontrol altına alınması ve disipline edilmesidir. Görüleceğine göre adalet tek başına bir erdem olmayıp, hikmet, iffet ve cesaretin bir arada olmasından kaynaklanan erdemdir. "Erdemleri koruyucu" erdem "İffet", "Erdemleri yayan" erdem ise "şecaat"tir. Şecaat erdemi gazap kuvvetinin itidali ile ortaya çıkar. İstekleri harekete geçiren gazap kuvveti, ferdin eyleme dönüşecek davranışlarının dengelenmesi ile mutedil hareketlerin ortaya çıkması şeklinde şecaat olarak tezahür eder.³² Dolayısıyla cesaret bir gayeye matuf olmalıdır.

Gerek Kindî ve gerekse İbn Sinâ'nın yukarıda alıntılıdığımız erdem tanım ve tasnifinde olduğu gibi erdemlerin *yayıcısı* ve *taşıyıcısı* olan erdem "şecaat ve cesaret"tir. Aslında Kindî'nin ifadesinde kendisini bulan şecaat ve cesaret erdeminin üst şemsiye kavramı olan "kuvve-i galebiyye veya kuvve-i gadabiyye" medeni/şehir/devlet bağlamında ele alındığında vatan mücadele ve müdafaası ile özdeşleştiği görülmektedir. Diğer taraftan erdemlerin mükemmele ulaşma ölçütü olarak adaletin ele alınması ve taşıyıcı ve koruyucu erdem olarak "şecaat"ın öne çıkarılması ve bunların fakihler tarafından vatan mücadele ve müdafaası zemininde bir ideolojya olarak kritik ve olağanüstü zamanlarda cihat ülküsüne dönüştürülmesi mahareti, üzerinde durulmayı hak eden bir başarı olarak görülmektedir.

Son olarak İslam dünyasında sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen İbn Haldûn, İslam filozofları tarafından tanım ve kapsamı çizilen erdemlerin sosyolojik temellendirilmesini siyaset-ülke-medeniyet bağlamında gayet didaktik ve sistematik şekilde ifade etmektedir. İbn Haldûn'a göre ilmi siyasetin konusu "şehir"lere taalluk eder. Şehirlere taalluk eden siyasetin gayesi, ev ve şehrin/medine'nin tedbiridir. Bu tedbirin kapsamını ise "insan türünün (cumhur) *hıfz ve bakası*" için gerekli

³² Saruhan, "Ahlak ve Erdem'in İnşası", 348, 353.

olan çaba oluşturmaktadır. Yine bu bağlamda üstada göre fıkıh ilminin kapsamına giren ahkâmın konulma amacı da *medeniyeti (umran) muhafaza* etmektir.³³

Üstad, Tarihi Mesûdiden şu cümleleri nakletmektedir: “Ey Melik, bilmelisin ki mülkün (iktidar) izzeti ancak Allah’ın emirlerine diri ve dik tutmakla olur. Zaten Allah’ın dini de bir mülk üzerinde hayat bulur. Dolayısıyla bu mülkün izzet ve şerefi ancak mülk üzerinde hayat süren insanlarla (*er-Ricâl*) olur. Bu cesur insanların hayatta bayındır olarak kalması mal ile olur. Malı elde etmenin yolu ise imaret/ümran/medeniyet/bayındırlıktan geçer. Ümran ise sadece adaletle ayakta kalabilir. Adaletle gelince o, Allah’ın insanlar arasına koymuş olduğu bir terazidir. Bu terazi ise ancak mülk ile doğru tartar”.³⁴

Görüldüğü İbn Haldun, siyaset-medine (ülke)- toplumun muhafazası arasında sebep sonuç ilişkisi kurmakta, fikhî hükümlerin amacının toplum ve medeniyeti korumak olduğunu vurgulamakta, dinî hükümlerin ancak hür ve özgür bir devlet parçası üzerinde yaşanacağına atıf yapmakta, medeniyetin üzerinde yeşereceği devleti de ancak cesur insanların (*er-ricâl*) koruyacağına dikkatleri çekmektedir.

Artık çağdaş siyaset bilimcilerin tanımladığı şekliyle devletin “insan, ülke: fiziki unsur ve egemenlik: siyasi unsur” olmak üzere üç temel unsurunun olduğu tespitinden³⁵ hareketle devletin unsurlarından olan “insan”ın huzur ve saadeti için gerekli olan çalışmalardan birisi olan İslam fikhindeki “cihat” ülküsüne geçebiliriz.

4. TOPLUMSAL DÜZENİ KORUMA BAĞLAMINDA FIKIH İLMİNİN FONKSİYONU

İslam dinî toplumsal hayatı fıkıh ilmi vasıtası ile düzenlemektedir.

İslamî ilimler hiyerarşisi akli ve nakli ilimler diye ikiye ayrılmaktadır. Tıp, hendese, matematik gibi ilimler birinci gruba dâhil iken

³³ İbn Haldûn, *Mukaddime* (Dâire- matbaa-i şarkiyye, ts.), 41,42.

³⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 43.

³⁵ Karatepe, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti/ Devlet Yönetimi*, 35.

kelam, fıkıh, hadis, tefsir ve bâtin ilmi (tasavvuf) naklî ilimler kapsamındadır. Fıkıh ilmi diğer ilimlerden farklı olarak hem dine hem dünyaya hem dünya hem ahirete ilişkin düzenlemeler yapar.³⁶ Gazzâlî, insanların amaçlarının dünya ve dinle alakalı olduğunu belirtir. Dünya nizamı olmadan din nizamı da olmaz. Ayrıca dünya Allah’a ulaşmanın vasıtasıdır. O, ilimleri dünyaya yönelik ve ahirete yönelik olması açısından ikiye ayırır. Fıkhın dünyevi maslahatlarla ilgili olması bakımından dünyevî bir ilim ve fukahanın da dünya alimleri olduğunu ifade eder. Dünyevî ilimdir çünkü Gazali’ye göre fakih “siyaset” kanununu bilen kişi olmaktadır. Bu yüzden sultanlar siyaset kanunu bilen fakihe (el fakîh hüve’l-âlim bi-kânûni’s-siyâse) ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla fakih halkı zapt etme ve idare etme hususunda sultanın muallimi ve mürşididir. Din, dünyanın tarlasıdır, din dünyasız tamam olmaz, mülk ve din ikiz kardeşdir. Din asıl, sultan bekçidir, bekçisi olmayan hazine ise zayıdır.³⁷

Bu açıklamalardan sonra fıkhın toplumsal hayata müdahale ve toplumsal hayatı inşa etmesini şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

- **Kavramlar Vesilesiyle:** Fıkıh ilmi, kendisine “mevzu” ve “mesâil” olarak seçmiş olduğu konuların kavramları aracılığı ile hedef kitlesi olan toplumun maddî ve manevî yönlerini ıslah ederek ortaya salim bir toplum ve salih bir vatandaş çıkarmayı amaçlamaktadır. Böylece toplum zihnî, millî ve dinî yönleriyle eğitilmiş, aydınlatılmış ve makul hedeflere odaklandırılarak belirli bir kıvamda ve belirli bir bilinç düzeyinde teyakkuz halinde tutulmuş olur. Bu kavramlara örnek olarak yukarıda geçtiği üzere tüm kaotik zeminlerde kullanılan şu kavramları zikredebiliriz: “Allah, farz, farz-ı ayn, farz-ı kifâye, vâcip, helal-haram, fetvâ, kazâ, şehit, şahit, meşhed, gazâ, gâzî, cihat, cihâd-ı mukaddes, mücahit, livây-ı hamd, fetih, fâtihi, mücahit, dua, tekbir, camî, beş vakit

³⁶ Gazzâlî, *Mustasfâ*, çev. H. Yunus Apaydın (İstanbul: Klasik, 2017), 32, 37.

³⁷ Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 66, 67.

namaz, tebliğ, okul, fetih, zekât, infak, cihat, mücahitler, salâten tuncîna, tekbirler, camilerde beş vakit namaz ve tekkelerde zikir, okul sadaka...”.³⁸

- **Kurumlar Yoluyla:** İslam fıkı toplumsal hayata iki kurum vasıtasıyla müdahale eder ve onları yönlendirir ve böylelikle toplumsal hayatı biçimlendirir. Bunlardan birincisi ile müdahale, kamusal kudretten yoksun olarak normatif düzeyde, ihbârî nitelikte, daha çok uhrevî müeyyide yoluyla ve bildirmeli önermelerle olurken ikincisi ile müdahale kamusal kudretle, pozitif düzeyde, ilzâmî nitelikte hem dünyevî hem uhrevî müeyyidelerle ve yaptırma önermelerle olmaktadır. Birinci düzenleme şekline daha çok iftâ faaliyetli denilirken diğetine ise kazâî faaliyetler denilmektedir.

- **Mübarek Zamanlar Vesilesiyle:** İslam fıkı toplumun inşası için mübarek zamanları devreye sokar, böylece topluma zaman bilinci aşılar ve onları belirli düzeyde teyakkuz ve hassasiyet seviyesinde tutar. Bu anlamda haftalık Cuma namazı, yıllık bayram namazları, Ramazan ve kurban günleri gibi iletişim ve etkileşimin güçlü olduğu zamanları ganimet bilir ve mezkûr zamanlarda topluma gerekli formasyonu yükler.³⁹

- **Mübarek Mekânlar Vesilesiyle:** Yine İslam fıkı insan ve toplumu inşa etmek cihetiyle belirli mekânları diğelerine nispetle öne çıkarır ve ona metafizik bir kutsiyet yükler. Böylece toplumun bu tür mekânlara gönülden bir sevgi akışı ve bağıllığı oluşur ve bu bağ üzerinden topluma yönelik gerekli bilinç ve şuur düzeyi inşa edilmiş olur. Bu anlamda mescit, câmî, Kâbe, mezarlık, meşhet, şehitlik gibi mekânları sayabiliriz.⁴⁰

- **Şer’î Görevler Yoluyla Müdahale:** İslam fıkı bazı görevleri ve bu görevlileri diğelerine nispetle daha ehemmiyetli görerek onlara toplumsal zeminde bir ulviyet yükler. Böylece bu kişileri eşraftan sayarak kritik zamanlarda onların toplum içerisinde prestijli

³⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Çelik yayınları, 2013), 545.

³⁹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 535.

⁴⁰ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 506.

konumlarından istifade eder. Bu anlamda imam, müftü, kadı, hâkim, belediye reisi gibi görevleri sayabiliriz.⁴¹

Bu düzenleme ve ele aldığı konular bağlamında “cihat” konusu ve cihat hakkında bireysel ve toplumsal bilinç oluşturma sadedinde fakihlerin gerek medrese gerekse mescit ve camilerde üstlendikleri rol önemlidir.⁴²

Toplumbilim olan sosyoloji biliminin toplumu anlama, yorumlama ve düzenleme görevini üstlenen fıkıh ilmi⁴³ İslam toplumlarında bidayetden günümüze kadar hayati rolünü sürdürmüştür. Nitekim üstlendikleri fonksiyon itibariyle fıkıh ve toplumbilim aynıdır. İkisi de toplumsal problemleri çözme açıklama ve düzenlemektedir. Fıkıh, İslam medeniyetinin sosyal bilimi, sosyoloji ise batı medeniyetinin sosyal bilimidir. Evet, toplum bilim açıklama ve düzenleme yapar.⁴⁴

Fıkıh ilminin ana başlıklarından birisi olan “*Kitabü’s-Siyer*” başlığı altında uluslararası ilişkiler ve savaş hukuku ele alınmaktadır. Savaş hukuku başlığının içeriği cihat görevi ile başlamaktadır. Cihat görevinin temel hedefini ise vatani müdafaa, mücadele ve ilây-ı kelimetullah oluşturmaktadır. Okuyucunun zihninde konunun netleşmesi amacıyla Hanefî fakihlerin önde gelenlerinden İmam Kudûrî’nin *Muhtasar* isimli eserinden *Kitabü’s-Siyer* başlığından bir anekdot sunacağız: “Cihat görevi insanların bir grubunun yapması ile diğerlerinden sorumluluğun düşmesiyle neticelenen bir ibadettir. Hiçbir kimsenin bu görevi üstlenmemesi durumunda herkes sorumludur. Kafirlerle karşı savaş her ne kadar ilk başlamayan onlar olsa bile tedbiren farzdır. Çocuk, köle, kadın ama ve kötürüme farz değildir. Bir belde/ülkeye bir düşman saldırısı olması

⁴¹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 504.

⁴² “Halkın dini duygularını tahrik ederek bunlardan istifade etmek için bu milli mücadele teşekküllerini müftülerden oluşturuyor ve teşekkülün başına müftünün geçmesini faydalı buluyorduk”. Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, 25.

⁴³ Ziya Gökalp’e göre “fıkıhın membaları nakli şeriat ve içtimai şeriatır”. Nakli şeriat tekâmülden müteâlidir. İçtimai şeriat ise tekamüle müsaid değil hatta mecburdur. Çünkü içtimai hayat daima sayruret (oluş) içindedir. Fıkıhın nusûsa istinat eden tarafı kıyamete kadar sabit ve la yetagayyardır. Fakat nâsın (insanların) örfüne, fakihlerin icmâına müstenit olan tarafı ise her asrın icabâtı hayatiyesine intibak zaruretindedir. Şentürk, *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim*, 149.

⁴⁴ Şentürk, *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim*, 25, 45, 127.

durumunda tüm Müslümanların bu saldırıya karşı toptan *seferber* olarak mukavemet etmeleri farzdır. Hatta bu kritik durumda kadın kocasından, köle efendisinden izin almadan vatan müdafaasına çıkmaları gerekir”.⁴⁵

Görüldüğü gibi fıkıh ilmi ve fakih vatan müdafaasına ilişkin hem zihinsel altyapıyı kurmuş aynı zamanda meselenin fikhî hükmünü vatan sathındaki bireylerin üzerine dinî bir vecibe olarak yüklemiştir.

4.1. Cihat Emrinin Vatan Savunmasındaki Yeri

Nefisle mücadele, İslâm’ı tebliğ ve düşmanla savaşıma anlamında kullanılan bir terim olan cihat ibadeti, Müslüman’ın Allah’a kulluk ve onun rızasını temin için İslâm esaslarını öğrenme, öğretme, ferdî ve içtimâî planda yaşama, yaşanmasına çalışma, İslâm’ı tebliğ ve bu hususlarda içte ve dışta karşılaşılabilecek engelleri aşma konusunda içinde bulunması gereken şuurlu ve sürekli gayret ve aksiyon halini ifade eder.⁴⁶ İslam fakihlerinin geneline göre İslam fikhında cihat kıyamete kadar baki olan farz-ı kifaye bir emirdir. Ne ertelenebilen ne hükmü iptal edilebilen, hatta fikhî ifadesi ile neshe kabil olamayan normal zamanlarda bireysel, kritik zamanlarda toplumsal bir faaliyettir. Savaşın gayesi ve şartı “davetin ulaştırılması, muhatapların İslam’la buluşturulması ve kâfirlerin cizyeye zorlanmalarıdır”.⁴⁷

Daha vurucu ifade ile İslam’da cihat emri İslam’ın en temel metni olan Kur’an-ı Kerim’de olağanüstü durumlarda “nefir-i âm/genel seferberlik”⁴⁸ olarak kendisini bulan bir emirdir. Bu emir aynı zamanda farzı kifâye olarak tanımlanan bir ibadet şeklidir. Genel seferberlik halinde İslam, hastalar ve engelliler dışında herkesi hitap kitlesi içerisinde değerlendirerek bu kutsal emri toplumun uhdesine tevdi etmektedir. İslam, hayati bir önem arz eden bu görev için cemiyeti bu hassasiyetle donatmak,

⁴⁵ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi fikhî'l-Haneîfî*, thk. Kâmil Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418), 231.

⁴⁶ Ahmet Özel, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1993), 7/527.

⁴⁷ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtub İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahira: Dâru'l-Hadîs, 1425), 1/379, 386.

⁴⁸ “Hafif ve ağır savaşa kuşanıp çıkın ve Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır”. Tövbe suresi-41.

aydınlatmak, toplumu kritik zamanlarda millî mücadeleye hazır bir kıvamına ulaştırmak için dinde derin bilgi sahibi olan fakih âlimleri sorumlu tutmuştur. “Dinde derin bilgi sahibi âlimler olan fakihleri” vurgusu yapıyoruz nitekim “Bununla beraber müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen topluluklarını uyarmak üzere geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar” şeklinde manası verilen Tövbe Suresi-9/123. ayetinde savaşa çıkmamaları önerilen fakihler bağlamında Muhammed Esed, “Yukarıdaki talimat her ne kadar özellikle din alanında bir bilgilendirmeden söz ediyor olsa da aslında her türlü bilgilendirme için olumlu bir yüklem olmaktadır. Kur’an’ın hayatın manevi yanıyla dünyevi yanı arasında herhangi bir ayırıcı sınır çekmediği fakat iki alanı tek ve aynı realitenin değişik iki yüzü olarak değerlendirmiştir”⁴⁹ tespitlerinde olduğu gibi fakih âlimler kritik zamanlarda toplumsal sorun ve seferberlik durumlarında toplumunun her türlü bilgilendirilmesi noktasında mühim vazifeler üstlenmişlerdir.⁵⁰

4.2. Cami/Mescid Merkezli Sosyal Hayatın Vatan Mücadelesine Katkısı

Müslümanların ibadet yeri anlamında Câmî ve Mescid kavramları. Arapça cem‘ kökünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” anlamındaki câmi‘ kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan el-mescidü’l-câmi‘ (cemaati toplayan mescit) tamlamasının kısaltılmış şeklidir. Farklı kavramlar olsa da aynı

⁴⁹ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/386.

⁵⁰ Bu kapsamlı ve hassas dönemlerdeki sorumluluk bağlamında Demirci Mehmet Efe’nin çetelerinin Denizli’de gerçekleştirdiği katliamlarla mezbaha haline gelen şehrin sokakları kan gölü haline gelmişti. Halka uygulanan bu vahşet karşısında Sarayköylü Şih Tahir Efendi isminde bir zat pür heybet efenin yanına geldi ve karşısına dikildi efe şaha baktı, şih sakalını karıştırarak, gözlerini havaya dikerek heybetle (şih uzun boylu, iri yarı, nurani yüzlü, uzun ve ak sakallı, sarıklı bir zattı), “Efe yeter... emir bu kadar...yoksaaa...”, dedi. Efenin, Şeyh Tahir Efendinin bu kesin ve sert müdahalesi karşısında maneviyatı sarsılarak kızanlarına ve cellatlarına “durunn”, emrini verdi. Emin Aslan, *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, 69.

mana ve vazifeyi içeren bu iki kavramın üstlendiği işlev ibadet alanından toplumsal sorun ve hareket faaliyetlerine kadar geniş tabanlıdır.⁵¹

İslam peygamberi Hz. Muhammed'in İslam'ı tatbik stratejisi içerisinde mescit sadece ibadet özeline münhasır bir işlevle sınırlı olmayıp çok amaçlı bir vazife ifa etmektedir. Bu bağlamda amme idaresinden, divan ve meclis faaliyetlerinden, mahkeme ve yargı faaliyetlerinden⁵², birey ve toplumun eğitimi bağlamında medrese⁵³ görevi üstlenmesi gibi bir dizi fonksiyonu kendi zatında mündemiç kılmıştır. Muhammed Hamdullah hocanın ifade ettiği gibi "Hz. Muhammed'in; dinî, ahlakî ve sosyal sahadaki eğitim" amacı ile din öğretimi ve eğitimi, ibadet hayatının düzene konulması için mescit inşası ve suffe okulları" gibi çabalar çok önemli toplumsal düzenlemelerdir.⁵⁴

Müsteşrik Jons. Pedersen'in derin tahlili ile "Câmî yahut mescit, İslam medeniyetinin sonraki dönemlerinde eski siyasi ehemmiyetini kaybetmekle birlikte mühim *hadiselerde* bir *içtima yeri olma vasfını* muhafaza etti. Son zamanlarda millî siyaset meselelerinde örneğin mısır camilerinde büyük toplantılara mekân olmaya devam etti. İlk zamanlardan beri câmînin âmme idaresinde kullanılması geleneğindeki idare işleri, camiden hususi bir divan veya meclise geçse de caminin idare ile münasebeti devam etmiştir".⁵⁵ Pedersen, caminin fonksiyonu bağlamında sözü cami ve cuma ilişkisine getirerek caminin bir diğer önemli rolü olan "haftalık değerlendirme" işlevi hakkında "Cuma günü tatil ilan edilerek halkın tamamının Cuma namazı için camiye gelmesi temin edilmiş ve irad edilen hutbelerle de adeta haftanın siyasî içtimaîve dinî birer icmali olagelmıştır"⁵⁶ demektedir.

⁵¹ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, "Cami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1993), 7/46.

⁵² Peygamber kendi mescidinde hukuki ihtilafları halletmesi tabii idi. Yani dolayısıyla mescit, mahkeme yeri olarak kullanılmakta idi Jons. Pedersen, "Mescid", *MEB İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 8/46.

⁵³ Medreseye aynı zamanda mescit de denilmekte idi. Jons. Pedersen, "Mescid", 8/57.

⁵⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, ts.), 2/717-777.

⁵⁵ Jons. Pedersen, "Mescid", 8/45.

⁵⁶ Jons. Pedersen, "Mescid", 8/28.

SONUÇ

Yukarda sayılan gerçekler ve vurgulanan gerekçeler ışığında Türklerin Anadolu'ya giriş, burayı yurt kılış ve bu coğrafyaları kendilerine ebedî vatan kılarak burada daimî yaşayış süreçlerinde dinin ve dinî ilimlerden fıkıh ilminin kavram, kuram ve kurumlarının etkisinin ne denli güçlü olduğu görülmektedir. Genelde dinin ve özelde dinî ilimlerden fıkıhın bu gibi kaotik zeminlerde devlet ve milleti belirli bir kıvam ve ittihatta bulundurması önemlidir. Özellikle hassas zamanlarda devreye sokulan cihat kavramı ve cihadi besleyen fikhî kavramlar devreye sokularak toplumsal zemin kırmızı alarm düzeyinde teyakkuzda tutulmuş mevzu ölüm kalım meselesi olarak değerlendirilmiş ve nihayetinde bir millet dinî kavramların ışığında yekvücut bir varlık haline gelmiştir. Neticede psikolojik ve sosyolojik yönüyle halkın genel seferberlik halini alabilmesi için cihat ve gazâ gibi fikhî kavramlardan, Cuma gibi dinî ve fikhî zamanlardan, câmî gibi dinî mekânlardan, Müftü gibi dinî ve fikhî kurum ve müesseselerden istifade edilerek devlet-millet bütünlüğünün antlaştığı bir tablo ortaya konulmuştur. Bu tablonun en güzel örneklerinden birisinin kadim Selçuklu ülkesinin uç beyi olan Denizli ve Sarayköy'de olması bizim için bir iftihar vesilesi olmalıdır.

Görüldüğü üzere cihat kavramı ve ülküsü Anadolu'nun kapısını Türklere açan Sultan Alpaslan'ın hitabesinde yine bir çağ açarak Anadolu'yu mutlak İslam yurdu yapan Sultan Fatih'in şiirinde neticede ele aldığımız makalenin bölgesel tanığı olan Denizli müftüsünün Kurtuluş savaşını ilanında ve Sarayköy Hatıralarını kaleme alan Emin Arslan'ın eserinde kendisini bulan ve düşmana karşı kıyamı ifade eden en müstesna fikhî kavramlardandır. Keza cihat kavramının ele aldığımız makale bağlamında en hayati fonksiyonun Müftü Ahmet Hulusi Efendinin hitabesinde görmekteyiz. O, toplumun aydınlatma ve teşkilatlandırma görevi bağlamında bunu hakkıyla ifade etmiş hem kendi hemşerilerinin hem de Türk milletinin gönlünde asude bir yer tutmuştur.

KAYNAKÇA

- ÖNKAL, Ahmet -Nebi Bozkurt. “Cami”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/45-46. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1993.
- APAK, Adem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (I)*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- APAK, Adem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (I)*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Çelik yayınları, 1. Basım, 2013.
- COŞKUN, Alptekin. “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- TOKAT, Emin Aslan. *Millî Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*. Ankara: Sarayköy Belediyesi Yayınları, 2017.
- ESKİCİOĞLU, Osman. *Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.
- GAZZÂLÎ. *Mustasfâ*. çev. H. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik, 2. Basım, 2017.
- HAMİDULLAH, Muhammed. *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi, ts.
- HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, ts.
- HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, ts.
- İBN HALDÛN. *Mukaddime*. Dâire- matbaa-i şarkıyye, ts.
- İBN RÛŞD, Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtub. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-mukteşid*. Kahira: Dâru’l-Hadîs, 1425.

- JONS, Pedersen. “Mescid”. *MEB İslam Ansiklopedisi*. C. 8. Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- KARATEPE, Şükrü. *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti/ Devlet Yönetimi*. İstanbul: İz Yayıncılık, ts.
- GÖZ, Kemal -Fatih İbiş-Mustafa Türkan (ed.). *Şehir ve Erdem*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- KÖKSAL, Cüneyt. *Fıkıh ve Siyaset*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2016.
- KUDÛRÎ, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-. *Muhtasarı'l-Kudûrî fî fikhi'l-Hanefî*. thk. Kâmil Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1418.
- MAHMESÂNÎ, Subhi Recep. *İslam Hukuk Felsefesi*. çev. Yaşar Çolak, İbrahim Paçacı, Dursun Aygün, Mustafa Baş, Ömer Gülden. Ankara: Türkiye İlahiyatçılar Birliği Vakfı, 1. Basım, 2009.
- MİROĞLU, İsmet. “Osmanlılar (Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu)”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- ESED, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- ÖZEL, Ahmet. “Cihad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/531-534. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1993.
- SARIKOYUNCU, Ali. *Millî Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.
- SARUHAN, Müfit Selim. “Ahlak ve Erdem'in İnşası”. *İslam Felsefesi Tarihi I*. ed. Bayram Ali Çetinkaya. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2016.
- SELAHATTİN, Elibol. *Felsefe*. Ankara: Semih Eğitim Kültür Yayınları, 1995.
- ŞENTÜRK, Recep. *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplum Bilim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Basım, 2016.

GÖLCÜK, Şerafettin -Süleyman Toprak. *Kelam*. Konya: Tekin Yayınları, 1991.

TEKTAŞ, Nazım. *Çadırıdan Saraya-Saraydan Sürgüne*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, ts.

YAZICI, Nesimi. *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: TDVY, 2001.

YILDIZ, Hakkı Dursun. “Anadolu Türk Devletleri (Türklerin Müslüman Olmaları)”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.

“Edebiyat Tarihi: Fatih Sultan Mehmet - Cihad Gazeli [İmtisali Cahidu Fillah]”. <https://www.youtube.com/watch?v=WWX61oeTNDg>: Kanal a. Yayın Tarihi 23 Haziran 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=WWX61oeTNDg>

Milli Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu Bildirileri, ts.

İSTİKLAL MARŞI'NIN İLHAM KAYNAĞI OLARAK KUR'ÂN-I KERİM

Mustafa Cihad BAKKAL*

Giriş

Küçük yaşlarından itibaren Kur'ân-ı Kerîm eğitimi alıp hafızlığını tamamlayan, hem şiirlerinde hem de tefsir yazılarında ayetleri sıklıkla kullanan, vaaz kürsülerinde senelerce Kur'ân ayetleri üzerinden konuşan, Celâleyn tefsirini başucundan hiç ayırmayan ve nihayetinde Kur'ân'ın Türkçe meâlini hazırlayan Mehmet Akif'in hayatının merkezinde Kur'ân-ı Kerîm'in olduğu söylemek yanlış olmasa gerektir. Yazdığı tüm şiirler dikkatli bir gözle incelendiğinde bu husus bariz bir şekilde görülmektedir. Şiirlerinin özeti mahiyetinde sayılabilecek olan İstiklal Marşı'nda da durum bundan farksız değildir. Zira İstiklal Marşı'nda yoğun bir şekilde işlenen Allah'a iman, teslimiyet, hak, hakikat, şehitlik, zorluklar karşısında ümitsizliğe düşmeme, azim ve sebat gösterme gibi konular Kur'ân çerçevesinde tahlil edildiğinde bu marşın da Kur'ân'dan alınan ilhamla yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Mehmet Akif'in Kur'ân ile olan irtibatından kısaca bahsedilecek, ardından İstiklal Marşı'nın dizeleriyle Kur'ân ayetleri arasındaki bağlantı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. MEHMET AKİF'İN KUR'ÂN'LA İLİŞKİSİ

Akif'in Kur'ân'la tanışması, babası Fatih Medresesi müderrislerinden Tahir Efendi'nin de etkisiyle oldukça küçük yaşlarda olmuştur. O, henüz dört yaşında küçük bir çocuk iken Kur'ân'ı Kerîm ile tanışmış, 8-10 yaşlarına geldiğinde hafızlığa başlamış, Kur'ân'ın yarısından fazlasını ezberlemesine rağmen o dönem hafızlığını ikmal edememiş, baytar mektebinden mezun olduktan sonra altı ay gibi kısa

*Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, mcbakkal@pau.edu.tr

sürede Kur'ân'ı baştan sona ezberlemiş ve hatimle namaz kıldırarak seviyede güçlü bir hafız olmuştur (Cündioğlu 2010: 26; Düzdağ 2014: 79-88.). Böylece Kur'ân'ın lafzıyla arasında sıkı bir bağ kuran Mehmet Akif, sadece bununla da yetinmeyerek Kur'ân'ın manasına vakıf olabilmek için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Mehmet Akif'in hayatına dair yazılan eserlerde konuyla ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Nitekim Nasrullah Camii'nde 19 Kasım 1920'de meşhur vaazını gerçekleştirdiği gün sabah kahvaltısında Kastamonulu Hafız Ömer Aköz'ün ona yanındaki kitabı sorması üzerine: *"Bu, Celaleyn tefsiridir. Bunu daima yanımda taşıy kelâm-ı kadim gibi okurum. Şu ana kadar 18 defa hatmettim. Şimdi de 19'cu hatme devam etmekteyim."* (Cündioğlu 2010: 26; Düzdağ 2014: 77-78.) demesi Kur'ân'ın lafzına olduğu kadar manasına da son derece hakim olduğunu gözler önüne sermektedir. Yanı sıra I. Dünya Savaşı yıllarında arkadaşı Kamil Miras ile birlikte tefsir usulü okuyup mütalaa etmeleri Akif'in, Kur'ân'ı doğru bir şekilde anlayabilmek için gösterdiği çabaya dair önemli bir delildir (Cündioğlu 2010: 26).

Öte yandan Akif'in hem şiirlerinde (Şahan 2019: 896-898.) hem de tefsir yazıları ve vaazlarında (Ersoy 2016: 35-306.) ayetlerden istifade etmesi, Kur'ân ile olan yakın ilişkisini gösteren diğer önemli karinelere aittir. Akif, şiirlerinde Kur'ân ayetlerini sıklıkla kullanmış, bazen bir ayeti başlık yapıp sonrasında bu ayetten anladıklarını dizelere dökmüş, kimi zaman bir konuyu izah ederken satır aralarında ayetleri iktibas etmiş, bazen de lafzen zikretmese bile satır aralarında ayetlerden manevî iktibaslarla bulunmuştur (Ersoy 2016: 35-306.). Tefsir ile ilgili yazıları incelendiğinde ise elli dört yazısının bulunduğu ve tamamının Sebilürreşad sayılarının ilk sayfalarında yer aldığı görülmektedir. Çoğunun uzunluğu bir sayfadan azdır (Ersoy 2016: 30). Bunlar, Akif'in o günkü zor şartlar altında Müslümanların birlik ve beraberliğini tesis etmek için ayetlerden hareketle kaleme aldığı yazılardır (Aydar 1996: 25-50.).

Son olarak 1925 yılında TBMM tarafından alınan kararla Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe meâlini hazırlama görevinin kendisine verilmesi onun Kur'ân ile olan irtibatının boyutunu gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir. Akif, ilk başta bu görevi üstlenmek istememesine rağmen ısrarlar üzerine sonradan kabul etmiştir. Mısır'a gittikten sonra gece gündüz bu işle meşgul olmuş ve 1926-28 yılları arasında iki senelik bir zaman dilimi içerisinde çalışmasını tamamlamıştır. Ardından metin tashih çalışmalarını tamamlayıp meâle son şeklini vermesine rağmen ani bir kararla bu görevden affını istemiş ve hazırladığı meâlin yakılmasını vasiyet etmiştir. Akif'in vasiyeti gereğince bu meâlin 1961 yılında yakıldığı ifade edilmektedir (Edib 1960: I/187-205; Cündioğlu 2010: 132-207.).

Bütün bu anlatılanlar, Akif'in hayatı boyunca Kur'ân ile olan bağını hiç koparmadığını ortaya koymaktadır. Kur'ân, onun hayatının merkezinde yer aldığı için zihin dünyasının gelişiminde ve olaylara bakışında yadsınamaz bir etkiye sahiptir. Bu durum, yazdığı şiirlerinde de kendini hissettirmektedir.

Akif'in Kur'ân ile ilişkisini bu şekilde ortaya koyduktan sonra şimdi Akif'in en önemli şiiri olan İstiklal Marşı ile Kur'ân ayetleri arasındaki etkileşimden bahsedebiliriz.

2. Kur'ân'dan İlhamla Yazıldığı Anlaşılan Mısralar ve Tahlili

Daha İstiklal Marşı'nın ilk satırında Mehmet Akif "**Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak**" diyerek Allah'a inanan ve onun iradesine teslim olan Müslümanın kalbimde korkuya yer olmadığını vurgulamakta ve bu bağlamda Kur'ân'î pek çok ayete atıf yapmaktadır. Bu ayetlerden biri;

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ
لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ
كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

*Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, **“Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber”** diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Tevbe 9/40.)*

Bu ayet bir bütün olarak ilk mısranın tefsiri mahiyetinde olmakla beraber özellikle ayette geçen “üzülme” tabiriyle İstiklal Marşı'nın başlangıcında yer alan “korkma” ifadesi arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

Ayette Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den Medine'ye gerçekleştirdiği hicret esnasında yaşanan bir hadise örnek gösterilerek Müslümanlar ilâhî yardımın mânası ve değeri üzerinde düşünmeye sevk edilmekte ve şu nokta özellikle vurgulanmaktadır: Sizin Hz. Peygamber'e yardım edip etmemeniz önemli değil. Zira nasıl ki Allah, mağarada yanında sadece bir kişi var iken ona yardım ettiyse şimdi de öyle yardım eder ve yardım konusunda Allah ona yeter (Mâtürîdî 2006: VI/361). Hz. Peygamber, Allah'ın yardımının kendisiyle birlikte olduğunu bildiği için başına ne gelirse gelsin korkmuyor, en zor zamanlarda dahi sükûnetini koruyarak yanındakilere Allah'a güvenmelerini telkin ediyordu. Sevr mağarasında da aynı durum söz konusu olmuş, artık tüm ümitlerin tükendiği bir anda Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'e “üzülme! Allah bizimle beraberdir” diyerek Allah'ın yardımına olan inancını ortaya koymuştur. Dolayısıyla bir Müslümana yakışan, ne kadar zorluklarla karşılaşarsa karşılaşsın azim ve kararlılık

içerisinde son ana kadar mücadelesini sürdürmesi ve Allah'tan başkasına boyun eğmemesidir.

İstiklal Marşı'nın ilk dizesiyle bağlantı kurulabilecek bir diğer ayet ise şöyledir:

إِنَّمَا دُلِّكُمْ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا اللَّهَ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun (Âl-i İmrân 3/175).

Bu ayetle ilgili tefsirlere bakıldığında Türk milletinin kurtuluş mücadelesi verdiği yıllarda yaşanan hadiselerle Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki sıkıntıların paralellik arz ettiği görülmektedir. Zira bu ayetin nüzûl sebebi ile ilgili şöyle bir olay anlatılmaktadır: Kureyş lideri Ebû Süfyân'ın casusu, müşrik ordusunun geri dönüp Medine'ye baskın yapacağı ve Müslümanların kökünü kazıyacağı haberini yayarak onları korkutmaya çalışıyordu. Yüce Allah bu şahsı veya onu göndereni “şeytan” olarak nitelendirmekte ve Müslümanlara hitap ederek eğer Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorlarsa o casusun veya gönderenin dostları olan müşriklerden değil, kendisinden korkmalarını emretmektedir (Karaman ve diğer. 2007: I/718-19).

Mehmet Akif, ikinci mısra olan **“Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak”** dizeleriyle her ne olursa olsun Müslümanın ümitsizliğe düşmesinin ona yakışan bir tavır olmadığını ifade etmektedir. Kur'ân'ı Kerîm'de de bu husus üzerinde önemle durulmakta, Müslümanlara başlarına gelen herhangi bir sıkıntı karşısında ümitsizliğe düşmelerinin yasaklandığı görülmektedir. Mesela;

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”(Zümer 39/53) ayetinde bu husus bariz bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Bu ayet, Allah’ın rahmet ve affının ümitsizliğe yer vermeyecek derecede geniş olduğunu en açık şekilde ortaya koyan ilâhî bir müjde olarak değerlendirilmiştir (Râzî 1981: XXVII/4.).

Yine *(İbrahim:) قَالَ وَمَنْ يَقْنُطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّي إِلَّا الضَّالُّونَ* “*Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser*” (Hicr 15/56.) ve *“الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَسُوءُونَ مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ”* *Allah’ın ayetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr edenler var ya; işte onlar benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır.*” (Ankebût, 29/23.) ayetlerinde de Allah’ın rahmetinden ancak sapkınların, Allah’ın ayetlerini ve ona kavuşmayı inkar edenlerin ümit keseceği, Müslümanlara ise ye’s’e düşmenin yaraşmayacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Akif’e göre hayata tutunmanın tek yolu ümidi kaybetmemektedir. Ölüm mukadderdir. Fakat onun bile şerefli olanı makbuldür. Azim göstermeyi terk edenlerin payına ise alçakça bir ölümden başkası düşmeyecektir (Öztürk 2017: 84). Bu nedenle Allah’ın kendilerini yardımsız bırakmayacağına inanan Müslümanların düşman karşısında azim göstererek inandığı değerler uğrunda mücadelelerini sürdürmeleri gerekmektedir.

“O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; o benimdir o benim milletimindir ancak.” dizeleriyle Mehmet Akif, Türk milletinin içinde bulunduğu durumun zorluğuna ve vatan topraklarını işgal edip Türkleri tarih sahnesinden silmek isteyenlerin çok olmasına rağmen Türk milletinin ve istiklalinin sembolü olan bayrağın ebediyen göklerde dalgalanmaya devam edeceğine ve onu indirmeye hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğine yönelik inancını ortaya koymaktadır. Mehmet Akif’in bu satırları yazarken *“يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ”*

/Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır. (Saff, 61/8.)” ayetinden ilham aldığı anlaşılmaktadır. Zira bu ayette kafirler isteme bile İslam dininin karşılaşacağı tüm zorluklara rağmen ebediyen varlığını sürdüreceğine, bunu engellemeye kimsenin gücünün yetmeyeceğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki mısralarla bu ayet arasında muhteva açısından bir birlikteliğin bulunduğunu söylemek mümkündür.

İstiklal Marşı'nda vurgulan önemli konulardan biri de Müslüman olan Türk milletinin imanının her türlü zorluğu aşmaya kâfi olduğu gerçeğidir. Düşmanların son teknoloji silahlara ve imkanlara sahip olması, buna karşın Türk milletinin ise imkansızlıklar içerisinde maddi açıdan yoklukla boğuşması bu gerçeği değiştirmemektedir. İşte Mehmet Akif;

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.

Ulusun, korkma, nasıl böyle bir îmânı boğar,

“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?

Kıtasında bu konuya temas etmektedir. Bu kıtanın Kur'ân'daki iz düşümleri araştırıldığında karşımıza buradaki anlatımla tam manasıyla örtüşen şu ayet çıkmaktadır:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz.” (Âl-i İmrân 3/139.)

Bu ayet, Türk milletinin içine düştüğü buhran karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiğini son derece veciz ifadelerle özetlemektedir. Şöyle ki; Müslümanları teselli etme amacı taşıyan ayet, yenmenin de yenilmenin de Allah'ın değişmez kanunu olduğunu, dolayısıyla Uhud Savaşı'nda uğradıkları yenilgiden dolayı ümitsizliğe kapılmamaları

gerektiğini onlara hatırlatmakta; güçlü bir imana sahip olmanın verdiği azim ve kararlılık sayesinde nice zaferlere ulaşmanın mümkün olacağını müjdelemektedir. Bu, yüce Allah'ın peygamberlerine ve onlara inanan müminlere bir vaadidir (Karaman ve diğer. 2007: I/678).

Bu kıtayla birlikte okunabilecek bir diğer ayet ise şudur:

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذَلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa, O'ndan başka size yardım edecek kimdir? İnananlar yalnız Allah'a güvensinler. (Âl-i İmrân 3/160.)

Bu ayette müminlere Bedir'de Allah'ın yardımıyla savaşı kazandıkları, Uhud'da ise yardımını çektiği için kaybettikleri hatırlanmakta ve böylece her şeyin Allah'ın elinde olduğu ve her konuda ona dayanıp güvenmek gerektiği ifade edilmektedir. O halde müminlerden beklenen, ilâhî yardım ve desteği hak edecek davranışlar yapmaları, cezalandırılmalarına sebep olacak, onları yardımdan mahrum bırakacak tutum, davranış ve isyanlardan sakınmalarıdır (Zemahşerî 2009: 202).

Müminlerin yardımcısı Allah'tır. Allah'ın dostluğunu ve yardımını kazanmış olan kimse başkalarının yardımına muhtaç olmaz. O'nun yardımının tecelli ettiği yerde mağlubiyet yoktur; yardımsız bıraktıkları ise iflah olmazlar. Bu sebeple müminler sadece O'na dayanmalı, O'na tevekkül etmeli ve O'ndan yardım istemelidirler. Allah'ın bir kimseye veya bir millete yardım etmesi veya onları yardımsız bırakması şüphesiz ki sebeplere ve hikmetlere dayanmaktadır. Bu sebeple müminler Allah'ın yardımına erişebilmek için O'nun rızasına uygun hareket etmeli ve gazabına sebep olacak davranışlardan da sakınmalıdır. Ancak böyle yaptıkları takdirde Allah'ın yardımına layık olurlar (Karaman ve diğer. 2007: I/705).

Görüldüğü üzere ayetlerin arka planında yatan bu derin manalardan haberdar olan Mehmet Akif, milli mücadelenin en zor dönemlerinde Türk milletinin yaşadığı zorluklardan kurtulabilmesi için Kur'ân'dan ilham alarak çözümler üretme gayreti içerisine girmiştir. Akif'e göre bütün bu olumsuzluklar karşısında Müslüman Türk evladına düşen görev, düşmanın sahip olduğu maddi imkanlara aldırış etmeden Allah'ın ipine sınıksız sarılmak, vatan, millet ve din uğruna kanının son damlasına kadar mücadele etmektedir. Böyle olduğunda Allah'ın yardımı ve zafer kaçınılmazdır.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek bir diğer ayet ise şöyledir:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, “İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun” dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” dediler. (Âl-i İmrân 3/173.)

Yine bu ayette de hakiki imana sahip olan bir Müslümanın, düşmandan hiçbir surette korkmayacağı, düşman ordularının onu korkuya sevk etmek yerine imanını artıracığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla **“Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var. Ulusun, korkma, nasıl böyle bir îmanı boğar”** dizeleri bu ayet ışığında düşünüldüğünde Kur'ân'ın, Akif'in duygu ve düşünce dünyası üzerindeki etkisi bariz bir şekilde müşahede edilmektedir.

Öte yandan Akif'in Kur'ân'dan referansla yazdığı anlaşılabilir bir diğer ifade ise **“Doğacaktır vadettiği günler Hakk'ın”** dizesidir. Burada yazar, Allah'ın Müslümanlara olan vaadinden bahsetmekte ve ne olursa olsun bu vaadin mutlaka gerçekleşeceğini beyan etmektedir. Bu konuyla ilgili Kur'ân'a bakıldığında Akif'in buradaki ifadelerine denk düşen

açıklamaları birden çok ayette görmek mümkündür. Mesela bu ayetlerden biri şöyledir:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَاذْتَمَنَّا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا
وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ

*Andolsun, senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. Biz de suç işleyenlerden intikam aldık. **Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır.*** (Rûm 30/47.)

Bu ayette geçmiş dönemlerde kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayıp onlara tabi olan müminlere türlü işkence ve zulümleri reva gören kafirler üzerinden genel bir mesaj verilmekte ve hak ile batılın mücadelesinde galip gelen tarafın müminler olacağı müjdelenmektedir (Taberî 2001: XVIII/518-19; Râzî 1981: XXV/133.). Kur'an'ı Kerim'de geçen bu hakikatler hakkında derinlemesine bilgi sahibi olan Akif, İstiklal Marşı'nın satırlarına Kur'an'da zikredilen genel kaideleri adeta ilmek ilmek işlemiş ve bu sayede Türk milletinin moral ve motivasyonu en üst seviyede tutmaya çalışmıştır.

Ayrıca Akif'in bu mısraları yazarken ilham aldığı ayetlerden biri olarak *يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ*/Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz. (Muhammed, 47/7.) ayetini de zikretmek gerekir. Zira her ne şart altında olursa olsun halis bir niyet ve kâmil bir iman ile Allah'ın dinine yapılacak olan yardım karşılıksız kalmayacak, nihayetinde ilâhî yardım ve zafer olarak geri dönecektir.

Kur'an'dan referansla yazıldığı anlaşılan bir başka mısra ise **“Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın”** ifadesidir. Zira burada verilmek istenen mesaj, *أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَكْبِهِمْ أَلَسَاءَ الْوَصْرَاءُ وَرُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ* /Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenler, sizin de

başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Peygamber ve onunla beraber mü'minler, "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek kadar darlığa ve zorluğa uğramışlar ve sarsılmışlardı. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı pek yakındır. (Bakara 2/214.) ayetiyle bire bir örtüşmektedir. Bu ayette anlatılmak istenen şudur: Geçmişteki ümmetlerden bazıları, dinleri konusunda derin ihtilâflara düşüp dalâlete saptıkları gibi bazıları da yoksulluk ve sıkıntılarla denenmişler, sonuna kadar imanlarında sebat edenler, Allah'ın yardımının geleceği konusunda ümitlerini yitirmeyenler, gösterdikleri sabır ve metanetle hem O'nun yardım ve desteğini hem de cennetini kazanmışlardır. Bu Allah'ın bir kanunudur. Dolayısıyla Müslümanlar da gerektiğinde bu tür sıkıntılardan geçeceklerdir. Nitekim önceki peygamberler ve ümmetleri gibi Hz. Muhammed ve ashabı da imanlarını ve kutsal değerlerini rahatlarının üstünde görmüşler; bu değerleri koruma ve güçlendirme uğruna canlarını seve seve feda etmeyi göze almışlar; büyük acı ve sıkıntılara katlanmışlardır. Allah'ın rahmetinden asla ümitlerini kesmemişler, aksine "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek!" diye sarsılmaz bir imanla ilâhî yardımı bekleyerek imkanlar dahilinde mücadelelerini sürdürmüşlerdir (Karaman ve diğer. 2007: I/333-34). Dolayısıyla İslam'ın ilk yıllarında müşriklerin baskılarından bunalan müminleri hem teselli etmek hem de uyarmak için inen bu ayet, milli mücadele döneminde benzer sıkıntılarla boğuşan Türk milleti için bir müjde olduğu gibi aynı zamanda bir uyarıdır. Sıkıntılar, zorluklar yaşanmadan refaha ermek mümkün değildir. İşte Kur'ân'ın bu genel kaidesini İstiklal Marşı'nın dizilerine yansıtan Mehmet Akif böylece Kur'ân'ın düşünce ve fikirleri üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Burada söz konusu edilebilecek bir başka ayet şöyledir:

وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَيَسِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

Sevineceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele. (Saff 61/13.)

Bu ayette ise Şu ilâhî kanun vurgulanmaktadır: Şayet siz sırf Allah rızası için savaşıp onun dinine yardım ederseniz Allah da size yardım edecektir (İbn Kesîr 1997: VIII/112.). İŞte bu vb. ayetlerden ilham alan Mehmet Akif İstiklal Marşı'nda Türk milletin Allah'ın yardımı ve zaferin yakın olduğu mesajını vermiş, Allah'a inanan halkın ümitsizliğe düşmeden, elinden gelen gayreti göstererek milli mücadeleden bir an dahi olsun vazgeçmemesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır.

Hem İstiklal Marşı hem de Kur'ân'da ortak olarak işlenen konulardan biri de Şehitliktir. Mehmet Akif, din ve vatan uğruna hiç düşünmeden canlarını feda eden Őehitlerden İstiklal Marşı'nda Şu dizeleriyle bahsetmektedir:

Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatını.

Sen Şehid oğlusun, incitme, yazıktır atanı;

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

Şühedâ fışkırarak, toprağı sıksan Şühedâ!

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında da Şehitlik makamına son derece önem verildiği ve Müslümanların Őehitliđe teşvik edildiği görölmektedir. Bu bağlamda bir yerde Şehitlerin ölü olmadıklarından fakat insanların bunu fark edemediklerinden Şu Şekilde bahsedilmektedir:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

“Allah yolunda öldürölenler için “ölöler” demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz.” (Bakara 2/154.)

Başka bir yerde ise Şehitlerin Allah katında rızıklara mazhar oldukları ve henüz Şehit olmayıp da bu mertebeye eriŐecek olanlar için hiçbir sıkıntı ve korku olmadığı Şöyle ifade edilmektedir:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (169) فَرِحِينَ
بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadır. (Âl-i İmrân, 3/169-170.)

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy, İstiklal Marşı'nı kaleme alırken Kur'an-ı Kerim'den istifade etmiş, özellikle İslam'ın ilk yıllarında türlü eza ve cefalara maruz kalan Hz. Peygamber ve ashabın güç dengesizliğinin zirvede olduğu bir dönemde müşriklerle olan mücadelelerinde onları teselli eden, moral ve motivasyonlarını daima diri tutan ayetlerden ilham almıştır. Bu noktadan hareketle benzer sıkıntılarla boğuşan Türk milletinin birlik ve beraberlik şuurunu, azim ve direncini canlı tutmaya çalışmış ve bunda başarılı da olmuştur. Dolayısıyla İstiklal marşında Türk milletine verilen mesajların ana kaynağı, aslında Kur'an'da yer alan ilke ve esaslardır. Ortak mesaj kısaca şu şekilde özetlenebilir: Zor ve sıkıntılı zamanlarda bir Müslümanın ümitsizliğe düşmesi, korku ve paniğe kapılması doğru değildir. Allah'a iman etmiş Müslüman Türk milleti, Allah'ın yardımının kendisiyle olduğu bilinciyle düşman karşısında dimdik ayakta durduğunda, ne kadar maddi imkânlardan yoksun olursa olsun zafere ulaşacaktır. Bu, Allah'ın inananlara bir vaadidir.

KAYNAKÇA

AYDAR, Hidayet (1996). "Bir Kur'an Müfessiri Olarak Mehmet Akif", *Diyanet İlmî Dergi*, S. 32/4, s. 25-50.

CÜNDİOĞLU, Düccane (2010). *Bir Kur'an Şairi*, İstanbul: Kapı Yayınları.

- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (2014). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar II*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- EDİB, Eşref (1960). *Mehmet Akif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İstanbul: Sebilürreşad Neşriyat.
- ERSOY, Mehmet Akif (2016). *Tefsir Yazıları ve Vaazlar* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Ankara: DİB Yayınları.
- İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dımeşkî (1997), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (thk: Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyad: Dâru Tayyibe.
- KARAMAN, H., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S. (2007). *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- el-MÂTÜRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî (2006). *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (thk. Ahmed Vanlıoğlu vd. ilmî kontrol: Bekir Topaloğlu), İstanbul: Dâru'l-Mizan (Mizan Yayınevi).
- ÖZTÜRK, Mahmut (2017). "İstiklal Marşı'nı Kur'ân-ı Kerim Işığında Okumak", *Anadolu'ya Vurulan Mühür İstiklal Marşı*, İstanbul, s. 77-105.
- er-RÂZÎ, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (1981). *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- ŞAHAN, Ramazan (2019). "İlhamını Kur'ân'dan Alan Şair, Mehmed Akif Ersoy". *Şarkiyat*, S. 11/2 (Ağustos), s. 896-930.
- et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (2001). *Tefsîru't-Taberî Câmî'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (thk: Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî), Kahire: Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr.
- ez-ZEMAŞERÎ, Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer (2009). *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Marife.

İSTİKLAL MARŞI'NDA AKİF'E İLHAM VEREN HADİSLER Mahmut YAZICI*

Giriş

Akif'teki din duygusu, diğer şiirlerinde olduğu gibi İstiklal Marşı'na da hayat veren kuvvetlerin en başında gelenlerden birisidir. Bu duygunun temelinde başta ailesi ve yaşadığı muhit, aldığı eğitim ve terbiye yatmaktadır. Akif'in şiirlerine bakıldığında Allah ve peygamber sevgisi, iman aşkı, ezan ve şehadet gibi dini şiarlar sıkça yer aldığı gibi milliyet, hürriyet, vatan ve bayrak sevgisi gibi yine dini temele dayanan milli değerler de yer almaktadır.

Akif, Hz. Peygamber'e âşık olduğu kadar hayrandır da. Onun Peygamber'e olan sevgi ve hayranlığı "Necid Çöllerinden Medine'ye" şiirinde olduğu gibi "Gölgeler / Bir Gece" ve "Pek hazin bir Mevlid Gecesinde" adlı şiirlerinde de çağıldamaktadır. İstiklal Marşı'nda hadislere yapılan telmihlere geçmeden önce Akif'in Allah Resûlüne olan sevgisini ortaya koymak yerinde olacaktır.

Şair, **Necid Çöllerinden Medine'ye** şiirinde şöyle der:

Yâ Nebî, şu hâlîme bak!

Nasıl ki bağı yanar, gün kızınca, sahrânın;

Benim de rûhumu yaktıkça yaktı hicrânın!

Harîm-i pâkine can atmak istedim durdum;

Gerildi karşıma yıllarca âilem, yurdum.

"Tahammül et!" dediler... Hangi bir zamâna kadar?

Ne bitmez olsa tahammül, onun da bir sonu var!

Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak;

Önümde durmadı artık, ne hânümân, ne ocak...

Yıkıldı hepsi... Ben aşım diyâr-ı Sûdân'ı,

Üç ay "Tihâme !" deyip çiğnedim beyâbânı.

Kemiklerim bile yanmıştı belki sahrâda;

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, mahmutyazici@pau.edu.tr.

Yetişmeseydin eğer, yâ Muhammed, imdâda:
Eserdi kumda yüzerken serin serin nefesin;
Akar sular gibi çağlardı her tarafta sesin!
İrâdem olduğu gündür senin irâdene râm,
Bir ân için bana yollarda durmak oldu harâm.
Bütün heyâkil-i hilkatle hasbihâl ettim;
Leyâle derdimi döktüm, cibâli söylettim!
Yanıp tutuşmadan aylarca yummadım gözümü...
Nücûma sor ki bu kirpikler uyku görmüş mü?
Azâb-ı hecrine katlandım elli üç senedir...
Sonunda alnıma çarpan bu zâlim örtü nedir?
Beş altı sîneyi hicrân içinde inleterek,
Çıkan yüreklere hüsrân mı, merhamet mi gerek?
Demir nikâbını kaldır mezâr-ı pâkinden;
Bu hasta rûhumu artık ayırma hâkinden!
Nedir o meş'ale? Nûrun mu? Yâ Resûlallah!..

Bir Gece/Gölgeler şiirinde şöyle der:

Derken, büyümüş, kırkına gelmişti ki öksüz,
Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi!
Bir nefhada insanlığı kurtardı o ma'sûm,
Bir hamlede kayserleri, kistrâları serdi!
Aczin ki ezilmekti bütün hakkı, dirildi;
Zulmün ki, zevâl aklına gelmezdi, geberdi!
Âlemlere, rahmetti, evet, Şer'-i Mübîn'i,
Şehbâlini adl isteyenin yurduna gerdi.
Dünyâ neye sâhipse, onun vergisidir hep;
Medyûn ona cem'iyyeti, medyûn ona ferdi.
Medyûndur o ma'sûma bütün bir beşeriyet...
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrâr ile haşret.
Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi adlı şiirinde ise şöyle der:
Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,

Aylar bize hep Muharrem oldu!
Akşam ne güneşli bir geceydi...
Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!
Âlem bugün üç yüz elli milyon
Mazlûma yaman bir âlem oldu:
Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in;
Nâmûsa yabancı mahrem oldu!
Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minâre ebkem oldu.
Allah için, ey Nebiyy-i Ma'sûm,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
İslâm'ı bırakma böyle mazlûm.

Hiz. Peygamber'i böylesine seven bir şairin ondan etkilenmemesi düşünülemez. Nitekim Akif'in *Safahat* adlı eserindeki birçok şiir ve nesrinde ya doğrudan ya da telmihte bulunarak birçok hadis zikrettiği yapılan bir çalışmada tespit edilmiştir. (Horoz 2010) İstiklal Marşı'nda da hadislerin ve Hiz. Peygamber'in hayatından bazı kesitlerin izlerini görmek mümkündür. Biz de bu çalışmada bunu ortaya koymaya çalışacağız.

Akif'in İstiklal Marşı'nda Hadislerden İlham Alarak Yazdığı Anlaşılan Mısraların Tahlili

Akif, İstiklal Marşı'na, Kur'ân'ı Kerîm'de de işaret ettiği üzere (et-Tevbe 9/40) Rasûlullah'ın (s.a.s.), Hiz. Ebû Bekir ile birlikte Medîne'ye hicret ederlerken, sığındıkları mağarada ona söylediği "Korkma" sözünü başlar:

**Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.**

Rivayete göre Hiz. Peygamber ile Hiz. Ebû Bekir, Medîne'ye doğru hicret yolundayken bir mağaraya sığınmışlardı. Hiz. Ebû Bekir, müşriklerin kendilerini bulmalarından endişe ettiğinde Rasûlullah (s.a.s.) ona "Üzülme! Allah bizimle beraberdir." demiştir (Nesâî 2001: 6/395). Başka bir rivayette ise sığındıkları mağarada içinde yılanların bulunduğu bir delik

vardı. Hz. Ebû Bekir, delikten bir yılanın çıkıp Rasûlüllah'ı (s.a.s.) sokmasından endişe ediyordu. Bu nedenle ayağıyla deliği kapattı. Hemen sonra yılan ayağını soktu. Ebû Bekir'in (r.a.) gözlerinden yaşlar dökülmeye başlayınca Rasûlüllah (s.a.s.): "Ey Ebû Bekir! Korkma! Allah bizimle beraberdir." sözlerini söyledi (Beyhakî 1998: 2/477).

Akif, İslam coğrafyasının özellikle de Anadolu topraklarının en sıkıntılı dönemlerinden birinde yaşamıştır. Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar birçok İslam memleketi emperyalist güçler tarafından işgal edilmiş, 600 yıllık Osmanlı Devleti ise parçalanmıştı. Kendisine kadar 100-150 yıllık çöküş süreci ve Avrupa devletlerinin askeri ve ekonomik üstünlüğü Müslüman ahaliye ümitsizliğe yol açmıştı. Akif diğer şiiirlerinde olduğu gibi İstiklal Marşı'nda da hep **ümitvâr** olma mesajını yinelemektedir:

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

İnanç esasları tanımlanırken imanın, havf ve racâ arasında yani Allah'ın rahmetini ummak ile onun azabından korkmak arasında olduğu zikredilir (Gaznevî 1998: 264). Hatta Allah'ın rahmetinden ümidi kesmenin kişiyi küfre düşürebileceği de söylenir. Bu nedenle Akif, birçok şiiirinde ye'se düşmeyi yermektedir.

"Ey Hakk'a taparken şaşırın kalb-i muvahhid!

Bir sîne emelsiz yaşar ancak, o da: Mülhid."

(...)

"Doğru mudur ye's ile olmak tebâh?

Yok mu gelip gayrete bir intibâh?

Beklediğin subh-i kıyâmet midir?

Gün batıyor, sen arıyorsun sabâh!"

(...)

"Âtiyi karanlık görüvermekle apıştın?

Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın!

Karşında zıyâ yoksa, sağından, ya solundan

Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.

(...)

Ye's öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.

Ümide sarıl sım sıkı, seyret ne olursun!

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;

(...)

“Mâdâm ki alçaklığı bir, ye's ile şirkin;

Mâdâm ki ondan daha mel'un daha çirkin

Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-i îman,

Nevmid olarak rahmet-i mev'ûd-u Hudâ'dan,

Hüsrâna rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;

Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!”

‘İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!’ deme, yılma.

Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma.”

(...)

“Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,

Batmazdı bu devlet, “batacaktır!” demiyeydik.

Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;

Tek sen uluyan ye'si gebert, azmi uyandır.

Kâfi ona can vermeye bir nefha-i îmân;

Davransın ümidin, bu ne haybet, bu ne hirmân?

Mâzîdeki hicranları susturmaya başla;

Evlâdına sağlam bir emel mâyesi aşla”

Kastamonu'daki bir konuşmasında şöyle der:

“Dünyada dayanılacak, güvenilecek bir şey varsa o da Allah'ın yardımı ve merhametidir. O'nun kapısından yüz çevirenler büyük bir sapıklığa düşmüşlerdir. Kesinlikle bilinmelidir ki ye'se kapılmadan çalışan bir Müslüman için aşılmayacak bir engel, varılmayacak bir hedef yoktur. Azme, tevekküle sarılmak suretiyle her maksadın elde edilmesi mukadderdir. O halde ye'sin ne anlamı vardır.” (Şengüler 1992: 9/342-353).

Yine Kastamonu'daki vaazında şöyle der: “Dünyanın hangi tarafına gitseniz, akvâm-ı İslamiyeden hangisinin ruhunu, kalbini dinleseniz hep o mel'un yeis hastalığı ile malûl olduğunu görürsünüz. Ümmet-i merhûmeye bu zaaf-ı iman nasıl olmuş da müstevli olmuş? Nasıl olmuş da bu kadar azîm bir kütlenin umumu birden kötürümler gibi histen, hareketten mahrum kalmış?”

“Madem ki fî sebilillâh mücâhede meydanına atılan müminlere Allah'ın nusreti mev'uddur; madem ki Tanrı'nın inayetinden, merhametinden ümidi keserek ye'se düşmek, küfürden başka bir şey değildir; o halde bu meskenetin, bu ye'sin, bu ataletin hiçbir suretle tevili kabil olur mu? Zaten yeryüzündeki yarım milyara yakın Müslümanın asırlardan beri esaret altında inlemesine bundan başka bir sebep aransa bulunabilir mi?” (Ersoy 1968: 217).

Akif'in, yetim olarak dünyaya gelen, küçük yaşlarda öksüz kalan, peygamberlik vazifesiyle görevlendirildikten sonra başta kendisi ve genç-yaşlı, kadın-erkek denilmeden kendisine iman eden arkadaşları türlü işkence ve yıldırımlara maruz kalmasına, doğduğu şehir olan Mekke'den ve akrabalarının bulunduğu Tâif'ten taşlanarak kovulmasına rağmen ümidini bir an olsun yitirmeyen Hz. Peygamber'i örnek aldığı açıktır.

Kur'an'ı Kerim'de yüce Allah: “De ki: “Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allâh'ın rahmetinden umut kesmeyin.” (ez-Zümer 39/53) buyurmaktadır. Hz. Peygamber ise Allah Teâlâ'dan naklettiği bir kudsi hadisinde onun: “Rahmetim gazabımı geçmiştir.” (Buhârî 2001: “Tevhîd” 55 (hadis no: 7553); Müslim: “Tevbe” 15) buyurduğunu zikreder. Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadiste ise Rasûlüllah (s.a.s.), Allah'ın rahmetinin genişliğinden bahisle şöyle buyurur:

“Allah, rahmeti yarattığı gün onu yüz rahmet olarak yarattı da kendi yanında doksan dokuz parçasını tutup alıkoydu. Geri kalan tek bir rahmeti de bütün yarattıklarının arasına salıverdi.” (Buhârî, “Rikâk”, 18 (6469).

Rasûlullah (s.a.s.), kalbinde Allah korkusu ve onun rahmetine olan ümidi taşıdığını söyleyen bir gence ise şöyle demiştir: “Bir mü’minin kalbinde bu ikisi (korku ve ümit) bulunursa, Allah onu umduğuna nail, korktuğundan emin kılar.” (Tirmizî 1998: “Cenâiz”, 11 (983).

Bütün bunlara göre başta Hz. Peygamber’in yaşadığı hayat olmak üzere konuyla ilgili âyet ve hadislerin Akif’in umudunu yeşerttiği bu nedenle asla ye’se düşmediği söylenebilir.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal!

Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal,

Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal!

Başta ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem olmak üzere bütün peygamberler insanları yalnızca Hakk’a tapınmaya ve onu tevhide çağırılmışlardır. Tevhîd, kula kul olmayı reddedip, tapınmaya ve boyun eğmeye layık yalnızca Allah’ı merkeze aldığından dolayı gerçek hürriyetin ta kendisidir. Bu nedenle İslam’ın şiarı olan kelime-i tevhîd, “lâ” ile başlar. Allah dışında hiçbir kula köle olmamayı, Allah’a kulluğun birinci adımı olarak belirler. Çünkü sahte ilahları reddedemeyen kimse gerçekte hür olamadığı gibi iman etmiş de olamaz. Akif de: **Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklal!** diyerek hürriyet aşkını, mü’min ve Müslüman olmanın tabii bir sonucu olarak görür bundan başka çıkar bir yol da görmez:

“Allah’a dayan, sa‘ye sarıl, hikmete ram ol...”

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.”

Bütün peygamberlerde olduğu gibi Hz. Peygamber’in mücadelesi de kula kulluğu emreden şirk düzene “lâ/hayır” demekle başlamıştır. Rasûlullah (s.a.s.), Mekkeli müşriklerin, yerleşik düzenlerinin bozulmaması için Hz. Peygamber’e önerdikleri mal, mülk, saltanat gibi dünyanın geçici lezzetlerini ve kurulu düzene muhalefetten dolayı başına gelecek sıkıntıları da bildiği halde onların bu tekliflerini hiç tereddüt etmeden reddetmiştir. Çünkü bütün bunlar, Allah’a hakiki kul olmanın yanında esaretten başka bir şey değildi. Bu nedenle o, türlü entrikalarla,

baskı ve yıldırımlarla kendisini davasından vazgeçirmek isteyenlere şöyle kükremişti:

“Bu dini terk etmeme karşılık güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler Allah’a andolsun ki, davamdan vazgeçmem! Allah dinini muzaffer kılar yahut ben bu yolda ölür giderim yine de bu yoldan dönmem.” (Süheylî 2000: 3/10; Şâmî 1993: 2/327)

Akif’in;

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım.

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

dizeleri de aynen bu duygunun yansımasıdır.

Gerçekte iman, insana tarif edilemez bir güç ve cesaret verir. Tarih boyunca peygamberlerin ve ona tabi olanların, elbette Hz. Peygamber ve ashâbının, inanç değerleri uğruna ölümü dahi göze almaları bunun en açık göstergesidir. Yasir ve Sümeyye’nin şehâdeti, Hz. Ali’nin hicret gecesi Allah Resûlü’nün yatağında yatması, Bilal’in, Ebû Zer’in, Ammar’ın efendilerine başkaldırmaları ve daha niceleri hep sînelerdeki imanın tezahürüdür. İmandan kaynaklanan bu özgüven, tarih boyunca Müslüman halkları dinamik ve güçlü tutmuş, ümitsizliğe düştüklerinde ise yeniden diriliş için harekete geçmelerini sağlamıştır.

Akif,

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.

derken, işte bu iman cevherine vurgu yapar.

Başta Çanakkele ve Anadolu olmak üzere Müslüman coğrafya ateş çemberine alınmış olsa da Akif, kurtuluşu sînelerdeki bu imanda arar. Akif’in bu dizeleri Hz. Peygamber ve ashâbının Hudeybiye’deki durumlarını hatırlatmaktadır.

Hz. Peygamber, 1400 civarındaki arkadaşıyla umre için Medine’den Mekke’ye yola koyulmuştu. Maksatları umre ibadetini yerine

getirmek olduğu için üzerlerinde dikişsiz ihramdan başka bir elbise bulunmadığı gibi yanlarında silah da yoktu. Çünkü asıl amaçları müşriklerle savaşmak değildi. Mekkeli müşrikler bunu haber alınca Müslümanların niyetlerini de bildikleri halde onları atlı süvarilerle Hudeybiye mevkiinde muhasara altına aldılar. Hz. Peygamber, Mekke'nin ileri gelenlerine Mekke'ye geliş maksatlarını bildirmek için Hz. Osman'ı elçi olarak gönderdi. Fakat Mekkeliler ona kötü davrandıkları gibi hapsedtiler. Hatta Müslümanlara Osman'ın (r.a.) şehit edildiği haberi ulaştı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.) etrafındaki Müslümanları toplayıp kanlarının son damlasına kadar onlarla savaşacaklarına dair biat aldı. Rıdvan Biatı olarak nitelenen bu tarihi olayda sahâbiler de canları pahasına Hz. Peygamber'in yanında olacaklarına dair söz verdiler. Bunu duyan müşrikler ise anlaşma yapmak zorunda kaldılar (İbn Hişâm 1955: 2/308-318).

Hudeybiye'de silahsız insanların müşrikler tarafından muhasara altına alınmasıyla, 20. Yüzyılda o günün en gelişmiş silahları ve yüzlerce savaş gemileriyle Çanakkale'yi ve tüm Anadolu topraklarını kuşatanlar arasında fark olmadığı gibi Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in etrafında kenetlenen sahâbilerdeki iman cevheriyle, elinde silahı kalmayan Türk'ün göğsündeki iman arasında bir fark bulunmamaktadır.

Akif, bu imanın öyle büyük ve güçlü olduğunu,

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmanı boğar,

dizesiyle vurgulayarak böyle bir iman karşısında hiçbir batıl gücün tutunamayacağını haykırır.

Akif bu dizesinde, Hz. Peygamber'in: “İnsanlar sana bir zarar vermek için toplansalar Allah'ın senin hakkında yazdığı şey dışında hiçbir şekilde sana zarar veremezler.” (Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 59 (2516). sözünden ilham almış gibidir.

Bütün gücüyle ve bütün vahşiliğiyle gelen canavar sürüsü, çok da korkulacak bir durumda değildir. Bu nedenle Akif, “medeniyet” kılıfı altında kendisini gizleyen içi boş, dışı şaşaalı sömürgecileri;

‘Medeniyet!’ dediğin tek dişi kalmış canavar?

şeklinde niteler.

Hz. Peygamber’in, kafirlerin özelliklerinden bahsederken söylediği:

“Kâfirin örneği, sert ve dimdik selvi ağacı gibidir ki, Allah onu bir defada söküp devirir.” (Müslim, "Sıfatü'l-kıyâme", 59) sözü de ehl-i küffârın görünüşüne, kalabalığına, gücüne ve kuvvetine aldanılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

İmanın insana kazandırdığı gücü hatırlatan Akif, akabinde göğsünde iman devletini taşıyan mü’min gönüllere yönelerek onları, milli ve manevi değerlerin vücut bulduğu “yurdu” korumaya davet eder:

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın.

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Çünkü canavar sürüsünün maksadı sadece bir toprak elde etmek değil, toprağı yurt kılan milli ve manevi değerlerdir. Nitekim Akif, Nasrullah Kürsüsü’nde şöyle der:

“Ey cemaat-ı Müslimîn! İşte bugün bizden istedikleri ne filân vilâyet ne falan sancaktır. Doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, saltanatımızdır, devletimizdir, hilâfetimizdir, dinimizdir, imanımızdır.” (Ersoy 2013: 179)

İslam kelimesi sözlükte boyun eğmek, teslim olmak anlamına geldiği gibi esenlik ve barış anlamına da gelmektedir. Bu nedenle İslam yurdu ve Müslüman ahali, kendisini güvende hissetmediği ve gayr-i müslim de olsa komşu ülkelerde haksızlık ve zulüm bulunmadığı sürece Müslüman olmayanlara saldırmazlar. Ancak milli ve manevi değerlerine saldırı olduğunda ise göğsünü siper eder, küffara karşı koymaktan geri durmaz. Nitekim Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurur:

“Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz. Allah’tan âfiyet dileyiniz. Ancak onlarla karşılaştığınızda ise sabır ve sebat ediniz. Biliniz ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır.” (Buhârî, “Fazlu’l-cihâd”, 111 (2966).

Hiz. Peygamber başka bir hadislerinde ise savaştan kaçmayı yedi büyük günah arasında sayar:

“Mahvedici yedi şeyden kaçın!” buyurduğunda ona:

-Bunlar nedir Ey Allah'ın Resûlü? diye sorulunca şöyle buyurdu:

“Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, Allah'ın canını haram kıldığı bir kimseyi haksız yere öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, düşmana hücum anında harpten kaçmak, namuslu, kendi halinde mü'min kadınlara zina iftirası atmaktır.” (Buhârî, “Vasâyâ”, 24 (2766).

Kaldı ki, “Muhammed'in canı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, tekrar savaşıp öldürülmeyi, sonra tekrar savaşıp öldürülmeyi ne kadar isterdim.” (Müslim, “İmâret”, 103) diyen bir peygamberden savaştan kaçmak ve esaret altında yaşamayı kabul etmek beklenebilir mi? Elbette bu, onun ümmeti olduğunu söyleyenlerden beklenecek bir şey de değildir.

Bu nedenle Akif, bütün olumsuzluklara rağmen gelecekte ümitlidir. Çünkü Allah'ın nurunu tamamlayacağına dair vadine (es-Saff 61/8) güvenir. Bu nedenle “vatan” uğruna göğsünü siper edenleri;

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...

Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.

diyerek ümitlendirir.

Hiz. Peygamber'den nakledilen: “İslam garib olarak başlamıştır. Garib olarak dönecektir. Öyleyse gariplere müjdeler olsun” (Tirmizî, “İmân” 13 (2629). hadisinin, Akif'in ye'se düşmeyip gelecekte ümitli olmasında etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu hadis genel olarak İslâm'ın âhir zamanda “garib” kalacağı şeklinde yorumlansa da, Elmalılı Hamdi Yazır gibi Akif'le aynı dönemlerden yaşamış, aynı çileleri çekmiş âlimler tarafından bir müjde olarak da değerlendirilmiştir. Buna göre İslam nasıl başlangıçta garib olarak başlamışsa Müslümanların ahir zamanda güçten düşüp “garib” kalmasından sonra tekrar dünyaya hâkim olup ona yön verecekleri şeklinde de yorumlanmıştır.

Vatan, sadece bir toprak parçasından ibaret değildir. Toprağı vatan yapan şehit ve gazilerin kanlarıdır. Bu nedenle Akif bir sonraki dizisinde vatan toprağına dikkat çeker:

Bastığın yerleri 'toprak!' diyerek geçme, tanı!

Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

Anadolu toprağı; doğusuyla, batısıyla, kuzeyiyle, güneyiyle, denizleriyle, doğasıyla, iklimiyle, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla ve eşsiz güzellikleriyle gerçekten cennet gibi bir vatanıdır. Bununla birlikte Akif'in bu toprakları "cennet vatanı" olarak nitelemesinde Hz. Peygamber'in üçü de Türkiye topraklarından çıkan Fırat, Seyhan ve Ceyhan nehirlerini cennetten doğan nehirler olarak zikretmesinin de (Ahmed b. Hanbel 2001: 12/506; Müslim "Cennet" 26) etkili olduğu söylenebilir.

Hz. Peygamber tarafından cennet yurdu olarak nitelendirilen bu vatan, dünyalık hiçbir şeye değişilemez. Bu nedenle böylesi bir vatan; candan, yardan ve serden geçilmeye de layıktır:

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şüheda fışkıracak, toprağı sıksan şüheda!

Câni, cânâni, bütün varımı alsın da Hudâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.

Vatan sevgisi Hz. Peygamber'in birçok hadisinde de vurgulanan bir husustur. Allah Resûlü (s.a.s.), cehennem ateşinin dokunmadığı iki gözden birisi olarak Allah yolunda sınır boylarında nöbet tutan gözü zikreder. (Tirmizî: "Fedâilü'l-cihâd", 12 (1639).

Allah Resûlü, doğup büyüdüğü Mekke'yi terk etmek zorunda kalsa da hep oraya özlem duymuş ve orayı sevgiyle anmıştır. Abdullah b. Adî anlatıyor: "Resûlullah'ın Hazvere denilen mevkiye durup şöyle dediğini işittim: '(Ey Mekke!) Vallahi sen Allah'ın en hayırlı ve Allah'a en sevimli olan beldesisin. Senden (zorla) çıkarılmış olmasaydım seni asla

terk etmezdim.” (Tirmizî: “Menâkıb”, 68 (3925); İbn Mâce: “Menâsik”, 103 (3108).

Bir başka hadislerinde ise şöyle buyururlar: “Allah’ım! Bizlere Mekke’yi sevdirdiğin gibi, ondan daha da fazla Medine’yi sevdir...” (Buhârî: “Fedâilü’l-Medîne”, 11 (1889)

Rasûlullah’ın doğup büyüdüğü topraklara ve sonra da kendisine kucak açan Medine’ye sevgi duyması, vatan sevgisinin dini bir temele dayandırılmasına etki etmiştir. Bu nedenle “Vatan sevgisi imandandır.” sözü de oldukça meşhur olmuştur.

Akif, yukarıdaki dizelerinde, öncelikle Türk halkını vatan uğrunda savaşmaya ve ona sahip çıkmaya çağırdığı gibi kendisi de bu uğurda canını feda etmeye hazır olduğunu ifade eder. Sonrasında ise sığınılacak, yardım dilenilecek en yüce makama, Rabbine yönelir:

Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli;

Değmesin ma’bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!

Tabiri caizse Akif: Ey Rabbim! Biz bütün değerlerimizi temsil eden vatanımızı müdafa için varımızı, yoğumuzu ve her şeyden de önemlisi canımızı ortaya koyduk, bize düşen görevi yerine getirdik, artık yardım edecek sensin, bizi yardımsız bırakma! der gibidir.

Akif’in Rabbine ilticası Hz. Peygamber’in Taif ve Bedir’de Rabbine ilticasını andırmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, Mekke’de bulamadığı desteği Taif’te bulma ümidiyle oraya gitse de oradan taşlanarak kovulmuş, mübarek vücutları kanlar içerisinde kalmıştı. Ancak üzerine düşen vazifeyi yerine getirmenin huzuru içerisinde Rabbine şöyle dua etmişti:

“Allah’ım! Kuvvetimin zayıflığını, insanlara karşı koymadaki yetersizliğimi ve çaresizliğimi sana arz ediyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen, bütün ezilmişlerin Rabbisin. Sen, beni kime teslim ediyorsun? Bana saldıran şu düşmanlara mı? Ya da bana galip gelme gücünü verdiğin bir akrabama mı? ... Senden başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur.” (Taberânî 1994: 13/73).

Hız. Peygamber, Medine'ye yeni hicret etmişken ve henüz elinde yeterli silah, asker ve binek bulunmazken Bedir Savaşı'yla karşı karşıya kalmıştı. Müslümanlar, çoğu silahsız ve bineksiz 314 kişiyken müşrikler ise hepsi tam teçhizatlı 1000 kişiden oluşmaktaydı. Ramazan ayı ve Bedr'in Medine'ye 160 km uzaklıkta olması ise ayrı bir dertti. Ancak Hız. Peygamber "zaferden değil, seferden sorumluyuz" düsturuyla hareket ederek üzerine düşen görevi yerine getirmiş ve imkansızlıklara rağmen müşriklerin karşısına bir ordu çıkarmıştı. Sonra da Rabbine yönelerek şöyle dua etmişti:

"Allahım! (Peygamberlere vadettiğin) nusret ahdini ve va'dini gerçekleştirmeni senden istiyorum. Allah'ım! Eğer sen (şu bir avuç Müslüman'ın helak olmasını) diliyorsan, sana ibadet edilmeyecektir." (Buhârî: "Meğâzî", 5 (3953) Yani sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır.

Akif, dizesini, Hız. Peygamber'in duasına benzer bir şekilde, ibadet edilen yer olan "Ma'bed" üzerinden oluşturur ardından da dinin özü, şiarı ve temeli olan, ma'bedlerden günde beş vakit; Allah'ın birliğinin ve Muhammed'in (s.a.s.) onun Resûlü olduğunun haykırıldığı ayrıca bir yerin İslam yurdu olduğunu gösteren Ezan'a vurgu yapar:

Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

Bir bakıma Hız. Peygamber gibi Akif de "eğer sen bize yardım etmezsen, sana teslimiyetin haykırıldığı ezanlar susacak, sana kulluğun arzedildiği ma'bedler mü'minsiz kalacak" demektedir.

Akif, **Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-** derken, Hız. Peygamber'in, İslam'ın üzerine bina edildiği beş temelden birisi olarak zikrettiği kelime-i şehâdet'e de işaret eder. (Buhârî: "Îmân", 1 (8); Müslim: "Îmân", 21)

Akif'in, ezanın, ebedî yurdun üzerinde hiç dinmemesi gerektiğini zikretmesi, ezan-yurt ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Çünkü ezan, bir toprağın İslam Yurdu olduğunu gösteren en önemli simgedir. Hız.

Peygamber'den nakledilen bir rivayet de bunu göstermektedir. Enes b. Mâlik'in naklettiği rivayet şöyledir:

“Rasûlullah (s.a.s.) bir beldeye saldıracağı vakit fecir aydınlandığında saldırırdı. Ama önce ezan okunup okunmadığını dinlerdi. Ezan işittiğinde durur, işitmediğinde saldırırdı.” (Müslim: “Salât”, 9)

Akif'in düşünce dünyasında, bir belde ezan okunuyor olması aynı zamanda özgürlüğün de sembolüdür. Ona göre ezanın sustuğu yerlerde çan sesleri duyulur. Böylesi yerlerde ise Müslümanın hür bir şekilde yaşaması ve ibadetlerini yerine getirmesi mümkün değildir:

Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in;

Nâmûsa yabancı mahrem oldu!

Beyninde öten çanın sesinden

Binlerce minâre ebkem oldu.

Son mısraında Akif, artık zaferden emin bir şekilde hürriyet ve istiklal muştusunu verir:

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal.

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Çünkü Allah'ın: *“Siz eğer (gerçekten) mü'min iseniz (düşmanlarınıza galip ve onlardan) çok üstünsünüzdür.”* (Âl-i İmrân, 3/139) sözünün hak olduğuna ve Allah'ın Resûlü'nün *“İslam üstündür. Ona üstün gelinemez!”* (Dârekutnî 2004: 4/371) sözüne yürekten inanmış bir mü'mindir Akif. Nitekim **“el-Hakku Ya'lû”** adlı şiirinde İslam'ın galip geleceğine olan inancını şu sözleriyle dile getirir:

“Evet! Görmemiştir bu âlemde göz

Şu el-hakku ya'lû kadar doğru söz.

Hakikat te'âlîdedir dâima

O şehbâze mahsûstur i'tilâ!

Hakikat hubût eylemez yükselir
O mi'râca nerden tenâhî gelir?"

Sonuç

Sonuç olarak Akif'in, birçok şiirinden ve yaptığı vaazlarından da anlaşıldığı üzere o, Allah ve Resûlüne yürekten iman etmiş bir mü'mindir. Akif, basit bir baytar değildir. İslam ve Müslümanların durumuna üzülen, bundan dolayı içi kan ağlayan ve kötü gidişatı durdurmak için elinden geleni yapmaya çalışan bir mütefekkidir.

Akif'in bizzat kendisinin Kur'an meâli hazırlaması ve bazı ayetler üzerine tefsir çalışması yapması ayrıca yazdığı birçok şiirde âyet ve hadisler yer vermesi veya telmihte bulunması, onun Kur'an ve hadisler üzerinde derin bir vukûfiyeti olduğunu göstermektedir. Akif tarafından yazılan ancak artık Türk milletine mal olan İstiklal Marşı'nda da ayet ve hadislerin izlerini görmek mümkündür. Bunun yanında Akif'in bazı dizelerinin arka planında Hz. Peygamber'in hayatından bazı kesitlerin etkili olduğu da anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

AHMED B. Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (2001). *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (thk. Şu'ayb el-Arnâvud vd), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (1998). *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sâhibi's-Şer'â* (thk. Abdülmü'fî Kal'acî), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (2001). *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillâh ve sünenihî ve eyyâmih* (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır), Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât.

DÂREKUTNÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (2004). *Süneü'd-Dârekutnî* (thk. Şuayb el-Arnâvud vd), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

- ERSOY, Mehmet Akif (1968). *Kur'ân'ı Kerîm'den Ayetler (Meâl-Tefsîr-Mev'izeler)* (Derleyen Suat Zühtü Özalp), Ankara: Sevinç Matbaası.
- ERSOY, Mehmet Akif (2013). *Tefsîr Yazıları ve Vaazlar* (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düздаğ), Ankara: Diyanet İşleri Başk. Yayınları.
- İBN HİŞÂM, Abdülmelik b. Hişâm el-Himyerî (1955). *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Mustafa es-Sekâ vd.), Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (t.y.). *Sünenu İbn Mâce* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabî.
- GAZNEVÎ, Cemâleddîn Ahmed b. Muhammed (1998). *Kitâbu Usûliddîn*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (t.y.). *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-'adli ani'l-'adli ilâ Rasûlillâh* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî) Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî.
- NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şu'ayb (2001). *es-Sünenü'l-kübrâ* (thk. Hasan Abdülmünim Şelebî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- SÂLİHÎ, Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî (1993). *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî sîreti Hayri'l-'ibâd ve zikri fezâilihî ve a'lâmi nübüvvetihî ve ef'âlihî ve ahvâlihî fi'l-mebdei ve'l-me'âd* (thk. Adil Ahmed Abdülmecûd - Ali Muhammed Mu'avvid), 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- SÜHEYLÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh (2000). *er-Ravzu'l-ünîf fî Şerhi es-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm* (thk. Ömer b. Abdisselâm es-Selâmî), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî.
- ŞENGÜLER, İsmail Hakkı (1992), *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı*, İstanbul: Hikmet Neşriyat.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb (1994). *el-Mu'cemu'l-kebîr*,
Kahire: Mektebetu İbn Teymiye.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ b. Serve (1998). *el-Câmi'u'l-kebîr Sünenü't-
Tirmizî* (thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-
İslâmî.

**SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE ÜZERİNE MEHMET
ÂKİF'İN GÖRÜŞLERİ: “KOLERAYA DAİR” YAZISI
ÖRNEĞİNDE**

Metin MENEKŞE*

*“Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim,
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek.”
(Mehmet Akif Ersoy)*

GİRİŞ

Tarihin her döneminde karşımıza çıkan salgın hastalıklar, fert ve toplum hayatını ciddi manada tehdit eden ve sonuçları itibari ile toplu ölümlere yol açan önemli afetlerin başında gelmiştir (Kılıç, 2004: 12-13; Ayar, 2007: 2-3). Toplumlar arasında ilişkiler geliştikçe, hastalık mikropları da toplumdan topluma taşınmıştır. Daha önce büyük ölçüde Avrasya ve Afrika'nın şu veya bu bölgesiyle sınırlı kalan hastalıklar, öteki bölgelere yayılmış ve daha önce hastalığın hiç uğramadığı yerlerde büyük ölümlere neden olmuştur (McNeill, 1985: 169). Toplumların nüfuslarını, ekonomilerini, yönetim biçimlerini, dillerini, zaferlerini, hatta yaşama ve sevme biçimlerini bile etkilemiş, toplumsal ilişkileri alt üst etmiştir (Nikiforuk, 2000: 15).

Salgınlarmın, insanların ölüm nedenlerinin başında geldiği için tarihi biçimlendirmede de önemli rol oynadığı görüşü yaygındır (Diamond, 2003: 253). *Jared Diamond*, “Tüfek, Top ve Çelik” adlı eserinde, dünya tarihindeki kilit etmenlerden birinin, bağışıklığı olmayan insanlara, önemli derecede bağışıklığı olan istilâcılardan bulaşan hastalıklardan çiçek, kabakulak, grip, tifüs ve hıyarcıklı vebanın Avrupalıların fetihlerinde önemli rol oynadıklarını belirtmiştir (Diamond, 2003: 84-85 ve 271). *William McNeill*, “Eski dünyada uygar toplumların silahlarına başarıyla karşı koyan son Orta Asya Göçebe Federasyonu'nun [Kalmuklar] 1757'de yıkılışı bile toplumların değil, çiçek hastalığının zaferi[dir],” diye yazmıştır

*Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
m.menekse@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1192-3161

(McNeill, 1985: 273). Savaşların sonucu, genellikle hangi tarafın hastalıklara karşı daha dirençli olduğuna göre değişmiştir. Örneğin Araplar, Haçlı ordularını sıtmayla yenmiş, Ruslar, Napolyon'un ordularını tifoyla geri püskürtmüştür. Amerikan iç savaşını Kuzeylilerin kazanmasının nedeni ise iki tarafın ordusunu kırıp geçiren ishalin Güneylileri daha çok etkilemesi olmuştur (Nikiforuk, 2000: 30).

Birçok devlet gibi Osmanlı Devleti de bulunduğu coğrafi konum nedeniyle salgın hastalıkların etkisi altında kalmıştır. Avrupa'dan ve diğer kıtalardan seyyahlar, misyonerler, tacirler vasıtasıyla gelen veba, kolera, çiçek, tifo, verem, tifüs, frengi ve sıtma gibi salgın hastalıklara karşı durmak için büyük bir gayret göstermiştir. Fakat alınan bütün tedbirlere rağmen Anadolu, Rumeli, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Adalar, Arabistan gibi çok geniş bir alanı kapsayan sınırları içerisinde yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir (Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele, 2015: 7).

Salgın hastalıklar içinde özellikle veba ve kolera Osmanlı Devleti'ni önemli ölçüde etkilemiştir. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, aralıklarla veba salgınlarına maruz kalınmış ve bu salgınlar neticesinde binlerce insan hayatını kaybetmiştir (Ayar, 2007: 2-3).¹ XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar büyük çaplı kıtımlara yol açan veba, sağlık alanındaki gelişmelere paralel olarak ortadan kalkarken, bu defa yerini koleraya bırakmıştır. Bu yüzyıl içerisinde belirli aralıklarla ortaya çıkan kolera², Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarını hemen hemen aynı ölçüde etkisi altına almıştır (Panzac, 1997: 1).³

¹ Farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda meydana gelen irili ufaklı sayısız veba salgınından özellikle üçü, geniş çaplı ya da kıtalararası kitlesel bir salgın olması nedeniyle, tarih yazımında daha geniş biçimde yer almıştır. Bu üç pandemiden birincisi, VI. yüzyılda İstanbul'da yaşanan *Jüstinyen Vebası*, ikincisi XIV. yüzyılda ortaya çıkan ve *Kara Ölüm* (Black Death) olarak adlandırılan veba salgını, sonuncusu ise XIX. yüzyıl sonlarında şiddetlenen *Üçüncü Veba Salgını*'dir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Varlık, 2017.

² Kolera, Osmanlı topraklarına XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde ulaşmıştır. *Ayar*'ın tespitlerine göre Osmanlı topraklarında ilk kolera vakası 1822'de görülmüştür. İstanbul'da ilk kolera salgını ise 1831'de baş göstermiştir. Büyük salgınların tarihleri şöyledir: 1847-48, 1852-54, 18656, 1870, 1876, 1881-83, 1889-90, 1892-95, 1902-03, 1910, 1912-13. Bkz. Ayar, 2007: 22-38.

³ *Panzac*'ın belirlemelerine göre veba, 1700-1850 yılları arasında nerdeyse aralıksız hafif, orta ve şiddetli salgınlara sebep olmuştur. *Panzac*, geniş alanlara yayılan (en az 10 bölge) ve en az bir yıl etkili etkili olan veba salgınlarının tarihsel döngülerini; 1713, 1719, 1728-29, 1739-41,

1. Osmanlı'da Kolera Salgını

Kolera teriminin, XIX. yüzyıldan sonra Avrupa'da yayıldığı görülmektedir. Bu dönemde Latince hastalık manasına gelen *morbus* ile beraber kullanılarak *cholera morbus* şeklinde ifade edilmiştir. Hastalık için Araplar tarafından *maraz-ı esved*, Osmanlılar tarafından ise *karasarılık*, *maraz-ı cedid* veya *cholera foudroyant* tabirleri kullanılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1954: 282-283). Osmanlı belgelerinde ise hastalık Latince adı olan *kolera morbus* tabiriyle ifade edildiği gibi zaman zaman *illet-i kolera*, *illet-i âdiyye*, *illet-i mahûf* veya salgın hastalık anlamına gelen *illet-i sâriyye* şeklinde de tanımlanmıştır (Gül, 2009: 241; Sarıyıldız, 1994: 332).

Hindistan kaynaklı olarak bilinen koleranın, ilk defa 1768 yılında ortaya çıktığı belirtilmiştir (Dağlar, 2007: 368). 1817 yılına kadar da Hindistan'ın Ganj Nehri kıyılarında aralıklarla etkili olmuştur (Ayar, 2007: 5-6; Doktor Liboviç, 1307: 3). Bu tarihe kadar mahallî bir özellik gösteren salgın, bu tarihten sonra ticaret yolları ve Hicaz'a giden hacılar vasıtasıyla (Dağlar, 2007: 368) tüm dünyaya yayılma imkânı bulmuş⁴ ve Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika'da etkili olarak küresel bir tehdit haline gelmiştir. Osmanlı topraklarında ise ilk kez 1822 yılında görülmüştür. Basra körfezinden, Bağdat yoluyla Anadolu ve Akdeniz sahillerine ulaşarak Osmanlı Anadolu'suna yayılmıştır (Sarıyıldız, 2002: 316; Ayar, 2007: 22). XIX. yüzyıl süresince dünyanın birçok yerinde ve Osmanlı topraklarında önemli derecede kayıplara neden olmuştur (Dağlar, 2007: 368). Neredeyse

1743, 1759-60, 1762-63, 1765, 1781, 1784-86, 1791-92, 1813-17, 1819, 1835 ve 1837-38 olarak belirlemiştir. Bkz. Panzac, 1997: 102.

⁴ Koleranın Hindistan'da yerleşik yerel bir hastalıktan pandemiye dönüşmesinin nedenlerinden biri Hindistan'ın hızla artan nüfusudur. Sanayileşme ile kırsal kesimden şehirlere doğru olan göçler, Hint şehirlerini kaldıramayacakları bir yükü karşı karşıya bırakmış, bu kalabalıklar şehirlerde zaten yetersiz olan altyapının daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Kanalizasyon sisteminin olmadığı Hindistan'da insanların temizliklerinden dinsel ayinlerine kadar her şeylerini Ganj'da yapmaları adeta hastalıklara davetiye çıkarmıştır. Ancak 1817'den önce de burada mevcut olan koşulları dışarı yayan bir başka etken daha vardır. Bu da İngiliz sömürge sistemidir. İngiltere'nin Hindistan'a yerleşmek için yaptığı savaşlar, hem İngiliz askerlerini yerel hastalıklara maruz bırakmış hem de yerlerinden olan Hintliler hastalıkları yeni alanlara taşımıştır. Bkz. Ayar, 2007: 5-6.

bir asır boyunca demografik, siyasi, sosyal, psikolojik ve ekonomik alanlarda büyük çaplı zararlara sebebiyet vermiştir (Ayar, 2014: 20).

XIX. yüzyılda kolera, 1817-1823, 1829-1851, 1852-1859, 1863-1879, 1881-1896 ve 1899-1923 yılları arasında olmak üzere altı büyük pandemi yapmıştır (Yılmaz, 2017: 32).⁵ Bu süreçte Osmanlı toprakları da birçok defa salgına maruz kalmıştır. Nitekim 1822 yılında Basra körfezinden, Bağdat yoluyla Anadolu topraklarına sirayet eden salgın, 1831 yılında da İstanbul'a ulaşmıştır (Yıldırım, 1985: 1326). Özellikle 1865 yılında büyük bir salgın yaşanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere birçok Osmanlı şehri bu salgından etkilenirken, Kudüs, Yafa, Nablus, Hayfa, Sayda, Beyrut, Şam, Hama, Humus, Halep, Adana ve Tarsus'u kapsayan güney bölgelerinde 40.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir (Ayar, 2007: 28-31). Yine, 1877'de İstanbul'da 4.000 kişi salgından vefat etmiştir (Yıldırım, 1994: 14).

2. Koleraya Karşı Alınan Önlemler ve Halkın Yaklaşımı

Yıldırım'a göre, XIX. yüzyılda sanayileşmesinin başlaması kırsal kesimde yaşayanların şehirlere göçmesine sebep olmuştur. Birdenbire nüfusu artan şehirlerde yaşam koşulları kötüleşmiş, trenin yaygın kullanımı ile şehirler ve ülkeler arasındaki ulaşım artmıştır. Bütün bunlar, koleranın yayılması için uygun bir ortamı hazırlamıştır. XIX. yüzyılın en belalı hastalığı kolera, ölüm ile eş anlamlı olmuştur (Yıldırım, 1996: 51).

Koleranın ortaya çıkışında ve yayılmasında, şehirleşmenin artmasıyla birlikte hijyene verilmesi gereken önemin geri planda kalmasının önemli rol oynadığı söylenebilir. Nitekim *Nikiforuk* bu durumu, “*bir metropol, çöp yığınları yaratmada, suya pislik karıştırmada ve havayı kirletmede, tanımı ve tasarımı gereği mükemmeldir*” şeklinde ifade etmiştir. Yani koleranın, şehirleşmeye bağlı ihmâl edilen noktaların doğal sonuçlarından olduğuna dikkat çekmiştir (Nikiforuk, 2000: 28).

⁵ En iyi bilinen pandemiler 1817, 1829, 1852, 1881 ve 1899 pandemileridir. Bkz. Sakaoğlu, 1995: 23.

Hastalığın *endemik*⁶ olarak dar bir bölgede etkili olmasında dini bayramlar, törenler, ölülerin yıkanması, kışla, hastane ve ibadethaneler gibi insanların toplu olarak kullandıkları mekânlar; aile üyelerinin hastalara bakmaları, aynı kaptan yeme veya su içmeleri, hastalıktan ölen kişinin eşyalarının kullanılması, hasta ve komşu ziyaretleri, çöpler, lağım ve açıkta olan kirli sular gibi durumlar etkili olmuştur (Gül, 2009: 241). Yerel bir hastalığın *epidemi*⁷ (salgın hastalık) ve daha sonra da *pandemi*⁸ haline gelmesinde ise en başta bölgelerarası bağlantılar rol oynamıştır. Nitekim ticaret maksadı ile yapılan seyahatler, askeri sevkîyatlar, göçler ve hac gibi dinsel toplantılar da hastalıkların bir bölgeden diğerine yayılmasını kolaylaştırmıştır (Yılmaz, 2017: 31).

İstanbul'da ilk kolera vakaları 1831 yılının temmuz ayında yaşanmıştır. Eylül'ün ortasına kadar devam eden bu salgında beş-altı bin kişi hayatını kaybetmiştir. Dönemin Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, hastalığa dair çeşitli gözlemlerde bulunarak hastalığın mahiyeti hakkında raporlar yazmıştır. Bu hususta kaleme aldığı "*Kolera Risalesi*", hastalığın sebepleri, gelişim süreci ve çareleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.⁹ Henüz hastalığa bir isim konmayan ilk zamanlarda salgın, "illet-i muvahhişe" (ürkütücü hastalık) ve "illet-i cedide" (yeni hastalık) gibi tabirlerle nitelendirilmiştir (Yıldırım, 2020: 62-64).

Koleranın hızla yayılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ndeki ilk ciddi karantina uygulaması 1831'de İstanbul'da hayata geçirilmiştir. Akdeniz'den gelen gemiler Büyük Liman'da, Karadeniz'den gelenler ise

⁶ *Endemik*, belirli bir bölgeye özgü ya da o bölgede sabit bir biçimde, diğer bir ifade ile beledi veya yerel olarak görülen hastalıkları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Yılmaz, 2017: 31.

⁷ *Epidemi*, belli bir bölgede aynı anda birçok kimsenin hastalanmasına sebep olan, hızla yayılan, salgın gösteren hastalığın ortaya çıkmasına denilmektedir. Yılmaz, 2017: 31.

⁸ *Pandemi*, dünya çapında veya oldukça geniş bir alanda yayılma gösteren ve çok sayıda insanı etkileyen salgın hastalıklar için kullanılan bir tabirdir. Yılmaz, 2017: 27.

⁹ İstanbul'a kadar ulaşan kolera salgınına karşı halkı uyarmak ve korunma yollarını anlatmak için Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi tarafından "*Kolera Risalesi*" adında bir kitapçık hazırlanmıştır. İlgili kitap ve yazarı için bkz. Sel, 1947: 130. Kolera mikrobunun henüz keşfedilmediği bir dönemde kaleme alınan "*Kolera Risalesi*", koleranın belirtileri, bu hastalıktan korunma ve tedavi yollarıyla ilgili olup Almanca ve Arapça'ya da tercüme edilmiştir. Bkz. Sarı, 1992: 345.

İstinye’de karantinaya alınmıştır (Şimşek, 2014: 400). İstanbul Boğazı’nda başlatılan uygulama dâhilinde özellikle uluslararası ticarete etkin olan gemiler kontrol altında tutulmuştur. II. Mahmut döneminde başlatılan bu uygulamadan ve genel sağlık işlerinden Mustafa Behçet Efendi sorumlu olmuştur. Karantina işlerinden sorumlu kurum ise, 1837’de Meclis-i Tahaffuz şeklinde teşkilatlandırılmış ve Meclis-i Sıhhiye ile Karantina Meclisi gibi isimlerle de anılmıştır. 1839’a gelindiğinde ise karantina uygulamasının kordon usulüyle yürütülmesine karar verilmiştir (Yıldırım, 2016: 45-46).

Hastalıkla mücadele kapsamında çevre temizliğine dikkat edilmesine, sokakların dezenfekte edilerek hastalık mikrobunun kırılmasına çalışılmıştır. Hastalık görülen haneler kordon altına alınarak hastalığın ortaya çıkış yerinden dışarı yayılmasını engellemek ve aynı yerde imha edilmesini sağlamak amaçlanmıştır. Kordon oluşturulduktan hemen sonra, kolera illetine yakalananların evleri, hastanın kullandığı eşyalar ve elbiseleri sıhhi kurallara uygun olarak temizlenmiştir.¹⁰ Nitekim bu yıllarda, mikroorganizmaların sebep olduğu salgın ve bulaşıcı hastalıklar, hava, su, yiyecekler, giysiler ve ev eşyaları vasıtasıyla yayılıp genişlediğinden bu ortamları dezenfekte etmek üzere çeşitli yöntemler ve araçlar geliştirilmiştir. Havanın temizlenmesi için *pülverizatörler*¹¹, içme suları için *filtreler*, giysiler ve ev eşyaları için de *etiv makineleri*¹² kullanılmıştır (Yıldırım, 2004: 421).

¹⁰ Alınan tedbirlerle ilgili olarak bkz. *BOA., A. MKT. MHM., Dosya No: 553, Gömlek No: 15, 4 Safer 1312/7 Ağustos 1894.*

¹¹ *Pülverizatör*: günümüzde daha çok tarımsal faaliyetlerde kullanılan ve sıvı ilaçları püskürtmeye yarayan alettir. Mikropların dezenfekte edilmesi amacıyla ilaçlama yapmak için salgın dönemlerinde kullanılan en önemli araçlardır.

¹² *Etiv*: 1) Eşyadaki mikropları veya ufak böcekleri basınçlı buharla öldürmeye yarayan kazandır. 2) Belirli bir sıcaklığı devamlı olarak muhafaza etmek suretiyle kurutma, su kaybettirme, mikrop üretme vb. işlerde kullanılan kapalı cihazdır. Bkz. Ayverdi, 2011: 359. Etiv (tebhir) makinesi; tebhirhanelerde bulunan, bulaşık ve temiz olmak üzere iki bölüme açılan, iki kapağı bulunan, bulaşık eşya ve elbiselerin 110 derece buharla dezenfekte edilip kurutulduğu makinelerdir. Salgınlara tedbir olarak bulaşıcı hastalıklardan birine yakalanan kişilerin eşya ve giysilerinin basınçlı su buharıyla ve salgın hastalıkların görüldüğü ev ve işyerleri gibi mekânları kimyasal maddelerle temizleyen kurumlar olarak “tebhirhaneler” kurulmuştur. Bkz. Ayar, 2007: 319-322.

Resim 1: Etüv Makinası, 1880 ile 1893 Arası, İstanbul¹³

Devletin aldığı bütün tedbirlere rağmen karantinanın toplum nazarında kabul görmesi meselesi, birtakım zorlayıcı faktörlerin gölgesinde kalmıştır. İlk uygulamayı müteakip süreçte karantina, Müslümanlar arasında yabancı âdeti olarak addedilmiştir. Ölülerin muayene edilmesi ve cenazelerin kireçlenmesi gibi işlemler tepkilere sebep olmuştur. Bu yüzden Şeyhülislam nezdinde karantinanın caiz olduğuna dair fetvalar verilmiştir (Yıldırım, 2006: 18-19).

Türk askeri hekimlerinden Dr. Osman Şevki Uludağ, “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” eserinin müsveddeleri için yazdığı notlarda, Osmanlı Müslüman toplumunun salgın karşısında yaklaşımına dair şu değerlendirmede bulunmuştur:

“(...) Şehirler pis, halk korunma tedbirlerine vakıf değildi. Bilgisizlik içinde bulunan halk hastalıktan kaçınıyordu. Halk, hastalığın, sağlığın Allah işi olup korunma tedbirlerine başvurulduğu takdirde Allah’a isyan edilmiş olacağına itikat ederdi. Memleket bulaşıcı hastalıkların

¹³ Kongre Kütüphanesi Online Katalog, LOT 11914, <https://www.loc.gov/item/2003671240/>. (Erişim: 29.03.2021).

yatağı olmuştu. Veba, bu hastalıkların başında bulunuyordu.” (Uludağ, 1931: 42).

Koleranın kontrol altına alınabilmesi için kordon ve karantina kurallarına mutlak suretle uymak gerekmiştir. Fakat halkın bir kısmının bu tedbirlere uymaması hastalığın yayılmasını arttırmıştır. Halkın hastalığı belediyeye bildirme zorunluluğu olduğu halde bu durum bazen ihmal edilmiş ve hastalık daha da yayılmıştır. Hastalığın belediyeye bildirilmemesindeki sebep ise korkudan kaynaklanmıştır. 1910 yılında hastalığın Hasköy’de artış gösterdiği ağustos ayının ortalarında halkın bir kısmı Üsküdar, Kuzguncuk ve Arnavutköy gibi semtlere kaçmıştır. Arnavutköy’e kaçan bir ailede hastalık tespit edilmesi üzerine de bu türden yer değiştiren ailelerin kordon altına alınıp bunlara dikkat edilmesi gerekmiştir (Alemdar, Sayı: 8-99, 11 Şaban 1329/15 Ağustos 1911: 2-3). Bu gelişmeler üzerine Şehremaneti’nden yapılan duyuruda, hastalık ve vefat görülen yerlerin kordon altına alınması, buna muhalefet edenlerin ise bir aydan iki seneye kadar hapisle cezalandırılacağı bildirilmiştir. Yer değiştirmek isteyenlerin, sıhhi yönden bir mahzur olmadığına dair ilmühaber almaları zorunluluğu getirilmiştir. Alınan kararlara uymayanların mesul tutulması kararlaştırılmıştır (Alemdar, Sayı: 9-100, 21 Şaban 1329/17 Ağustos 1911: 3).

Basında, koleraya dair alınacak tedbirlere, gelişmelere yer verilirken, bir zaman sonra reklamlar da yer almaya başlamıştır. Örneğin *Alemdar* gazetesinde; “*koleradan sakınmak için Bahçekapı’da Yaveryan İsakolyan Efendilerin koleraya karşı “Anti-Kolerik” çayından alıp içmeleri tavsiye olunur. Bütün Türkiye’de çay satanlardan arayınız*” şeklinde *The Anti-Cholérique* markalı çayın reklamı yapılmıştır (bkz. Resim 2) (Alemdar, Sayı: 60-160, 24 Şevval 1329/17 Ekim 1911: 3).

Resim 2: Koleraya karşı “Anti-Kolerik”

(Alemdar, Sayı: 60-160, 24 Şevval 1329/17 Ekim 1911: 3)

3. 1910 Yılında İstanbul’da Görülen Kolera Salgını ve Âkif’in

“Koleraya Dair” Yazısı

1908 yılında Osmanlı topraklarında tekrar görülmeye başlayan kolera salgını, 1910 yılına kadar bütün Osmanlı topraklarında etkisini göstermiştir. Salgınla mücadele 1912 yılına kadar devam etmiştir. Rusya’dan ticaret amacıyla gelenler vasıtasıyla Osmanlı Devleti’ne taşınan kolera’nın 1910 yılındaki ilk vakaları 15 Temmuz’da Erzurum’da görülmeye başlanmıştır. Ağustos ayının sonlarından itibaren de kolera salgınının Anadolu ve Rumeli’de yayılmaya başladığı görülmüştür. Salgın, özellikle liman kentlerinde daha fazla etkili olmuştur (Asker, 2021: 105-106).

1910 yazında Rusya’dan Osmanlı topraklarına sığınan kolera salgını, kısa sürede birçok bölgeye yayılmıştır. İstanbul’da 1 Eylül günü görülmüş ve ardından şehre yayılmıştır. İstanbul çok işlek bir merkez olduğundan kolera birçok bölgeye buradan yayılmıştır. 2 Eylül’de Zonguldak’a, 21 Ekim’de Edirne’ye, 3 Kasım’da İzmit’e, 7 Kasım’da Bursa’ya varmıştır. 16 Kasım’da Selanik’te, 18 Kasım’da Ankara’da ve 23 Kasım’da Manastır’da ortaya çıkmıştır. Salgın, Osmanlı ülkesine İran’dan Irak’a kutsal yerleri ziyaret edenlerle de ulaşmıştır. Hastalık, 22 Ekim’de Hankin’de görülmüş, buradan Bağdat’a varmış, Dicle yoluyla 22 Ekim 1910 ‘da Basra’ya, kervanlarla 9 Kasım’da Musul’a sığınmıştır. 10

Aralık'ta Mekke'de görülmüş, 4 Ocak 1911'de Medine'ye ve 10 Ocak'ta Cidde'ye varmıştır (Özdemir, 2005, 37).

İstanbul'da kolera salgınına karşı hastaneler kurulmuş ve bu hastanelere yüzlerce kişi yatırılmıştır. İstanbul'da 1910 salgınında 1.319 kişi hastalanmış bunların 784'ü hayatını kaybetmiştir. Osmanlı'nın genelinde ise 15 Temmuz 1910-12 Ocak 1911 tarihleri arasında 5.128 kolera vakasından 4.023'ü ölümlle sonuçlanmıştır. Fakat hastalık 1911 yazında yeniden ortaya çıkarak yayılmaya devam etmiştir. Sadece İstanbul'da 2.620 kişiye kolera teşhisi konmuş ve bunların 1.583'ü hayatını kaybetmiştir. Osmanlı'nın genelindeki rakamlar ise 18.876 vaka ve 12.143 ölüm şeklindedir.¹⁴

Koleranın şiddetli bir şekilde etkili olduğu bu dönemde *Beyânülhak* gazetesinin 26 Eylül 1910 tarihli ilânında koleraya karşı alınması gereken tedbirler detaylı bir şekilde yazılmıştır. Bu tedbirler şu şekilde sıralanmıştır:

1-Suların temizliğine dikkat edilmeli, mutlaka kaynatıldıktan sonra içilmelidir.

2-El ve yüz yıkanırken kaynamış su kullanılmalıdır.

3-Bardak, fincan, tabak, kaşık ve çatal gibi yeme- içme araçları mutlaka kaynamış su ile yıkanmalıdır.

4-Sineklerin meşrubatlara ve bunların konulduğu kaplara konmamasına dikkat edilmelidir.

5-Çiğ salata ve kaynamamış sebze kesinlikle tüketilmemelidir.

6-Sebzeler kaynatılarak dahi olsa fazla miktarda tüketilmemelidir.

7-Ham ve çürük meyve tüketilmemelidir.

8-Meyveler komposto şekilde tüketilebilir.

9-Komposto yapılamayan taze üzüm gibi meyvelerin güzelce yıkandıktan sonra kaynar suyun içine 1-2 saniye gibi kısa bir süre bekletilip sonrasında tüketilmelidir.

¹⁴ 1910-1913 yıllarındaki kolera salgınları için bkz. Unat, 1995: 58-62.

10-Kavun ve karpuz ishale sebep olduğundan tüketilmemelidir.

11-Mideyi bozacak ve ishale sebep olacak zeytinyağlı ve hamur işi, tatlılar, bayat et, pastırma ve sucuk118 gibi yiyeceklerden, gazoz gibi meşrubatlardan uzak durulmalıdır.

12-Mümkün olduğu kadar soğuk ve rutubetten korunmalıdır.

13-Sıcak tutması için belin üzerine yün kuşak sarılması faydalı olur.

14-Evlerde tuvalet temizliğine dikkat edilmeli, ayrıca abdesthanelerin sürekli yıkanması ve temiz tutulmalıdır.

15-Mutfaklara ayakkabı ile girilmemelidir.

16-Vücutun kuvvetini azaltacak her türlü faaliyetten korunmalıdır.

17-İshal görüldüğü gibi önlem almak için hemen doktora danışılmalı ve doktorun önerileri doğrultusunda hareket edilmelidir.¹⁵

Bütün bu belirtilen hususlara rağmen Osmanlı Devleti'nin salgınla mücadelesi bazı sebeplerden dolayı istenilen seviyede olmamıştır. Bu sebeplerden bir tanesi de devletin içerisinde bulunduğu malî sıkıntıdır. Aktaş, “Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri” başlıklı makalesinde bu mali sıkıntıların yanı sıra alt yapı eksikliklerinden de bahsederek konuyu şöyle yorumlamıştır:

“(…) malî yetersizlikle birlikte personel, ilaç, makine ve teçhizat gibi birçok vasıttan yoksun olan vilayet idarecileri, koleranın bitirilmesi noktasında sıkıntı yaşadı. İnsanlar altyapı eksikliğinden kaynaklı olarak sağlık hizmetinden çoğu yerde mahrum kaldı.” (Aktaş, 2015: 244).

3.1. Mehmet Âkif'in “Koleraya Dair” Yazısı

Hastalıklı bir devrin, yıkılmakta olan bir devletin vatandaşı olan Mehmet Âkif, veba, kolera, sıtma, frengi, verem vb. salgın hastalıkların yaygın olduğu bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemde hem toplumsal ilişkilerdeki bozulmalara hem de bunun insanlar üzerinde yarattığı sağlık

¹⁵ Osmanlıca metnin tamamı için bkz. “Kolera Hakkında Tedâbir”, *Beyânülhak*, Sayı: 79, Cilt: IV, 13 Eylül 1326/26 Eylül 1910, s. 1527-1528. Ayrıca bkz. EK-2.

problemlerine şahit olmuştur. Bütün bunlar yaşanırken Âkif, topluma ve çevreye karşı her zaman hassasiyet göstermiş ve bu hassasiyetini şiirlerinde en güçlü şekilde işlemiştir. Nitekim Osmanlı Devleti sona ererken hastalıklar içerisinde kıvranan bir halk vardır. Halkın bu durumu Âkif'in birçok şiirine de yansımıştır. Her ne olursa olsun gerçekleri söylemekten geri durmamıştır. Nitekim bir şiirinde kendi anlayışını şöyle ifade etmiştir:

*“Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim,
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek.”*

Âkif, eserlerinde, kolera, verem, veba, sıtma, humma, tifo, çiçek, cüzzam, kuduz ve frengi gibi bulaşıcı hastalıklara bazen doğrudan bazen de benzetme yoluyla yer vermiştir. Bu hastalıklar toplum hayatında yaşanan yıkıcı sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Âkif, insanların sağlıksız ortamlarda barınmasından, sağlık koşullarına dikkat etmemesinden, üretmemesinden yakınmıştır. Nitekim bu dönemde tuvalet lağımları, alt yapı olmamasından dolayı ulu orta akmış ve salgın hastalıklara neden olmuştur. Bu dikkatsizlikler sonucunda da sıtma ve tifo vb. hastalıklar ortaya çıkmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir (Ersoy, 2008: 234).

Âkif, zamanının tıp ilmine itibar etmesi gereken insanların hastalıklara çözüm bulma konusunda yanlış uygulamalara yöneldiklerini belirtmiştir. Bu dönemde, çeşitli *“hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar”*, *“mezarları ziyaret ederek hastaları iyileştirmeye çalışan insanlar”* vardır. Âkif, bütün bunları tembelliğin tortuları olarak görmüştür (Ersoy, 2008: 234).

Âkif, asıl mesleğinin veterinerlik de olması hasebiyle insan sağlığını ilgilendiren değerlendirmelerini fen bilimleri ışığında yapmıştır. Nitekim hastalıkların tedavisinin tamamen tıbbın öngördüğü yöntemlerle yapılması gerektiğini belirtmiştir. İster herhangi bir hastalık isterse bulaşıcı

hastalık olsun mücadele yönteminin, tıbbın tavsiye edeceği korunma ve iyileşme yöntemleri dışında aranamayacağını belirtmiştir:

“İyice bilmeliyiz ki gerek münferid, gerek sârî ne kadar hastalık varsa, izâlesi için tabâbetin tavsiye edeceği tahaffuzî, şifâî tedâbîrden başka yapılacak birşey yoktur.” (Mehmet Âkif, “Kolera’ya Dair”, 21 Kasım 1910: 1627).

Tarihte, hastalıkların tanrıdan geldiği ve buna karşılık bir şey yapılamayacağı, mücadelenin faydası olmayacağı, sadece inanarak üstesinden gelinebileceği gibi yaklaşımlar olmuştur. Nitekim Osmanlı’da da 19. yüzyıla kadar böyle bir anlayışın olduğu, tedbirin olmamasından dolayı da hastalıkların kolay yayıldığı görülmüştür. İşine gidemeyen, ticaret yapamayan, dolayısıyla gelir sağlayamayan ve zor durumda kalan bazı insanlar alınan kararlara karşı çıkmışlardır. Toplumsal memnuniyetsizlik bazı tepkilere de neden olmuştur. Müslümanlar, yabancı âdeti olarak gördükleri karantinanın dinen uygun olup olmadığı konusunda şüpheye düşmüşlerdir. Çünkü karantina, sadece izolasyondan veya şehirler arası geçiş izni olmaması değildir. Eşya ve mekânların dezenfekte edilmesi, ölümlerin muayenesi ve gömülmelerine ilişkin kuralları da içermiştir. Halk, özellikle hekimlerin ölümleri muayene etmesini, Müslüman kadınları muayene etmelerini hiç iyi karşılamamıştır. Bu süreçte *“karantina istemezük”* diye ayaklanmalar da olmuştur.¹⁶

1910 yılında ülkenin dört bir yanında etkili olan kolera salgınına karşı da devlet sahip olduğu zayıf imkânlarla salgını durdurmaya çalışmıştır. Bu süreçte Âkif’e bir mektup gelmiştir. Mektupta bir okuyucu, memlekette geçmişte salgınlar çıktığı zaman para ile hafızlar tutulduğunu, bunların memleketin dört bir tarafına gönderildiğini hatırlatmış ve Âkif’ten canlar alan kolera salgınında da aynı âdetin devam ettirilmesi için hükümete tavsiyede bulunması istenmiştir. Âkif’in buna cevabı ise, sadece o zaman için değil, *“Ben duayı elden bırakmıyorum, koronavirüs bana*

¹⁶ İsyânlar konusunda detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, 2006: 18-27.

bulaşmaz, bana bir şey olmaz” diyen zamane insanına da bir ders niteliğinde olmuştur.

1908’de ilân edilen İkinci Meşrutiyet’in ardından yayın hayatına giren “Sırât-ı Müstakim” dergisinde başyazarlık yapan Âkif, “salgınla mücadele” hususuna, derginin 17 Kasım 1910 tarihli sayısındaki “*Koleraya Dair*” başlıklı makalesinde yer vermiştir. Mehmet Âkif’in “*Kolera’ya Dair*” yazısı iki yerde yayımlanmıştır:

- Mehmed Âkif, “Hasbihal [V]: Koleraya Dair”, *Sırât-ı Müstakim*, Cilt: V, Sayı: 115, 4 Teşrinisani 1326/17 Kasım 1910, s. 178-179.

- Mehmed Âkif, “Sırat-ı Müstakim Refikimizin Baş Makalesinden: Hasbihal: Kolera’ya Dair”, *Beyânülhak*, Cilt: IV, Sayı: 86, 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910, s. 1626-1628.

Âkif’in *Beyânülhak*’ta yayınlanan “Koleraya Dair” yazısının transkripsiyonu aşağıda olduğu gibidir¹⁷:

“*Koleraya Dair*”

“*Aldığımız mektupların birinde deniyor ki:*

“*Bir zamanlar memlekete kolera gibi, veba gibi müstevli bir hastalık gelince fedakârlık yapılarak para ile hafızlar tutulur ve memleketin etrafı devrettirilirdi. Bugün İstanbul’da, civar vilayetlerde koleradan epeyce telefât olduğu rivayet ediliyorken hiç öyle bir teşebbüste bulunmak kimsenin aklına gelmiyor. Sırat-ı Müstakim hükûmete bu eski fakat dindarane usûlü ihya etmesini tavsiyede bulunsa büyük bir hayır işlemiş olacak...*”

Evet, öyle bir eski usul vardı, lâkin hiçbir vakit dindarane değildi! Hükûmet-i sâbika mevkinî tahkîm için millete savlet eden felâketlerden bile istifade etmek isterdi, yoksa sârî hastalıklara karşı nizâmat-ı sıhhiyeyi tamamiyle tatbikten başka bir tedbir olamayacağını pekâlâ bilirdi.

¹⁷Osmanlıca metnin tamamı için bkz. Mehmed Âkif, “Sırat-ı Müstakim Refikimizin Baş Makalesinden: Hasbihal: Kolera’ya Dair”, *Beyânülhak*, Sayı: 86, Cilt: IV, 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910, s. 1626-1628. Ayrıca bkz. EK-1.

Yıldız'da yüksek sesle tilâvet edilen Buhârîler hastalığı defetmek için değil, safdil halkın hissiyat-ı diniyesini okşayarak huluskâr bir padişaha ihlâs celbetmek içindi. Yoksa bir taraftan tâ Rusya hududundaki koleranın gölgesinden ürkererek sarayında en sıkı tedâbîr-i tahfiziyeyi ifâ ettiren; diğer taraftan külhanlar dolusu kütüb-i diniyeyi cayır cayır yaktıran adamın Buhârîler'e, salât ü selâmlara zerre kadar ehemmiyet vermeyeceğini azıcık düşünenler pek kolay kestirebilirdi.

İyice bilmeliyiz ki gerek münferid, gerek sârî ne kadar hastalık varsa, izâlesi için tabâbetin tavsiye edeceği tahaffuzî, şifâî tedâbirden başka yapılacak birşey yoktur. Esasen bir köylünün bile yakînen bilmesi icabeden bu basit hakikat, bizi öteden beri pek çok aldattıkları için, hâlâ olanca vuzûhuyla gözümüze çarpamıyor.

Şeriat-ı Garra-yı İslamiye'nin tababete ne büyük bir mevki verdiğini hepimiz biliyoruz da sonra iki üç riyakârın sözüyle yine o şeriatı istinad ederek en celî hakikatlere karşı iğmaz-ı ayn ediyoruz!

Hazret-i Peygamber "Cenab-ı Hak hiçbir hastalık vermemiştir ki devâsını da vermiş olmasın. O halde o devâyı aramalısınız." buyuruyor. Tababetten başka bir şey olmayan ilm-i ebdâm ilm-i edyan kadar takdir buyuran Peygamber'den o devânın dua kitaplarında aranması lâzım geleceği gibi bir işaret yahud bir tasrih ise asla vâki olmamıştır.

Ne hâcet! Suret-i kat'iyede tahrîm ettiği şarabı hazık bir tabibin sözü üzerine tahlil eden; tababeti alelâde san'atlar derecesinde tutmak şöyle dursun, "tahsili farz-ı kifâyedir" diyen bir din-i semavî nasıl olur da etubbânın vazifesine müdahale eder?

Eâzım-ı eslâfın tercüme-i hallerini, eserlerini okurken pek çoklarının tabip olduklarını, zamanlarındaki terakkiyat-ı tıbbiye tamamiyle ihâtâ etmiş bulduklarını görmüyor muyuz? Hükemâ-yı İslâm'dan tababetle uğraşan yalnız İbni Sînâ ile Ebûbekir Râzî değildir. Pek çok ekâbir-i ümmet aklın, naklin bu san'at-ı celîleye verdiği mevki-i hürmeti hakkıyla takdir ederek fevkalâde çalışmışlar, buldukları asra göre fevkalâde yararlıklar göstermişlerdir.

Bir zamanlar tababetin okuryazar fırka için tahsili mecburî fûnûn sırasında bulunduğuna ise medreselerimizin ismi delâlet ediyor.

Herkeşçe ma'lûm olan bu hakaiki tekrardan maksadımız okumakla, üflemele hastalık müdâvâtına kalkışmak zannedildiği gibi dindarâne bir usûl olmadığını, bizim dinimize asla böyle birşey sığmayacağını söylemektir.

Kur'an-ı Kerim hastalara, ölümlere okumak için nâzil olmamıştır. Kur'andaki şifa, cehelenin anladığı gibi değildir!...

Fıkra-i meşhurdur ya: Arabînin biri uyuzla tutulmuş develeri için Hazret-i Ali'den dua istemiş; müşarunileyh de uyuzla karşı en me'sûr duaların katran kadar müessir olamayacağını söylemiştir.

Hazık tabiplerimiz "Koleraya karşı en nâfi bir tedbir-i şahsî varsa o da yiyeceğe, içeceğe yani 'himye'ye dikkatten ibarettir" diye bağırıp dururken hâlâ bir çoğumuz -mütevekkîlen alâllah- pisboğazlıktan geri durmuyor! Doğrusu tevekkülü pek iyi anlamışız!

Allah aşkına olsun din-i hâlis ile riyayı birbirinden ayıralım; mahz-ı hayat olan Şeriat-ı İslamiye'yi cehaletimize, meskenetimize, hamakatimize bir hüccet gibi irad edip durmayalım. Lübb-i şeriatî Kitabullah'tan, Siyret-i Resul'ü hadisten alamayacaksak Kitabullah ile, Sünnet-i Resul ile âmil olan hakikî Müslümanlar'ı pîşva ittihaz edelim.

Yoksa, din ile aralarındaki mesafe bu'dü'l-maşrikeyn olan cehele-i cemaate yahut hezele-i ümmete uyacak olursak koleralar, vebalar hakkımızda ayn-ı rahmettir!"

Âkif, yazıyı kaleme alma sebebini özetle şu şekilde anlatmıştır:

"Aldığımız mektupların birinde 'Bir zamanlar memlekete kolera gibi, veba gibi salgın bir hastalık çıkınca fedakârlık yapılarak para ile hafızlar tutulur ve memleketin etrafında dolaştırılırlardı. Bugün İstanbul'da ve çevresindeki vilayetlerde koleradan epeyce kayıplar olduğu rivayet edilirken böyle bir teşebbüste bulunmak kimsenin aklına gelmiyor. Sırât-ı Müstakim dergisi hükümete bu eski fakat dindarca usûlün

canlandırılmasını tavsiye etse büyük bir hayır işlemiş olacak' deniyor." (Mehmet Âkif, "Kolera'ya Dair", 21 Kasım 1910: 1626).

Âkif, mektupta belirtilen bu hususlara karşı; "...*evet, öyle bir eski usul vardı, lâkin hiçbir vakit dindarâne değildi!*" diyerek cevap vermiştir. Hastalıklara karşı *tıbbın tavsiye edeceği karantina ve tedavi tedbirlerinden başka yapılacak bir şey olmadığını* vurgulayarak şunları ifade etmiştir:

"...*İyice bilmeliyiz ki gerek şahsî gerek bulaşıcı ne kadar hastalık varsa, ortadan kaldırılması için tıbbın tavsiye edeceği karantina ve tedavi tedbirlerinden başka yapılacak bir şey yoktur. Esasen bir köylünün bile yakından bilmesi icap eden bu basit gerçek, bizi öteden beri pek çok aldatıkları için, hâlâ olanca açıklığı ile gözümüze çarpmıyor. İslâm Şeriatının tıbbı ne büyük yer mevki verdiğini hepimiz biliyoruz da sonra iki üç riyakârın sözüyle yine o şeriata dayanarak en açık hakikatlere karşı gözlerimizi kapatıyoruz!"* (Mehmet Âkif, "Kolera'ya Dair", 21 Kasım 1910: 1626).

Âkif, özellikle okumakla, üflemeyle hastalık tedavisine kalkışmanın zannedildiği gibi dindarâne bir usûl olmadığına dikkat çekmiştir. İslâm dininde asla böyle bir şeye yer verilmediğini belirtmiştir. "*Kur'ân-ı Kerim hastalara, ölümlere okumak için nâzil olmamıştır. Kur'ân'daki şifa, cehelenin anladığı gibi değildir!...*" demiştir. Bu konuda bir fıkra örneği de vermiştir. Fıkraya göre, Arabın biri uyuza tutulmuş, develeri için Hz. Ali'den dua istemiştir. Hz. Ali de uyuza karşı en etkili duaların katran kadar tesirli olamayacağını söylemiştir (Mehmet Âkif, "Kolera'ya Dair", 21 Kasım 1910: 1627).

"Süleymâniye Kürsüsünde" şiirinde de; "*Ay tutulmuş. Kovalım şeytanı kalkın*" diyerek, *dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek*" ifadesiyle batıl inançlara saplanmış bir Müslüman topluluğunu ele almaktadır. Burada ayın tutulmasını şeytana bağlama ve bundan kurtulmak için dümbelek çalmak gibi İslâm'a ters düşen bir inanışın sergilendiğini ortaya koymuştur. Yine İslâm adına uydurma hadislerin kullanılmasından dolayı "*Hurafeler bürümüş en temiz Menabi'ni*" demiştir.

Âkif, Peygamber Efendimizin hadis-i şerifi üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Nitekim ilgili hadis-i şerifte; “*Cenab-ı Hak hiçbir hastalık vermemiştir ki devasını da vermiş olmasın. O halde o devayı aramalısınız.*” buyurmuştur. Dolayısıyla Peygamberimiz, tıp ilmi demek olan beden bilgisine, dinler bilgisi kadar önem vermiştir. O’nun hastalıklara karşı devanın dua kitaplarında aranmasına dair ne bir işareti ne de bir açıklaması vardır (Mehmet Âkif, “Kolera’ya Dair”, 21 Kasım 1910: 1626).

Âkif, İslam dininin tıp ilmine çok fazla değer verdiğini, halkın bunu bilmesine rağmen, “iki üç riyâkârın” şeriata dayandırdıklarını iddia ettikleri sözlerine kanarak gerçeklere gözlerini kapattıklarını belirtmiştir. İslam dünyasında tıp alanında yetişmiş olan âlimlerden bahsetmiştir. Onların tıp alanına vermiş oldukları öneme dikkat çekerek bu alanda yapmış oldukları üstün hizmetlere değinmiştir. Sadece İbni Sînâ ile Ebûbekir Râzî’nin değil, başka Müslümanların da tıp alanında üstün hizmet verdiklerini belirtmiştir:

“...*Geçmişteki büyük adamların hayat hikâyelerini ve eserlerini okurken çoğunun tabip olduklarını, zamanlarındaki tıbbî gelişmeleri tamimiyle kavradıklarını görmüyor muyuz? Müslüman hakîmlerden tıpla uğraşanlar sadece İbni Sînâ ile Ebûbekir Râzî değildir. Ümmetin pek çok büyüğü aklın, naklin bu büyük san’ata gösterdiği hürmeti hakkıyla takdir ederek fevkalâde çalışmışlar, yaşadıkları asra göre fevkalâde yararlılıklar göstermişlerdir.*” (Mehmet Âkif, “Kolera’ya Dair”, 21 Kasım 1910: 1627).

Kolera salgınına karşı alınması gereken tedbirler gazetelerde ilân edilirken, buna dair tabipler uyarılarda bulunurken halkın bunlara uymaması da Âkif’in dikkat çektiği hususlar arasında yer almıştır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak, “...*işinin ehli tabiplerimiz, “Koleraya karşı en faydalı şahsî tedbir, yemeye-içmeye dikkatten ibarettir” diye bağırıp dururken hâlâ birçoğumuz Allah’a tevekkül ederek pisboğazlıktan geri durmuyor! Doğrusu tevekkülü pekiyi anlamışız!”* diyerek serzenişte bulunmuştur. Özellikle yeme-içme konusuna dikkat edilmeyip işin

kolayına kaçılarak tevekkül edilmesini eleştirmiştir. Halbuki Âkif'in tevekkül anlayışında önce gerekli tedbirler alınmalı, sonrasında takdir Allah'a bırakılmalıdır. Dinin kurallarıyla riyâ ayırt edilmelidir. İslam miskinliğe, cahilliğe ve ahmaklığa bir belge yapılmaya kalkılmamalıdır (Mehmet Âkif, "Kolera'ya Dair", 21 Kasım 1910: 1628).

Mehmet Âkif, diğer hastalıklar üzerine de fikirlerine yer vermiştir. Örneğin veba salgınına "*Fatih Kürsüsünde*" adlı şiirinde temas etmiştir. Tarihi bir olay üzerinden hareketle veba salgınında karantina uygulamasının önemine dikkat çekmiştir. Bu düşüncesini İslam tarihinde yaşanmış bir olayla ortaya koymuştur. Tarihi olay şöyledir:

"Şam bölgesi ordu kumandanı Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (r.a) tarafından Şam-Hicaz yolu üzerindeki Serğ kasabasında karşılanan Hz. Ömer'e Şam'da veba çıktığı haberi verilince vebanın olduğu yere gitmemiş, kendisine, "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" diyen Ebû Ubeyde'ye "Keşke senden başkası bu sözü söyleseydi! Tabii, Allah'ın kaderinden yine O'nun kaderine kaçırıyoruz / sığıntıyoruz" diye cevap vermiştir. Müzakere esnasında orada bulunmayan Abdurrahman b. Avf (r.a) gelince de şöyle demiştir: "Bu konuda yanımda Rasûlullah'tan (s.a) işittiğim bir bilgi (ilim) var, o şöyle buyururdu: "Bir yerde bu hastalığın olduğunu duyarsanız oraya gitmeyiniz. Eğer bir yerde bu hastalık vuku bulmuş ve siz de orada iseniz ondan kaçarak çıkıp gitmeyiniz". Abdurrahman b. Avf'ın rivayet ettiği bu hadis üzerine Hz. Ömer (kararındaki isabet sebebiyle) Allah'a hamdetmiş ve Serğ'den geri dönmüştür." (Güler, 2013: 201).

Âkif, "Hasta" şiirinde, veremin belirtileri, hasta üzerindeki etkileri ve teşhisi üzerinde tıp ilminin verilerine uygun olarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Hastalığın belirtileri olarak; hastanın durumunun her geçen gün kötüleşmesi, halsizlik, düşmeyen yüksek ateş, uykusuzluk ve öksürük olarak vermiştir. Bu dönemde hastanın dinlenmesi gerektiğini, ateşli olunan durumlarda vücudun yorulmamasına dikkat edilmesini belirtmiştir (Ersoy, 2008: 26).

Âkif, sıtmanın halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmiştir. Hastalığın etkilerinin görüldüğü Türk köylüsünü anlatırken şu ifadelere yer vermiştir: “...bet beniz sapsarı, mecalsiz, karında şişlik, sarkık kollar, arka yusyumru, göğüs çökmüş, omuzlar kalkık, gözler bulanık, göz kapakları şiş, eller ayaklar titrek, elden ayaktan düşmüştür. Köylü “bir deri bir kemik”tir; insanların “rengi mezar, kendi ölü”dür.” (Ersoy, 2008: 334-337).

Âkif, “Mahalle Kahvesi” şiirinde, insanlara hastalık yayan kahvehanelerin sağlık sorunları oluşturma durumuna dikkat çekmiştir. Ona göre mahalle kahveleri milletin gayretini öldürmektedir. Bu nedenle frengi hastalığından daha kötüdür. Kahvehanelerin sağlıksız ortamını tasvir ederken şu ifadelere yer vermiştir: “Eşiği kirli olup tahtadan mı topraktan mı belli değil. İçilen nargile ve tütün dumanları tavanın rengini değiştirmiş; tavla, kâğıt vb. oyun malzemeleri çok kirli. Kullanılan eşyalar temiz değil.” (Ersoy, 2008: 114-116).

SONUÇ

Hastalıklı bir devrin, yıkılmakta olan bir devletin vatandaşı olan Mehmet Âkif, veba, kolera, sıtma, frengi, verem vb. salgın hastalıkların yaygın olduğu bir dönemde yaşamıştır. Âkif, topluma ve çevreye karşı her zaman hassasiyet göstermiş ve bu hassasiyetini eserlerinde en güçlü şekilde işlemiştir.

Zamanının tıp ilmine itibar etmesi gereken insanlar hastalıklara çözüm bulma konusunda yanlış uygulamalara yönelmişlerdir. Çeşitli “hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar”, “mezarları ziyaret ederek hastaları iyileştirmeye çalışan insanlar” vardır. Âkif, bütün bunları tembelliğin tortuları olarak görmüştür.

Âkif, insan sağlığını ilgilendiren değerlendirmelerini fen bilimleri ışığında yapmıştır. Özellikle okumakla, üflemeyle hastalık tedavisine kalkışmanın zannedildiği gibi dindarâne bir usûl olmadığına dikkat çekmiştir. İslâm dininde asla böyle şeylere yer olmadığını belirtmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'in de hastalara, ölümlere okumak için nâzil olmadığını ifade ederek *Kur'ân'daki şifa, cehalenin anladığı gibi değildir!* demiştir.

Âkif, hastalıkların tedavisinin tamamen *tıbbın öngördüğü yöntemlerle* yapılmasını belirtmiştir. İster herhangi bir hastalık isterse bulaşıcı hastalık olsun mücadele yöntemi tıbbın tavsiye edeceği korunma ve iyileşme yöntemleri dışında aranamaz demiştir. Neticede, son devir Türk aydınlarından olan Mehmet Âkif, toplumdaki sorunları görmüş ve onlara doğru teşhisler koyarak halkı uyarmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler ve Süreli Yayınlar

Doktor Liboviç (1307). *Kolera İletinin Vesâit-i Tahaffuziye ve Şifaiyesi*, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniye.

Mehmet Âkif, (1910). “Sırat-ı Müstakim Refikimizin Baş Makalesinden: Hasbihal: Kolera'ya Dair”, *Beyânülhak*, Sayı: 86, Cilt: IV, 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910, s. 1626-1628.

Mehmet Âkif, (1910). “Hasbihal [V]: Koleraya Dair”, *Sırat-ı Müstakim*, Cilt: V, Sayı: 115, 4 Teşrinisani 1326/17 Kasım 1910, s. 178-179.

BOA., A. MKT. MHM., Dosya No: 553, Gömlek No: 15, 4 Safer 1312/7 Ağustos 1894.

Alemdar, Sayı: 8-99, 11 Şaban 1329/15 Ağustos 1911.

Alemdar, Sayı: 9-100, 21 Şaban 1329/17 Ağustos 1911.

Alemdar, Sayı: 60-160, 24 Şevval 1329/17 Ekim 1911.

“Kolera Hakkında Tedâbir”, *Beyânülhak*, Sayı: 79, Cilt: IV, 13 Eylül 1326/26 Eylül 1910, s. 1527-1528.

Araştırma Eserler

AKTAŞ, Esat (2015). “Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), s. 244-253.

- ASKER, Ahmet (2021). “Alman Konsolosluk Raporlarına Göre 1911-1914 Yılları Arasında Osmanlı Liman Kentlerinde Kolera”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 22, s. 101-119.
- AYAR, Mesut (2014). “Osmanlı’nın Rumeli Topraklarında 1892-1895 Kolera Salgını”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 19-28.
- AYAR, Mesut (2007). *Osmanlı Devleti’nde Kolera: İstanbul Örneği (1892-1895)*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- AYVERDİ, İlhan (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- DAĞLAR, Oya (2007). “Denizli ve Çevresinde Kolera Salgını ve Salgınla Mücadele”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler*, Cilt: I, (Ed. Ayfer Özçelik ve diğerleri), Isparta, s. 368-374.
- DIAMOND, Jared (2003). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev. Ülker İnce), Ankara.
- ERSOY, Mehmet Akif (2008). *Safahat*, İstanbul: Kitapzamanı Yayınları.
- GÜL, Abdülkadir (2009). “XIX. Yüzyılda Erzincan Kazasında Salgın Hastalıklar (Kolera, Frengi, Çiçek ve Kızamık)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 41, Yıl: 2009, s. 239-270.
- GÜLER, Zekeriya (2013). “Mehmed Âkif’in Fatih Kürsüsünde ve Âsım’da Hadis Atıfları”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1, s. 198-210.
- KILIÇ, Orhan (2004). *Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti’nde Salgın Hastalıklar*, Elâzığ.
- Kongre Kütüphanesi Online Katalog, LOT 11914, <https://www.loc.gov/item/2003671240/>, (Erişim: 29.03.2021).
- MCNEILL, William Hardy (1985). *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara.
- NIKIFORUK, Andrew (2001). *Mahşerin Dördüncü Atlısı: Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, (Çev. Selahattin Erkanlı), İstanbul.

- Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele* (2015). (Ed. İbrahim Başağaoğlu, Ahmet Uçar, Osman Doğan), İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hikmet (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914-1918)*, Ankara: TTK Yayınları.
- PANZAC, Daniel (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, (Çev. Serap Yılmaz), İstanbul.
- SAKAOĞLU, Necdet (1995). "Osmanlı'da Salgınlar", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 22, Ekim, s. 23-25.
- SARI, Nil (1992). "Behcet Mustafa Efendi", *DİA*, Cilt: V, İstanbul, s. 345.
- SARIYILDIZ, Gülden (1994). "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belleten*, Cilt: LVIII, Sayı: 222, Ankara, s. 329-376.
- SARIYILDIZ, Gülden (2002). "XIX Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolera Salgını", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiriler (22-23 Mayıs 2000)*, İstanbul, s. 309-318.
- SEL, Kemal Salih (1947). "Koleraya Karşı İlk Türkçe Kitap ve Müellifi Hekimbaşı Behcet Efendi", *Poliklinik*, Cilt: XV, Sayı: 174, s. 130.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N. (1954). *Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri*, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Fatma (2014). "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Liman Kentlerinde Karantina Uygulaması", *Berna Türkdöğün Uysal Armağan Kitabı*, Ankara.
- ULUDAĞ, Osman Şevki (1931). *Osmanlı Tababeti III, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri*, Seri III, No: 12, İstanbul.
- UNAT, Ekrem Kadri (1995). "Osmanlı İmparatorluğunda 1910-1913 Yıllarındaki Kolera Salgınları ve Bunlarla İlgili Olaylar", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*;1, s. 58-62.
- VARLIK, Nühket (2017). *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba, 1347-1600*, İstanbul.

- YILDIRIM, Nuran (2006). "Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyandar: Karantina İstemezük", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 150, (Haziran), s. 18-27.
- YILDIRIM, Nuran (1996). "1893 İstanbul Kolera Salgını İstatistikleri", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 150, s. 51-54.
- YILDIRIM, Nuran (2016). "İstanbul Boğazı'nda Karantina Uygulamaları", *Yeni Deniz Mecmuası*;1, s. 45-46.
- YILDIRIM, Nuran (2020). "İstanbul'un Kolera ile Tanışması: 1831 Salgını", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 316, s. 62-64.
- YILDIRIM, Nuran (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Hizmetleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: V, İstanbul, s. 1320-1338.
- YILDIRIM, Nuran (2004). "Tersane-i Amire Fabrikaları'nda Tebhır Makinası/Etöv Üretimi ve Kullanımı", *Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu Bildirileri (22-23 Mayıs 2003)*, (Ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu), İstanbul, s. 421-431.
- YILMAZ, Özgür (2017). "1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/1, s. 23-55.

EK-1: *Beyânülhak*'ta yayımlanan "Koleraya Dair" Başlıklı Yazı

بازار ايرسی کونری نشر اولور دی ، ادبی ، سیاسی وئی فتهناق عریهادر .

باب والای قوا' بناهدن بالعموم جوامع

و مساجد شریفه ائمه و مؤذینه
 رمدنن بری دارالخلافه ائمه ایله بعض مسالک
 عثمیده حکمفرما اولان قورا خسته لکنک عون
 و عنایت اری امداد روحانیت جناب رسالتی ایله
 اعدای و مکه و مامت اسلامیه و کما نعمة مناهیک الجلی
 آفتمن مومن اولسی حتمه اعای دعوات و اضریات
 جه' مؤمنین و مؤمنات ایسون جیبه نعت اولقله
 بالعموم جوامع و مساجد شریفه قبل الصلوات مؤذنلرک
 سورة احقاق تلاوت و بعد الصلوات صلوات منجه قرائت
 وجه ائمه طرفلرخن ذکر ایبدیلن خسته لکنک اعدای
 قشره تنک وقع بیزکه احبیت قلنسی تبلیغ اولور.

مرطاب سیم و فیلترک باش قلمه سن :

تولایه دایر

آلهنیز کتولرک بیزه دئیورک :
 ۱ بر زمانر کلمکه قولرکی ، دیا کی مسنولی
 بر خسته قی کلمجه فدا کرائی ایله قریه باره ایله ساهلار
 طوبیتیر . و لکنک اطراف دور ایشر بریلدی ، بوگون
 استاسیولنده ، جوار و لایتره قولران ایجه نقات
 اولوی دوات ایلبیورکن هیچ اوله بریشده بولوق
 کیمسه تک ننگله کیور . مرطاب ستمیم حکومت بولسی ،
 فقط دیندارانه اصولی احیا ایلتیق کومیه . بولنسه
 بیوک بر خیر ایتمهست اولوق
 اوت ، بویه بر اسی سول و اردی ، لکن هیچ
 بر وقت دیندارانه ایدی اسی ! حکومت ساقه مومنی
 حکم ایسون مته صوت ایبن فلاکتلرخن بیه استاده
 ایتک ایستغری ، بوشه ساری خسته قلره قاری

بازار ايرسی کونری نشر اولور دی ، ادبی ، سیاسی وئی فتهناق عریهادر .
 ۱۶۶۶ - ص ۱۶۶۶
 اولورده ایشلک و قلمه مدهانه ایدر !
 انظم اولوق رحه ساری ، ارلری اولورکن
 بیزه بولک سسه لارن ایبان عیارلر
 خسته ای وئلاک ایون کج ساهه بل کلمک حساب
 دینسی اوتاندری غلوسلر بر ایشلک املاس حلی
 ایتک ایون ایدی . بوشه بر طرفن آروسه
 حودومک اولرک کرکستندن اورکده سارنده
 اسی حقی خایر خططای انا ایستیرن . دیک طرفن
 کمال طوسی کتب دینی جارجا بیزران کتبت
 عازلر ، مولانا و سلاطه دهره در ایت و بیه کجی
 آرتیق دوشوشل بک قولای کدیرمیز ایدی .
 ایجه یاسلر کرک مشوره کرایسای فخر ختای
 داره ، اقالی ایون طیارک توبه ایدسکی ختلی ،
 شانی خایرین ایشنه ایلییق دئی بولور . لاساً
 بر کرکلیک بیه شیئه یاسی ایجاب ایدر بو سینه
 حلیط ، بری و اعدایر کیشوق اعدایر ایون ،
 حلا اولایه و توشیه کوزیم چلرمیز !
 شریعت غرای اسلامیه ک طایع بوک بولوق
 و دینکی هچن بیایورده سوزرک اکر اچ بک کلام
 سوزیه بیه اوزرینه استمار ایدرک له جلی حقیقله
 قاری اغراض هین ایبوزر !
 حضرت یتیمه ه جاب حق بیچر بر خسته قی
 و بره مستدرک دولته و برش اولسون . اوجهه
 اول دوا اولسکره بریورور . جاپان ائنه برنی
 اولغان غلامانی غل ازان قدر قدر بریورن یتیمین
 اولورک ده کابلرله . اقامتی لاره کده کی بر
 اشارت ایدور بر تصریح ائنه اولاق اولغلهدر .
 ناسلیت ! سورت ظفیمه حرم ایشیک شرای
 حلق بر طیبک سوزی اوزرینه تحلیل اینن ، حلیقی
 عمل ائده منتظر درجه سنه طوق شویه طوسون
 محسین قرش کایلدر . دین بر ساری فصل

بازار ايرسی کونری نشر اولور دی ، ادبی ، سیاسی وئی فتهناق عریهادر .
 ۱۶۶۶ - ص ۱۶۶۶
 ایوب طولورده ، لب شریفی کماله نهن ، سوت
 رسولی حسین آلمایه جسنق کتایله ایه ، سات
 رسول ایله مال اولان حقیق ساداتلری بیشار
 ایتاد ایدیم .
 بولنسه بر ایه اولرندکی مساجد ساداتلیرین
 اولان جه' جانه ، ایخو خله' ائنه اولوق
 اولوق قولار ، و ایز حله و نه رحمدن !
 غمر هاکم
 بیلی الحقی
 قولایک عات سار اولینی قوی مره مفروریه
 حیات و استقامتیه قیل ایلمیلدیس قواد شرعه
 مخالف اولدیی و عزم غلظت شریعه ، بیوک و ایش
 کار بولدیکن کین اسلحه مده یان و ایضاح ایقن
 ایدک . شمس علیه الایه دوج ایلمکدر . مناهیک بو
 چایتره انترقالیه راز لایوت قرآن ، دکر ، مده ،
 سلوا ایه شتفتک نیز مشوع اولوقه ناز تمدن
 ایدرکی غنی بیتالله احبات شریه کورده میکنن فلا ،
 غلاردی ایون رفیع بوز سوز کورده شویک
 استغفار لایوت شریعتی قنیا ، مسرین ،
 عدین علما طرفن قبول ایلسن بر کیتیلدر .
 ساهه طایفک اشارت ایدکی (سزل من قرآن
 مامو خله و روجه لئومین) ایت کره تنک ختیمه
 اولور عله و ضایع بیلع اولان انحصار المادا امام
 تمایلر داری شریع کیرمه ، قرآن عظیم اولان
 امرش و ساجیه شایه ایبرکی امرش جیبا یچدر
 زاردر . امرش روحانیه شایه ایبرکی بک و امهدور
 بلغ بکری اطلاق مدهدر . اختفادان اطلاق
 فساد جیتمن ایشلک ائیرات ، بیوت ، مامه ، قضا ،
 قدر کی یلارده ائنتاز ختمدمک قرآن کرم

**MEHMET AKİF ERSOY'UN NECİD SEYAHATI: BİR
ARABULUCULUK VAZİFESİ VE NECİD ÇÖLLERİNDE
ŞİİRİNİN YAZILMASI**

Özer ÖZOCAK*

Öz

Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Türk milletinin kaderini etkileyen kırılma anlarına yakından şahitlik eden önemli isimlerdendir. Milletinin topyekûn ölüm-kalım savaşı verdiği sancılı dönemleri kendisi de kalbinin en derinlerinde hissetti. Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'yu karış karış gezmek suretiyle Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanabilmesi için gayret sarf etti. Camilerin mihraplarında verdiği vaazlarla işgal planlarının akamete uğratılmasına destekte bulundu. İstiklal Marşı ile Türk milletinin gönlünde eşsiz bir yer edindi. Bu noktada Mehmet Akif Ersoy'un dini ve milleti adına gösterdiği yoğun çabanın Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Anadolu sınırlarını da aştığı anlatıma değinelim. Cemal Kutay'ın '*Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*' adlı eserinde yer alan anlatıma göre, Osmanlıların birlik ve bütünlüğünün sağlanması için I. Dünya Savaşı yıllarında Necid bölgesine gönderildi. Necid bölgesi bedevîlerin yurtları olan çöllerle kaplı, yolu düşenlerin seyahat etmekte zorlandıkları ve tahammülleri zorlayan coğrafi şartlara sahipti. Mehmet Âkif'in de aralarında bulunduğu heyetin Necid'deki temel vazifesi ise, bölgesel güç unsurları olan Şerif Hüseyin, İbn Suûd ve İbn Reşîd arasında İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği müttefik devletlere karşı bir birlikteliğin sağlanmasıydı. Bu amaçla yola çıkanlardan biri olan Mehmet Âkif'in bölgenin zorluklarını da dile getiren '*Necid Çöllerinde*' adlı şiirini aynı dönemde kaleme aldığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Necid, Çöl, İbn Suûd ve İbn Reşîd.

*Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ozer.ozocak@amasya.edu.tr, ORCID:0000-0003-0129-7937.

1. Necid ve Civarının Genel Durumu

İnsanoğlu dünya üzerinde varlık göstermeye başladığı ilk zamanlardan beri içinde yaşadığı coğrafi şartların gerekliliklerine göre hayatını düzenledi. Esasen bir zorunluluk halinin yansıması olan bu düzenleyiş beraberinde asırlardır insan türünün canlılığının sürdürülmesini sağladı. Coğrafyanın sunduğu olanaklar ya da yol açtığı engeller, beşeri faaliyetlerin düzenlenmesi başta olmak üzere hayatın bütün alanlarında etkilerini gösterdi. İnsanların ten renklerinin belirlenmesine değin etkisi olan bu asli etkenin yansımaları bugün itibariyle Orta Arabistan olarak adlandırdığımız Arabistan'ın iç kesimlerinde de görölmektedir. Yakın döneme ait Orta Arabistan şeklindeki tasnif etme biçiminin ötesinde bölge etrafında bulunan yerlere nazaran daha yüksek bir konumda olmasından dolayı Necid yer yer bazı kaynaklarda Nücud olarak da adlandırılmaktadır (Kurşun, 2006:491-493).

Hicaz ve Necid Sultanlığı adı ile 1926'da ilân edilen ve 1932 yılında kurulan Suûdi Arabistan Krallığı ilan edilinceye kadar Vehhâbi devletinin ismini oluşturan Necid'in dolaylarında yaşayanlar dünyanın pek çok bölgesinden farklı şartlarda hayatlarını sürdürdüler. Hz. Peygamber'in doğup büyüdüğu ve İslam'ın en güzide şehirleri olan Mekke ve Medine'ye yakınlığına karşın şöhreti pek de parlak değildi. Necid özellikle de Hz. Peygamberin vefatı sonrasında birbirleri ardınca patlak veren ve İslam tarihi kitaplarının başlı başına bir konusunu teşkil eden yalancı peygamberler mevzuunun önemli isimlerinden biri olan Müseylimetülkezzab'a ev sahipliği yaptı (Önkal, 2006:90-91). Bedevîlerin yurtları olan ve büyük bir kısmını çöllerin kapladığı Necid, hacıların kervanlarına yapılan vurgunlar başta olmak üzere tekinsizliği ile nam saldı. Örneğin Sebülürreşad dergisinde İranlı hacılara yönelik bedevîlerin saldırılarından bahsedilmektedir. Detaylarına yer verilen saldırıda silahların ateşlendiği, bedevîlerin baskın gelmeleri ile birlikte soyguna giriştikleri ve Medine'ye doğru canlarını kurtararak kaçmaya

çalışanlarında kanlar içinde kaldıklarından bahsedilmektedir (Sebilürreşad, 2017:191).

Necid bölgesi, bedevilerin yağma girişimlerinden de kaynaklı olarak çok eski zamanlardan beri anlık gelişmelerin yaşandığı yerlerdendi. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Necid'in içinde yer aldığı Arabistan'da bölgesel unsurlar arasındaki güç mücadelesinin kızışması ile bedevilerin yağma girişimleri de hissedilebilir bir biçimde arttı ve bölge hızla kaosa sürüklenmeye başladı. Yağma faaliyetleri ile meşhur olan çöl sakinlerinin saldırılarının dozunu arttırmalarına neden olan bölgesel güçler ise, Hâşimiler, Suûdiler ve Reşîdilerdir. Bunlardan Hâşimiler ailelerinin kökleri ve Osmanlı Devleti'nin asırlardır Arap yarımadasında idaresinde görev vermesi ile diğerlerine nazaran daha ön plandadırlar. Osmanlı Devleti'nin güç bakımından çağdaşlardan ileri olduğu dönemlerde, Hâşimiler de Hicaz Yarımadası'nda merkezi idare ve bölgesel unsurlarla çok ciddi sorunlar yaşamaksızın yönetim icra ettiler. Bilhassa Muhammed b. Abdülvehhâb ile giriştikleri ittifakın ardından Vehhâbî anlayışını benimseyerek Mekke ve Medine'yi işgale değin uzanan gelişim süreçlerinde Suûdiler bölgedeki dengenin kökünden sarsılmasına neden oldular. Osmanlı Devleti, dini inanç bakımından sapıklık içinde olduğunu düşündüğü Vehhâbîlere karşı seferler düzenlemeye başladı. Farklı tarihlerde meydana gelen çarpışmalarda Haşimîler ve Reşîdilerden destek alındı. Her iki aile bölgesel rakipleri olan Suûdilerin genişleyerek kendilerini yutmaları karşısında dizginlenmeleri için İstanbul'a çağrıda ve mücadele esnasında da destekte bulundular (Bkz: Kurşun, 1998).

Bölgesel güçler arasındaki çarpışların nedeni ağırlıklı olarak rakip ya da rakiplerin büyümesinden duyulan içsel endişeden kaynaklanmadı. Özellikle de 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye yoğun olarak dışarıdan müdahaleler söz konusu oldu. Bu bakımdan Arabistan toprakları da Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde maruz kaldığı dış müdahalelerden kendisini kurtaramadı. Kuzey Afrika toprakları örneğinde olduğu gibi sömürgeci güçlerin hedefi haline geldi. Arabistan ve

dolaylarında sömürgeciler arasında baskın olan taraf İngilizlerdi. İngilizler, bölgede yabancıların yoğun olarak görülmeye başlandığı tarihlerden itibaren Basra Körfezi'ndeki taşımacılık ve ulaşımı domine ettiler. Örneğin belirtilen asrın sonlarına gelindiğinde, Körfez'deki ticaretin büyük oranda İngilizlerce yürütüldüğü görülmektedir. 1895-1897 yılları arasındaki iki yıllık süre zarfında bölgenin dışarı ile ticaretinin %80'i İngilizlerin elindeydi. İngilizlerin bölgedeki ticari üstünlükleri Basra Körfezi'ne giriş-çıkış yapan gemilerin sayısındaki bariz üstünlüğe de yansımaktaydı. Nitekim 2039'u İngilizlere ait olmak üzere toplamda 2161 buharlı Basra Körfezi'ne giriş-çıkış yapmıştı (Troeller, 1976:16).

İngilizler Arap Yarımadası'nın içlerine doğru nüfuz etmeye çalıştılar. Bölgesel güçlerin aralarında çıkan çatışmalarda çatışan her bir tarafa da silah satmak suretiyle bölgesel unsurlar arasındaki çarpışmaları körükleyerek daha büyük ayrılıklara yol açtılar. Silah satış ticaretinden büyük paralar kazandılar. İngilizlerin etkisi, Kuveyt ve Yemenle sınırlı kalmadı. Hâşimîler, Suûdîler ve Reşîdîleri de kapsadı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin de savaşa katılmasının akabinde İngiliz propaganda faaliyetlerinin de yoğunlaşması ile bu yerel unsurlarda daha keskin savrulmalar görülmeye başladı. Bu güçler arasındaki ayrılıklar derinleşti ve bilhassa Şerif Hüseyin'in başında bulunduğu Hâşimîlerin İngilizlerle işbirliğine gittiğine dair emareler yoğunlaştı.

Osmanlı Devleti cephesine bakıldığında, I. Dünya Savaşı'na kadar katlanarak gelen sorunlar ve savaşa girilmesinin ardından kısa sürede çok sayıda cephede mücadele vermeye başlanması ile savaşın sonunda başarının elde edilmesinin hayli zor olduğu görülmektedir. İngilizlerin güneyde Mısır merkezli olarak Osmanlı Devleti'ni Kudüs ve Bağdat gibi şehirlerinde aralarında yer aldığı Arapların yaşadıkları yerlerden atabilmek için yerel müttefikler elde etmeye yönelik girişimleri gözleniyordu. Bu doğrultuda tartışılan ana isim Şerif Hüseyin'di. Yerel bir müttefik ya da müttefiklerin oluşturulması bölgedeki Osmanlı varlığını tehdit etmekteydi. Kutay'a göre tam da bu sırada savaşın güneyde tamamıyla istenmedik bir

yöne evrilmesi ihtimali ya da şüpheleri karşısında Mehmet Âkif'in de aralarında bulunduğu bir heyetin bölgesel güçleri bir araya getirilmesi ve bunların güçlerinden istifade edilmesi için görevlendirilmesi kararlaştırıldı. Buna karşın gizli görevlerin doğası gereği gizlilik gerektireceği gerçeğinden hareketle Mehmet Akif Ersoy'un da aralarında bulunduğu heyetin ne zaman kurulduğu, kimlerin yer aldığı ve görev kapsamının ne olduğuna dair herhangi bir arşiv kaydına rastlamadığımızı belirtelim. Sebilürreşad denildiğinde akla ilk gelen isimlerden Mehmet Akif Ersoy'un 27 Mayıs 1915'te Necid'e gidişini ve 7 Ekim 1915'te de dönüşünü haber vermektedir (Sebilürreşad, Kutay'ın seyahat ile ilgili anlatısında tarih 1916 yılı başlarında ve Şerif Hüseyin isyan hazırlığındadır (Kutay, 1963:40). Mehmet Âkif'in Necid seyahatinden yaklaşık yarım asır sonra yazarın eserini kaleme aldığı düşünüldüğünde, Kutay'ın anlatımı ile seyahatin gerçekleşme dönemi arasında çok ciddi bir zaman farkı olmadığı görülür. Bu bakımdan Kutay'ın anlatımı merkezli olmak üzere heyetin bölgeye gönderilmesine değinilecektir.

2. Osmanlı Heyetinin Bölgeye Gönderilmesi

Osmanlı Devleti'nin 1600'lü yıllardan itibaren karşı karşıya kaldığı güçlüklerle Fransız İhtilâli sonrasında topraklarını tehdit eden bir yenisi daha eklendi. Çok uluslu devletlere bağlı olarak yaşamakta olan milletlere kendi devletlerini kurmaları yönünde bir havanın esmesine yol açan milliyetçilik akımının etkileri ile uğraşmak durumunda kaldı. Arapların yaşadıkları yerlerde de etkisinin görülmesi, Müslümanlar arasındaki ayrılıkların derinleşmesine neden olabilirdi. Buna karşın II. Abdülhamid döneminin en dikkat çekici siyasi projelerinden olan ve Müslüman tebaanın iç bağlarını kuvvetlendirmeyi amaçlayan İttihat-ı İslam fikri işlenmeye başlandı. I. Dünya Savaşı başlarında ilan edilen cihadın muhatapları da İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği müttefiklere karşı topyekûn ayaklanması hedeflenen Müslümanlardı.

İslam topraklarının Batılılar tarafından işgali niyeti karşısında atılan adımlardan biri de Necid'i içine alan Arap Yarımadası'nda

gerçekleşti. Birbirleri ile sürekli mücadele içerisinde olan İbn Reşid ile İbn Suûd yan yana getirilmek istenen taraflardı. Esasen Osmanlı Devleti'ne karşı İngilizlerle hareket eden Hüseyin'in oğlu Faysal da savaşın henüz başlarında Salih Şerif et-Tunusi ile birlikte ikili arasındaki anlaşmazlığın çözüme ulaştırılması için aracılık yapmışlardı (Çiçek, 2012:320). Savaşın başlamasından bir müddet sonra Şerif Hüseyin'in isyanı ihtimalinin kuvvetlenmesi karşısında Kanal Cephesi'nde İngilizlerle mücadelenin istenilen sonuca ulaşması ve Hüseyin ile oğullarının olası zararlı girişimlerine engel olunması için bölgedeki diğer yerel güç unsurlarının kullanılması isteği belirdi. Bu kapsamda İbn Reşid ve İbn Suûd'un kazanılması için bir heyet teşkil edildi (Kutay, 1963:40). Bedeviler arasında yaşadığı yıllarda akınlarda sergilediği hızla 'Kuşların Şeyhi' ve 'Uçan Şeyh' lakaplarını alan Kuşcubaşı Eşref heyetin üyelerinden biriydi. (Fortna, 2018:64-65). Heyetin üyeleri arasında Enver Paşa'nın başyaveri Mümtaz Bey ile Afrika ve Arap İşleri Müşaviri Salih Şerif et-Tunusi'nin yer alması düşünüldü. Kutay'a göre, Enver Paşa'nın itirazı üzerine Eşref Bey şu cevabı verdi:

'Paşa Hazretleri... Mümkün olsa Padişahı da beraberime alabilsem de götürsem... Hicaz'da patlayacak felâket, bize bütün Arabistan'ı elden çıkartacak görünüyor. Cemal Paşa ile aramızdaki ihtilâf devam ediyor. Bütün kalbimle temenni ederim ki ben haksız çıkayım. Fakat maalesef vaziyet böyle gözükmüyor. Bir an evvel biz yola çıkmak zaruretindeyiz ve çok rica ederim. Size de çok lâzım olduklarını bildiğim bu arkadaşlarımı benden ayırmayınız.' (Kutay, 1963:44).

Eşref Bey'in talep ettiği heyet üyelerinden bir diğeri Mehmet Âkif'ti. Mehmet Akif kendisine görev bildirildiğinde *'bu hizmetin memleket için hayırlı olacağı inancındayım. Bunu yapmak benim için bir şereftir'* cevabı ile teklifi memnuniyetle kabul etti. (Kutay, 1963:42-44). Heyet ilk durağı olan Şam'a ardından da Medine'ye ulaştı. Medine'de Medine Muhafızı Basri Paşa'nın heyecanlanmasına neden olan bir olayla karşı karşıya kalındı. Heyet, Medine'ye giriş yaptığında şehirde silahlar

birbiri ardınca patlatıldı. Silahların ateşlenmesi, Medine'ye giriş yapan heyet ile Şerif Hüseyin'in unsurları arasında bir çatışmanın yaşandığına dair Basri Paşa'yı tedirginliğe itti. Esasen Basri Paşa'nın kaygısı, Cemal Paşa'nın heyetin gelişi ile birlikte yaşanılabilir olası olaylara karşı uyarısından kaynaklanmaktaydı. Her ne kadar silah sesleri sıcak bir çatışmaya dönüşmese de kabile de bulunanlar olası bir saldırı durumuna karşın hazır haldeydiler. Heyetin Medine'ye geldiği sırada bir olay yaşamak istemeyen Basri Paşa, çatışmadan uzak durulmasına özen gösterilmesi ricasında bulundu. Kuşçubaşı Eşref, Basri Paşa'nın tedirginliği karşısında herhangi bir sorunun yaşanmadığı ve silah seslerinin de kendisi için yabancı olmadığını belirtti. Eşref Bey, silahların ardından kimlerin olduğunu, hangi maksatla tetiği çektiklerini ve kurşun atanların ortaya çıkamayacaklarını bildiğini söyledi. Silahların ateşlenmesinin sebebi ise bedevilerin Kuşçubaşı Eşref'in şehre gelmelerinden duydukları rahatsızlıktan kaynaklandı (Kutay, 1963:78-84).

Mehmet Âkif'in de aralarında bulunduğu heyetin Medine'de karşı karşıya kaldığı manzara görüleceği üzere hiç de arzu edilecek biçimde değildi. Buna karşın arabuluculuk heyeti, görüşmeyi düşündüğü İbn Reşid'i ziyarete gitti. İbn Reşid, İbn Suûd ile sürdürmekte oldukları mücadelenin hâl-i hazırda devam etmekte olduğunu belirtti. Böylece iki aile arasında geçmişte çok eski tarihlere uzanan mücadelenin sürdüğünü ortaya koydu. Rakipleri ile sürdürmekte oldukları mücadelede İngilizlerin İbn Suûd'a her türlü desteği vermekten geri durmadıklarını ifade etti. Buna karşın kendisine destek verilmesinin gerekliliğinin üzerinde durarak bunun yapılması halinde İbn Suûd'a karşında gerekli mücadeleyi sergileyebileceğini dile getirdi. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin bölgeye gönderdiği heyetin amacı ile İbn Reşid'in talepleri arasındaki uyumsuzluk çok bariz bir biçimde görülmektedir. İbn Reşid, bölgeye gönderilen heyetten istifade etme yoluna giderek İbn Suûd'u yenilgiye uğratma ve rakibinin devre dışı kalmasını sağlama niyetindeydi; ancak Osmanlı Devleti'nin amacı İbn Reşid'in taleplerini alarak İbn Suûd'un devre dışı

kalmasını sağlamak değildi. Hatta Osmanlı Devleti, İngilizler karşısında bölgedeki güçlerin bir araya getirilmelerini sağlamaya çalışmaktaydı. Bu bakımdan İbn Reşid'in talebi ile Osmanlı Devleti'nin kendisinden beklentileri taban tabana zıttı. Beliren çelişkiyi Kandemir, *'İyi ama Osmanlı Devleti, İbn Suûd'u da kırmak istemiyor, onu da kendine bağlı kılmanın yolunu arıyordu. Şimdi bu işin içinden nasıl çıkılacaktı?'* cümleleri ile ortaya koydu (Kandemir, 2017: 286).

Osmanlı Devleti'nin bölgeye göndermiş olduğu heyet ilk durağından beklentilerinin aksine ve İbn Reşid ile İbn Suûd arasındaki mücadeleyi daha da körükleyecek bir taleple karşı karşıya kaldı. Doğal olarak iletilen talep karşısında olumlu bir yanıt verilmedi. Heyet, bir sonraki durağı olan İbn Suûd'u ziyaret etmek üzere yola çıkmaya hazırlandı. İbn Suûd'dan beklentiler de heyetin genel amacı dairesindeydi. Buna karşın rehberlerinin yaklaşmakta olan çöl fırtınasına dair uyarıda bulunması üzerine ziyaret ertelenmek zorunda kalındı. Heyet üyeleri, İbn Suûd ile yapacakları görüşmeye alternatif olarak İbn Suûd'un vekili ile bir görüşme yapmayı kararlaştırdılar (Kandemir, 2017: 286-289).

İstanbul'da heyetin yerine getireceği göreve dair büyük beklentilerden dolayı henüz heyetin yola çıkmadığı sıralarda heyecanlı bir hazırlık sürecinin olduğunu da belirtelim. Asıl hazırlık heyecanı ise, Osmanlı Padişahı Mehmed Reşad'ın göndereceği hediyelerle ilgiliydi. Mehmet Reşad, gönderilecek hediyelerle bizzat ilgilendi. Hediyelerin arasında altın ve mine işlemeli saatler, değerli taşlarla süslenmiş kılıçlar ve hançerler gibi kıymetli eşyalar bulunmaktaydı. Yavuz Sultan Selim'in eyerinin aynaları olarak üretilen birer at eyeri gönderilen hediyelerin arasında bulunmaktaydı. Aslının birer örneği olarak üretilmeye çalışılan eyerlerin üretimleri de işinin erbabı olan bir ustaya verildi. Buna karşın yapılan eyerler, Arabistan'da binek olarak kullanılan atların cinslerine nazaran hayli büyük oldular. Padişahın eyerler yapılırken zaman zaman işin nasıl gittiğini sorarak yakından ilgilenmesine, çevresindekilerin nabzını tutmak için eyerlerle ilgili düşüncesini sormasına ve Arabistan topraklarına

şöhret katacağına dair görüşünü dile getirmesine karşın ortaya çıkan eyerlerin vurulacağı at olmaması harcanan emek ve paranın zayi olmasına yol açtı (Kutay, 1963:45-46).

3. Necid Çöllerinde Şiirin Yazılması

Necid Çöllerinde adlı şiirin her şeyden önce I. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında Mekke Emiri Hüseyin'in isyanı ile yerine atanan Şerif Ali Haydar Paşa'ya ithafen kaleme alındığını belirtelim. Şiirin bahse konu olduğu Necid topraklarında baskın olarak çöl iklimi hâkimdir. Çöl anlık değişimlerin yaşandığı ve üzerinde bulunanların sürekli olarak anlık gelişmelere ayak uydurmak zorunda kaldıkları bir yaşam alanıdır. Montagne, sakinlerinin zaman içerisinde çölle kurduğu özdeşlik doğrultusunda 'Çöl Medeniyeti' olarak adlandırılan bir medeniyet inşa ettiklerinden bahseder. Çöl sakinlerinin tahammül sınırlarını zorlayan şartlarda yaşadıklarını belirtir (Montagne, 1950: IV-V). Mehmet Akif Ersoy, Montagne'nin kavramsallaştırması ile başlı başına bir medeniyetin hüküm sürdüğü çöllerden biri olan Necid'i arabuluculuk vazifesi ile ziyaret edenlerdendir. Bu ziyareti bağlamında şiirine de çölün zorluğunu belirten şu ifadesi ile başlamaktadır:

*Nâr-ı beyzâ mı nedir, öğle zamanında güneş?
Tepesinden döküyor beynine âfâkın ateş!
Yıldırım yağmuru şeklinde inen huzmesine,
Siper olmuş yanyor çöldeki çıplak sine.*

Mehmet Akif, pek çok esere konu olan çölün aşırı sıcak havasını şiirin ilk dört satırına pek açık bir biçimde yansıtmaktadır. Bu satırlara göre güneş öğle vaktinde bütün yakıcılığı ile 'nar-ı beyzâ'ya dönüşerek çöle yolu düşenleri kavurmaktadır. Çölde insan bedeni, doğrudan güneş ışınlarına maruz kalmaktadır. Şiirin sonraki satırlarında vahalar halinde uzayıp giden çölün ıssızlığına vurgu yapılmaktadır:

*Şimdi bir vâha çizen; şimdi bütün elvânı
Toplayıp mâvi elekten geçirirken, üryan
Kumların üstüne bin türlü bedâyi' dokuyan*

O güzel sîne, o çöl, şimdi ne korkunç oluyor:

Bir cehennem ki uzanmış, dili çıkmış, soluyor!

Bu satırlarda çölde yaşamamakla birlikte çöle yolu düşen bir kimsenin karşılaştığı manzara üzerine yaşadığı ilk şok duygusundan itibaren bütün hissiyatı en yalın surette ortaya konularak çölün korkunç bir görüntüye sahip olduğundan bahsedilmektedir. Çölün nasıl bir yer olduğu sorusunun cevabı da ilgili satırlarda uzanmış ve dilini çıkararak solumakta olan bir cehenneme benzetilerek verilmektedir. Mehmet Âkif, çölün zorluklarını yansıttığı satırlarının ardından Hz. Peygamber'in Ravza-ı Mutahharası'nı gördüğünde yaptıklarını kaleme aldı. Yeşil kubbesini gördükten sonra kalabalığı yararak Ravza-ı Mutahhara'ya vardığını ve kendisini bir kenara atmayı başarıp benliğinden sıyrılınca haşyet duygusu ile Hz. Peygamber'e sarıldığını hissettiğinden bahsetmektedir. Mehmet Akif Ersoy, yaşadığı duygu yoğunluğunun ardından farklı farklı yerlerden gelmekle birlikte aynı düşünce ve duygularla hareket etmekte olan kalabalığı da gözler önüne sermektedir:

Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı,

Transvalli, Buhârâli, Çinli, Sûdanlı,

Habeşli, Hıyveli, Kaşgarlı, yerli, Hersekli,

Serendib'in, Cava'nın, Mağrib'in bütün şekli;

Hülâsa, attığı kollar, muhî-i garbîden,

Cihan cihan dolaşıp, müntehâ-yı şarka giden,

O dûdmân-ı kerîmin sayılmaz evlâdı,

Huzûr içinde bırakmış bu mahşer-âbâdı!

Mehmet Âkif, Ravza-ı Mutahhara'nın civarında gördüğü duygudaşlığı şiirinin satırlarında 'İslam kardeşliği' olgusu bağlamında temellendirerek aynı hissiyatı paylaşılanlardan biri olarak kendisinin orada bulunanların kardeşi olduğunu belirtmektedir. İslam dünyasındaki ayrılıkların daha büyük parçalanmalara yol açacağı düşüncesinin yoğun olarak işlendiği bir dönemde Müslüman olarak ezelde kaynaşanların arasında ayrılıkların söz konusu olmaması gerektiğini dile getirmektedir.

Dünyanın yerle bir olmasının da Müslümanlar arasındaki kardeşliği sonlandırmayacağına dair kanaatini ifade etmektedir. Ersoy, İslam dünyasının kaderini belirleyecek olan çok önemli gelişmeler yaşanırken sürecin kolay atlatılması için şu satırlar ile Allah'tan yardım talep eder:

O nûru gönder, İlâhî, asırlar oldu, yeter!

Bunaldı milletin âfâkı, bir sabâh ister.

İnâyetinle halâs et ki, dalga dalga zalâm

İçinde kaynamasın çarpınıp duran İslâm!..

Mehmet Âkif, Allah'a yakardığı satırlarla geçmişteki parlak dönemlerini arayan İslam ümmetinin yeniden eski günlerine dönüş arzusunu dilemekteydi. İlahi bir yardım, geçmişteki parlak günlerin üzerine inşa edilecek gelecekte Müslümanların dış müdahalelere karşı daha sağlam bir bedene kavuşmaları ve içinde buldukları kötü durumun sonlandırılmasını sağlayacaktı. Müslümanlara vaziyetlerini düzelterek azmin verilmesi ile heyecanını kaybetmiş ümmete taze bir şevk gelecekti. Ersoy, yıllarca Hz. Peygamber'e ulaşma isteğinde olmasına rağmen ailesi başta olmak üzere çok sayıda engel çıktığından, engellerin 'tahammül et' dediklerinden veryansın etmektedir. Nihayetinde ayrılığa dayanamayarak Tihame çölünü aştıktan sonra Ravza-ı Mutahhara'ya geldiğinden bahsetmektedir. Çölde yaptığı uzun ve katlanılması zor yolculuk esnasında deri ve etten öte kemiklerinin bile yandığını belirtmektedir. Buna karşın zorlu yolcuğu benliğini Hz. Peygamber'in benliğine terk ile durmaksızın aşmayı bildiğini dile getirmektedir:

İrâdem olduğu gündür senin irâdene râm,

Bir ân için bana yollarda durmak oldu harâm.

Mehmet Âkif, yaşadığı türlü zorluklardan sonra hasta olarak nitelendirdiği ruhunun tedavi edileceği makam olarak gördüğü Hz. Peygamber'den kendisini yanından ayırmamasını talep etti. Türlü zorluklara katlandıktan sonra sevgilisi ile buluşan bir sevenin talebini ilettiği satırların yer aldığı şiirine ölen bir Sudanlının ardından Seylanlının ağlamasına, öpücüklerin ardından gözlerini kapamasına ve yıkandıktan

sonra Cennetü'l Bakî'ye gömülmesine değinerek son verdi (Ersoy, 2014:281-287)

Sonuç

Mehmet Âkif, Necid Çöllerinde adlı şiiri boyunca bölgenin sahip olduğu zorluklar ve bu zorlukların Necid dolaylarına yolu düşenlere yaşattığı sancılı yolculuğu resmetmektedir. İnsan tahammüllerinin sınırlarını aşan bu coğrafyada bir müddet yaşadıkları, çölün korkunç karaktere sahip olduğunu yazmasına neden oldu. Zorlukların derinden hissedildiği çöl iklimin hüküm sürdüğü Necid'e yolunun nasıl düştüğü sorusunun cevabını seyahatin detaylarına ilişkin Kutay'ın anlatısında bulmaktayız. Diğer taraftan Mehmet Akif'in Necid dolaylarına gitmesi ve yer aldığı eser arasında tarihlendirme açısından farklılık olmakla beraber farkın makul sınırları aştığı söylemek mümkün değildir. Sebilürreşad dergisinde Necid seyahatine ilişkin yalnızca gidiş ve dönüş tarihlerinin verilerek detaya ilişkin herhangi bir bilginin verilmemesi de seyahatin ayrıntılarına dair bilgilerden mahrum kalmamıza neden oldu. Bu durum karşısında Necid Çöllerinde isimli bir şiirin varlığına rağmen şiirin yazılış hikâyesinin ikincil kaynaklar üzerine bina edilmesi zorunluluğu ortaya çıktı. Esasen dönemin koşulları itibariyle ikincil kaynakların anlatımları, tarihi gerçeklik ile mantıksal olarak çelişmemektedir. Şerif Hüseyin'in isyanı olasılığı ve isyan karşısında Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığını sürdürebilmesi için diğer bölgesel güçlerin desteklenmesi gayet yerinde bir adım olarak görülecektir. Bunlarında ötesinde her ne gerekçe ile olursa olsun Mehmet Akif'in Necid bölgesine bir ziyarette bulunması meyvesini Necid Çöllerinde adlı şiiri yazması ile verdi. Şiirin satırları arasında çöl şartlarının zorluğu, Hz. Peygamber'in ravzasını görünce hissettikleri, İslam ümmetinin yeniden ayağa kalkması için Allah'a yakarışına ve Medine'de hayatını kaybeden bir kişinin ölümü sonrasında gözlemlerine değin pek çok hususa yer verdi.

KAYNAKÇA

- AHMED CEVDET PAŞA, (2011) *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Editör: Mustafa Güçlükol ve Bilge Bozkurt, İstanbul, İlgı Kültür Sanat.
- ÇİÇEK, M. Talha, (2012). ‘Cemal Pasha’s Governorate in Syria, 1914-1917’, İstanbul: *Sabancı University*.
- ERSOY, Mehmet Âkif, (2014). *Safahat*, Yayına Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınlar.
- KANDEMİR, Feridun, (2017). *Fahrettin Paşa’nın Medine Müdafası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- KURŞUN, Zekeriya, (2006). ‘Necid’, C.32, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 491-493.
- KURŞUN, Zekeriya, (1998) *Necid ve Ahsa’da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti’nin Ortaya Çıkışı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- KUTAY, Cemal, (1963). *Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*, İstanbul: Tarihi Yayınları.
- MONTAGNE, Robert, (1950), *Çöl Medeniyeti*, Yayına Hazırlayan: Avni Yakahoğlu, İstanbul: MEB.
- ÖNKAL, Ahmet, (2006). ‘Müseylimetülkezzâb’, C.32, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 90-91.
- Sebilürreşad, (2017). ‘Bedevîlerin Hüccâc-ı Müslimîne Taarruzları’, Yayına Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, C.11, İstanbul: Seçil Ofset.
- TROELLER, Gary, (1976). *The Birth of Saudi Arabia*, London: Frank Cass and Company Limited.

İSTİKLÂL MARŞI'NDA PSİKOSOSYAL BİR GÖSTERGE OLARAK MİLLÎ ROMANTİK BİLİNÇ

Fevziye ALSAÇ*

GİRİŞ

Milletler için birlik ruhunu taşıyan ulusal bir marş seçilir. Ulusal marşlar, devletin simgesi olan ezgili bir söyleyişle aidiyet içerir. Toplum/millet için önemsenen duygu ve düşünceler ritimli bir müzik ve coşkuyla eşleştirilir. Müzik hissetmeye yöneliktir; ulusal marşlarda bu bilinç öne çıkar. “Günümüzde müziğin gücü evrensel/ulusal, soyut/tinsel ve aynı zamanda duygusal/somuttur” (Tepebaşılı 2013: 48). Millî marş hissetmeye/düşünmeye yönelik epik ve lirik bir içerikle sunulur. Ulusal Marşlar, millî bilinçle atalar ve torunlarını aynı ülküde buluşturan bir dinamikten beslenir. İstiklal Marşı'nın Tacettin Dergâhında huşu içinde başlayan doğuşu; Türk toplumunun tarihi boyunca genetik ve kültürel kodlarını oluşturan ülküsünün ve istiklal mücadelesinin öyküsüdür. Bu kutlu öykü, kahraman prototipini simgeleyen Türk toplumunun millî romantik duyuş tarzını yansıtır. İstiklâl Marşı, kahraman bir ordu ve millete seslenişle güçlü bir nutuktur. Şimdide geçmişin ve geleceğin idealize edildiği yüksek bir şuurla yazılan marş; bağımsızlık ülküsüyle yazılmıştır. “Yazara göre Türk marşı: (As-Dur, tempo dimarcia, 4/4) Melodisi güçlü ve duygusal. Marş karakteri, üçlemeler ve duraksamalarla kazanılır. Sözleri onu bayrak ve vatanla bağlantı kurarak oldukça vurgulu vatanperver bir marş haline getirir” (Tepebaşılı 2013: 49). Bağımsızlık göstergeleri bayrak ve vatandır. İstiklâl Marşı'nda kullanılan bayrak ve vatan imgeleri millet olmanın işlevsel iki değeridir.

İstiklâl Marşı, Türk toplumunun geleceğini inşa eden kökü mazideki millî bilinç ve ruhtan beslenir. İçeriğiyle bireye/topluma vatan, millet, bağımsızlık vb. değerler bilincini hatırlatır. İstiklâl Marşı, pek çok değeri barındıran Türk milletine ait kültürel kodların mekân olduğu bir

*Dr. MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Elazığ/Türkiye, fevziyealsac_23@hotmail.com

destandır. Gelecek, daima geçmiş ve hal ile bağlantılıdır. Türk milletinin kutsal değerlerini içeren millî kodlar, İstiklâl Marşı'nda duygulu bir söyleyişe dönüşür. Duygulanma psikolojik bir tepkiyle toplum üzerinde sosyal bir göstergeye dönüşür. Psikoloji ruh bilimidir; insan duygu, düşünceleriyle ve varoluş ilgisiyle sosyal bir varlıktır. Çalışmada Türk istiklâl mücadelesinin aynası olan İstiklâl Marşı'nın millî duyuşa/bilince ait hislerin kaynağı olması yönüne vurgu yapılacaktır. Psiko-sosyal gösterge/göstergeler kavramının anlamı ve toplum için içerdiği çağrışım ve değerler açıklanacaktır. Millî bilinç ve ulusal marşlar arasındaki bağlam değerlendirilecektir. Metin, yazar ve bağlam merkezli yorum bilim yöntemi kullanılacaktır.

1. Millî Romantik Bilinç ve Psiko-sosyal İşlevleri

Millî romantik düşünce on dokuzuncu yüzyılda ulusalcılık söylemlerinin sonucunda ortaya çıkan bir fikir hareketidir. Fikri akımın dünya tarihinde siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel vb. etkileri bulunur. Modernizm ulusalcılığı doğuran bir süreçtir. Millî romantik bilinç tarih, köken ve değerler düzlemiyle millet ruhunu yaratır. Millî romantik bilinç edebî temalarla milletin fertlerine kültürel kodları kazandırma amacı taşır. Türk edebiyatında önemli bir tema olarak izlenen millî romantik söylemde Anadolu ruhunun ve geçmişe ait tarih, kültür ve değerlerin örnek alınması esastır. Millî romantik bilinçte ulusal kimlik ve karakter öncelenir.

“Bütün Türk tarihi boyunca, gizli de olsa bir Türkçülük hareketinin varlığından söz etmek mümkündür. Zira, Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğu bir dönemde, bu çöküşü engellemek için aranan çarelerden biri olarak ortaya çıkan milliyetçilik akımının bir diğer adı olan Türkçülüğün kökeni tarih ve kültürümüzün ilk yazılı belgeleri olan Göktürk Yazıtları'na kadar götürülebilir. Söz konusu âbidelerde Türklerin birlik ve beraberliğinden bahsedilir. Bu âbidelere bakıldığı zaman, o devirlerdeki Türk birliklerinin koyu bir milliyet duygusuna sahip oldukları görülür. Kaşgarlı Mahmut da Divan-ı Lügati't Türk'te kendi dönemi itibarıyla Türkün yaşayışını, hayat tarzını ve Türk toplumunun yapısını ortaya koymaya çalışır” (Canatac 2009: 71).

Türk tarihi boyunca millî kimlik ve bu kimliğin yarattığı değerler önemsenmiştir. Türk toplumu kimlik kodlarını temalar aracılığıyla bir yaratım olarak muhafaza etmiştir. Millî temalarla kökende buluşma,

kimliklendirme ve kimlik edinimidir; kimliklendirme ve kimlik edinimi biz ve ötekiler arasındaki farkı vurgular. Ben, biz öznesine dönüşerek ortak ruh yaratılır. Toplumun fertlerine orada bulunmak değeriyle aidiyet kazandırılır. Millî romantik bilinç bir topluma ait kültür kodlarına dair nesiller arasında farkındalık ve etkileşim sağlanmasıdır. Millî romantik bilinçte duyuş/duygulanım ve toplumu bir araya getiren ortak fikirler, bir milletin ilksel tecrübelerinden doğan kavramlardır. Duygulanım ve fikri belirteçlerle hedef davranışın toplumun/milletin ülküsü olarak aktarılması amaçlanır. Millî romantik bilinç “soylu amaç ve istekleri, yüksek idealist normları ve benimsenmiş kıymet hükümlerini içselleştirir” (Eliuz 2007: 98). Bu bilinçle millî değerlere karşı sorumluluk ve atalara karşı duyarlılık bir ödev olarak aktarılır. Millet sosyolojik bütünlüktür. Millet ülküsünde mahallî kimlik, mahallî renk ve yaşayış ana bütüne ve ortak paydaya aittir. Sosyolojik bütünlükte milleti var eden kültürel değerler; aynı töre ve geleneğe mensup olma bağlamını kast eder. Mensup olma, ait olma hür iradeyle bağlanma millet ülküsünün temelidir. Ortak değerler millet ruhunu oluşturur. İstiklâl Marşı bu değerleri taşır.

Olayların, durumların toplum üzerindeki etkileri psiko-sosyal göstergeler bütünüdür. Duygulanma psikolojik bir tepkiyle toplum üzerinde sosyal bir göstergeye dönüşür. Psikoloji ruh bilimidir; insan duyu, düşünceleriyle ve varoluş ilgisiyle sosyal bir varlıktır. Millet her ferdinin kimlik kazanımları ve değerler dünyası psikolojik bir ruh olarak toplum olma geleneğini yaşatır ve korur. Psiko-sosyal göstergelerde kök/soy, toplumsal karakter, din sosyolojisi, insan-toplum ilişkisi vb. değerler açısından toplumun özellikleri irdelenir. Psiko-sosyal göstergeler, millete ait kültür kodlarına dair ortak bilinçtir. Marşlarda toplum ruhunu besleyen bilinç, kültürel kodları oluşturan bir gösterimdir. Milli romantik bilinç ulusalcı söylemle toplumu bir araya getiren değerlerin aktarımıyla psiko-sosyal bir göstergedir. Edebî temalar aracılığıyla psikolojik ve sosyolojik çözümler sunulur. Psiko-sosyal kazanımlar hedefler doğrultusunda destekleyici, geliştirici ve yönlendiricidir. İnsan psiko-

sosyal bir bütünle kişilik edinimini kazanır. Beden, ruh ve sosyal gelişim sağlıklı bir gelişim süreci için gerekli üç ögedir. Kişilik/bilinç gelişiminde; kültürel, sosyal ve çevresel etkenler önemlidir. Uygun çevresel şartlar ortaya çıktığında sağlıklı/bilinçli bir toplum/nesil yetişir. Toplum/millet, gelişimsel süreçlerle kimliği inşa edilen canlı bir mekânizmadır. Toplum/millet için olay ve durumların yarattığı psikolojik ve sosyolojik süreçler bir hafızaya dönüşür. Millî romantik bilinçle kültürün inşa ettiği aktarımlar her dönem gelişim için fırsatlar sağlayan bir krizle veya psiko-sosyal bir problemle nitelenir. Gelişim süreçleri bireyin güdülenmesinde farklılıklar oluşturur. Kültürel bellek mekânlarına ait değerlerin kazanımı benlik duygularının temelini atıldığı, birey-toplum ilişkisine dayanan ve devamlılık arz eden bir süreçtir. Kişinin/toplumun psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve bu işlevlerle sağlanan aitlik ve kimlik bilinci güvenli bağlanma duyguları kazanmasına sağlıklı bir birey olma yolunda başlangıç oluşturmaktadır. Güven duygusu, atalar ve nesiller ilişkisindeki süreklilik ve tutarlılık ile içselleştirilmektedir. Etkileşim, rol kazanım sürecinde düzen ve dengeyi sağlamaktadır. Güven duygusunun niceliği ise duygu, sezgi ve algı boyutunda bu ilişkiye bağlıdır.

Psiko-sosyal ödevler bireyin kendisinin de yapabileceği bir şeyler olduğunu, topluma karşı ödevleri olduğunu fark etmesidir. Benliğin gelişimi, rol ve sorumlulukların pekişmesiyle bireyin üretici, verimli, yaratıcı kişiliğini beslemesi ve yaşamını inşa etmesidir. Bu değerleri kazanan birey/toplum için gelecek kuşaklara rehberlik etme bilinci; görevlerini benimsemeleriyle yaşamsal hedef/ülkü haline gelir. Psiko-sosyal gelişim yeterliliği, duygusal yeterlilik ve toplum içinde rol ve ödevler kazanımını sağlar. Psiko-sosyal işlev topluma ruhsal ve sosyal açıdan güven ve aidiyet bilinci kazandıran benlik bütünlüğüdür. Kendini tanımak, geçmişini bilmek, değerler dünyasını oluşturmak millî romantik bilinçle ortak hafızaya ait bir kazanımdır. Benlik kazanımı rol ve ödevlerin bir bilinç olarak korunmasıdır. Toplum, rollerini öğrenerek millî değerlerle ve tarihsel süreçlerle ilgili beklendik sorumlu davranışları yerine getirmeye

başlar. Ortak değerler, sosyal etkileşim ve bellek mekânlarıyla aynı ülküde buluşmaktır. Nesillerin tutum ve davranışlarının bilinç olarak korunmasıyla değerlilik duygusu ön plana çıkar. Bu duyguların yerleşik hale gelmesi istenir. Birey/toplum sosyal rol, statü ve millî kültüre ait değerleri kazanır ve yaşantı olarak deneyimler. Değerler eğitiminin işlevselleşmesinde benlik bilincini geliştirmek önemlidir. Millî romantik bilincin kazanımıyla birey/millet, sosyal rol ve ödevlerini psikolojik kazanımlarla kimlik kodu olarak öğrenir. Roller/ödevler, psiko-sosyal ortamda bulunan çeşitli faktörlere verdiğimiz yanıtları içerir. İnsanın aitlik desteği olan genetik soy ve soyun sahip olduğu kültürel değerler rol/ödev bilinci sorumluluğunu kazandırır.

Bir insanın sosyal ve psikolojik ortamının koşulları doğdukları çevre/mekân, yaşadıkları durum vb. psikolojik ve sosyal belirleyicileri olarak bilinir. Atalar ve torunlarının etkileşim içinde olduğu diğer bireyler ve gruplar ile ilişkilerimiz bu ortamın önemli bir parçasıdır. Ortamdaki destek derecesi, bir kişinin direncini şekillendirir. İstiklâl Marşı bireye/topluma atalar ruhundan destekle kazandırılan dirençtir. Besleyici, destekleyici ilişkiler ağıyla toplum bir araya gelir. İstiklâl Marşı'nda çizilen karakter ve değerler psiko-sosyal edimler bize olumlu yönde cevap veren doğal/millî kaynaklarımıza erişmemizi sağlar. Psiko-sosyal işlevle millete/gençlere sorunlar karşısında direncini artıran, sorunların çözümünü gösteren ödevler bilinç olarak aktarılır. İstiklâl tehdide girerse nasıl davranılması gerektiği aktarılır. Türk ulusu ne olursa olsun bağımsızlığından vazgeçmez/vazgeçmemiştir. Bu durum tarih içinde deneyimlenmiş bir sonuçtur. İnsan psikolojik bir varlıktır ve toplum içinde bireysel kişiliğinin dışında ortak duygu ve düşüncelerin yarattığı bir ortak kimlik bulunur. Toplum/milleti oluşturan tarihsel süreçler, olay ve durumlar psikolojik ve sosyolojik açıdan edebî eserlerde de bir ifadeye dönüşür. Psiko-sosyal işlevde bireye/topluma ödevler ortak duygu olarak iletilir. İstiklâl Marşında vatana övgüler, iyi temenniler, dua, mücadele, atalara övgü, kahramanlık, atalara ve hükümdara övgü vb. değerlerin

kazanımı ulusal marşların psiko-sosyal göstergelerle iletilen millî bilinç kodlarıdır.

2. Mehmet Akif Ersoy ve Millî Bilinç

Mehmet Akif Ersoy, toplumcu gerçekçi bir şairdir. İslâm mistisizmi, toplum ve toplum sorunları şiirinde millî bilinçle canlı bir ruh olarak izlenir. Yetiştği ortam, aldığı eğitim, dinî değerlere bağlılığı, toplumsal bilinç vd. işlediği temaların beslendiği kaynaktır. Babası Fatih Medresesi müderrisi İpekli Mehmet Tahir Efendi'dir. Babasından kazandığı değerler ve eğitim, kişiliğini oluşturan temel özelliklerdir.

“O, Türk toplumunu, Türk toplumunun bir prototipi olan Türk insanının yaşama biçimini anlatarak Türk milletinin milli ve manevi değerlerini ön plana çıkarır. İyi bir mütefekkir olan Âkif, mütevâzi, mert, cesur, gururlu, çalışkan, vefalı, kararlı, mahcup, azimli kelimeleriyle ifade edilebilecek bir kişiliğe sahiptir” (Çetin 2021: 23).

Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenir. İlim ve siyasetle ilgilenir; gözlemci kişiliğiyle toplumun inşası için sorunları tespit eder ve sorunların çözümlerini de üretir. Mehmet Akif için Türk-İslam ruhunu yaşamak, yaşatmak ve aktarmak öncelikli bir ödevdir. Sanatçı, toplumsal değerlere bağlılık ve gençliğe değerler aktarımını önemser. Mehmet Akif kültürel, sosyolojik, tarihî ve dinî değerler üzerine millî kimlik kodlarını aktaran bir Türk aydınıdır. Bayezid ve Fatih Camii kürsülerinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti için konuşmalar yapar. Millet, vatan, din, gençlik ve kültürel değerler onun için derin sancılardır.

“Mehmet Akif Ersoy, gözlemci gerçekçilik metoduyla içinde yaşadığı cemiyeti ciddi biçimde eleştirmektedir. Bu işi, bazen kendi gözleriyle görerek birçok şiirinde de cemiyetin içerisinden tipler seçerek müşahit anlatıcılar tarafından yapmaktadır. Toplum karşısında başlangıç itibarıyla bir kameraman konumuyla hareket eden şair, zaman zaman duygusal bir yaklaşımla olayların yürüyüşüne müdahale etmektedir. Âkif, cemiyet hayatını sahneleme yöntemi aracılığıyla başarılı bir biçimde söze ve eyleme dönüştürmektedir. Kısacası hayatta gördüğünü sahnede yeniden canlandırmaktadır” (Özcan 2021: 182).

Mehmet Akif Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya geçerek istiklâl mücadelesine destek vermiştir. Vaaz ve konuşmalarıyla millî bilince ait değerleri toplum ruhuna dönüştürmüştür. Mehmet Âkif, Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine Bülbül şiirini kaleme alır.

Bu manzumede cetlerine, kültürel aktarıma ve milli bilince verdiği değeri ortaya koyar. Dinin bütünleştirici işlevi, kutsal değerler, toplum/millet kimliğinin korunması vb. konular kurtuluş için önceliklidir. Edebiyatçı kimliğiyle toplum inşasını oluşturan eserler kaleme alır.

“Bir Osmanlı aydını olan Mehmet Akif Ersoy, içinde yaşamış olduğu toplumda herkes tarafından biliniyor gibi görünen meselelere farklı bir gözle bakabilmeyi başarmış bir edip, bir şairdir. Toplumsal şartların bireylerin hayatını nasıl etkilediğini fark edebilen, bireysel sorunların arkasındaki toplumsal nedenleri şiir diliyle ifade eden, tarihe notlar düşen bir fikir adamı, özel olanın içindeki genel olanı yakalayabilen bir düşünceyi ortaya koyan, bunu kendine mahsus bir söyleyişle dillendiren sosyal betimleyicidir. O, devrindeki diğer şair ve mütefekkirlerin aksine hayatın sıradanlığını değil, eleştirel bir gözle çözümleme ve sorgulama cephesinden geniş bir açıyla bakarak sosyolojik desenleri bir ressam maharetiyle şiirle resmetmeye çalışan kalem ehlidir. Aynı zamanda bireyle toplum arasındaki ilişkiler yumağını, kendisiyle dünya arasındaki ilişkiler bazında tarihsel bir perspektiften inceleme kabiliyetini yakalayabilen, toplumsal sorunları göz önüne seren bir sosyologdur. Bazen toplumun içindeki benzerlikleri, bazen toplumlararası farklılıkları hatta benzer meselelerin çözüm önerilerini sunan bir mütefekkir. Osmanlıdaki insan gruplarının inanış, töre, milliyet düşüncesi ile diğer gruplara nasıl baktıklarını, bu bakışın insan davranışlarına nasıl yansıdığını ortaya koyan bir aynadır. Bireyle toplum arasındaki etkileşimin, toplumsal kurumların birbirleriyle olumlu veya olumsuz ilişkilerini edebî metinler vasıtasıyla ifade eden, rolünü çok iyi bir şekilde yerine getiren bir takım oyuncusudur” (Cirhinlioğlu ve Tektaş 2019: 99-100).

Gençlik yıllarında yazdığı şiirleri yayımlamayan Akif, Sırat-ı Müstakim Dergisiyle toplumcu gerçekçilik çizgisinde dramatik şiirler kaleme alır. Dramatik şiir toplum üzerinde bir uyanış sağlamayı amaçlar.

“Dramatik şiir, bireysel duygu ve düşüncelerin ifadesinden ziyade toplumsal yaşama yönelik olup bireyin düşünüp, sorgulamasını sağlar. Dramatik şiirdeki birey evrensel olup kendi ben’inden yola çıkarak toplumsal ben’i temsil eder. Bu da bize dramatik şiirin sosyal bir görevi olduğunu gösterir” (Oruç 2021: 555).

Eserlerinde mevcut toplumsal sorunlar ve bu sorunlar için çözüm yolları üretir. Bu kutlu görevi bir bilinç olarak Akif eserlerinde üstlenir. Akif için toplumu inşa etmek önemli bir meseledir. Akif’e göre insan ahlâkî değerlerle vatan, millet vb. millî değerleri öğrenir. Millî gelenek ve İslâm kültürü Akif için bir yaşam ruhudur. Toplumun sorunları şiirinde önemli izlekler içindedir. Eserlerinin izleğini oluşturan birikim; kişiliğinin ve Türk-İslâm kimliğinin sentezinden doğan millî bilinci taşır.

“Türk milletinin en zor günleri olan Kurtuluş Savaşı sıralarında, dini ve milli değerlerin yok edilmek istendiği, devletin çöküş, toplumun ise çözülüş sancılarını çektiği dönemlerin yakın şahididir. Mehmet Âkif; sevilen, sayılan, dindar bir çevrede, kültürlü bir ailede yetişmiştir. Yaşadığı dönemde kültürel imkânlardan faydalanmış, edebî ve ilmi yönlerden kendini yetiştirmiş, birçok değerli âlimden özel dersler almıştır. Dini ilimlerini tahsil ederken fen ilimlerini de öğrenmiş, laboratuvar ile camiye birleştirmeyi kültür dünyasında başarmıştır. Başta Türk Dili ve Edebiyatı olmak üzere, Arap, Fars ve Fransız dil ve edebiyatlarını gramer kaideleriyle birlikte öğrenmiş, hatta çeşitli çevirilerde bulunmuştur. Dil alanındaki çalışmalarıyla Doğu'nun manzum hikâyeciliği ile Batı realizmini kendi selis ifadesiyle mezcetmiş, devrindeki düşünce sistemleriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Mehmet Akif Ersoy toplumu bir bütün olarak gören, genç neslin yetişmesine emek harcayan bir idealisttir. Onun başarısı bu necip milletin başarısıdır. Bilinçli bir toplum için, birlik ve beraberlik ruhunu yansıtan şiirlerinin çok okunması ve sosyal analizinin yapılması gerekmektedir” (Cirhinlioğlu ve Tektaş 2019: 108).

Mehmet Akif Ersoy, Büyük Meclisinin açılış çalışmalarında bulunmuş ve her bakımdan katkı sağlamıştır. Eğitim ve kültür konusunda toplumu geliştirecek katkı ve önerilerde bulunmuştur. Sahip olduğu millî kimlik bilinciyle ‘Bir milliyetçi, tarihe değil, milliyetinin tarihine meftundur.’ demiş ve bu deyişi hayat felsefesi olarak eserlerinde ifade etmiştir. Tüm şiirlerini Safahat eserinde toplayan şair; kendi bilincini besleyen değerleri bu eseriyle ortaya koymuştur. İstiklâl Marşı'nı millî duyuş ruhuyla milleti adına kaleme almış ve kahraman ordumuza ithaf etmiştir. İstiklâl Marşını milletimindir diyerek millî bilinci somutlaştıran ulus ruhunu somutlaştırmıştır.

3. İstiklâl Marşında Psiko-sosyal Göstergeler

Ulusal marşlar semboller, mitler, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlardan etki ve izlenim taşır. Psiko-sosyal göstergelerle her marş, ait olduğu toplumun özünü yansıtan kutsal ve yüce değerlerini içerir. Toplumun da ortak değerlerle yaratılmış psikolojik göstergeleri vardır. Millî marşlar toplumsal bir ihtiyaçtır; ulusa ait kimlik hafızasının canlı kalmasını sağlar. İstiklâl Marşı'nın psiko-sosyal göstergeleri millî romantik bilinç açısından bir göstergeye sahiptir. Marş, istenilen değerlerin canlı bir hafıza olarak nesillere aktarımıyla ön plana çıkar. Millî değerler, toplum ruhunu besleyen ve güçlendiren psiko-sosyal

bir işlev kazanarak kolektif kimliği oluşturur. Kolektif kimlik, insanın toplum içindeki durumuyla ilişkilidir. “Kavram toplumsal açıdan çağlar ötesine uzanan tarihsel artzamanlı sürece, günlük yaşamda en masum ilişkilerde de kendini gösteren eşzamanlı sürece sahiptir” (Tepebaşı 2013: 51). Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy, Türk milletine aidiyet ruhuyla tarih içinde gerçekçi-betimsel bir yolculuk sunar. Kimliğe ait değerler sembol haline gelen unsurlarla bütünleşir; bu değerler toplumsal ifade anlamı taşır. Kimlik değerlerini oluşturmada semboller, psiko-sosyal bir işlev kazanır.

“Belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda dil, kültür, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanı sıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandırıcı önemli bir faktör olarak belirlemektedir” (Bilgin 1995: 62).

İstiklâl Marşı, Türk milletinin bağımsızlık ülküsüne dair bir tanınma göstergesidir. Kolektif kimlik kodları anlatılara toplumu ayırıcı/tanılayıcı kimlik özellikleri olarak kodlanır. Toplumun aidiyet ve birliktelik ruhunu yaratan kültürel, felsefik, mitolojik, sosyolojik, dinî unsurlar işlevsel olarak içeriğe yansır. Türk milletinin mücadele ruhunu Mehmet Akif Ersoy, millî romantik bilince ait hislerle ve düşüncelerle marşa/şiire aktarmıştır. İstiklal Marşı, Türk toplumuna ait kültür zeminini inşa eden inançların/inanışların fenomenolojik bir izleğidir. İstiklâl Marşı'nın üslubu millî romantik bilinci aktaran duygu ve biliştir. Millet her ferdinin ortak değerleri psikolojik ruh olarak sosyal bir kazanım olan millî kültür kodlarını yaşatır. Millî romantik duygu, kahraman bir milletin ilksel tecrübelerinden doğan bir kavramdır. Millî romantik bilinçte psiko-sosyal gösterimlerle ortak tarihi işaret eden kökene dönüş, toplumsal karakter, dinsel inanış ve inançlar vb. değerlerle toplumun millî karakter özellikleri irdelenir.

Millî romantik bilinç ortak hafızaya ait kodlardan oluşur. İstiklal Marşı'nda Türk milletini var eden tarih, kültür, inanç ve dil birlikteliği atalar kültüründen beslenen psiko-sosyal göstergelerle bir tanınma işaretidir. Millî romantik bilinç ortak hafızaya ait kodlardan oluşur. İstiklâl Marşı'nın

on kıtasında duyulan ruh; Türk milletinin destansı istiklâl mücadelesidir. Mekân Anadolu, zaman Millî Mücadele dönemi, kişiler kadrosu kahraman Türk milleti ve tema bağımsızlık mücadelesidir. Marşın ilk dizelerinden itibaren bir bütünlükle tematik coşku hissedilir. Bentler arasındaki kuvvetli bağ; millete sesleniş, gerçeğin şiirsel kurgusu ve toplumsal bilinç ruhu üzerinedir. Şiirin ana izleği ilk iki kıta olarak çerçevesidir. Diğer kıtalar bu temaların yüceltildiği tarihî, kültürel öğelerle canlı kılındığı bir gösterimdir.

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

*Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.*

Ulusa seslenişle başlayan marş, Türk milletini oluşturan birliktelik ruhuna bir telkindir. İstiklâl Marşı'nda millî bilinçle kahraman bir milletin torunları ve cetleri geçmişin kültürel değerleriyle geleceği inşa eder. İlk sesleniş millete ve bayrağadır. Birbirini güçlendiren bu iki değer, kutlu bir soyun kimlik kodlarına ait özünü taşır. İstiklâl Marşı kahraman Türk soyuna kutlu sesleniştir, Korkma! hitabı psiko-sosyal işlevle tarihi zaferlerle dolu milletin mensuplarına kutsal değerlerini hatırlatır. Korkma! bir teskin, rahatlama, güven verme ve dirilişin içeriğidir. Korkma! Umutsuz olma, inan ve mazine/tarihine bak anlamında bir motivasyon ruhuna sahiptir. Korkma Türk-İslam tarihinde Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir'in başından geçen ve aktarılan hadisenin Türk ordusuna/milletine aktarılan bir değerdir. Akif bu hadisenin etkisinde kalarak marşa bu açar kodla başlamıştır. 'Korkma! Üzülme. Allah bizimle beraberdir.' diyerek onu teselli eder. Mehmet Akif Ersoy da bu olaya ve peygamberimizin

telkinlerine telmihte bulunarak İstiklâl Marşı'na Korkma! hitabıyla başlar. (Çetin 2021: 32-33). Kahraman ordu ve millete Türklük içindeki değerlerin mesaj olarak iletildiği bir koddur. Akif, iman kuvvetine dayanan umudu telkin eder. İslam inancı toplum düzenini inşa eder ve kişisel kazanımlarıyla millî kültürü yaratır. İnanışları ve kahraman ataların bilinç ruhu onlara güç ve kuvvet verir. Korkma ünleminde neslin buluşması bir araya toplanması bir ruh olarak sezilir. Sesleniş, sohbet havasında yüksek bir nutuktur. İstiklal Marşı'nda bayrak bağımsızlığın göstergesi olarak yüceltilir. Başının üzerinde her daim şanlı hilal dalgalanmasını arzu eden bir ruh bilinci ödev olarak bulunur. İlk iki kıta boyunca bayrak ve bayrağın sahibi millet üzerine bir değer aktarılır. Bayrak devlet, bağımsızlık, millet ve milleti oluşturan değerlerin tümüdür. Psikolojik bir aktarımla bayrak kişileştirilir. Metonim/mürsel mecaz, kişileştirmedir. Sosyokültürel ve tarihi bir zemini bulunur. Bayrağın kişileştirilmesi koruyucu ruh inancını taşır. Eski Türklerde bayrak kutsaldır ve koruyucu bir ruh sahibi olduğu inancı vardır. (Ögel 1984: 221). Antropomorfizm, insana has duygular ve özellikler kullanılarak doğanın yüceltilmesidir. Bununla ilgili retorik sanat kişileştirme/teşhistir. Diğer yandan insanın mekânla ilişkisi genel anlamda gözlemci ve katılımcı rolleriyledir. Gözlemci mekânın dışında konumlanır ve mekânla ilişkisi yoktur. Katılımcı rolde ise şiirsel ben, bütün varlığı ve duygularıyla mekânın içindedir. Uzaktan öylesine bir gözlem söz konusu değildir. Katılımcının rolünün en büyük kanıtı şiirsel benin sık sık ve açıkça kendinden bahsetmesidir. Şiirsel ben milletle kendisini özdeşleştirir. (Tepebaşı 2013: 116). Marşta millî bilinci oluşturan tüm değerler kişileştirilir; bu değerler mekânın içinde duyulan kişisel benin işlevsel varlığıdır. Millet kavramı ideal bir yüklemeye millî bilinç kodlarını kişileştirir. Kahraman milletin kanları ve son ocağına kadar nazlı hilal aşkıyla doludur. Bayrağa bu sevginin karşılığında millete umutlu olması telkin edilir. Millî bilinç vatan ve bayrak ile sunulur.

“Bayrak hem şimdiki zaman hem geçmiş zamanı içinde barındırır. Şimdiki zamanda, altında bulunan herkesi kucaklar. Bayrak milletiyle birlikte vardır. Diğer taraftan bayrak tarihseldir. Onun sosyokültürel, mitolojik kaynakları vardır. Hatta özellikle hilal

motifinden dolayı dini yönü söz konusudur. Şiirde bayrağın, kahraman bir ırka ait olduğu vurgulanır. Kahramanlık kanıtlanmışlık arz eder” (Tepebaşılı 2013: 107).

Bayrak, devleti somutlaştıran millî bağımsızlığın sembolü bir ögedir. Çetin’in sözünü alalım. Dinî değerler ayırıcı ve birleştirici kültür ögesi olarak sunulur. Bu ruhla hiçbir zaman bayrak düşmemiş, ezan susmamıştır. Bu durum bir belirteç olarak psikolojileştirme ve sosyal işlemdir. Aidiyet bilinci psiko-sosyal bir işlemdir. İstiklâl Marşı dinî değerlerin sunulmasında ve yaşatılmasında psikolojik ve sosyolojik işlevlere sahiptir. Millet ruhu bağımsızlık ve iman gücüyle inşa edilir. Türk-İslam medeniyeti atalar ruhundan alınan bilinç ve iman kuvvetiyle Türk toplumunun ayırıcı bir özelliğidir. Akif, atalarının özlü töresini millî bilinç ruhu olarak aktarır. “Üstte mavi gök altta yağız yer delinmedikçe” seslenişini ve nidasını taşır. Son ocak bu söylemin atalardan gelen nostaljik gücüdür. Millî romantik bilinçte ulusal kimlik ve karakter öncelenir. Kimliklendirme, kimlik edinimi; biz ve ötekiler arasındaki farkı vurgular. Vatana övgüler, iyi temenniler, dua, mücadele, atalara övgü, kahramanlık, atalara ve hükümdara övgü ulusal marşların psiko-sosyal göstergelerle iletilen millî bilinç kodlarıdır. İstiklal Marşı’nda son ocağı kalıncaya kadar egemen olacak var olacak bir toplum idealize edilir. Bu toplum değerlerinin ışığında son hanesine ve ferdine kadar mücadele edecektir. Ocak aitlik ilgisiyle millet olma ve çoğalma bilincidir. Akıncı cetlerin mücadelesi kanının son damlasına kadar mücadele eden bir soy kutsanır.

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

*Garb’in âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imâmı boğar,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?*

İstiklâl Marşı'nda güven ve umudu telkin eden üçüncü unsur bağımsızlık idealidir. Bağımsızlık ezelden beri Türk toplumunun kutlu ülküsüdür. Bu ülküyü yok edecek hiçbir güç yoktur. Burada korkma telkini yinelenir. Düşman ulusun ondan korkma! diyen Akif iman gücünü millî bilinç olarak sunar. İman teknolojisiyle silahlarıyla hızlı olan düşman karşısında Türk milletinin atalarından emanet aldığı silahı iman siperidir. Modern silahlar karşısında savaşan Türk milletinin/ordusunun gücü vatan aşkından gelen imandır. Marşın/ şiirin millî romantik aktarımında değerler kimliği inşa eder. Türk milleti inanış ve inanç sistemini bir töre ve ruh olarak benimsemiş ve yaşatmıştır. Millet ruhu bağımsızlık ve iman gücüyle inşa edilir. Dinlerin temelini oluşturan Tanrı inancı psiko-sosyal bir işlevle millî romantik bilince ait bir ögedir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında bu bilinç etkili olmuştur. Din ve göstergesel bir bilinç olan iman olgusu da birey-toplum arasındaki etkileşimle kazanılır. İstiklâl Marşı'nda milleti bütünleştiren toplum aidiyetini oluşturan din, değerlerin sunulmasında ve yaşatılmasında psikolojik ve sosyolojik işlevlere sahiptir.

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.*

*Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefansız vatani.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı;
Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatani.*

Vatan Cennet kutsalıyla eş değerdir. Şehit ataların ruhu oradadır. Şehitlik (Çetin 2021: 62). Şehit ataların emaneti mekân/yurt imgesiyle vatan topraklarıdır. Her karışında ataların kanıyla sulanmış toprak bu değerleriyle korunması gereken bir emanettir. Atalara saygı Türk-İslam kültürünün önemli gelenekleri içindedir. Şehit ataların vatanın her karış toprağındaki varlığı millî bilinç kodlarını taşır. Atalarla bir arada olmak;

Ülkü birliğidir. Toprak, vatan, yurt lk birliği oluşturan kutsal değerlerdir. Millî bilinçte yurt/vatan, ataların ana dedikleri yceltimiş bir değerdir. Ana kişinin var oluşunu ve aitliğini sembolize eden bir değerdir. Ana vatan/yurt; psikolojik gösterimde millî bilinci besleyen ortak ruh ve duyuşa ait değerleri nesillere aktarır. Ana yurt/vatan ortak hafıza yaratımı ve sosyalleşme izleğiyle milleti/nesilleri kendini/kökenini bilmek amacında buluşturur. Değerlerin korunması ve aitlik ilgisiyle vatan/yurt, kişiyi/toplumu yuvasına/evine aktarır. Türk toplumu için vatan anadır ve kutsaldır. Değerlerin korunması ve aitlik ilgisiyle vatan fiziksel ve ruhsal mekndır; ruhun manzaraları kişiyi/toplumu yuvasına/evine götürür. Vatan panoramik bir göstergedir. Mekân belirteçleri/göstergeleri mekânın psikolojileştirilmesidir. Bayrak ile başlayan ve bayrak ile biten gökyüzüyle betimlenen bu değer psikolojileştirme edimidir. Vatanın zeti olan gökyüzü, yeryüzü, toprak ve bu mekâna ait değerler aktarılır. Gökyüzüyle başlayan kutsiyet dönüşte de aynı noktaya evrilir. Bayrak, ezan ve şehitler birbirini tamamlayan belirteçlerdir. Belirteç, psikolojileştirme ve sosyal işlevle de ilgilidir. Psikolojileştirmede okuyanın veya dinleyenin duygularının coşturulması amaçlanır. Psikolojileştirmede mekânsal ve psikolojik nesnelere, birbirleri arasında benzerlik gösterir. Burada iki yöntem kullanılır. 1- psikolojik benzerlikler kurulan şahışlar aracılığıyla, 2- kişinin psikolojik durumunu yorumlamak veya belirginleştirmek için manzara imgeleri aracılığıyla psikolojik benzerlik ilgisi kullanılır. Bu kişiler olması gerektiği gibi aynı potada erimiş ve biz bilincine ulaşmıştır. (Tepebaşlı 2013: 113-114). İstiklâl Marşı'nda bir bütün olarak kahraman milletin evlatları aracılığıyla bu bilinç sunulur. Ben biz öznesine dönüşerek ortak ruh yaratılır. Toplumun fertlerine orada bulunmak değerleriyle aidiyet kazandırılır.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
şühedâ fişkırarak, toprağı sıksan şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dnydacd.

*Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
Bu ezanlar-ki şehâdetleridinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli*

Vatanın bekçileri, şehitlik mertebesiyle vatan aşkını ilan eden kahraman bir ırktır. Şehit, şehitlik, şehadet vb. kutsallar Türk toplumuna ait yüksek bir şuurdan doğan kutsal değerlerdir. Şiirde şehitler millî bilinç aktarımında birliktelik ruhunu sağlayan ve mücadele ruhunu diriltten güçlü bir koddur. Aziz vatan için şehadete yürüyen vatan evlatları analarının bağrında koyun koyuna yatar. Vatan sevgisi Türk-İslam kültüründen edinilmiş millî romantik bilince ait bir değerdir ve vatan aşkı tüm sevgilerin üstündedir. Vatansızlık korkunç bir şuur kaybıdır. Akif, seslenişinde Allah'a niyaz eder. Vatansız kalma ihtimalini düşünmek bile korkunç bir durumdur. Mabetler insanın/toplumun kutsal mekânlarıdır. İbadetlerin mekânına el sürülmesi bağımsızlığın kaybedilmesidir. Ezan Müslüman yurdunun sembolüdür. Ezanlar İslam dininin işlevsel sembolüdür. Ezanların inlediği hükümranlığın ve bağımsızlığın haykırıldığı gün millet aşkıyla her birey; Türk toplumunun millî kodlarından olan bu duyguyla atalarıyla buluşacaktır.

İstiklal Marşı'nda yüksek bir nutuk/söylev hâkimdir. Ulusal kimlik ve karakter özellikleri öncelenir. Millî mücadele yıllarının zaferle sonuçlanmasında Türk toplumunun tarih boyunca sahip olduğu ödev ve sorumluluk bilinci kültürel bir kod halinde marşa aktarılmıştır. Varoluş topyekün bir mücadeledir. Toplum ruhu olarak sesleniş/buluşma atalar ve cetleri arasında bir iletişimdir. Millî bilinci oluşturan değerlere karşı heyecan ve motivasyon sağlar. Epik ve lirik öğeler birlikte kullanılır. Bizi biz yapan değerleri aktaran ontolojik mekân değeri, tüm soyun aynı ülküyle bir arada olmasıdır. İstiklâl Marşındaki diyalog atalardan torunlarına aktarılan millî kimlik kodlarıyla kendine/özüne dönüş çağrısıdır. Nesiller arasındaki zaman ve mekân sınırı ortak idealler ve değerlerle daima yurtta/vatanda kültürel bellek mekânını besleyen yeniden doğuş arketipi

olarak gerçekleşir. Millî marş kişiyi evine/yurduna ait değerlere kavuşturur. Evinde olmak ortak kültür kodlarının aktarımıdır.

*O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım;
Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden na 'şım;
O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım.*

*Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!*

Kurtuluş günü beklenen arzulanan kutsal bir zaman dilimidir. O günün millî bilinç kodlarını taşıyan vatanperver her millet evladının arzusu 'Türk İstiklâl mücadelesinin' kazanıldığını görmektir. Akif, kendisiyle aynı düşünen milleti adına Türk kültüründe ezeli bir imge olan bu tarihi arzuyu dillendirir. Ölmüş olsa bile şehit ataları gibi bu sevinci hissederek/duyarak dirilecektir. Diriliş, yeniden doğuştur; milletler için zafer/bağımsızlık günü yeniden doğuşu sembolize eder. Vatan uğruna can vermek ve bağımsızlık yolunda ilerlemek; özlenen millî mefkûredir. Akif bu kutlu günde vücut ve ruh bütünlüğüyle Allah'a şükredecektir. Millî romantik bilinçte vatan ve millet aşkı bu şekilde kutsanır. Son kıtada millet ve bayrak kutsalıyla psiko-sosyal ödevler geleceğe/nesillere ataların sözü/emaneti olarak bildirilir. Son bentte marşın ruhunu oluşturan millî bilinci sembolize eden bağımsızlık ülküsü mekânsal ağ olarak değerleri bilince taşır. "Sonuçta M. Akif İstiklal Marşı'mızı baştan sona mekânsal ağlarla örmüş ve buna milletimizin yüce 'istiklal' duygularını katmıştır." (Tepebaşı 2013: 125). Mekânsal ağ anlamlar üreten ve bilinç kazandıran kültürel bellek mekânına ait değerlerle sağlanır. Bayrakla başlayan istiklâl ve bağımsızlık ülküsü şiirin/marşın son bendinde yinelenerek nesillere bu duygu aktarılır. Toplum/millet bağımsızlık ülküsünü bu değerleri ifade

eden bayrağıyla içselleştirir. Bayrak, mekânsal bir ruh işleviyle ülkü birliğini simgeleyen bir değer kazanır. İstiklâl Marşı'nda bayrak, insan-mekân bağlamıyla 'ruhun manzaraları' işlevini sağlar. Mekânın insanla olan ilişkisinde ruhun manzaraları kategorisi İstiklâl Marşı için tipik bir örnektir. Mekân ve bunun kişilerce bir ruh halinde yaşanması önemlidir. Mekân, mekânsal olmayanların yani duygu ve düşüncelerin anlatılması amacına hizmet eder. Mekân, duyguların yansıtılması işlevini taşır. Ruhun manzaralarında mekânın üstlendiği ve içerdiği işlev verilir. (Tepebaşı 2013: 116). Mekân, anlamlar üreten ontolojik bir kavramdır. İnsan/toplum için var olma, kendini bulma ve yenilenme döngüsüne sahiptir. İstiklâl Marşı on kıtadaki bütünsel temayla millî değerleri inşa eden ve aktaran coşkulu bir mücadele destanıdır. Türklük mefkûresinin İslam ruhuyla örölmüş rol ve ödevler aktarımıyla toplumu/bireyi psiko-sosyal gelişiminde millî romantik bilinç kazanımında güçlendiren temel bir dinamiktir. 'Allah bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın.'

SONUÇ

Kültür, insanı psikolojik ve sosyolojik olarak şekillendirir. İstiklâl Marşı bir kompozisyon bütünlüğüyle Türklük ülküsünü oluşturan değerlerin bir bağlam oluşturduğu edebî güzelliğin ve fikrî bilincin şaheseridir. Millî romantik bilinç, kökü mazide atılmış ruhu şimdiki ve geleceği var eden ulus olma ruhunun psiko-sosyal göstergelerle kullanımınıdır. İstiklâl Marşı millî duyuşa/bilince ait hislerin kaynağı ve yaratıcısıdır. Psiko-sosyal göstergelerle milleti oluşturan her ferde çağrışım ve duygulanımlarla millî kültüre ait değerler aktarılır. İstiklâl Marşı, kişiye/topluma duygularla psikolojik; toplumsal ödev ve kazanımlarla sosyal/sosyolojik bir rol öğretimi sunar. Millî bilinç ve ulusal marşlar arasındaki psiko-sosyal göstergeleri işaret eden değerler ödev/rol olarak sunulur. İstiklâl Marşı'nda özellikle millet, bayrak, vatan, dinî inanışlarıyla var olan bir topluma atalar ruhuyla seslenilir. Din, millî romantik bilinç olarak dünyanın her yerinde insan kültürünü etkileyen, yön veren ve gelenekselleşen bir pratiktir. Psiko-sosyal işleviyle insana/topluma millî

bilinç kazandırır. İstiklal Marşı millî bilinç değerleriyle can bulan dirilen bir toplumun şanlı kutlu mücadelesini içerir. Nostaljik bir temanın doğurduğu atalar mirası nesillere millî bilinç ruhu olarak verilir. İstiklal Marşı tarih, millet, kültürel değerler bağlamıyla Türk toplumunun kendini ve ülküsünü tanımasını sağlayan değerlerle örülüdür. Milletin her ferdinin kimlik kazanımları ve değerler dünyası psikolojik bir ruh olarak toplum olma geleneğini yaşatır ve korur. Psiko-sosyal göstergelerde kök/soy, toplumsal karakter, dinsel inanış ve inançlar vb. değerlerle toplumun ayırıcı özellikleri irdelenir. Şiir boyunca millet ruhu, bağımsızlık karakteri ve iman gücüyle inşa edilir. Şiirde/marşta din, milleti var eden/tamamlayan sosyolojik bir değer olarak işlenmiştir. Toplumun iyileşmesi düzenin sağlanması millî ve manevî değerlerle sağlanır. Akif, atalarının özlü töresini millî bilinç ruhu olarak aktarır. İstiklâl Marşı'nda sunulan bilinç kişinin/toplumun aitlik ilgisiyle kendisini var eden kültürel kodlarını tanımasıdır. Bayrak, millet, vatan, şehitler ezan vb. değerler Türk-İslam kültürünün yarattığı millî kodların imajlarıdır. Bu değerler tarih, kültür, dil vb. ülkülerle kişiye/topluma psiko-sosyal açıdan millî bilinç ruhunu kazandıran kimlik değerleridir. Millî bilinç kendilik değerleriyle varoluş ve sonsuza kalma içeriği taşır. Millî bilinç bir ruhtur; bu ruh yaşadıkça millet de yaşayacaktır. Psiko-sosyal işlevle değerler yaratılır, geliştirilir ve devamlılığı sağlanır. Toplum psikolojisinde duygu ve düşünce evreniyle sosyal rol ve ödevler kazandırılır. Türk toplumuna töresi, kültürü, millî kimliği bilinç olarak kazandırılır. Ortak hafıza kodlarıyla istenilen değerler işlevsel bir hale getirilir.

KAYNAKÇA

BİLGİN, Nuri (1995). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

CANATAK, Mecit (2009). *Şiir ve Tarih/Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Tarih Duygusu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- CİRİNLIOĞLU, Zafer-Musa Tektaş (2019). “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Sosyolojik Temalar”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1) s. 99–109.
- ÇETİN, İsmet (2021). “İstiklâl Marşı’mızın Açıklaması”, *100. Yılında İstiklâl Marşı’mızı ve Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’u Anlamak*. (Editörler Fatih Sakallı ve Yılmaz Yeşil), Ankara: Türk Eğitim Sen Yayınları, s. 29-85.
- ELİUZ, Ülkü (2007). “Millî Romantik Tarih Dönüştürümü: Kilit”, *Erdem Dergisi*, S.49, s. 97-106.
- ORUÇ, Sema (2021). “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Tragedyaya ve Dramatik Şiire Ait Unsurlar”, *100. Yılında İstiklâl Marşı’mızı ve Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’u Anlamak*. (Editörler Fatih Sakallı ve Yılmaz Yeşil), Ankara: Türk Eğitim Sen Yayınları, s. 553-574.
- ÖGEL, Bahaeddin (1984). *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, Tarık (2021). “Mehmet Akif Ersoy ve Eleştirel Gerçekçilik”, *100. Yılında İstiklâl Marşı’mızı ve Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’u Anlamak*. (Editörler Fatih Sakallı ve Yılmaz Yeşil), Ankara: Türk Eğitim Sen Yayınları, s. 169-187.
- TEPEBAŞILI, Fatih (2013). *Ulusal Marşlar ve Kimlikler*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- YILDIZ, Hatice (2020). “Tarihi Romantizm Kavramı ve Yenileşme Devri Türk Şiirinde Gelişimi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (47), s. 165-18

TÜRKİYE'NİN MAYASI: *DIYANET GAZETESİ*'NDE MİLLETİN MUTABAKAT ZEMİNİ OLARAK MEHMET ÂKİF SÖYLEMİ

Enes ŞAHİN*

Selin ŞAHİN**

Giriş

Şahıs ve toplulukları bir araya getirerek millet yapan bir bağın varlığı mütearifedir. İbn Haldûn'un asabiyet kavramı etrafında açıkladığı ve nesebî ile sebebî asabiyet (İbn Haldûn 2013: 334-335, 338-339, 373) olarak tasnif ettiği bu bağ, bir millet tesis etmenin yanında milletlerin hususî şahsiyetlere havî olmalarının esrarını da içinde barındırır. Tarihi tecrübe içerisinde belli bir nesebe ait olmak yahut belli sebepler etrafında birleşmek suretiyle teşekkül eden asabiyet, bir millete ruh üfleyen unsurların başında gelir. Bu istikamette Cumhuriyet devrinde Türk milletinin içtimaî mukavelesinde hususî bir yeri bulunan şahsiyetlerden birinin Mehmet Akif olduğu rahatlıkla söylenebilir. Akif gerek şahsiyeti gerek fikriyatı gerekse hayat tecrübesi ile Türk milletini ifade eden her meşrepten unsurun kendisi etrafında bir araya gelebileceği istisnai isimlerden biri olur. Onun kapısını çalan hiç kimse eli boş dönmez. Mehmet Akif Türk milleti için duru suyunu esirgemeyen bir sebil gibidir. “Akif Safahat’ı nezâket ifadesi olarak O’nda şiir arayan bulamaz diyor. Ama bize kalırsa O’nda insan ne ararsa bulur.” (Kaya 1976: 10) Türk milletinin her ferdinin Mehmet Akif’ten nasipleneceği şeyler vardır dense yanlış olmaz.

Kiminin şairliğinden, kiminin İslamcılığından, kiminin vatan ve millet sevdasından feyizlendiği Akif, böylece normal şartlarda bir araya gelmesi muhal olan şahsiyet ve zihniyetleri kendisi etrafında toplar. Türk milletinin zihnindeki Akif fikri veli hüviyetli bir zatı andırır. *Safahat* müellifi Türk milleti için bizatihi bir meşruiyet zeminidir. Bu meyanda

* Dr. Arş. Gör. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı. enes.sahin@dpu.edu.tr

** Dr. Arş. Gör. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı. selin.sahin@dpu.edu.tr

camilerde irat edilen hutbeler ve verilen vaazların kaynaklarına intikal edilse *Kur-an'ı Kerim* ve *Ehadis-i Nebeviyye*'nin ardından en çok başvurulan kaynağın Mehmet Akif'in şiirleri ve hayatı ile ilgili anekdotlar olduğu fark edilebilir. Onun söylediklerinin dinî bir kaynak olarak meşruiyeti olup olmadığı tartışılacak bir mesele dahi olmaz. Mehmet Akif'i fikrî manada tenkit edenler bile milletin umumunu karşısına almaktan endişe ederek onu hayırla anmaktan imtina edemez. Akif ile kavga Türk fikriyatında muhaldir dense yeridir. Mehmet Akif ile problemi olanın Türklük ile problemi olduğu fikri de milletin zihninde adeta bir mütearife gibidir. Hal böyle iken çeşitli kaynaklarda Türk milletinin asabiyetini ve içtimaî mukavelesini tesis eden unsurlardan biri olarak Mehmet Akif'e dair söylemlerin mahiyet ve keyfiyetinin tetkik edilmesi de ilmî bir gereklilik ifade eder.

Bu söylemin incelenmesinde başvurulacak kaynaklardan birinin *Diyanet Gazetesi* olduğu söylenebilir. 1968 ile 1991 yılları arasında üç yüz seksen iki sayı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilen *Diyanet Gazetesi* yayımlandığı dönemde milleti bir araya getiren asabiyeti muhafaza ve müdafaa etmenin imkânını arayan bir Türklük mutabakatı metni gibidir (Şahin 2020). Milletin asabiyet hususunda en dar boğazda görüldüğü ortamlarda bile *Diyanet Gazetesi* bu unsurları bir araya getirecek fikirleri üretmenin arayışında olur. Bu arayış etrafında Mehmet Akif de *Diyanet Gazetesi*'nin pek çok sayısında kendisine bir şekilde yer bulur. Bu istikamette çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en uzun soluklu süreli yayınlarından biri olan *Diyanet Gazetesi*'nde Mehmet Akif'e dair söylemler yukarıda işaret edilen doğrultuda incelenecektir.

1. *Diyanet Gazetesi*'nde Dinî Mutabakat Zemini Olarak Mehmet Akif

Türk fikriyatında Mehmet Akif'in dinî cephesi her zaman etkisini muhafaza eder. Dini yaşama tarzı ve karakteri ile adeta bir modern zaman velisi olarak görülen Akif'in dine yönelik idraki düşünce dünyamızda bir meşruiyet zemini tesis eder. Müderris ve tarikat ehli bir babanın

terbiyesinde yetişen Akif'in din anlayışı her ne kadar gelenekten beslense de içinde bulunduğu zaman ve zemin etrafında dönem dönem modern İslam düşüncesinden de etkilenir. Bu etkilerin ise aslî değil fakat talî olduğu onun hayatını devrinin siyasî ve içtimaî ahvali ile beraber okuyanlar için rahatlıkla ortaya çıkar. Uzun süren savaş dönemlerinin dini anlama ve değerlendirme biçimlerini etkilediği malumdur. Bu istikamette Balkan Harpleri, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi de Akif'in dine bakışını etkiler fakat bu şartlar ortadan kalktığında Akif aslî idrak biçimine geri döner. Mehmet Akif ile alakalı literatürde sürekli gündeme getirilen, Akif'in Cemaledin Afgani ve Muhammed Abduh'un din anlayışı ile olan alakası arzî bir durumun ötesinde değildir (Şahin, 2016: 89-98). Tasavvuf münekkidi olarak gösterilen Akif'in vahdet-i vücûd merkezli şiirleri okunduğunda verilen hükümlerin anlamsızlığı kendiliğinden aşikâr olur (Şahin ve Şahin, 2018: 24-25). Daha önce işaret edildiği üzere Cuma hutbelerinin kaynaklarına intikal edilse dinin aslî unsurlarının ardından en çok atf yapılan ismin Akif olduğu teslim edilecektir. Bu hüviyetiyle o, Türk milleti için dinî bir mutabakat zeminine dönüşür. Onun şiirleri etrafında savunduğu din idraki millet tarafından meşru görülür. *Diyanet Gazetesi'*nde de onun dinî meşruiyet zemini olma vasfına sıklıkla atf yapılır ve bu meşruiyet etrafında söylem üretilir.

*Diyanet Gazetesi'*nde *Büyük İslâm Şairi Mehmed Akif Ersoy* olarak anılması bir teamül haline gelen Mehmet Akif (Selek 1973: 4), *Şuara Suresi'*nde konu edilen ve kendilerinden razı olunan şairlerin ete kemiğe bürünmüş hali olarak tasavvur edilir. Akif'in şahsiyetine yönelik betimlemelerin dinî niteliği de onun adeta bir modern zaman velisi olarak idrak edildiğini gösterir nitelikte olur:

“...bu büyük insan, aynı zamanda Müslüman – Türk Milletinin ebedfliğe susamış ruhunun velisi, hakikat ve adâlet aşkımızın eşsiz mürşidi olmuştur. Hz. Ömer'in yirminci yüzyıldaki yaşayan müridi, onun gibi haşin mizaçlı, sert yürüyüşlü, zulme tahammülsüz, riya karşısında şiddet taşıran bir imân ve isyân heykelidir.” (Selek 1973: 4).

Görüleceği üzere buradaki veli, mürşit, mürit gibi tasavvufi kavramlar etrafında ortaya koyulan Akif idraki, onu, din büyüğü olarak vasıflandırılabilir bir niteliğe intikal ettirir. Nitekim "...Türkiye'nin ayakta kalması için çocuklarımızı, gençlerimizi, Mehmet Âkif'in ahlâkı ile ahlâklandırmak mecburiyetindeyiz." (Altanoğlu 1989: 13) ifadeleri bu istikametteki Akif idrakini açıkça gösterir.

Safahat müellifi ve eserinin dinî meşruiyete haiz olmasının sebebi de temelde Akif'in eserini dinin aslı kaynaklarına intikal ederek kaleme alması olarak izah edilir. Bu istikamette "...ilhâmını Kur'andan, ezân seslerinden, mavi türbelerden, engin ve zengin târihinden alan inanmış bir san'atkâr" (Akdemir 1986: 4) olarak Akif, *Kur'an-ı Kerim* ve *Hadis-i Şerif*'leri şiir vasıtası ile tefsir eden bir müfessire ve Türk geleneğinin mümessiline dönüşür. "...Dinimizin anlaşılması ve milletimizin kalkınması için, bu hakikatler üzerinde hayatının her safhasında Safahat'ının her satırında ısrarla durmuştur." (Özbey 1971: 4) ifadesi ile bu algı daha da kuvvetlendirilir. "Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerden aldığı ilhamla dile getirdiği mısralar..." (Hakkıoğlu 1983: 6) ve "...Hadis-i Şeriflerden ilham alarak yazdığı şiirler..." (Gür 1980: 6) gibi ifadeler *Safahat*'ın kaynakları etrafında Akif'in söylemlerine dinî bir meşruiyet tesis eder. Böylece "Mehmet Âkif'in şiirleri dikkatle incelenmek suretiyle Müslümanın sahip olması gereken ahlâkî ve mânevî değerler ortaya konulabilir. ...Azmi, sebatı, gayreti elden bırakmamak, Asr-ı saadet devrinin saffet ve hikmetini yaşamak, bu ahlâk nizamının bâriz çizgileridir." (Akdemir 1986: 26). *Safahat* bu meyanda dinî bir metne dönüşür, bir Müslüman'ın mahiyet ve keyfiyetini ortaya koyan bir ilmihal haline gelir: "Safahat'ı yalnız hamasî, millî binlerce mısra ile bir millet ve vatan destanı olarak vasıflandırmak hatalı olur. Safahat aynı zamanda bir "ahlâk ilmihalidir."" (Akdemir 1988: 14).

Mehmet Akif'in tasavvuf ile alakalı söylemleri ve bu söylemler üzerinden ortaya koyulan çeşitli fikirler de *Diyanet Gazetesi*'nde kendisine

yer bulur. Mahir İz'in Mehmet Akif ve tasavvuf meselesi üzerine tespitleri mühim ve yerindedir:

“...Asım'da şu beytiyle tasavvuf aleyhtarı olduğunu zan ederler.

Sundular Türk'e tasavvuf diye olgun şırayı

Muttasıl şimdi hakikat kusuyor Sıtkı Dayı

Bir bakışta bu beyitlerin tasavvuf aleyhine yazılmış olduğunu zan edenler aldanırlar. Bundan maksat hiçbir zaman olgun ve kâmil tarikat mürşitleri değildir. Bilindiği gibi turuk-ı Aliyye mensupları son devirlerde maksat ve gayeyi kaybetmiş dinden, ilimden hiçbir behresi olmayan bir takım bozuk itikat sahiplerinin yer yer saf ve mütedeyyin halkı idlal etmiş, akaidini sarsmış, ilim ehli arasında aleyhte tezahürlere yol açmıştır. ...Kendisini tanıdığım müddetçe tasavvuf ve erbab-ı tasavvuf aleyhinde bir söz sarfettiğini işitmedim.” (İz 1970: 12).

Bu istikamette İz, tasavvuf karşıtı şahıs ve hiziplerin söylemlerini Mehmet Akif'in dinî meşruiyetini kullanarak inşa etmesinin önüne geçmeye gayret gösterir. İz'e göre Akif'in tasavvuf hususundaki tenkitleri öze değiş şekle müteallik olarak ortaya çıkar. Tasavvufun kendisi değil fakat tasavvuf adı altında gerçekleştirilen uygunsuz söylem ve eylemler tenkit edilir.

Bunların yanında Mehmet Akif ve Safahat'a doğrudan dinî bahislerde de atıf yapılır. Dinin temel kaynakları etrafında izah edilen meseleler dinî bir meşruiyet kaynağı haline gelen *Safahat* dizeleri ile desteklenir. Düşmana karşı güçlü olma ve kuvvet tesis etmekten (Altıkulaç 1973: 3) sabrın dinî anlamda ne olduğu ve emek vermenin de sabrın bir parçası olduğuna (Doğan, 1973: 1), İslam'a saygı göstermek ve hayat pratiklerinde ona bağlı olmaktan (Aktoprak 1973: 2) İslam'da tevekkül anlayışına (Aydmn 1975: 4), Resul-i Ekrem Hazretleri'nin mevlidinden (Mutlu, 1976: 5) İslam'ın mani-i terakki olmadığına (Abdulkadiroğlu 1977: 4) kadar pek çok hususta Akif ve onun *Sahafat*'ı dinî kaynakları tahkim edici bir delil olarak sunulur. Tüm bunlar etrafında *Diyanet*

Gazetesi'nde Mehmet Akif'in dinî bir mutabakat zemini olarak değerlendirildiği rahatlıkla söylenebilir hale gelir.

2. *Diyânet Gazetesi*'nde Millî Mutabakat Zemini Olarak Mehmet Akif

Mehmet Akif'in pek çok cephesi arasında en çok tebarüz eden cephesinin onun millî kimliği olduğu söylenebilir. Mehmet Akif hem şahsiyet hem de zihniyeti ile millî olmanın tecessüm etmiş halidir. Millîlik adeta onun şahsında ete kemiğe bürünür Akif diye görünür. Hayatını *Türk milletinin ikbali ne olacak?* sorusu ve bu sorunun sebebiyet verdiği endişe ile dertlenerek geçiren, Necid Çölleri'nden Kastamonu Nasrullah Camii kürsüsüne kadar Türk ikbalinin peşinde Türk coğrafyasını arşınlayan Akif, millîliğin mahiyet ve keyfiyetini böylece aşikâr kılar. *Diyânet Gazetesi* Akif'in arayışı şöyle hülâsa eder:

“Akif bütün eserlerini memuriyet, muallimlik, muharrirlik vazifeleri arasında yazıyor, bir milletin bütün ıstırabını yüklenerek bağırıyor, yol gösteriyor, gecenin karanlığından sabahın aydınlığına kavuşmak için çırpınıyordu. Üstadın bütün çalışmaları, seyahatleri, va'z ve irşadları hep vatan olmuştur.” (“Millî Şairimiz Mehmet Akif Anıldı” 1975: 1).

Ayrıca şu ifadeler de onu diğerlerinden ayıran vasfın ne olduğuna işaret etmesi bakımından mühimdir:

“Hemen bütün şiirlerinde Âkif, koca bir milletin, koskoca bir İslâm âleminin dertleriyle dertlenmiş, feryatlarını dile getirmiştir. Zamanın birçok şâiri, romancısı keyfince yaşarken ve hayal peşinde koşarken O, arka sokaklardan cephelere kadar bütün bir milletin dertleriyle hemdert olmuş, elemeleri, üzüntüleri, heyecanları duyduğu gibi, mısralarıyla efkâr-ı umûmiyeye duyurabilmiştir. Muâsırı olan Tevfik Fikret, Âşîyan'da oğlu Halûk için şiirler yazarken Âkif, veremli bir talebinin öksürüğünden, cephelerdeki tekbir seslerine kadar her şeyi şiirine mevzu edebilmiştir.”. (Cilâcı 1979: 5).

Mehmet Akif, şairliğini dahi millet için teşekkül ettirir. Vahdet-i vücud fikrini ortaya koyan şiirler yazdığında şiirinin vadisini değiştirdiği şeklindeki söylem karşısında “Benim asıl vadem bu idi. Ben şiirimi cemiyete faydalı olsun diye yazdım.” (Çantay 1966: 25) diyerek hayatın her cephesinde millîlik vasfının nasıl ortaya koyulabileceğini gösterir. Bu durum *Diyanet Gazetesi*’nde de sıklıkla üzerinde durulan ve millî meseleler söz konusu olduğunda başvurulması neredeyse vucub ifade eden bir hale bürünür. Böylece Akif, *Diyanet Gazetesi*’nde bir millî mutabakat zemini olarak söylemselleştirilir. Akif, “...dil, terbiye, ahlâk, töre, folklor, hukuk gibi kültüre, harsa bağlı konularda kimsenin olamayacağı kadar millîdir. Türk milletinin millisidir.” (Selek 1973: 5) ifadesi ile işaret edilen bu idrak tarzı çerçevesinde onun şahsiyet ve zihniyeti ile ortaya koyduğu millî duruşun milletin tamamına intikalinin imkânları yoklanır. Onun adının önüne ısrarla getirilen vasıflardan birinin “Millî Şairimiz” (Güran 1976: 5; Özdemir 1983: 16) olmasının sebebi budur. “Millî Mücâdele başlamıştır. Şâir, cephelerde dolaşmaktadır. Görevi; gönül barutlarına kibrit çakmak...” (Kaya 1976: 10) ifadeleri Millî Şair’in şiiri ile milletin ikbali arasındaki alakaya işaret eder.

“Bir milleti uyandırmak, ona şanlı mazisini tanıtmak milletin her sahada yükseldiği zirveleri göstermek suretiyle kürsi-i edebın mümtaz ve yegâne üstadı olmuştur. Millete, millî mefâhîrini yazmış, bugün düştüğü giriveyi anlatmış, devletin başına gelen bâdireler ve felâketleri tasvir ettikten sonra sebeplerini de göstermiş, hülâsa milleti uyandırmak, kendine getirmek, doğru yolu göstermek ve yükselme sahasında rehberlik etmek için bütün hayatınca gücünün yettiğini sarf etmekten çekinmemiştir.” (İz 1969: 11)

cümleleri ile Mehmet Akif’in millî istiklal ve istikbal hususundaki arayışı ömrünün tek gayesi olarak tespit ettiği fikri üzerinde durulur.

Türk düşünce tarihinde din, devlet ve milletin aynı manayı muhtevî bir şekilde idrak edildiği malumdur. Mehmet Akif bu zihniyeti milletin en ihtiyacı olduğu dönemde *Safahat* ile milletin idrakine intikal

ettirir. *Diyanet Gazetesi* müellifleri de bu durumun farkındadır: “Âkif’te vatan, millet ve din mefhumları iyice kaynaşmıştır.” (Gür 1980: 6). İslamlaşma devrinden itibaren İslam ile müteradif bir hale bürünen Türklük, Türk idrakini İslam ile aynileştirir. Türk geleneğinin müntesibi ve mümessili olan Mehmet Akif de bu zihniyeti tevarüs eder:

“Semaları türbe, mehtapları türbedâr, yedi kandilli Süreyyaları avize yapan, Kâbe’yi mezar taşı olarak başına diken ve “Ruhunun vahyini” duyup ona Kitâbe eyleyen milli Türk şairi Mehmet Âkif, millî ve İslâmî’yi san’atın potasında nefis bir iksir gibi kaynaştırmıştır. O’nu biraz dikkatle araştıranlar ne sadece İslâm’ın, ne de Türk’ün bir mâna ifade etmediğini, esasen bunların bizim tarihimizde ve ülkümüzde aslâ “Tek başına” olmadığını, daima boğaz ile ciğer, göz ile beyin, ruh ile gövde gibi iç içe ve birbirini yaşatır tarzda bulunduğunu görürler.” (Selek 1973: 4).

Akif’in İstiklal Harbi’nin varoluş mücadelesi içerisinde bu harbin manevî cephesinin komutanlarından biri olmasının da sebebi buradadır. “Millî Mücadelenin hâsiyetle ve zâferle sona ermesinde, Mehmetçiğin çelik süngüsü kadar, Mehmet Âkif’in ateşle yazılmış mısralarının da hissesi vardır.” (Akdemir 1986: 4) Türkleri “İslam’ın son ordusu” olarak gören ve muzaffer olması için Allah’a niyazda bulunan Akif’in bu zihniyeti, Türkleri Allah’ın ordusu olarak tanıtan (Mahmûd el-Kâşgarî 2007: 606) ve Türklük ve mücahedeyi müteradif hale getiren *Divan-ı Lügat-it Türk* müellifinden ve eserinden tevarüs etmiş benzer.

“Vatanın tehlikeye düştüğü, bayrağın boyun büktüğü o anababa günlerinde, İstanbul’da bazı şahıslar, büyük devletler nezdinde başlarını sokacak bir etek ararken, o inanmış olmanın ilâhî bir huzuru ile, yeni ve kurtarıcı bir güneşin şafağına, Ankara’ya koşmuştur. Mısralarında kalbinin ateşli ilhamını koyacak, gelecek günlerin aydınlığını anlatacak, halkı irşât edecek, gönülleri coşturacak, eli silâh tutanları cepheye koşturacaktır.” (“İstiklâl Marşının Yazıldığı Ev” 1981: 24) ifadeleri ile *Diyanet Gazetesi* de Akif’in bu anlayış biçiminin altını çizer. Bu istikamette “Her gün millî bir dua gibi gökkubbeye yükselttiğimiz İstiklâl Marşı...” (“İstiklâl Marşının

Yazıldığı Ev” 1981: 25) ile Mehmet Akif milliliğin rehberini de neşreder. *İstiklal Marşı* Türk idrakini Türk şiiri ile mücessem hale getirir. Türklüğün mahiyet ve keyfiyetine dair her şey kaybolup bir tek *İstiklal Marşı* kalsa Türklüğe dair her şeyi yeniden onun etrafında inşa etmek mümkündür denebilir. *İstiklal Marşı*, İstiklal Harbi'nin olduğu kadar Türk istikbalinin ve ikbalinin de mübeşşiri olur. “Mehmet Akif, neden bu kadar mühimdir? Çünkü herkesin ümitsizlik ve karamsarlık içerisinde olduğu bir zamanda bu evde o, Zaferin bizim olacağını, vatanın kurtulacağını, resmi netice alınmadan çok önce İstiklal Marşı ile ilan etmiştir.” (Bolay 1985: 7) denerek Akif'in milliliğinin üzerinde bu vesileyle de bir kez daha durulur. *Diyanet Gazetesi*'nde millî olmanın mana, mahiyet ve ehemmiyeti Mehmet Akif üzerinden izah edilir. Millî bir idrak tarzının imkânı Akif etrafında yoklanır. *İstiklal Marşı* müellifi hem hayat hem de fikriyatı ile millî şahsiyet dendiğinde akla gelen isimler arasında en başlarda yerini haklı bir şekilde alır.

3. *Diyanet Gazetesi*'nde İçtimaî Mutabakat Zemini Olarak Mehmet Akif

Toplumları bir araya getiren ve bu birliğin muhafaza edilmesini sağlayan unsur asabiyet yahut içtimaî mukaveledir. Bu istikamette bir milleti millet yapan unsurların muhafazası din, devlet ve milletin ikbali için varoluşsal bir mesele olarak değerlendirilebilir. Dünya görüşü ve hayat pratikleri hususunda değişim ve dönüşümler yaşayan milletlerin asabiyetlerinin de bu süreçten etkileneceği malumdur. Modernleşme devri Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan askerî, idarî, iktisadî, siyasî ve içtimaî değişim ve dönüşümler de Osmanlı toplumsal yapısını etkiler. Varlığına geleneğin idrak tarzı ile mana veren Türk milleti bu devirde gelenek ile hesaplaşan moderniteyle yüzleşir. Gelenekle modern arasında salınan bu değişim ve dönüşüm süreci Türk milletinin tesis ettiği asabiyetin modern manada yeniden organize edilmesi tekliflerini de yanında getirir. Geleneksel asabiyetin meşruiyetinin sorgulandığı, içtimaî mukavelenin sarsıldığı bu dönemde Mehmet Akif, Türk milletine bir arada durmanın

yollarını hatırlatır. Türk idraki etrafında teşekkül eden milleti bu idrakin etrafında bir arada olmaya çağırır. Akif, Osmanlı toplumsal yapısının içtimaî mukavelesini tahkim için mücadele ederken kurulan yeni devletin içtimaî mukavelesinin unsurlarından biri halini alır. Bu manada Mehmet Akif hem toplumsal yapının muhafaza ve tahkimi ile alakalı fikriyatı hem de bizzat Türk milletinin etrafında bir araya geldiği bir uzlaşım unsuru olarak önem arz eder. *Diyanet Gazetesi* de bu istikamette Mehmet Akif'i içtimaî bir mutabakat zemini olarak işlevselleştirir.

Safahat pek çok şey olmanın yanında Türk milleti için bir birlik rehberi olarak da değerlendirilir: “Biz, edebî bir sohbet için, niçin *Safahat*'ı öne aldık. Çünkü insanın kemali için istenen herşey ve cemiyetin hemen bütün ihtiyaçları, çok veciz, selis, sarih bir tarzda eda edilmiştir. İnsan *Safahat*'ı okurken bedî zevki, milli heyecanı tatmin ettiği gibi birşeyler de öğrenir.” (İz 1970: 12). Akif'in fert ve millet olarak Türk idraki ve ikbaline dair millî muhayyilesi *Safahat*'ta mücessem bir hale gelir. Bu manada *Diyanet Gazetesi*'nde Türk toplumsal yapısının tertip ve tahkimi için Mehmet Akif ve *Safahat* en temel kaynaklar olarak değerlendirilir.

“...Cemiyetimizin yaralarına ve milletimizin hatalarına sık sık temas ederek, çarelerini göstermiştir. Hürriyet içinde kalkınmamızı ve yaşamamızı arzu etmiş ve milletimizin özünü düşünerek büyük ümitlerle yaşamıştır. Bugün halâ bocalıyorsak; öze doğru bir hareket ve yükseliş yapamadığımız içindir. İşte Mehmed Âkif, bizlerden bu hareketi ve hamleyi bekliyordu. Bunun için gerekli malzemeyi, *Safahat*'ının her mısraında bizlere sunmuştur. Her Müslüman Türk, *Safahat*'ı tekrar tekrar okuyup canlanmalıdır.” (Özbey 1971: 4)

Toplumun zaman zaman içine düştüğü buhran hallerinin çaresi olarak Mehmet Akif ve onun zihniyetinin ifadesi olan *Safahat* gösterilir:

“Olduğu gibi görünmek veya görüldüğü gibi olmak cesaretini gösteremiyeni daha doğrusu, bu konuda ciddiyetle düşünmeyen, belki de günlük meşgaleleri yüzünden bu çok önemli şeyi düşünmeye vakit bulamıyan neslimiz, ahlâk buhranı içindedir. Gün geçtikçe biraz daha

batmaktadır. Bu durumdan kurtuluşumuzun çarelerini, Mehmed Âkif'in mısralarında bulabiliriz." (Özbey 1971: 4).

Mehmet Akif'in toplumsal hayatı idrak tarzı da *Diyaret Gazetesi*'nin üzerinde durduğu meselelerden biri olur. Akif'in "...çalışmanın hüküm sürdüğü, batı fenni ile teknikleşmiş, millî – İslâmî değerlerimizle de fazilet kazanmış mutlu bir vatan" (Selek 1973: 4) tahayyül ettiği söylemi ile Batı tekniği ile İslam ahlakının bir terkibi olması gerektiği tasavvur edilen modernleşme fikrine yeniden işaret edilir. Bunun yanında Akif'in hayalindeki toplum "Onun cemiyet anlayışı İslâmın faziletleri üzerine dayanıyordu. Mehmet Âkif, İslâm'ı fitrat nizamı olarak benimsiyor, onu iman ve aksiyon olarak yaşıyordu." (Selek 1973: 4) cümleleri ile betimlenir. Türklük ile İslam'ın müteradif bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği fikri Akif'in cemiyet anlayışına raptedir:

"Mehmet Âkif'in dindarlığı mücerret bir ideâl olarak sadece kendi ruhunun kurtuluşu dâvası halinde kalmadığı, cemaatin kurtuluşu dâvası olduğu için, milletini içerisine alır ve onu kucaklar. Mehmet Akif milliyetçiliği bu sonsuzluk yolculuğunda müşahhas bir realite gibi ele aldı. Onun milliyetçiliğini dindarlığından, dindarlığını da milliyetçiliğinden ayırmak kabil değildir." (Selek 1973: 4).

Milletleri kurnası murdar çeşmeler haline getiren zaaflar da *Diyaret Gazetesi*'nde Akif üzerinden izah edilir:

"Aralarına harç konulmaksızın birbiri üstüne konulmuş taş veya tuğlaların meydana getirdiği duvar, hafif bir sarsıntı ile kolayca yıkılıvereceği gibi, şahsî menfaatler kaygusu ile birbirinden ayrılmış insanlar topluluğu da içten ve dıştan yapılan küçük bir tahrikle -Merhum Mehmet Âkif'in dediği gibi- çözümlenir.

"Sen! ben! desin efrat, aradan vahdeti kaldır,

Milletler için işte kıyâmet o zamandır." (Kaymakçı 1974: 10).

Benzer vurgular şu ifadelerde de gözlemlenebilir: "Birlik olmanın yararlarını dile getiren millî şâir M. Akif Ersoy bakınız ne diyor!

“Girmeden tefrika bir millete düşman giremez.

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.”” (Keskiöglü 1975: 5).

Türkiye’de asabiyet ve içtimaî mukavelenin ağır bir imtihan geçirdiği 1970’li yılların sonunda *Diyanet Gazetesi*’nde neşredilen şu satırlar Mehmet Akif’in en zor zamanlarda dahi akla ilk gelen ve en çok başvuru alan içtimaî mukavele zemini olma vasfını kendiliğinden ortaya koyar:

“Aradan yıllar geçtikçe Âkif, gönüllerimizde, kalblerimizde daha da büyüyecektir. O’nu anmak, anlamak ihtiyacını daha fazla duyacağız. Hele tefrikaya düştüğümüz, anarşiye sürüklendiğimiz şu günlerde, ülke bütünlüğünün tehlikeye girdiği bir dönemde, O’nun birleştirici, millî duygularımızı ayakta tutan haykırılarına muhtacız.”. (Cilâcı 1979: 5).

Aynı yıllarda *Diyanet Gazetesi*’nde yer alan *İnsanlar Arasında Anarşi Çıkarmak* serlevhalı bir yazıda da Akif, ortaya koyulan söylemleri tahkim eden bir meşruiyet zemini olarak kendisini gösterir:

“Bozgunculuğun, fitne ve fesadın acı tecrübelerini çok geçirmiştir insan. Buna rağmen ibret almamak ne büyük gaflet. Büyük şâir M. Akif Ersoy bu hususa bakın nasıl işâret etmiş:

“Geçmişten ibret almıymış insan, ne masal şey,

Beşbin senelik kısa yarım hisse mi verdi?

Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar

Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?”” (Yılmaz 1977: 11).

Görüleceği üzere Mehmet Akif, *Diyanet Gazetesi*’nde milleti bir arada tutan bir harç ve milletin kendisi etrafında teşekkül ettiği bir maya olarak değerlendirilir. Millî olan her şeyin meşruiyet zemini Akif üzerinden manaya kavuşturulur.

Sonuç

Milletleri var eden, toplumların bir arada kalmasını sağlayan bağların mahiyeti bir milletin ikbalini daha tesis edilirken teşekkül ettirir. Bu meyanda milleti var eden harcın kuvveti milletin kaviliği manasına

gelir. *Diyanet Gazetesi*'nde de işaret edildiği üzere "Hatırasız ve hafızasız milletlerin istikballeri de olmaz." ("İstiklâl Marşının Yazıldığı Ev" 1981: 6) Bu istikamette "...mânevi mayamızı yoğuran Mehmet Âkif" ("İstiklâl Marşının Yazıldığı Ev" 1981: 6) Türk milletinin hatırası ve hafızası olduğu kadar bu milleti bir araya getiren her şeyin de tecessüm etmiş hali olarak görülebilir. Türk milleti için bir mutabakat zemini olan Akif, dinî, millî ve içtimaî alana dair her hususta bu milletin verdiği hükmü hakikat bildiği bir isim olur. Türk milleti Mehmet Akif'te kendini görürken Mehmet Akif milletin tecessüm etmiş hali hüviyetine bürünür. Böylece Mehmet Akif ve Türklük müteradif hale gelir. Türk milleti Akif'in şiirleri okunurken varlık idraki ve dünya görüşünü onda temaşa ettiği gibi mistik bir neşveye de gark olur. *Diyanet Gazetesi* de Akif'in bu hüviyetini neşredilen yazılarda sıklıkla vurgular. Bu milletin bir ve bütün olmasının imkanını farklı unsurların yanında Mehmet Akif, *Safahat* ve *İstiklal Marşı*'nda bulur. Akif, Türk milletinin dinî, millî ve içtimaî hayatının her cephesini kuşatır. Dünya görüşü bakımından bambaşka alemleri arzulayan ve arayanlar Mehmet Akif'in potasında erir ve bir araya gelir. *Diyanet Gazetesi*'nde bu unsurların tümünü tespit etmek mümkündür. Son sözün hakkı da *Diyanet Gazetesi*'ne verilse yerinde olur:

"Türke büyüklük ve şahsiyet kazandıran bütün mânevî yönleri ve bütün millî değerleri onun şahsında görmek ve Safahat'ında bulmak mümkündür. ...Akif gibi bir şâiri, Safahat gibi bir eseri olan millet, dünya yüzünde şanla şerefle yaşamaya hak kazanmış bir millet demektir. Âkif, İngilizlerin Şekspirinden, Almanların Kant ve Göte'sinden çok ileride bir millî sîmâdır. Çünkü bunlardan birinde ahlâk, diğesinde ümit ve aşk cihetinin eksikliğine şâhit olursunuz. Fakat Âkif'te eksik bir taraf bulmak hemen hemen imkânsızdır. Çünkü o bütün ilhamlarını, kemâle ermiş bir dinden alıyor ve insanlığı kemale erdirmek için gönderileni örnek tanıyordu. Akif merhum'un onlardan farklı olması gerekirdi. Çünkü Müslümandı." (Işık 1974: 9).

KAYNAKÇA

- “İstiklâl Marşının Yazıldığı Ev” (1981). *Diyanet Gazetesi*, S. 274 (Aralık), s. 6, 24-25.
- “Millî Şairimiz Mehmet Akif Anıldı” (1975). *Diyanet Gazetesi*, S. 108 (Ocak), s. 1, 14.
- ABDULKADİROĞLU, Nuran (1977). “İslamiyet Terakkiye Mani Midir?”, *Diyanet Gazetesi*, S. 170 (Ağustos), s. 4.
- AKDEMİR, Rıza (1986). “Mehmet Akif ve Cemiyet”, *Diyanet Gazetesi*, S. 334 (Aralık), s. 4, 26.
- AKDEMİR, Rıza (1988). “Mehmet Akif ve Ahlâk Telâkkisi”, *Diyanet Gazetesi*, S. 358 (Aralık), s. 14-15.
- AKTOPRAK, M. (1973). “İslâma Saygı ve Bağlılık”, *Diyanet*, S. 67 (Mayıs), s. 2.
- ALTANOĞLU, Altan (1989). “Mehmet Akif Bey’in Türkiye İdeali”, *Diyanet Gazetesi*, S. 360 (Şubat), s.13.
- ALTIKULAÇ, Tayyar (1973). “Düşmana Karşı Güçlü Olmak”, *Diyanet*, S. 68-69 (Haziran), s. 3.
- AYDIN, Ali Arslan (1975). “İslâm’da Tevekkül Anlayışı 2”, *Diyanet Gazetesi*, S. 125 (Eylül), s. 4.
- BOLAY, S. Hayri (1985). “Mehmet Akif’in Fikri Şahsiyeti”, *Diyanet Gazetesi*, S. 312 (Şubat), s. 6-7.
- CİLÂCI, Osman (1979). “Ölümünün 42. Yılında Mehmet Akif (1873- 27 Aralık 1936)”, *Diyanet Gazetesi*, S. 205 (Ocak), s. 5, 12.
- ÇANTAY, Hasan Basri (1966). *Akıfname (Mehmed Akif)* (Haz. Mürşid ÇANTAY), İstanbul: Ahmed Sait Matbaası.
- DOĞAN, Lütfi (1973). “Sabır”, *Diyanet*, S. 71 (Temmuz), s.1, 15.
- GÜR, Turgut (1980). “Büyük Milletler Büyük İnsanlar Yetiştirirler”, *Diyanet Gazetesi*, S. 251 (Aralık), s. 6.

- GÜRAN, Kemal (1976). “Çanakkale Zaferi”, *Diyanet Gazetesi*, S. 137 (Mart), s. 5.
- HAKKIOĞLU, Abdullah (1983). “İstiklâl Marşının Yazılışı ve Kabulü”, *Diyanet Gazetesi*, S. 289 (Mart), s. 6-7.
- IŞIK, Emin (1974). “Akif Nesli”, *Diyanet Gazetesi*, S. 84 (Ocak), s. 8-9.
- İbn Haldun (2013). *Mukaddime 1* (Haz. Süleyman ULUDAĞ), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İZ, Mahir (1969). “Akif Bey’in Edebî Şahsiyeti”, *Diyanet*, S. 4 (Nisan), s. 11.
- İZ, Mahir (1970). “Lisan ve Edebiyattaki Roller”, *Diyanet*, S. 5 (Ekim), s.12.
- İZ, Mahir (1970). “Safahat Tahlili”, *Diyanet*, S. 6 (Kasım), s. 12.
- KAYA, Halil (1976). “Ölümünün 40. Yılında Mehmet Âkif”, *Diyanet Gazetesi*, S. 155 (Aralık), s. 4, 10.
- KAYMAKÇI, Mehmet (1974). “İslamiyetin Birlik ve Beraberliğe Verdiği Önem”, *Diyanet Gazetesi*, S. 100 (Eylül), s. 10.
- KESKİOĞLU, Osman (1975). “Birlik ve Ayrılık”, *Diyanet Gazetesi*, S. 115 (Nisan), s. 5.
- Mahmûd el-Kâşgarî (2007). *Dîvânü Lugâti't Türk* (Çev. Serap Tuba YURTESER – Seçkin ERDİ), İstanbul: Kocabı Yayınları.
- MUTLU, Mesut (1976). “Mevlid-i Nebevi”, *Diyanet Gazetesi*, S. 136 (Mart), s. 5.
- ÖZBEY, Abdullah (1971). “Mehmet Akif Üzerine Düşünceler”, *Diyanet*, S. 33 (Aralık), s. 4, 14.
- ÖZDEMİR, İbrahim (1983). “Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy”, *Diyanet Gazetesi*, S. 298 (Aralık), s. 16-17, 30.
- SELEK, Şerif (1973). “Mehmet Akif’i Anarken”, *Diyanet*, S. 58 (Ocak), s. 4-5.

- ŞAHİN, Enes (2016). *Türk Düşüncesinde İslamcılığın Sınıflandırılması Problemine Tarihsel Bir Çözüm: Türk ve Tat İslamcılıkları*, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ŞAHİN, Enes ve ŞAHİN, Selin (2018). “İslamcılık Olarak Medeniyetçilik, Medeniyetçilik Olarak İslamcılık: Mehmet Akif’ten Sezai Karakoç’a Medeniyet Tasavvurunun Değişim ve Dönüşümü”, *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, S. 66 (Ekim/Kasım/Aralık), s. 19-32.
- ŞAHİN, Selin (2020). *Din Siyaset İlişkilerine Yönelik Yaklaşımlar Çerçevesinde Diyanet Gazetesi ile İslamcı Dergilerin Mukayesesi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- YILMAZ, Mustafa (1977). “İnsanlar Arasında Anarşi Çıkarmak”, *Diyanet Gazetesi*, S. 161 (Mart), s. 11.

MEHMET AKİF ERSOY'A YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE TÜRK KİMLİĞİ

İkbal VURUCU*

Giriş

Mehmet Akif, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem İslamcı düşünür ve sanatçısıdır. Bu bildiri XX. Yüzyılın başında yaşamış milli-İslamcı bir entelektüel olan Mehmet Akif'e yönelik eleştiri sınırlarını aşır saldırı noktasına varan yargıların kaynağının ne olduğu tartışılacaktır. Akif'in düşüncesine ve eylemlerine yönelik eleştirilerin temelinde, onun II. Abdülhamid'e yönelik eleştirileri, İttihatçılığı, saltanat ve işgalcilerin değil de Mustafa Kemal'in yanında İstiklal Harbi'ne katılması, İstiklal Marşı başta olmak üzere eserlerinde Türk kimliğine yaptığı ve/ya yapmadığı referanslar yanında tekfir edilmesine sebep olan İslam düşüncesi vardır. Bu da sosyalistinden Kemalistine, İslamcısından muhafazakarına geniş bir hoşnutsuzlar dünyası yaratmıştır.

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinin son demlerinde I. Dünya Savaşı'na ve İstiklal Harbi'ne aktif olarak katılmış ve "Milli İstiklalın" korunması mücadelesinde en ön safta yer almış ve birbirinden farklı işlevler yerine getiren görevler üstlenmiştir. Hem bir aydın ve bir şair olarak kalemi ve vaazları ile hem de bilfiil sahada görev almıştır. İmparatorluğun çöküşünün son döneminde Mehmet Akif'in Türk kimliği hassasiyeti de farklı ideolojideki her vatansever gibi belirgin bir hal almıştır. Böylece milliyetçi düşünce ve fiiliyat içerisinde değerlendirilebilecek bir noktada konumlanmıştır. Bu yer alış ve konumlanma bilinçli bir tercihtir ve İmparatorluğun varolması sürecinde güçlü ve etkili bir statüde yer alan İslamcılık da önemli ölçüde bu koşulların ontolojisinden ve epistemolojisinden bağımsız olmamıştır. Ama artık bu ontolojinin ciddi bir kayıp yaşaması epistemolojisini de etkilemiştir. İmparatorluğun sosyolojik zeminin değişmesine yöndeş

* Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu, ivurucu@pau.edu.tr

olarak epistemolojisindeki değişim farklı ideolojik mensubiyette aydınları da gerek kalıcı gerekse geçici olsun milli ve bağımsızlık yanlısı bir konuma yerleştirmiştir. Bunun yanında İstiklal Harbine mesafeli duran, karşı gelen ve İstanbul hükümetleri ile işgalcilerin safında konumlananlar İslamcısından sosyalistine ve liberaline geniş bir blok oluşturmaktadır. Mesela, sultan-halife Vahdettin ve Damat Ferit Paşa'nın da desteklediği İngiliz Muhipler Cemiyeti ve İslamcıların kurduğu Teali İslam Cemiyeti gibi dernekler, Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi bütün misyonu İttihatçı karşıtlığı olan ve Damat Ferit Hükümetlerini destekleyen partiler, basın yayın organları, ki bunlar birbirleriyle sıkı ilişki içindedir, Milli Mücadeleye düşmanlık yapan ve ellerindeki bütün yetkileri bu hareketi bastırmak, yok etmek için kullanan büyük bir karşı blok oluşturur. İşte, bu büyük ve güçlü bloka karşı Akif'in tercihi küçümsenecek, basit bir olay değildir.

Mehmet Akif'e Türk kimliği merkezli saldırılar üç farklı ideolojik cepheden gelmiştir. Birincisi Kemalist, ikincisi kimi zaman kendini liberal-sol çizgide tanımlayan sosyalist, üçüncüsü de kozmopolit İslamcı gruptan gelmiştir. Kemalist/sosyalist aydınlar Akif'i dini bir terminoloji kullandığı için çağdışı ilan ederken İstiklal Marşı'nın dahi değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. İslam'a mesafeli ve hatta karşıt bir duruş sergileyen bu aydınların eleştiri merkezinde Akif'in İnkılaplara destek olmadığı, benimsemediği, düşüncesinde Türklüğün olmadığı İslam'ın ağırlıklı olarak yer aldığı ümmetçi eleştirisi yer bulmuştur.

Mehmet Akif'e yönelik eleştirilerin ikincisi geleneksel İslamcılık çizgisinden farklılaşarak Mısır, İran, Pakistan gibi sömürge ortamında neşet ederek İslamcılığı geliştiren kozmopolit İslamcılar tarafından ortaya konmuştur. Kozmopolit İslamcı grup Necip Fazıl'dan Kadir Mısıroğlu'na Ahmed Davudoğlu'ndan Rasim Özdenören'e kadar çeşitli ve geniş bir yelpazede görünürlük kazanır. İki grubun eleştiri noktası da kimlik merkezlidir ve Akif'in millet ve Türk kimliğine olan

tutumu bu grupların eleştirilerinde mutabakat sağladıkları ana temadır. Diğer bir eleştiri alanı da Akif'in İslam hakkındaki geleneksel İslam karşısında rasyonalist, modern bir İslam düşüncesini savunmasıdır. Bu ortak temalar birbirine zıt eleştirilere konu olması bakımından bizim dikkatimizi çekmiş ve çalışma konumuzu oluşturmuştur. Kozmopolit İslamcılarının eleştirilerinin temelinde tarih görüşü ve yazımında Akif ile çatışan bir yaklaşımın bulunması söz konusudur. Daha somut olarak ifade edecek olursak Türk kimliği merkezli “milli tarih” karşıtlığı XX. Yüzyılın ortalarından itibaren İslamcılarının eleştirilerinin sebebini teşkil etmektedir. Türk tarihi eksenli tartışmada Türk kimliği karşıtı aydınların bilişsel arka planları ve tartışmalara yüklenen anlamın çözümlemesi bu bildirinin amaçlarındandır.

Türk Kimliği Karşıtı Aydınlar Üzerine Bir Çözümleme

Akif'e eleştiri konusunu ele alırken mantıksal tutarlığın sağlanması ve bilimsel bir zemine oturabilme için Türk kimliği ve Türk sosyolojisinde Gökalp'ten beri önemini kaybetmeyen kompleks bir yapının parçası olarak “aydın sorunu”na değinmek gerekmektedir. Bir bildiri sınırını aşmamak için konuyu çok kabaca ele almak ve konumuzun anlaşılmasını sağlayacak bilişsel çerçevenin çizilmesi yeterli görülmektedir. Davranış kodları, eylem biçimleri, bazı olay ve olgular karşısındaki tutumlarıyla standart bir davranış örüntüsüne sahip araştırma nesnesini oluşturan bu aydın grubunun adlandırılmasında bilimsel kavramlaştırma adına azami hassasiyet gösterilmiştir. Bu sebeple belirli ideolojik gruplara mensup aydınlardan ziyade farklı ideolojik gruplara mensup ama ortak bir davranış ve düşünüşün tezahürü ile belirginlik kazanan bir zihniyet yapısı ele alınmıştır.

Bu zihniyeti ifade etmek için de “Anti-Türk elit” kavramı bilinçli bir tercih olarak kullanılmıştır (Anti-Türk elit veya aydınlar konusunda somut örnekler üzerinden geliştirilen bir analiz için bkz: Vurucu, 2011). Bu kavramla kastedilen ne tek başına Marksist, liberal, sağcı, ulusalcı ne de İslamcıdır. Bireyler en sağlam ve somut eleştiri nesnesidir. Ve bu

bireylerin sahip olduğu biliş evreni farklı ideolojilere sahip olsalar da aynı uyarana yani sembollere, değerlere karşı gösterdikleri tepkilerdeki benzerlik/aynılık dikkat çekicidir. Mesela, Atatürk, Mehmet Akif, Cumhuriyet, İslam ve bütün bunları kapsayan Türk kimliği bu sembol ve değerlerin başında gelir. Aşağıda görüleceği gibi Akif'i birbirine zıt konumladırmlar ve bunun üzerine geliştirilen eleştiri/saldırı bu biliş dünyasındaki ortaklığın bir tezahürüdür.

Akif'e yönelik eleştirilerin merkezinde yer alan aydın gruplarının bir takım ortak zihinsel formlara sahip oldukları görülmektedir. Sol Kemalist aydınlar, evrensel nitelikli gördükleri bir dizi kavramla öteki bilinçler üzerinde tahakküm kurmayı, stratejik bir düşünme biçimi haline getirmişlerdir. Böylece evrensel görünümlü kavramlarla evrensel düşünceye eklenmesi ve meşruiyet sağlanması hedeflenmektedir. Bu evrensellik söyleminin yarattığı bilişsel hegemonya ve otoriterlik, seçkinlerin Türk devleti ve kimliğine yönelik karşıtlıklarını daha rahat bir psikolojik ve siyasal şekilde ifadesinde “normallik” imkanı sunmaktadır. Kozmopolit İslamcı aydınlar da bir başka evrensellik-kozmpolitlik retoriği olan “ümme” kavramı ile benzer bir bilişsel işleyiş ortaya koymaktadır.

Türk toplumunda aydın sınıfını sosyolojik ve tarihsel bir yaklaşımla ele alan geniş bir çalışmanın sahibi olan Orhan Türkdoğan (2004: 56-61), yönetimi elinde bulunduran ve “yerlilik” kimliği bulunmayan bir “yaratıcı azınlık” sınıfının, halkı ile bütünleşmediği önermesini öne sürer. Ayrıca, toplumun lokomotif konumunda bulunan bu kozmopolit tabakanın, ileriye dönük tüm kültürel değişme ve modernleşme sürecini, halkının ihtiyaçlarına göre değil de, kendi atf sistemlerine uygun olarak yönlendirmiş olduklarını belirtir. Türkdoğan'ın önemli varsayımlarından biri de, toplumda stratejik konumu bulunan merkezî yönetim sisteminin, halkını dışlaması, kendi içinde bir kast yapısı oluşturmak suretiyle çevreden kendini soyutlamış olmasıdır. Böylece, Türk toplum sistemini, bir yanda halkı ile bütünleşmeyen, kendini

halkından sürekli izole etmiş bir yönetici azınlık, öte yandan aydınına ters düşmüş büyük bir çoğunluk olmak üzere ikili bir yapı oluşturmuştur. Bütün bunlara bağlı olarak söz konusu bu yaratıcı azınlık zümresini temsil eden kozmopolit seçkinler tabakası, İmparatorluk süresince tarihsel rollerini dengeli, plânlı ve yönlendirici bir tarzda kullanmasını becermişlerdir.

Sorun, tartışmanın nesnesini oluşturan tarihi olayların bizatihi kendisinden değil, bu olayları ele alan zihinlerin konuya yaklaşımı, dili, kavramlar seti ve sonuçları açısından bir aydın sorunudur. Bu aydınların bilişsel yapılarının arka planında belirleyici olan ise Türk kimliğiyle olan sorun yer almaktadır. Türkiye’de Türk kimliği ile sorunlu bir aydın zümrenin varlığı tek etkenle değil çoklu etkenlerle açıklanabilir. Bunların başında kültürel uyumsuzluk, siyasi-ideolojik düşünce kalıpları, uluslararası etkenler ve psikolojik etkenler olarak belirleyebiliriz. Toplumun ana edimcisi olarak bireyin bilişsel dünyasının sınırları gündelik yaşamda kazanılan deneyim ile anlam çerçevesi çizilen dil ve bu anlam dünyasına bir geçmiş/kök kazandıran tarih tarafından belirlenir. Geleneğin ana hareket ettiricisi olan dil ana özgüllüğü dolayısıyla tarihle iç içe geçmiştir. Dil sosyal ve kültürel kurumların varlığının tecessümünde ve sürekliliğinde başat rol oynar. Bununla birlikte bireyin davranış örüntülerinin ve bilişsel yapısının işleminde, yön kazanmasında, tanziminde tarihin verdiği kodlar etkin olarak bilinçleri biçimlendirir (Vurucu, 2011: 107).

Tarih alanı bu aydınların kendilerini ifade etmelerinde ve kimliklerinin inşasında en önemli araç mesabesinde görülebilir. Tarihin, birey ve toplumun yaşamındaki belirleyici etkisine bağlı olarak araçsallaştırılması oranı ve önem derecesi artmaktadır. Çünkü tarih, bugünden geçmişe bir bakış, yorumdur. İçinde yer alınan siyasi, kültürel ekonomik pozisyonun gereğince nasıl okunması gerekiyorsa öyle okunur. Türk kimliğini olumsuzlayan bir yaklaşım, doğal olarak Türk tarihinde hep olumsuz olayların öne çıkarılmasını sağlayacaktır. Tarihin hedef

alınarak sürekli simgeler dünyasının olumsuzlanması, bilinçleri bütünden ayırmaya yönelik bir işlev görecektir. Öznenin varoluş şartlarının ortadan kaldırılması veya işlevsizleştirilmesi bu noktada amaçlanır. Fakat göz ardı edilen bir husus vardır. Bu öznelerde tarihin hedef alınan unsurlarının bilinçlerde işlevsel olması gerekir (Vurucu, 2011: 112).

Aydınlar, başta siyasi olmak üzere bir takım kimlik çizgilerini ve ideolojik konumlarını tanımlayabilmek, anlayabilmek ve bir etkinlik sahası açabilmek için tarihi tedavüle sokmaktadırlar. Bağlamından koparılan tarihi olayları, kendi bilişsel evrenlerinde anlamlandırılabilirlik için simgeselleştirilerek zihinsel bir kodlamaya maruz kalmaktadır. Örneğin, “Ermeni soykırımı” gibi tarihsel nitelikli iddialar, Türk kimliğinin olumsuzlanması sürecinde, tarihin mistik içerikte araçsallaştırılmasına kaynaklık etmektedir.

Mehmet Akif’e Yönelik Erken Dönem Eleştiriler

Akif’i eleştirenlerin birbirinden farklı ideolojik yelpazede yer alması dikkat çekici bir özelliktir. Akif’in hem I. Dünya Savaşı’ndaki hem de İstiklal Harbi karşısındaki konumu ve hizmetleri tartışılmayacak kadar açıktır. Atatürk’ün daveti üzerine Milli Mücadele’ye katılmıştır. Dini referanslara güçlü bağlılığı olan Anadolu halkını Milli Mücadele’ye davet eden hutbeler vermiş, sohbetlerde bulunmuş, TBMM tarafından da desteklenen dergisi aracılığıyla yazıları ve şiirleri ile varoluş mücadelesine katkıda bulunmuştur.

Akif, milli marş olarak kabul edilen İstiklal Marşı’nı yazdıktan sonra ilk eleştirisini erken bir dönemde Şark Cephesi kumandanı Kazım Karabekir’den almıştır. Karabekir, Milli Mücadele daha nihayete ermeden, ideolojik bir nitelik taşımayan eleştirisinde üzerinde durduğu konu İstiklal Marşı’nın marş niteliği, heyecan yaratıcılığı ve tekniğidir. Eleştiri, Akif’in şahsını hedef almayan, bir rakibin eleştirilmesi olarak makul düzeyde yer aldığı görülmektedir. Heyet-i Vekile reisi Rauf Orbay’a yazdığı mektupta bu eleştirileri şöyle dile getirir:

“Akif Bey'in şiiri pek yüksek ve muhteremdir. Ancak milletin vicdanından çıkacak bir feryad değil, muhterem şairin halka hitabesidir. Arkadaş hitabıyla söylenen satırları millete başka biri hitap ediyor ki, halk bunu okurken şahsiyetini küçültecektir. 'Kim bilir belki yarın' hitabı, millete dışinizi sıkın nasihatinden başka bir şey olmadığı gibi, istiklalimize muvaffak olduktan sonra da manasız kalacaktır. Düşmanlarımız, Türkler kabiliyetsizdir, medeniyet kabul etmez diye iddia ederken, milletimizi 'evet, medeniyet canavardır' diye bağtırtmak doğru mudur? Hilale ve Cenab-ı Hak'ka münacat kısımları ilahiye yakışır, marşta maneviyatı kırar. Bütün bunlar şiir ve nutka girer fakat milletin İstiklal Marşı için muvafık olamaz sanırım. Hüda, cüda gibi kaifiye hatırı sözleri halk söylemez (Kara, 2021: 148-151; Meydan, 2015: 164)”.

Karabekir eleştirisinde, marşın güftesi, bestesi, marşın seçilme yöntemi ve sürecini de eleştirilerine dahil eder.

Mehmet Akif'e Yönelik Kemalist-Sol/Sosyalist Eleştiriler

Kemalistler, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türk İnkılaplarını desteklemediği, İslami bir dünya görüşüne sahip olduğu ve şapka giymemek için Mısır'a gittiği gibi iddialar ile Akif'i eleştirmişlerdir. Bu sebeple Günaydın'ın aktardığına göre,

“Duydukları kızgınlıkla onu karalamaya, yok saymaya varan yorumlar ortaya koymuşlardır. Yeni Adam dergisinin Âkif'in ölümünün hemen ardından düzenlediği ankete katılan yazar ve şairlerin ekserisi, Âkif'i inkâr etmek hususunda birbirleriyle yarışır gibidirler. Bu ankete katılanlar genellikle Âkif'i Türk inkılabına karşı, inkılaplara destek vermemek için ülkeden kaçmış, halkla bütünleşememiş, yalnızca İslam'ın ilkelerini 'va'z etmiş' bir insan olarak değerlendirmişlerdir.” Olumsuz değerlendirmelerin en ateşli sahibi Şükûfe Nihal'dir. Ş. Nihal'e göre Âkif'in Türk inkılabına tek bir hizmeti bile yoktur. Ona göre Âkif, inkılabın eserlerini beğenmeyerek bu toprakları bırakıp gitmiş, “hurafelere takılmış bir adam”dır. Âkif'in bütün endişesinin “İttihad-ı İslam” olduğundan yakınan Nihal, onu “milliyetçilikle ilgisi olmayan”, “vicdan mefhumunu inkâr eden”, “on dört asır evvelki ihtiyaçların yarattığı rejimlerden bahseden skolastik bir kafa”, “insani varlığa kıymet verdiği yok.” şeklindeki yargıyla değerlendirmiştir (Günaydın, 2017: 48). *

* Günaydın'a göre, ankete cevap verenler arasında Akif hakkında en insafılı değerlendirme Nihal Atsız'a aittir. Atsız, Âkif'in Türk edebiyatına teknik bakımdan da hizmeti olduğunu, aruzun Türk diliyle kaynaşan mükemmel örneklerini verdiğini, Türk inkılabına hizmetinin dokunduğunu, o günkü gençliğin Âkif'i kendisinden saydığını söylemiştir. Âkif'in Mısır'a gidişini de değerlendiren Atsız, “Memleketten uzaklaşmış olmasını pek yüksek seciyeli olmasıyla izah” edebileceğini belirterek bu hususu ‘tarafdar olmadığı şeyleri kabul eder gibi görünmek küçüklüğüne düşmediği’ şeklinde yorumlamıştır. Ona göre Âkif'in bu tavır “namuslu ve merdane bir harekettir”. Anketin, Âkif'in insani taraflarının olup olmadığına dair sorusunu ise “Hırsız ve dalkavuk olmayışını kâfi bulmuyor musunuz?” diye karşılamıştır.

Atatürk sonrası Kemalist kimliği ve öz-Türkçecilik düşünceleri ile öne çıkan Nurullah Ataç, Akif'i şiirlerindeki İslami kimliği sebebiyle eleştirir ve hatta tahkir eder. “Âkif'in, bir insan olarak kıymeti ne olursa olsun, bir şair sayılması hayli zor işlerdendir. Hele onda fikir aramak, fikre hüremetsizlik olur. Din şairi, din filozofu değil, mahalle kahvesi hatibi. Hani: “Tesettür kalktı, ortadan bet bereket de kalktı” sözü yok mu, Akif mütemadiyen onu tekrar edip duruyor. Medreseleri ıslah edelim, mektepleri ıslah edelim, namazımızı kılıp orucumuzu tatalım, ıslah edelim, ibadet edelim. Bütün Âkif'i okuyun başka bir şey bulamazsınız. Hayır, buna “réaction”, hatta düpedüz “irtica” fikriyatı, ideologiası demek bile fazladır.” (Ataç, 1937a). Başka bir yazısında da “İstiklal Marşı'nda bizim bugünkü ideallerimize uyacak, onlara hiç olmazsa bir telmih sayılacak hiçbir şey yoktur. ‘Lâ kavmiyete fi'l-İslam’ düşüncesi ile yazıldığı için Türk'ten Türkiye'den bahsedemez. İçinde ezan vardır, minare vardır, millet yoktur. Doğrusu bir marş değil, bir ilahî, bir tazarru'dur” (Ataç, 1937b).

Sertel de Akif'i Türklük, milliyetçilik karşıtı ve şapka giymemek için kaçan bir ümmetçi olarak tahayyül eder:

“Âkif'in milliyetçiliği “ümme, milliyetçiliğidir. Âkif'in milliyetçiliğinde kan ve ırk davası yoktur” diyen Sertel, Akif'i “Türkiye'de milliyetçilik cereyanları, inkılâp hareketleri haşladığı zaman muhalefete geçmiş, Ziya Gökalp'in Türkçülük cereyanı ile, Türk ocakları ile mücadele etmiş, nihayet Türk inkılâbı Türkiye'yi tamamen muasır bir medeniyet haline getirdiği zaman, şapka giymek için Türk vatanını bırakıp, müslüman vatanına kaçmıştır” (Sertel, 1940: 7-9).

Akif eleştirisinin kimi zaman Türk milletini ve kimliğini tarihleri üzerinden mahkûm etmek amacıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Bir örnek olması açısından sosyalist ve liberal sol gibi ideolojik yapıların içine yerleştirilen Halil Berktaş örneği üzerinden ele alınabilir. Berktaş, yazdığı bir dizi makalede Akif'i Türk kimliği ve Türk milliyetçiliğini eleştiri için araçsallaştırmıştır. Bu eleştirinin hareket noktası ise dikkat çekicidir. Bazı ithamları eleştiriyi aşarak saldırı niteliği taşır. Yazar, Akif'in 1915'teki “Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına” mısraından

hareketle, bilimsel düşünce ile bağdaştırılamayacak genellemelere başvurarak Ermeni soykırımını savunan bir Akif kurgusunu inşa etmeye yönelir. Akif'in Batı medeniyetinden “kahbe”, “tek diş kalmış canavar” şeklinde bahsetmesini onun mensup bulunduğu “medeniyetin” de aynı kötü niteliklere sahip olduğunu “Ermeniler kesilirken” sessiz kaldığı iddiasıyla temellendirmeye çalışır. Metne içeriden değil de dışarıdan -bir Avrupalı- bakış açısı hakimdir. Akif'e ithamı şu sözlerle kendini gösterir:

“ 21. yüzyılın başında, kimmiş acaba başımıza belâ olan “yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi”? Üstad, sizin zamanınızda da yok muydu böyleleri? Sırtlanlar sırf bize saldıran emperyalistlerden mi ibaretti? İki yüzü ve iki cephesi yok muydu 1915'in? Çanakkale'de çarpışılırken Anadolu'nun diğer bölgelerinde, içlerinde, doğusu ve güneydoğusunda neler oluyordu? Nâzım bütün bir zaman dilimini “Ermeniler kesilirken” diye belirlemiş. Siz hiç duymadınız, görmediniz mi? Veya gördünüz de görmezlikten geldiniz, belki Türklerin emperyalizm karşısındaki mağduriyetine mi verdiniz? Ya da, din faktörü içten içe devreye girdi de, alt tarafı Hıristiyanları temizliyorlar diye Müslümanları mazur mu gördünüz? Tehciri ve katliamları da “son ehl-i salibin savleti”nin kırılmasına; “İslâmı kuşatmış, boğuyorken hüsrân” Çolak İsmail ve benzerlerinin “o demir çenberi” göğüslerinde kırıp parçalamalarına mı verdiniz?” (Berktaş, 2009b).

Ona göre Akif, soykırımcı, katil, “kahbe”, “tek diş kalmış canavar” diye suçlanan Avrupa'dan farkı olmayan, mağdur rolü yapan ama aslında suçlu bir millet olan Türkler karşısında sessizdir. Türkler, Ermeni iddialarını sahiplenen aydınlar tarafından suçlanırken Mehmet Akif araçsallaştırılır. Dikkat çekici olan Berktaş'ın Avrupalı işgalcilere, Türklere yönelik etnik temizliğe herhangi bir eleştirisinin olmamasıdır. Akif üzerinden Türk kimliği, medeniyeti, tarihi suçlanır.

Berktaş, Akif'in sonraki yıllarda muazzam bir ikileme yüz yüze geldiğini söyler. Bu modernist Türk milliyetçiliğidir. Kendi tanımı üzerinden de yani “hem modernist, hem milliyetçi” olmasını bir çelişki olarak görür. Çünkü hem “muasır medeniyet seviyesi”ne ulaşmak hatta kabul edilmek istiyor diğer yandan da “medeniyet denilen kahbe”ye veya “medeniyet dediğin tek diş kalmış canavar”a ağzına geleni söyleme özgürlüğünü de zinhar elinden bırakmıyor. Berktaş, Akif'in bir Türk milliyetçisi olduğu kabulünden hareket ediyor ve hem medeniyeti

kötülerken hem de onun gibi olmaya çalıştığını iddia ediyor. Bunu da Türk milliyetçiliğinin ikilemi olarak görüyor. Sonuçta “şizoid bir toplumun” ortaya çıktığından hareketle bu çifte kişiliğin sadece “dış dünya” karşısındaki tavırlarla sınırlı bulunmadığını her türlü kültürel değere uzandığı iddiasında bulunur. Çünkü Türkler, Tanzimat’tan beri batıyı hem düşman bilir hem de onların reform talepleri yerine getirmeye çalışır. Bu durumu “İki Yüz Yıllık İkiyüzlülük” şeklinde tanımlayarak tahkir edici yargılara başvurmada zirve yapar: “Şark kurnazlığının özel bir türü diye de bakabileceğimiz bu Osmanlı ikiyüzlülüğü, İttihatçılardan itibaren ve sonra Kemalistlerle birlikte Türk milliyetçiliğine de geçti.” Yazısını sona erdirirken Türklüğü, bir arkadaşının sözlerine atfen, aşağılayarak yapar (Berktaş, 2009a).[†]

Yazar Osmanlı-Türk kimliği karşılığında kendini konumlandığı radikal ideolojik dünyasında nefret suçu işlemekte tereddüt etmez. Bir bakıma Türk devleti ve milletine olan saplantısını Akif üzerinden genelleştirme yoluna girer. Ona göre, şayet Akif bugün yaşasaydı (a) Aradan geçen zamanda o da büyümüş, olgunlaşmış olacağından, ister Ermeni, ister Kürt, ulus-devletin bütün ezip yok ettiklerine sahip mi çıkardı? (b) İslâm ortak paydası üzerinden Kürtleri daha fazla korur, Ermenileri ise görmezden gelmeye devam mı ederdi? (c) Müslümanlığını tamamen milliyetçiliğe tâbi kıldığından, muhalif değil muktedirler arasında yer alır, ulusalcılığın “ideal aydın hoca”sı mı olurdu?” Diye soruyor ve Akif’i Gülen ile aynı kefeye koyabiliyor (Berktaş, 2009b). İstiklal Marşı yazarı Akif’in Türk devletinin ve kimliğinin oluşumundaki işlevinin farkında olan Berktaş, Akif’i itibarsızlaştırma stratejisiyle Türk tarihini ve kimliğini de itibarsızlaştırma yoluna sapar.

[†] “Beyaz Türk tipi yaşıyor Türkiye’de: “Hem liberal, hem Atatürkçü; hem Batılı, hem Batı ve hattâ evrensellik düşmanı; hem bizi dünyaya tanıtan Türklerle gurur duyar, hem Orhan Pamuk’a lânet yağdırır; ‘frak giyeriz, baloya gideriz, cazın iyisini dinleriz, Petrus şarabı içeriz ve Kürtleri sinkaf ederiz’ kafasındadır”.

Mehmet Akif'e Yönelik İslamcı-Muhafazakâr Eleştiri

Siyasal İslamcıların Akif'e yönelik eleştirilerinin bir değil birkaç sebebi vardır. Bunlar, II. Abdülhamid'e eleştirileri, İttihatçılığı, İstiklal Harbi'ne katılması ve milliyetçi eylemleri, öze dönüş eksenli İslami yaklaşımı ve Türk kimliğine göndermede bulunduğu şiir ve yazılarıdır. İlk İslamcılardaki ve bugünkü kozmopolit İslamcıların II. Abdülhamid karşısındaki konumlanışı bugünkü ideolojik-politik yargılarla yürütülür. Bu noktada önümüze farklı ideolojik tarihyazımı ve felsefesi çıkmaktadır. II.Meşrutiyet dönemi İslamcılar Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde varlık göstermiş ve politik eylemlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İslamcılarının tarih tartışmalarının konusunu, Osmanlı tarihinde Türk kimliğinin rolü, İslam tarihi ile olan ilişkisi, yeniden İslamlaşma, istibdat yani II. Abdülhamid'in devrilmesi ve demokratik merkezli bir rejimin kurulması vardır. Cumhuriyet döneminde ise tarihin ve tarihyazımının konusu değişmiş, Osmanlı savunusu karşısında Cumhuriyet ve ulus-devlet karşıtlığı taayyün etmiştir. Politik duruşun yerini ise demokratik düşüncenin terk edilerek bir siyasi İslam devletinin kurulması almıştır. Bu cihetle, bütün kurucu bileşenleriyle birlikte Cumhuriyet düşmanlaşırken anakronik bir II. Abdülhamid tasavvuru üzerinden Osmanlı tarihi inşa edilmeye başlanmıştır. Kiras'a göre bugün İslamcılık artık,

*“Osmanlı döneminde tanımlanan fikir akımını değil; toplumdaki geleneksel-muhafazakâr tepkileri ifade eden bir adlandırmaya dönüşmüştür. Popüler İslamcılık olarak adlandırılabilen olan bugünkü akımın içinde merkezin tahakkümüne çevrenin isyanı da var ve bu sınıfsal boyutuyla sosyolojik bir hareket. 1960'lardan sonra yaşanan büyük iç göç ve kentleşmeyle birlikte “sosyolojik İslamcılık” giderek güçlendi. Bu süreçte fikriyat temelinde de keskin farklılıklar oluştu. Meşrutiyet dönemi İslamcılarının “öze dönüş”ten anladıkları şey bugünkü İslamcılık anlayışının en hafif tabirle “**itkadî sapma**” olarak gördüğü bir yaklaşım. Keza istibdada itiraza dayandığı için Sultan Hamid idaresinin en keskin muhalifi olarak görülen İslamcılıktan Hamid'i bütün olumlu hasletlerimizin ve hatta İslam'ın sembolü olarak gören bir başka İslamcılık anlayışına terfi etmiş bulunuyoruz” (Kiras, 2016).*

İsmail Kara, II. Abdülhamid dönemi ve sonrasındaki İslamcılık politikalarının niteliği konusunda kayda değer tespitlerde bulunur. Kara'ya göre,

“İttihad-ı İslâmî bir devlet politikası haline II. Abdülhamid'in getirdiğine şüphe yok. Fakat bir İslamcılık fikriyatı ancak II. Abdülhamid tahttan uzaklaştırıldıktan sonra yapılabilmektedir. İzlendi İttihad-ı İslâm politikası dışta tutularak II. Abdülhamid dönemi gözden geçirildiği zaman, orduda ve özellikle eğitim alanında Batılı tarzda en büyük ve yaygın modernizasyonun, Batılılaşmanın bu devirde yürütüldüğü de görülür (Kara, 1987: 1409). Üstelik, İslamcı olarak bilinen hemen bütün aydınlar II. Abdülhamid devrinde fikirlerini açıklama imkânı bulamamışlar, kendileri muhalif bir grup oluşturmuş veya muhalif bir gruba katılmışlardır. Dolayısıyla bu dönemde, Abdülhamid'e muhalefet dışında İslamcılar arasında fikrî bir birikim sağlanamamıştır. Nitekim II. Meşrutiyet'ten sonra İslamcılar tarafından çıkarılan dergilerde II. Abdülhamid'in ve istibdadın aleyhinde ve ordu ile İttihat ve Terakki'nin lehinde ifadeler yer almıştır (Kara, 1987: 1409).”

Kara'ya göre, “II. Meşrutiyet'ten sonra durum tamamen tersine bir hal aldı: Bu dönemde İslamcılar fikirlerini serbestçe tartışma, açıklama, yayma imkânı buldular ama ittihad-ı İslâm düşüncesinin oturduğu zemin, yani Müslüman unsurların birliği zeminini de ortadan kalktı” (1987: 1409-1410). Fikri tartışmanın yoğunlaştığı ama 1. Dünya Savaşı sonrası Müslüman unsurların birliğinin zeminini de ortadan kalktığı bir sosyolojik gerçeklikte Akif'in ve arkadaşlarının Anadolu-Türk merkezli olan, milliyetçilik kavramı telaffuz edilmese de, fiiliyatta milliyetçi harekete evrilmiş olduğu görülüyor. Bu sebeple de bugün İslamcı olarak tanımlanan aydınların nasıl olup da dönemin İslamcı ve ulemasının II. Abdülhamid gibi bir halifeye ve İslam Birliğini savunan sultana muhalefet yapmış olduğunu anlamakta zorlanırken, bir takım tarihi gerçekleri görmezden gelme ve saptırma gibi spekülâtif nitelikli bir yolu tercih edebilmektedir. Bu da komplo teorilerine bol malzeme çıkarmaktadır. Örneğin, Muhafazakar-İslamcı bir akademisyen Akif'in ölümünün 80. Yılında düzenlenen bir kongrede Akif'i ve dönemin İslamcılarının emperyalist Batının oyuncuğu gören, genellemeci hükümler, suçlamalar, bilimsel ve mantıksal tutarlılıktan yoksun komplovari açıklamalar getirebilmektedir. Yazara göre,

“Tanzimat sonrası düşünöldüğünde Türk Milletinin en talihsiz tarafı, okumuş kesimin bir tür ‘devşirme’ olarak Hristiyan Medeniyetine kaptırılmasıdır. Bu dönüşüm, Islahat, Meşrutiyetler dönemlerinde de devam etmiştir. Yeni Osmanlılar, Jön Türklerin, genelde devşirme halinde Batı Medeniyetinin etki alanına savrulmaları, Türk Milletini yerli aydın, yerli sanatkârdan mahrum hale getirmiştir. Savrulma sonucu olarak, aydın olmanın ön şartı; kendi devleti, kendi kültürü, kendi medeniyet değerleri ile savaşmak, onları üstün bulduğu Hristiyan Medeniyeti doğrultusunda dönüştürmek çabası devreye girmiştir (2017: 160).”

Bu genellemeci ve içeriği doldurulamayan temelsiz varsayımlardan sonra söz konusu aktörler ve yabancı işbirlikçilerinin halife sultanlara karşı darbeler yapmaya başladığı iddia edilir. Sultana darbe yapılacağında onun düşmanları yani, “İngiliz sefaretı”, “mason locası” gibi temsilcileri ile “Batı Medeniyeti”, savaşta işbirliği yapılacak unsurlardır.

“Artık devrilmesi gereken devlet başkanları için onları şeytanlaştırmaya, ötekileştirilerek devrilmelerini meşrulaştırmaya dönük propaganda çarkı, el birliğiyle çevrilmeye başlanmıştır. Devletin başına geçenin Abdölaziz, Abdöhlhamit, Menderes, Özal, Tayyip Erdoğan olmasının şahıs olarak bir önemi yoktur. Emperyalist güçler açısından hedef; şahıslar üstünden, karşı kültür ve medeniyet değerlerinin, dolayısıyla onların temsil yeri durumundaki siyasi gücün yok edilmesidir. Bu durumda aydın zümre, o genel çark içinde, iç maşa olmaktan öteye geçememiştir (2017: 160).”

Yazara göre, “genel, yıpratıcı, ötekileştirici propaganda çarkı” bilhassa II. Abdöhlhamit devrinde, öyle bir yürütölmüştür ki, “değerler donanımı, dini metanetine rağmen sağlam duruş göstermesi gerekenleri de” etkisi altına almıştır. Akis takdirde, “İttihad-ı İslam, İslam ümmetinin dayanışması gibi hassasiyetleri olan kesimlerin, bu atmosfer içinde dayanışma yerine birbiri ile çatışması”, nasıl izah edilecektir? Arabacı’ya göre, Elmalılı Ahmet Hamdi, Babanzade Ahmet Naim, Bediüzzaman Said-i Nursi, Mehmed Akif gibi “İslam Medeniyetini benimseme konusunda tereddüdü olmayanların da II. Abdöhlhamit karşıtı cepheye yer almaları üzerinde durulması gereken bir konudur” (2017: 160). Bu eksende, yazarın Akif’in bu karşıtlığını açıklama formölü ise, Akif’i “eğitim dönemi, mevcut atmosferle birlikte dost çevresinin” de etkilemiş olmasıdır. Ayrıca Âkif, İttihat ve Terakki çevresi, daha genel anlamda

Abdülhamit karşıtı, meşrutiyet taraftarları ile irtibat halindedir (Arabacı, 2017: 163-167). Âkif'in, kendisine “Millî Şair” unvanı verildiği Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında bizzat Teşkilat-ı Mahsusa için büyük bir özveri ile çalışmış, Necid çölünde aylarca vatani için kavrulmuş olmasına rağmen yine de Osmanlı Devleti parçalanmıştır. Yazar, elde kalan son vatan parçası olarak Anadolu da işgal edilince Âkif'in, Mustafa Kemal'in daveti üzerine Anadolu'ya geçişini sorgular. Akif,

“Millî Mücadele'nin manevi cephesini güçlendirmeye gayret etti. Siyasetçi ve asker olarak, Enver Paşa, Mustafa Kemal ile vatan için dayanışma içine giren; şair, yazar olarak başkalarının göze alamadığı fedakârlıkları gözünü kırpmadan gösteren Âkif, benzeri bir irtibatı Abdülhamit döneminde niçin gösteremedi? Abdülhamit'i, bir yandan Jön Türkler, diğer taraftan işbirliği içinde oldukları Ermeni, Bulgar, Sırp çeteleri, Siyonist örgütler, İngiltere, Almanya gibi dış güçler hep birden çökertmek istemişlerdi” (Arabacı, 2017: 176).

Yazar, Akif'in Abdülhamid'e olan tavrını anlayamamaktadır çünkü, Sultan Abdülhamid devrildikten sonra ona muhalif pek çok isim nedamet getirmiş ve muhalefetlerinin yanlış olduğunu yazmıştır; oysa Akif, Sultan Abdülhamid'i asla affetmedi. Merhameti ile bilinen Akif, Tevfik Fikret ile giriştiği tartışmaları içeren şiirlerin önemli bir kısmını Fikret'in ölümünden sonra kitaplarından çıkarsa da Sultan Abdülhamid aleyhinde yazdığı tek bir satırı silmedi (Çelik, 2020). Bu sebeple İslamcılar II. Abdülhamid'i affetmeyen Akif'in bu davranışını dış güçler, masonlar, Siyonistler, işbirlikçiler, devşirmeler gibi kavramlarla açıklama yolunu tercih ederler. Bu düşünme tarzı da Osmanlı İslamcılarını ile günümüz İslamcılarının tarih, devlet, toplum, kültür, İslam algılarının ne kadar farklı olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, daha önemlisi de Akif gibi Osmanlı İslamcılarının düşünce ve zihin dünyalarının esnekliğine, değişime açık ve demokratik yapısına rağmen bugün sert, kapalı, anti-demokrat bir kimliğe bürünmüş olması gözlenebilmektedir.

Cumhuriyet dönemi İslamcılarını içerisinde, Akif hakkında en sert eleştiri ve kimi zaman aşağılamaya varan saldırıları ile öne çıkan Necip Fazıl'dır. Çeşitli zamanlarda yazılan metinlerinde Necip Fazıl, onu sanatkâr olarak da, kendi söyleyişiyle dava ve düşünce adamı olarak üstün

nitelikler taşıyan biri olarak görmez. Necip Fazıl'ın ölçüsüyle Mehmet Âkif, gerçek bir şair olmadığı gibi, özgün düşünceler üretmiş biri de değildir. Necip Fazıl'a göre birtakım manzum hikâyeler yazan Mehmet Âkif, Muhammet Abduh'un ve Cemalettin Afgani'nin düşüncelerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmamıştır. Kendine ait dünya görüşünden mahrum biridir (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 89). Necip Fazıl, Mehmet Âkif'in bütün samimiyetine, hakikiliğine, tezatsızlığına rağmen küçük bir sanatkâr olmaktan öteye geçemediği iddia eder. Onun, 1946 yılında yayımlanan "Edebiyat Mahkemesi" serisinde

"Akif şair değildir. Bunu evvelâ kendisi söylüyor, sonra da eserleri... Bir takım manzum nesirler yazmış, tasvirler yapmış, hikâyeler anlatmış, vaazlar vermiştir. Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır. O da Fikret gibi (atletik) seciyelerin (şizofreni)ye müsait yapısı icabı, asla fülüyata intikal edemiyerek nihayet 'iki damla göz yaşı'nda karar kılar" (Üçyıldız, "Edebiyat Mahkemesi: Mehmet Akif", Büyük Doğu, sayı: 27-28, 3 Mayıs 1946-10 Mayıs 1946, Aktaran Gariper-Küçükcoşkun, 2016:85).

görüşlerini dillendirir. Değerlendirmede görüldüğü üzere Mehmet Âkif'in şair olmadığı yargısına varılır. Yazdığı metinler "manzum nesir" olarak nitelendirilir. Necip Fazıl, Akif'i delilleri ortaya konmadan kalan "Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır" yargısı açıkça Akif'e yönelik bir intihal suçlamasıdır (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 85). Edebiyat Mahkemesi'nde Mehmet Akif hakkında çıkan sonuç onun "Doğru yolun kifayetsiz mütefekkeri", "küçük şairi" olduğudur. Mehmet Âkif'in bütün kalem faaliyeti Necip Fazıl tarafından bir çırpıda neredeyse hiçe indirilir (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 88). Mehmet Âkif'in Çanakkale'de savaşımları Bedir'de savaşımlara benzetmesi karşısında "Bu nükteli anlayamayan ve Çanakkale şehitlerini Bedr kadrosuyla bir tutan, İslâm şairi farzettikleri zata acımak lâzımdır" cümlesi, eleştirinin sınırlarını aşarak Mehmet Âkif'i aşağılayıcı anlam taşır (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 92).

İslamcı camianın Atatürk ve Cumhuriyet karşıtlığıyla tanınmış popüler tarihçisi Kadir Mısıroğlu da Akif'in Sultan Abdülhamid muhalefeti, Afgani-Abduh çizgisinde olduğunu düşündüğü din anlayışı ve İstiklal Marşı sözleri nedeniyle Akif'i anlatırken sağduyulu bir analizden ziyade küçümseme, aşağılama gibi yöntemlere başvurur:

“Safahat'tan Sultan Hamid merhumu yeren, Cemaladdin-i Afgani ve Abduh gibi melunları metheden sözlerini naklettim. Mehmet Akif'in yarısı çürük bir elmaya benzediğini, umum inananların İstiklal Marşı şairi olması dolayısıyla bu elmanın sadece sağlam tarafını gördüklerini ifade ettim” (Akt. Kara, 2021: 162). “Diksiyon itibariyle [Akif'in] en hatalı şiiri odur [İstiklal Marşı'dır]. Bir defa bu şiire İstiklâl Marşı demek yanlıştır. Biz istiklâlimizi kaybederek onu Millî Mücadele neticesinde tekrar kazanmadık. (...) Yunan bizi esir etmeye teşebbüs etmiş, bu fiili hareket sonunda bertaraf edilmiş olduğuna göre bu şiirin adı Milli Marş olmalıydı. İlk kelimesi de yanlıştır. Ne demek 'Korkma! Yahü ne var da korkacakmışım! Niye bana 'Korkma!' diyorsun. (...) Bu söz sadece Yunan Sakarya'da iken mahalline masruftur. 'Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal' diyor. Biz Yunan'la ırk namına mı, dövuştük. Üstelik bunu o adam diyor ki 'Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavutum / Başka ne söyleyeyim, işte perişan yurdum!' demektedir” (Kara, 2021: 161).

İslamcı yazar Özdenören de, Akif'in yazdığı İstiklal Marşı'nı referans göstererek onu demagoji yapmakla itham eder. “Demagojiden yeni bir fikir hâsıl olur mu?” diyen Özdenören, “Demagoji ile yapılan şey son tahlilde mantık oyunlarıdır fikir cambazlığı yapmaktır” der ve demagoji siyaset alanında veya fikir âleminde yapılıyorsa eğlenceli olmaktan çıkar. Çünkü insanları yanlış yönlere sevk etme ihtimali, sakıncası ve tehlikesi belirir” der. Ona göre,

“Mantıkta bir de Argumentum ad hominem kavramı var. Bu da, belli bir fikri kantlamakta zorluk çekildiğinde kişisel özelliklere bavrımayı dile getiriyor. Bu yöntem Türkiye'de İkinci Meşrutiyet'ten bu yana oldukça sık müracaat edilen tertiplerden biridir. Milliyetçilik fikrini kullanarak Osmanlı devletinden ayrılmak isteyen/ayrılan anasıra karşı Türk ırkçılığının dermeyer edilmesi bu cümleden sayılır. Böylece Türk'ün İslam'ın çekilmiş kılıcı olduğunu iştirmek çoğu kimsenin hoşuna gidecek bir önerme haline getirilmiştir. Mehmet Akif'in: “Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal” deyişi o günlerin hatırasına dayanır. Kullanılan mantık ne denli güçlü gibi görünürse görünsün, muhteva boş olduğundan demagojik önermelerin yanlıtlılığı er geç anlaşılır. Çünkü hakikat, yolunun kesilmesine sürgit müsaade etmez” (Özdenören, 2010).

Yazar son olarak bugün demagojiye “lafazanlık” ve “laf ebeliği” dendiğini belirterek Akif’i nasıl bir değerlendirme içine koyduğu görülür. Biliş dünyasında İstiklal Marşı’nın olumsuz bir anlam evrenine sahip olması bir zihniyet örüntüsü olarak karşımıza çıkar.

Akif’e İslamcı bir gazetede İslamcı bir yazarın İstiklal Marşı’ndan hareketle “laf ebeliği” yapıyor eleştirilerine karşı çıkarak cevap veren ve Akif’i savunan Türk milliyetçiliğinin II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş olan Türk Ocaklarından bir milliyetçi olması istihzalı bir durumu gösterir. Akif yazısı sebebiyle Özdenören’i eleştiren Eryiğit, şöyle demektedir:

“Özdenören kendi tarifinden hareketle bir mantık örgüsü içerisinde müthiş bir mugalata örneği göstererek bize; ‘bakmayın siz öyle Akif’in İslamcı/milli bir şair olarak tanındığına, Mehmet Akif de ‘argumentum ad hominem’ in tarif ettiği bir tertip adamıydı. Irkçı/Türkçü tertibin bir parçasıydı. Onun için ‘ebediyen sana yok, ırkına yok izimihlal’ derken, Hz. Peygamber’in ‘kişi kavmini sevmekle kınanamaz’ Hadis-i şerifini de sui istimal etmiştir’ demeye getiriyor. Ona göre Türk Müslüman demektir ve bu kültürel akış zaman zaman yolunu şaşırsa da er ya da geç asıl mecranı bulurdu; buna inanıyordu. Ancak Akif bu çizgisiyle artık günümüz ‘İslamcılar’ını kesmiyor. Günümüz ‘İslamcılar’ının zihni teşekkül kodlarında arızalı bir damar var: Bu damar, içinde Türk adı geçen her ne var ise bunu duyduğunda şiddetli bir tepkiyi tetikliyor. Ama ne çare ki en azından son bin yıllık Tarih, Türk ismini (veya sıfatını) ifade etmeden okunamıyor” (Eryiğit, 2010).

Halil Berktaş, Akif’i yeni rejimin taraftarı ve kötülüklerinin ortağı, destekleyicisi olarak görürken İslamcı Asım Öz ise Berktaş’a verdiği yanıtta aksini ileri sürer: “Cumhuriyetin kurulmasından sonra değer yargıları ve yönelimleri itibarıyla M. Akif’le yeni yönetimin yolları tamamen ayrılmış, yeni rejim hiçbir şekilde onun düşüncelerine müsamaha göstermemiş, arkadaşlarını tasfiye etmiş, Meclisteki derin suskunluğun ardından Akif’i memleketi terk etmek zorunda bırakmıştır.” Öz, Mehmet Akif’te milliyetçilik meselesinin netlik kazanabilmiş bir mesele olmadığını belirterek “Durağan bir yazar/şair algısının da dönemsel tercihlerin mutlaklaştırılmasının da bunun üzerinde etkili olduğunu” vurgular ve “modernist Türk milliyetçiliğinin İslâm temelli vatanseverliği ezip dışlamasından” söz eder. Öz, Mehmet Akif’in,

“Arnavutluk” ne demek? Var mı şeriatta yeri?/Küfr olur başka değil kavmini sürmek ileri dizelerinin geçtiği şiirini öne sürerek Akif’i milliyetçi ilan etmeden önce bu dizlerini anlamamız gerektiğini söyler. “Onun düşünce dünyasının temelinde İslam birliği, inananların Kur’an temelli bir çalışmayla bütün olarak hareket etmesi anlayışı varken, her seferinde Müslüman milletlerin birbirleri için el ayak olduklarını haykırdığı gerçeği karşımızdayken nasıl böyle bir iddiada bulunulabilir”, diye sorar ve Akif’in milliyetçiliği iddialarını reddeder. Devamla “*Ne Araplık, ne Türklük kalacak, aç gözünü!//Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki “yaşar” der, delidir,* dizelerine rağmen Mehmet Akif’i hâlâ bir Türk ya da Arnavut milliyetçisi görmek, art niyetten başka bir şeyle izah edilemeyeceğini dile getirir. *Akif’in Şiir Dünyası* kitabının yazarı Fazıl Gökçek’in yaklaşımını da gündeme getiren Öz, Akif’in milliyetçiliği konusunda kafasının karışıklığını böylece sergiler. Çünkü, Gökçek’e göre, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arap dünyasının Osmanlı’dan kopmasıyla birlikte İslamcılık işlevini kaybetti. Elde kalan Anadolu’nun da kaybedilmesi tehlikesi karşısında bunu koruyacak unsur Türk unsuruymuştu. Akif’in Türkçülüğünü bu bağlamda anlamak gerekir. Çünkü, “Akif’in şiirlerine baktığımızda bu değişimi görüyoruz. Balkan Savaşı yıllarında Arnavutlara seslenerek ‘Hani milliyetin İslâm idi, kavmiyet ne?’ diyen şair, Milli Mücadele döneminde ‘Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal!’ diyor. Mehmet Akif pratik ve gerçekçi bir insandır. İslamcılığı bir fikir ve siyaset olarak yürütmenin şartlarının ortadan kalktığını görmüştür.”

Öz’ün aktardığı şiiri Akif 1913’te yayımlamıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları ile Osmanlı’nın Hıristiyan unsurlarının elden çıkması, geriye Müslümanların; daha doğrusu Türklerle Arapların kalması üzerine Akif, Türklerle Arapları Müslümanlık ortak paydasında birleştirmek istemiştir (Meydan, 2015: 123). Akif, I. Dünya Savaşı’nda Arapların da Türkleri terk ettiklerini gördüğünde ise Arap’ı bir kenara bırakıp sadece Türk’ten söz etmeye başlamıştır. Örneğin I. Dünya Savaşı yıllarında

yazdığı “Asım”da şöyle demiştir: “*Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk’ün. Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk’ün*” (Meydan, 2015: 124). 1913’te “*Hani milliyyetin İslam idi ... Kavmiyyet ne!*”/ “*Küfr olur, başka değil kavmini sürmek ileri!*” diyen Akif, 1914-1922 yılları arasında Türklere yönelik emperyalist saldırıları görünce Türk milletinden, hatta Türk ırkından söz etmeye başlamıştır: “*Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu! Bense İslam’ın o gürbüz, o civan unsurunu, Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer!*” “*Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek.*” “*Kahraman ırkına bir gül... Bu ne şiddet, bu celal! (...) Ebediyen sana yok, ırkına yok izmihlal.*” “*Türk eriyiz, silsilemiz kahraman*”. Dolayısıyla Akif’i özellikle şiiirleriyle tanımaya çalışırken, şiiirlerini ne zaman, hangi koşulların etkisi altında yazdığını göz önünde bulundurmak gerekir (Meydan, 2015: 125). Ordunun Duası şiiiri özellikle dikkat çekicidir. Oysa yukarıda Öz’ün vurguladığı “dönemsel tercihlerin mutlaklaştırılması” yargısı bizzat yazarı tarafından bu şiiirin yazıldığı dönem için ıskalanır. Öz, Berktaş’ın “Akif’in yaşasaydı ulusalcı da olabileceğini imâ etmiş” olmasına karşı çıkarak Ulusalcılık onun karakterinin yakınına dahi uğrayamayacak bir akımdır” demektedir. Ona göre, İstiklal Harbi sonrası laik, Batıcı ve İslam düşmanı uygulamalar Akif’in bütün ümitlerini kırdı. İstiklal Harbinin kitlesel seferberlik ya da araçsalcı din politikasının yani İslâm temelli bir vatanseverliğin terk edilmesi ve bunun yerini modernist Türk milliyetçiliğinin almış olması onu derin bir hayal kırıklığına uğrattı” (Öz, 2010).

Yeni Adam anketine cevap verenlerin çoğu, Âkif’e, inkılaplara destek olmadığı için “ateş püsküredursun”, günümüzde aynı konuya eğilen ve Âkif’le aynı ekole mensup sayılabilecek bir şair olan Arif Ay, neredeyse tam tersini düşünmektedir: “Resmî öğretinin halka şöyle ya da böyle benimsetilmesinde, halkın laik bir yaşam tarzını doğal bulmasında, her dönemde uzlaşmacı bir tavrı başat tutmasında” Âkif’in etkinliğinin öteki aydınlardan kat kat fazla olduğunu düşünür. “Çünkü halk, her zaman pratiğe ve güncele bakar. Kuram ve ideal onu pek fazla ilgilendirmez.”

diyen Arif Ay, İstiklâl Marşı'nı yazdığı ve mebus olup Meclis'e girdiği için o dönemde rejimin yaptığı her şeyin halk tarafından doğal karşılandığını savunur (Günaydın, 2017: 49).

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'daki pek çok yayın organı İngiliz veya Amerikan mandasını savunurken, Akif'in başyazarlığındaki Sebilürreşad dergisi mandacılığa karşı çıkarak milletin kurtulabilmesi için bir an önce milli birlik sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Halide Ediplerin bile Amerikan mandası istediği günlerde, Akif sonuna kadar mandaya karşıdır (Meydan, 2015: 133). Bu tavır açıktır ki, milliyetçi bir tavidir. İslamcı ulemanın çok büyük bölümünün işgalcilerin safında yer aldığı düşününce Akif'i milliyetçilik ve Türklük üzerinden eleştirmek tarihi gerçeklikle uyuşmayan bir yorum olur.

Burada gözardı edilen veya edilmesi kendi tarih kurguları içinde uygun görülen tarihi gerçek Türk milliyetçiliği ve İslamcılığın Meşrutiyet döneminde birbirine düşman, uzak ideolojiler olmadığı gerçeğidir. Milliyetçilik ve Osmanlı dönemi İslamcılığının etkileşimi kimi kişi ve gruplar üzerinde günümüze kadar süren bir etkide bulunmuştur. Fakat bu bütün İslamcılar için geçerli değildir. Türk milliyetçileri İslam'a mesafeli davranmaz aksine uzlaştırmak için gayret ederken İslamcılar için aynı şey geçerli değildir. İslamcılık bu konuda iki ana kola ayrılabilir. Birincisi cenahta bırakın milliyetçiliği Türk kavramına bile tahammül edemeyen bir grup varken diğer yanda Türklükle barışık milliyetçiliğe karşı olmayan bir İslamcı yaklaşım vardır. Türklükle İslam'ın aynı şeyler olarak görülmesi bu dönemde yaygınlaşmıştır. 20. Yüzyılın ortalarında Türk-İslam sentezi olarak da formüle edilen tarih felsefesinin kökleri de Gökalp'e kadar gitmektedir. "İslamlaşmak" kavramını ilk kullananın Gökalp olması belki de Meşrutiyet dönemi İslamcı bakiyedeki bugünde devam eden etkileşimin bir ürünüdür. İlk Türkçülerin ve İslamcılarının aynı dergide yazmış olmaları da biliş dünyalarındaki yakınlığı ve örtüşmeyi gösterir. Sezai Karakoç da "İslâmcılar, Batıcılara göre, kendilerine biraz daha yakın gördükleri Türkçüleri anlamaya ve anlaşmazlıkları gidererek

tek cephe olmaya davet etti” (Karakoç, 1996: 18-19) diyerek bu yakınlığa vurgu yapar. Bu da Akif’i milliyetçilik karşıtı göstermenin abesle iştigal olduğunun bir ifadesidir.

Mehmet Akif’in ve dönemin İslamcılarının Milliyetçiliğe yabancı bir fikre sahip olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Kara’ya göre, İttihad-ı İslâm fikrini ilk ortaya atan kişinin Cemaledin Afganî olduğu, Osmanlı Devleti ricaline de onun tarafından telkin edildiği kabul edilir. Fakat Müslüman toplumları iyi tanıyan Afganî, ittihad-ı İslâmın önüne millî (milliyetçi) hareketleri koymuştur. Ona göre bütün İslâm ülkeleri tek tek millî kurtuluş hareketlerini gerçekleştirdikten sonra ittihad-ı İslâm vücut bulacaktır (Kara, 1987: 1412). Muhammed İkbâl (1877-1938) de Afganî’nin yolundan giderek “yaşayan bir cumhuriyetler ailesi”nden bahsetti (Kara, 1987: 1413). Said Halim Paşa da “dünyadaki İslâm topluluklarının en mükemmel teşkilatı, milletlere ayrılmış şeklidir” diyerek bir ölçüde genel kanaata katılmaktadır (Kara, 1987: 1414). Bu gerçekler de Osmanlı İslamcılığının Milliyetçiliği bırakın reddetmeyi Müslüman unsurların birliği içi zorunlu görür. Kara’nın belirttiğine göre, 1911’de “Türkçü ve milliyetçi” bir politikayla yayına başlayan Türk Yurdu Mecmuası’nın kurucusu Akçuraoğlu Yusuf ve yazarlarından Ağaoğlu Ahmed daha önce ilk kuruluşundan itibaren Sırat-ı Müstakim’de yazmaktaydılar. 1913’te “Şiarı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din” alt başlığıyla İslam Mecmuası çıkmaya başlamıştı. Sırat-i Müstakim’in “İslâmcı-Türkçü” lakabıyla anılanlar Musa Kâzım, Mehmed Şemseddin (Günaltay), Halim Sabit gibi önemli bazı yazarları bu dergiye geçerek Sırat-ı Müstakim-Türk Yurdu arasında kendilerine bir yer bulmaya çalıştılar (Kara, 1987: 1411).

Tekfir Edilen Akif

Akif, sadece Türk kimliği ve Milliyetçilik üzerinden değil İslam yorumu ve Müslümanlar hakkındaki görüşleri nedeniyle de eleştirilmektedir. Bu konudaki görüşleri nedeniyle Akif’e yönelik söylenenleri “eleştiri” kategorisinde değil “saldırı” olarak tanımlamak

daha doğru bir ifade olur. İhlas grubuna ait bir sitede soru-cevap formatında fetva verilmekte ve Akif tekfir edilmektedir. Bu metnin yazarı, Akif'i Vehabilik ile kıyaslayarak sefilikle suçlamaktadır. Akif'e dini merkezli eleştirilerin de aslında siyasi içerikli olduğu görülmektedir. Bir fetva çıkarılması örneğinde olduğu gibi soru-cevap şeklindeki metin şöyle:

Sual: Mehmet Akif Ersoy'un, Müslümanların halifesi olan Sultan ikinci Abdülhamid'e, (Korkak, baykuş, hayvan, merkep, zalim, mel'un, kızıl kâfir...) gibi çirkin sözler söylediği ve mason Abduh gibi reform istediği doğru mudur? **Cevap:** Maalesef doğrudur. En kötüsü de, bu duruma tevbe de etmemiştir. Akif'in tevbesini bildiren bir satırı yoktur. Akif sadece Müslümanların halifesine dil uzatmakla kalmıyor, o halifenin yaratıcısına yani Allahü teâlâya da saldırıyor: Ey bunca zamandır bizi tedib eden Allah, / Ey âlemi islamı ezen, inleten Allah! diye başlayan şiirinde (Yeter artık çektirdiğin cezalar) diyor (<https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=7172>).

Hüseyin Hilmi Işık da, "Müslümânların halifesi ve İslamiyet'in bekçisi olan sultân ikinci Abdülhamîd hânın kıymetini zedeliyen çok çirkin ve bayağı iftirâları ve sicilli mason, Mısır'daki Vehhâbî müftîsi Muhammed Abduhu öven ve bir çalgıcıyı, çalgısının seslerini nidâ-yı İlâhîye benzeterek öven şi'rleri kendisini lekelemekde, îmânlı kalblerde nefret hâsıl etmektedir" (Işık, 1978: 1035) demektedir ve Ahmed Davudoğlu'na referansla görüşünü desteklemektedir.

Yüksek İslam Enstitüsü eski müdürü Ahmed Davudoğlu, yazmış olduğu ve Necip Fazıl'ın da önsöz yazdığı "Dini Tamir Davasında Din Tahripçiler" kitabında Akif, din tahripçisi, mezhepsiz olarak sunulabilmektedir. Necip Fazıl, Akif'i "kendini reformculara kaptıranlardan" kabul eder ve "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı..." değil de, yine aynı vezinle: "İslam'ın idrakine söyletmeliyiz asrımızı..." diyerek eleştirir. Necip Fazıl'a göre,

“Günümüzde İslamiyyet’in en büyük belası, onu dışından ve cepheden helak etmeye yeltenenler değil, içinden ve özünden harap etmeye davrananlardır ve bu davranışlarını bir nevi onarma, düzeltme ve yenileme sayanlar, yani “Reformcular”dır. 7-8 asır öncesinde İbn-i Teymiyye, birkaç asır sonra Vehhâbilikten dolaşarak, nihayet Cemaleddin Afgani, Mısırlı Şeyh Abduh ve peşindekilerden bir bölük (Kısakürek, 1997: 2).

Davudoğlu da bütün bozuk ve sapık mezheplerin taraftarlarının, Ehl-i Sünnet mezhebini yıkmak istediklerini iddia eder. Bu bozuk mezhepleri de Vehhâbilik, Mu'tezile mezhebi, Selefiyye cereyanı, Muhammed Abduh ve Cemaleddin Efgani'nin müritleri, Suriyeli modern müçtehit (!) Nasırüddin Elbani taraftarları, Pakistanlı, Mısırlı modern İslam mütefekkirlerinin peşinden gidenler ve saire...(Davudoğlu, 1997: 6-7) sayar. Ona göre, Akif'in siluetini çizebilmek için Efganlı Cemaleddin ile Mısırlı Abduh'un portrelerini bir an bile gözden ayıramayız. Sırat-ı Müstakim Mücahid'i Şeyh Cemaleddin ile şakirdi ve muhabb-i sadıki Mısır Müftüsünün izinden ayrılmamıştır (Davudoğlu, 1997: 41). Akif'in, “Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı; Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı!” dizelerinden hareketle “Mehmed Akif bey merhum da sair reformcular gibi ilhamı doğrudan doğruya Kur'an'dan almak istiyor” diyerek Akif'in asıl hatasının “bu adamların niyetlerini anlamadan onlara tabi olmasında” görür. Kur'an'dan doğrudan doğruya hüküm çıkartmak ne demektir, Bunu kim yapabilir, düşünmemiştir” (Davudoğlu, 1997: 110). Davudoğlu'na göre, Mehmed Akif'in içimizdeki beyinsizler yüzünden Allah'a yaptığı niyazı da hatadır. Çünkü Allah -haşa- zalim değildir ki, kullarını haksız yere inletsin. Onlara azap ederse bu azap, hakikatte hak ettikleri bir cezadır ... (Davudoğlu, 1997: 113).

Pek çok kaynaklarda da Mehmet Akif'in Afgani, Abduh, Reşit Rıza'nın İslami yorumuna bağlı olduğu vurgulanmakla birlikte Sezai Karakoç'a göre, Akif'in, bu düşünürlerin tesiri altında kalışı mübalâğa edilmiştir. O, âdeta, bu fikir adamlarının ortaya attığı fikirlerin Türkiye'deki bir müdafii, o ekollerin bir şairi gibi gösterilir. Halbuki, Türkiye'de yeni İslam düşüncesinin doğuşuyla öbür ülkelerde doğuşu apayrı şartlara bağlı olmuştur. Mehmed Akif, fikirlerini, bu düşünürlerden

çok, sokaktan, aileden, klâsik kültürden, toplumdan, devletin sarsıntılı halinden ve nihayet kendinden alıyordu (Karakoç, 1996: 20). Karakoç'a göre, "gerek Muhammed Abduh'un esas tezinin, gerek İkbâl'in tezinin esas köklerinin, Akif'in şiir ve düşüncelerinde hemen hemen izini bile bulmak mümkün olmaz. Aradaki benzerlikler, 20. yüzyıl başlangıcındaki İslam düşüncesinin ortak tarafları ve genel çizgileridir. ona göre, Akif'in fikir kaynağı bizzat toplum ve toplumda yaşayan düşüncedir" (Karakoç, 1996: 21).

Necip Fazıl ve Ahmed Davudoğlu tarafından dinde reformcu suçlamasına sebep olan "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" dizeleri hakkında Özdenören de, "Müsteşrik bir bakış açısı" nı yansıttığını ayrıca bu mısradaki Batı'ya karşı bir "teslimiyet tavrı" bulunduğunu iddia eder. Ona göre, Âkif'in ifadesinde dile gelen düşünce tarzında, modern bilimin sultasına boyun eğiş söz konusudur ve Âkif, birçok Müslüman çağdaşı gibi Batı'ya karşı eleştirel bir tavır alamamıştır: Âkif, bu dizelerle Batı'ya meydan okumuyor, aksine İslam'ın, Batı ölçülerine göre de anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir din olduğunu belirtmek istiyor (Günaydın, 2017: 47).

Akif, aynı konuda birbirine zıt eleştirilerin muhatabı olmaktadır. Kimileri İstiklal Marşı'nda Türk sözü geçmiyor diye kimileri de millet, ırk sözü geçiyor diye eleştirmektedir. İstiklal Marşı'nda Türk sözünün geçmemesini, Milli Mücadele sürecinde konjonktürün gerektirdiği söylem açısından açıklanması uygun olur. Mesela, Atatürk'ün İstiklal Harbi dönemindeki birtakım söylemlerini savaş nihayete erdikten sonraki söylemlerle kıyaslayarak bir çelişkiden söz edilmesi yaygın bir değerlendirilme tarzıdır. Daha somut olarak ifade edecek olursak, Kürdistan ifadesinin kullanılması, Kürtlere özerklik, sultanın ve hilafetin kurtarılması, komünist Sovyetlere uygun birtakım söylemler konjonktürel açıdan geliştirilen bir söylem değil de amaç olarak görülmesi ciddi metodolojik hatalara kaynaklık eder (Vurucu, 2020). Atatürk'ün önderliğindeki Türk Bağımsızlık Savaşı'nın temel stratejisi Anadolu'nun

o günkü koşullarından dolayı İslami meşruiyet politikasıdır (Meydan, 2015: 169). Atatürk, zellikle Anadolu'da emperyalist kışkırtmaya açık durumdaki etnik unsurları "İslam" ortak paydasında bir araya getirip "vatanın (İslam'ın son kalesinin) kurtuluşu-halifenin kurtuluşu ve İslam'ın kurtuluşu" formülüyle direnişini güçlendirmiştir. Normalde Trklge çok özel bir önem ve değer veren Atatürk de -bu strateji gereği- Karabekir'in "Türk" szcgyle dolu marşının değil de Mehmed Akif'in İslami vurgularla dolu İstiklal Marş'ının milli marş olarak kabul edilmesini onaylamıştır" (Meydan, 2015: 170).

Akif'in Türk kimliği ile bir sorunu bulunmadığını gerek son dönem şiirlerinde gerekse düz yazılarında Türk kavramını olumlu bir şekilde kullanması göstermektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı döneminde Türk kavramını şiirlerinde ve düzyazılarında rahatlıkla kullanmıştır: "Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'n" "Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'n", "Hocazadem, ne slkmş o meğer vay canına! Diş bilermiş senelerden beri Türk'n kanına" "Türk eriyiz, silsilemiz kahraman."

SONUÇ

Âkif'in sanatı, düşünceleri ve kişiliği bir bütündür. O yüzden onun sanat hayatını incelerken, aynı zamanda iman ve ahlâk hayatı ile düşünür kimliğini araştırmak de bir dava ve aksiyon adamı vasıfları ile karşılaşılır. Zira o, hayatla, toplumla, coğrafyayla, tarihle, ilim, sanat, tefekkür ve siyasetle bütünleşmiş, i içe geçmiş bir varoluş gerekleşirmiştir (Bayraktar, 118). Bu sebeple Akif'in eleştirildiği hususlar göz önünde bulundurulduğunda aynı ideoloji mensuplarının dahi aynı konuda farklı noktalardan hareket etmesi ve yargılarda bulunması Akif'in karakterindeki ve ahlaki duruşundaki netliğin anlaşılmadığını anlamına gelir. Atsız'ın vurguladığı gibi karakter adamı olmak bakımından Akif eşsizdir. O, daima bulunduğu kabin şeklini alan bir mayi veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdir (Atsız, 1947). İslamcı grup mensupları

Akif'i dini görüşlerinden dolayı reformist, din tahripçisi olarak itham etmekte; II. Abdülhamid'e eleştirilerinden dolayı emperyalist uşağı suçlamasını yöneltmekte hatta Özdenören örneğindeki gibi Batı'ya karşı özür dileyici bir tavır takındığı eleştirisi yanında yazar Ay örneğindeki gibi Akif'in Türk İnkılaplarının yerleşmesine katkısı olduğu şeklinde eleştirilmektedir.

Zaten aynı eylemden farklı sonuçlar çıkarmak failden yani Akif'ten değil onu algılayanın, algılayanın farklı biliş dünyasından yani farklı bir anlam evrenine göre algısını inşa etmesinden kaynaklanır. Bu durum da bize gösteriyor ki algılayanın Türk kimliği, Cumhuriyet, Milli Mücadele karşıtlığı Akif'in algılanmasında belirleyici olmaktadır.

Tarihin ideolojilerin kavga sahasına dönüştürüldüğü ortamda siyasi saiklerle yaratılan Abdülhamid hayranlığı, İttihatçılık, Cumhuriyet ve nihayetinde Mehmet Âkif'e düşmanlık olarak tezahür etmektedir. Birbiriyle çelişkili yargıların ortaya çıkması da tarihin bir savaş alanı olarak kurgulanmasının bir sonucudur. Velakin savaş kağıt üzerindeki gibi gerçekleşmemekte Atatürk, Cumhuriyet karşıtlığı adına yaratılan II. Abdülhamidcilik ve İttihatçılık düşmanlığı sıra dönemin İslamcılarını değerlendirmeye gelince yaratılan yapay gerçeklik, kurgu parçalanmakta ve kendi anlam ve tarih bütünlüğünü kaybetmektedir. Çünkü, İslamcıların Meşrutiyet döneminde kurulan partilerle olan ilişkileri bu kurguda bir yere oturtulamamaktadır. *Sırat-ı Müstakîm* ve *Beyanül Hak* dergileri ilk sayılarında İttihad ve Terakki'ye olan hayranlık ve bağlılıklarını açıkça ifade etmişler buna paralel olarak Meclis-i Mebusan'da ve partilerde yer almışlardır. Meselâ Said Halim Paşa İttihad ve Terakki Fırkası başkanlığı ve sadrazamlık, Mustafa Sabri şeyhülislâmlık, İttihat ve Terakki Fırkası üyeliği ve Ahali Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucu üyeliği, Musa Kâzım şeyhülislâmlık, Seyyid Bey İttihad ve Terakki Fırkası başkanlığı, Said Nursi İttihad-ı Muhammed'i Fırkası kurucu üyeliği yapmışlardır (Kara, 1987: 1416). Akif'in Abdülhamid'e olan nefretini belirtirken vurguladığı, her yaptığını şeriat adı altında yaptığı, yönündeki eleştiri

gözüdü edilmeyecek bir eleştiriy değildir. Öncelikle Abdülhamid'in dinin zulüm dolu iktidarının varlığını ve devamını sağlamak için araçsallaştırmasını eleştirir. Bu araçsallaştırma özden uzaklaşıp yozlaşmanın da bir tezahürüdür. Bu eleştirinin ikinci boyunu da din tasavvurundaki yönlemsel farklılık olarak değerlendirebiliriz.

Abdülhamid'e sadece Jön Türkler değil, Said Nursi ve Elmalılı Hamdi Efendi dahil hemen bütün İslamcılar da muhalifti. Eleştirilerinin merkezinde istibdat eleştirisi yer alır ve Kiras'ın belirttiği gibi demokratik bir devlet yönetimi mücadelesiydi. Aynı zamanda dindar halkın da demokrasi ve hürriyet fikrinin gelişmesindeki payı gözüdü edilemez. Bugün Batı kaynaklı İslami vatanperverlik gibi kavramlarla üzeri örtülmeye çalışılsa da Akif'in, vatanperverliği, tam ve tezatsız bir vatanperverliktir. Akif, sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu tekzip edenlerden değildi (Atsız, 1947). Vatanseverlik milliyetçiliğin bir cüzüdür. İslamcılar II. Abdülhamid'i affetmeyen Akif'i dış güçler, masonlar, Siyonistler, işbirlikçiler, devşirmeler gibi kavramlarla açıklama yolunu tercih ederler. Bu düşünme tarzı da Osmanlı İslamcılarını ile günümüz İslamcılarının tarih, devlet, toplum, kültür, İslam algılarının ne kadar farklı olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, daha önemlisi de Akif gibi Osmanlı İslamcılarının düşünce ve zihin dünyalarının esnekliğine, değişime açık ve demokratik yapısına rağmen bugün sert, kapalı, anti-demokrat bir kimliğe bürünmüş olması gözlenebilmektedir.

KAYNAKÇA

ATAÇ, Nurallah (1937a). "Mehmet Akif", Akşam, 30 Kânunisanı 1937, (Kara, İsmail – İbanoğlu, Fulya [Ed.], *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940*, İstanbul: Zeytinburnu Bld., s. 162-163)

ATAÇ, Nurallah (1937b). "Yine Akif", Akşam, 6 Mart 1937, s. 3. (Kara, İsmail – İbanoğlu, Fulya [Ed.], *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940*, İstanbul: Zeytinburnu Bld., s.210-211)

- ARABACI, Caner (2017). “Mehmed Akif Abdülhamit İlişkisi”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, ss.159-177
- ATSIZ, “Mehmet Akif”, *Kızılma*, 1947, Sayı: 9
- BAYRAKTAR, Levent (2017). “Mehmed Âkif’in Güncelliği”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, SS. 118-121
- BERKTAY, Halil (2009a). “İki yüz yıllık ikiyüzlülük”, *Taraf Gazetesi*, 05.12.2009a
- BERKTAY, Halil (2009b). “Tekrarın tekrarı”, *Taraf Gazetesi*, 31.12.2009b
- BERKTAY, Halil (2010). “Âkif, İttihatçılık, Kemalizm”, *Taraf Gazetesi*, 02.01.2010
- ÇELİK, Mehmed Mazlum (2020). “Mehmet Akif Ersoy'un Sultan Abdülhamid karşıtlığı ve "Yıldız'daki Baykuş" tartışmaları, <https://www.indyturk.com/node/258266/k%C3%BCIlt%C3%BCr/mehmet-akif-ersoyun-sultan-abd%C3%BCIhamid-kar%C5%9F%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ve-y%C4%B1ld%C4%B1zdaki-bayku%C5%9F> (15 Ekim 2020)
- DAVUDOĞLU, (1997). Ahmed, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- ERYİĞİT, Süleyman (2010). “Mehmet Akif Demagoji ve Tertip”, <http://www.turkocagi.org.tr/modules.php?name=Yorumlar&pa=sowpage&pid=462> (Yayınlanma: 2010-01-11)
- ERSOY, Mehmet Akif, (2021). *Safahat*, (Haz.M. Ertuğrul DÜZDAĞ), İstanbul: İz Yayıncılık
- GARİPER, Cafer-KÜÇÜKCOŞKUN, Yasemin (2016). “Necip Fazıl’ın Mehmet Akif Eleştirisi”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık 2016/8:16 (79-94)
- GÜNAYDIN, (2017). Selma “Mehmet Âkif’e ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, ss.45-53.

- KARA, İsmail (1987). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslamcılık Tartışmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1416
- KARA, İsmail (2021). *Bir Düşünce Tarihi Metni olarak İstiklal Marşı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KARAKOÇ, Sezai (1996). *Mehmet Akif*, İstanbul: Diriliş Yay., (7. Baskı).
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1997). “Önsöz”, *Ahmed Davudoğlu, Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- KİRAS, İbrahim (2016). “İslamcılığın Geldiği Yer”, *Karar Gazetesi*, 26/04/2016
- MEYDAN, Sinan (2015). *Öteki Mehmet Akif: Vaiz*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, (1940). *Sebilürreşatçıya Cevap*, İstanbul: Tan Matbaası.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2004). *Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi*, 2. Baskı, İstanbul, TİMAŞ.
- ÖZ, Asım (2010). “Mehmet Akif’te milliyetçi bakiye (mi?)”, <http://www.ozgundurus.com/Haber/Dusunce-Analiz/26022010/Mehmet-Akifte-milliyetci-bakiye-mi.php>, (26-02-2010).
- ÖZDENÖREN, Rasim (2010). “Demagojiden fikir hâsıl olur mu?”, *Yeni Şafak gazetesi*, 10 Ocak 2010
- VURUCU, İkbâl, (2011). *Nominalist Aydınların Soykütüğü-1: Türk Kimliği Eksenli Bir Analiz*, Konya: Gençlik Kitabevi,
- VURUCU İkbâl. (2020), “Atatürk Düşmanlığının Tarihsel Temelleri: Atatürk ve Kürtlere Özerklik Sözü”, *Yalnız Kurt : Toros Rauf Denктаş’a Armağan*, Ed. Saadettin Gömeç-Mustafa Gökçe, 2020, (Pp: 98-132), Ankara: Berikan Yayınevi

<https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=7172>

İSTİKLAL ŞAİRİ MEHMET AKİF ERSOY VƏ AHMED CAVAD Aybəniz ƏSGƏROVA*

Giriş

Anahtar kelime: istiklal, şiir, şair, millet, devlet

Ahmed Cavad'ın hayatı ve eserleri Türkiye'de giderek daha fazla araştırılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin milli marşını yazan Türkiye'nin ünlü milli şairlerinden Mehmet Akif Ersoy ile Azerbaycan milli şairi Ahmet Javad'ın eserlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, bunların ortak özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. MA Ersoy'un Osmanlı devletinin çöküşüyle uzlaşmadığını ve hemşerilerini uyanık olmaya çağırdığını yazdıktan sonra şöyle devam ediyor: "Başlangıçta M. Akif'in hayatı ve dönemine odaklandık. Sonra A. Javad'ın hayatına baktığımızda, iki ayrı eyalette vatan ve millet olarak aynı duygularla atan iki kalbin heyecanını hissedebilirsiniz." Seriya Gündoğdu'nun haklı olarak yazdığı gibi, A. Cavad şiirlerinde Rus emperyalizminin Azerbaycan ve Kafkasya'da izlediği sömürge politikasına karşı tavizsiz bir şekilde savaşmıştır. Bu amaçla milletin, dilinin ve yurdunun bağımsızlığı için elinden geleni yaptı. M. Akif ve A. Cavad'ın çok acı çekmelerine rağmen mücadeleden vazgeçmemelerini takdir ediyor. S. Gündoğdu, tüm bu karşılaştırmalardan, kader ve amel benzerliklerinden ayrıntılı olarak bahsettikten sonra her iki şairin şiirlerinden bazı örnekleri karşılaştırarak okuyucuya şöyle aktarır: "M. Akif de çok acı çekti, sürgünde yaşadı ve tadına baktı. Özlem A. Javad gibi o da elinde silah, sırtında kalemle savaş meydanında vatanı ve milleti için savaşmıştır. Vatanın bu iki oğlu, küçücük yüreklerinde Türkiye'nin, Azerbaycan'ın ve hatta Türk dünyasının büyüklüğünün sorunlarına çözüm bulmayı başardılar.

Mehmet Akif Ersoy, 20 Aralık 1873'te İstanbul'da doğdu. Babası Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Devleti'ne bağlı Arnavutluk'un İpek kazasına bağlı Şuşise Köyü'nden

* Azerbaycan Sumgayıt şehri okul numarası 15. Email- esgerov453@gmail.com

İstanbul'a gelmiş, annesi Emine Cemile Hanım ise Buharalı Mehmet Efendi'nin kızı olarak Samsun'da doğmuştu. Mehmet Tahir Efendi, ona ebced hesabıyla doğduğu yıl olan 1290'a karşılık gelen Rağif ismini vermişse de çevresi tarafından Akif olarak çağırıldı. Akif dışında bir de Nuriye adında bir kızları bulunuyordu.

Mehmet Akif, İstanbul'da Fatih'in Sarıgözel semtinin Nasuh Mahallesi'nde doğdu. Çocukluğu Osmanlı Devleti'nin "hasta adam" olarak nitelendirildiği döneme denk geldi. 1878 yılında, Akif 4 yaşındayken Fatih'de Emir Buhari Mahalle Mektebi'ne başladı. Burada iki yıl eğitim gördükten sonra Fatih İbtidaisi'ne geçti. Aynı yıl babası ona Arapça dersleri vermeye başladı.

Rüştiyeyi bitirdikten sonra 1885'te dönemin gözde okullarından Mülkiye İdadisi'ne kaydoldu. 1888'de okulun yüksek kısmına devam etmekte iken babasını kaybetti. Ertesi yıl büyük Fatih yangınında evlerinin yanması aileyi yoksulluğa düşürdü. Babasının öğrencisi Mustafa Sıtkı aynı arsa üzerine küçük bir ev yaparak aileyi bu eve yerleştirdi.

Mehmet Akif öncelikle meslek sahibi olmak ve yatılı okulda okumak istediği için Mülkiye İdadisi'ni bıraktı. O yıllarda yeni açılan ve ilk sivil veteriner yüksekokulu olan Ziraat ve Baytar Mektebi'ne (Tarım ve Veterinerlik Okulu) kaydoldu. Okul yıllarında spora büyük ilgi gösterdi; başta güreş ve yüzücülük olmak üzere uzun yürüyüş, koşma ve gülle atma yarışlarına katıldı; şiiere olan ilgisi okulun son iki yılında arttı. Mektebin baytarlık bölümünü 1893 yılında birincilikle bitirdi. Daha sonra bu okulda Türkçe öğretmenliği yapacaktır. Resimli Gazete'de Servet-i Fünun Dergisi'nde şiirleri ve yazıları yayımlanacaktır.

Memuriyet hayatına, Ziraat Nezareti Umûr-ı Baytâriye ve İslah-ı Hayvanât umum müfettiş muavinliğiyle atılmıştır. Bu sırada, Rumeli merkezli Edirne ile Anadolu merkezli Adana ve Arabistan merkezli Şam havalisinin çeşitli bölgelerinde bulaşıcı hayvan hastalıkları üzerine çalışmalar yaptı. Ordu için gerekli alımları yapmakla görevlendirildiği Şam ve civarında Arabistan coğrafyasını ilk defa yakından tanıma fırsatını

buldu. Ayrıca, küçük yaşta başlayıp da tamamlama fırsatı bulamadığı hafızlığını da ikmal eden Mehmed Âkif, şiir ve sanat anlayışının şekillenmesinde etkili olan halkı ve köylüleri de yakından tanıma imkânını elde etti. Bu seyahatleri esnasında, daha sonra Resimli Gazete’de haklarında manzume neşredeceği İslam dünyasının kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarında tanınmış âlimlerinden Fahreddin er-Râzî, Hücetü’l-İslâm İmam Gazzâlî, Fars edebiyatının en büyük şairlerinden Hâfız ve Sa’dî-i Şîrâzî gibi isimlerin eserleriyle meşgul oldu. 1895 yılından itibaren Gayret, Hazîne-i Fünûn, Resimli Gazete, Mekteb, Servet-i Fünun gibi edebiyat dergilerinde imzası görülmeye başlandı.

İstanbul yıllarında, memuriyetinin yanı sıra bir yandan da Halkalı Ziraat ve Çiftlik Makinist Mekteplerinde kitabet-i resmiye hocalığı yaptı (1906-1907). II. Meşrutiyet’in ilanının akabinde (Ağustos 1908), Ebûl’ulâ Mardin ve Eşref Edib’le birlikte, döneminin en önemli ilmî ve fikrî yayını olup daha sonra tüm şiir ve yazılarını neşredeceği Sırât-ı Müstakim mecmuasını çıkarmaya başladı. Aynı yıl, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi Osmanlı Edebiyatı müderrisliğine de getirildi. Bir yandan da, kısa bir müddet heyet-i ilmiye üyeleri arasında bulunduğu İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Şehzadebaşı Kulübü’nde Arapça edebî eserler okutup Arap edebiyatı ve tercüme usulü dersleri verdi. Yine, özel bir okul olan Dârüledeb’de fahrî hocalık, Baytar Mekteb-i Âlisi Me’zûnîni (Mezunları) Cemiyeti başkanlığı (1910) ve Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi’nde Türkçe-Edebiyat muallimliği yaptı (1914). Balkan Savaşı sırasında, Müdafâa-i Milliye Cemiyeti’nin Heyet-i Tenvirîye’sinde görev alarak heyetin kâtib-i umûmiliğini yaptı. 1911 yılı Nisanı’ndan itibaren daha sonra 7 Kitap’ta toplayacağı Safahât adlı eserini meydana getirecek manzumelerini Sırât-ı Müstakim mecmuasında neşre başladı. Safahat-Birinci Kitap dışında Akif, farklı tarihlerde Süleymâniye Kürsüsünde (1912), Hakkın Sesleri (1913), Fâtih Kürsüsünde (1914), Hâtıralar (1917), Âsım (1924) ve Gölgeler (1933) adlı kitapları neşretmiştir.

Mehmed Âkif, Balkan Savaşı sırasında kurulan ve ileriki yıllarda Millî Mücadele'nin teşkilatlanmasında önemli rol alacak olan Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'ne bağlı Hey'et-i Tenvîriyye'ye (Hey'et-i İrşâdiyye) katıldı. Burada halkı edebiyat yoluyla uyandırmak ve aydınlatmak için Abdülhak Hâmid, Recâizâde Mahmud Ekrem, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit (Yalçın), Mehmed Emin, Abdülaziz Çâviş, Cenab Şahabeddin ve Hüseyin Kâzım Kadri'yle beraber heyetin kâtib-i umûmîsi olarak çalıştı. Süleyman Nazif, bu çalışmalar esnasında heyetin başkanı olan Recâizâde'nin, Âkif'in sanatını ve seciyesini takdir ederek ona milletin millî bir destana ihtiyacı bulunduğunu, bunu ise ancak kendisinin yazabileceğini söylediğini nakletmektedir. Nitekim Mehmed Âkif, Balkan savaşları sonunda memleketin içine düştüğü vahim durum karşısında yeise düşmemek, birlikten ayrılmamak ve orduya yardım gibi konularda Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde metinlerini bu sırada adı Sebîlürreşâd olarak değişen dergisinde yayımladığı vaazlar vermiş ve *Hakkın Sesleri*'ndeki şiirleri yazmıştır.

Haksızlıklara tahammül edemeyen şair, müdürünün haksız yere vazifesinden alınması üzerine memuriyetten istifa etti (11 Mayıs 1913). Bu yılın sonunda, İttihat ve Terakkî'nin merkez-i umûmî üyesi olan, aynı zamanda şiir ve yazılarıyla İttihatçılar'ın fikir babası sayılan Ziya Gökalp'in ileri sürdüğü kavmiyetçi düşüncelere ve aynı merkeze bağlı yazar ve aydınların din karşıtı yayınlarına karşı çıkmasının hükümet tarafından tasvip edilmediğinin bildirilmesi üzerine İstanbul Dârülfünunu'ndaki görevinden de ayrılmak zorunda kaldı. Çıkarmakta olduğu Sebîlürreşâd da aynı sebeplerle İttihatçı hükümetler tarafından birkaç kere kapatılmıştır.

Mehmed Âkif, 1914 yılı başlarında Abbas Halim Paşa'nın maddî desteğiyle Mısır ve Medine'ye iki aylık bir seyahate çıktı (*Safahat: Beşinci Kitap: Hâtıralar*'daki "el-Uksur'da" şiiri bu seyahatin mahsulüdür). Harbiye Nezâreti tarafından istihbarat çalışmaları yapmak üzere kurulmuş olan Teşkilât-ı Mahsûsa'nın verdiği görevle 1914 yılı sonlarında Berlin'e

gitti. Batı'yı yakından tanınmasına imkân veren ve üç ay kadar süren bu gezi sırasında Almanlar'a karşı savaşırken esir düşmüş İngiliz, Fransız ve Rus tebaası müslüman askerlerin kamplarını ziyaret etti. Onlara savaştan sonra bağımsızlıklarını kazanmak için faaliyet göstermeyi telkin eden konuşmalar yaptı (*Hâtıralar* kitabındaki "Berlin Hâtıraları" adlı uzun manzumesi bu gezinin intibalarıyla yazılmıştır). Aynı teşkilâtın verdiği diğer bir görevle, Arabistan'da başlayan Şerif Hüseyin isyanına karşı devlete bağlı kabilelerin desteğinin devamını sağlamak amacıyla teşkilât başkanı Eşref Sencer'in (Kuşçubaşı) idaresindeki bir heyetle Necid bölgesine (Riyad) gitti (Mayıs-Ekim 1915). Bu seyahatin devamında ikinci defa ziyaret ettiği Medine ve Ravza-i Mutahhara'nın uyandırdığı duygularla, Cenab Şahabeddin ve Süleyman Nazif gibi edebiyatçıların bir şaheser olarak nitelediği "Necid Çöllerinden Medine'ye" manzumesini kaleme aldı.

Ünlü Azerbaycan şairi Ahmed Javad Ahundzadeh (1892-1937), edebi ve sosyal düşüncemizde Romantizm edebi okulunun yetenekli bir temsilcisi, nesir yazarı, yayıncı ve "ulusal bağımsızlığın şairi" olarak bilinir. Zengin edebi eseri, milli tarihimizi, edebi ve kültürel mirasımızı incelemek açısından edebiyat bilimimize yerel gerçekler kazandırmaktadır. Azerbaycan'ın yeniden bağımsız olduğu şu anda, A. Javad ve silah arkadaşlarının militan yaşam tarzını, çalışmalarının ideolojik ve sanatsal özelliklerini bilimsel olarak incelemek özellikle önemlidir.

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan romantik şiirinin bir temsilcisi olarak A. Javad'ın Türkiye ile edebi ilişkilerin gelişmesine, Türkçülük ve bağımsızlık fikirlerinin oluşumuna ve tanıtımına, Türkler arasındaki sosyo-politik, edebi ve kültürel bağların güçlendirilmesine katkısı. İki ülke, Türk bağımsızlık şairleri ile ilişkilerinin genişlemesi büyüktür. Şunu belirtmek gerekir ki, hiçbir Azerbaycan şairi Türkiye ile A. Javad kadar yakın ilişki içinde olmamıştır. Hatta A. Javad, Cumhuriyet döneminde Azerbaycan'ın zor zamanlarında yardıma çağrılan Kafkas-İslam Ordusu ile muharebelerde görev almış, Azerbaycan'da Türk şairleri ile tanışmış, toplantılar yapmış,

en çok konuşmalar yapmış bir sanatçıdır. Yetmiş yılı aşkın bir süredir, Sovyet İmparatorluğu'nun Bolşevik ideolojik ilkelerine yönelik kaba-sosyolojik yaklaşımı nedeniyle eserlerinin gerektiği gibi değerlendirilmemesi, yayımlanmaması ve eleştirilmemesinin temel nedeni budur. Bir Türk olan H.Javid gibi, Türkiye ile ilgili şairlerle birlikte A.Javad da pan-Türkist, hain, "halk düşmanı" olarak anılmış ve 1937'de baskının kurbanı olmuştur.

Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Azerbaycan'da ulusal bir kavramın ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak baskıya maruz kalan sanatçılarımızın eserlerinin objektif olarak değerlendirilmesi için koşullar yaratıldı. Son yıllarda bu alandaki araştırmalar artmış ve Ahmed Cevad üzerine bazı araştırmalar ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye ile bağları, bu konudaki çalışmaları ve Türkçülük hakkındaki görüşleri hakkında ayrı bir araştırma yapılmamıştır. Sorunun kapsamlı, derinlemesine, nesnel ve bilimsel olarak incelenmesi, A. Javad'ın şiirinin özel niteliklerine ve genel olarak romantik şairlerin yaratıcı özelliklerine, romantik şiirin özgünlüğüne ve özüne ışık tutabilir, çünkü Java'dan, Mirza Fatali'den Üzeyir'e, "Akıncı"dan "Azerbaycan"a ve "Yeni Kafkasya"ya her şairin, her yazarın, her gazetenin, her aktörün ve öğretmenin büyük ve değerli bir rolü vardı”(Məmmədzadə M., 134).

Seriya Gündoğdu'nun haklı olarak yazdığı gibi, A. Javad şiirlerinde Rus emperyalizminin Azerbaycan ve Kafkasya'da izlediği sömürge politikasına karşı tavizsiz bir şekilde savaşmıştır. Bu amaçla milletinin, dilinin ve yurdunun bağımsızlığı için elinden geleni yaptı. M.Akif ve A. Javad'ın çok acı çekmelerine rağmen mücadeleden vazgeçmemelerini takdir ediyor. S. Gündoğdu, tüm bu karşılaştırmalardan, kader ve amel benzerliklerinden ayrıntılı olarak bahsettikten sonra her iki şairin şiirlerinden bazı örnekleri şu şekilde karşılaştırarak okuyucuya aktarır: “M.Akif de çok acı çekti, sürgünde yaşadı ve özlemi tattı. A. Javad gibi o da elinde silah, sırtında kalemle savaş meydanında vatani ve milleti için savaşmıştır. Bu iki vatan evlatları, küçücük yüreklerinde Türkiye'nin,

Azərbaycan'ın ve hətta Türkdünyasının böyüklüğünün sorunlarına çözümlə bulmayı bildilər. İki də vatanlarının və millətlərinin esaretinə dayanamadılar:

Asırlar var ki, hiç aydınlık bilmez afakım!
Təsəllidən nasibim yok, hazan oldu baharımda;
Bugün bir hanümansız serseriyim öz diyarımda!
Ne hüsrandır ki: Şark`ın ben vefasız kansız evladı,
Serapa Garb`a çiğnettiğin de çıktım hak-ı ecdadı!

Ə. Cavad isə:

Arkadaşlar dörd yanıma baktıkca,
Ağlayırdım, ağlayırdı ırmaklar!
Yurd oğlunun göz yaşları akdıkça,
Ağlayırdım, ağlayırdı topraklar!

– deyərək yanıb tutuşurdular. Eyni zamanda milləti oyan-mağa, düşdüyü durumu dəyərləndirə bilməyə çağırırdılar. M. Akif:

Bunca zamandır uyudun, kanmadın;
Çəkmediğin kalmadı, usanmadın.
Çiğnediler yurdunu baştanbaşa,
Sen yine bir kere kımıldanmadın!

– deyərək səslənirdi. Əhməd Cavad da eyni ruhla bir başqa diyardan haykırırdı:

Fəlakət görməyən millət olurmu?
Düşün, biraz düşün, heç qanın varmı?
Ah! Yenə bən niyə fəryada gəldim» (Gündoğdu

Seriye, 149).

S. Gündoğdu'nun dediği gibi, M. Akif ve A. Javad'ın küçük kalplerinde ölçülemeyecek kadar büyük olduğunu belirtmekte fayda var. sonra tüm insanlığın.

Her iki şair hakkındaki görüşlerini de özetleyen Seriya Gündoğdu, M. Akif Ersoy ve Ahmed Java'nın hayatı ve eserlerindeki benzerliklerin gelecekte özel araştırmaların konusu olacağını söyledi. Biz de buna

inaniyoruz. İnanmamızın nedenlerinden biri, A. Javad'ın eserlerinin hem Azerbaycan'da hem de Türkiye'de edebiyat camiasında ve okurlarında artan ilgisidir.

A. Javad hakkında bildiğimiz en son bilimsel araştırmalardan biri Salih Okumuş'un "Çağdaş Azerbaycanlı şair Ahmed Javad" makalesidir. S. Oku-muş yazısında ağırlıklı olarak A. Salaaddin'in "Ahmad Javad" monografisini kullanmış ve aynı zamanda sık sık İM Yıldırım'a atıfta bulunmuştur. Web sitesinde de bulunan bu materyal, A. Salaaddin'in kitabına atıfta bulunarak A. Javad'ın Nizami Müzesi'nde tutulan mirasının bir listesini sunmaktadır. Bu bilimsel makaleyi, A. Javad'ın İnternetteki mirasının propagandası ve araştırılması açısından çok faydalı buluyoruz (Salih Okumuş, 190).

Genel olarak araştırmalar, A. Javad'ın hem kişiliğinin hem de edebî mirasının Türkiye'de yirminci yüzyılın ikinci on yılından itibaren yaygın olarak bilindiğini ve giderek daha popüler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle eserleri bu ülkedeki çeşitli yayınlarda defalarca yayımlanmış, görüşleri yazılmış, şairin hayatı ve eserleri hakkında değerli bilimsel araştırmalar yapılmıştır. A. Javad'ın mirasına olan bu ilgi ve ilgi günümüzde de devam etmektedir.

KAYNAKÇA

GÜNDOĞDU, Seriyeye. XX asır Azerbaycan ve Türk edebiyatında millet için çarpan iki büyük yürek (M. Akif ve A. Cavad). s.146-148. Kibatek. XII ulus-lararası edebiyat şöleni (9-16 Mayıs 2006). Bakı: Vektor Nəşrlər Evi, 2006, 220 s.

MƏMMƏDZADƏ, M. Azərbycan milli xərtiyası // Azərbycan jurnalı, Bakı, 1991, sayı 4, s. 133-148.

OKUMUŞ, Salih Çağdaş Azerbaycan şairi Ahmed Cevad. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003). s. 133-157, Edirne Valiliyi Yayınları. Edirne 2003, 732 s.

MEHMET AKİF ERSOY VE AZERBAYCAN

Aynur SƏFƏRLİ*

Giriş

"Vatan Şairi" ve "Millî Şair" unvanları ile anılan, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC)-ulusal marşı olan İstiklâl Marşı'nın yazarı, Türk şair, veteriner hekim, öğretmen, vaiz, hafız, Kur'an mütercimi ve siyasetçisi Mehmet Akif Ersoy 1873 yılının Aralık ayında İstanbul'da, Fatih ilçesinin Karagümrük semtinde Sarıgözel Mahallesi'nde dünyaya geldi. Nüfusa kaydı doğumundan sonra babasının imamlık yaptığı ve ilk çocukluk yıllarını geçirdiği Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinde yapıldığı için nüfus kağıdında Âkif'in doğum yeri Bayramiç olarak görünür (Tansel, 1977). Annesi Emine Şerif Hanım Buhara'dan Anadolu'ya göç etmiş bir ailenin kızı, Arnavut kökenli babası ise Kosova'nın İpek kenti doğumlu, Fatih Camii medresesi hocalarından İpekli Tahir Efendi'dir. Mehmet Tahir Efendi, oğluna ebcet hesabıyla doğum tarihini belirten "Ragîf" adını verdi (hicri 1290). Babasının ölümüne kadar Ragîf adını kullansa da bu isim yaygın olmadığı için arkadaşları ve annesi ona "Âkif" ismiyle seslendi, zamanla bu ismi benimsedi. Çocukluğunun büyük bölümü annesinin Fatih, Sarıgözel'deki evinde geçti. Kendisinden küçük, Nuriye adında bir de kız kardeşi vardır.

Mehmet Akif Ersoy'un ölümünün 75. ve İstiklâl Marşı'nın kabulünün 90. yılı olması nedeniyle 2011 yılı T.C. Başbakanlığı tarafından "Mehmet Akif Ersoy Yılı" olarak ilan edilmiştir. Yıl boyunca yapılacak çalışmaların sorumluluğu Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. ("Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi 2001 yılı Haber ve Duyurular Sayfası, Erişim tarihi:16.05.2011>". 26 Nisan 2011

* Bakü Devlet Üniversitesi Türkoloji bölümü doktor öğrencisi, İçişleri Bakanlığının Polis Akademisi, Araştırma ve yazı işleri bölümü, baş müfettişi-düzeltilicisi, polis komiseri. seferli_1988@bk.ru

tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2011). Bu çalışmamız da Ersoy ruhuna ithaf olsun.

1.Mehmet Akif Ersoyun Hayatı

İlköğrenimine Fatih'te Emir Buhari Mahalle Mektebinde o zamanların âdeti gereği 4 yıl, 4 ay, 4 günlük iken başladı. 3 yıl sonra ilkokul bölümüne geçti ve babasından Arapça öğrenmeye başladı. Ortaöğrenimine Fatih Merkez Rüştüyesinde başladı (1892). Bir yandan da Fatih Camii'nde Farsça derslerini takip etti. Dil derslerine büyük ilgi duyan Mehmet Âkif, rüştüyedeki eğitimi boyunca Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızcada hep birinci oldu. Bu okulda onu en çok etkileyen kişi, dönemin "hürriyetperver" aydınlarından birisi olan Türkçe Öğretmeni Hersekli Hoca Kadri Efendi idi. Rüştüyeyi bitirdikten sonra annesi medrese öğrenimi görmesini istiyordu ancak babasının desteği sonucu 1885'te dönemin gözde okullarından Mülkiye İdadisine kaydoldu. 1888'de okulun yüksek kısmına devam etmekte iken babasını kaybetmesi ve ertesi yıl büyük Fatih yangınında evlerinin yanması aileyi yoksulluğa düşürdü. Babasının öğrencisi Mustafa Sıtkı aynı arsa üzerine küçük bir ev yaptı, aile bu eve yerleşti. Artık bir an önce meslek sahibi olmak ve yatılı okulda okumak isteyen Mehmet Âkif, Mülkiye İdadisini bıraktı. O yıllarda yeni açılan ve ilk sivil veteriner yüksekokulu olan Ziraat ve Baytar Mektebine (Tarım ve Veterinerlik Okulu) kaydoldu. ("Mehmet Akif Ersoy". mehmetakifersoy.com. 2 Haziran 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Ekim 2016).

Mehmet Akif Ersoy, yirminci yüzyılın başlarında Türk edebiyatında vatansever şiirin önde gelen temsilcilerinden biridir. Halkın kahramanlık tarihini şiir diliyle yazan şairin şiirlerindeki milli ruh ve hürriyet aşkı Türk ordusunun gücüne güç katmıştır. Evde babası ona Arapça ve Fransızca öğretti ve onu İslam felsefesiyle tanıştırdı. Anılarında şöyle yazar: "O benim hem babam hem de öğretmenim. Bildiklerimi ondan öğrendim" (Fərəcov 2016: 14). Dört yıllık bir okul

olan Baytar Mektebi'nde bakteriyoloji öğretmeni Rıfat Hüsametdin Paşa pozitif bilim sevgisi kazanmasında etkili oldu. (Karabulut, 2012). Okul yıllarında spora büyük ilgi gösterdi; mahalle arkadaşı Kıyıcı Osman Pehlivan'dan güreş öğrendi; başta güreş ve yüzücülük olmak üzere uzun yürüyüş, koşma ve gülle atma yarışlarına katıldı; şiire olan ilgisi okulun son iki yılında yoğunlaştı. Mektebin baytarlık bölümünü 1893 yılında birincilikle bitirdi.

Babasının erken ölümü Mehmed'in cesaretini kırmadı. Veteriner okuluna girer. Mezun olduktan sonra Mahsul Kontrol Dairesi'nde memur olarak çalıştı. 1908'de İstanbul Darülfunu'nun genel edebiyat bölümüne nakledildi ve müdür olarak atandı. Bundan sonra edebiyatla daha çok ilgilenir. Divan edebiyata büyük ilgi gösterir. Avrupa edebiyatı ve kültürü ile ilgilenmekte ve bu kültürün Türkiye'de ilerici yönlerini teşvik etmektedir. "Sıratı-Mustaqim" dergisinin aktif bir katılımcısı olan Mehmed Akif, Türkiye'de meydana gelen devrimci değişimler hakkında makaleler yayınlamaktadır. Milli ve İslami görüşleri kapsayan yazılarıyla ünlüdür.

1913'te resmi hizmetten istifa ettikten sonra, daha yaratıcı oldu ve Mısır, Medine ve Berlin'e seyahat etti. Kurtuluş savaşı sırasında İstanbul'a dönerek Ankara'daki kalabalığa seslenerek halkı birleşmeye çağırdı.

İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilen Mehmet Âkif, 1922 yılında sağlık gerekçesi ile milletvekilliğinden istifa etti. 1923 yılının Mart ayının son günlerinde ortadan kaybolan yakın arkadaşı Trabzon Milletvekili Ali Sükrü'nün Mustafa Kemal'in Muhafız Alayı Kumandanı Topal Osman tarafından öldürüldüğünün anlaşılması üzerine kendine yeni bir yurt bulması gerektiğini hissetti. Bir süredir kendisini Mısır'a davet eden Mısır Hıdivi Abbas Halim Paşa'nın davetine uydu ve böylece kışlarını Mısır'da geçirmeye başladı. Onun ülkeden ayrılışını 1924'te hilâfetin kaldırılması veya 1925 yılında çıkarılan Şapka Kanunu ile açıklayanlar vardır (Hür 2014).

Akif, gitmeden önce Kur'an'ın mealini hazırlamak için Diyanet İşleri Başkanlığı ile anlaşma imzaladı. Kur'an çevirisini yapabilecek tek adam olarak görüldüğünden Kur'an'ı Türkçeye tercüme işine girişmesi için 1908'den itibaren yoğun bir ısrar vardı. Tercüme işine kesinlikle yanaşmayacağı anlaşılınca bir Kur'an meali yazmak hususunda güçlüklerle razı edilmiştir. En ünlü eseri Safahat, 1924 yılında Türkiye'de basıldı. Birkaç sene yazları İstanbul'da, kışları Mısır'da geçiren Mehmet Âkif, 1926 kışından sonra Mısır'dan dönmedi. Kahire yakınlarındaki Hilvan'a yerleşti. Burada adeta inzivaya çekilerek Kur'an meali üzerinde çalışmayı sürdürdü ancak ülkede ulusal din projesinin (Türkçe ezan-ibadet) hayata geçirilme projesini öğrenince kendi çalışmasının bu projede kullanılmasından çekinerek ("Mehmet Akif'in Kur'an'ı Tercüme Meselesi, Tefekkür Dergisi". 24 Kasım 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 24 Nisan2015).1932'de mukaveleyi feshetti. Diyanet İşleri Başkanlığı hem tercüme hem yorumlama işini Elmalılı Hamdi Efendi'ye verdi. Âkif, kendi yazdıklarını dostu Yozgatlı İhsan Efendi'ye teslim etti ve ölür de gelmezse yakmasını nasihat etti (Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası). Mehmet Âkif, Mısır yıllarında Kur'an çevirisinin yanı sıra Türkçe dersleri vermekle meşgul olmuştu. Kahire'deki "Câmiat-ül Mısriyye" adlı üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdi (1925-1936). Mehmet Âkif'e 1 Haziran 1936 tarihi itibarı ile 478 lira 20 kuruş emekli maaşı bağlanmıştır. Bu maaş 1936 yılı Ekim ayından itibaren ödenmeye başlanmış, toplu olarak 2976 lira almıştır. Emekli cüzdanının son sayfasında ise "600 lira borç" ibaresi yazılıdır. Bu borç düştükten sonra ise kalan kısım ailesine verilmiş ve Mehmet Akif bundan iki ay sonra ölmüştür. (İşte Mehmet Akif Ersoy'un emekli maaşı! . istanbulhaber. 29 Aralık 2010).

2. Mehmet Akif Ersoy'un Memurluk Yılları

Okulu bitirdikten hemen sonra Ziraat Bakanlığı'nda (Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti) memur olan Mehmet Âkif, memuriyet hayatını 1893–1913 yılları arasında sürdürdü. Bakanlıktaki ilk görevi

veteriner müfettiş yardımcılığı idi. Görev merkezi İstanbul olsa da, ancak memuriyetinin ilk dört yılında teftiş için Rumeli, Anadolu, Arnavutluk ve Arabistan'da bulundu. Bu sayede halkla yakın temas halinde olma imkânı buldu. Bir seyahati sırasında babasının doğum yeri olan İpek Kasabası'na gidip amcalarıyla tanıştı. 1898 yılında Tophane-i Âmire Veznedarı Mehmet Emin Beyin kızı İsmet Hanım'la olan evliliğinden Cemile, Feride, Suadi, Emin, Tahir adlı çocukları dünyaya geldi.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Mehmed Akif'in de idealidir. Ancak şairin görüşleri İslami değerlerle ilgili olarak Cumhuriyetin kanunlarıyla örtüşmemektedir. İslami değerlere de sıkı sıkıya bağlı olduğundan Cumhuriyetin ilk yıllarında İslami değerlere karşı tavır belirsizliği sebebinden Mısır'a giderek bir süre orada edebiyat öğretmeni olarak çalışır. İstanbul'da rahat hareket etme olanağı kalmadığı dönemde Mehmet Âkif, görevinden azledilmeden az önce oğlu Emin'i yanına alarak Anadolu'ya geçti. Sebilü'r-Reşad'ı Ankara'da çıkarması için Mustafa Kemal Paşa'dan davet gelmişti. TBMM'nin açılışının ertesi günü olan 24 Nisan 1920 günü Ankara'ya vardı. Millî Mücadele'ye şair, hatip, seyyah, gazeteci, siyasetçi olarak katıldı. Ankara'ya varışından bir süre sonra ailesini de yanına aldırdı. Ankara'ya geldiği günlerde, Mustafa Kemal Paşa Konya vali vekiline telgraf göndererek Âkif'in Burdur milletvekili seçilmesini sağlamasını istemişti. Haziran ayında Burdur'dan, temmuz ayında ise Biga'dan mebus seçildiği haberi meclise ulaştı. Âkif, Burdur mebusluğunu tercih etti. Böylece 1920-1923 yılları arasında vekil olarak I. TBMM'de yer aldı. Meclis kayıtlarında adı "Burdur milletvekili ve İslam şairi" olarak geçmektedir (İldeniz, 2006).

Ankara'ya varır varmaz ona verilen ilk görev, Konya Ayaklanması'nı önlemek için halka öğütler vermek üzere Konya'ya gitmekti, büyük gayretine rağmen Konya'da kesin bir sonuca ulaşamadı ve Kastamonu'ya geçti. Halkı, Türk Kurtuluş Savaşı'na destek vermeye teşvik etmek için 1920 yılının Kasım ayında Kastamonu'daki Nasrullah

Camii'nde verdiği ateşli vaaz Diyarbakır'da basıldı ve tüm vilayetlere ve cephelere dağıtıldı.

Âkif, Anadolu'ya geçerken Eşref Edip'e de arkasından gelmesini söylemişti. Eşref Edip, Sebilü'r-Reşad dergisinin klişesini de alıp İstanbul'dan ayrıldı. Son olarak 6 Mayıs 1921 günü derginin 463. sayısını yayımlamışlardı. Akif derginin 464-466. sayılarını Eşref Edip ile beraber Kastamonu'da yayımladı, 464. sayı o kadar ilgi gördü ki birkaç kere basılıp Anadolu'ya ve askere dağıtıldı. 467. sayıdan itibaren yayıma Ankara'da devam ettiler. Derginin etkisi o kadar büyüktü ki, yaydığı yoğun duyguların hâkimiyetindeki Türk halkları etkilenmesinden korkan Rusya, gazetenin ülkeye girişini yasakladı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_%C3%82kif_Ersoy).

1921'de Ankara'da Taceddin Dergâhı'na yerleşen Mehmet Âkif, Burdur milletvekili olarak meclisteki görevine devam etmekteydi. O dönemde Yunanların Ankara'ya ilerleyişi karşısında meclisi Kayseri'ye taşımak için hazırlık vardı. Bunun bir dağılmaya yol açacağını düşünen Mehmet Âkif; Ankara'da kalınmasını, Sakarya'da yeni bir savunma hattı kurulmasını önerince, teklifi tartışılıp kabul edildi.

3. Mehmet Akif Ersoy'un Edebî Hayatı

Mehmet Âkif, edebiyata olan ilgisini şiir yazarak ve edebiyat öğretmenliği yaparak sürdürdü. Resimli Gazete'de, Servet-i Fünûn dergisinde şiirleri ve yazıları yayımlandı. İstanbul'da bulunduğu sırada bakanlıktaki görevinin yanı sıra önce Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebinde (1906) kompozisyon (kitabet-i resmiye), sonra Çiftçilik Makinist Mektebinde (1907) Türkçe dersleri vermek üzere öğretmen olarak atandı.

Mehmet Âkif, şiir yazmaya Baytar Mektebinde öğrenci olduğu yıllarda başladı. Yayımlanan ilk şiiri Kur'an'a Hitap başlığını taşır. 1908'den itibaren aruz ölçüsü kullanarak manzum hikâyeler yazdı. Hikâyelerinde halkın dert ve sıkıntılarını anlattı. Balkan Savaşı yıllarından itibaren destansı şiirler yazmaya başladı. İlk büyük destanı,

"Çanakkale Şehitlerine" başlıklı şiiridir. İkinci büyük destanı ise Bursa'nın işgali üzerine yazdığı "Bülbül" adlı şiiridir. Üçüncü olarak da "İstiklâl Marşı"nı yazarak İstiklâl Savaşı'nı anlatmıştır."Sanat, sanat içindir" görüşüne karşı çıkan Mehmet Âkif, dinî yönü ağırlıkta bir edebiyat tarzı benimsemişti. Edebiyat dili olarak Millî Edebiyat akımına karşı çıkmış ve edebiyatta Batılılaşma konusunda Tevfik Fikret ile çatışmıştır.

Şairin Safahat adı altında toplanan şiirleri 8 kitaptan oluşmuştur. Şair, İstiklâl Marşı'nı Safahat'a koymamıştır. Nedenini ise şöyle açıklar: "Çünkü ben onu milletimin kalbine gömdüm."

Kitap: Safahat (1911)- 44 manzume içerir. Siyasal olaylar, mistik duygular, dünyevi görevlerden bahsedilir.

Kitap: Süleymaniye Kürsüsünde (1912)- Süleymaniye Camii'ne giden iki kişinin söyleşileri ile başlar, kürsüde Seyyah Abdürreşit İbrahim'in konuşurulduğu uzun bir bölümle devam eder.

Kitap: Hakkın Sesleri (1913)- Topluma İslami mesajı yaymaya çalışan on manzumedir.

Kitap: Fatih Kürsüsünde (1914)- Fatih Camii'ne giden iki kişinin söyleşileri ile başlar, vaizin uzun konuşması ile devam eder.

Kitap: Hatıralar (1917)- Âkif'in gezdiği yerdeki izlenimleri ve toplumsal felaketler karşısında Allah'a yakarışını içerir.

Kitap: Asım (1924)- Hocazade ile Köse İmam arasındaki konuşmalar şeklinde tasarlanmış tek parça eserdir.

Kitap: Gölgeler (1933)- 1918-1933 arasında yazılmış 41 adet manzumeyi içerir. Her biri, yazıldıkları dönemin izlerini taşır.

Kitap: Safahat (Toplu Basım) (ilki 1943)- 7 Safahatını bir araya getirir (<https://www.haberturk.com/mehmet-akif-ersoy-kimdir-istiklal-marsi-yazari-mehmet-akif-ersoy-un-hayati-ve-siirleri-3002903>)

3.1. Mehmet Akif Ersoy ve "İstiklal Marşı"

Ünlü şairin "İstiklal Marşı" şiiri ilginç bir tarihe sahiptir. Böylece 1920'lerin sonlarında Maarif Nezareti Türk gazetelerinde İstiklal Marşı

için bir yarışma ilan edilmiştir. Yarışma şartlarına göre kazanan 500 lira nakit ödül alacak. Yarışmaya ilk aşamada gönderilen şiirlerin hiçbiri onaylanmamıştır. Milli Eğitim Bakanı Hamdulla Subhi, Mehmet Akifi yarışmaya katılmaya davet ediyor. Para için şiir yazmadığını söyleyen Ersoy ödeme yapmamak şartıyla yarışmaya katılmayı kabul eder ve "İstiklal Marşı"nı yazar. Şiir, yarışma komisyonu tarafından onaylanır ve Türkiye'nin İstiklal Marşı olarak kabul edilir.

"İstiklal Marşı", insanlara parlak ve muzaffer bir geleceğe olan güvenini aşlamak açısından dikkat çekici bir örnektir.

Arkadaş! Yurduma alçaqları uğratma sakın,

Siper et gövdeni, dursun bu heyasızca akın.

Doğacaqdır sana vad etdiyi günler Hakkın,

Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın. (Fərəcov 2016:

14).

Eser, Türkiye topraklarının büyük bir bölümünün kaybedildiği, Anadolu'daki muharebelerde ülkenin geleceğinin belirlendiği ve şairin güveninin kısa sürede karşılığını aldığı bir dönemde yazılmıştır. Unutulmamalıdır ki Mehmet Akif'in bu şiiri artık Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetlerinin milli marşıdır. Profesör Elman Guliyev araştırmasında vatanın bağımsızlığını isteyen şairin özgürlük düşmanı zalimlerden nefret ettiğini yazıyor. Bağımsızlığı vatan için büyük bir nimet olarak görüyor. Bağımsızlık içinde vatanın çocukları için mutlu bir gelecek görüyor. Türkiye'nin zor zamanlarını yansıtan Mehmed Akif'in şiirlerinde inanç ve umudun yanında bir de umutsuzluk vardır. "Hüsran" şiirinde şairin heyecanı ve kaygısı şöyle ifade edilir:

Çılgılık! Kime, ama ülkenin sahipleri nerede,

Ellerimin üzerinde yatıyordum, sağa baktım, sola baktım.

Çılgılıklımda boğuldum ve nefesimi tuttum,

Bin parça yaptım, şiirime gömdüm ve bıraktım... (Fərəcov 2016:

14).

Şaire göre, ona sahip çıkarsan ülke asla yenilmeyecektir. Memleketin ve milletin zor bir günde meydanda göğüslerini siper eden kahramanları varsa o memleketin işgali mümkün değildir:

Sahibi olmayan bir ülkenin battığı doğrudur.

Sen sahiplenirsen bu ülke batmaz... (Fərəcov 2016: 14).

Mehmet Akif'in eserlerinde ünlü Çanakkale Savaşı da oldukça şiirsel bir dille söylenir. Eserde şair, Avrupalıları askeri saldırganlık avcılarının ön saflarında çağırıyor. Yazar, "Çanakkale Şehitlerine" adlı eserinde kahramanca şehit düşen yiğit Türk askerinin cesaretini ve yenilmezliğini övdü. Bu kahramanlıkta bir neslin değil, nesillerin payı olduğunu belirterek, "Ey şehidin oğlu şehit" sözüyle Türklerin kahramanlık tarihine değinmiştir (Fərəcov 2016: 14). Onun "İstiklal Marşı" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyet Marşı olarak kabul edilmektedir.

Aynı dönemde Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in ricası üzerine arkadaşı Hasan Basri Bey kendisini ulusal marş yarışmasına katılmaya ikna etti. Konulan 500 liralık ödül nedeniyle başlangıçta katılmayı reddettiği bu yarışmaya, o güne kadar gönderilen şiirlerin hiçbiri yeterli bulunmamıştı ve en güzel şiiri Mehmet Âkif'in yazacağı kanısı mecliste hâkimdi. Mehmet Âkif'in yarışmaya katılmayı kabul etmesi üzerine kimi şairler şiirlerini yarışmadan çektiler. Şairin orduya ithaf ettiği İstiklâl Marşı, 17 Şubat günü Sırat-ı Müstakim ve Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlandı. Hamdullah Suphi Bey tarafından mecliste okunup ayakta dinlendikten sonra 12 Mart 1921 Cumartesi günü saat 17.45'te ulusal marş olarak kabul edildi. Âkif, ödül olarak verilen 500 lirayı Hilal-i Ahmer bünyesinde, kadın ve çocuklara iş öğreten ve cepheye elbise diken Dar'ül Mesai vakfına bağışladı. (Koçbay, 2010). Hamdullah Suphi Bey'in gönderdiği mektubun ardından Mehmet Akif Ersoy da şiirini hazırlamış ve jüriye göndermiştir. 26 Şubat 1921 tarihinde gönderilen tüm şiirlerden sadece 7 tanesi seçilmiştir. Bu 7 şiir

içerisinde ise Mehmet Akif Ersoy'un kaleme aldığı şiir seçilmiştir. Yarışmanın son bulması ile İstiklal Marşı ayakta okunmuştur.

O mektup şöyle, "*Pek Aziz ve Muhterem Efendim, İstiklâl Marşı için açılan yarışmaya katılmayışlarındaki sebebin ortadan kaldırılması için pek çok tedbirler vardır. Usta kişiliğinizin istenilen şiiri meydana getirmesi, amacın gerçekleşmesi için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin gerektirdiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu etkili telkin ve heyecan kaynağı aracından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve sevgilerimi arz ve tekrar eylerim*". Hamdullah Suphi Bey'in gönderdiği mektubun ardından Mehmet Akif Ersoy da şiirini hazırlamış ve jüriye göndermiştir. 26 Şubat 1921 tarihinde gönderilen tüm şiirlerden sadece 7 tanesi seçilmiştir. Bu 7 şiir içerisinde ise Mehmet Akif Ersoy'un kaleme aldığı şiir seçilmiştir. Yarışmanın son bulması ile İstiklal Marşı ayakta okunmuştur.

4.AZƏRBAYCAN'DA MEHMET AKİF ERSOY SEVGİSİ

Bildiğimiz gibi, Türkiye'nin istiklal şairi Mehmet Akif Ersoy bütün Türk dünyasında olduğu gibi, Azerbaycan'da çok sevilir ve eserleri herkesin diller ezberidir. S. Gündoğdu "Mehmet Akif Ersoy'un Yaratıcılığında İçtimai Problemlerin Bedii Tecessümü" kitabın ilk sayfalarında Mehmet Akif hakkında şöyle yazmıştır: "*Mehmet Akif Türk gençliğine, vatani canı kadar sevenlere, aydınlara eserleri ile ciddi etki göstermiştir. Buna göre de şairin şöhreti Türkiye sınırlarını aşarak Türk halkları arasında büyük nüfuz kazanmıştır.*" (Abbashanlı Aliyeva., Çerkez Kuliyeva. <https://edebiyat-az.com/?p=18440>).

Prof. Dr. Gövhər Bahşeliyeva Mehmet Akif Ersoy'un azatlığın, özgürlüğün sesi olduğunu dile getirmiştir. M. Akif Ersoy hakkında Türkiye'de yapılan ilk araştırma eseri şairin sağlığında yayınlanmıştır. Bu eser Süleyman Nazif'in "M. Akif – şairin zata ve eserleri hakkında bazı malumat ve tahkikat" eseridir. Örneğin, yazar-şair Orhan Seyfi Orhon'un Mehmet Akif'in hayatı ve eserleri adlanan eseri 1937 yılında İstanbul'da Cumhuriyet matbaasında basılmış, şairi seven okurlara takdim edilmiştir.

2005 yılında Türkiyeli yazar A. Tüylü Mehmet Akif’de Sosyal Problemler adlı eserini Azerbaycan Türkçesine çevirerek Bakı’da yayımlamıştır.

M. Akif hakkında bu değerli eserin Birinci Faslı Edebi-İçtimai Muhit ve Mehmet Akif Ersoy adlanmaktadır. Eser müellifinin fikrince, Mehmet Akif’i daha iyi anlamak için onun yaşadığı döneme gitmek lazımdır. “Şairin hayatı”, “Edebi-içtimai muhiti” başlıkları altında verilen malumatta şairin hayatının en ince detayları ile tanışmış oluyoruz. Şairin annesi, babası yaşamı, ilk eğitimi vs. S. Gündoğdu’nun M. Akif’in yaratıcılığından söz açarken onun eline kalem alıp ilk eserlerini yazmasından konuşmuş ve demiş ki, şair ilk şiirlerini 17 veya 18 yaşlarında kaleme almıştır. Edirne’de baytarlık müfettişi olarak işe başladığında ilk gazellerini yazmıştır. Şairin ölümünden sonra yapılmış araştırmalarda yazılır ki, onun birçok şiirleri Safahat’a salınmamıştır. Araştırmacı S. Gündoğdu’nun yazdıklarından belli oluyor ki, Mehmet Akif ilk şiirlerini yazarken Bağdadi Ruhi’den etkilenmiş, Fars şairleri Sadi ve Hafız’ın, Türk şiirinin önde gelen isimlerinden olan Muallim Naci ve Abdulhak Hamit’in yaratıcılığına özel bir ilgi göstermiş, özel ve dini duyguları ifade eden şiirler yazmıştır. Yazar M. Akif şiirinin halk arasında bu kadar sevilmesini şöyle dile getirmektedir: “M. Akif azim ve metanet sahibi, korku bilmeyen, oldukça mütevazı bir insan idi. Kendisini göze sokmayı bilmezdi, sözü ve ameli aynı idi. Yalanı sevmezdi, yalancılara karşı mücadele ederdi. Onun bu karakterini Safahat eserindeki Asim şiirinde görmekteyiz:

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem,

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım.

-Boğamazsın ki,

Hiç olmazsa yanımdan kovarım... (Abbashanlı Aliyeva., Çerkez

Kuliyeva. <https://edebiyat-az.com/?p=18440>).

S. Gündoğdu yazıyor ki, o zorlu günlerde Mehmet Akif Batıcıları, İslamcıları, Türkçüleri ve bütün aydınları milli birlik uğrunda birleşmeğe çağırıyordu. O günlerde M. Akif Osmanlı'nın acı günlerini kaleme alıyordu. Şair yazıyordu ki, Osmanlı yeni ayrılmış balkan devletlerine mağlup olmuş, o günlerde Rumeli adlanan topraklarda yaşayan binlerce Türk'e soykırım yapılmıştı. O günlerde Vardar nehrinin suları kandan kıpkırmızı idi. Dağlar, taşlar "kırmızı ufukların altında her şey kıpkırmızı idi". O günlerde Sırplar, Hırvatlar camileri hayvan ahırına çevirir, binlerle Müslüman Türkünün imzasını taşıyan şah eseri yok ediyordular. Balkanlardaki dehşete sabredemeyen Mehmet Akif "bu insanlık dramını" yürek ağrısı ile kaleme almıştır. M. Akif hakkındaki kitabın yazarı S. Gündoğdu XX. asrın başlarında Balkanlarda Türklerin başına getirilen bu olayları XX. asrın sonlarında Karabağ'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin başına getirilen olaylarla karşılaştırır. Biz de ona cevap olarak diyoruz ki, her zaman M. Akif'in dediği gibi, Batılıların kışkırtmasıyla başlayan bu olaylar Türklerin faciasıyla sonuçlanmıştır, her dönemde de Batı bu olayları kenardan sakince seyretmiş, müdahale etmemiş, bir kelime de söylememiştir.

M. Akif ise bu olaylara sorumsuz kalmamıştır, yaşasaydı bugün de kalemını kalbinin kanına batırarak ülkesinin ve Türk Dünyasının derdini dünyaya iletirdi. Seriyeye Hanım Çanakkale müjdesini alan M. Akif'in sevincini güzel, anlamlı cümlelerle ifade etmiştir. Yazar der ki: "Çanakkale Destanı" eseri bu savaşta şehit ve gazi olan askerlerin hatırasına yüceltilmiş en büyük abide idi:

-Ey şehit oğlu şehit, isteme benden makber,

Sana iki aguşunu açmış duruyor Peygamber! (Abbashanlı Aliyeva., Çerkez Kuliyeva. <https://edebiyat-az.com/?p=18440>).

S. Gündoğdu şairin İstiklal Marşı'ndan söz açarken şunları söylemektedir: -Bu eserde köke bağlılık, birlik, hem fikir olmak, Türk-İslam maneviyatı, vatan, millet, bayrak sevgisi vardır. Yazar M. Akif'in devletçilik ve devlet idaresi fikirlerini bir başlık altında toplamıştır. Şairin

bu mefhumlar hakkında fikirlerini anlatırken yazar şairin Kur'anı Kerim'deki devletçilik ve devlet idaresi hakkındaki fikirlerine istinat etmiştir. Şair devletten konuşurken devlet başçısının en önemli vazifelerinden olan adaletin yerini bulmasından konuşmaktadır. Gündoğdu yazıyor ki, M. Akif "Asim" mesnevisinde şunları yazmaktadır: "Sadece idarenin başında duran insan dürüst olmamalıdır, etrafındaki insanlardan da bunu talep etmelidir. M. Akif'in fikrinde, devletin temel görevlerinden biri de vatandaşlarının kanuna uygun davranmaları için şartlar yaratması, cemiyete zarar veren şahıslar hakkında gereken hukuki tedbirler görmesidir". (Abbashanlı Aliyeva., Çerkez Kuliyeva. <https://edebiyat-az.com/?p=18440>).

Sonuç

Siroz hastalığına tutulunca hava değişikliği iyi gelir düşüncesiyle önce Lübnan'a, sonra Antakya'ya gitti fakat Mısır'a hasta olarak döndü. 17 Haziran 1936'da tedavi için İstanbul'a döndü. 27 Aralık 1936 tarihinde İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda öldü. Edirnekapı Mezarlığı'na gömüldü. Mezarı iki yıl sonra, üniversiteli gençler tarafından yaptırıldı; 1960'ta yol inşaatı nedeniyle kabri Edirnekapı Şehitliği'ne nakledildi. Mezarı, Süleyman Nazif ve arkadaşı Ahmet Naim Bey'in mezarları arasındadır.

Dünyada yaşayan Türklerin kalbinde Mehmet Akif'e büyük bir sevgi ateşi yakacaktır. Ne kadar ki, Türk Milleti var onun büyük şairi, azatlık mücahidi Mehmet Akif Ersoy da vardır. Artık Mehmet Akif Azerbaycan Türklerinin de evladıdır, o Azerbaycan şairidir. Günümüzde Taceddin Dergâhı'nda kaldığı ev Mehmet Akif Ersoy Müzesi olarak ziyarete açıktır.

KAYNAKÇA

ABBASHANLI ALIYEVA, Tamilla., KULIYEVA ÇERKEZ, Sona.
Azərbaycan türklərinin Mehmet Akif Ersoy sevgisi.
<https://edebiyat-az.com/?p=18440>.

FƏRƏCOV, Savalan (2016). *Türk istiqlalına yön verən şair*. Mədəniyyət qəzeti.- 2 mart.- s. 14.

HÜR, Ayşe (28.12.2014). *İstanbul'da 'aziz', Ankara'da 'mürteci', Mısır'da 'Hristiyan': Mehmet Akif Ersoy*. Radikal gazetesi.

İLDENİZ, Aysun (2012). *Milli Mücadelede Mehmet Akif, Bilim ve Aklın Aydınlığında*, Eğitim Dergisi (5 Ocak), Yıl 7, Sayı 73.

İşte Mehmet Akif Ersoy'un emekli maaşı! istanbulhaber. 29 Aralık 2010.
14 Ekim 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 30 Aralık 2012.

KARABULUT, Mustafa. *"İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyetinin Şiire Yansıması"* (PDF). turkoloji.cu.edu.tr. 12 Mart İstiklâl Marşı'nın Kabulünü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü Konferansı, 12 Mart 2012, Besni Kaymakamlığı. 28 Ekim 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi (PDF). Erişim tarihi: 28 Ekim 2016).

KOÇIBAY, Osman. Mehmet Akif Ersoy ve Burdur, Kocibay.net sitesi". 28 Kasım 2010 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 19 Aralık 2010.

Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi 2001 yılı Haber ve Duyurular Sayfası, Erişim tarihi:16.05.2011>". 26 Nisan 2011 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2011.

Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı ve Şiirleri. Webhatti.com. 30 Aralık 2010 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 19 Aralık 2010.

Mehmet Akif'in Kuran'ı Tercüme Meselesi, Tefekkür Dergisi. 24 Kasım 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 24 Nisan 2015.

TANSEL, Fevziye Abdullah. *Mehmet Akif'in Doğum Yeri Bayramıç midir*. bayramicfm.tr.gg. Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 6, Nisan 1977, Sayı 2. 21 Ocak 2017 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Ekim 2016.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_%C3%82kif_Ersoy.

<https://www.haberturk.com/mehmet-akif-ersoy-kimdir-istiklal-marsi-yazari-mehmet-akif-ersoy-un-hayati-ve-siirleri-3002903>.

**KELİME AYIRICI PROGRAMIN MEHMET AKİF ERSOY’UN
İSTİKLAL MARŞI, ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE VE SEYFİ
BABA ADLI ESERLERİNE UYGULANMASI PROJESİ**

Çağlar AKÇAY*

GİRİŞ

Dil, bir toplumun inançlarını, örf ve adetlerini, değerlerini gelecek nesillere aktaran bir araçtır. Bütün bunları gelecek nesillere aktarırken hangi kelimelere daha çok başvurulduğu önemlidir. Kelimelerin kullanım sıklığı o kelimenin toplum tarafından ne kadar kabul gördüğünü göstermektedir. Bütün dillerde kullanım sıklığı açısından öne çıkan kelimeler vardır. Bu kelimeler dili kullananın eğitim durumu, yaş grubu gibi birçok durumdan etkilenir ve kullanıcılar arasında farklılık gösterir. Kelime sıklığı çalışmaları bir dilde kullanılan kelimelerin kullanım sıklığını ortaya koyan çalışmalardır. Bu sıklıkları belirlemek, araştırmacıların kısa zamanda tek başına yapabilecekleri bir iş değildir. Bu nedenle bilgisayarlı bir Türkçe sıklık çalışması, metin analizlerinde hem süreyi azaltır hem de hataların en aza indirilmesini sağlar. Sonuçlar dijital olarak oluşacağı için elde edilen veriler başka uygulamalar ve araştırmacılar için doğrudan kullanıma hazır olacaktır. Bu tür uygulamalar diğer diller için geliştirilmiş olsa da bu programların Türkçe için kullanılmasında bazı engeller çıkmaktadır. Türkçenin abcsi, sesleri, kuralları ve yapısı diğer dillerden farklıdır. Bundan dolayı yabancı diller için geliştirilmiş uygulamalar Türkçe metinler için kullanıldığı zaman doğru ve tam bir sonuç almak mümkün olamamaktadır.

Kelime sıklığı üzerine yapılmış birçok çalışma olmakla birlikte en ciddi çalışma İlyas GÖZ’ün (2003) «Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğüdür.» Bir milyon kelimelik metne göre hazırlanan çalışmada İlyas GÖK, Türkçenin sözcük sıklığı listesini oluşturup, bilim dünyasına

* Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge Birimi, Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, caglar.akcay@meb.gov.tr

sunmuştur. Kelimeleri bir havuzda toplamış, burada kök haline indirerek sıklık tablosu oluşturmuştur.

Bir metin içerisindeki harf, hece, ek, kelime gibi birimlerin sıklık analizleri; metin ve yazarı hakkında daha detaylı yorumların yapılabilmesine imkân sağlar. Yani metin analizinin daha sağlıklı yapılmasına yardımcı olur. Aynı analiz; bir metin değil de bir metin kümesi üzerinde yapıldığında ise, Türkçenin belirli bir alanına (edebiyat vb.) veya belirli bir zaman dilimine ya da belirli bir yaş grubuna ait özelliklerin incelenmesinde de faydalı olabilir.

Proje liselerinde 9. sınıflarda okutulan bilişim teknolojileri dersinde anlatılan python programlama dilinde Türkiye Türkçesine ait metinlerdeki ses, hece, ek, kelime, cümle ve paragraf sıklıklarını analiz edecek bir uygulamanın geliştirilmesini amaç edindik. Bu amaç doğrultusunda, edebiyat tarihimizde büyük bir ustalıkla ortaya koyduğu manzumeleri, nesirleri ve fikirleriyle önemli bir yere sahip olan Mehmet Akif Ersoy'un kullandığı kelimeler hakkında analiz yapılmaya çalıştık.

Bu çalışma yapılırken Türk edebiyatının önemli bir ismi olan Mehmet Akif Ersoy'u seçmemin nedeni, sanatını toplumun hizmetine adayan, yaşadığı toplumu uyaran, yol gösteren, eğitmeye çalışan bir şair olmasıdır. Metin analizi için onun herkesçe bilinen şiirleri İstiklal Marşı, Çanakkale Şehitleri ve Seyfi Baba şiirleri seçilmiştir.

Geliştirilen Program:

Öncelikle geliştirilen bu program dosya açma, dosya kapama, dosya kaydetme gibi özelliklerini desteklemektedir. Geliştirilen bu uygulamanın temel fonksiyonlar python program kütüphanesinden alınarak yapılmıştır. Bu uygulama "txt" uzantılı dosya tipleri destekleyecek şekilde yapılmıştır Bunun yanında herhangi bir kaynaktan kopyalanan metinlerin de uygulama üzerinde analizi yaptırılabilir (Şekil1).

Şekil 1 Geliştirilen Program Arayüzü

Python ile Programın İnşası

Python kelime sayma uygulaması yaparken öncelikle normal bir string içerisindeki kelimeleri bulmaya odaklanabiliriz. Daha sonra dosyayı açıp içeriğini string olarak alıp aynı işlemi ona da uygulayabiliriz. Bu projeye başlarken dosya içerisindeki kelimeleri bulmayı deneyeceğimiz için program kodlarımız aşağıdaki gibi olacaktır.

```
import os
getFolder = os.path.dirname(os.path.abspath(__file__))
"tamYol/sample.txt"
mainFile = os.path.join(getFolder, 'akif.txt')
file = open(mainFile)
line = file.read()
file.close()
splitWords = line.split()
```

Öncelikle dosyamızı açmak için os paketini uygulamaya ekliyoruz. Böylelikle python kelime sayma programımız için kullanacağımız dosyamızın bulunduğu yolu almış olduk. Burada önemli komut split() bu komuta bir string vereceğiz ki bu string dosyamızdan geliyor. Daha sonra split() methodunu çalıştırdığımızda boşlukları referans olarak her kelimeyi ayrı ayrı kendi içerisinde saklayacaktır.

```
allWords={}
for word in splitWords:
    if word not in allWords:
        allWords[word] = 1
    else:
        allWords[word] += 1
for key in allWords.keys():
    print(key, allWords[key])
```

Yukarıdaki komut yapısındaki for döngüsünün mantığı; liste içerisindeki kelimeleri tek tek almak. Daha sonra bir dizi oluşturup dizinin key'ini kelimeler yapıp değerini de eğer daha önceden listede yoksa 1 daha önceden bulunuyorsa 1 artırmak yapmak. Son olarak kelime sıklığını ve kelimeleri yazdırılm. Böylece python kelime sayma uygulamamız tamamlanmış oluyor.

Sonuç

Akademisyenler program çıktılarını kullanarak; Metinlerin içindeki kelime kullanım sıklığını inceleyebilir, yazar ve şairlerin kelime kullanımında tercih ettiği çeşitliliği görebilirler. Aynı konu üzerinde yoğunlaşmış kelimeler, bize sanatçıların ruh dünyası, nesnelere, kavramları ve dünyayı algılayışı ile ilgili bir kaynak oluşturabilir ve böylece yazar ve şairlerin üslubu ile ilgili çalışmalar yapılabilirler. Öğretmenler program çıktılarını kullanarak; disiplinler arası çalışmalar yaparak Bilişim Teknolojileri dersinde edebiyat eserlerinin kelime sıklık analiz tabloları yapabilirler. Matematik dersi ile bağlantılı çalışmalar yapabilirler.

Çok yakın gelecekte ise bu tür analiz programları kullanarak makine öğrenmesi ile yazarların kelime analizleri yapıp, şu an hayatta olmayan yazar veya şairlerimizin üslubu ile eserler yaratabiliriz. Yarım kalmış tamamlanmamış eserleri yazarın dilinden tamamlayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Doğal Dil İşleme ve Yapay Zeka. (2021, 10 18). Yapay Zeka: <https://www.yapayzekatr.com/2021/01/20/dogal-dil-isleme-nlp-ve-yapay-zeka/> adresinden alındı.
- ERDEM UÇAR, F. M. (2011). Nevşehirli Şair Nedim Uçar'ın Şiirlerinde Kelime Dünyası. 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, (s. 200- 225). Nevşehir.
- KILINÇARSLAN, B. (2019). Orhan Veli'nin Şiirlerinde Kelime Sıklığı Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OKTAY, M., KURT, A., & KARA, M. (2015). TÜRKÇE İÇİN BİR SIKLIK ANALİZİ PROGRAMI. DİL BİLİMİ, DİL BİLGİSİ VE DİL EĞİTİMİ (s. 1227- 1244). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Python'da metin analizi temelleri. (2021, 10 15). Python'da metin analizi temelleri: <https://ichi.pro/tr/python-da-metin-analizi-temelleri-74983729802949> adresinden alındı.
- Türkçe Metin Sıklık Çözümleyicisi. (2021, 10 25). Istanbul University NLP Group: <http://nlp.istanbulc.edu.tr> adresinden alındı.

YER KİMLİĞİ İNŞA ETMEDE “İSTİKLÂL MARŞI” Emre ARACI*

Giriş

Kavram Alanı: Mekân, Yer ve Yer Kimliği

Mekân ve Yer

Mekân, somut ya da soyut düzlemde bir düşünceyi ifade etse de bugün için öne sürülen tezlerde dolaylı bir anlam alanına sahiptir. Bu anlam alanının merkezinde ise hiç şüphesiz insan ve onun etkileşimleri yer almaktadır. Tarih boyunca bir mekâna sahip olma ihtiyacı sırasıyla yer kavramının oluşmasına sonra da manevi bir anlam taşıyan yurt kavramının meydana gelmesine evrilir. Bu doğrultuda mekânın insan karakteri üzerinde doğrudan etkisinin olduğu muhakkaktır. Mekânın bir hafıza ya da duygusal bir alan olmasına sebebiyet veren gücün bireyden topluma geniş bir inceleme alanına sahip olduğu açıktır.

Mekânın bir tür imge olduğu gerçeğinden yola çıkıldığında yer kavramının bu imgenin somutlaştırılması olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim Türk Dil Kurumunun yayımladığı *Güncel Türkçe Sözlük*'te iki kavram birbirinden keskin çizgilerle ayrılmamış ancak yer kavramının ifade ettiği anlam alanı daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmıştır.** İngilizcede her iki kavram farklı değerlendirilmiştir.

“Mekân kavramına ilişkin tartışmalar 1970’ler sonrasında varoluş, yer, hafıza kavramlarını türetmiş; sonrasında da “yer” kavramının öncül bir şekilde tartışılmasına yol açmıştır. Mekân ve yer kavramları irdelendiğinde Türkçede böyle bir kavramsal ayrımın olmadığı oysa İngilizcede “space” ve “place” olarak net bir ayrım dikkati çeker. Mekân ve yer kavramları üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında bazen mekân bazen de yer kavramının ön plana çıkarıldığı ya da yüceltildiği dikkati çeker. Genellikle mimarlar, yazarlar, şairler estetik bir kavram olarak “yer hissi”ni kullanırlar ve onu tanımlamanın bir yolu olarak “yerin kişiliği” terimini kabul ederler.” (Usta 2020: 27)

* Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, emrearaci20@gmail.com

** *Güncel Türkçe Sözlük*'te “mekân” kavramının üç farklı anlamı açıklanırken “yer” kavramında bu sayı on dörde çıkmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. <https://sozluk.gov.tr/>

Yerin bir kişilik kazanması ya da kazandığı tartışmalarının sürdüğü dönemde ruh, his kavramlarının da sürece dâhil olması, tartışmayı çoklu bir zemine oturtmuştur. Heidegger, bu tartışmalarda mekânı matematiksel bir gerçeklik olmasının yanında varoluşsal bir bakışla yorumlar. Ona göre “yer; durağan bir yapı değil, canlı bir mekânizmadır. Bu canlılık, insanın var olma şeklini de ortaya koyar” (Heidegger 2018: 57). “Hayal gücünün kavradığı mekân, geometricinin ölçümüne ve düşüncesine teslim edilmiş kayıtsız bir mekân olarak kalamaz.” (Bachelard 2018: 28) diyen Bachelard da mekândaki bu yaşanmışlığa -yere- dikkati çeker.

Mekân tartışmalarının bir başka boyutu da onun algılanma şeklindedir. Algılanan, tasarlanan, yaşanan olmak üzere üç boyut, bu tartışmalara yön verir. Mekân, benzerlikler ile kendisini var etmeye çalışırken yer, bunu öznel ve özel bir alana indirgeyerek bir tür ortaklaşma alanına çevirir. Bu doğrultuda ortaklıklara göndermelerde bulunarak bir tür bilinç elde etmeye çalışılacaktır. Bu bilincin sahipleri ise doğrudan toplumun kendisidir.

Yer Kimliği

Milletlerin var olma mücadelesi, çoğunlukla üzerinde uzlaşa sağlanan bir toprak parçasının üzerinde gerçekleşir. Bu amaç, zamanla ortak bir bilinci gündeme getirir. Bu bilinç, bir kimlik inşasıdır aynı zamanda. O kimliğe sahip olmak isteyen her bir fert; sadece biyolojik bağı değil, kültürel aidiyeti de önceler. Bu noktada Low ve Altman, yer kimliğinin kültürel temelini 6 kategoride açıklar:

“Aile yoluyla, kuşaklar boyunca aktarılan tarihsel boyut

Yerle, mekânla ilişkide kayıp ya da iradi olmayan ayrılışlar nedeniyle oluşan bağlantılar

Mülkiyet, her türlü edinme ve politik olan yoluyla oluşan ekonomik bağlantılar

Ruhsal veya mitolojik ilişkilerle bağlantılı kozmolojik çerçeve

Dinsel ve/veya seküler çerçeve ve kültürel olaylara katılım yoluyla gerçekleşen bağlantılar

Hikâyeler, söylenceler ve yer adlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan anlatıya dayalı (narrative) çerçeve” (Göregenli 2010: 180-181)

Bu 6 kategori, yere bağlanma sonucunda meydana gelecek semboller dizisinin de temeli olacaktır. İnsanın toplumsal bir varlık olarak kendi kimliğini inşa etme süreci toplumla paralel ilerler. Bu kimliğin oluşmasında en önemli aşama mekânı kuşanacak olan insanın yer gerçekliğine olan inancıdır. Nitekim her bir birey geçmişi ve geleceği birlikte kavrayacak, ortak hedeflerle var olmaya çalışacaktır.

Yer Kimliği Oluşturmada “İstiklâl Marşı”

Milletler, ortaklıklara vurgu yapar. Bu ortaklık dilden kültüre, sembollerden yaşantılara kadar birçok alanı kapsar. Ortaklık duygusu böylece çoklu bir yapı üzerinde yükselir. Yazıldığı dönemin tarihî koşulları düşünüldüğünde *İstiklâl Marşı*'nın da bu unsurları tamamıyla kuşattığı görülebilir. Mekânın bir yurt tasavvuruna dönüşmesi, öne sürülen ortaklığın dirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Toplumsal hafıza, yurt üzerinde bir kimlik kazanarak kendisini var etmiş; şiirin güçlü duygusal tonu bu eserde tüm gücüyle hissettirmeye çalışılmıştır.

Kişinin bir yer kimliği edinmesinde ilk durak, aile etkisiyle gerçekleştirilen ve aktarılan tarihsel boyuttur. Şair, birçok dizede bu tarihselliği tekrarlar. Söz konusu yer, tarih boyunca özgürlüğün hâkim olduğu her yerdir. Tarihselliğin yurt imgesiyle bulunduğu dizelerde “geçmiş” bitmiş bir zaman dilimini değil, canlı bir hafızayı simgeler.

...
Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

...
Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

...
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

...
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

...
Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

...
Şair, bir taraftan özgür bir yurta yaşamının bilincini taşıırken bir taraftan da geçmişi hatırlatarak ortak bir kimliğin hareket noktasını oluşturmaya çalışmıştır. Bu “tek vatan” üzerindeki tüm fertler, bastıkları toprağı tanımalı yani hatırlamalıdır. Ezelden ebede uzanan bir çizgide

millet, toprak parçasını yer hâline getiren amillere sıkı sıkıya bağlanmalıdır ona göre. Türkler, tarih boyunca bir başka toplumun boyunduruğunu kabul etmemiş, bunu da bir ideal olarak benimsemişlerdir. *Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım*, ifadesi geçmiş ve gelecek iddiasını sınırsız bir coğrafya üzerinde temellendirmenin önemli bir göstergesi olmuştur.

Bilinçli bir eyleme dayanmayan “topraktan kopuş ya da ayrılma” yer kimliği oluşturmada ikinci etkindir. İnsan; istemeyerek ayrıldığı ya da ayrılmak zorunda kaldığı toprak parçasını sık sık hatırlar, hatırlamalıdır. Bu hatırlamanın insan belleğindeki karşılığı ise kimi zaman silikleşir. Şair, bu silinmeyi önlemek adına milletine şöyle seslenmiştir:

...

Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

...

“Cennet vatan” olarak tabir edilen yerin dünya karşısındaki üstünlüğü bir kez daha tescil edilmiş olur. Ayrılma ya da kopma; bu hâliyle sonradan hatırlanması gereken bir eylem değil, düşünülmesi dahi istenmeyen bir kural niteliği taşımaktadır. Milletın zorunlu olarak vatanlarından ayrılmalarının henüz gerçekleşmediği bu şiirde yer, sonuç değil; uyarı anlamı taşır. Hatırlama, kaybedilmiş bir vatanın düşüncesi üzerine değil; tarihin farklı dönemlerindeki galibiyet ve mülkiyet duygularını içerir. Hafıza, bu noktada iradi olmayan yolla yurttan ayrılma düşüncesini reddeder.

Mülkiyet, sahip olma durumudur. Dil yoluyla aitlik hissi sahiplik ekleriyle sağlanır. Bu noktada *İstiklâl Marşı*, sahip olma davranışının hemen hemen her kıtada görüldüğü bir yapıdadır. İlk kıtada bayrak, yurdun göklerinde dalgalanan mülkiyet duygusunu karşılar:

...

O benim milletimin yıldızıdır parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

...

Yurt, böylece sadece bir milletin bayrağının dalgalanacağı yer olarak kabul edilir. İlk kıtadaki mülkiyet duygusu, millet idealinin oluşmasında önemli bir başlangıç olarak karşımızdadır. Dördüncü kıtada Batı'nın çelik zırhlı duvarının karşısına imanlı bir göğüs gibi duran sınır boyu yerleştirilmiştir. Tek dişli bir canavara benzetilen Batı medeniyetinin uluması, yüreği imanla dolu olan bu milleti korkutmamalıdır. Bayrak ve iman, yurdu mülk edinmenin en önemli unsurları olarak seçilir. Şair, eserini oluştururken bir yandan ortak hafızanın ürünlerini sembolize ederken bir yandan da bunları yer kimliği oluşturmada bir imkân olarak değerlendirmiştir. Sekizinci kıtada bayrak ve imanlı bir milletin sembolü olarak “ezan” seçilir. Nitekim ezan, hem içeriği hem de şekli itibarıyla ortaklık duygusu oluşturan bir başka unsurdur:

...

*Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

...

Sonsuza kadar yurt olarak düşünülen bu toprak parçasının üzerine İslam hayatının merkezinde yer alan ezanın yerleştirilmesi, mülkiyet oluşturmada sadece toprak parçasının değil, soyut kültürel varlığın da kullanıldığını gösterir.

Ruhsal ve dinî çerçeve, yer kimliğinin oluşturulmasında önemli bir diğer seçenektir. Toplumların millet olma sürecinde kendilerini ait hissettikleri kültürün ya da dinin hassasiyetlerini gözetmeleri muhakkaktır. *İstiklâl Marşı*, ilk kıtasından son kıtasına kadar bunu adım adım işlemiştir. Gücünü duygu birliğinden alan eser “Kahraman Ordumuza” hitabıyla yayımlanır. Bu noktada yurdu savunacak olan ve yine onu koruyacak olan Türk askeridir. Farklı bir noktadan bakıldığında Türk kültüründe her insan asker olarak dünyaya gelir. Böylece toplumun her bir ferdi bu kimliği üzerinde taşır. Eserin yayımlandığı 1921 yılı göz önünde bulundurulduğunda şartların da etkisiyle dinî çerçeve, tamamıyla asker bir millet olan Türklerin dinleri için yerlerini muhafaza ettikleri, etmeleri

gerektiği üzerinedir. Ancak böyle davranıldığında kurtuluş müjdesi verilecektir.

...

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın!

...

Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın...

...

İslam inancına göre Allah yolunda vatanları için savaşılanlar öldüklerinde şehit kabul edilir. Bu noktada toprak altında yatan binlerce kefensiz asker, sıradan bir yere sahip değildir. Yerin cennet olarak algılanmasında bu bakış açısı etkili olmuştur. Nitekim şehit olanlar, cennete gider. Vatanın cennet olarak kabul edilmesi, tamamıyla İslam inancının bir yansımasıdır. Şairin altıncı kıtadaki “Tanı!” ikazı böylece oluşturulacak yer kimliğinin dinî kısmına işarettir.

...

Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatana.

Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı,

Verme dünyaları alsan da bu cennet vatana.

...

Böylece kastedilen yer, (toprak) dünya karşısında “özel, nitelendirilmiş, sahiplenilmiş, adlandırılmış, kabul edilmiş” bir inanç olarak benimsenmiştir. İnsan ve yer arasındaki bu duygusal bağın oluşmasında din, doğrudan bir etkiye sahip olmuştur. Öyle ki “başkası”nın ol(a)madığı bu yerde toprak altındakiler bile bu sevince ortak olacaktır.

“Bu istek gerçekleştiği takdirde hayatta kalanlarla birlikte şehitler, hatta -şayet varsa- onların mezar taşları bile sonsuz sevince kapılıp şükür secdesine kapanacaklardır. Mezar taşları bile canlanacaktır. Akif burada cansız varlıklara beşeri vasıflar yükler. Toprak altındaki şehitler âdeta yeniden hayat bulurlar ve yaralarından kanlı ama sevinç yaşları boşanır. Sevincin etkisi bu kadarla da kalmaz, toprak altındaki naaşları da bu sevince kapılarak mücerret ruhlar hâline dönüşürler.” (Kocakaplan 2011: 55)

Yeri merkeze alarak kültürel bir hafıza oluşturmayı başaran halk anlatıları, kültürel kimliğin oluşturulmasında önemli bir imkândır. Yere bağlı olarak gelişen bu anlatılarda kahramanlar, uğruna mücadele ettikleri ideallerini bir manifesto niteliğinde dile getirirler. Destanlar, bu mücadelelerin anlatıldığı en sembolik sözlü ürünlerdir. Milletlerin hayatlarında önemli gelişmelerin yaşanması, destanların oluşması için ilk adımdır. Bu gelişmelerin bir form şeklini alması ise destan anlatıcılarının edebî zevk ve tutumlarıyla gelişir. Türk milleti; tarih boyunca farklı coğrafyalarda var olma mücadelesi vermiş, bu mücadeleyi de destanlarla pekiştirmiştir. Bu anlatıların merkezinde bağımsızlık arzusu yatar. Herhangi bir nedenle bağımsızlıkları tehlikeye düşen Türkler, hür bir yurt için mücadelelerini bu sözlü ürünlere âdeta nakşetmiştir. Böylece anlatılar, bir tür sözlü tarih vesikası olmaktan çıkarak yurt idealinin ortak hafızası hâlini alacaktır. Epik bir destan özelliği taşıyan *Ergenekon Destanı*, özellikle de Millî Mücadele yıllarında ve sonrasında sık sık gündeme gelir. Destanın izleri bugün iki farklı yazılı kaynaktan sürülebilir.

“Ergenekon Destanı, İslamiyet’ten önceki Türk varlığı, tarihi ve kültürü gibi, ancak on dokuzuncu yüzyılın sonunda milliyetçilik bilincinin uyanmasından, Millî Edebiyat cereyanının başlamasından sonra Türkiye Türklerinin ilgisini çekmiştir. *Şecere-i Türk*, Tanzimat Dönemi’nde Ahmet Vefik Paşa tarafından 1864 yılında Türkiye Türkçesine çevrilir.” (Kaya 2006: 111)

Oğuz Han soyunun bir savaş sonrasında sığındıkları dağı dört yüz yıl sonra eriterek özgürlüklerine ve özellikle de terk etmek zorunda kaldıkları yurtlarına dönüşünü anlatır destan. “Dönüş” imgesi, bu doğrultuda yerin korunmasında büyük bir paya sahiptir. Nitekim Ergenekon’un kendilerine dar geldiği ve özellikle de atalarından duydukları kadarıyla ana yurtlarının daha geniş, daha güzel olduğu bilinciyle hareket edeceklerdir. Bu noktadan bakıldığında “hatırlama, yer kimliği oluşturma, bulunduğu yere kendini ait hissetmeme, bulunduğu

mekâna sığmama” gibi unsurların destanın karakteristik özellikleri olduğu açıktır.

İstiklâl Marşı, yer kimliği oluşturmada halk anlatılarının etkisini Ergenekon Destanı’na telmihte bulunarak gösterir. Eserin üçüncü kıtası, yerin çağrışımlarını hem duygu hem de kimlik vurgusu bakımından tamamlar.

...

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.*

...

Şair, bu kıtaya zamansızlığı -ezeli- vurgulayarak başlar. Tarihsellik vurgusu, geçmişle beraber geleceği de içerir. Türk milleti var olduğu ilk zamanlardan bugüne bağımsız yaşamış, bağımsız yaşayacaktır. Onu bağımsızlığından, yerinden, alıkoyacak kişi olsa olsa aklını yitirmiş bir çılgındır. Kıtanın üçüncü ve dördüncü dizelerinde geniş zaman kipinin kullanılması, bir zaman vurgusunun yanı sıra kararlılığı da içerir. Türkler, nasıl ki bir savaş sonunda Ergenekon adı verilen bölgede kalmışlar ve dağda bir geçit açmayı başarmışlarsa şimdi de kendileri için tayin edilen yere sığmayarak kimliklerini inşa etmeye çalışacaklardır.

Sonuç

Yere ait olma ihtiyacı, biyolojik aidiyetin yanı sıra kültürel unsurların bir aradalığına bağlıdır. Toplumsal bir varlık olan insanın tüm karakteristik özelliklerini bünyesinde barındıran kimlik, yer bilinci ile birleştiğinde yer kimliğini meydana getirir. Bu kimlik, insanın doğuştan getirdiği birtakım özelliklerle pekişerek değişir, gelişir. Aile yoluyla aktarılan tarihsel süreç, yerden kopma ya da ayrılma, mülkiyet, ruhsal çerçeve ve anlatılar; yer kimliğinin kültürel boyutunu oluşturur. Bu özellikler zamanla değişebilir, dönüşebilir hatta kişilere ya da milletlere ait farklı durumların oluşmasına evrilebilir.

Yer kimliğinin oluşturulması edebî bir metin üzerinden takip edilebilir. Bu doğrultuda eser, sanatsal yönünün yanı sıra bilinçli bir inşa

sürecinin öznesi hâline gelir. Marşlar, ülkelerin pek çok ortak noktasını yansıtır. Bireysel aidiyetler, inançlar, yaşantılar ortak bir toprak parçasının üzerinde birleşir. Bu toprak parçası ise sırasıyla mekân, yer, yurt gibi kavramlarla kendini var eder. Bu var oluş süreci, yere sahip olma ve onu koruma ihtiyacıyla âdeta bir manifesto olarak tamamlanır.

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi, *İstiklâl Marşı*'nın kabulü ile somutlaşmıştır. Yer kimliğinin kültürel unsurları, on kıta boyunca farklı dizelerde kendisini göstermiştir. Eser; bağımsızlık, bayrak, vatan kavramlarını “bilinen, belirlenen, tek” bir yer üzerinde tahayyül ederek ortak bir bilinç uyandırmaya çalışır. Bu yer, sınırlı bir yurt algısından çok soyut bir çerçeveye de sahip olmuştur. Eserde kuşaklar arasında aktarılagelen tarihsel boyut, geçmişe dair yaşanmışlıkların tekrarı ile ortaya konmuştur. Bu noktada ezel ve ebet kavramları, bağımsız bir toprak parçasının üzerinde temellendirilmiştir. Böyle bir kimliğe sahip olacak her bir bireyin bulunduğu toprak parçasını tanıması âdeta bir zorunluluk olarak ifade edilmiştir. Topraktan kopmanın bir iradeye dayanmadığı durumlarda hatırlama eylemi bu eserde farklı bir şekilde ele alınmıştır. Bulunulan coğrafyanın terk edilmemesi, terk edilmeyeceği bunda en büyük etkidir. Mülkiyet duygusunun sahiplik ekleriyle sağlandığı eserin neredeyse tamamında ekonomik ilişkiler değil dinî ve millî unsurlar öncelenmiştir. Bayrak, ezan, iman gibi unsurlar bu sahiplenmenin göstergesidir. *İstiklâl Marşı*'nın yer kimliğini oluşturma sürecinde yaşanan dönemin de etkisiyle en çok ruhsal ve dinî çerçeveyi temellendirmeye çalıştığı söylenebilir. Dinî söylem, aynı inancı taşıyan yurttaşların amaçlarını oluşturması bakımından dikkate değerdir. Burada üzerinde dikkatle durulması gereken nokta “cennet” kavramına yüklenen anlamdır. Mekânın yere dönüşme süreci böylelikle dinî bir söyleme dayandırılır. Anlatılara dayandırılan millî kısım ise *Ergenekon Destanı* ile gündeme gelir. Bağımsızlık mücadelesinin yurt özelinde zirveye taşındığı bu anlatıda mücadele kavramı, eserde büyük bir azim ve kararlılıkla ifade edilmiştir.

Milletin bir nesneden hareketle (dağ) algıladığı yer, çağları aşarak günceli yakalamış; ortak bir yer kimliğinin anlatı kısmı böylece tamamlanmıştır.

İstiklâl Marşı, toprak parçasını “yer” hâline getirmede önemli bir adım olmuştur. Bu adım, Türk milleti tarafından kabul görmüş; eser 12 Mart 1921 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin resmî marşı olarak kabul edilmiştir. Yerin bir kimlik kazanma süreci ise böylece tamamlanmıştır.

KAYNAKLAR

BACHELARD, Gaston (2018). *Mekânın Poetikası*, İstanbul: İthaki Yayınları.

GÖREGENLİ, Melek (2010). *Çevre Psikolojisi – İnsan Mekân İlişkileri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

HEİDEGGER, Martin (2018). *Varlık ve Zaman*, İstanbul: Alfa Yayınları.

KAYA, Muharrem (2006). “Ergenekon Destanı’ndan Yararlanan Eserler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, s. 111.

KOCAKAPLAN, İsa (2011). *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

USTA, Gülay (2020). “Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, S. 10, İstanbul, s. 25-30.

ÂŞIKLARIN DİLİNDEN MİLLÎ MÜCADELE

Hilmi SAVUR*

GİRİŞ

Âşık, sazlı sazsız, doğaçlama yoluyla, kalemle veya bu özelliklerin birkaçını birden taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısıdır. Bu söyleme biçimine “âşıklık-âşıklama”, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de “âşıklık geleneği” adı verilmektedir. Anadolu’da âşık adına, 13. yüzyıldan sonra rastlanılmaktadır. Türkçe ışık, Arapça seven ve gönül anlamına gelen “âşık” sözcüğü, önceleri İslâmî şiirler söyleyen şairler tarafından kullanılmaya başlanmış, daha sonra saz şairlerinin hepsi “âşık” adını almışlardır. Anadolu âşıklık geleneğinde saz çalarak şiirler okuyan, halk hikâyeleri anlatan gezgin şairlere âşık adı verilmektedir. Âşıklar kervansaray, panayır, konak, kışla, saray, kahvehane gibi yerlerde kırsal yörelerde köy odalarında, düğünlerde, toplantılarda, derneklerde sazlarıyla usta malı ve doğaçlama şiirler söylemektedirler (Artun 2009: 1). İslamiyetten önceki Ozan-Baksı geleneğinin İslamiyetten sonra tasavvufî düşünce ve yeni yaşama biçimi ile birleşmesinden doğan belirli bir şâir tipini, halk şâirleri, âşık-şâir tip olarak benimsemişlerdir. Maddî veya manevî bir sıkıntı sonunda çoğunlukla kutsal sayılan bir yerde uyku ile uyanıklık arasında görülen rüyada pir elinden içilen bade veya yenilen bir gıda maddesi ile şiir söyleme kabiliyeti yanında saz çalma ve dinî bilgiler öğrenildikten başka, dünya ahiret sevicecek bir sevgili ile karşılaşılır. Halk şairleri gördükleri bu rüya ile olgun bir kişiliğe kavuşurlar. Rüya sonucunda hem tanrı aşkı hem sevgilinin aşkı ile yanarlar, bunun yanında derin bir din bilgisine sahip olurlar. Uyandıkları anda çok kere bir başka âşık tarafından sorguya çekilirler. Bu sorulara saz eşliğinde kusursuz nazımla ve doğru cevaplar vererek, başlarından geçenleri de anlatarak “âşık” olduklarını ispatlarlar ve çevrelerinden saygı görmeye başlamaktadırlar (Günay 1999: 20).

* *Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, savurhilmi2@gmail.com*

Âşıklar, içinde yaşadıkları toplumun bir parçası ve halkın dili, kulağı, gözü, rehberi olarak kabul görmektedirler. Bu sebeple toplumun duygu ve düşünceleri âşıkların eserlerinde anlam bulurlar. Âşıklar, mensubu oldukları toplumun duygu ve düşüncelerini dile getirmenin yanı sıra birçok konuda ışık tutup, yol gösterirler. Âşıklar, halkla ilgili olan her konuyu şiirlerinde işlemekte; beğendikleri şeyleri övmekte, olumsuz gördükleri, beğenmedikleri konuları da olumsuz bir bakış açısıyla eleştirmektedirler (Kayabaşı 2018: 11). Kürşat İhtilali'yle başlayıp Millî Mücadele'ye kadar uzanan süreçte Türk milletinin konu işgal ve bağımsızlık olduğunda tavrını ortaya koyduğu ve milletin bağımsızlığı için neler yaptığını ve neler yapabileceğini edebiyatta, tarih sahnesinde görmek mümkündür. Türk milletinin önemli dönüm noktalarından biri olan millî mücadele ve Kurtuluş Savaşı dönemi de âşıklar gözünden görünmüş ve kendi dillerinden yine halka sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

Âşık Erozan'ın "Yirmi Dokuz Ekim'de Kurduk Cumhuriyeti" adlı şiirinde işgal dönemi, Erzurum ve Sivas kongre dönemleri, dönem içerisinde bölgelerde efsaneleşen Sütçü İmam, Kara Fatma, Yörük Efe, Şahin Bey ve dönemin önemli şâirlerinden biri olan Mehmet Akif Ersoy şöyle aktarılmaktadır:

*"Saldırmıştı yurduma altı azgın canavar
Rus, İtalya, Fransa, Yunan, İngiliz, Bulgar
...
Erzurum'da, Sivas'ta istişare kurarak,
Bütün Anadolu'ya yayıldık bayrak, bayrak
Türk canını verir de vermez bir karış toprak.
...
Ege'de Yörük Efe, Maraş'ta Sütçü İmam,
Antep'te Şahin gibi daha nice kahraman,
Hele Kara Fatma'mız ne yamandı ne yaman
...*

*Mehmet Akif minberde, kürsüde coşuyordu,
Dinleyen genç, ihtiyar cepheye koşuyordu,
Türk kadını sırtında top, mermi taşıyordu.*
(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 3-4)

Âşık Ali Gürbüz'ün "Ellinci Yıl Şiiri"nde Amasya Tamimi, Sivas ve Erzurum kongrelerine atıf yapılırken Kurtuluş Savaşı sırası ve sonrasını da şiirine aktarmıştır:

*"Amasya'dan sonra Sivas,
Dadaşlarla yaptın temas,
Senin için ne yazsak az,
Nasıl unuturuz Ata'm*

*Önderlik yaptın millete,
Kavuşturdun hürriyete,
Yurdu çevirdin cennete,
Nasıl unuturuz Ata'm."*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 28).

Behçet Mahir'in "Atatürk ve Cumhuriyet" adlı şiirinde İzmir'in kurtuluşuna şöyle atıf yapmaktadır:

*"Evvelâ İzmir'e diktin sancağı,
Kurtardın düşmandan hastayı, sağı,
Asıldı şerefli Türk'ün bayrağı.*

*Ne kadar medhetsem yakışır medhin,
Ebedî yaşasın Cumhuriyetin."*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 38).

Gönüllü Coşkun, "Sen Atam" şiirinde İzmir'in işgali, Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongrelerine, Kuvayı milliye mücadelesine ve düzenli ordunun kuruluşuna atıfta bulunmaktadır:

*"İzmirlin işgalde ağlarken yasta,
Samsun'dan başladın güne sen Ata'm.*

*Amasya, Erzurum, sonra Sivas'ta,
Hiç korkmadan geçtin öne sen Ata'm.*

*Kuvayı millie düşmanı yordu,
Peşi sıra kurdun düzenli ordu,
Ya istiklâl ya da öl diye yurdu,
Çevirdin en doğru yöne sen Ata'm.”*
(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 41).

Âşık Olgun'un "Bu Cumhuriyet" adlı şiirinde Kuvâ-yi Milliye'ye atıf yapmaktadır:

*“Her yörede milis kuvvet kuruldu,
Vatansever silahına sarıldı,
Kars'ta ve Maraş'ta savaş verildi,
Kırarak kuruldu bu Cumhuriyet”*
(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 44).

Âşık Eminî'nin "Atatürk ve Cumhuriyet" adlı şiirinde Cumhuriyet'in kuruluşu şöyle aktarılmaktadır:

*“Mermi sardı Kara Fatma sırtına,
Bağrı yanık hiç bakmadı ardına,
Annelerin simgesidir yurduna,
Dullarıyla Cumhuriyet kurdular,*

*Hiç Anadolu'm etmedi kusur,
Tabanları yarık, elleri nasır,
Evinde bulunan bir iki hasır,
Çullarıyla Cumhuriyet kurdular.”*
(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 51).

Âşık Kul Gazi'nin "Cumhuriyet" adlı şiirinde millî mücadele döneminin kült isimleri şöyle anılmaktadır:

*“Tahsin'ler, Fatma'lar, Sütçü İmam'lar,
Cumhuriyet için o kahramanlar,*

*Neler çekti, anlatılsın o anlar,
Dilin Cumhuriyet söze yakışır.”*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 65).

Âşık Haydar Aslan'ın “Kutlu Cumhuriyet” adlı şiirinde Kurtuluş Savaşı döneminin önemli cephelerinden biri olan Tınaztepe, Dumlupınar ve Kocatepe şöyle aktarılmaktadır:

*“Dumlupınar, Tınaztepe,
Afyon'da biz girdik harbe,
Sandıklı'da Kocatepe,
Cumhuriyet kutlu olsun.”*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 106).

Sağlamî'nin “Cumhuriyet” adlı şiirinde kongreler dönemine ve cumhuriyetin kuruluşunu şöyle anlatmaktadır:

*“Vardı Erzurum'a kongreler kurdu,
Seslendi millete halkı uyardı,
Silah, top, tüfek yok, dağılmış ordu,
Kolay mı kazandık Cumhuriyeti.*

*Yediden yetmişe bir oldu millet,
İşgallere karşı oluştu bir set,
Yokluklar içinde kuruldu devlet,
Kolay mı kazandık Cumhuriyeti.”*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 138).

Kayhanî'nin “Cumhuriyet” adlı şiirinde Sivas ve Erzurum kongreleri şöyle anılmaktadır:

*“Sivas'ında atıldı senin yüce temelini,
Erzurum'da işlendi irfan ile emelin,
Gençliğe emaneti ulu önder Kemal'in
İlelebet kıymetin bilecek Cumhuriyet.”*

(Sakaoğlu, Karadavut 1998: 177).

Âşık Şeref Taşlıova'nın "Cumhuriyet Getirdi" adlı şiirinde kongreler dönemi Mustafa Kemal Atatürk'le beraber aktarılmaktadır:

*"Gazi Paşa dert dinledi, görüştü,
Samsun, Sivas, Erzurum'u dolaştı,
Kongreler kurdu, fikir soruştu.
Bu kuvveti Cumhuriyet getirdi."
(Sakaoglu, Karadavut 1998: 208).*

Âşık Müslüm Dalkılıç, şiirinin içerisinde Conkbayır'ı, Sakarya'yı Mustafa Kemal Atatürk ile beraber anmaktadır:

*"Conkbayır'da yollarını bağladın.
Sakarya'da kurtuluşu sağladın.
Aktın Akdeniz'e başka çağladın.
İlkelerin tek kurtuluş Atatürk
Kurtuluşun meş'alesin yakansın.
Mazlum uluslara ışık tutansın.
İşgalciyi Akdeniz'e dökensin.
İlkelerin tek kurtuluş Atatürk."
(Kızıltepe 2008: 38).*

Âşık Müslüm Dalkılıç şiiri içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongrelerini ve yeni Türk devletinin kuruluş sürecini sırasıyla şiirinin içerisinde konu etmiştir:

*"Bulutları yarıdık doğduk Samsun'dan.
Bir arslan kükredik o Amasya'dan.
Akın akın Erzurum'dan, Sivas'tan,
Kurtuluş ağını örenlerdeniz."
(Kızıltepe 2008: 95).*

Âşık Kul Hamit Koca şiiri içerisinde sırasıyla Kurtuluş Savaşı ve millî mücadele dönemini konu edinmektedir:

*"O zaman atamız Samsun'a vardı
Toplayıp ulusun bir nutuk verdi*

*Sağ kalandan teşkil eyledi ordu
Düşman tarafından gülüşülmüştü*

*Atamız yürüyün evlatlar deyip
Esarete girmek Türklere ayıp
Düşmanlar aklını eyledi kayıp
Allah Allah deyip girişilmiştir
Seher vakti başlarına çöktüdü
Türk süngüsü döşlerine dikildi
Kaçan kâfir Akdeniz'e döküldü
Hersile arkadan erişilmiştir.”*

(Oğuz 2011: 203-204).

Âşık Abdülkadir Güler şiiri içerisinde Atatürk'ün Ankara'ya ilk geldiğinde beraber bulunduğu heyetle Hacı Bayram-ı Veli'nin türbesine gidip dua ettiğini aktarmaktadır:

*“Koca meclis toplandı saygıyla mekânında
Atatürk dua etti buluştu dergâhında
Seymenler diz çökerek hürmetle makamında
Yazılmayan destandır Hacı Bayram-ı Veli”*

(Demirel 2013: 101).

Âşık Abdülkadir Güler şiiri içerisinde Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanlarından Kâzım Karabekir, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Mustafa Kemal Atatürk'ü anarken bunun yanında yine dönemin önemli şâirlerinden Namık Kemal, Mehmet Akif Ersoy ve Mehmet Emin Yurdakul'u da anmaktadır:

*“Atatürk'le İnönü, Karabekir'le Çakmak,
Tarihte altın tuğra, şu maziye bir sor bak
Hani Namık Kemal'i, nerde Mehmet Akif'i?
Mehmet Emin Yurdakul, bu vatanın şairi”*

(Demirel 2013: 312).

Millî mücadele döneminde işgaller sırasında Mardin yöresi halkı milis kuvvetler oluşturup Mardin'in işgal edilmesini önlemiştir. Âşık Abdülkadir Güler bu durumu şiirinde işlemektedir:

*“Millî Mücadele’de adın var senin
Dünya tarihinde yâdın var senin
Mahalli mutfakta tadın var senin
Meryem Ana bakar Göllü Mardin’in”*

(Demirel 2013: 188).

Âşık Cinasî “Kurtuluş Destanı” adlı şiirinde istiklâl mücadelesini işlemektedir:

*“Çevrildi düşmanla yurdun dört yanı,
Duyduk ki bölmüşler anavatanı,
Dedik yükselecek Türklüğün şanı,
Kanımızı sere sere kurtardık.”*

(Kulukisa 2014: 41).

Âşık Veysel, “19 Mayıs’ta Parlayan Zafer” adlı şiirinde Kurtuluş Savaşı dönemini ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Samsun’a çıkışını anmaktadır:

*“19 Mayıs’ta parlayan zafer
İptida Samsun’a bastı ayağı
Ne mutlu Samsun’a zafer kapısı
Her an için hatırlatırız bu çağı”*

(Karaçağıl 2019: 39).

Âşık Veysel, şiirine devam ederken Atatürk’ün Samsun’dan sonra Erzurum ve Sivas kongrelerini düzenlediğini, bu süreçte millete bağımsızlık ruhunu tekrardan aşıladığını ve Ankara’da bir merkez kurarak savaşı yönettiğini şöyle aktarmaktadır:

*“Tokat’tan Sivas’tan doğru Erzurum
Kurdu kongreyi düzeldi durum
Yollardan geçerek aynı yıldırım
Şanlı Ankara’ya kurdu otağı”*

*Yürüdü cepheye el birliğiyle
İnançlı imanlı bir varlık ile
Yanında binlerce kurbanlık ile
Süpürdü düşmanı bastı dayağı
Haykırdı orduya “Yürümek gerek”
“Zafer bizim haydi yürü “diyerek
Akdeniz’den Trakya’dan geçerek
Hudutlara çaktı şanlı bayrağı
(Karaçağl 2019: 40).*

Sivas’ın Şarkışla köyünde doğan Âşık Veysel Sivas’ı ziyaret ettiği esnada Sivas’ın Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde kongrelerle bağımsızlık ruhuyla önemli bir rol oynadığını ilk kongrenin Sivas’ta yapılması ve burada cumhuriyet rejimine karar verilmesine şiirinde değinmektedir:

*“Ziyaret eyledim koca Sivas’ı
Silindi gönlümün kalmadı pası
Durmayıp çalışır der atölyesi
Gittikçe artıyor şanı Sivas’ın
İptida kongre kuruldu burda
Cumhur(i)yete kadar verildi burda
Bulanık fikirler verildi burda
Yayıldı aleme ünü Sivas’ın”
(Karaçağl 2019: 74).*

Kurtuluş Savaşı’na giden süreçte önemli savaşları Âşık Cemal Hakiroğlu şiiri içerisinde işlemektedir:

*“Çanakkale Dumlupınar Sakarya
Bütün şehitlerle yüce Ata’ya
Dünyaya ders verdi düşmanı zaya
Dur yolcu geçilmez Çanakkale’den
(Şirin 2019: 76).*

Âşık Rüstem Alyansoğlu şiiri içerisinde Kurtuluş Savaşı döneminde Türk ordusunun başarılı savaşlarını ve millî kimliğimizi yansıtan Mehmet Akif Ersoy'un yazdığı İstiklal Marşı'nı anmaktadır:

*“Dimdik bir alınla eğilmez başı,
Bütün dudaklarda İstiklal Marşı,
İnönü, Sakarya, Cihan Savaşı,
Kılıncım, kalkanım, kolum Atatürk.”*

(Alpkan 2019: 100).

Yine aynı âşığımız İzmir'in kurtuluşunu, Sakarya'ya, Dumlupınar'ı, Afyonkarahisar'ı bir şiirinde anmaktadır:

*“İzmir'le Sakarya Dumlupınar'da,
Girmişler cepheye tipide karda,
Dedem dedi Afyonkarahisar'da,
Bir kral zincire vurulmuş duydum.”*

(Alpkan 2019: 130).

Âşık Rüstem Alyansoğlu, Kars'ın düşman işgalinden kurtuluşunu şiirinde atıf yapmaktadır:

*“Kurtuluş bayramın kutlarınız candan,
Edep bizim, erkân bizim, yol bizim.
Kars'ın kurtuluşu ne güzel bayram,
Mekân bizim, ulus bizim, el bizim.”*

(Alpkan 2019:108).

Âşık Aliboğlu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Sakarya Meydan Savaşı'nı şiiri içerisinde aktarmaktadır:

*“Ulu Önder gürlledi “boğacağız düşmanı”,
Sakarya onlar için yazdı ölüm fermanı
Kesildi süngümüzle dizlerinin dermanı
Zaferlerle süsledi tarihi Türk'ün adı”*

(Yüksel 2019: 23-24).

Âşık Aliboğlu, Türk tarihinin önemli tarihlerini anımsatmak amacıyla şiiri içerisinde telmih sanatından yararlanmıştır. 30 Ağustos, 29

Ekim, 9 Eylül. Bunun yanında Erzurum Kongresi, İzmir'in kurtuluşu, Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk'ün "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emrini de şiirinin içerisine eklemiştir:

"Türk'ün büyük Ata'sı Erzurum'da göründü.

Ne tahta gönül verdi, ne sultana iltifat,

Kurmuştu ulusunun sinesinde saltanat.

Unutmak elde midir? Tarihi büyük emri,

"Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri".

30 Ağustos çizdi, düşmanın kaderini,

9 Eylül kutladı, Kurtuluş zaferini.

gehit kanı suladı, her karış toprağımı.

29 Ekim'de Atatürk'üm seslendi,

Yönetim şeklimize cumhuriyettir dedi."

(Yüksel 2019: 137).

SONUÇ

Âşıklar, yaşadıkları toplumun bir parçası ve aynası rolündedirler. Toplumun acısını, sevincini âşıkların sazında ve sözünde görmek mümkündür. Âşıklar, toplum için önem atfeden savaşları, mücadeleleri, millî kültürünü yansıtan örf ve âdetlerini şiirlerinde yansıtmaktadırlar. İncelenen yazılı dokümanlarda âşıkların birçoğunun Türk milletinin önemli savaşlarını ve tarihlerini andıkları tespit edilmiştir. Millî mücadele döneminin bölgesel kahramanları olan; Kara Fatma, Şahin Bey, Sütçü İmam, Yörük Efe gibi isimleri şiirlerinde andıkları görülmektedir. Millî Mücadele döneminin önem atfeden kongreleri; Erzurum, Sivas, Amasya Tamimi birçok âşığın şiirinde yer edindiği tespit edilmiştir. İzmir'in kurtuluşu, Kars'ın kurtuluşu, farklı âşıklarımız tarafından aktarılmaktadır. Millî Mücadele döneminin önemli komutanları; Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir'i âşıklarımız şiirlerinde anmaktadırlar. Âşıklarımız millî mücadelenin cephe kısmında yer alan önemli cepheleri de saygıyla andıkları tespit edilmiştir. Dönemin önemli

şâirleri Namık Kemal, Mehmet Emin Yurdakul ve Mehmet Akif Ersoy âşıklarımızın şiirlerinde yer aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Artun, Erman (2009). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Demirel, Mehtap (2013). *Aydın'da Âşıklık Geleneğinin Bir Temsilcisi: Abdülkadir Güler Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günay, Umay (1999). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaçağlı, Abdullah (2019). *Âşık Veysel'in Şiirlerinin Vatan, Millet, Din, Bayrak Kavramları Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Kayabaşı, Rabia Gökçen (2018). *Saza Vuran Sözler Yirminci Yüzyıl Âşıklarının Toplum Kişi Kurum ve Olaylara Eleştirel Bakışı*, Konya: Kömen Yayınları.

Kızıltepe, Bekir (2006). *Âşık Müslüm Dalkılıç'ın Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kolukısa, Hamza (2014). *Âşık Cinasi'nin Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Oğuz, Bünyamin (2011). *Âşık Kul Hamit Koca Sanatı, Şiirleri, Hikâyeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.

Sakaoğlu, Saim, Karadavut, Zekeriya (1998). *Âşıkların Diliyle Cumhuriyet*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şirin, Zübeyde (2019). *Âşık Cemal Hakiroğlu'nun Hayatı, Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Yüksel, Ebru (2019). *Âşık Aliboğlu Hayatı ve Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

MEHMET AKİF ERSOY’UN HAYATININ OYUNLAŞTIRMA YÖNTEMİYLE İNGİLİZCE DERSLERİNDE ÖĞRETİLMESİ

Latife ÇERİ*

GİRİŞ

Öğrencilerin eğitim süreçlerine aktif katılımları sayesinde kalıcı öğrenme sağlanabilir. Eğitim sürecinde öğrencilerin aktif katılımı için kullanılan en önemli yollardan biri de oyundur. Öğrencilerin zevkle ve eğlenceyle gerçekleştirdiği etkinliklerin eğitim sürecine yerleştirmek daha kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlar (Chateau 1979: 126).

Oyunlar, öğrencilerin dil öğrenme süreçlerinde bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda birçok avantaj sağlamaktadır. Oyunlar sayesinde öğrenciler dil öğrenirken zorlukları fark edemez ve öğrencilerin eğlenceli bir şekilde hedef dili öğrenmelerine yardımcı olur. Öğrenme süreçlerinde oyunların; öğrencilerde merak duygusu uyandırdığı, öğrenmeye karşı gelişen stres ve kaygı düzeyini en aza indirdiği, kendi duygu ve düşüncelerini daha rahat ve özgürce ifade edebileceği ortamlar sağladığı ifade edilmektedir (Lee ve Hammer 2021: 146, Gozcu ve et al 2016: 126).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Türk Dil Kurumu sözlüğü oyunu; “Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak ifade etmektedir (TDK 2021). Johan Huizinga ise “İnsanoğlunun tarihi kadar eski olan tek şey: Oyun” oyununun insanlık tarihi kadar eskilere dayandığını ortaya koymuştur. Teknolojik gelişmelerle beraber değişen oyun çağımız gençlerinin de vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş. Her geçen gün dijital oyunların popüleritesi yadsınamayacak kadar büyümüştür. Günümüzde yapılan bir alan yazı çalışmasında dijital oyun oynayan gençlerin %95’in üzerinde ve ayda ortalama 12 saat oyun oynamakta olduğu hatta bu oyuncuların %58 erkek, %42 bayan oyunculardan

* İngilizce Öğretmeni, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge Birimi, latife.ceri@gmail.com

oluştugu ve yaş ortalamasının 37 ortaya konulmuştur (Bozkurt 2014: 149).

Oyun ve oyunla öğrenme de çok uzun süredir eğitimde kullanılan bir yöntemdir bunun başlıca sebebi gerçek hayata göre daha risksizdir ve hatayı oyunla daha kolay yapabilir olması ve öğrencinin rahat bir şekilde ilerleyebilmesindedir. Çocukların içinde yer alan merak duygusunun ve yaratıcılıklarının ortaya çıkarılması oyunlar sayesinde daha kolay olduğu ortaya konulmaktadır.

Türkçede tek bir kavram olarak adlandırılan oyun İngilizce de iki farklı şekilde ifade edilmekte ve birbirinden farklı özelliklere sahip olmaktadır.

Play kavramı amaçsız bir oyun oynamayı karşılarken, Game de ise içerisinde belirli bir kural veya kuralları olan, en az bir mekânikle çerçevelenen ve amaç içeren bir kavramı ifade etmektedir. Buna örnek verecek olursak çocukların oynadığı seksek oyunu, belirli bir amaç (sırayla sayıları tamamlamak) içermekte, kurallar (çizgilere basmamak, taşı doğru kareye atmak), mekânîk (zıplayarak ilerlemek, taş atmak), oyun tamamlandığında kazanma veya kaybetme durumu, süreç boyunca hem mücadele etme hem de eğlence yer almaktadır. Buna karşın, çocukların oynadığı oyun hamuru, kumdan kale veya evcilik birer ‘Play’ olarak ifade edilmektedir. 2021 TÜBİTAK 4005 Tasarımcı Öğretmen projesinde, Dr. Yavuz Samur tarafından hazırlanan çerçeve bize bu konu da net bir bilgi vermektedir (Tablo 1) (Samur 2021).

Tablo 1: Oyun ve oyunun özellikleri

	Play (oyun)	Game (oyun)	Eğitsel Oyun (Gamification)	Oyunlaştırma (Gamification)
Kural	YOK	VAR	VAR	VAR
Oyun Element (leri)	YOK	VAR	VAR	VAR
Oyun Mekânîği	VAR	VAR	VAR	YOK
Eğitsel İçerik	?	?	VAR	?

Bizlerin eğitimde kullandığı eğitsel oyunlarda ise kural(lar), oyun element(leri), oyun mekânîğinin yanı sıra eğitsel içeriklerde yer almaktadır. Eğitsel oyunların amacı; öğrencinin derse olan ilgisini, motivasyonunu artırmak ve dikkat sürelerini yükseltmek, eğlenceli bir öğrenme ortamı oluşturmak, akış hissi yaşatmak, motive etmek, öğrenenlerin öğrenme ortamına bağlılığını artırmak ve öğrenimi destekleyerek başarıyı yükseltmeyi hedeflemektedir.

İngilizce dil öğretiminde kullanılacak oyun seçiminde ise dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Seçilen oyunlar; öğrencilerin öğrenme motivasyonunu sağlamalı, öğrenmeye olan ilgilerini çekmeli, öğrencinin eğitim gördüğü öğretim programının içeriği ile uyum içinde olmalı, öğrencilerin yaş seviyelerine uygun ve dil becerilerini (konuşma-yazma-dinleme- okuma) birbiri ile bütünleştirerek otantik dil olmalıdır. Bunun yanı sıra sınıfın büyüklüğü de dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Ayrıca oyunun amacı ve kuralları öğrencilere dikkatli bir şekilde açıklanmalı ve gerektiğinde ana dilde ifade edilmelidir (Prasad 2003).

PROJE HAKKINDA

2012-2013 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle yürürlüğe giren 4+4+4 eğitim sistemiyle İngilizce eğitimi 2.sınıftan itibaren verilmeye başlanmıştır (Bayyurt 2012: 120). Bu çalışmada temel eğitim 7. sınıf İngilizce dersinde uygulanması üzerine tasarlanmıştır.

İngilizce dil öğretim sürecinde Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (Common European Framework of Reference for Languages-CEFR) ilkeleri esasında iletişimsel ve eylem odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu çerçeveyi esas olan bir yaklaşımla Mehmet Akif Ersoy'un hayatını içeren bir kaçış oyunu planlanmıştır.

Hazırlanan bu projedeki amaç, ulusal marşımızı yazan ve vatan şairi olarak adlandırılan Mehmet Akif Ersoy'un hayatını disiplinler arası yaklaşımla İngilizce dersinde eğitsel oyunla öğrencilerimizin daha yakından tanımalarını hedeflemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB),

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından hazırlanan yıllık planlar çerçevesinde ortaokul 7. sınıf İngilizce dersinde ‘Biographies’ adlı tema bulunmaktadır. Bu temada öğrencilerimizin geçmişte yaşamış dünyaca ünlü kişilerin hayatlarını, yapmış oldukları çalışmaları daha yakından öğrenmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca bu ünite de öğrencilerimiz ilk kez geçmiş zaman olarak adlandırılan ‘Simple Past Tense’ dil bilgisi kuralı ile karşılaşmaktadır ve bu ünite de fiillerin ikinci halleri, düzenli fiil, düzensiz fiil, olumlu-olumsuz ve soru cümlelerindeki kullanımları derken kafa karışıklığıyla karşı karşıya gelmektedirler. Bunun yanı sıra İngilizce derslerinde okuduğunu anlama metinleri de öğrencilerimiz tarafından sevilen bir bölüm değildir çünkü karşılıklarına bilmedikleri birçok yabancı kelime çıkmakta buda öğrencilerimizin metin okuma aktivitelerine aktif katılımı azalmasına sebep olmaktadır. Karşılaşılan tüm bu ve buna benzer problemleri azaltmak ve kendi kültür öğelerimizden olan Mehmet Akif Ersoy’u daha yakından tanımasını amacıyla tasarlanmış bir eğitsel oyundur. Ayrıca hazırlanan bu oyunla, hedeflenen kazanım bilgi düzeyinden beceri düzeyine çıkarmayı amaçlamaktadır.

Kaçış oyunu nedir, nasıl tasarlanır ve eğitime nasıl entegre edilmiştir üzerine yaptığım araştırmada ilk kaçış oyununun-Behind Closed Doors-adında 1988 yılında John Wilson tarafından dijital ortamda yayınlandığı çıkmıştır. Hatta 2020 yılında da John Wilson -Behind Closed Doors-Pandemic isimli bir kaçış oyunu da pandemi sürecinde tasarlanmıştır. 2007 yılından itibaren de dijital ortamdan sıyrılıp fiziksel kaçış oyunu Takao Kata tarafından tasarlanmıştır.2015 yılından itibaren de eğitime entegre edilmeye başlanmıştır. Bize bu konuda hazırlanmış önemli bir web portalı olarak <https://www.breakoutedu.com/> sitesi karşımıza çıkmaktadır.

Peki kaçış oyunu nasıl tasarlanır sorusuna cevap bulmak gerekirse kaçış oyunu tasarlama da ilk basamak temayı belirlemekle başlar ardından öğrencilerin hangi becerilerini test etmek istediğimiz

belirlenir. Soracağınız sorular ve gizemler kaç tane olacak bunun kararını veririz. Son olarak ta süreç tamamlandığında büyük ödülün ne olacağına karar verilir ve bu genellikle öğrenciler için sözlüde +10 puan olabileceği gibi, sınıfta hep beraber bir sinema günü de olabilir.

Temamızı belirleyip sorularınızı hazırladıktan sonra hikâye kurgusunu oluşturup test edilecek soruları uygun, eğlenceli ve inandırıcı bir şekilde yerleştiririz. Çözülen her sorudan sonra öğrencilerimize pul, jeton veya rozet verebiliriz bu vermiş olduğunuz oyun elementlerini ilerde diğer İngilizce derslerimizde de kullanabileceklerini ifade edebiliriz veya oyun esnasında herhangi bir soruda zorlandıklarında grup dışında yer alan arkadaşlarına veya öğretmenlerine yardım almak amaçlı soru sormaları için kullanabilecekleri ifadesinde de bulunabiliriz.

Bende bunlar çerçevesinde Google Forms kullanarak dijital hem de Canva kullanarak fiziksel Mehmet Akif Ersoy Temalı Türkçe ve İngilizce de iki farklı kaçış oyunu tasarladım. Hazırlanan oyunların tüm içerikleri aşağıda verdiğim QR kodların içerisinde yer almaktadır.

Resim 1: Türkçe kaçış oyunu

Resim 2: İngilizce dijital kaçış oyunu

BEKLENEN SONUÇLAR

Öğrencilerin buldukları yaşları itibariyle ve dijital yerliler olarak adlandırılmasından dolayı teknoloji entegreli bir derse katılımın daha yüksek olacağına inanılmaktadır ve bu sayede öğrencilerin bilgi iletişim teknolojilerini daha aktif kullanma becerilerinin gelişmesi de beklenmektedir. Ayrıca projenin temel amacı öğrencilerimizin bayrağımıza, milli marşımıza ve milli şairimize ilişkin bilgi düzeyi artması da hedeflenmektedir. Bu sayede kendi kültürel değerlerini bilen, sahip çıkan ve çağımızın getirdiği teknolojik araçları kullanabilen bireylerin yetişmesinde katkı sağlamayı hedeflemektedir.

British Council ve TEPAV (2014) tarafından ortak yürütülen “Türkiye’deki Devlet Okullarında İngilizce Dilinin Öğretimine İlişkin Ulusal İhtiyaç Analizi” adlı çalışma kapsamında İngilizce öğretmenlerinin potansiyellerini tam olarak sınıfa yansıtamadıkları, ders kitabına fazla bağımlı kaldıkları, öğretmen odaklı bir eğitim verdikleri ve öğrencilerin bireysel özelliklerinin yeterince dikkate almadıkları gibi sorunlar tespit edilmiş. Hazırlanan bu projede, müfredat kazanımlarını kitaptan bağımsız ve öğrencilerin eğleneceği bir şekil olan oyunla verilerek eğlenerek kalıcı öğrenmenin sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca öğretmenlerin müfredat paralelinde farklı çalışmalarla hedef kazanımı vermelerinde bir örnek olacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Öğretmenlerin, yabancı dil öğretim süreçlerinde eğitsel oyunlar ve teknolojik araçlar kullanmaları hem öğrencilerde kalıcı öğrenme hem de dersi daha etkileşimli ve eğlenceli olmasına katkı sağladığına inanılmaktadır. Bu sebepten ötürü bu tür çalışmaların sadece ortaokul düzeyinde bir ders kazanımında kalmaması öğrencinin ilgi ve beklenti düzeylerine göre temel ve ortaöğretimde sadece yabancı dil ders kazanımların da değil diğer tüm derslerde de kullanmaları desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

BAYYURT, Yasemin (2014). *4+ 4+ 4 Eğitim Sisteminde Erken Yaşta Yabancı Dil Eğitimi. Yabancı Dil Eğitimi Çalıştayı Bildirileri* (12-13 Kasım 2012), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 117-127.

<https://www.breakoutedu.com/> Erişim tarihi: 20.11.2021

British Council ve TEPAV (2013). *Türkiye'deki Devlet Okullarında İngilizce Dilinin Öğretimine İlişkin Ulusal İhtiyaç Analizi*. Ankara: Yorum Yayın.

BOZKURT, Aras, & GENÇ-KUMTEPE, Evrim (2014). 'Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim: Gamification'. *Akademik Bilişim, 14*, s 147-156

<https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/home>

Erişim tarihi:20.11.2021

GOZCU, Emine, et al (2016). 'The importance of using games in EFL classrooms'. *Cypriot Journal of Educational Science*. 11(3), s126-13

<https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=342> Erişim tarihi: 20.11.2021

PRASAD, U. (2003). *Achieving Communicative Competence in English. The Hindu*:

Online edition of India's National Newspaper Tuesday, Jul 29, 2003.

<http://www.thehindu.com/thehindu/edu/2003/07/29/stories/2003072900010200.htm>

LEE, Joey J., & HAMMER, Jessica (2011). 'Gamification in education: What, how, why bother?'. *Academic Exchange Quarterly*, 15(2), 146

<https://www.tasarimciogretmenprojesi.com/> 04.09.2021

<https://www.tdk.gov.tr/> TDK, (2021). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 20.11.2021

**ÖYKÜ HARİTASI YÖNTEMİYLE YAKUP KADRI
KARAOSMANOĞLU’NUN “SES DUYAN KIZ” ÖYKÜSÜNÜN
ÇÖZÜMLENMESİ**

Meltem ÇETİNKAYA*

GİRİŞ

Türkçe Sözlükte (TDK, 2021) “ayrıntılıyla anlatılan olay”, “hikâye” olarak tanımlanan öykü türüyle ilgili araştırmacılar bazı tanımlamalar yapmıştır. Bu tanımlamalardan birkaçına bakacak olursak: Andaç’a göre (2008) “öykü bir gözlemden, izlenim ya da tasarımdan yola çıkarak bir olayın, bir durumun, bir kesitin, bir ânın anlatımıdır” (Andaç, 2008: 19). Gündüz’e göre (2003) “öykü, birinin (ya da birkaç kişinin) başından geçen bir (ya da birkaç) olayı, bu olayları yaşayan kişilere çok yakın olarak, adeta onların özünde yaşayarak anlatan ve kurgusal olan yazı türüdür” (Gündüz, 2003: 111). Oğuzkan’a göre (2010) ise öykü “belirli bir zaman ve yerde birkaç kişinin başından geçen uygun bir olayı anlatan veya birtakım kimselerin karakterini çizen ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan yazılar”dır (Oğuzkan, 2010: 99). Bu tanımlardan hareketle öykü türünün yaşamın kısa kesitler halinde sunulmuş biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Öyküler, romana kıyasla daha az olay ve kişi kadrosu barındırması bakımından öğrenciler tarafından rahatlıkla okunabilmektedir. Bu özellikleri dolayısıyla öykülerden eğitim-öğretim faaliyetlerinde yararlanılmaktadır. Öğrencilere aktarılacak istenenler öyküler aracılığıyla verilebilmektedir. Bu noktada öğrencilerin ilgili öyküleri anlamlandırabilmesi çok önemlidir. Doğru anlaşılmayan ya da her bir ögesi derinlemesine kavranmayan öykünün öğrenci üzerinde yeterli etkiye sahip olamayacağı açıktır. İşte bu noktada öykünün öğelerine dönük olarak bir ayrıntılı çözümlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Öykü haritası

**Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bölümü, el-mek: meltem.cetinkaya@ogr.iuc.edu.tr*

yöntemi de okunan ya da dinlenen öykülerin derinlemesine çözümlenmelerinin yapılmasını sağlayan bir yöntemdir.

“Öykü haritası, öğrencilerin okudukları öyküdeki kahramanları önem derecesine göre sıralamasına, öykünün geçtiği yeri ve zamanı belirlemesine, öykünün önemli olaylarını belirleyerek özetlemesine ve öykünün ana fikrini belirlemesine fırsat sağlayan bir etkinliktir” (Akay, 2015: 8). Bu özelliği sebebiyle öykü haritası yöntemi öğrencilerin, öyküyü oluşturan öğeler konusunda fikir sahibi olmalarını sağlar. Okunan ya da dinlenen öykü metninin öğrenciler tarafından doğru şekilde anlamlandırılmasına, öyküdeki önemli olayların farkına varılmasına ve verilmek istenen mesajın öğrenciler tarafından doğru bir şekilde kavranmasına olanak tanır.

“Öğrencilere okudukları ya da dinledikleri öykülerden sonra yaptırılan öykü haritası oluşturma etkinliği, sözlü dili ve anlama becerilerini geliştiren ve sorgulama fırsatı sağlayan, öykünün konusunu, olaylarını birleştirmelerini, karakterlerin farkına varmalarını, öykü dilini ve metin yapılarını öğrenmelerini sağlayan bir etkinliktir” (Boulineau, Fore, Hagan-Burke ve Burke, 2004; Girgin, 2006; Mathes ve Fuchs, 1997; Schirmer, 2000) (akt. Akay, 2015: 2-3).

Öykü haritası yöntemi sayesinde öğrenci hem öyküde anlatılmak istenenleri daha kolay kavrayabilecek hem de kavradığı olaylardan hareketle öyküye ilişkin çıkarımlarda bulunabilecektir. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkileri kuran öğrenci, olayların birbiri ardına sıralanışını ve öyküdeki kişilerin bu olaylar karşısında verdikleri tepkilerini anlamlandırabilecektir. Yine bu yöntem sayesinde, her bir türün kendine özgü olan dili ve yapısından hareketle öğrenci, öykü türünün dilsel farkına ve onu oluşturan öğelerin ayırıcısına varabilecektir.

Aslına bakıldığı zaman öykü haritalarının hatırlamayı kolaylaştıran bir yanı olduğundan da bahsetmek gerekir. Bir öykü metni okunurken öykü haritasının kullanılması, öyküdeki önemli bilgilerin kaydedilmesinde ve okuma sonrası bu bilgilerin gözden geçirilmesinde

önemli bir işlev görür (Boulineau vd., 2004). Böylece okuduğu ya da dinlediği öykünün öykü haritasını çıkararak bir öğrencinin geriye dönüp baktığında öyküye ilişkin verileri ve öyküdeki olayları daha kolay hatırlayabilmesi beklenir. Görsel yanı dolayısıyla da öykü haritasının, öğrencinin hem olaylar arasındaki ilişkileri neden-sonuç bağlantıları kurarak kavramasında hem de ilerleyen zamanlarda öykü haritasına bakarak ilgili öyküyü ayrıntılı olarak hatırlanmasında etkili olduğundan söz edilebilir.

Günümüz Türkçe derslerinde öykü türündeki metinlerden sıklıkla yararlanılmaktadır. Yapılan araştırmalara dayanarak özellikle Türkçe derslerinin temel başvuru kaynağını oluşturan Türkçe ders kitapları içerisinde öykü türünün kendisine sıkça yer bulduğundan söz etmek mümkündür (Keklik, 2009; Kolaç, 2009; Solak ve Yaylı, 2009; Özbay ve Çeçen, 2012; Yurt ve Aslan, 2014; Türkben, 2018; Süğümlü ve Eraslan, 2019; Bora ve Arslan, 2021; Meydan, 2021). Ancak bu derslerde kullanılan öykü türündeki metinlerin çözümlenmesinde ya sadece öykü öğeleri odaklı bir çözümleme yapıldığı ya da geleneksel yöntem kullanılarak çözümlenmeler yapıldığı görülmektedir (Şekil 1, 2, 3 ve 4). “Edebiyat metinlerinin incelenmesinde izlenen geleneksel yöntem, öğrencilerin ezberci ve basmakalıp bir ders ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmakta, öğrenciyi edebiyat ve dolayısıyla okumaktan uzaklaştırmaktadır.” (Burgul-Öztoprak, 2006: 1). Bu anlayış kırılıp daha işlevsel ve öğrenciyi süreçte zihinsel olarak daha etkin kılacak öykü haritası gibi yöntemlere gerek duyulmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda öğrenciyi sürecin aktif bir parçası haline getiren, öğrencinin eleştirel bir bakış açısı geliştirerek öyküye ve onu oluşturan öğelere yaklaşmasını sağlayan, öyküdeki problemin çözüm aşamalarının farkına varmasına yarayan, görsel yanı dolayısıyla öğrencilerin ilgisini çekmede yeterli olacağı düşünülen öykü haritası yönteminden yararlanılmıştır. Ancak araştırmada kullanılan öykü haritası yöntemi Türkçe ders kitaplarındaki gibi yüzeysel bir haritalama

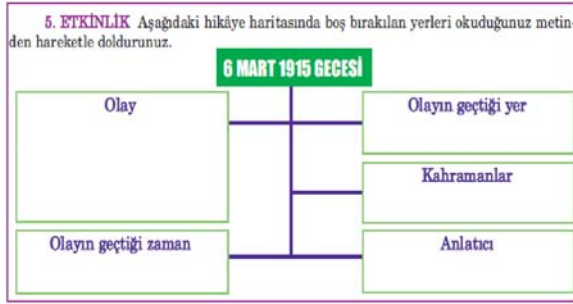
değil öykünün ayrıntılı görselini ortaya koyan, Akyol (1999) tarafından açıklaması yapılan ve alana kazandırılan öykü haritası yöntemidir.

Problem Cümlesi

“Ses Duyan Kız adlı öykünün öykü haritası yöntemiyle çözümlenmesi nasıldır?” sorusu araştırmamızın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı öykü haritası yönteminin ne olduğunu açıklamak, bu yöntemin öykü çözümlerinde kullanılmasını yaygınlaştırmak ve bir örnek uygulama üzerinden yöntemle ilişkin kullanım bilgisi vermektir.

Şekil 1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı öykü haritası örneği

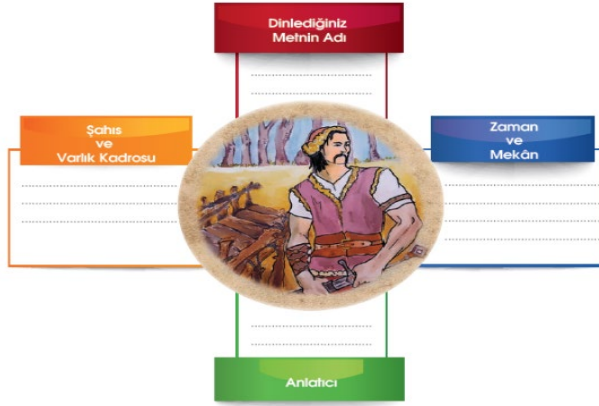
7. Etkinlik

Aşağıdaki hikâye haritasını “Vermek Çoğalmaktır” metninden hareketle doldurunuz.

Şahıs ve Varlık Kadrosu	Mekân
Zaman	Olay Örgüsü
Anlatıcı	

Şekil 2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı öykü haritası örneği

1. ETKİNLİK: Metni dinlerken aşağıdaki olay örgüsü haritasında istenen bilgileri not alınız.

Şekil 3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı öykü haritası örneği

3. ETKİNLİK

Okuduğunuz metnin hikâye haritasını çıkarınız.

Kahramanlar: Başkahramanın Kişilik Özellikleri: Başkahramanın Fiziksel Özellikleri:	Olayın Geçtiği Yer: Olayın Geçtiği Zaman:
Olay:	

Şekil 4. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı öykü haritası örneği

Yukarıda verilen görsellerden (Şekil 1, 2, 3 ve 4) hareketle öykü haritası yönteminin ders kitaplarında yer aldığından söz etmek mümkündür. Ancak verilen örneklerde de görüleceği gibi bu yöntemin ders kitapları içerisindeki kullanımı öyküyü oluşturan öğelerin tespitiyle sınırlıdır. Oysa çalışmamıza konu olan öykü haritası yöntemi, Akçol'un (1999) sözünü ettiği her bir aşamaya yer verilerek ders kitaplarında kullanılırsa öyküyü oluşturan öğelerin belirlenmesinin yanı sıra öykünün öğrenci tarafından anlamlandırılmasına da katkı sağlayacaktır. Böylece öğrencinin kademeli olarak basit öykülerden karmaşık öykülere geçmesi

ve bu öyküleri kolayca anlamlandırabilmesi sağlanabilecektir. Bu nedenle öykü haritası yönteminin, bir öykünün öğrenci tarafından anlamlandırılmasında etkin rol oynadığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda öykü haritası yönteminin ne olduğunun ve ne işe yaradığının araştırılması, detaylı olarak yöntemin açıklanması ve derslerde öykülerin çözümlenmesinde kullanılmasına ilişkin bilgiler verilmesi önemli görülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, edebiyatımızın önemli öykü yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Millî Savaş Hikâyeleri kitabının ilk öyküsü olan "Ses Duyan Kız" adlı öykünün öykü haritası yöntemi kullanılarak çözümlenmesiyle sınırlı tutulmuştur.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ses Duyan Kız" adlı öyküsünü öykü haritası yöntemiyle çözümlenmeye yönelik betimsel bir çalışmadır. Bu nedenle araştırma, betimsel tarama modeliyle desenlenmiştir.

"Tarama modelleri geçmişte ya da hâlâ var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan yaklaşımdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun biçimde gözleyip belirleyebilmektir" (Karasar, 2009: 77).

İnceleme Nesnesi

Yazdığı öykülerle Millî Mücadele Dönemine ışık tutan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatımızın önemli öykü yazarlarından biridir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Millî Savaş Hikâyeleri" adlı kitabının ilk öyküsü olan "Ses Duyan Kız" başlıklı öykü bu çalışmanın inceleme nesnesini oluşturmaktadır.

Şekil 5. “Ses Duyan Kız” adlı öykünün içerisinde yer aldığı kitaba ait kapak görseli

Yapılan alanyazın taraması sonucunda ilgili öyküyü öykü haritası yöntemiyle çözümleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda Millî Mücadele Dönemine ilişkin önemli eserleri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Ses Duyan Kız” öyküsü öykü haritası yöntemiyle çözümlenmeye uygun bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın inceleme nesnesini oluşturan “Ses Duyan Kız” adlı öykü incelenirken elde edilen verileri kayıt altına alabilmek için öykü haritası yönteminden yola çıkılarak araştırmacı tarafından bir öykü çözümleme formu geliştirilmiştir. Öykü üzerindeki çözümler bu form aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öykünün araştırmacı tarafından öykü haritası yöntemiyle çözümlenmesinin ardından bu çözümleme, Türkçe eğitimi alanındaki bir uzman ile bir Türkçe öğretmenin görüşlerine sunulmuştur. Alan uzmanı ve Türkçe öğretmeninden gelen dönütler doğrultusunda “Ses Duyan Kız” adlı öykünün öykü haritasına son şekli (Şekil 6.) verilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma nitel bir yaklaşımla yapılandırılmış ve çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır” (Yıldırım ve

Şimşek, 2013). Çalışmada, öykü haritası yöntemi kullanılarak “Ses Duyan Kız” adlı öykünün çözümlenmesi amaçlanmıştır. “Bir araştırmanın konusu hakkında bilgi sağlayan her türlü yazılı materyale doküman (belge) denilmektedir” (Balcı, 2016). Çalışmanın amacı doğrultusunda, ilgili öykü doküman olarak kabul edilerek araştırmacı tarafından doküman analizi yöntemiyle taranmış ve elde edilen verilere betimsel analiz uygulanmıştır.

“Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Yapılan çözümlerinin ardından öykünün öykü haritası elde edilmiş ve bulgular kısmında bu öykü haritasına (Şekil 6.) yer verilerek yorumlanmıştır.

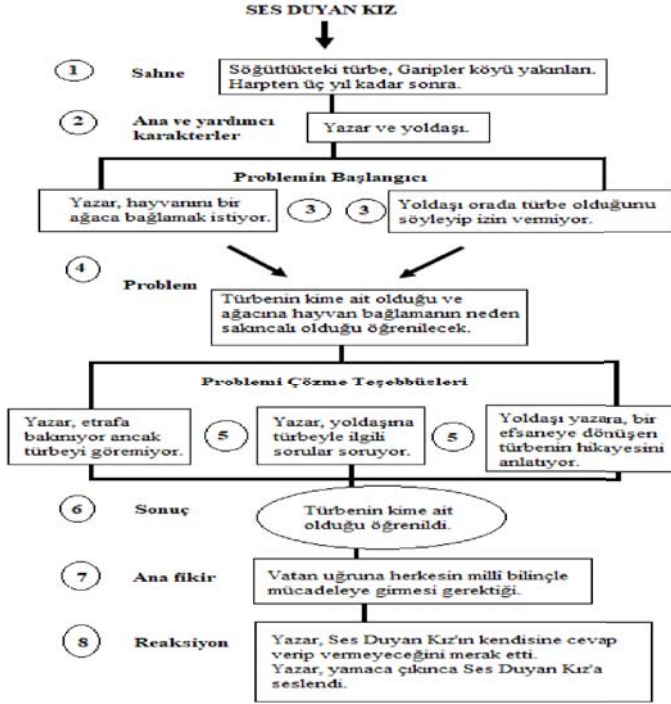
BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmaya konu olan “Ses Duyan Kız” adlı öykünün özeti verilmiş ve ardından öykü haritası yöntemiyle ilgili öykünün çözümlenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu çözümlenme Şekil 6.’da gösterilmiştir.

“Ses Duyan Kız” Öyküsünün Özeti

Yazar tarafından anlatılan bu öykü, yazar ve ona yoldaşlık eden kişinin arasında geçen konuşmalara dayanmaktadır. Epey bir yol giden yazar ve yoldaşı hayvanlarının yorulduklarını görünce uygun bir yerde dinlenmeye karar verirler. Yazar, hayvanını söğüt ağaçlarından birine bağlamaya yeltendiği sırada yoldaşı ona seslenir ve hayvanını bağlamaya çalıştığı yerde bir türbe olduğunu, oraya bağlamaması gerektiğini söyler. Bunun üzerine yazar, buranın kimin türbesi olduğunu ve neden oraya hayvan bağlamanın doğru olmayacağını merak eder. Yoldaşı ona türbenin hikâyesini anlatır. Bu türbe Ses Duyan Kız’a aittir. Öleli çok kısa bir süre olan Ses Duyan Kız’ın gerçek adı Emine’dir. Emine, köyün güzel ve akıllı kızlarından biridir. Garipler köyünden olan sevdiği gençle nişanlanır. Nişanlandıkları dönemde Rumeli Harbi çıkar ve bu genç de zengin

olmasına rağmen bedel ödeyip savaşa gitmemeyi tercih etmez, cepheye yerini alır; ancak savaşta şehit olur. Bu haberden sonra yıkılan Emine, diğer insanların duymadığı sesler duymaya başlar. Bu ses ona harekete geçmesini ve düşmana karşı savaşmasını söylemektedir. Emine de köy halkına kadın-erkek, genç-yaşlı demeden cepheye gitmeleri gerektiğini söyler; ancak köylüler onun delirdiğini düşünürler. Zamanla sadece bu sesi işitmeye başlayan Emine için köy halkı endişelenir ve onu evine kapatmaya karar verirler. Ancak evden kaçan Emine, bu kaçıışı sırasında yanına babasının palasını da alır. Bir süre kendisinden haber alınmaz. Bir zaman sonra köyün çobanı onu ölü hâlde bulur. Ne kadar araştırırsalar da ölüm nedenini belirleyemezler. Daha sonra Emine'yi gömerler. Gömüldükten sonra Emine'nin kabrine üç gece üst üste nur iner ve halk onun erdiğini düşünür. Bu olaydan sonra adı "Ses Duyan Kız" olarak halk arasında yayılır. Artık kocası, nişanlısı cepheye gidenler türbenin karşı yamacından Ses Duyan Kız'a seslenerek gidenlerin şehit mi gazi olduğunu sorarlar. Ses Duyan Kız'ın ise bazen şehit bazen de gazi diye cevap verdiği rivayet edilir. Yoldaşından dinlediği bu olay yazarı çok etkiler, Ses Duyan Kız'ın kendisine de cevap verip vermeyeceğini merak eder. Yola düşüp de türbenin karşı yamacına geldiklerinde dayanamaz ve Ses Duyan Kız'a seslenir; ancak tek işitebildiği dağlardan yansıyan kendi sesidir

Şekil 6. “Ses Duyan Kız” adlı öykünün öykü haritası yöntemiyle çözümlemesi

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çözümleme sonucunda, ilgili metnin okuyucu tarafından derinlemesine kavranabilmesini hedefleyen bu yöntemin; öyküdeki olayların sıralanışı, içerisindeki karakter, zaman ve yerlerin ayrıntılı bilgisini sunması açısından önemli bir yöntem olduğu görülmüştür. Ayrıca öykünün problem durumunu betimleyerek sonuçlandırılma aşamalarını ayrıntılandırması ve böylece ana düşünceye kolayca ulaşabilmeyi sağlaması bakımından öykü çözümleme çalışmalarında kullanılması gereken bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, ilgili öyküyü okuyucuların daha iyi bir biçimde kavrayabilmelerinin sağlanması için öykü haritası yönteminden yararlanılabilir. Bunun yanında çalışmaya konu olan öykü, okuyucusunda millî bilinç uyandırmayı ve okuyucusunun

toplumsal kimliğinin oluşumunda etkili olmayı hedeflemesi bakımından da önemli bir eser olarak nitelendirilebilir.

Alanda çeşitli çalışmalarda öykü haritası yönteminin uygulandığı görölmektedir. Gömleksiz ve Bozpolat (2014) alışmalarında öykü haritasını konu edinmiş ve öykü haritası yöntemine ilişkin öğrenci görüşlerini belirleyebilmeye yarayan bir ölçek geliştirmişlerdir. Gökçe ve Sis (2011) ise Gülten Dayıoğlu tarafından yazılmış 12 ocuk öyküsünü bu yönteme göre özömlenmiş ve yöntemin dört temel dil becerisini (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) geliştirir nitelikte olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bakıldığı zaman alanda genellikle öykü haritası yönteminin okuduğunu anlamaya etkisini ölçen deneysel çalışmalara rastlanmaktadır. Bunlardan öykü haritası yönteminin okuduğunu anlama üzerindeki etkilerini görmek isteyen Idol (1987) tarafından başarı düzeyi düşük öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada, derslerde öykü haritası yöntemi kullanıldığında öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin geliştiği belirlenmiştir. Swanson ve De La Paz (1998) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise öğrenme ve okuma güçlüğü çeken öğrencilerde okuduğunu anlama becerisini geliştirmek için öykü haritası yöntemi kullanılmış ve öğrencilerin okuduğunu anlamalarını geliştirmede etkili bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır. Akça (2002) da yüksek lisans tezinde öykü haritası yönteminin dördüncü sınıf düzeyi öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemek istemiştir. Araştırma sonucunda, öykü haritası yönteminin öykünün ögelerinin öğrenciler tarafından belirlenmesinde ve öğrencilerin okuduklarını anlamalarında olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Burgul-Öztoprak (2006) tarafından gerçekleştirilen yüksek lisans düzeyi tez çalışmasında da öykü haritası yönteminin okuduğunu anlama üzerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Burgul-Öztoprak (2006) dokuzuncu sınıf öğrencileriyle kontrol gruplu deneysel bir çalışma yürötmüştür. Öykü haritası kullanılarak ders işleme etkinlikleri sonrası öğrencilerin, öyküyü

oluşturan öğeleri bulabilme ve okuduklarını anlama düzeylerinin geleneksel yöntemle kıyasla daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öykü haritasının kullanıldığı bir başka yüksek lisans tezinde de Cüre (2018) zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışmıştır. Bu öğrencilerin okuduklarını anlama becerilerinin geliştirilmesinde tekrarlı okuma ve öykü haritası yönteminin etkisini karşılaştırmıştır. Araştırması sonucunda öğrencilerin okuduklarını anlamlandırmalarında öykü haritası yönteminin tekrarlı okumaya oranla daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öykü haritası yöntemi sadece okuduğunu anlama becerisinin geliştirilmesinde değil dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde de kullanılan bir yöntemdir. Bu konuda Derefinko vd. (2014) tarafından yapılan bir çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) teşhisi konan öğrencilerin dinlediklerini anlama becerilerinin geliştirilmesinde öykü haritası yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma sonunda öğrencilerin hatırlama düzeylerinin arttığı ve daha anlamlı çıkarımlar yapabildikleri görülmüştür. Ülper (2009) tarafından yapılan bir başka çalışmada da öykü metinlerinin şematik yapısının anlama üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desene göre yürütülen çalışmanın verileri, bu yöntemin öğrencilerin dinlediklerini anlama becerilerini olumlu etkileyen bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur.

Sözü edilen deneysel nitelikteki çalışmalar da göstermektedir ki öykü haritası yöntemi, öğrencilerin okuduklarını ya da dinlediklerini anlamlandırmalarında etkili bir yöntemdir. “Öykü haritası ile çocukların haritalama yeteneği geliştirilebilir. Böylece çocuklar, bilgileri düzenli bir şekilde zihinlerine yerleştirerek olayları daha kolay hatırlayabilirler. Ayrıca öykü haritası tekniği kullanıldığında çocuklar soru sorma, cevap verme süreçlerini öğrenirler ve dinleme ya da okuma sürecine daha aktif bir şekilde katılma olanağı bulabilirler” (Akyol, 2012) (akt. Dargut-Güler, 2019: 42). Bu nedenle eğitim-öğretim sürecinde öykü metinlerinin derinlemesine çözümlenmelerinin gerçekleştirilmesi ve okunan ya da

dinlenen öykülerin öğrenciler tarafından anlamlandırılabilmesi için öykü haritası yönteminden yararlanılabilir. Yöntemin görsel yanı dolayısıyla öykülere ilişkin bilgilerin öğrencilerin hafızasındaki kalıcılığının artacağı ve yine öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerine katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- AKAY, Elif (2015). “Kaynaştırma Ortamındaki İşitme Engelli Öğrencilere Destek Eğitim Odasında Uygulanan Türkçe Etkinliklerinin İncelenmesi”, *Journal of Education & Special Education Technology*, 1 (1), s. 1-14.
- AKÇA, Gülhiz (2002). *Hikâye Haritası Yönteminin İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AKGÜL, Ahmet, DEMİRER, Nurcihan, GÜRÇAN, Ebubekir, KARADAŞ, Duygu, KARAHAN, İlkay ve UYSAL, Ali (2021). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- AKYOL, Hayati (1999). “Hikâye Haritası Yöntemiyle Metin Öğretimi”, *Millî Eğitim Dergisi*, 142, s. 55-57.
- ANDAÇ, Feridun (2008). *Öykü Yazmak, Öyküyü Düşünmek*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- BALCI, Ali (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- BORA, Aykut ve ARSLAN, Mahmut Abdullah (2021). “Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Yönünden İncelenmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10 (1), s. 222-236.
- BOULINEAU, Tori, FORE-III, Cecil, HAGAN-BURKE, Shanna, & BURKE, Mack D. (2004). “Use of Story-Mapping to Increase the Story-Grammar Text Comprehension of Elementary Students with Learning Disabilities”, *Learning Disability Quarterly*, 27, p. 105-121.

- BURGUL-ÖZTOPRAK, Ferah (2006). *Öykü Öğretiminde Öykü Haritası Kullanımının Okuduğunu Anlama Üzerine Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- CÜRE, Göksel (2018). *Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Geliştirilmesinde Tekrarlı Okuma ve Öykü Haritası Stratejilerinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- ÇAPRAZ-BARAN, Şule ve Diren, Elif (2020). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara: Anıtepe Yayıncılık.
- DARGUT-GÜLER, Tülay (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Bilişsel ve Sosyal Becerilerinin Geliştirilmesinde Mobil Sosyal Öykü Haritaları Kullanımı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DEREFINKO, Karen J., HAYDEN, Angela, SIBLEY, Margaret H., DUVALL, Jack, MILICH, Richard, & LORTCH, Elizabeth P. (2014). "A Story Mapping Intervention to Improve Narrative Comprehension Deficits in Adolescents with ADHD", *School Mental Health*, 6 (4), p. 251-263. DOI: 10.1007/s12310-014-9127-7
- ESELİOĞLU, Hilal, SET, Sıdıka ve YÜCEL, Ayşe (2021). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖKÇE, Bekir ve SİS, Nesrin (2011). "Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinin 'Hikâye Haritası' Yöntemine Göre İncelenmesi ve Genel Bir Değerlendirme", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), s. 1925-1949.
- GÖMLEKSİZ, Mehmet Nuri ve BOZPOLAT, Ebru (2014). "Hikâye Haritası Ölçeğine İlişkin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 73-82.
- GÜNDÜZ, Sevim (2003). *Öykü ve Roman Yazma Sanatı*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

- IDOL, Lorna (1987). "Group Story Mapping: A Comprehension Strategy for Both Skilled and Unskilled Readers", *Journal of Learning Disabilities*, 20 (4), p. 196-205. DOI: 10.1177/002221948702000401
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2021). *Millî Savaş Hikâyeleri* (26. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARASAR, Niyazi (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, Ankara: Nobel Yayınları.
- KEKLİK, Saadettin (2009). "1-8. Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitaplarının Metin Türleri ve Özellikleri Açısından İncelenmesi", *I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*. Erişim adresi: <http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/468.pdf>
- KOLAÇ, Emine. (2009). "İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), s. 594-626.
- MEYDAN, Emrah (2021). "Ortaokul (5, 6, 7, 8) Türkçe Ders Kitaplarındaki Edebi Metinlerin Değerler Eğitimi Açısından Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), s. 23-36.
- OĞUZKAN, A. Ferhan (2010). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ÖZBAY, Murat ve ÇEÇEN, Mehmet Akif (2012). "Türkçe Ders Kitaplarında (6-8. Sınıflar) Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi", *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1 (1), s. 67-76.
- SARIBOYACI, Mehmet Ozan (2021). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı*, Ankara: Ata Yayıncılık.
- SOLAK, Murat ve YAYLI, Derya (2009). "İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, s. 444-453.
- SÜĞÜMLÜ, Üzeyir ve ERASLAN, Asena (2019). "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metin Türleri ile Kalıplaşmış Söz Varlığı İlişkisi", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7 (3), s. 630-646. DOI: 10.16916/aded.557969

SWANSON, Philip N., & DE LA PAZ, Susan (1998). "Teaching Effective Comprehension Strategies to Students with Learning and Reading Disabilities", *Intervention in School and Clinic*, 33 (4), p. 209-218. DOI: 10.1177/105345129803300403

TÜRKBEN, Tuncay (2018). "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (3), s. 2152-2166. DOI: 10.17218/hititsosbil.419925

ÜLPER, Hakan (2009). "The Effect of Visual Strategies on Textual Structures in Listening Process to Comprehension Level of the Listeners", *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 1 (1), p. 568-574. DOI: 10.1016/j.sbspro.2009.01.103

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YURT, Gülay ve ARSLAN, Mustafa (2014). "7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Şekil-İçerik-Metin Yönünden İncelenmesi: Zambak ve Pasifik Yayınları Örneği", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, s. 317-327.

<https://iletisim.com.tr/Images/UserFiles/Images/Spot/millisavashikâyeleri.jpg> (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2021).

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2021)

HAKİKAT NAMELERİ EŞLİĞİNDE ÖZGÜRLÜĞE HAYKIRIŞ: İSTİKLAL MARŞI

Meral KINAYTÜRK*

GİRİŞ

Millet olarak söylerken onur duyduğumuz, özgüvenimizi en güzel şekilde sergilediğimiz, bizi biz yapan, bizden ayrılmayacak bir parça olan, milli duyguları en iyi şekilde ifade ederek bize korkmamayı öğreten, kendisini vatani ve milletine adayan, her millet ferdinin duygularına tercüman olmuş olan bu eşsiz eserin mimarı “Mehmet Akif Ersoy” ve milli mutabakat metni olan bağımsızlık, hak, iman, vatan, din, dil ve benzeri konuları özenle kaleme aldığı “İstiklal Marşı” Türk milletinin bağımsızlık aşkının en önemli en çarpıcı örneğidir.

23 Nisan 1920’de Meclis açılmış, İstiklal harbi başlamış ve ordularımız Anadolu’yu işgal edenlerle savaşmaktadır. Yunan ordusu Ankara yakınlıklarına kadar ilerlemiş, ülke topraklarının büyük bir bölümü işgal altına alınmıştır. Ankara hükümeti düzenli bir ordu kurma çabası içerisine girerken, İstanbul Hükümeti Mondros Ateşkes hükümleri gereğince orduyu terhis etmiştir. Yeni bir ordu kurma çalışmalarında ise sayısız güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Meclis hükümeti yeni bir ordu kurarken bu orduyu ayakta tutacak, ona moral verecek güçleri de harekete geçirme çabası içindedir. Yayınlanan gazetelerdeki haberler ve yazılar, halkı işgal güçlerine karşı direnmeye, birlik olmaya ve cesaret vermeye çalışmaktadır. İşte bu süreçte İstiklal Marşı da halkın ve ordunun moral gücünü yükselteceği düşüncesiyle gündeme gelmektedir. 1920 yılının sonlarına doğru bir şiir yarışması açılır ve katılımcılara 6 ay süre verilir. Bu süre içerisinde 724 şiir gönderilir. O zamanki adı Maarif Vekâleti, yani Millî Eğitim Bakanlığı, bu şiirleri değerlendirmek için bir komisyon kurar ve yarışmaya katılan 724 şiir tek tek okunur. İçlerinden sadece 6 şiir elemeyi geçer Meclis Matbaası tarafından bastırılır ve

*Memur, Süleyman Demirel Üniversitesi Erasmus Kurum Koordinatörlüğü, meralkinayturk@sdu.edu.tr.

milletvekillerine dağıtılır. Ayrıca kazanan şiir için 500 TL ödül vardır. Şiirleri yeterli bulmayan o dönemin Maarif Vekili olan Hamdullah Tanrıöver, Ankara’da yaşayan ve aynı zamanda milletvekili olan ünlü şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un bu yarışmaya katılmasını ister. Para ödülü ve o dönemin milletvekili olduğu için Mehmet Akif Ersoy yarışmaya katılmak istemez ve ‘şiiri yazıp size teslim ederim’ şeklinde cevap verir. “Kahraman ordumuza” ithaf etmiş olduğu şiiri evinde yazmaya başlar ve şiir bittiğinde Maarif Vekâlet’ine teslim eder ve Mehmet Akif’in şiiriyle birlikte 7 şiir ele alınır. Bu şiir meclis kürsüsünden, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından büyük bir coşkuyla okunur, büyük tezahürat ve alkışlar arasında oy birliği ile İstiklal Marşı olarak kabul edilir. Tarih 12 Mart 1921 (<https://www.forumlordim.org/71277-istiklal-marsinin-kabulu-ile-ilgili-makale.html>).

İstiklal Marşı’nda millî ve ulvî değerlerle dinî inançlar dengeli bir şekilde kıtalara yerleştirilmiştir. Bayrak, hilâl, yıldız, hak, hürriyet, istiklâl, yurt, millet, ırk, vatan, kahramanlık gibi millî kavramlarla; iman, şehadet, helâl, cennet, Huda, ezan, mabet, vecd gibi dinî unsurlar birbirleriyle uyum halinde çok zengin bir belâgatle kullanılmıştır. Böylece Millî Mücadeleyi gerçekleştiren Türk milletinin ruhundaki temel değerler İstiklâl Marşının da ana temasını oluşturmuş olmaktadır (Gökalp 2015: 187).

İstiklal Marşı bir dil birikiminin ürünüdür. Zengin bir dil mirasının kelimeleriyle yazılmıştır. Akif’in dile hâkimiyeti İstiklal Marşı’nda belli olur. Kelimelerde kültürler gizlidir. Kavramların içinde bir milletin hafızası sindirilmiştir. Birinci kıtadan itibaren bazı örnekler vermek gerekirse sancak, ocak, millet, kurban, hilâl, helâl, Hak, istiklal, iman, şehit, cennet, vatan, mabet, ezan, şehadet, din, hürriyet gibi kelimeler kültürel boyutuyla ve tarihî birikimiyle özel anlamlar arz etmektedir. Bu kelimelerde asırların hatırası vardır. Zaferler, acılar, bağımsızlık, ocağın tütmesi gibi kültürel değerler esrarlı bir terkiple

nesilden nesile aktarılır. İstiklal Marşı'nın mısralarına serpiştirilmiş bu anahtar kelimelerle kuşaklar arasında vatan, millet, şehitlik gibi hususlarda değerler aktarımı yapılmaktadır. Dil zevkini canlı tutan, anadil için musiki numunesi olan kelimeler Akif tarafından benzetmeler ve karşılaştırmalar da yapılarak şiire yerleştirilmiştir (Elmas 2011: 36-37).

İstiklâl Marşında en çok ortaya konan değerler istiklâl fikrine bağlılık, Hakka tapma, hürriyet ve imandır. Bayrak bağımsızlığın sembolüdür. Ümit ve cesaret şiiridir. İlk mısradan başlayan bu özellik, şiirin sonuna kadar dozu artarak devam eder ve sonunda Türk milletini kayıtsız şartsız zafere ulaştırır. Kıtalar arasındaki duygu bağlantısı çok kuvvetli ve istikrarlıdır. Cephede verilen savaşın stratejisi adeta şiirde uygulanır. Cephedeki askerin zaferden emin psikolojisi marşın duygu yönünü meydana getirir. Milli Mücadelede Türk milletinin duyduğu heyecan, taşıdığı ümit ve imanı İstiklâl Marşından daha güzel dile getiren başka bir şiir yoktur. Türkün ölüm kalım savaşının hatırası olan bu marş, aynı zamanda o eşsiz kahramanlığı en iyi aksettiren bir destan olarak da görülebilir (Bilgin 2007: 2).

10 kıta ve 41 mısradan müteşekkil olan tarihimiz kadar köklü bir geçmişe sahip, Türk'ün eşsiz tarihini özetleyen, manevi değerlerimizi eserine engin bir zekâ ile şifrelediği, ufku, kapsayıcılığı ve vasfıyla geleceğimizi şekillendiren 41 mısralık İstiklal marşı adeta şanlı ordumuzun kahramanlarını, milletinin “41 kere maşallah” deyişinin tezahürünü vurgulamaktadır. Zor günlerin şairi olan Mehmet Akif Ersoy, dizelerinde milletinin geçtiği zorlu yolları bizlere bir ders gibi aktarmaktadır.

SONUÇ

Vatan sevgisini tema alan, milletlerin şeref ve bağımsızlığını ifade eden milli marşlar saygıların en büyüğünü hak ederek büyük bir gurur içerisinde söylenmektedir. İstiklal Marşımız söylendiği müddetçe bayrağımız her daim dalgalanacak; bayrağımız da dalgalandığı sürece bağımsızlığımız ve vatan sevgimiz büyük bir gururla dile getirilecektir.

Birey olarak bizler aldığımız derslerle geleceğe nasıl güvenle yürüyeceğimizi anlamalı, maddi değil mânevi duygulara sahip çıkmamız gerektiğini unutmamalıyız. Geleceğimiz için emeksiz ve meşakkatsiz değil; zor, uzun ve canlarımızı dişimize taktıran yollar tercih ederek ilerlememizi sağlamalıyız. Mehmet Akif Ersoy'un başta kahraman ordumuza ithaf ettiği büyük bir aşk ve vecd ile kaleme aldığı, şehitlerimizin ruhlarını yâd ettiğimiz marşı onurla ve gururla söyleyerek Milli Mücadele ruhunu ebediyen korumamızı sağlayacak bu teminata sahip çıkmalıyız.

KAYNAKÇA

BİLGİN, Azmi (2009). "İstiklâl Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, s. 1-9.

ELMAS, Nazım (2011). "Mehmet Âkif'in Sanatı ile Millî Marş Olan Şiir. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi", S. 131, s. 1-202,

GÖKALP, Ziya (2015). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.

<https://www.forumlordim.org/71277-istiklal-marsinin-kabulu-ile-ilgili-makale.html>

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE ULUSAL ALEGORİNİN GÖSTERGESİ OLARAK BEDEN

Nurhale KARABACAK*

Giriş

Beden; bireyin kimliğinin görünür olmasının sağlandığı ve toplum nezdinde bireyi tanıtan bir var oluş mekânıdır. Bu var oluş mekânı bireye yer açar ve onu belirli bir konuma yerleştirir. Beden bu yönüyle görsel olarak iletişim kurulmasını sağlar. Kişiliğin bir parçasıdır ve bireyi yansıtır. Bedenin topluma sunmuş olduğu bir yansıma topluma etki edebilir veya toplumun içinde var olan kabuller, bedene yansiyabilir. Bu yüzden beden üzerine yapılan dövmeler, bedeni delmek/kesmek/boyamak veya diğer uygulanan pratikler; bedeni fiziksel bir nesneden sosyal işlevi olan bir mekâna dönüştürür. Bu yüzden bedene olan yaklaşımlar ve yorumlama biçimleri içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değildir.

Bedenin edebi eserlerde işlenişine değinmek için öncelikle "ulusal alegori" kavramından kısaca bahsetmek istiyoruz: Ulusal alegori kapsamındaki eserlerde özel alan ile kamusal alanın ayrımı net bir şekilde yapılmaz, eser birey nezdinde yazılmasına rağmen toplumu yansıtan çeşitli tipleri içerir. Bireysel öykülerin "kolektivitinin deneyimi" (Jameson 1986: 85) altında kaldığını söyleyebiliriz. Buhran dönemlerinde toplumun faydası olabilecek belirli bir ideali yansıtmaya amacıyla da oluşturulabilir ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi niteliğiyle de şairin/yazarın ulus için hedeflediği noktaları yansıtır. Bu yönüyle toplumların ulus-devlete gidiş sürecinde ulusal kanonu desteklemek için yazılmış eserleri ulusal alegori olarak okuyabiliriz. Ulusal alegorinin bu yönü için Berna Moran'ın açıklaması şöyledir: Özellikle devrim sancılarının çekildiği, ideolojik kavgaların yapıldığı çalkantılı dönemlerde yazarlar bu değer kargaşalığı karşısında, çarpışan ideolojileri tartmak, sorguya çekmek kendi tutumlarını ortaya koymak gereğini duyarlar (Moran 1983: 21).

*Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, nkarabacak17@posta.pau.edu.tr

Bu kısa fakat anlaşılır olma gayesi taşıyan açıklamalarımızdan sonra, Mehmet Akif için bedenın önemine değınmek istiyoruz. Akif, baytarlık eğitimi alır ve yirmi yıl baytarlık memuriyetinde bulunur, Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki zorlu şartlarda kendisi de yaralılarla ilgilenir; bu gibi tecrübelerle onun şiirlerinde tıptan, anatomiden ve bedenın öneminden uzak durmasını beklenemezdi. Akif'e göre toplumu ayakta tutan ve toplumla iç içe olup ondan haberdar olan iki kesim vardır, birisi imam diğeri ise doktordur.

"Bana sor memleketin halini ben söyleyeyim:

Bir imam çünkü, bilir evleri... Ha bir de, hekim."

(Ersoy 2017:117)

Doktor onun genelinde sağlık, Akif için bu derece önemliken toplum içinde yer alan tiplerin anlatıldığı (Seyfi Baba, Kör Neyzen, Hasta, Hasır) şiirlerde insanlar genel itibariyle hastadır veya bedensel eksiklik/yetersizlikleri vardır çünkü devletin kendisinin yıkıntıya uğraması sonucu olarak toplumsal sağlık sistemi yıkıntıya uğrar. Dönemin 'hasta adamının' toplumu da hastadır. Bu noktada Akif, bedeni ulusal alegori bağlamında okuyabileceğimiz şekilde toplumun ihtiyacına cevap verecek nitelikte akılla birlikte bedenın de güçlü ve kuvvetli olmasının önemi bakımından işlemiştir. Bu düşünce ise Asım'ın neslinin teşekkül etmesini sağlamıştır.

Asım'ın babası olan Köse İmam'ın köy düğününe gittiğini anlatan şiirde bedenın önemini şu açıdan açıklayabiliriz:

Daha 20'li yaşlardaki genç neslin yetersiz bir bedene sahip olması ve yaşlı insanların da ömrünün uzun olmadığına vurgulanması, Akif'in kalkınma için gerekli olduğunu düşündüğü marifet-fazilet ikilisi için ümitsiz bir tablo çizer. Çünkü marifeti getirecek olan genç nesil bedenlen çürümüştür, zinde bir kişi dahi görülmez. Faziletin kaynağı olan gelenek ise ihtiyarlar kısa ömürlü olduğu için yok olup gitmeye yüz tutmuştur. Fakat Akif ümitsizliği sevmez çünkü Kur'an'da da yazdığı üzere "Sakın Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirlerden başkası Allah'ın

rahmetinden ümit kesmez." (Yusuf Suresi, 87. Ayet) Bu yüzden Asım'ı idealize eder. Mehmet Akif'in Asım'ı hem bedenen hem de ruhen donanımlı; çağın bilgilerine ve tekniğine hakim; modern olanla geleneksel olanı kaynaştırmayı başarmış ve yerli kalmış bir neslin ruhi lideridir (Çetindaş 2009: 873). *Fakat biz burada Asım'ı konumuz gereği sadece bedensel özellikleriyle anlatmaya çalışacağız. Akif'in kendisinin de güreşçi, yüzücü olması onun kendi beden sağlığına önem verdiği bir göstergesidir ve Akif kendisinin yeni nesle örnek teşkil etmesi ve yeni nesli belki de teşvik amacıyla bu özelliklerini Asım'a aktarır. Asım, tek başına dört kişiyi yere serebilecek derecede güçlü, "göğsünün ebadı" kabarık fakat bu kabarıklığın sadece kaba kuvvetten değil iman denizinden de geldiği "yalçın kayadan abide"dir. Akif'in daha önceden "İki el bir baş içindir." (Ersoy 2017: 194) dediğini biliyoruz. Bireyin ellerini kullanarak yani çalışarak zihnini, aklını kullanması gerektiği düşüncesindedir. Asım için "Boynu dehşetli, evet, beyni de lakin zinde;/ Kafa enseyle beraber gidiyor seyrinde." (Ersoy 2017: 417) derken evet güçlü ve kuvvetlidir fakat Asım'ın nesli marifeti getirecek olan nesil olduğu için aynı zamanda aklının da kuvvetli olması gerekmektedir. Yani baş için gerekli olan eller çalışıyordur ve marifeti getirebilecek atılganlık ve çevikliğe sahiptir .*

Bileklerine varıncaya kadar tarif edilen Asım'ın özellikle "mevzun kafa" olarak başının betimlenmesi yüzün kafamızda bulunan bir teşhir yeri olarak "hem başkalarının tanımlanmasında ayrıcalıklı bir yere sahip hem de karşılıklı etkileşimin yoğunlaştığı alan" (Ancet 2008: 33) olması sebebiyle Asım'ın ideal olanı yansıtmaya için son derece önemlidir. Asım'ın bu derece mükemmel olmasının başka sebepleri de vardır. Örneğin görme olgusunu düşünecek olursak körlük genel itibarıyla Akif'in şiirlerinde dilenci olmak için bir gerekçe olarak görülür (Kör Neyzen, Seyfi Baba) çünkü bu gibi bedensel farklılıklar "kişileri belirli roller içinde izole eder, normalden ve sağlıklıdan ayırır" (Illich 2011: 66). Fakat Asım, Akif'in deyişiyle "şehametli temaşa" olduğu için dilenci veya buna benzer bir rolden uzaktır. Asım'ın aydın kitleyi temsil eden bir yönü olduğu için

bedensel arzulara izin verilmemiştir çünkü belirli eksiklik/yetersizlikler bireyi kendisinin ve başkalarının gözünde değersizleştirerek ontolojik kaygılara yol açar.

Son olarak, ona göre vatanın bütünlüğü ve devletin güçlü olması için güçlü ve akıllı bireyler yani Asım'ın nesli gereklidir. Çanakkale Şehitlerine şiirine baktığımızda parçalanmanın eşiğine gelen bir vatan görürüz fakat "her uzvu için ayrı çalışılmış" olan Asım, olumlanan maddi düzgünlüğüyle "gövde yalçın kayadan" ve zinde olan bedeninin önde geldiği "gürbüz bir nesil" kurtarıcı konumda olduğu için bu parçalanma engellenir. Savaşta parçalanan Asım'ın nesline karşılık bütünlenen ve çiğnetilmeyen vatan vardır:

O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkaz-ı beşer...

Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,

Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.

...

"Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:

İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek."

(Ersoy 2017: 411)

SONUÇ

Bedenin somut anlamda görüp ve algıladığımızın dışında farklı anlam ve düşünelere kapı araladığını görmüş olduğumuz bu çalışmada, salt bir et parçası dışında aslında kültürel olguları istemsiz olarak üstünde taşıyan bir mekân haline gelmiş olan bedenın ulusal alegori üzerinden okumasını yapmasını çalıştık. Sonuç itibarıyla, her ne kadar her birey kendine has bir bedene sahip olsa da içinde bulunduğu toplumdan bağımsız bir olgu değildir. Karşılıklı etkileşimle içinde bulunduğu toplumla bir bütünlük içerisindedir. Bedenin bu yönü ise, onu ulusal alegori üzerinde okumamızı sağlamıştır çünkü ulusal alegorinin içine almış olduğu özel alan ile kamusal alan, bir eserde somut olarak beden üzerinde yansıyabilir. Çünkü bedenın hem bireyi yansıması hem içinde bulunduğu toplumdan

bağımsız olmama durumuyla ulusal alegori kapsamında yazılmış eserlerde özel alan ile kamusal alanın ayrımının net bir şekilde yapılamama durumu eş değer olarak görülebilir. Yani bedenın kolektivitening deneyimi altında kaldığı gibi, ulusal alegori kapsamında yazılmış eserlerde de bireysel öyküler kolektivitening deneyimi altında kalmıştır. Bu noktada ulusal alegorinin Akifteki yansıması için ise şöyle denilebilir: Akif, oluşturmuş olduğu kurtarıcı nesli hem ruhen hem zihnen hem de bedenen kurgulamıştır ve beden üzerindeki düşünüşleri ise, ulusal alegorinin devreye girdiği noktada, toplumun amacına hizmet edecek şekilde onun deneyimi altında kalmış ve böylelikle toplumun ulus-devlete giden sürecinde parçalanın bedenle bütünlenen vatan, özel alan ile kamusal alan, ulusal alegorinin bir getirisi olarak birbiri içinde eriyip kolektivitening deneyimi altında kalmıştır.

KAYNAKÇA

ANCET, Pierre (2010). *Ucube Bedenlerin Fenomonolojisi*, (Çev. Ersel Topraktepe), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BAŞLI, Şeyda (2008). *"Ulusal Alegori" den İmparatorluk Eğretilemesine: Osmanlı Romanında Çok-Katmanlı Anlatı Yapısı*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÇETİNDAS, Dilek (2009). "Safahat'ın Çocukları", *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Haz. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C. 2, Burdur: MAKÜ, s. 871-880.

ERSOY, M. Akif (2007). *Safahat* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Çağrı Yayınları.

GÜLENDAM, Ramazan (2009). *"Mehmet Akif'in İdeal İnsan Tipi"*, *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Haz. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C.2, Burdur: MAKÜ, s. 687-692.

- ILLICH, İvan (2011). *Sağlığım Gaspsı*, (Çev. Süha Setabiboğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KANTER, Beyhan. (2019). "Kurmaca Bedenler" Türk Romanında Bir Söylem Biçimi Olarak Beden (1923-1980), İstanbul: Kesit Yayınları.
- KAVAS, Ebru (2009). "Mehmet Akif Ersoy Şiirinde II. Meşrutiyet İstanbul'unun Sosyal Tipleri", 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (Haz. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C.1, Burdur: MAKÜ, s. 179-182.
- MORAN, Berna (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PEPE, Kadir (2009). "Mehmet Akif Ersoy Spor Sevgisi ve Gençlik İdeali", 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (Haz. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C.1, Burdur: MAKÜ, s. 445-449.
- TÜRKAN, Kadriye (2009). "Safahat'ta Giyim Kuşamla İlgili Tespitler", 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (Ed. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C.1, Burdur: MAKÜ, s. 459-465.
- UYURKULAK, Serhat (2014). "Üçüncü Dünya Edebiyatı ve Ulusal Alegori", *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, S.15 (Ağustos), İstanbul, s. 136-146.
- YAKIT, İsmail (2009). "Mehmet Akif ve Tıp Etiği", 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (Ed. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C.1, Burdur: MAKÜ, s.439-444.

**MEHMET ÂKİF ERSOY’UN VE ESERLERİNİN İLKÖĞRETİM
İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ
VARLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Oğuzhan UZUN*
Murat DAĞ**

Giriş

Adı birçok ilkokula, ortaokula, liseye; bunun yanında üniversiteye, çeşitli kültür, sanat ve bilgi merkezlerine verilerek yaşatılan Mehmet Akif Ersoy, Türk milletinin bayrak bir şahsiyetidir. Toplumun gençlerinin örnek alması gereken, pozitif ve dini ilimleri bir bünyede toplama örneği olarak karşımızda duran merhum Âkif, her Türk gencinin yakından tanınması gereken kıymetli bir değerimizdir. Çanakkale harbini görmediği halde görmüşçesine “Çanakkale Şehitlerine” şiirini kaleme alabilecek muazzam bir edibimiz olan Âkif, Türk edebiyatının, edebiyatseverlerin, tarihçilerin muhakkak ki her daim dikkatini çekmiş ve çekmeye devam edecektir. Yazması ancak kendisine nasip olacak İstiklal Marşı’nın ikincisini yazması teklif edildiğinde “Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın!” diyecek kadar vatansever, şuurlu; yazdığı marş mecliste mükerrer olarak ayakta okunurken kendini salonu terk etmek zorunda hissedecek kadar mütevazı; verilen ödülü almaya hicap edip hayır vakfına bağışlayacak kadar yüce gönüllü Âkif, milletimizin sonsuzluk abidesidir. Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz, diyerek cesareti; zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem diyerek hakkı savunan böylesine mümtaz bir şahsın bilhassa gençlerimiz başta olmak üzere milletimizin fertlerince tanınması elzemdir.

Mehmet Akif Ersoy’u öğrencilerimize tanıtabilmenin en ekonomik ve doğru yolu, kendisine ve eserlerine Türkçe, Sosyal Bilgiler – eğer bir gün müstakil bir ders olursa “Değerler Eğitimi”- ders kitaplarında yer vermek olacaktır. Çünkü ülkemizin resmî ve özel okullarında

* Türkçe öğretmeni, MEB, oguzhan.uzun1993@gmail.com

** Türkçe öğretmeni, MEB, dag390@gmail.com

kullanılan ders kitapları öğrencilerimizin tamamının ulaşabildiği kaynaklardır.

Ders Kitapları

Ders kitapları eğitim öğretim sürecinin vazgeçilmez, rehber niteliğindeki parçalarıdır. Öyle ki ders kitapları her öğrencinin ulaşılabilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Zira 2003-2004 eğitim öğretim yılından beri ders kitapları, okullarda öğrencilerimize eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden hareketle ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Her öğrencinin eline ulaşan kitaplarımız, öğrencilerimize sunulmak istenen bilgiler için önem teşkil etmektedir. Hiçbir birey ders kitabını temin edemediğini iddia edemez. Öğretmen her daim ders kitaplarını kullanarak merkezde yer alır. Yönlendirici olan bizzat kendisidir. Bu öğretim süreci için önemli bir bulgudur ancak öğretimde ana kaynaklar her daim ders kitapları olmuştur. (Mete & DAĞ, 2019: 338). Bu çalışma kapsamında, son iki eğitim öğretim yılında Türkçe derslerinde kullanılan ders kitapları incelenerek Mehmet Akif Ersoy ve eserlerinin yer alıp almadığı, yer aldysa ne ölçüde yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma Yöntemi

İlgili çalışmada inceleme nesnesi olarak belirlenen söz konusu ders kitapları “doküman incelemesi” yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemi nitel araştırmada yaygın olarak kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen problem durumuna dair yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir (Yıldırım ve Şimşek). İlgili ders kitapları içerisinde her tema ve bu temalara ait metinler “Mehmet Akif ve Eserleri” açısından sırasıyla incelenmiştir. İncelenen metinler bulgular bölümünde tablo halinde sunulmuştur.

İnceleme Nesnesi

İlgili araştırmada inceleme nesnesi olarak 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim öğretim yıllarında kullanılan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitapları kullanılmıştır.

2020-2021 eğitim öğretim yılı Türkçe ders kitapları

5.sınıf Türkçe ders kitabı (Anıttepe Yayınları)

6.sınıf Türkçe ders kitabı (Ekoyay Yayıncılık)

7.sınıf Türkçe ders kitabı (Özgün Yayınevi)

8.sınıf Türkçe ders kitabı (MEB Yayınları)

2021-2022 eğitim öğretim yılı Türkçe ders kitapları

5.sınıf Türkçe ders kitabı (Anıttepe Yayınları)

6.sınıf Türkçe ders kitabı (Ata Yayıncılık)

7.sınıf Türkçe ders kitabı (Özgün Yayınevi)

8.sınıf Türkçe ders kitabı (MEB Yayınları)

Bulgular

Araştırmada inceleme nesnesi olan 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarıyla 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan temalar ve bu temaların içerdiği metinlere ait tablo aşağıda yer almaktadır.

2020- 2021 eğitim öğretim yılında Türkçe ders kitabı olarak 5. sınıflarda Anıttepe yayınlarının hazırladığı kitap okutulmaktadır. İlgili kitapta: “Birey ve Toplum, Millî Mücadele ve Atatürk, Doğa ve Evren, Millî Kültürümüz, Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Erdemler, Bilim ve Teknoloji” başlıkları altında sekiz tema yer almaktadır. İlgili temalar incelendiğinde Mehmet Akif ERSOY’un eserleri ya da hayatına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Her ders kitabında yer aldığı üzere sadece ilk sayfada “İstiklâl Marşı” yer almaktadır.

2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitabında ise: “Doğa ve Evren, Millî Mücadele ve Atatürk, Çocuk Dünyası, Erdemler, Millî Kültürümüz, Bilim ve Teknoloji, Sanat, Vatandaşlık” olmak üzere sekiz tema yer almaktadır. Bu temalar incelendiğinde Erdemler teması altında “Azim” başlığıyla Mehmet Âkif’in Safahat isimli kitabında yer alan bir öyküye yer verildiği görülmektedir. İncelemeler sonucunda ilgili ders kitabında Mehmet Âkif’in hayatını ya da eserlerini konu alan başka bir parçaya yer verilmediği görülmektedir.

2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan 7. sınıf Türkçe ders kitabında: “Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Duygular, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Sanat, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji” başlıklarıyla sekiz adet tema yer aldığı görülmektedir. İlgili temalara ait okuma ve dinleme metinleri “Mehmet Akif ERSOY’un hayatı ve eserleri” açısından incelendiğinde “Millî Kültürümüz” teması altında “İstiklâl Marşı’nın Kabulü” başlıklı temada yer verildiği görülmektedir. İlgili metin işlenmeden önce “Sonraki Metne Hazırlık” bölümünde “Arkadaşlarınızla bir grup oluşturarak Mehmet Akif ERSOY’un hayatı, tarihimizdeki değeri, eserleri, eserlerinde işlediği konular hakkında bir sunum hazırlayınız” yönergesine de yer verildiği görülmektedir.

2020-2021 eğitim öğretim yılında ikinci kademenin son sınıfı olan 8. sınıflarda ise: “Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Vatandaşlık” adı altında sekiz temaya yer verildiği görülmektedir. İlgili temalara ait metinlere bakıldığında Mehmet Akif ERSOY ve eserleriyle ilgili olarak herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Her ders kitabında yer aldığı üzere sadece giriş bölümünde bağımsızlığımızın simgelerinden biri olan İstiklâl Marşı’na yer verildiği görülmektedir.

Araştırmanın inceleme nesnelere olan 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitapları ele alındığında 5. sınıf Anıttepe Türkçe ders kitabında ele alınan sekiz tema: “Birey ve Toplum, Millî Mücadele ve Atatürk, Doğa ve Evren, Millî Kültürümüz, Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Erdemler, Bilim ve Teknoloji” incelendiğinde 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan 5. sınıf Türkçe ders kitabında olduğu gibi Mehmet Akif Ersoy’un eserleri ya da hayatına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Her ders kitabında yer aldığı üzere sadece ilk sayfada “İstiklâl Marşı” yer almaktadır.

2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitabının ise yayını ve içeriği değişmiştir. Gerekli incelemeler şu temalara ait metinler ele alınarak gerçekleştirilmiştir: “Erdemler, Birey ve Toplum,

Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Sanat, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor”. İncelenen metinler doğrultusunda “Mehmet Akif Ersoy’un hayatı ve eserlerine ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

2020-2021 eğitim öğretim yılında olduğu gibi 2021-2022 eğitim öğretim yılında da okutulmaya devam eden Özgün Yayıncılık 7. sınıf Türkçe ders kitabında sekiz tema altında (Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Duygular, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Sanat, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji) yer alan metinler incelendiğinde 2020-2021 eğitim öğretim yılında yer alan Türkçe ders kitabının içeriğinin değiştirilmediği görülmektedir. “Millî Kültürümüz” teması altında “İstiklâl Marşı’nın Kabulü” başlıklı temada yer verildiği görülmektedir. İlgili metin işlenmeden önce “Sonraki Metne Hazırlık” bölümünde “Arkadaşlarınızla bir grup oluşturarak Mehmet Akif ERSOY’un hayatı, tarihimizdeki değeri, eserleri, eserlerinde işlediği konular hakkında bir sunum hazırlayınız.” yönergesine de yer verilmiştir.

2021-2022 eğitim öğretim yılında ikinci kademenin son sınıfı olan 8. sınıflarda: “Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Vatandaşlık” adı altında sekiz temaya yer verildiği görülmektedir. 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitabının içeriğinin değiştirilmediğini belirtmek gerekmektedir. Bu doğrultuda ilgili temalara ait metinlere bakıldığında Mehmet Akif ERSOY ve eserleriyle ilgili olarak herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Her ders kitabında yer aldığı üzere sadece giriş bölümünde bağımsızlığımızın simgelerinden biri olan “İstiklâl Marşına yer verildiği görülmektedir.

Bununla beraber edebiyatımızda önemli yeri olan yazar ve şairler ile devlet adamlarının hayatları ve eserlerine ait metinlere birkaç defa yer verildiği görülmektedir.

Tablo 1. Mükerrer olarak yer verilen yazarlar/şairler

Mükerrer olarak yer alan yazarlar /şairler	Kaç defa yer aldığı
Mehmet ÖNDER	6
Arif Nihat ASYA	4
Gülten DAYIOĞLU	4
Şevket RADO	3
Cevdet KILIÇ	3
Tarık USLU	3
Muzaffer İZGÜ	2
Sait Faik ABASIYANIK	2
Cahit Sıtkı TARANCI	2
Orhan VELİ	2
Cahit KÜLEBİ	2
Yaşar KEMAL	2
Şükrü Enis REGÜ	2
Hasan Latif SARIYÜCE	2
Halide Edip ADIVAR	2
La Fontaine	2
Aziz SANCAR	2
PASTEUR	2
Merve Bilge ATALAY	2
Âşık Veysel ŞATIROĞLU	2
Bahtiyar VAHAPZADE	2

2021-2022 eğitim öğretim sezonunda devlet okulları ve özel okullarda kullanılan Türkçe ders kitaplarından 5.sınıf ANITTEPE, 6.sınıf Ata Yayıncılık, 7.sınıf ÖZGÜN ve 8.sınıf MEB yayınlarının kitapları, Mehmet Akif Ersoy'un biyografisi ya da eserlerinin var olması gerekliliğine inanılarak incelenmiştir. Ancak inceleme sonucunda kitaplarda kullanılan metinlerde Mehmet Akif'in hayatına ve eserlerine yer verilmemiştir. Sadece 7.sınıf Türkçe ders kitabında İstiklal Marşı'nın kabulünü işleyen Metin Özdamarlar'ın metnine yer verilmiştir.

Kitaplarımızda “Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültür” temaları mevcutken ve Mehmet Akif gibi başlı başına bir değer olarak addedilebilecek mühim bir şahsiyetin bu temalarda bulunması gerekirken Âkif’in eserlerinin kitaplarda yer almadığı görülmüştür.

Tabloda adı geçen şahsiyetler ülkemiz, kültürümüz için çok kıymetli isimlerdir. Ancak görülecektir ki tablodaki isimlerin eserlerine birer kez yer verilmesiyle 32 yeni isme ya da esere yer verilmesi mümkün olacaktır. Bu 32 ismin içinde Mehmet Akif de yer bulacaktır.

Mehmet Akif’e ve eserlerine yer verilmezken– her ne kadar kıymetli de olsalar– bahsettiğimiz isimlere ve eserlerine mükerrer olarak yer verilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Ders kitaplarının başında İstiklal Marşı’mız olmasa genç nesillerimiz neredeyse Mehmet Akif’ten bihaber olarak yetişecektir.

6. sınıf Türkçe ders kitabının değişmesinin sonucunda 2021-2022 eğitim öğretim sezonunda okutulan yeni kitapta Akif’e ve eserlerine yer verilmemiştir. Bu da göstermektedir ki dört yıl boyunca –değişmezse- öğrencilerimizin sadece 7. sınıfta okutulan kitap aracılığıyla İstiklal Marşı’nın kabulünü anlatan bir metinle Mehmet Akif’le karşılaşma durumu olacaktır.

Anlaşılan odur ki İstiklal Marşı’na yer verildiği için kitap yazarları Mehmet Akif’in işlendiği zannına kapılmaktadır. Ne yazık ki tablo böyle değildir. Mühim bir değerimiz olan Mehmet Âkif’i ve eserlerini tanımadan, okumadan nesiller yetişmektedir. Mehmet Âkif’e ve eserlerine yer vermemek çok büyük bir eksikliklerdir. Zira bu muhterem isim istiklal, mücadelenin, azmin, çalışkanlığın, vatanseverliğin yüksek sesidir. Mehmet Akif Ersoy, ders kitaplarımızda İstiklal Marşı’yla gönül sayfamızda olduğu gibi ilk sayfada yer almaktadır. Ancak ders kitaplarımızı incelediğimizde kitabın iç sayfalarında Mehmet Akif Ersoy’un kıymetli eserlerine yer verilmediğine tanık olmaktayız.

Sonuç

Her yıl eğitim öğretim dönemi başlamadan MEB tarafından yayınevlerine hazırlatılarak öğrencilere milyonlarca ders kitabı ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Söz konusu ders kitapları her kademede birincil ders kaynağı olarak kullanılmaktadır. Ders programlarında yer alan kazanımların ders kitaplarına yansıtılarak ders kitabı içeriğinin ona göre hazırlanması elzemdir.

Öğrenci ve öğretmenlerin derslerde ortak kullanım araçları ders kitaplarıdır. Bu sebeple, öğrencilere aktarılması gerektiği düşünülen beceriler ve değerlerimiz ilgili ders kitaplarında mutlaka yer almalıdır. Ders kitaplarında yer alması gereken özellikler, ilgili dersin öğretim programı içeriğinde belirtilmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin niteliklerine ilişkin olarak Türkçe Öğretim Programı'na (2019) bakıldığında birinci maddede şu ifadeye yer verildiği görülmektedir:

“Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkler edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir”.

İlgili madde doğrultusunda Türkçe ders kitaplarında değerlerimize yönelik incelemeleri konu edinen birçok çalışma alanyazında yer almaktadır. Doğan ve Gülüşen (2011); Çelikipazu ve Aktaş (2011); Kaygana, Yapıcı ve Aytan (2013); Aydemir ve Özel (2017); Baki (2019); Doğan ve Bayraktar (2019); Karsak ve Gül (2019); Küçükkoğlu, Albayrak ve Serin (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda ilgili konuya yönelik pek çok inceleme mevcuttur.

İlgili incelemeler ele alındığında doğrudan Mehmet Akif Ersoy'u ya da eserlerine yer veren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu konudaki eksikliğin giderilmesi oldukça önemlidir. Çünkü değerlerimiz açısından kurtuluş mücadelemizi satırlara ilmek ilmek işleyerek her okuduğumuzda o mücadeleyi derinlerimizde hissettiren Mehmet Akif ERSOY da milletimiz ve tarihimiz için oldukça önemli bir şahsiyettir. Mehmet Akif

ERSOY ismi ve değeri göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Eğer ki bir tarih, kültür ya da edebiyat dalında bir kitap çıkarılacak olsa bu kitapların her birinde Akif'e yer vermek yazarlar için millî bir borçtur.

Öneriler

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında Mehmet Akif Ersoy'u sınıf seviyesine uygun şekilde tanıtacak metinler ve etkinliklere mutlaka yer verilmelidir. İlgili metin ve etkinlikler EBA destekli kaynaklarla desteklenmeli, görme duyusunun yanında diğer duyuları harekete geçirecek materyallere de mutlak suretle yer verilmelidir. Öğrencilere Mehmet Akif ve eserlerini ezberletmekten ziyade Mehmet Akif'in öğrencilerin günlük yaşamlarında yer edinebilecek etkinliklere ve metinlere ders kitabında yer verilmelidir. Öğrencilerin kurtuluş mücadelemizi daha iyi anlamaları ve bu mücadeleyi satırlara ilmek ilmek işleyerek geleceğe aktaran millî şairimizi bir değerimiz olarak belleklerine kazımaları açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, H. ve ÖZEL, A. (2017). Türkçe Dersinde Kullanılan Kitapların Değerler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 12(6).
- BAKİ, Y. (2019). Ortoakul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17 (37), 109-146. DOI: 10.34234/ded.460042
- BARAN, Ş. Ç., & DİREN, E. (2021). *Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.
- ÇELİKPAZU, E., E. ve AKTAŞ, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*.
- DOĞAN, B. ve GÜLÜŞEN, A. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki (6-8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*.

- DOĞAN, K., B. ve BAYRAKTAR N. (2019). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Millî Kültür ve Erdemler Temalarındaki Etkinliklerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Eğitimde Araştırmalar, Ankara: Eğiten Kitap.
- ERKAL, H., & ERKAL, M. (2021). *Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: Özgün Yayınevi.
- KARSAK, H., G., O. ve ÖZENÇ, G., E. (2019). Türkçe Ders Kitaplarında Millî ve Kültürel Kavramların İncelenmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7(3).
- KAYGANA, M., YAPICI, Ş. ve AYTAN, T. (2013). Türkçe Ders Kitaplarında Değer Eğitimi. The Journal of Academic Social Science Studies.
- KÜÇÜKOĞLU, A., ALBAYRAK, F. ve SERİN, N. (2020). Değerler Eğitimi Bağlamında Türkçe Dersi: Program ve Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 8 (4), 1499-1518. DOI: 10.16916/aded.797893
- MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar).
- MEB (2019). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay.
- METE, F., & DAĞ, M. (2019). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Saygı İfade Kalıpları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 333-355.
- SARIBOYACI, M. O. (2021). *Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara: ATA Yayıncılık.
- TDK. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- YÜCEL, A., ESELİOĞLU, H., & SET, S. (2021). *Türkçe 8 Ders Kitabı*. İzmir: MEB.

BEDEN PERKÜSYONU YÖNTEMİ İLE İSTİKLÂL MARŞI'NIN DOĞRU OKUNMASI PROJESİ

Osman ASILTÜRK*

GİRİŞ

Bu projede basit beden müziği hareketleri ile İstiklâl Marşı'nın doğru söylenmesi amaçlanmaktadır.

Beden Müziği", bedenle ses çıkarma etkinliklerinin tümünü kapsamaktadır. Bu nedenle eylemsel gelişiminin insanoğlunun varoluşundan bu yana sürmekte olduğu söylenebilir. Ancak Beden Müziği'nin bir alan olarak ele alınmaya başlanması ve gelişmesi son on yılda hız kazanmıştır (Bulut 2017:2).

Beden Müziği, adım atma, parmak şıklatma, el çırpma gibi beden sesleri ve vokal ile yaratılan, muhtemelen insanlık tarihindeki ilk müzik ve danstır. Dünya genelinde çeşitli beden müziği stilleri vardır. Bu stillerin çoğu eski nesillere miras kalmış. Bununla birlikte, her an yeni stiller oluşturulmaktadır. İrlanda, Afrika Step Dansları, Buckdancing, Clogging, Kum Dansı, Hambone, Pattin Juba, Etyopya Koltukaltı Müziği, her türlü Gırtlak Şarkıcılığı, Beat-Boxing ve Keçak halen varlığını sürdüren Beden Müziği stillerinin bazılarıdır (Terry 2002).

Müzik, insana duyup düşündüklerini seslerle anlatma olanağı veren bir "dil"dir. Bu dilin anlaşılır olması için, birbirini izleyerek akıp giden seslerin anlam taşımaya gerekir. Müziğin anlamı, insanın hayat karşısındaki davranışlarıdır. Müziksel anlatım, insanın seslerle duygu ve düşüncelerini, izlenim, tasarım ve dileklerini anlatması, içini dökmesidir (Say 2009:17).

Ses nedir? Ses mekânîk bir dalgadır. Tüm dalgalar gibi bir yerden başka bir yere enerji taşır. Bir kaynak tarafından üretilen ses, etrafa yayılırken önce civardaki atom veya moleküllerin titreşmesine ardından da bu titreşimlerin komşu atom veya moleküllere iletilmesine sebep olur. (<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/sesi-gorebilir-miyiz>)

Ses birçok kişinin kafasında soyut bir anlam ifade eder. Müzik yazısı, çalgı çalma bu soyutluğu ortadan kaldıracabilecek araçlardan bazılarıdır. Soyut olan bir şeyi öğrenmek güçtür.

Ritim günlük hayatımızda farkında olmadan kullandığımız müziksel bir aktivitedir. Yürümek kendi içinde bir ritim içerir ve sizin isteğinize göre şekillenir. Koşmak ta kendi içinde ritim içerir, ritimdeki

* Müzik Öğretmeni, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü, asilturkosman@gmail.com

aksaklık koşmayı güçleştirir. Sayı saymak, şiir okumak, oyun oynamak, dans etmek, alkış gibi birçok faaliyet ritim içerir.

İstiklâl Marşını söyleyen veya herhangi bir kayıta eşlik eden kişide duyduğu sesler bir anlam ifade etmez. Sadece hecelerde bazı yerleri bir miktar uzatması gerektiği ve bazı yerleri hızlı söylemesi gerektiğini fark eder. Beden perküsyonu ile İstiklâl Marşı'nın öğretilmesi kişide uzun, kısa, hızlı gibi farklılıkları ayırt etmesini kolaylaştırabilir. Uzunluk ve kısalığı beden perküsyonu hareketleri ile anlamlandırabilir.

Ritim, müziği oluşturan parçalardan bir tanesidir. Ritimsel birliktelik olmadan ve insanın kendi içsel ritminin farkına varmadan müzik yapması güçleşmektedir.

Beden perküsyonu çalışmaları; birlikte hareket edebilme, kendi içsel ritmini dinleme, çevredeki sesleri daha dikkatli dinlemede önemli bir araçtır.

Marş, ritim, ölçü ve tempo bakımından bir grup insanın veya daha fazla sayıda kişinin yürüyüşüne uygun düşen ve bu amaçla bestelenmiş olan işlevsel müzik yapıtıdır (Say, 2005: 335).

Marşların işlevi, devletin ulusu ile birlikte varlığının devamına ve ulusal duyguların pekiştirilmesine olanak sağlamasıdır. Her “birlikte söyleme” anı, ulus olunduğunun ve ulusal gücün farkına varıldığının hissedilme anıdır. Bu his, sözlerle olduğu kadar müziğin insanlar üzerinde yarattığı güç ile de ilgilidir (Çuhadar, 2009:201).

İstiklâl Marşı tüm eğitim kademelerinde müzik ders programlarının ilk kazanımları arasında yer almaktadır. Bu kazanımlarda İstiklâl Marşı'nı doğru söyleme önemli bir yer tutmaktadır.

Millî şairimiz Mehmet Akif ERSOY tarafından yazılan İstiklâl Marşı, MEB Müzik Öğretim Programının Özel Amaçları arasında özellikle belirtilmiştir.

- İstiklâl Marşı başta olmak üzere marşlarımızı özüne uygun olarak seslendirmelerini sağlamak,
- Müzik yoluyla sevgi, paylaşım ve sorumluluk duygularını geliştirmek,
- Millî birliğimizi, bütünlüğümüzü pekiştiren ve dünya ile bütünleşmemizi kolaylaştıran müzik kültürü ve birikimine sahip olmalarını sağlamak (Müzik Öğretim Programı)

Okullarımızda her pazartesi okul açılışında ve her cuma okul kapanışında İstiklâl Marşı seslendirilmektedir. Birinci sınıftan on ikinci sınıfa kadar öğrenciler eğitim öğretim hayatları boyunca bunu

uygulamaktadır. Her ne kadar bu kadar sık seslendirilmesine karşın İstiklâl Marşı'nı seslendirmede güçlükler yaşanmaktadır.

İstiklâl Marşı kalabalık gruplar tarafından seslendirildiğinde marş esnasında ritim birlikteliğini yakalamada problemler yaşanabilmektedir. Bu sorunun çözümü için genellikle İstiklâl Marşı'nın ses kaydı açılarak, çalan kayda eşlik etmek suretiyle İstiklâl marşı seslendirilmektedir. Bu projede içselleştirilmiş bir ritim çalışmasının kalıcı öğrenmeye etkisi olacağı düşünülmektedir. Böylelikle milli marşımız söylenirken söyleme kurallarına uygun bir şekilde seslendirilebilecektir.

PROJE HAKKINDA

Genel kanı olarak toplumda İstiklâl Marşı'nı söylemenin zor olduğu hâkimdir. Basit beden müziği hareketleri ile İstiklâl Marşı'nın öğretilmesinin daha doğru söylenmesine anlamlı bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Yapılacak olan uygulama ile öğrencilerin ritim becerilerinin de geliştirileceği düşünülmektedir.

İstiklâl Marşı öğrencilere öğretilirken öğrencinin kafasında anlam ifade etmeyen seslerin somutlaştırılması öğrenmeyi kolaylaştıracak ve kalıcı hale getirecektir.

UYGULAMA

Rap: Ayağı yere vurmaya gösterir

Şak: Alkış gösterir

Tu: Göğse vurmaya gösterir

Tak: Bacağa vurmaya gösterir.

Öğrencilere kalıplar gösterilerek çalışmalar tekrar edilir. Her kalıp kendi içinde çalışılır. Her kalıp öğrenildikten sonra kalıplar karışık şekilde arka arkaya gruplanarak çalışmalara devam edilir.

1. Kalıp rap şak rap şak

Rap

şak

rap

şak

Sağ ayak

alkış

sol ayak

alkış

2. Kalıp tu tu tu tak tak
Tu tu tu tak tak
 Sağ el sol el sağ el göğse vurma, çift el bacaklara
 iki defa vurma

3. Kalıp tu tu tu tu
Tu tu tu tu
 Sağ el sol el sağ el sol el göğse vurma,

kork	ma	sön	mez	bu	şa	fak	lar	da	yü	zen	al	san	cak	
rap	şak	rap	şak	rap	şak	tutututu	rap	şak	rap	şak	rap	şak	tutututu	
sön	me	den	yur	du	mun	üs	tün	de	tü	ten	en	son	o	cak
tu	tu	tu	tak	tak	rap	şak		rap		şak	rap		şak	
o	be	nim	mil	le	ti	min	yl	dı	zı	dır	par	la	ya	cak
rap		şak		rap	şak	rap tutututu	tu	tu	tu	tak	tak	rap		şak
o	be	nim	dir	o	be	im	mil	le	ti	min	dir	an	cak	
		rap	şak rap	rap	şak	rap	rap		şak		rap	şak	rap tutututu	
çat	ma	kur	ban	o	la	yım	çeh	re	ni	ey	naz	lı	hi	lal
rap	şak	rap	şak	rap	şak	tutututu	rap	şak	rap	şak	rap	şak	tutututu	
kah	ra	man	ır	kı	ma	bir	gül	ne	bu	şid	det	bu	ce	lal
tu	tu	tu	tak	tak	rap	şak		rap		şak	rap		şak	
sa	na	ol	maz	dö	kü	len	kan	la	rı	mız	son	ra	he	lal
rap		şak		rap	şak	rap tutututu	tu	tu	tu	tak	tak	rap		şak
hak	kı	dır	hak	ka	ta	pan	mil	le	ti	min	is	tik	lal	
		rap	şak rap	rap	şak	rap	rap		şak		rap	şak	rap tutututu	

BEKLENEN SONUÇLAR

Öğrencilerle yapılacak olan beden perküsyonu çalışmaları ile İstiklâl Marşı'nı doğru söylemeleri hedeflenmektedir. Bu çalışmalar sonucunda öğrencide ritim duygusu, takım çalışması, dikkat artışı gibi durumlarda olumlu yönde gelişme beklenmektedir. İstiklâl Marşı'na ait ritim duygusu öğrencide içselleşerek kalıcı öğrenmeye dönüşmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKLAR

BULUT, M. Ö. 11. Türkiye’de Beden Müziği Etkinlikleri Engelliler Entegre Yüksek Okulu ve Mimarlık Öğrencileriyle Atölyeler. *Sahne ve Müzik*, (5), s. 211-227.

ÇUHADAR, C. H. (2009). Türkiye’de Ulusalcılığın Değişmeyen Simgesi: Onuncu Yıl Marşı, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), s. 199-208.

MEB Müzik Öğretim Programı

SAY, A. (2009). Müziğin kitabı. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

SAY, A. (2005). Müzik Sözlüğü. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2. Basım.

TERRY, K. 2002. Body Music with Keith Terry, Part One(Instructional DVD), Oakland: Crosspulse Media.

<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018129173048695-1-8%20M%C3%BCzik%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%2020180123.pdf>

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/sesi-gorebilir-miyiz>

MEHMET AKİF ERSOY'UN MANZUM HİKAYELERİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Öznur AKGÜN*

GİRİŞ

Manzum hikâye, bir hikâyenin şiir formunda işlenmesi ile oluşan bir edebi türdür. Türk edebiyatında pek çok şair bu türden yararlanarak eserler ortaya koymuştur. İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy Türk edebiyatında manzum hikâyeyi kullanarak topluma ulaştırmak istediği merhamet, sorumluluk, insan sevgisi, vatan sevgisi, iman ve inanç, dini duygular, bağımsızlık, toplumsal ahlak vb. temaları işlemiştir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı İstiklal Marşı'nın kabulünün 100. yılının kutlandığı 2021 yılında İstiklâl Marşı ve marşın mimarı Mehmet Akif Ersoy'un manzum hikâyeleri incelenerek, eğitimin tüm kademelerinde uygulanan “Değerler Eğitimi” konusunda eğitimcilere farkındalık kazandırmaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada metin merkezli yapısalcı metotla Mehmet Akif Ersoy ve “Değerler Eğitimi” arasındaki bağlantı ele alınmıştır.

BULGU

Poster bildirimizde Mehmet Akif Ersoy'un Fatih Camii, Bayram, Kör Neyzen, Âmin Alayı, Seyfi Baba, Dirvas, Koca Karı ve Ömer manzum hikâyeleri incelenmiştir. Bu hikâyede geçen ve “Değerler Eğitimi” kapsamında ele alınabilecek sabır ve hoşgörü, yardımlaşma, merhamet, millet olma bilinci, sosyal adalet ve sorumluluk temalarının Millî Eğitim Bakanlığı'nın “Değerler Eğitimi” kapsamında yer verdiği görülmüştür. Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy ve eserlerinin eğitimin tüm kademelerinde “Değerler Eğitimi” etkinliklerinde kullanılabilmesi tespit edilmiştir.

* Okul Öncesi Öğretmeni, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Özel Büro, oznurakgun20@gmail.com

SONUÇ

Mehmet Akif Ersoy'un manzum hikâyeleri incelenmiştir. Hikâyelerinde merhamet, sorumluluk, insan sevgisi, vatan sevgisi, iman ve inanç, dini duygular, bağımsızlık, toplumsal ahlak gibi temaları işlediği görülmüştür. Söz konusu temaların Millî Eğitim Bakanlığı'nın öğretim programlarında yer verilen "Değerler Eğitimi" ile ilgili temalar ile benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy gibi eserlerinde milli ve manevi değerlere yer veren şair ve yazarlarımızın eserlerinin de "Değerler Eğitimi" kapsamında derslerde işlenebileceği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

ERSOY, Mehmet Akif (2018). *Safahat*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

GÜNEŞ, Mehmet (2012) *Türk Edebiyatında Manzum Hikâye (Şekil Bilgisi)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları

MEHMET AKİF ERSOY ŞİİRLERİNDE PSİKOLOJİK VE İMGESEL OLARAK ÖLÜM

Selenay BECERİK*

GİRİŞ

Ölüm hayatımız boyunca kaçamayacağımız tek olgudur. Zikredildiğinde zihinde olumlu hislerden öte sarsıcı izler bırakan bu kavram, insan zihni için oldukça etkili ve derin anlamlı bir güce sahiptir. Edebiyat içerisinde de kuvvetli yere sahip olan bu kavram, kiminin eserinde bir kurtuluş yolu olarak şekillenirken kiminin eserinde ise telaşa düşürecek bir korku olarak karşımıza çıkmıştır. Bireyin belleğinde farklı anlamlar ile saklanan bu kavram, genel itibariyle insan zihninde korku ile ümit arasında kalmış bir çizgi olarak konumlanmaktadır.

İnsan hayatında ölüm, aşılması zor bir tabu olarak şekillenmektedir. Dünyadaki varlığının son bulacağını algılayan bireyin bu gerçek karşısında duyduğu telaş, yaşam içerisinde bir barikat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bellekte herkesin benzeri noktalar ile kodladığı bu kavram, aslında toplumdan topluma algılanış olarak farklılık göstermiş ve bu düşünce yapısının ayrımıyla sanat eserlerinde de ölüme dair farklı pencereler açılmıştır. Farklı pencerelerin açılmasındaki en önemli etkenler ise dini inanç ve dünyaya dair bakış açısı olmuştur. Bu iki başlık üzerinden Türk edebiyatı içerisinde ölümü konumlandırmak istersek, eserlerinde ölüm ve ölümden öte ile ilgili sorgulamalarını hissettiğimiz ve okuduğumuz şair Mehmet Akif Ersoy şiirleri üzerinde detaylandırmamız konumuz açısından aydınlatıcı olacaktır.

AKİF'İN ŞİİRLERİNDE ÖLÜME DAİR SORGULAMALAR

Mehmet Akif Ersoy hayatı kavradığını hissettiği andan itibaren bu dünyadaki yok oluşuna dair kendince sorgulamalara başlar. Sorgulamaları esnasında hayatın sabit kalmayarak değişmek üzerine kurulmuş olduğunu ve hayata dair birçok şeyi kavradığını izah eden şair, toplumun ölüme ve

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Öğrencisi

ölümünden sonrasında dair çekingenliğini fark ederek bu algıyı yıkmak için eserlerinde bu konulara yer vermeye başlamıştır. Sorgulamalarını eserlerinde hayat vererek irdeleyen şair, Ne Eser Ne de Semer isimli şiirinde, ölüme mânâ verme gayretine girişmiş ve ölümden sonra geride kalanlar arasında devamlılığını sürdürebilmek için dünyada kıymet verilebilecek bir parça bırakmanın gerekli olduğunu vurgulamıştır;

“Ölen insan mıdır, ondan kalacak şey: Eseri;

Bir eşek göçtü mü, ondan da nihâyet: Semeri.”¹

Birey bu dünyadaki adım ya da geride bıraktıklarının ebediyen yaşamasını dileyebilir. Jung bu durum hakkında, insanların birçoğunun sonsuza dek yaşayabilme düşüncelerini onları daha mutlu hissettirdiğini belirtir. (*Doğan 2013: 221*) Ebediyet düşüncesine tutunan birey, dünyaya karşı duygusal motivasyonunu arttırarak hayata karşı daha dirayetli bir tutum ile yaklaşacağı gerçektir. Ömürden geçen zaman dilimini ebediyet düşüncesi ile fark eden birey, zaman kavrayışını ebediyet duygusu ile elde eder.

Ölüm, tek bir disiplin altında incelenebilecek bir çalışma konusu değildir. Disiplinler arasında bulunan din, ölümün algılanışında en önemli faktörler arasında bulunmaktadır. Din, bireyin zaman yolculuğunda farklı pencerelerden bakmasına sebep olabilmektedir. İnanışlar ve dinler, farklı bakış açılarını da beraberinde getirmektedir. Müslüman bir birey ile Yahudi bir bireyin ölümü algılayışındaki farklılıklar, dünyevi yaşantı ve inanışlar ile bağlantılıdır. Müslümanlara göre ölüm, ruhun insan bedeninden ayrılarak Allah katına yükselmesidir. Ahiret inancına ve yaratıcı olan Allah'a inanan Müslüman birey, ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu fakat bir yok oluş olmadığını, yeni bir hayatın başlangıcı olduğunu, dünyadaki zamanı tüketerek ahiret zamanına geçeceklerine inanır. Hristiyan bir bireye göre ise ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıç kapısıdır. Bu sebeple inandıkları dine göre, ahiret hayatına karşı korku beslemenin anlamsız

¹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.500.

olacağına dair bir görüşler bulunmaktadır. Yahudilik inancı ise, İslam inancından farklı olarak, ölümün bir son getirmeyeceğini, bu sona ermemenin devamlılığını, farklı bir evrende ya da dünyada gerçekleşmeyeceğini düşünürler. Kâinatın alt üst olması neticesinde “Allah’ın Krallığı” yeryüzüne kurularak, ölen bireylerin kurumuş kemikleriyle tekrar dirileceğine dair bir inanış bulunmaktadır. Ölüme dair edimlerin dinler üzerinden incelenmesi sonucunda her bireyin ölümü kavrayışının ne kadar farklı olabileceğini inanç üzerinden incelemek mümkündür.

İslam şairi Mehmet Akif Ersoy’un ölümü ve ölümden sonrasını algılayışı noktasında bazı şiirlerinde ölümden öte varoluş sorgusuna çekilmektedir. Buna örnek olabilecek Resmim İçin² şiirine bakacak olursak;

***“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince
Günler şu heyulayı da, er geç, silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir”***

Burada esas olan, geride hazin de olsa bir gölge bırakabilmektir. Ebediyete ulaşabilmek için ardında kalan insanlar tarafından rahmetle anılmanın, saygın bir ad bırakmanın ihtiyacını hisseden şair, ***“sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir”*** cümlesi ile ebediyete erişememe konusunda endişesini açıkça belirtir. Şair, karşı konulmaz tek gerçek olan ölüme dair tüm çekingenliğini aşmasına rağmen ölümden ötesi ile ilgili bazı anlarda çatışmalar yaşamaktadır. Bu çatışmalar içerisinde Ersoy, varoluşu üzerinde birtakım sorgulamalara yönelir. Bugünkü dünya ile ahiret düzeni arasında dengeyi kurmayı başaran şair, ölümden öte varoluşunu yani insanlar arasında ne ile anılacağına büyük endişesi içinde kendi adını, eserlerini yaşatma çözümleri arar. Hayat enerjisinin belirli kısmını bu çaba içinde harcayan şair, dünyada hatırlanabilme adına yaptığı

² Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003 s.450.

önemli hamlelerden biri ise resim altına şiirler yazmasıdır. Resim, anı durdurmak için kullanılabilir önemli vasitalardan biridir, bu yöntemle dünya üzerinde iz bırakabilmek daha kolaydır. Bu mantık ile hareket eden Mehmet Akif, resim altına şiirler yazarak dünyaya belli izler bırakma gayretine girmiş ve bu durumdan oldukça da memnun kalmıştır;

***“Beni rahmetle anarsın ya, işitsen bir gün
Şu sağır kubbede, haib, sesimin dindiğini?
Ben heyulaya da bir kerecik olsun bak ki,
Ebediyen duyayım kabrime nur indiğini.”***

Çektirdiği resim ile hatırlanarak ebediyen huzura eriştiğini söyleyen şair, sesi dindikten sonra geride kalan sevdikleri arasında kendisinin hatırlanabilmesiyle teselli bulabileceğini ifade etmektedir. Bu görüşünü diğer resim altına yazmış olduğu şiirlerle de desteklemiştir.

Genel toplum içerisinde sonsuzluğa erişememe korkusundan önce, ölüm bir travma nedeni olarak görülmektedir. Ölüme dair korku besleyen bir insanın toplumdaki ötelenmesi ya da farklı görünmesi beklenemez. Ölüme dair oluşan korku, insan hayatının çoğu zaman diliminde hissedilebilen bir histir. Yaşamımızı bütününden etkileyen bu duygu karşısında bireyler, farklı tepkimelere girebilir. Genel itibarıyla bu korku karşısında kişiler ilk yol olarak inkârı başvurmuşlardır. Mehmet Akif Ersoy, Mezarlık şiiri ile bu inkârı aşarak ölüme dair algılanışı değiştirmek ve korkuyu yıkmak istemiştir. Bu faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için yapılması gereken ilk unsur, ölüme dair olumlu çağrışımlar ile anla yüklenebilmesi olmuştur. Ölümü karamsar hislerden sıyrarak estetize etme gayretine girişmiş ve ruhsal terapi ile ölümü sevdirmeye çalışmıştır.

Ölüm korkusuyla başa çıkamayan birey, ölümün somut göstergesi olan mezarlığa dair de olumlu hisler ile yaklaşamaz. Mezarlıklar, ölümü hatırlatması sebebiyle bireyi ölüm kaygısıyla yüz yüze bırakır. Psikanalistik kuramcılara göre birey ölüm düşüncesini içselleştiremeyerek sürekli bastırmaktadır. (Erdoğan, Özkan 2007:8) Ölüm kaygısını

bastırmaya çalışan bireyler, mezarlıkları ziyaret etmeleri neticesinde kaygıları gün yüzüne çıkar ve bununla yüzleşir. Mehmet Akif, Mezarlık³ şiiri ile mezarlıkları kaygı alanının dışına çıkarmayı ve muhatabının çekincelerini gidermeyi amaçlamıştır. Bu sebeple şiirin girişinde okuyucusunun dikkatini tek bir yerde toplayabilmek için “Bakma!” nidası ile muhatabına seslenir,

***“Bakma kabristânın ancak sâha-i medhûşuna,
Dur da bir müddet kulak ver nâle-i hâmûşuna”***

Akabinde “*Dur da bir müddet kulak ver*” nidası ile etkisi alanına girmeyen okurlarına son bir ihtarda bulunur. Kitleyi bir arada tutan tok sesiyle şair, mezarlıktan öte, hayatın ölmekle bitmiş olsaydı bir şey anlaşılabilir olacağını okurlarına hissettirme gayreti içine girmiştir. Burada hayatı mezarlığın ötesine taşıyan şair, mezarlığı bir istirahat mekânı olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

***“Kim ki dalmıştır hayatın seyl-i cûşâ-cûşuna
Can atar, bir gün gelir yorgun düşüp âgûşuna!”***

Dünya elemelerinden kurtulan bireyin dinlenme alanı olarak mezarlığı gösteren şair, mezarlığı bir dinlenme mekânı olarak tasvir etmiş ve olumsuz düşünceleri ortadan kaldırarak ölüm gerçeği ile bireyi birleştirmeye çalışmıştır. Bu olumsuz düşünce ve kaygıları yıkmak için şair, mezarlıkların yüksek fitrata sahip bir âlem olduğunu ve bu yüksekliğin orada bulunan büyük isimlerden kaynaklandığını ifade etmiştir.

***“Ey mezaristan, ne âlemsin ne yüksek fitratın!
Sende pinhan en güzün evladı insaniyettin...”***

Mezarlıkların anlam yüklü mekân olabilmesinin en önemli sebeplerinden biri olarak da orada bulunan seçkin isimleri göstermiş, “insaniyettin en güzel evladı” tabiriyle de Peygamber Efendimizi kastedilmiştir. (Kumsar 2020: 42)

³ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.37.

Şiir içinde milletin tarihine atıflarda bulunan Akif, mezarlıkların aslında sadece insan bedeni taşımadığı, bir vatanın geçmişinin de orada gömülü olduğunu, varlık ile yok oluş arasındaki o ince çizginin orada saklı bulunduğundan söz eder. Milletin şanlı tarihinin kalıntılarından biri olarak da mezarlığı gösterir.

“Şanlı bir târihsin;

Mazi-i millet sendedir.”

Mezarlığı, bir milletin mekânsal belleği olarak niteleyen şair, milli ve dini değerler üzerinden çağrışımlar yaparak okuyucunun olumsuz algılarını değiştirmeye ve onları düşünmeye sevk etmiştir.

“Ey şebistân, ey âdem, ey perde perde kibriyâ.

Sendedir ümmîdler: Senden doğar fecr-i bekâ.”

İnancı ve ümidi ile adını sembolleştiren şair, bu mısra ile mezarlıkta bulunan ümitlerin neticesinde bekanın doğabileceğini ifade etmektedir.

MEHMET AKİF ERSOY ŞİİRLERİNDE ŞEHİTLİK ÜZERİNE

Mehmet Akif Ersoy gerçek mutluluğun, kişinin bu dünyadan göçüp giderken ardında miras olarak ‘büyük bir nam’ bırakması olduğunu söyler. Bu namın ardında ebediyete erişebilmenin en önemli vesilesinin şehitlik kavramı olduğunu eserlerinde vurgulayan şair, ölümlerin en kahramanca olanının şehitlik olduğu fikrini savunmaktadır. Vatanının ulu değerleri uğruna kendini adayan erlerin değerini birçok manzumesinde yer veren şair, Vaiz Kürside manzumesinde⁴ yer alan mısralarda, erlerimizin imanlarından ve asıllarından vazgeçmedikleri için şehit olduklarını dizelere işlemiştir.

“Siz, ey başındaki destârı etmeyip de fedâ,

Onunla âlem-i lâhûta yükselen şühedâ

⁴ Dördüncü Kitap,” Vaiz Kürsüde”

***Ne mutlu sizlere: Dünyada çok ölüm gördüm;
Tahattur etmiyorum böyle kahraman bir ölüm.”***

Şehitlik kavramı İslamiyet açısından erişebilecek en yüksek makamlardan biridir. Bu kavram üzerine edebiyatımızda, özellikle savaş dönemlerinde din ve vatan uğruna yaşamlarını feda eden şehitler için ebedi âlemde erişecekleri yüksek paye sıklıkla vurgulanmıştır. Hatıralar (Ersoy 1911) kitabının “Berlin Hatıraları” (Ersoy 2012: 283-306) manzumesinde yer alan mısralarda, canlarını feda eden erlere gayret veren gücün, vatan ve millet sevgisi olduğu ve bu uğurda son nefesini verenlerin heder değil, vatan fedaisi olduğu ifade edilmektedir.

***“Düşün, neden bu çocuk yaktı gitti annesini?
Evet, yaşatmak için ümmehâtin akdesini,
“Fedâ-yı cân edeceksin!” demiş “vatan” hissi..
Demek: Heder değil oğlun, vatan fedâisi.”***

Şehitlik kavramı üzerine vaazlarında, düz yazı ve şiirlerinde yer veren yazarlar başında Mehmet Akif Ersoy gelmektedir. Şiirlerine genel itibariyle bakıldığında onun birçok manzumesinde bu konuyu ele aldığı ve şehitleri yücelten mısralarıyla onlara hayat verdiği görülmektedir. Buna örnek olarak da Gölgeler kitabında yer alan “Şehitler Abidesi İçin” şiirinde bu topraklar için can veren erleri **“Allah’ın veli kulları”** olarak nitelendirir. (Taştan 2018: 22)

Şiirlerinde sıkça rastladığımız şehitlik kavramına yüklenen anlamı daha iyi kavrayabilmemiz için Asım’da yer alan “Çanakkale Şehitlerine” şiiri bizim için açıklayıcı bir örnek olacaktır. Şehidin yüceliğini dile getirebilmek için büyük bir çaba içine giren şair, bu şiiri ile Türk edebiyatında şehitler adına yazılmış olan çoğu şiirden daha coşkulu ve destansı bir forma sahip olduğu hissedilmektedir.

***“Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana aguşunu açmış duruyor Peygamber.”⁵***

⁵ (Safahat, “Âsım”, s. 413)

“Çanakkale şehitlerini, Bedir şehitleri kadar kutlu ve şanlı gören Akif, şehitlerin diri olduklarına inandığı için mezarlıklarda yerleri olmadıklarını düşünür.”⁶ Bakara suresinin 154.ayetinde mealen “**Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler, fakat siz hissedemezsiniz**” diye buyrulur. *Şehide gösterdiği büyük bir saygı çerçevesinde* Âkif, Çanakkale Şehitleri’nin anısı için Kâbe’yi mezar taşları yapsa da bir şey yapmış sayılamayacağını ifade eder. (Taştan 2018:20) Burada en kutsal mekân olan Kâbe ile en kutsal görev olan şehadet mertebesine erişen ruhlar birleşir. Onların yüksek değerini bu birleşme pekiştirir.

Genel itibariyle ölüm temalı şiirlerini ferdi ve şehitlik kavramı üzerine yazmış olan şair, “Ahiret Yolu” şiirinde ise toplumun alışagelmış olduğu bir cenaze ortamı ile ölüm tablosu çizmektedir. Şiirde verilen akış ile Müslüman ya da Türk bir bireyin gözünde canlanabilecek bir manzara tasvir edilir. Burada ölen kişinin ardından edilen dua, okunan Fatiha, cenaze törenine katılan insanların haklarını helal etmesi, kadınların merhum arkasından iyi huyları ile anması, İslam dinine uygun olarak Müslümanların cenaze törenlerinde yapmış olduğu ritüellerle bu süreç anlatılır.

“Cenaze düş-i cemaatte çalkalandıkça,

O tahta pareye benzerdi, düşmüş emvaca.

Nasıl duyar ki uzaklardan inleyen kadını?

Nasıl görür ki yetimin huruş eden yaşını?” (Ahiret Yolu: 422).

“Bir Mezar Taşına Yazılmış idi” şiirinde de bugünkü yaşadığımız dünya ile diğer taraf olarak nitelendirdiğimiz mekânın birleşim alanı olan mezarın varlığından söz edilerek şiire başlanmış ve akabinde, diğer tarafı düşünmeden hareket eden bireyin acısının bol olacağından bahsedilmiştir. Mehmet Akif için keskin bir taraf olan ahiret inancı, İslam’ın şartlarına

⁶ TAŞTAN Zeki, “Mehmet Akif Ersoy’da Şehadet Anlayışı”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C:5, S:12 (2018), s.821.

uygun yaşantının sürülmesi ile sefanın elde edilebileceği vurgusu şiirde kuvvetle hissedilmektedir;

**“Eğer üç günlük istikbâl için ferdâyı anmazsan,
Hederdir, korkarım, dünyâda imrâr ettiğin eyyâm.”**

• **MERSİYE**

Mehmet Akif Ersoy, toplumsal ve ferdi duygular ile yazdığı şiirlerinin yanında, yakın çevresinde ölen tanıdıkları adına da şiirler yazdığı bilinmektedir. Türk edebiyatında ölen bir kişi ya da kişilerin ardından duyulan üzüntüyü ifade edebilmek için yazılmış olan şiirler, mersiye başlığı altında toplanmaktadır. Mehmet Akif bu başlık altında **Merhum İbrahim Bey, Bir Mersiye ve Selma** başlıklı şiirler kaleme almıştır.

• **SELMA⁷**

Şiir, "**Hemşirezademdir.**

Dört yaşında öldü" ile başlamaktadır.

Şiirin akışında takip eden konu ise, bu hayatın elemlerinden yorulan bireyin kendine vakit ayırmak istemesi ile devam eder fakat bu süreç çok kısa sürede yarım kalır. Yarıda kalmasına sebep olan şey ise aşçıyan-ı perişanda gözlerini yummak üzere olan Selma'dır. (*Selmâ: 154*)

Bu şiir ile Mehmet Akif ferdi duyguları ön plana alarak evladını kaybeden annenin feryadını kuvvetle anlatır.

• **BİR MERSİYE⁸**

Başlangıç kısmında, şiirin kim için yazıldığı açıklanmıştır;

(Henüz, on dokuz, yirmi yaşlarında iken bu cihân-ı zulmete vedâ ederek, âlem-i nûrânûr-i dîdâra yükselen yâr-i cânım Hilmi hakkında.)

Şiirin başında verilen bu açıklama ile aslında Hilmi'nin dünyanın karanlık yüzünden sıyrılarak nurlar içinde olan mekâna yani ahirete gidişi anlatılır.

⁷ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.49.

⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.94.

Eserde dikkat çeken önemli hususlardan biri ise tabiat unsurları ile şiir güçlendirilmeye çalışılmıştır. Örneğin baharı Hilmi'nin mezarına örtülen örtüye benzetmektedir.

• **MERHUM İBRAHİM BEY**⁹

Yukarıda bahsettiğimiz Bir Mersiye şiirinde Akif'in mevsimler ve tabiat ile ilişkisinin kuvvetli olduğunu belirtmiştik. Bu şiirinde de yıldızlarla, şimşeklerle, gecelerle anlatımını güçlendirmiştir.

Kış, Merhum İbrahim Bey'in ardından kopan kıyâmet-i kübrâ"dır, gülüşü güneşin doğuşunun güzelliğine denktir. Kısacası bahsini ettiği kişiden bahsederken sıklıkla doğasal unsurlara yer vermiştir.

SONUÇ

Mehmet Akif Ersoy şiirine genel bir göz ile baktığımızda zaman ve mekâna karşı kozmik bir bakış açısı dikkat çekmektedir

⁹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.52.

**MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE DİNİ SÖYLEM VE
NEO EPİK'İN İMKÂNLARI**
Selçuk Hüseyin Gazi KARATAY*

GİRİŞ

Merhum Akif'in hayatı hakkında genel bilgiler herkesin malumu olsa da onun eserlerindeki Kur'an-ı Kerim bağlamının altını çizilemek ve hayatı içerisinde Kur'an-ı Kerim'in nasıl bu kadar etkin olduğunu arayabilmek için ömrü boyunca kutsal metni hayatının anlam merkezine yerleştirmiş ve bu merkezli yaşam anlayışına yeniden göz atmak bize yeni yaklaşımların da yolunu açacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in muhteşemliği ile ilgili derin bilgiye sahip olmak için gereken Arapça eğitimini Akif ilk olarak -ilerde- "benim hem babam hem hocamdır; ne biliyorsam kendisinden öğrendim" diyeceği babası İpekli Hoca Tahir Efendi'den almıştır. Bu yıllarda sadece babasından değil, Arap Hoca lakabıyla maruf Fatih Başımamı Filibeli Hafız Mehmet Rasim Efendi'den ve Akif'in lisana olan merakının artması ve bu konuda ilerleme göstermesinde en büyük pay sahiplerinden birisi olan Hoca Kadri'den de başta yabancı dil olmak üzere önemli eğitimler alır. Oğlunun sarıklı ve medreseli olmasını isteyen annesi ve ona daha çok küçük yaşlarda hem Arapça lisan dersleri hem de dinî eğitimler veren babası vesilesiyle Akif, Kuran-ı Kerim'i ezberleyip hafız olmuş ve Arapçayı da teferruatı ile öğrenmiştir.

Bu bilgiler ışığında, pozitif ilimlere iman etmiş biri olarak devrinin modernist Müslümanı Akif, dinî ya da içtimaî eleştirilerini ancak Kuran anlatılarını edebi eserlere dönüştürerek halka iletmiştir. Çünkü İslamcılık anlayışının gereği olarak bulunduğu hali beğenmeyen ve özleştirip yapan Akif, ani değişikliklerden hoşlanmayan muhafazakâr tutuma benzer şekilde var olan her şeyi yıkararak, atarak değil, kendimize ait

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Öğrencisi

unsurları tashih ederek “aşırı kendimizden yaparak” yenileşmeyi savunur.¹ Bu anlamda Akif’i muhafazakarlıktan ayıran temel husus da Mithat Cemal’in “Akif’in dini ‘beşik dini’ değil, Müslüman doğmakla kalmadı, Müslüman olmağa muvaffak oldu” sözünde ifade edildiği gibi, korformist bir yaklaşımla, içine doğduğu dinin tarihsel şartlarını bir veri olarak almak yerine yaygın yanlışları tashih etmeye uğraşmasıdır. Evrensel İslamcı anlayışı, Akif’in halkların İslam’ı doğru anlayıp yaşamadığını, İslam yerine hurafelere inanıldığını kabul eder. Mezarlardan şifa veya kısmet bekleme gibi halkta yaygın olan anlayışlara karşı muhafazakâr tutum bunları sahiplenme davranışı gösterirken Akif bunları şiddetle eleştirir:

“Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar”²

Dinin aslında ne olduğundan daha önemli olarak halkın halihazırdaki anlayışlarını kutsayan, değer veren muhafazakâr tutumdan farklı olarak Akif, dinin bir görenek, içi boş seremoniler şeklinde algılanışına da karşıdır.³ Bu bağlamda toplumun aksayan bu yönünü eserlerinde dile getiren Akif’in Kuran’ın anlatılarını edebiyata malzeme edişi de eleştirilen duruma en doğru yaklaşımın yapılabileceği kaynağın Kuran olmasından kaynaklıdır. Bu tutum, onun sanatını, dönemi içerisinde de farklı bir noktaya taşıyacak, kutsal metnin hermenötik açıdan yorumlanmasına katkı sağlayacak; modern edebiyat teorilerinden metinlerarasılık ve neo epiğin imkânları, Akif şiirinde tespit edilebilecektir.

Âkif’in Şiirlerinde Neo-Epik

Aristo ile doğan türlerin teorisinde ilk yer verilen başlık olan epik, geçirdiği uzun tarihsel süreç ve modernizmden itibaren görülmeye başlayan türlerdeki sınırların kaybolması veya eklektik hâle gelmesi neticesinde epik tür de uzun anlatı yapısından ve tahkiyeye dönük anlatı akışından feragat ederek dönüşür. “Epik bugün için, ayrıntıda değilse de esasta, tek bir şekilde tanımlanabilir: Modernizmin kesintili düzleminde

¹ M. Ertuğrul Düzdağ, *Safahat*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 348.

² Düzdağ, *age*, s. 236.

³ Düzdağ, *age*, s. 155-156.

sözcüğün gerçek anlamıyla her şeyden söz eden, yapısal niteliklerini yaşamın bütünlüğüne atıfla oluşturan bir eser epiktir. Bu kapsayıcılığı şart koşan türe modern epik denebilir.” Böylece epik, kahraman üzerinde bir sorgulamanın ve varoluşsal kaygıların da kapısını açar.

Modern epiğin en önemli yapısal unsuru kahramandır. Bu kahraman, epik zaman diliminden günümüz koşullarına geçiş yapar. Modern kahraman gündelik yaşama ait herhangi bir kişiliktir. Namus, ahlak gibi moral değerlerin temsilcisi olan kahraman diğer insanlardan daha dayanıklıdır ve eylemin sürekliliğine sahip çıkar.⁴ Epiğin dönüşümünden doğan bu neo-epik ürünler “modern dünyanın kahraman algısına uygun olarak, iç seyahat ve kişinin toplumla olan mücadelesinden öte, kendi dünyasıyla olan mücadelesini esas alan ürünlerdir. Kişisel bir kendini buluş ya da belki kaybediş ürünü olan destanlarda bir yol tüketme arzusu hâkimdir. Bu ürünler, destanların postmodern düzende kurgulanması olarak da kabul edilebilir. Türk edebiyatında II. Yeni’den itibaren gördüğümüz bu destanlarda, tahkiye belirgindir. Kahraman, insandır ancak bu insan farkındalıkları ve arayışları olan bir insandır. Montaj ve kolaj tekniklerine sıklıkla rastladığımız neo-epik ürünlerde kahramanın sergüzeşti ve iç konuşmaları önemlidir.”⁵

“Modern epik, neo-epik ya da anti-konformist gibi adlandırmalarla andığımız bu tür epikliklik destanlar, modern dönem insanının şiir anlayışını da oluşturur. Gündelik hayatın keşmekeşinde kaybolmuş ve adeta vitrin mankeni halinde tüketim piyasasının içinde tekdüzeleşmiş modern insana soyluluğunu, tekilliğini ve önemini hatırlatan, sunduğu bütünsel dünya ile algı kapılarını açan, insana ampirik düzenin büyüsünü sunan epik şiir, yüzyılın ihtiyaçlarıyla evrilir ve modern epik adını alarak destanlara kapı açar. Epik-lirik destanlarımızın belirleyicilerinden biri kahraman algısındaki değişimdir.”⁶

⁴ Hakan Şarkdemir, *Kahramanın Dönüşü*, Ebabel Yayınları, İstanbul 2008, 123-124.

⁵ Dilek Çetindaş, *Yeni Türk Şiirinde Destan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 645.

⁶ Çetindaş, *age*, 645.

Epik tür, kolektivitenin zayıflamasıyla birlikte, kahramana yönelik beklenti ve algıyı da dönüştürür. Neo epik şiirde, “lirik ben ile epik kahraman arasındaki mesafe kaybolmaya başlar ve iki tür arasındaki farklılıklar da bulanıklaşır.”⁷ “Artık, toplum ruhunu ve ortak bir ülküyü temsil eden epik kahraman, modern dünyanın soyutluğunda kıvranan lirik beni merkeze çekerek ona bazı poetik vasıflarını katar.”⁸ “Lirik ben, topluluk içinde konuşur ama epik kahraman gibi topluluk adına değil daha çok kendi adına konuşur.”⁹ Akif’in kahramanları da vurguları da bu değişime yönelik olacaktır. Bu anlamda Akif şiirinde bir modernizm eleştirisini, devamında da değişen kahraman tipini, neo epik türün imkânları üzerinden okumak mümkün olacaktır.

Şairin Kur’an ile alakalı yazıları Sebilürreşad üzerinde başlar. “Ona dergide bir tefsir köşesi açılması vazifesi verilmişti. Önce buna itiraz etse de ısrarlar üzerine yapacağı tefsirin, alimlerin tefsir usûlüne göre yaptıkları gibi değil; Kur’an’ın ilhamı ile anladıklarını yazacağını ifade etmişti. Onun bu ifadeleri, umumi okuyucu için bir ihtisas alanı olarak tefsir yerine, bu usûlün daha faydalı olacağı düşüncesi ile teşvik görmüş ve böylece Mehmet Akif, Sebilürreşad’da Kur’an yazılarına başlamıştı.”¹⁰ Bu tarz metnin anlam çerçevesini genişletme çalışmaları yani hermenötik ile Akif kutsal metni yeniden yorumlama yoluna giderek yeni bir anlam dünyası inşa etmesini de sağlar.

Dinin, folklorik bir tarafı olduğu muhakkaktır. Bu cephede de kıssalar ve kıssacılar ulemeda çok etkili olmuşlardır. Tasavvuf ve tarikat yollarında, “müridin biat ve bağlılığını perçinleme maksadına matuf olarak müşhidin kerametlerini sayıp dökmenin” çok önemli olduğu ve halkın da menkıbeleri bir tür nasihat gibi koruduğu gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. “Kıssa ve menkıbe edebiyatının merak uyandırma ve etki

⁷ Çetindaş, *age*, 646.

⁸ Çetindaş, *age*, 647.

⁹ Hakan Şarkdemir, “Kahramanın Dönüşü”, *Hece* (Roman Kuramlarından Çoksesli Şiir Poetikasına Özel Sayısı), Yıl: 11, Sayı: 129, Eylül 2007, s.125.

¹⁰ Eşref Edip, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s.523.

yaratma gücünün, okuma alışkanlığına sahip entelektüel insanlarda bile ciddi karşılık bulduğundan söz edilebilir.”¹¹ Akif de hem bir hatip hem de devri için bir kanaat önderi olarak kıssaların ve menkıbelerin yönlendirici gücünü, toplum adına kullanır.

Mehmed Akif Ersoy’un “Hatıralar”¹² içerisinde bulunan ayet başlıklı şiirleri epik-lirik destanların yol açıcı ilk örnekleridir. Arslanbenzer, “Bu tarz ayet başlıklı şiirler için ‘dinî lirizm’ veya ‘cemiyet konusunda lirizm’ gibi garip isimler uydurulmuş olması bilgisizlikten olsa gerek. Bunlar açık seçik bir şekilde modern epik şiirlerdir. Şiirlerin hem planı hem de hitap tarzı bunu ortaya koymaktadır”¹³ diyerek bu konuda düşüncesini belirtir. Kutsal metnin yorumlanması ve şiirlerin planları noktasında yaklaştığımızda, biz de Arslanbenzer ile aynı kanaati taşımaktayız.

Örneğin Bakara Sûresi, iki yüz seksen altıncı ayetin bir kısmından yapılan “ve la tahammülâ ma la takate lenabih” şeklindeki ayeti, “Tâkat getiremeyeceğimiz yükü bize yükleme, Allâh’ım” diye meal ederek sunan Âkif, âyeti, Osmanlı yurdunun düşmanlar karşısındaki halini dile getirmek üzere adeta yeniden yorumlayarak bir yakarış dile getirir:

“Ey bunca zamandır bizi te’dib eden Allah;

Ey âlem-i İslâm’ı ezen, inleyen Allah!

Bizler ki senin va’d-i İlâhîne inandık;

(...)

Bizler ki senin ismini dünyaya tanıttık...

Gördükse mükâfâtını, yâ Rab, yeter artık!

Çektirmedığın hangi elem, hangi ezadır?

(...)

Gökten ona ‘yüksel!’ diyen Ecdâd-ı şehidi!

¹¹ Mustafa Öztürk, “Kur’an Kıssaları Bağlamında İsrailiyyat Meselesine Farklı Bir Yaklaşım”, *İslami İlimler Dergisi, Kur’an Kıssaları*, Cilt 9, Sayı 1, 2014, s. 60.

¹² Mehmet Akif Ersoy, “Hatıralar”, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s. 263-315.

¹³ Hakan Arslanbenzer, “Şairin Düşünür Olarak Portresi”, *Akif’ten Asım’a*, KB, Ankara 2007, s. 20

*Artık o da yükseldi, fakat yerde ümidi:
Bir böyle şehidin ki mükâfatu zaferdir,
Vermezsen İlahî dökülen hûnu hederdir.”*

Şiirlere Doğrudan İlham Olmuş Ayetler

“Hakkın Sesleri” içerisinde bulunan başlıksız şiirde, *Âtîyî karanlık* görerek azmi bırakmak..

*Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak*¹⁴ epigrafını başlık olarak kullanan Akif’in buradaki ilham kaynağı, “Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf’la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah’ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz; zîrâ, kâfirlerden başkası Allah’ın inayetinden ümidini kesmez...” tefsiriyle sunduğu Yusuf Kıssası’dır.¹⁵

Bilindiği üzere Hz. Yusuf, Hz. Yakup’un on ikinci evladıdır. Babasının ona gösterdiği ilgi ve alaka nedeniyle kardeşleri arasında kıskanılır. Bir gün hayvan otlatmak için kırlara gittiğinde kardeşleri onu öldürmek kastıyla bir kuyuya atıp terk ederler. Yusuf’u kuyudan Mısır’a giden kervandaki bir tüccar kurtarır ve Mısır’da satar. Yusuf, çocuğu bulunmayan Mısır Azizi Potifar tarafından satın alınır. Akat Züleyha, Yusuf’un güzelliğine âşık olur. Yusuf’tan karşılık alamadığında ise ona iftira atar ve zindana kapatılmasına neden olur. Zindanda Allah’ın ona bahşettiği yeteneği sayesinde rüyaları yorumlayan ve bu alanda ün kazanan Yusuf, günün birinde Firavun’un gördüğü rüyayı da yorumlar. Yusuf rüyayı yorumlar, sonucunda Mısır’ın yedi yıl boyunca kıtlık çekeceği öngörüsü üzerine ülkeyi kıtlıktan kurtaracak önlemler aldırın Yusuf, halklı çıkar. Nihayetinde babasına da kavuşan Yusuf, Mısır’a sultan olur.¹⁶

Bu kıssa içerisinde çıkarılabilecek çok çeşitli dersler olmasının yanı sıra çalışmamızla alakalı durum kıssanın anlatıldığı surenin 87. ayetidir. Akif merhumun da şiirine başlık olarak seçtiği gibi Yusuf, baba bir kardeşleri tarafından zulme, haksızlığa uğramış, yıllarca işlemediği bir

¹⁴ Ersoy, *Safâhat*, s.185.

¹⁵ Yûsuf (12) sûresi, 87. Âyet.

¹⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 483-486.

günahtan dolayı zindanda yatmıştır. Ancak yine de Allah'tan umudunu kesmemiş ve en sonunda Mısır'a sultan olmuştur. Söz konusu şiirde de millet büyük bir felaketin ortasında kalmış, koca imparatorluk dara düşmüş durumdadır. Ancak şair, umutsuzluğa düşmenin bu umutsuzlukla mücadele azminden vazgeçip yenilgiyi kabul etmenin en alçak ölüm olacağını vurgulamıştır.

Bu anlamda Akif'in "Asım" içerisinde kullandığı ve şiirine başlık olarak seçtiği Al-i İmrân Sûresi'nin 3/159 Âyeti de önemlidir. Hocazade: "*Ye'si ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam; Okutan böyle okutmuştun, beğendin mi İmam?*"¹⁷ sözlerini "Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a dayan."¹⁸ şeklinde dönüştürür. Yine dini metin, sosyal hadiselerle uyarlanmıştır.

Akif'in bu minvalde bir başka şiiri, "Hakkın Sesleri" içerisinde yer alan A'raf Sûresi 155. Ayetten mülhem şiirdir.

"Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?

Mahşerde mi biçârelerin, yoksa felâhı!

(...)

La-yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban;

İnsân bu muammalara dehşetle nîgeh-bân!

(...)

Yetmez mi musab(tutulmak) olduğumuz bunca devahî?

*Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî!"*¹⁹

Sözleriyle ve sert bir üslupla kaleme alınan şiir, "İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin, Allah'ım..."²⁰ ayet metnini esas alır.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'in şiirselliği ve edebî açıdan kusursuz bir metin oluşu edebî eserlerde kullanımını arttırmıştır. Kur'an-ı Kerim'in içerisinde

¹⁷ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.388.

¹⁸ Al-i İmrân 3/159 Âyet 87.

¹⁹ Ersoy, *Safahat*, s.187,188.

²⁰ A'râf (7) Sûresi, 155. Âyetin bir kısmı.

yoğun bir şekilde bulunan peygamber kıssaları da bu bağlamda “bir mesajı olan” tüm edebiyat metinleri için kusursuz birer ilham ve anlatı kaynağıdır. Dolayısıyla halka ulaşma ve mesaj iletme noktasında Kur’an-ı Kerim’in etkinliği edebî olarak oldukça yüksektir. Ayet ve sureler de bu noktada diğer yazarlar gibi Akif için de önemli birer anlatı kaynaklarıdır.

Eserde, çaresiz bir devir insanın, Allah’a yine Allah’ın kelimelerinden hareketle seslendiğini bu sırada kutsal metin Kur’an-ı Kerim’in yeniden yorum olarak da sunulduğunu görürüz. Hayat içerisinde bulunan Akif epik söylem ve tahkiyeyi, lirik duyguyla sunarak, henüz neo-epik şiirin adı dahi konulmamışken, Türk edebiyatı içerisinde akımın yol açıcısı olur.

KAYNAKÇA

ARSLANBENZER, H. “Şairin Düşündür Olarak Portresi”, *Akif’ten Asım’a*, KB, Ankara 2007.

ÇETİNDAAŞ, D. *Yeni Türk Şiirinde Destan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

DÜZDAĞ, M. E. *Safahat*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

ERSOY, M. A. *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.

EŞREF EDİP, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.

ÖZTÜRK, M. “Kur’an Kıssaları Bağlamında İsrailiyyat Meselesine Farklı Bir Yaklaşım”, *İslami İlimler Dergisi*, *Kur’an Kıssaları*, Cilt 9, Sayı 1, 2014.

PALA, İ. *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 483-486.

ŞARKDEMİR, H. “Kahramanın Dönüşü”, *Hece* (Roman Kuramlarından Çoksesli Şiir Poetikasına Özel Sayısı), Yıl: 11, Sayı: 129, Eylül 2007.

ŞARKDEMİR, H. *Kahramanın Dönüşü*, Ebabil Yayınları, İstanbul 2008.

MİLLİ MÜCADELE’NİN TÜRK RESMİNE YANSIMASI

Serpil ÖZKAN*

1. GİRİŞ

Savaş imgesinin tuvale yansması, hemen her kültürde karşımıza çıkan konulardan biri olmuştur. I. Dünya Savaş’ından yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti, tüm yurdun işgale uğrayacağı Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalır. Mütarekeye müteakip ülke dört bir yandan işgale uğramaya başlar. Kurtuluş Savaş’ını başlatan Mustafa Kemal Atatürk’ün 22 Haziran 1919 Amasya Genelgesi’nde, vatanın bütünlüğünün ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğunu belirterek; “*Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” söylemi ile Türk milletinin millî hâkimiyetini eline alması gerektiği vurgusunu yapar (Foto.1). Halkın, bu işgale karşı tüm ülke sathında verdiği tepkiye “millî mücadele” denir.

İstiklal Marşımız Türk milletinin düşmana karşı yekvücut olarak kazandığı, zorlu bağımsızlık mücadelesinin şiirsel ifadeyle destanlaştırılmış bir belgesidir (Foto.2). Milletimizin bağımsızlık yolundaki zorlu mücadelesinin görselleştirilmiş hali de ressamların fırsatından tuvale aktarılan resimlerdir.

	
Foto.1: https://www.gonderbayrak.com.tr/ataturk-posteri.html	Foto.2: https://www.mehmetakifersoy.gen.tr/istiklal-marsi-sozleri/

*Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Denizli. Email: akdasserpil@gmail.com

Kurtuluş Savaşı'nın duygu ve coşkusunun kaynağını oluşturan ruh, Türk resminde birçok sanatçının tuvalinde görselleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda halkın cephe gerisinde ve cephede verdiği mücadele, ressamların fırçasından hem savaş döneminde hem de savaştan sonra üretilen tuvalerde ölümsüzleşir. Kurtuluş Savaşı temalı resimler, yaşanan zorlukları, hüznüleri, acıları, mücadele azmini ve sonuçta kazanılan zaferleri anlatır.

Türk resim sanatında; Ahmet Ziya Akbulut, Halil Dikmen, Sami Yetik, İbrahim Çallı, Avni Lifij, Namık İsmail, Hayri Çizel, Şeref Akdik, Zeki Kocamemi, Abidin Elderoğlu, Ali Avni Çelebi, Zeki Faik İzer, Arif Bedii Kaptan, Ramiz Aydın, Aydın Ayan ve Mehmet Başbuğu gibi sanatçılar, bağımsızlık yolundaki Millî Mücadele temasını farklı üsluplarla da olsa benzer duygularla tuvallerine işleyen sanatçılar arasında yer almaktadır.

Ressamların, Türk Milleti'nin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki azmini ölümsüzleştirdiği yapıtları, birer tarihi belgeye dönüşmüştür. Sanatçılarımızın Türk tarihine kahramanlık destanı olarak geçen Millî Mücadele temalı yapıtları, seçilmiş sanatçı ve örnekler ile “Millî Mücadele'nin Türk Resmine Yansıması” başlığı ile bildirimize konu olmuştur. Çalışma, kronolojiye sadık kalınarak “Türk Halkının Maruz Kaldığı Mezalimlerden (Zulümler) Örnekler”, “Türk Halkının Topyekûn Mücadelesinden Örnekler” ve “Türk Halkının Zaferini Sembolize Eden Örnekler” alt başlıkları ile konu ve üslup açısından ele alınmıştır.

2. MİLLİ MÜCADELENİN TÜRK RESMİNE YANSIMASI

Şüphesiz bir toplumun tarihini yazanlar sadece tarihçiler değildir. Kimi zaman bir resim de ciltler dolusu kitaplardan daha öğretici olabilir. Bu bağlamda Türk ulusunun kaderini belirlediği I. Dünya Savaşı akabinde yaşanan Kurtuluş Savaşı mücadelesi de Türk resim sanatı içerisinde özel bir yere sahiptir. Türk milletinin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk

halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki azmi tuvalerde ölümsüzleşerek tarihi birer belgeye dönmüştür.

Türk tarihinde önemli yeri olan bu kutsal kahramanlık ve varoluş mücadelesini birçok sanatçı kendi üslubundan farklı teknik ve yaklaşımlar ile ancak aynı duygularla tuvallerine aktarmışlardır.

2.1. Türk Halkının Maruz Kaldığı Mezalimlerden (Zulümler) Örnekler

Millî mücadele temasını anlatan ressamlar, savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını eserlerine yansıtmışlardır. Bu anlamda bir döneme adını veren **İbrahim Çallı'nın** “İzmir’de Yunan Mezalimi” (Foto.3) (Güler, 2014: 541) isimli yapıtında, Yunanlıların Anadolu'nun Ege kıyılarına yapmış olduğu kanlı işgal tuvale konu edinmiştir. Sanatçının yaşanan savaşın acılarını aktardığı resmin ön planında, düşman askerlerin yakıp yıktığı köy kalıntısı içinde saldırıya uğramış, perişan haldeki köy halkı geleneksel kıyafetleriyle verilmiştir. Yerde ölü halde yatan yaşlı erkek figürü ile giysileri parçalanmış tecavüze uğramış izlenimi veren yarı çıplak haldeki öldürülmüş kadın figürü ve bunların etrafında acısını yaşayan dört kadın figürü betimlenmiştir. Sanatçı savaşın şiddetini ve acısı dışavurumcu üslupta izleyiciye aktarmıştır. Büyük acı içindeki masum, savunmasız halkı yaşlı, çocuk ve kadın figürleriyle en iyi şekilde tasvir etmiştir Yunan düşman ordusunun Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan silâhsız ve savunmasız Türk halkına karşı yapmış olduğu zulmü belgeler nitelikteki bu eserinde savaşın yöre halkında bıraktığı yıkım aktarılmıştır.

Aynı dönem sanatçısı **Hüseyin Avni Lifij'in** “Karagün *” (Foto.4) isimli eseri ise Türk halkının maruz kaldığı mezalimlere en iyi örneklerdendir. Sanatçı, Kurtuluş Savaşı sırasında düşman tarafından

* “1914 Kuşağı” sanatçıları içinde, izlenimci tutumunun yanı sıra simgeci tavrıyla öne çıkan H. Avni Lifij'in “karagün” (Foto.4) çalışmasının ana düşüncesi gerçek nesnelerin değil; düşünce, duygu, ülkü ve düşlerin betimlenmesi olan sembolizm (simgecilik) akımının ifadesidir. Anadolu'yu işgal eden düşmanları sembolize eden yarıcı kuşlar bir akbaba misali vahşet sonrası görüntüyü seyretmekte ve acıyı yaşayanlardan faydalanmaya çalışmaktadırlar.

yakılıp yıkılmış, tahrip edilmiş, Anadolu köyünü konu edinmiştir. Eserde sanatçının simgeci üslupta savaşın kötülüklerini, yıkıcılığını ve sivil halkın yaşadıklarını betimlediği görülmektedir. Kompozisyonun en temel öğeleri tablounun merkezinde tacize uğradığı düşünülen yerde yarı çıplak kadın, bunun hemen başucunda beşikten bedeni sarkan ölmüş bebek ve bunların başına üşüşen yırtıcı kuşlar olarak verilmiştir. Savaşın en karanlık yüzü bu figürler aracılığı ile yansıtılmak istenmiştir.

Her iki sanatçının kendi üslubunda ancak aynı duygu vurgusuyla tuvallerine aktardığı zulüm teması 15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan ve 9 Eylül 1922 tarihine kadar süren Anadolu'nun işgali yani yok edilmeye çalışılan bir tarih, bir ulus anlatılmaktadır (Gören, 1990:116-117).

	
Foto. 3: İ. Çallı, İzmir'de Yunan Mezalimi , 1921, TÜYB, 132x177 cm, Özel Koleksiyon.	Foto. 4: Avni Lifij, Karagün , 1923, Tuval Üzerine Yağlıboya, 93 X 118 Cm, Ankara Devlet Resim Ve Heykel Müzesi.

I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu'yu işgale kalkışan Yunan ordusunun Türk halkını yok etmek için akıl almaz insanlık dışı eylemlerini, silâhsız ve savunmasız Türk halkına karşı yapmış olduğu zulmü belgeler nitelikteki bu eserler, savaşın yöre halkında bıraktığı acıyı gözler önüne sermektedir. Sanatçılar savaşın şiddetini ve acısını gerçekçi, dışavurumcu ve simgeci üslupta izleyiciye aktarmışlardır. Tarihimizin acı olaylarını öğrenmek isteyenlere bir kaynak teşkil eden bu eserler milli mücadele dönemi Yunan mezaliminin ibret verici belgeleridir aslında.

2.2. Türk Halkının Topyekûn Mücadelesinden Örnekler

Türk halkının kurtuluş mücadelesini tuvallerine konu edinen sanatçılar, yalnızca savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını değil; bunun yanında, milli ruhu, birlik ve beraberliği, savaşın zor şartlarda nasıl kazanıldığını belgeler nitelikte tablolar üretmişlerdir. Bu tablolar, Ulusun dününü, bugününü ve yarınını anlatması bakımından önemlidir (Öndin, 2003: 146). Ayrıca Türk halkını heyecanlandıracak, özgürlüğe çağrı yapan duyguyu güçlendiren, birliktelikle daha kuvvetli olunabileceğini anlatan sahneler içeren bu resimler coşku verici içerik ve biçimleriyle o dönemi belgelemektedir.

Bu tablolardan biri olan “1914 Kuşağı”nın asker üyelerinden “savaş ressamı” olarak ün kazanmış olan **Mehmet Sami Yetik’in**[†], Milli mücadele temalı “Aydın Önlerinden Hücum/ Türk Kurtuluş Savaşı’ndan” (Foto.5) adlı eserinde, Türk askerinin ve Türk halkının kahramanlıklarını, cesaretlerini ve savaşın zorluklarını gözler önüne sermiştir. İşgal kuvvetleri tarafından ele geçirilen bir köyün, düşman işgalinden kurtarılışı canlandırılmıştır. Silahlı olmayınca kazma, küreğini eline alarak düşmanın üzerine yiğitçe koşturan Türk halkı, korkusuzca vatanını savunmaya çalışan kahraman askerler ve efelerin bir arada verilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı sırasında çekilen sıkıntıların, gösterilen çabaların, verilen şehitlerin unutulmaması; gerekliliği ve birlikte hareket etmenin önemi vurgulanmak istenmiştir.

[†] Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı’na bizzat katılan ve “savaş ressamı” olarak ünlenen Mehmet Sami Yetik’in savaş ve askerlik temalı sağlam desen anlayışı ve gerçekçi üslupla ele alınmış büyük boyutlu güçlü kompozisyonları, her yıl “Galatasaray Sergileri”nde teşhir etmiştir (Çoruhlu, 1996:107).

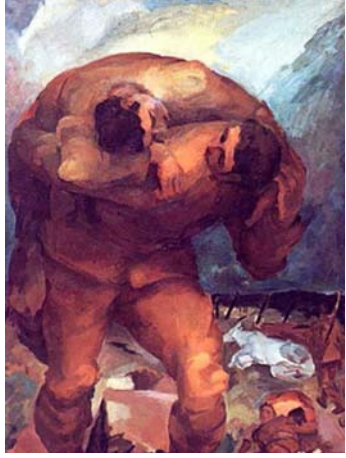
	
<p>Foto.5: Sami Yetik, Aydın Öhnerinden Hücum/ Türk Kurtuluş Savaşı'ndan ,1921, TÜYB,192x295cm., ADRHM. (https://salutatorium.com)</p>	<p>Foto. 6: İbrahim Çallı, İstiklal Harbinde Vatan Müdafaasına Koşan Zeybekler/Kuva-yı Milliye: Zeybekler ,1923, TÜYB, 118x154 cm., ADRHM. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeybekler_Kurtuluş)</p>

İbrahim Çallı'nın “İstiklal Harbinde Vatan Müdafaasına Koşan Zeybekler/Kuva-yı Milliye: Zeybekler[‡]” (Foto.6) adlı eseridir. Tabloda Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir bileşeni olan zeybekler konu edilmiştir (Alkan ve Kahraman, 2016:5). Eser Savaş katılmak için hazırlanan zeybekler ve onları yolcu etmeye gelen kadınlardan oluşmaktadır. Özellikle Ege Bölgesi'nde düşmana karşı büyük mücadele vererek savaşın kazanılmasında etkisi olan zeybeklerin, milli mücadeleye olan katkısı vurgulanmak istenmiştir. Tabloda figürlerin telaşsız hareketleri ne yaptığını bilen, kendinden ve kazanacağı zaferden emin bir milletin özelliği olarak aktarılmıştır. Zeybekleri yolcu etmeye gelen eş ya da anneler sahneye dahil edilerek, Anadolu kadınlarının da erkekler kadar bu mücadelede önemli payı olduğuna bir gönderme yapılmıştır.

Arif Bedii Kaptan'ın “Atatürk Milli Mücadele'de” (Foto.7) adlı eserinde Atatürk, büyük atlı birliğin önünde mareşal üniformalı olarak milli

[‡] İbrahim Çallı'nın “Zeybekler” (Foto.6) adlı resmi 1933'de (Cumhuriyet'in 10. Yılı) ilki yapılan İnkılâp Sergileri adı altında Resim ve Heykel Müzesi'nde sergilenmiştir (Alkan ve Kahraman, 2016:14).

mücadelenin lideri vurgusu ile tasvir edilmiştir. Çok figürlü kompozisyonda Mustafa Kemal'in giriştiği mücadelede Anadolu'nun O'na verdiği destek ve Mustafa Kemal'in halkına olan inancı, sanatçının fırçasından tuvaline aktarılmıştır.

	
<p>Foto.7: Arif Bedii Kaptan, Atatürk Milli Mücadele'de, 1933, TÜYB, 115 x 119cm.,ADRHM.(https://salutatorium.com/)</p>	<p>Foto. 8: Ali Avni Çelebi, Silah Arkadaşları, 1932, TÜYB, İDRHM. (Genç, 2006:159) (https://www.tarihnotlari.com/al-avni-celebi/)</p>

“Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği”nin kurucu üyelerinden Ali Avni Çelebi'nin eserleri “**Silah Arkadaşları**” (Foto. 8) isimli yapıtı savaş ortamında aynı yazgıyı paylaşan iki asker dayanışmasını betimlemektedir (Berk, 1978: 48). Duyguların ve iç dünyanın ön plana çıkarıldığı ekspresyonist üslupta tuvale aktarılan konuda[§]; kader birliği, fedakârlık ve dayanışma kavramları yer almaktadır. Dayanışmadan doğan bu güçle durmadan hep birlikte yola devam etmemiz gerektiği teması işlenmiştir.

[§] Ali Avni Çelebi'nin ifadesiyle; “*ressam resim yapan değildir. Resim yoluyla topluma rapor veren kişidir*” der (Berk – Özsezgin, 1983: 48).

Foto. 9: Hayri Çizel, **İzmir'e Doğru**, 1933, TÜYB, 95x70 cm., Türk Askeri Müze Koleksiyonu. (https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele)

Foto. 10: Halil Dikmen, **İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar**, 1933, TÜYB, 1,43x2,45 cm., İDRHM. (AKSOY, 2018:1006) (<http://www.leblebitozu.com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/>)

Hayri Çizel'in “İzmir’e Doğru” (Foto. 9) isimli eserinde kahraman Türk ulusunun yurdunu koruma mücadelesi konu olarak aktarılmıştır. Yunan askerinin Anadolu insanına yaptığı zulüm ve yaşattığı acılar tabloda görülmektedir. Arka planda bütün umutların tükendiği bir anda yetişen Türk askerinin düşmanı kovalaması ve işgal gücünü İzmir’de denize dökmek için yaptığı taarruz anlatılmaktadır (Alkan, 2017:184-187). Yapıtta acı, sıkıntı ve hüznü başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Özellikle arabanın her iki yanında yer alan kadın figürlerinin çaresizliği vurgulanmaktadır.

Halil Dikmen “İstiklal Savaşı’nda Cephaneye Taşıyan Köylü Kadınlar***” (Foto.10) adlı eserinde, Türk milletinin Ulusal Kurtuluş Savaşı’nda bağımsızlık ve kurtuluş için asker-sivil, kadın-erkek, genç-ihliyar, çoluk çocuk topyekün nasıl mücadele ettiğini konu edinmiştir (Bulut, 2004: 46.). İzleyen kişinin milli duygularını harekete geçirerek,

** “Türk Yunan Savaşı’nda Mermi Taşıyan Türk Kadınları” adıyla da bilinir (Erbay, 2006:125) “İnkılâp Resimleri Sergisi” için hazırlanmış bir çalışma olan eser, Müsteşar Nafi Atuf döneminde Maarif Vekâleti tarafından 800 liraya satın alınmıştır (Tansuğ, 1999:189; Elibal, 1973:65).

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın hangi zorluklarla kazanıldığı yansıtmaktadır (Yasa Yaman, 2006: 51).

Kurtuluş savaşında ele ele vererek bu zorlu mücadeledeki başarıda Anadolu kadının büyük payı olduğu hatırlatılmaktadır. Türk ordusu cephede düşmanla çetin bir mücadele içindeyken Anadolu kadınları, cepheye, yüklü kağnısı ile sırtında cephane taşıyarak Ulusal Kurtuluş Savaşı'na azimle gönüllü olarak katılmıştır. Millî mücadelede Anadolu insanı için elzem olan cephane taşıyan kağnı vurgusu ile yolsuz, araçsız vücutlarını vatana adayan ve yurdu için sırtında cephane kadar umut da taşıyan Anadolu kadınları ulus birlikteliğinin çok önemli bir göstergesidir.

Şeref Kamil Akdik'in “Atatürk Telgraf Başında” (Foto.11) isimli eseri Atatürk'ü Milli Mücadele'de telgraf başında göstermektedir. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyebilmek için Anadolu ve İstanbul arasında telgraf görüşmesi gerçekleştirmeye çalışırken betimlendiği görülmektedir. Buradaki telgraf makinesi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir sembolü olarak kullanılmaktadır (Uğurlu, 1998:14).

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'de haberleşmenin başında bizzat durarak vali ve ordu komutanlarıyla haberleşmiş, örgütlenmeyi ve bilgi akışını sağlamıştır (Giray, 1994: 119). Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında o dönemin vazgeçilmez iletişim aracı olan telgrafın rolü büyüktür. Bu yüzden Kurtuluş Savaşı, bir anlamda “telgraf savaşı” olarak da kabul edilmelidir^{††}. Sanatçının realist üslupla ele aldığı, profesyonel bir gözlem gücüyle meydana getirdiği tablo, Türk resim sanatı tarihi açısından belgesel bir nitelik taşımaktadır.

^{††} Atatürk, Büyük Nutuk'ta “*Efendiler! Telgraflılarımızın bu savaşta gösterdikleri kahramanlıkları tarih iftiharla kaydedecektir.*” Demmiştir (Gören, 2003: 128).

<p>Foto. 11: Şeref Akdik, Atatürk Telgraf Başında, 1934, TÜYB, 178x138 cm., İDRHM. (https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi-)</p>	<p>Foto. 12: Abidin Elderoğlu, Ayrılış, 1935, TÜYB, 182x153 cm., İzmir Resim Heykel Müzesi. (https://salutatorium.com/)</p>

Abidin Elderoğlu'nun “Ayrılış” (Foto.12) isimli tablosunda, ailesi tarafından vatani görevini yapmak üzere askere gönderilen bir gencin uğurlanma sahnesi konu olarak ele alınmıştır. Sanatçının bu yapıtı sıcak, yalın ve etkili bir anlatıma sahiptir (Alkan, Kahraman, 2017: 391-393). Bir yandan vatani görevin kutsallığı vurgulanırken diğer yandan Anadolu kadınının başı dik ayakta güçlü ve mağrur şekilde aktarılması söz konusudur. Kompozisyonda askerlik yüceltirken, geride kalanı en az asker kadar kutsamaktadır. Bir ana ve eş olarak Anadolu kadınının güçlü duruşu ön plana çıkarılmıştır.

Hayri Çizel'in “Ana Gayreti” (Foto.13) isimli çalışmasında, ay ışığı altında kağnı arabasıyla ve sırtlarında cephane taşıyan kahraman Anadolu insanı betimlenmiştir. Yapılan işin zorluğu figürlerin hareketlerinde görülmektedir. Türk askerinin cephanesiz kalmaması için tüm gücüyle cepheye silah yetiştirmeye çalışan Türk halkının övgüye değer hali tuvale yansıtılmıştır. Savaşın zorluklarla dolu olduğunu, sadece cepheye değil cephe gerisinde de devam ettiğini anlatan bir eserdir.

<p>Foto.13: Hayri Çizel, Cephane Yardım/ Ana Gayreti, 1934, TÜYB, 159 x 235 cm., (https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele)</p>	<p>Foto.14: Zeki Kocamemi, Nakliye Kolu/ Mekkâre Erleri, 1935, TÜYB, 123.5x195.5 cm., İDRHM. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_Kocamemi)</p>

Ahmet Zeki Kocamemi “Mekkâre^{††} Erleri^{§§}” (Foto.14) sanatçının Kurtuluş Savaşı temasını işlediği en bilindik eseridir (Öndin, 2003:197). Sanatçı cepheye erzak taşıyan askerleri çok figürlü kompozisyon çalışmasıyla tuvaline aktarmıştır. Cephe gerisinden gelen erzaklar, her türlü ulaşım aracıyla ve zorlu bir yolculukla cephede düşmanla mücadele eden askerlere taşınmaktadır (Bulut, 2004: 46). Savaş döneminde nakliyeyi sağlayan erlerin yolculukları sanatçının üslubundan inşacı tavrıyla ifade edilmiştir. Kurtuluşa giden bağımsızlık yolunda güçlerini birleştiren asker ve halkın birlikteliği olumsuz şartlara rağmen kararlılıkları ile vurgulanmıştır.

Kurtuluş Savaşı ve ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti dönemine tanıklık etmiş sanatçı, eseriyle bir yandan yaşadığı döneme

^{††} Mekkâre, Osmanlı ordusunda halktan ücret karşılığında kiralanan ve taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır gibi hayvanlara verilen addır (Öndin, 2003: 197).

^{§§} “Mekkâre Kolu” ve “Nakliye Kolu” isimleriyle de anılan eser, 1933-1936 yılları arasında düzenlenen “İnkılâp Sergileri” kapsamında gerçekleştirilmiş bir çalışmadır (Elibal,1973:128; Tansuğ, 1999: 189).

duyarlılığını göstermiş, diğer yandan da Türk resminin yeni üslup dönüşümünü ortaya koymuştur.

	
<p>Foto. 15: Mehmet Başbuğu, İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 1, 1996, TÜYB, 100x 300 cm, (Güngör, 2018: 236)</p>	<p>Foto.16: Mehmet Başbuğu, İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 2, 1996, TÜYB, 100x 300 cm, (Güngör, 2018: 227)</p>

Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya devletlerine karşı verdiği büyük var olma mücadelesi, Türk halkının birlik ve beraberliği ile tarihe altın harflerle yazılmış destansı bir kahramanlıktır. Bu kahramanlık destanı, Türk resim sanatında birçok sanatçının tuvaline konu olmuştur. İşte bu sanatçılardan biri de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı tuvallerinde fazlaca işleyen, milliyetçi yönü ile bilinen ressam Mehmet Başbuğudur. Sanatçı Millî Mücadele konusunu, kalabalık figür kompozisyonları haline gerçekçi üslup ile tuvallerinde betimlediği betimlemiştir.

Mehmet Başbuğu'un "İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 1" (Foto.15) (Güngör, 2018: 236) adlı eseri de bunlardan biridir. Sanatçı kahramanlıkları ile kendisinden yıllar boyunca bahsettirecek Türk askerinin şehitlik mertebesini realist üslupta tuvaline konu edinmiştir. Çoklu figür kompozisyonu ile ele aldığı eserinde şehitlik teması ile mücadelenin kutsallığına vurgu yapmaktadır. Kompozisyonun ön planında tüm Anadolu kadınının temsilen yöresel kıyafetleri içerisinde düşünceli ve mağrur duruşu ile bir figüre yer verilmiştir. Bu figürün hemen arkasında üzeri bayrakla örtülen bir şehit ve arka planda uzaklaşır şekilde kalabalık asker grubu resmedilmiştir.

Mehmet Başbuğu “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması 2” (Foto.16) (Güngör, 2018: 237) adlı eserinde, Kurtuluş Savaşı’nda Türk askerinin gazilik mertebesine ulaşmasını konu etmiştir. Sanatçının gerçekçi üslupta işlediği gazileri resmin ön planında görülmektedir. Hala o günlerin acısını, yüreklerinde taşıyan düşünceli, yorgun ama gururlu yaşlı gazileri göğüslerindeki madalyaları ile betimlenmiştir. Kompozisyonun arka planında ise kalabalık Türk askeri ile Anadolu halkı cepheye giderken resmedilmiştir. Sanatçının “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması 1-2” adlı eserlerin, Türk askerinin vatani uğruna döktüğü kanı temsilen kırmızı-beyaz renk vurgusu tablonun geneline hakimdir. Beklide kurtuluş mücadelesinin en anlamlı betimlemelerinden biri olan bu eserler vatan sevgisi taşıyan her bireyin o günlerin acısını, hüznünü hissetmesi açısından önemlidir.

Mehmet Başbuğu’un millî mücadele yıllarında yaşanan fedakârlıkları ve kahramanlıkları resimlediği “Kurtuluş Savaşı Destanı” (Foto.17) (Güngör, 2018: 236) isimli eserinde ise Türk halkının esareti kabul etmeyip vatani uğruna yekvücut mücadelesi konu edinmiştir. Bu büyük mücadele bağımsızlığın simgesi kutsal Türk bayrağına işlenmiş ifadesi ile kadın figürünün bağımsızlığın nişanesi bayrakları hazırlaması üzerinden ifade edilmiştir. Tablonun arka planında verilen mücadele, savaşın karmaşası üzerinden betimlenmiştir. Sanatçının büyük titizlikle ayrıntılı olarak betimlediği eseri, vatan müdafaası için yetiştirildiği beşikteki bebekten, kadınına tüm Anadolu insanın istiklali için mücadeleye olan desteğini anlatmaktadır.

Mehmet Başbuğu'un milli mücadele temalı resimlerinin ana öğelerinden biri de Atatürk olmuştur .“Bayraklaşan Atatürk” (Foto.18) adlı bu çalışmada bir grup Türk askeri, Atatürk'ün gözleri ve bayrak simgesi konu edilmiştir. Aynı amaç için bir araya gelmiş Millî Mücadele'nin isimsiz kahramanları kurtuluşun lideri Atatürk'ün gözlerinde Türk askerine olan inancı ve güveni ile betimlenmiştir. Kahraman askerler tek vücut Atatürk'ün askerleri olarak gerçekçi tavırla kompozisyona aktarılmıştır. Millî Mücadele'nin isimsiz kahramanları bu şekilde onurlandırılmıştır.

Mehmet Başbuğu'un “Kurtuluş Savaşında Seferberlik” (Foto.19) (Güngör, 2018: 228) eserinde, Millî Mücadele'ye olan inanç ile kararlılığı kompozisyonun geneline hâkim olan yaşlı, genç her yaştan Anadolu insanın cepheye doğru yol alışı üzerinden betimlenmiştir. Tablonun ön planında beyaz zemin üzerine betimlenen kağnısı ve elindeki süngüsü ile mücadeleye yol alan yaşlı erkek figürü geleneksel kıyafetleri içinde görülmektedir. Hemen arkasında ise uzun konvoy halinde ufuk çizgisine doğru uzanan insan ve hayvan figürü, realist üslupta betimlenmiştir. Sanatçının Kurtuluş Savaşı temalı hemen hemen tüm eserlerinde bağımsızlığın simgesi Türk bayrağı da halkın elinde dalgalanır

şekilde verilmiştir. Anadolu insanı yekvücut tüm imkânları ile mutlak galibiyet için büyük çaba gösterir şekilde betimlenmiştir.

A painting depicting a man in a red coat and hat, likely a soldier or leader, standing in a snowy field. He is surrounded by a large group of people, some on horseback and some on foot, all appearing to be in a state of readiness or movement. The scene is set in a winter landscape with snow-covered ground and trees.	A painting showing a woman in a red dress and headscarf, carrying a large bundle on her back. She is walking through a snowy field, surrounded by other people and animals, including a horse and a cow. The scene is set in a winter landscape with snow-covered ground and trees.
<p>Foto.19: Mehmet Başbuğu, Kurtuluş Savaşında Seferberlik, 2005, TÜYB, 190x 290 cm., (Güngör, 2018: 236)</p>	<p>Foto.20: Mehmet Başbuğu, Cepheye Doğru, 2008, TÜYB, 140x200cm., (https://www.artsurem.com/art/artwork/mehmet-basbug/559/)</p>

Mehmet Başbuğu'un “Cepheye Doğru” (Foto.20) eserinde, Kurtuluş Savaş'ında cepheye yardımcı olabilecek çocuk, yaşlı demeden kadın, erkek tüm halkın vatanını savunması için cepheye koşması konu edinmiştir (Güngör, 2018:222). Bu tablo, kurtuluşa inanan tam bağımsızlığı için hiçbir şey düşünmeden üzerine düşeni yapmaya koşan Türk ulusunun vatanına, toprağına, bayrağına olan sahiplenmesinin ifadesidir. Resmin merkezinde yöresel kıyafetleri içindeki kadın figürü ile Anadolu kadınının askerine, verdiği destek anlatılmıştır.

Sanatçının halk kahramanlıkları teması ile yaptığı çalışmasında kağnılar Anadolu insanının ve Millî Mücadele'nin sembolik imgelerine dönüşmüştür. Sanatçı Türk kadını, Türk askeri ve fedakâr Türk milletinin her yaştan bireyinin gösterdiği kahramanlığı resminde ölümsüzleştirmiştir.

Millî Mücadele döneminde Türk halkının bir bütün olarak cepheye yer almasını ve birlikte kahramanlık destanını yazmasını en iyi şekilde betimleyen sanatçılarımızdan biri de çağdaş Türk resim sanatçılarımızdan Aydın Ayandır. Sanatçı Nazım Hikmet'in “Kuvayi

Milliye Destanı” ile Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Bağımsızlık Savaşı” kitaplarında yer alan şiirlerden esinlenerek kendi üslubundan gerçekçi anlatımıyla yakın tarihimize ışık tutan, belgesel nitelikte eserler üretmiştir. Sanatçı, yaşanan savaşı tüm yönleri ile işlemiş ve Türk halkının kahramanlığını, fedakârlığını, çekilen sıkıntıları ustaca resimlerinde betimlemiştir.

Aydın Ayan “Aydın Altında Kağnılar” (Foto.21) (Arda, 2007: 101) çalışmasında cepheye yardım götürün Anadolu kadını konu edinmiştir. Zor, sarp yollarda cephane yüklü kağnısına destek vererek askerine yardıma giden yöresel kıyafetleri içinde Anadolu kadını betimlenmiştir. Türk kadınının dünyada eşi görülmemiş kahramanlığı gerek Millî Mücadele’nin hazırlığında gerekse cephede gösterdiği destansı mücadelede tarihe geçmiştir. Millî Mücadele’ye yaptığı fedakârlıklar ile tarihe damga vuran kahraman kadınlarımız sanatçının resimlerinde en asil halleri ile ölümsüzleştirilmiştir.

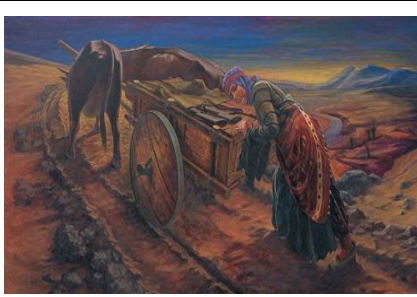

Foto.21: Aydın Ayan, **Aydın Altında Kağnılar**, 2004, T.Ü.Y.B.,100x200 cm. Afyonkarahisar / Şuhut AtatürkEvi Koleksiyonu (<http://www.lebriz.com/>) (ARDA, 2007: 101)

Foto. 22: Aydın Ayan, **Ve Kadınlar**, 2004, T.Ü.Y.B., 100x120 cm. Afyonkarahisar / Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu (<http://www.lebriz.com/>) (ARDA, 2007: 103)

Aydın Ayan “Ve Kadınlar” (Foto22) eserinde yurt savunmasında eşine, çocuğuna, milletine destek olan Kurtuluş Savaşı kahramanı kadınlarımızı konu edinmiştir (Arda, 2007:103). Anadolu kadınının

cepheye verdiği yardımını askerine götürdüğü cephaneliği başında, her yaştan çocuk, genç, yaşlı figürü ile betimlemiştir. Yaşanan savaşta, sadece silahlar ile mücadele edilmediği birlik ve beraberlikle vatan müdafaasının yapıldığı vurgulanmıştır.

Aydın Ayan “Atatürk Kocatepe’de” (Foto.23) (Arda, 2007: 104) adlı eserinde kurtuluş yolunda Türk halkının büyük kahramanlıklarına ve fedakârlıklarına liderlik eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk başkomutan kimliği ile betimlenmiştir. Savaş devam ederken gün doğum vaktinde birliklerin Kocatepe’den akın akın ovaya dağılışı detaycı ve gerçekçi üslupta tuvale aktarılmıştır. Önder kimliği ile Mustafa Kemal Atatürk, Kocatepe de askerinin başında düşünceli ve kararlı şekilde tüm ihtişamı ile vurgulanmıştır.

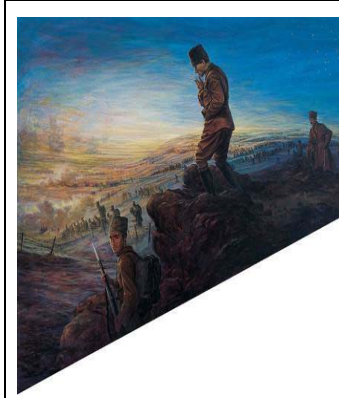

Foto.23: Aydın Ayan, **Atatürk Kocatepe’de**, 2004, T.Ü.Y.B., 1x60x200x70 cm. Afyonkarahisar / Şuhut Afyonkarahisar/Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu(<http://www.lebri z.com/>) (ARDA, 2007: 104)

Foto.24: Aydın Ayan, **Nerde Bir Er Varsa Orda Görünen**, 2004, T.Ü.Y.B., 100x70 cm. Afyonkarahisar/Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu(<http://www.lebri z.com/>) (ARDA, 2007: 104)

Bir milletin tüm fertleri ve imkânlarıyla dünyaya gösterilmiş büyük kahramanlık destanında Türk askerinin başarısı şüphesiz tartışılmaz. **Aydın Ayan’ın** “Nerde Bir Er Varsa Orda Görünen” (Foto.24) (Arda, 2007: 104) eserinde vatanını savunmak için Anadolu’nun

her yerinden gelen Türk askerini konu edinmiştir. Eserde Yaşları henüz delikanlılığa ermiş vatan evlatlarının kenetlenmiş, azimli görüntüsü Mehmetçi vurgusu ile betimlemiştir. Vatanın bağımsızlığının sembolü Türk bayrağı ve onun uğruna şehit düşen ancak şehit düşse de azalmayan, tam aksine çoğalan Mehmetçikler “aynı yüzde ve aynı amaçta” vatani için tek vücut olarak ifade edilmişlerdir.

2.3. Türk Halkının Zaferini Sembolize Eden Örnekler

Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da başlattığı kurtuluş mücadelesi, çok geniş bir coğrafyada Türkiye'nin büyük bir bölümüne yayılarak eşsiz bir ulusal bağımsızlık savaşına dönüşür. Zafere ulaştıran en önemli mücadeleler Samsun'dan başlayarak “*Ya İstiklal Ya Ölüm!*” ifadesiyle İzmir'e uzanan rota üzerinden gerçekleşir. Kesin zafer, en kanlı savaşların sürdüğü batı cephesinde Yunanlıların 30 Ağustos 1922'de yenilgisi ile kazanılır.

İstiklal Marşımızın ünlü şairi Mehmet Akif Ersoy 'un çok iyi ifade ettiği gibi “*Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet; Hakkıdır, hak'ka tapan milletimin istiklal*” artık vatan toprağı için canını feda eden Türk milletinin hürriyet ve istiklal günüdür. Türk halkının kazandığı bu büyük zaferin yansımalarını, Türk resminde görmekteyiz. **Ahmet Ziya Akbulut'un**, “Türk Ordusunun İzmir'e Girişi” ve **Mehmet Ruhi Arel'in** “İzmir’e*** Giriş” (Foto.25-26) (Alkan, 2017: 98) adlı çalışmaları bu büyük zaferin betimlemeleridir.

*** Ufuk Alkan'ın “Türk Resim Sanatında 1914-1935 Dönemi Savaş Temalı Tabloların İncelenmesi” adlı Doktora Tezinin 97. Sayfasında ve Gülcan Özcan'ın “Batılılaşma Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Resminde Propaganda Olgusu”, adlı Yüksek Lisans Tezinin 73.sayfasında “Türk Ordusunun İstanbul'a Girişi” olarak verilse de eserin arka planındaki mimari yapısı ile İzmir Basmane Garı (F.28) olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'a değil İzmir'e Girişi şeklinde tablo düzeltilmiştir.

Foto.25: Ahmet Ziya Akbulut, Türk Ordusunun İzmir'e Girişi, 1922, TÜYB, 77x53 cm., Ankara Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi. (<https://epochtimestr.com/index.php/9-eylul-1922-buyuk-taaruzun-ardindan->)

Foto.26: Mehmet Ruhi Arel, İzmir'e Giriş, 1927, TÜYB, 89x125 cm., İstanbul Atatürk Müzesi. (<https://tr.pinterest.com/pin/478155685411976154/?d=t&mt=login>)

Türk askerleri ve halkı, Kurtuluş Savaşını kazanmış ve İzmir geri alınmıştır. Türk ordusunun İzmir'e girişi coşkuyla ve gururla karşılanmıştır. Eserlerin arka planında, binalar bayraklarla donatılmıştır. Ön plandaki geniş caddenin her iki yanında, Anadolu'da savaşmış olan ve savaştan sonra ilk kez İzmir'e ayak basan Türk askerleri ve kurtuluşun lideri ulu önder Atatürk eşliğinde resmedilmiştir. Mücadelenin asıl sahipleri kahraman Türk halkını zafer müjdesi ile selamlamaktadır. Atatürk ve silah arkadaşlarına güvenerek hareket eden halk, bağımsızlığa ulaşmıştır. Kadını, erkeği yaşlısı, genci yekvücut kazandığı bu kutsal mücadelenin zafer sevincini de şenlik içerisinde kutlamıştır. Bu şanlı zafer, dünya tarihinde yüce Türk milletinin bağımsızlık tutkusunun zaferi ve coşkusunun belgeleridir.

Foto.27: Hüseyin Avni Lifij, **Akgün**, 1924, TÜYB, 25,5x34 cm., Özel Koleksiyon.
(<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/sergiler/avni-lifij-caginin-yenisi>)

Foto.28: İzmir Basmane, Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi
(<http://www.eskiturkiye.net/tag/basmane/>)

Anadolu halkını coşturarak, özgürlüğe davet eden, duyguları sağlamaştıran, birlik olarak daha güçlü olunabileceğini gösteren kompozisyonlardan bir diğeri H. Avni Lifij'in "**Akgün**" (Foto.27) isimli çalışmasıdır. Bu yok edilmeye çalışılan bir milletin dirilişinin hikâyesidir. Türk halkının vatanını sömürgeci dış güçlerden temizlediği ve denize döktüğü 9 Eylül 1922 tarihi sembolize edilmektedir. Güçlü Türk askerleri, bozguna uğramış düşman askerlerine doğru atlarını sürmektedirler. Tüm Türk askerini temsilen hazır olda bekleyen er, bozguna uğrattığı Yunan bayrağı önünde, gururla vatanını her an korumaya hazır bekçi durumundadır. Sanatçının küllerinden doğan bir milletin zaferle taçlandığı kutlu kurtuluş gününün sembolü olarak "Akgün" gösterilmiş olabilir.

SONUÇ

Türk İstiklal Harbi'nin başladığı 19 Mayıs 1919, milletin İstiklalini kurtarmak yönündeki kendi azim ve kararını ortaya koyduğu önemli bir tarihtir. Bu tarihten itibaren Anadolu'da, Milli Hâkimiyetin idamesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Millî Mücadele başlayacak, neticesinde ise yıkılan bir imparatorluktan tam İstiklalini ilan eden yepyeni bir Türk devleti yaşam bulacaktır.

Türk halkının, milli mücadelesinin parolası 'Ya İstiklal Ya Ölüm' düsturu ile yekvücut kazandığı bu büyük zafer; vatan şairimiz Aziz Mehmet Akif Ersoy tarafından şiirsel ifadeyle destanlaştırılarak

bağımsızlığın simgesi “İstiklal Marşı” adıyla Türk Milletine milli marş olarak armağan edilmiştir. Nasıl ki bağımsızlığımızın simgesi istiklal Marşımız, milletimizin düşmana karşı yekvücut olarak kazandığı, zorlu mücadelesinin şiirsel ifadeyle destanlaştırılmış belgesi ise; milletimizin bağımsızlık yolundaki bu zorlu mücadelesinin görselleştirilmiş hali de çalışmamızda seçki yoluna giderek aktardığımız bu resimlerdir. İstiklal Marş’ımızın her bir dizesinin ressamlarımızın fırçasından kendi üsluplarıyla ama aynı duygularla resimlendiğini ve bu resimlerle sabitlenerek sanatçılarımızın tuvallerinde hayat bulduğunu görüyoruz.

Millî mücadele temasını anlatan ressamlar, savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını eserlerine yansıtmışlardır. Bunun yanında, millî ruhu, birlik ve beraberliği, savaşın zor şartlarda kazanıldığını belgeler şeklinde tablolar üretmişlerdir. Bu sanatçılar içinde özellikle ressamlarımızdan Abidin Elderoğlu’nun “Ayrılış”, Mehmet Ruhi Arel’in “İzmir Giriş”, Mehmet Başbuğu’n “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması”, “Kurtuluş Savaşı Destanı” ve “Bayraklaşan Atatürk” gibi eserleri ile İstiklal Marşı üzerinden bayrak vurgusunu belirttiklerini görmekteyiz. Ayrıca Halil Dikmen’in “İstiklal Savaşında Mermi Taşıyan Kadınlar”, Hayrı Çizel’in “İzmir Doğru” ve “Ana Gayreti” ile Aydın Ayan’ın “Bu Memleket Bizim”, “Ayın Altında Kağınlar”, “Ve Kadınlarımız” adlı eserleri de Millî Mücadele’nin yek vücut bir millet mücadelesi olduğunu; kadın, çocuk ve kağın vurgusu ile Marş üzerinden Kurtuluş Savaşı’nın destansı yönünü ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak ele aldığımız bildirimizde, Türk resim sanatında bağımsızlık yolundaki millî mücadele temasını tuvallerine aktaran sanatçılar; Türk milletinin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasındaki azmini ölümsüzleştirmişlerdir. Sanatsal değerleri yanında belgesel özellikleri de içinde barındıran bu eserler, gelecek nesillerin bağımsızlık duygusuna ve millî mücadele ruhuna kaynaklık edecektir.

Kuşkusuz Millî Mücadele'nin ruhu İstiklal Marşı'nın ruhudur. İstiklal Marşımız ve milletimiz ebediyen yaşasın. İstiklal şairi Aziz Mehmet Akif'in dediği gibi “Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazmayı nasip etmesin”.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Murat (2018). “Türk Destanlarında Alp Kadın Ve Kurtuluş Savaşı Resimlerine Yansımaları”, *İdil*, C. 7, S.48, s.1007-1008.
- ALKAN Ufuk, KAHRAMAN Mehmet Emin (2016). “İbrahim Çallı'nın Kurtuluş Savaşı Temalı Resimlerinin İkonografik ve İkonolojik İncelenmesi”, *Kalemîşi Dergisi*, C. 4, S. 7, s.1-18.
- ALKAN Ufuk, KAHRAMAN Mehmet Emin (2017). “Abidin Elderoğlu'nun Kurtuluş Savaşı Temalı ‘Ayrılış’ İsimli Tablosunun Çözümlemesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, s.383-395.
- ALKAN, Ufuk (2017). *Türk Resim Sanatında 1914-1935 Dönemi Savaş Temalı Tabloların İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ARDA, Zuhâl (2007). *Sanat Eğitimsi ve Ressam Aydın Ayan'ın Resimlerine Estetik Bir Yaklaşım*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BERK, Nurullah (1978). “Ali Avni Çelebi”, *Sanat Dünyamız*, S. 14, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.
- BERK, Nurullah; ÖZSEZGİN, Kaya (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- BULUT, Ümran (2004). “Türk Resminde Kurtuluş Savaşı Teması”, *Sanat ve Bilgi*, S. 3, İstanbul, s. 43-47.
- ÇORUHLU, Tülin (1996). “Sami Yetik”, *Antik&Dekor*, S. 36, İstanbul, s. 104- 106.
- ELİBAL, Gültekin (1973). *Atatürk ve Resim-Heykel*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- ERBAY Fethiye, ERBAY Mutlu (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- GENÇ, Seda (2006). *Kurtuluş Savaşının Resim Sanatına ve Sanat Eğitimine Etkisi (1917-1940)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GİRAY, Kıymet (1994). "Türk Resminde Müstakiller", *Türkiye'miz*, S. 71, İstanbul: Akbank Yayını, s. 4-17.
- GÖREN, Ahmet Kamil (1990). *Hüseyin Avni Lifij: Türk Resim Sanatı İçindeki Yeri ve Önemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÖREN, Ahmet Kamil (2003). "Tuval Üzerinde Mantık Yansımaları: Ali Avni Çelebi", *Antik&Dekor*, S. 78, İstanbul, s. 100-128.
- GÜLER, Ayşenur (2014). *İbrahim Çallı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÜNGÖR, Tuğba (2018). *1980 Sonrası Türk Resim Sanatında Figüratif Eğilimler ve Mehmet Başbuğu*, (Basılmamış Sanatta Yerlilik Tezi), Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.
- ÖNDİN, Nilüfer (2003). "Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat", *Sanat Dünyamız*, S.89, s.146.
- TANSUĞ, Sezer (1999). *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- UĞURLU, Veysel (1998). *Savaş ve Barış. Kurtuluş Savaşından Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Türk Resminden Kesitler*, İstanbul: Yapı Kredi Sanat Yayıncılık.
- YASA YAMAN, Zeynep (2006). *Kadınlar Resimler Öyküleri: Modernleşme Sürecindeki Türk Resminde "Kadın" İmgesinin dönüşümü*, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.gonderbayrak.com.tr/ataturk-posteri.html> (Erişim: 26.10.2021)

<https://www.mehmetakifersoy.gen.tr/istiklal-marsi-sozleri/> (Erişim: 26.10.2021)

<https://salutatorium.com> (Erişim: 29.10.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeybekler_Kurtulus_ (Erişim: 24.10.2021)

<https://www.tarihnotlari.com/aliavni-celebi/> (Erişim: 24.10.2021)

www.kalemisidergisi.com (Erişim: 26.10.2021)

https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele (Erişim: 29.10.2021)

http://www.leblebitozu.com/11-turk_ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/ (Erişim: 01.11.2021)

<https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi-> (Erişim: 29.10.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_Kocamemi (Erişim: 24.10.2021)

<https://www.artsurem.com/art/artwork/mehmet-basbug/559/> (Erişim: 02.11.2021)

<http://www.lebriz.com/> (Erişim: 29.10.2021)

<https://epochtimestr.com/index.php/9-eylul-1922-buyuk-taaruzun-ardindan-> (Erişim: 01.11.2021)

<https://tr.pinterest.com/pin/478155685411976154/?d=t&mt=login> (Erişim: 26.10.2021)

<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/sergiler/avni-lifij-cagininyenisi> (Erişim:29.10.2021)

<http://www.eskiturkiye.net/tag/basmane/> (Erişim: 14.11.20)

OTOBİYOGRAFİDEN İDEALE MEHMET ÂKİF'İN KUŞAK TASARIMI OLARAK ÂSİM

Sevil Ömriye TURAN*

Giriş

Ahlakı ve tecrübelerine bağlı bir sanat anlayışıyla eserler vermiş olan Mehmet Akif Ersoy önemli aydınlarımızdan birisidir. Farklı devirler görmüş olan Akif iyi bir gözlemcidir. Yaşadığı her devri kendi kanaatlerince değerlendirmiş ve yol gösterici olmuştur. Millî mücadele dönemi boyunca yazdığı, Safahat'ın Âsım bölümünde toplumun aksayan yönlerini eleştirmiş, değerlendirmiş ve çözüm önerisi olarak da yeni bir kuşak tasarımı olan Âsım idealini ortaya koymuştur. Bu idealle geleceği inşa edecek olan gençlerin hangi değerlere yaslanmaları gerektiğini göstermiştir. Sanatçı kimliğinin tek gayesini doğruları söylemek olarak gösteren Akif bunu kendisi de belirtmiştir:

*Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek
Sözüm odum gibi olsun hakikat olsun tek*

(Ersoy 2007: 214)

Mehmet Akif Ersoy; “iman, ilim ve irfan yolunda kendini inşa etmiş, kişilikli, ahlaklı, dinine ve milletine bağlı, bunların ihyası ve kalkınması için tüm imkanlarını seferber eden bir gençliğin hayalini kurmaktadır” (Ogur 2009: 100). Bu sebeple 1919-1924 yılları arasında Safahat'ın gençlik ideali olan Âsım bölümünü yazmıştır. Bu yıllar millî mücadele yıllarıdır. Bu dönemde Osmanlı'nın yıkılışını vatanın her cephede savaş halinde olmasını ve yeni bir devletin kurulmasının gelişim sürecini izleriz. Savaş ön cephede olduğu kadar arka cephede de kendisini hissettirir, nevrozları sadece cephe ortamı değil cephe gerisi de yaşar. Savaş nevrozları savaşı yaşayanların sinirsel ve ruhsal olarak çökmesidir. Kişide ve toplumda normal olmayan davranışların sergilenmesine, duygu durum bozukluklarına sebep olur. Âkif'in yakındığı ahlaksızlığın yaygınlaşması bir yerde de savaşın nevrozlarına bağlıdır. Çünkü ölümün yaygınlaştığı ve

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Öğrencisi

yaygınlıktan dolayı normalleştiği durumlarda diğer değerler de arkalanır. Mehmet Akif iyi bir gözlemci olarak tüm bu arkalanan değerleri Âsım bölümü içerisinde verir. Milletin kültürel değerlerinin deforme olduğundan, tembellikten, kültür içerisindeki en küçük toplum olan ailenin bağlarının zayıflamasından, bilime önem verilmemesinden yakınıdır. Toplumda hem ahlakî hem dinî hem de bedensel bir çöküşü işaret eder.

Eğitim için gelen öğretmen bekledikleri gibi bilgili ahlaklı, dinî ve millî şura sahip biri değildir; dinî ve kültürel değerlere aykırı, kendisine bile faydası olmayan bir tiptir. Köylü tarlasını icara vermiş sırtında tiftik tiftik olmuş mintanından başka bir şeyi kalmamış haldedir. Halk bir deri bir kemik kalmıştır. Güreş tasvirindeki pehlivanlar dahi çelimsiz güçsüz haldedir hemen yorulurlar. İmamlar; İslam'ın, amacı dışında çıkarlara uygun olarak kullanılmasına izin verirler. İslam aslî kaynaklarından uzaklaşmış hurafeler ve menfaatlerle yozlaşmıştır. Farklı devirler görmüş olan Akif toplumun ve dinin bu denli yozlaşmış olmasına dayanamaz, bu durumun karşısında durur. Çünkü millet bu haldeyken dinin ve milletin geleceği parlak değildir. “Milletler zor zamanlarda dayanışma ve ayakta kalabilme gücünü gösterdikleri oranda “büyük millet” haline gelirler” (Çevik 2007: 6). Fakat büyük millet olmak kadar büyük millet olarak kalabilmek de önemlidir. Bu zor zamanlarda geçmişteki güçlü günlerinden destek alır köklerine tutunurlar ancak burada bahsettiğimiz şey maziye hasretle anmak değildir, maziden örnek alıp güçlü günlerin modernize edilmiş halini inşa etmektir. Mehmet Akif de geçmişe sığınmayı reddeder bunu zayıflık olarak görür vakit nostalji ile güçlü zamanları düşünerek hayaller aleminde yaşamanın vakti değildir. Vakit vatanı nasıl selamete çıkarabilirizdir. Tarihin maddi ve manevi dinamiklerine hâkim olan Akif de bu bağlamda doktrini olan tüm insanlar gibi yeni bir gençlik ideali yaratmanın önemini farkındadır ve milletin geleceğinin güvencesi olan gençlere hangi değerlere yaslanmaları gerektiği konusunda Âsım idealini ortaya koymuştur.

Âsım; Âkif'in görüş ve ideolojisine, kanaatlerine göre oluşturduğu bir gençlik idealidir. Gençliğin İslami değerlerle donanmasını isteyen Akif bu yüzden tanrıya tam tevekkül ve sadakatle anılan bir sahabenin ismini seçmiştir. Akif millet tanımını Müslümanlık ortak paydasıyla yapar. Onun ideolojisinde vatan ve İslam harmanlanır bu yüzden İslam birliği içerisinde büyük bir milliyetçidir. Ona göre İslamiyet'in doğru, gerektiği gibi yaşanabileceği ve ilerleyerek var olabileceği coğrafya mevcut olduğu coğrafyadır. Bu coğrafyada aslî kaynakları referans alan İslam gençliği hem İslamiyet'i yaşatacak hem milleti ileriye taşıyacaktır. Hakiki iman, salah, hak ve sebat birleştikten sonra insanlığa hüsrân yoktur. Bunlara da ancak aslî kaynaklar ile ulaşılabilir. Aslî kaynaklar Âsım'ın neslinin yol haritasıdır. Gençlik yaşayış biçimini ve ahlakını İslam'a göre düzenlemelidir. Mehmet Akif kendisi de aynı değerlerle donanmış bir düşündürür. "Haksızlıklar karşısında isyan eder, toplumsal hayattaki eşitsizliklere karşı öfke duyar bu adaletsizliklere karşı öfkeyi ve isyanı bir çeşit hayat tarzı ve ahlak haline getirmiştir" (Çevik 2007: 79). İdealize ettiği Âsım da bu hayat tarzı ve ahlakı benimsemiş bir tiptir. Bunun yansımaları şiirlerinde de kez görürüz:

*Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta, boğarım ...
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam...
...
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.*

(Ersoy 2007: 380)

Gençlerden de İslam pusulasından sapmadan her bakımdan donanımlı ahlaklı bireyler olmalarını ister. Bilgi, irfan, fazilet ve imanla donanmış, karakterli, ahlaklı, kişilikli; vatanına, milletine ve kültürüne sahip çıkan, bunları yüceltmek için tüm imkânlarını seferber eden bir

gençliği işaret eder. Akif diğer yakındığı bozulmuşluklara karşı da kendisine benzer bir ideal çizer. Sadece manevi anlamda değil maddi anlamda da güçlü bir gençlik ister. Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur düşüncesindedir. Âkif; yürüyüşler yapar, binicilik yapar, çok iyi yüzme bilir öyle ki boğazı yüzerek geçmiştir, gülle atar, güreşir... Güçlü bir bedene sahiptir. Gençlik de güçlü olmalıdır. Tüm bunların yanında önerdiği ideal gibi kendisi de pozitif bilimler okumuş bir baytardır. Savaş döneminde cephe cephe dolaşip hayvanları tedavi etmiş yeri gelmiş hocalık yapmış yeri gelmiş millî mücadele için camilerde hutbeler okumuş manevî komutanlık yapmıştır. Âsım da Akif gibi her açıdan milletine faydalı olabilecek yetilere sahip olan bir vatanperver olmalıdır. Bu bakımlardan Âsım Âkif'in idealize edilmiş halidir.

Akif gençliğin hurafelerden uzak, hayatı ve dünyayı varoluşçu anlamının yönünü statik değil gelişen bilgiyle yoğrularak, çağa uygun bir dinamizm ve sinerji şeklinde algılamasını istemektedir. Böylece Âsım; öncelikle tarihiyle, kültürüyle, toplumuyla ve diniyle barışık olacak, ürkek, korkak ve çekingen değil, mücadelecı ve özgüven sahibi bir karakter ortaya koyacaktır. (Karaca 2015: 92)

Tüm bunlar Âkif'in modernist İslam'la neyi gösterdiğinin kanıtıdır. Önemli olan teknik ve ahlakıdır Âsım tekniğini batıdan ahlakını İslam'dan alan bir gençlik idealidir. Bu şekilde gelişen dünya hiyerarşisinde İslam ve millet sistemin dışına atılmayacaktır. Güçsüz olan canlı her ne olursa olsun sistemin dışına atılır. Çürüyen meyve düşer, güçsüz hayvan yem olur, güçsüz milletler de zamanla ya ölürlere ya da köle olurlar. Hem İslam'ı hem milleti sistemin önemli parçası yapmak için gerekli olan gücü temin edecek olan tip olarak Âsım idealize edilmiştir. Çünkü Âsım batının içinde de kendisi olarak var olabilecek karaktere ve dik duruşa sahiptir. Akif hiçbir konum ve şartta geçmiş, tarih ve inanç değerlerinden yüz çevirmeyi düşünmediği gibi çağın gerçeklerine de ilgisiz kalmayı onaylamaz. İdealini kurduğu nesilden de bunu istemektedir. Âsım bilim ve teknolojiye ileride olan Batı'ya gidecek kendi değerlerinden kopmadan ilmi alıp vatanına geri dönecektir. Mehmet Âkif, Âsım bölümünde de bu ideali gerçekleştirmek üzere Âsım'ı Berlin'e gönderir:

-inkılâbın yolu madem ki bu yoldur yalnız,
«Nerdesin hey gidi Berlin?» diyerek yollanınız.
Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek ...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.
Şark'ın ağuşu açıktır o zaman işte size;
O zaman varmanın imkânı olur gayenize;
O zaman dinlerim artık seni, Asım, bol bol...
-Yarın akşam gideriz.
- Öyle mi? Berhudar ol.

(Ersoy 2007: 433)

Sonuç

Tüm bu bağlamlarda Âsım ne sadece gelenekçi ne de sadece yenilikçi olmalıdır. Mehmet Akif körü körüne hiçbir duruma bağlı kalmayan; din, kültür ve vatan etrafında yükselen yenilikçi bir tip çizmiştir. Gelenek ve yeniliğin kesişiminde duran Âsım kendi kültüründen ve imanından sapmadan modernleşecek, İlim Çin'de bile olsa alıp getirecek, asrın idrakine İslam'ı söyletecektir. Milletini, kültürünü ve dinini yükseltecek, vatanının bağımsızlığını savunacak bu değerleri için gerekirse Çanakkale savaşında olduğu gibi asla boyun eğmeyecek canını bile feda edebilecektir.

KAYNAKÇA

- ÇEVİK, Sezgin (Ed.) (2007). *Akif'ten Asım'a*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ERSOY, M. Akif (2007). *Safahat* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- GÖKÇEK, Fazıl (2013). *Bir Medeniyetin Şairi Mehmet Âkif*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARACA, Nesrin (2015). "«Âsım» ya da Mehmed Akif Ersoy'un Manzum Kurgusunda Gençlik ve Gelecek Tasarımı", *Mehmed Âkif, Âsım ve Gençlik*, Ankara: Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, s. 88-105.

OGUR, Erol (2009). "Asım'da Eğitim Değerleri", *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Bildiriler Kitabı*, (Haz. G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, Ş. Kazan, H. Yazıcı Okuyan), C. 1, Burdur: MAKÜ, s. 229-239.

**MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE SOSYAL
REALİZMİN UNSURU OLARAK RENKLER**

Sinem İĞNECİOĞLU*

Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek

Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek

Giriş

Sosyal realizm (gözlemci gerçekçilik) Anadolu coğrafyasını, halkını, tarihini, yaşayışını tasvirlerle ifade eder. Halkın içinden olaylar dile getirilirken millete ait unsurlar tespit edilir ve canlandırılır. Halkın gerçekliği tarafsız bir şekilde dile getirilir (Enginün, 2002). Mehmet Akif, her ne kadar belli bir edebiyat akımına bağlı olarak eser vermemiş olsa da onun eserlerinin herhangi bir edebiyat akımının özelliklerini taşımadığı anlamına gelmemektedir (Demirbaş, 2009: 2). Akif, şiirlerinde toplumun içinde bulunduğu durumu tüm gerçekliğiyle yansıtır ve bu durumu tasvirlerle destekler. Gözlemci gerçekçilik Mehmet Akif'le başlar. Onun gözlemlerinde halk, halkın sorunları, acıları, yaşanan gerçek olaylar ve bu olayları tüm gerçekliğiyle şiirine aksettirmesi, onun şiirlerini sosyal realizm çerçevesinde incelememizi mümkün kılmaktadır.

Akif, şiirde sözü süsleyerek söylemekten çok hakikati söylemeyi öncelikli bulur. Şimşek'e göre Akif, (...) *kimi poetik metinlerinde şiir ve hayal ilişkisi, kelime tercihleri, hakikati hayalin rengine boyamadan tasvir etme, topluma yönelik gözlemleri şiire taşıma gibi yazma serüveniyle ilgili bilgiler verir* (Şimşek, 2015: 110).

Ben şiirde hayale dalmam. Basit şeylerden bahsederim. Meselâ bir taş, ona taş derim, 'hacer-i semavî' demem. Bu tahta, ona 'tahta' derim, 'taht' demem. Eşyanın hakikatlerini hayal kuvvetleri ile değiştirip başka bir şekle koymam. Her şeyi olduğu gibi görür, görüldüğü gibi tasvir ederim. En fukara muhitlere gider, onları bir ressam gibi aynen tespit etmeye çalışırım. (Akt.Şimşek, 2015: 110).

Akif, en yoksul mahallelerin içinden gözlem yapmış, mahalleyi, oradaki insanları, gözlemlerini tüm gerçekliğiyle resmetmiştir.

* Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi, ignecioglusinem@gmail.com

*Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;
Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
Kocasından boşanan bir sürü biçâre karı;
O kopan rabitanın, darmadağın yavruları;
Zulmetin yer yer, içinden kabaran mezbeleler:
Evi sırtında, sokaklarda gezen aileler! (Ersoy, 2011: 562).*

Seyfi Baba manzumesiyle Akif, “(...) şahsi duygularını kendine saklayarak milletin derdiyle dertlenmek” istemektedir (Şimşek, 2015: 106). Yoksul halkın içler acısı durumunu olduğu gibi yansıtarak gözlemlerini dile getirmiştir. Evsiz barksız kalan binlerce sefil insanın durumunu tasvir etmiş ve ailelerin çaresizce sokaklarda gezdiğini söylemiştir. Burada Akif, bu yoksul halkın içinden, mahalleden gözlem yaparak, halkın acısını, çaresizliğini ve toplumsal yoksulluğu şiirine aktarır. Halkın sorunları karşısında sessiz kalmayan şair bu manzumesiyle sosyal temalara ve konulara çokça yer vererek halkın durumunu gözler önüne sermiştir. Toplumun içinde bulunduğu bu durumun tasviri, Akif’in şiirlerine yansıma şekli bakımından gözlemci gerçekçilikle ifade edilir.

Yoksul bir insan tipini ele aldığı bu manzumesinde olduğu gibi Akif, eserlerinde ele aldığı insan tipinin karakterini, kültürünü, sosyal ve ekonomik durumunu, hangi değer ve inançlara sahip olduğunu da yansıtmaktadır.

*Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!
Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz;
Ona ancak yapacak: Beş vakit abdestle namaz... (Ersoy, 2011: 564).*

Seyfi Baba manzumesinde yaşlı ve hasta olmasına rağmen geçim derdine düşmüş, yoksul bir insanın durumu tasvir edilmiştir. Akif tasvir ederken aynı zamanda halkın dini değerlerini ve sosyal yaşantısını da burada belirtir. Halkın içinden insanları tasvir eden Akif, burada da olduğu gibi, şiirlerinde hakikati hayal ile süslemeden, olduğu gibi yansıtmıştır.

Mehmet Akif, şiiirlerinin çoğunda toplumdaki yoksul insan tipini ele almış ve bu yoksul insanların yaşadıklarını, acılarını tüm gerçekliğiyle şiiirine aktarmıştır. *Kör Neyzen* adlı şiiiri de bu duruma örnek gösterebileceğimiz şiiirlerinden biridir. Burada gözleri görmeyen ve ney çalarak hayatını sürdüren bir yoksul insanı anlatan şair, onun yağmurlu bir günde şadırvanın altında ney çaldığını görür. İnsanların bakıp geçmesi, kimsenin ona merhamet etmemesi, çanağa kimsenin para atmaması görüntüsünü şair tasvirlerle adeta gözümüzün önünde canlandırır. Çanaktan ses gelmesiyle para atıldığını sanarak umutlanan kör neyzen, o yağmurda üşümekten moraran ellerini çanağa uzatır, fakat elleri boş çıkar. Bu yağmur damlasının çanağa düşmesiyle çıkan bir sestir. Akif bu şiiirinde, *morarmış eller* ifadesiyle ellerin yağmurda, soğukta morarması durumunu yansıtmayı gerçek bir gözlemin sonucu olarak karşımıza çıkar.

Bu bağlamda Akif, renkleri de halkın içinden seçmiş ve renkleri süslemeden, esas anlamıyla ya da sosyal hayatta algılandığı biçimiyle; fakat her hâlükârda yaşanan, gerçek bir gözlemi anlatırken ele almıştır. Akif Safahat'ta şair olarak renkleri kullanırken ve fikrini renklerden anlatırken hareket noktası içinde yaşadığı toplumun değerlerinde bulunan renklere ilişkin olumlu ve olumsuz anlam ve yaklaşımlardır. Onun şiiirlerinde dönemin akımlarından Sembolizm ve Parnasizm'in renk algısı söz konusu değildir. Bu akımların dışında yer alan Akif, şiiirlerinde gerçek olayları anlatırken okuyucuya bilgi verir. Servet-i Fünûn ve Fecr-i Ati gibi sanatsal, estetik unsurların oldukça yoğun olduğu bir dönemde Akif bu durumdan uzak durmuş, batılı bir renk arayışına girmemiştir. Süslü bir dil değil, sade bir dil kullanmıştır. Dolayısıyla renkleri de hayal ile süslemez. Akif, renklere hayallerle yaklaşmak yerine, gerçek olayların tasvirlerinde, gözlemlediği gerçek renkleri şiiirlerine yansıtır. Akif renkleri ifade ederken bazen, rengin var olan anlamıyla ele almış, bazen de kültürde alışılmış biçimiyle fakat yine gerçek bir gözlemin sonucunda ele almıştır.

Halk kültüründe hastalık rengi olarak ifade edilen sarı ve solgun renkler Akif'in şiiirlerinde de bu anlamda kullanılmıştır. *Hasta* adlı şiiirinde

yatılı okulda vereme yakalanan bir çocuğun hastalığının geç teşhis edilmesi ve son günlerini yaşayan çocuğun hazin bir şekilde okuldan uzaklaştırılması durumunu anlatan şair, hastalıktan bitkin düşen çocuğu tasvir ederken bazı renk ve renk ifadelerinden yararlanmıştır. Renkler durumun gerçekliğini yansıtan ifadelerle aktarılmış, halk ağzından ifadelere yer verilmiştir. Bu bağlamda Akif, halkın sorunlarını, halkın diliyle ifade etmiştir diyebiliriz.

Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;

Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.

O şakaklar göçerek cebheyi yandan sıkmış;

Fırlamış alını, damarlar da beraber çıkmış!

Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-u şebâb;

O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bitâb!

O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi; (Ersoy, 2011: 482).

Yüzünün rengi uçması, bet beniz kül gibi olması, yanakların iki solgun güle dönmesi gibi ifadelerle verem hastalığından dolayı çocuğun bitkin düşmesi, kanı çekilmesi, yüz renginin daha açık bir renk alması hâlini anlatırken kullandığı bu renkler ve renk ifadeleri sosyal hayatta kullanılan renk ifadeleridir. Şair ölmek üzere olan çocuğun durumunu, gerçek hayattan alınan bu olayı, gerçekçi bir gözlemlerle belirtmiş ve tasvirlerle adeta gözümüzde canlanmasını sağlamıştır.

Okay'a göre, o güne kadar bir aşk hastalığı olarak ele alınan verem hastalığı, Akif'in şiirinde sefaletin, yokluğun doğurduğu bir hastalık olarak ele alınması bakımından oldukça dikkat çeken bir durumdur.

Mühim olan, Âkif'in Ziraat Mektebinde geçen bir hâdiseyi hikâyeye etmesi değil, Tanzimat'tan beri edebiyatımıza bir moda gibi giren hissî verem motifini, bir aşk hastalığı yerine, sefaletin, yokluğun ve mahrumiyetin doğurduğu bir hastalık olarak teşrih etmesidir. Kanaatimce bu şiir, gerçekçi verem ve sefalet edebiyatının da ilk örneğidir (Akt. Demirbaş, 2009: 51).

Mehmet Akif şiiirlerinde beyaz rengi ifade ederken beyazı genellikle kıyafet rengi ve saç, sakal rengi olarak vermiştir. Kıyafetlerde sarık, entari, hırka gibi giysilerin rengini belirtirken burada sadece renk değil halkın giyiniş biçimi, sosyal durumu, hangi inanç ve değerlere sahip olduğu konusunda da bilgi vermektedir. Halkın dış görünüşü ve kıyafetlerini tasvir ederken renklerden yararlanan şair, beyaz sarık ve yeşil sarık ifadeleriyle halkın kullandığı sarıkların renklerini de belirtmiştir. *Fatih Camii* şiiirinde, camide namaz vaktini beklerken çocukluk günlerine giden şair, babası ve kardeşiyle camiye geldikleri zamanı hatırlar ve o an ifade ederken beyaz sarıklı, saç sakalı ak, yeşil sarık gibi renk betimlemeleri karşımıza çıkmaktadır.

Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;

Vücudu zinde, fakat saç sakal ziyadece ak;

Mebîh yüzlü bir âdem: kılar edeble namaz;

Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz

Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok. (Ersoy, 2011: 478)

Akif, bazı şiiirlerinde beyaz rengi ele alırken Türk-İslam kültüründe var olan, beyaz ile ilişkilendirilen, temizlik kavramına da dikkat çekmiştir. Toplumda sosyal ve dini açıdan oldukça önemli bir yere sahip olan temizlik kavramı, Akif'in şiiirlerinde beyaz ve ak olarak yerini alır. "Bembeyaz lihye-i pâkiyle, beyaz destarı" (Ersoy, 2011: 714) dizesinde pak sözcüğünü bembeyaz olarak nitelemiştir.

Akif'in şiiirlerinde en yoğun gördüğümüz renk, savaş ve kan olarak kendini gösteren kırmızı renktir. Zulümler, savaş ortamı, masum insanlara eziyet edilmesi ve bu masum insanların kanının akması onun şiiirlerinde çoğu kez işlemiştir. Savaş ortamı ve savaş sonrası her yer kırmızı renkle gözümüzde canlanır. Çünkü savaşın, vahşetin olduğu yerde kan vardır. Akif, savaşı tasvir ettiği şiiirlerinde kırmızı bir renk olan kanı oldukça gerçekçi bir gözlemlerle betimlemiştir. Her yer adeta kırmızıya boyanır. Yer, gök savaştan dolayı kırmızı kana bürünmüştür.

*Selânik'in, Siroz'un, bak o nâmdâr ovası,
Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?
Zemin öyle boyanmış ki, hûn-u İslâm'a:
Kızıl kesafeti çökmüş cebîn-i eyyama!
Kızıl ufukların altında kıpkızıl her yer...
Kızardı, baksana dağlar, kızardı vadiler;
Kızardı çehre-i dünya; kızardı rûy-u semâ;
Fakat şu mavili bayrak kızarmıyor hâlâ!
Onun salındığı yerlerde bir kızıl tufan,
Ne can bıraktı, ne iman, ne boğmadık vicdan! (Ersoy, 2011: 912).*

Vaiz Kürsüde adlı şiirinde Balkan zulmünü anlatan şair, her yerin Müslüman kanıyla boyandığı ama bu zulmü yapanların hala utanmadığını anlatan şair, bu durumu tasvir ederken kan, kızıl ve kızarmak kelimelerini yoğun olarak kullanmıştır. Kırmızı rengin hâkim olduğu bu görüntü gözümüzde adeta canlanmaktadır.

Bir başka şiiri olan *Geçenler Varsa* adlı şiirinde *Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezarından;* (Ersoy, 2011: 775) dizesinde yine katliamın görüntüsünü kırmızı bir renk olan kan ile ifade etmiştir. Balkan Harbi sırasında ortaya çıkan vahşet, kana bulanmış bedenler, katliam ortamı tasvir edilir. Müslümanlara yapılan zalim işkenceler, Akif'i derinden üzer ve o *medeniyet* denilen bu vahşet karşısında sessiz kalmaz, feryat eder.

*Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâtle oyulmuş gözler!
"Medeniyet" denilen vahşete lânetler eder,
Nice yekpare kesilmiş de sırtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüda cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mühlûkat;
Sonra, namusuna kurban edilen bunca hayat!*

Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!

Göğsü baltayla kırılmış memesiz valideler! (Ersoy, 2011: 776).

Tasvirlerle katliam ortamını gözler önüne seren şair, olayı tüm gerçekliğiyle ele almıştır. *Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!* dizesiyle şair saçları ağaran ihtiyarların katliam sonrası kana bulanarak saçlarının katran gibi olduğu görüntüsünü, bembeyaz ve katran kelimelerini kullanarak şiirinde ifade etmiştir. Akif bu tasvirinde aynı zamanda ihtiyar ve kadın demeden zulüm görenleri resmetmiştir. Akif bir diğer şiirinde;

Yoklarım taşları, toprakları: İzler kan izi;

Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!

Tüter üç beş baca kalmış... o da seyrek seyrek...

Âşına bir yuva olsun seçebilsem, diyerek...

Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını:

Sarar âfâkı binlerle sıcak kül yığını.

Ne o gömgök dereler var, ne o zümrüt dağlar;

Ne o çıldırmış ekinler, ne o coşkun bağlar. (Ersoy, 2011: 1058)

dizeleriyle yine kan ifadesine yer vererek ülkenin içinde bulunduğu durumu belirtmiştir. *Kan izleri, yurdun kan kusması, denizin mosmor olması, ne derelerin gömgök ne zümrüt dağların olması* ifadelerinde kullandığı renkler, savaş ortamını şiire aktarır. Betimlemeleriyle, anlatılan durumun gözümüzün önünde canlanması söz konudur. Bu savaş ortamında kan hâkimdir. Dolayısıyla kırmızı renk ağırlıklı bir görüntü gözümüzde canlanmaktadır. Bu kırmızı renk, gerçek bir gözlemin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Akif'in şiirlerinde toplum gerçeği olan ve topluma zarar veren mekânları konu aldığı şiirlerinde kara ve karanlık ifadeler karşımıza çıkmaktadır. *Meyhane* şiirinde karanlık, kasvetli, sefil bir ortamı tasvir eden şair, burada ortamın kötülüklerle, çirkinliklerle dolu olduğunu karanlık sözcüğüyle ifade eder. *Mahalle Kahvesi* şiirinde de aynı durum söz konusudur. Toplumun bir gerçeği olan bu iki mekân da şairin gözünde

insana ve aile hayatına zarar veren, karanlık, pis bir ortamdır. Bu ortamlarda öyle manzaralar vardır ki *Girince nûr-u nazar simsiyah olur da çıkar!*. Ortam tasvirlerinde kara ve karanlık hâkimdir.

Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al,

Vücudu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.

Şu var ki bilmeyen insan görürse birden eğer,

“Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli!” der. (Ersoy, 2011: 628)

Kara rengi, Türk kültüründe olumsuz bir anlam taşımaktadır. Mehmet Akif'in şiirlerinde de kara rengi, bir başka olumsuz anlam olarak ölüm ve mezar olarak karşımıza çıkar. Akif *Asım*'da geçen, *Yemyeşil yurda çöken kapkara toprak rengi* (Ersoy, 2011: 1143) dizesinde, savaş öncesi yemyeşil renkle ifade ettiği toprağı yeşilliklerle kaplı vatanın, savaş sonrası kapkara toprak rengini alması, savaşın getirdiği ölüm olarak görülür. Kapkara olan sadece toprağın rengi değildir. Aynı zamanda binlerce hayatın son bulmasıyla ülkede verilen kayıplar, mezarlar *kapkara toprak rengi* ile ifade edilmiştir. Şair, halkın acısını, halk ağzında mezar anlamına gelen kara toprak ifadesiyle belirtmiştir.

Yemyeşil yurda çöken kapkara toprak rengi;

Dindi binlerce hayatın ezeli âhengi.

Yok civarımda bugün aç yatanın pâvânı;

Her perişan yuva bir aile kabristanı! (Ersoy, 2011: 1142-1143).

Şiirlerinde savaş ortamı ve savaş sonrası durumun tasvirini yaparken kara ve kırmızı renge ve kara toprak ifadesine başvuran Akif, savaş öncesi durumu da yeşil renk ile belirtmiştir. Savaş öncesi dağlar, ovalar, vatan toprağı yeşildir. Burada vatan, ağaçlarıyla, ormanlarıyla, yeşillikleriyle bir yurttur. Fakat bu yeşil alanlar savaşla birlikte ya kırmızı kana boyanır ya da kapkara toprak rengine bürünür yani mezarlarla dolar.

Tevazün olmadı besbelli: Her taraf yanıyor;

Odun kıyar gibi binlerce sine doğranyor!

Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!

*Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
Feza-yı mahşere dönmüş girîv-i matemden...*

Türk kültüründe göğün simgesi olması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan mavi renk, Akif'in şiirlerinde bazen bir şeyin rengini nitelemek amacıyla ve var olan anlamıyla kullanılırken bazen gökyüzünü ifade ederken mavi ve gök rengi olarak karşımıza çıkmaktadır. "Gök kubbe" ifadesi kültürde gökyüzünü ifade eder. Akif'in şiirlerinde de *Mavi gökyüzü, mavi kubbe, gök kubbe* gibi ifadelerle gökyüzü rengini betimlemesi söz konusudur. Bu gök kubbenin altında ise yine bir kırmızı renk, yani bir savaş ortamının dile getirilmesi söz konusudur.

*Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde
Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.
Hakk'ın bu velî kulları taş türbeye girmez,
İlâhî rahmete bürünmüş, yalnız Fatiha bekler.*

Sonuç

Akif'in şiirlerinde içerik ve tasvirlerle baktığımızda, sosyal realizmin izleri görülmektedir. Akif şiirlerinde sözü süsleyerek söylemekten çok hakikati söylemeyi öncelikli bulur. Dolayısıyla Akif, şiirlerinde renkleri de hakikati tasvir ederken kullanmıştır. Gerçekliğin kaynağını halktan alır. Bu yüzden seçtiği renkler, halkı şiirlerine konu alırken gözlemediği gerçek renklerdir. Halkı, halkın yaşantısını ve toplumun içinde bulunduğu durumu tasvir ederken, renkleri de gördüğü gibi, gerçekçi bir gözlemlerle ele almıştır.

Akif, gerçek olayları gözlemleyerek bunu şiirlerinde tasvirlerle anlatırken hayallere başvurmaz. Gerçeği olduğu gibi yansıtır. Akif'in tasvirlerinde renkler kullanması, şiirde estetik yaratmak için değil, gördüğünü olduğu gibi yansıtması, hakikati tasvir etmesinden kaynaklanmaktadır. Servet-i Fünûn ve Fecr-i Ati dönemlerinde bireyin duygusal ifadelerinde, hayallerle süslenerek kullanılan renkler, Akif'in şiirlerinde savaş, hastalık, halk, vatan gibi gerçek, sosyal konuları yansıtırken gözlemediği renkler olarak karşımıza çıkmaktadır. Akif

renkleri ifade ederken bazen, rengi var olan anlamıyla ele almış, bazen de kültürde alışılmış biçimiyle fakat yine gerçek bir gözlemin sonucunda ele almıştır.

KAYNAKÇA

DEMİRBAŞ, Mehmet (2009). *Mehmed Âkif'in Şiirlerinde Realizm*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ENGİNÜN, İnci (2002). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERSOY, Mehmet Akif (2011). "Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyyatı", *Safahat*, (Çev. Necat Çavuş) Ankara: TOBB.

ŞİMŞEK, Tacettin (2015). *Mehmed Âkif'in Poetikası*. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE ARKETİPAL BİR İMKÂN OLARAK YOL

Sümeyye GÜRSOY*

Mehmet Akif'in hayatında yolculuklar ve dolayısıyla yollar önemli yer tutar. Şair, hayatının pek çok farklı döneminde farklı coğrafyalarda bulunmuş; farklı sosyal, kültürel ve siyasal ortamları değerlendirebilme imkânına sahip olmuştur. Kendi toplumunu da yakından tanıyan şairin sahip olduğu geniş bakış açısının sağlayıcısı olarak da söz konusu yolculuklar ve farklı coğrafyaları görebilme imkânı sayılabilir.

Baytarlık okulundan mezun olduktan sonra müfettiş yardımcısı olarak göreve başlayan şair, görev yeri İstanbul olmasına rağmen teftiş amacı ile Arnavutluk'ta, Rumeli'de, Anadolu'da, Suriye'de bulunur. Çeşitli sebeplerle Mısır'a, Medine'ye, Almanya'ya gider. Kendi toplumuna farklı coğrafyalar aynasından bakabildiği bu süreçte, Osmanlı'nın aksayan yönlerini daha derinden kavrayabilme imkânı yakalar. Ondaki bu kavrayış, seyahat ettiği coğrafyalara ait gözlemleriyle beraber şiirlerine yansır. Bu bağlamda, Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu çıkmazlar, sahip olduğu millî şuurla bütünlüşerek şiirlerinde karşılık bulur.

Mehmet Akif'in Safahat'ının bilhassa birinci kitabı, Osmanlı toplumunun sosyal çerçevede içerisinde bulunduğu sefaletin çıplak manzaralarını sunar. Bu sunum, bazen babasını kaybetmiş ve ailesinin sorumluluğunu omuzlarına almış bir çocuk, bazen eşinden eziyet görmekte olan bir kadın, bazen ömrünün son demlerini yaşamakta olan bir hasta ihtiyar vasıtası ile yansıma alanı bulur. Bu bağlamda şair, "son derece realist ve hatta yer yer natüralisttir" (Karakoç 2013: 38). Safahat'ın ilerleyen bölümlerinde ise söz konusu trajik toplum manzaralarını sunan

*Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi, sumeyyegursoy14.sgcs@gmail.com

ses, siyasi çalkantıların da etkisiyle yerini daha aksiyoner bir sese bırakır. Bu aşamada, toplumun içerisinde bulunduğu sosyal ve siyasal çöküntüden çıkış için yollar arayan bir aksiyon adamının varlığı hissedilmeye başlanır. Böylelikle Akif şiirlerinin karakteristiğini oluşturan “yol gösterici” ses açığa çıkar.

Onun şiirlerinin birçoğu, çöküş halinde olan imparatorluk için çıkış yolları arayan bir aydının toplumuna seslenişinin ifadesidir. Bu sesleniş hem Türk toplumunu hem de Müslüman birliğini, Asım önderliğinde kurtuluşa ulaşan yolda gerçekleşecek bir yolculuğa davet eder. Arketipal bir imaj çerçevesinden incelemeye alınabilecek bu yolculuk için, İslami duyarlılıkla bütünleşen Tanrı’ya ulaşma yolu, Osmanlı’nın kurtuluşuna ulaşan ilim yolu gibi farklı rotalardan söz edebilmek mümkündür.

Joseph Campbell, geleneksel anlatılar üzerinden incelemeye aldığı yolculuk arketipinde, kahramanın erginlenme sürecini inceler. Sıradan yaşantısı içerisinde varlığını sürdürmekte olan kahramanın birtakım engeller ve doğüstü olaylar ile kurgulanan bir yolculuğa çıkışını, yolculuk süresince geçirdiği değişim ve dönüşümünü, yolculuğun neticesinde erginlenerek geri dönüşünü “ayrılma-erginlenme-dönüş” aşamaları üzerinden değerlendirir (Campbell 2013). İşte Akif’in gösterdiği yollar içerisinde Asım’ın dönüşümü, bu erginlenme süreci ile ortak paydada ilerlemelidir.

Evinde gündelik hayatı içerisinde yalnız fert değerine sahip olan kimse, askeri birliğin bir üyesine dönüşme zorunluluğu taşıdığı anda kahramanın yolculuğu başlar. Bu bağlamda vatanın kurtuluşu için şehadete ulaşan yolda gösterilen çaba, Joseph Campbell’ın ifadesiyle bir “erginlenme” töresine dönüşür. Millî şuur ve aidiyet bilinci ile bütünleşen ferdi varoluş, daha anlamlı bir boyut kazanır ve kahraman, “Peygamber’in aguşuna” ulaşacak olan bir yol üzerinde konumlanır. Bu bağlamda, Akif’in şiirlerinde millî bilince sahip kahramanın yolculuğunun İslami atıflar ile bezendiği görülür.

Onun şiiirleri içerisinde sıklıkla yer bulan İslami atflar, şüphesiz ki yaşam öyküsü ile bağdaştırılmalıdır. Dinine bağlı bir ailenin yanında, bu duyarlılıktan beslenerek büyüyen şairin hayat görüşü, İslami hassasiyetler çerçevesinde şekillenir. Şiiirlerinde de bu hassasiyetin izlerine oldukça sık rastlanır. İslami motiflerin; camilerin, Kuran ayetlerinin sık sık kullanıldığı şiiirlerinde Tanrı'ya ulaşma yolunda bir araç olarak yine aynı motiflerin yer aldığı görülür. Kuran, şairin şiiirlerinde doğru yolun göstericisi olarak bir rehber vazifesi taşır. Buradan hareketle şair, okuruna öğütler verirken sık sık Kuran ayetlerinden alıntılar yapmaktan geri durmaz ve yürünmesi gereken yolu, Tanrı'nın sözleri üzerinden inşa eder.

Benzer şekilde, Safahat içerisinde sıkça yer bulan cami motifinin de aynı yol üzerinde konumlandığı görülür. Tanrı'ya ulaşan yolda, ibadet mekânları, birleştirici ve bütünleştirici gücün temsilidir. Etnik kökenleri önemsensemeksizin birçok Müslümanın bir araya gelerek Tanrı'ya olan ibadetlerini yerine getirdikleri bu mekânlar, Akif'in İslami şuur ekseninde çizdiği yolun tamamlayıcısı konumuna gelir. Fatih Camii şiiirinde geçen, *"Bu bir ma'bed değil, Mâ'bûd'a yükselmiş bir ibadettir / Bu bir manzar değil, didara vâsil mevkib-i enzâr"* (Ersoy 2007: 6) dizeleri, şairin Tanrı'ya ulaşan yolda konumlandığı cami motifinin açık bir ifadesidir.

Akif'in ideolojisinde yer bulan İslâm birliği düşüncesi, camiler üzerinden yansıtılır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, camilerin Müslümanlar için birleştirici ve bütünleştirici bir mekân olarak konumlanması, Akif'in ideolojisinin bir yansıması gibidir. Farklı coğrafyalardan ayrılarak bir araya gelen, benzer şeyleri arzulayan, benzer eğilimlere sahip olan Müslüman bir topluluğun birlikte ibadet edişi, onun şiiirlerinde şenlikli bir hava üzerinden anlatılır.

Cami motifıyla birlikte açığa çıkarılan pozitif atmosfer, Akif'in ideal toplum düzeni üzerine düşüncelerinin yansıtıcısı konumuna gelir. İslami duyarlılığının yanında ciddi bir millî şuura sahip olan şair için Osmanlı'nın son dönemlerinde içerisinde bulunduğu "hasta adam"

pozisyonu, büyük bir üzüntü sebebidir. Ancak onun şiirlerinde bu üzüntü ile ezilen bir şahsiyet değil, bir aksiyon adamı yer alır. Osmanlı'ya bulunduğu farklı coğrafyalar penceresinden mukayeseli olarak bakabilen şair, toplumun içerisinde bulunduğu durum için çıkış yolları aramaktadır. Bu bağlamda, toplumuna “yol gösteren” bir şair profili, İslami duyarlılığın yanında millî bir şuur içerisinde de karşılık bulur.

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte gelişen dönemde, Batılılaşma süreci içerisinde konumlanan Osmanlı'nın iki medeniyet ortamı arasında bocalayışının çıkış yolu olarak Mehmet Akif, İslami duyarlılığı merkeze alır. Bu bağlamda toplumu dinî hassasiyetlerden uzaklaştıran dönem aydınını sert bir dille eleştirir. Onun için Osmanlı'nın kurtuluşu İslami daireden uzaklaşmakta değil, aksine onun etrafında toplanmakta ve bütünleşmektedir. Bu bağlamda, Tanrı'ya ulaşan yolun aynı zamanda Osmanlı'nın kurtuluşu ile de bağdaştırıldığı görülür.

Akif'in şiirlerinde, toplumunun içerisinde bulunduğu zor durumdan çıkış için yollar arayan ses, okuruna Tanrı'ya ulaşan yolu göstermekle kalmaz, Osmanlı'nın kurtuluşu için ilim yolunun da altını çizer. Şairin düşünce dünyasında, ideal toplum düzeni için ferdin çıkacağı yolculuk; muhakkak ilme dokunmalı, yükseliş daima ilme basarak gerçekleşmelidir. Ancak o, arzuladığı bilincin yansımalarını bulamaz. Safahat'ın ikinci kitabında geçen; “*Asr-ı hâzırda geçen fenlere sahip denecek, / Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?*” (Ersoy 2017: 174) dizeleri, Osmanlı'yı ilmi bağlamda ne kadar geri planda gördüğünün ifadesidir.

Akif, Osmanlı'nın kurtuluşuna giden yolda toplumun bilinçli olmasını, aydının toplumunu tanıyabilmesini, onunla ortak zemin üzerinde hareket edebilmesini ister. Ancak Osmanlı'ya baktığında söz konusu hassasiyetleri göremez ve bu durum onda büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Bu bağlamda toplumun içerisinde bulunduğu tembellik; zaman zaman üzüntülü, zaman zaman öfkeli bir üslup üzerinden eleştiri konusu

haline getirilir. İşte bu aşamada “yol gösterici” ses, karamsar atmosferin çıkış noktasında azmi ve çalışkanlığı öğütlemeye başlar.

Akif’in ilme giden yolda öncelediği, azim ve çalışma gayretidir. Okuyucusuna daima yolda olmayı, daima çabalamayı ve arzulanana ulaşabilme konusunda ümitli olmayı telkin eder. Onun şiirlerinde farklı metaforlar üzerinden devamlı olarak azim telkini yapıldığı görülür. Bazen kervan ilerlerken uyuyakalmış bir yolcu, bazen evladını kaybetmiş bir babanın arayışı; bu telkin için bir araç konumuna getirilir. Buradan hareketle, şiirler içerisinde yol gösterici pozisyonunda olan sesin, daima birbiri ile benzer öğütlerin aktarıcısı konumunda olduğu görülür.

Mehmet Akif’in şiirlerinde ilme ulaşan yolda, millî şuur da bir itici güç pozisyonunda açığa çıkar. Köklü bir tarihî arka plana sahip Türk toplumunun, içerisinde bulunduğu üzücü tablodan kurtuluş yolu için azim ve millî şuur, aynı potada eritilir. “*His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin? / Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin*” (Ersoy 2017: 194) diyerek toplumunu harekete geçirmeyi amaçlayan şair, tarihî arka planı devreye sokarak okurunu millî bilince davet eder. Türk toplumunun, ecdadının çalışkanlığını ve azmini şiar edinmesi gerektiğine inanmakta ve ilme ulaşan yolda millî şuura sahip bireylerin varlığını önemsemektedir. Ancak bu durum, şairin muhayyilesinde Batı’da yaşanan gelişmelere tümüyle sırtını çevirmiş bir Osmanlı barındırdığı anlamına gelmez. O, Batı’nın göstermiş olduğu gelişmelerin farkındadır ve Osmanlı’nın kurtuluşunu da bu gelişmelerin takibinde bulur.

“*Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini; / Veriniz hem de mesainize son sür’atini. / Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız; / Çünkü milliyeti yok san’ atin*” (Ersoy 2017: 181) dizeleri, Batı’nın gelişmelerini takip etme noktasındaki görüşlerinin açık bir ifadesidir. Ancak bu gelişmeler, millî ve dinî bir şuur ile ortak potada eritilmelidir. Zira şair, Safahat’ın Süleymaniye Kürsüsünde bölümünde, tahsil için Batı’ya gönderilen öğrencilerin destekleyicisi konumunda olduğunu açıkça ifade eder. Onun eleştirileri, aldığı ilmin karşılığını veremeyenlere,

millî ve dinî hassasiyetlerini kaybedenlerdir. Bu bağlamda aslında Tanrı'ya ulaşan yol ile ilme ulaşan yolun, tek bir temel izlek halinde Akif'in şiirlerinde karşılık bulduğu görülür.

Diğer taraftan onun milliyet anlayışı, İslami duyarlılık ile bütünleşmektedir. Etnik kökenler temelli bütünleşme, onun için Osmanlı'yı yıkıma götüren yolda yer alır. *“Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı / Aynı milliyetin altında tutan İslam'ı / Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir”* (Ersoy 2017:168) diyerek etnik kökenleri bir kenara bırakma ve tüm Müslümanları tek bir çatı altında toplayabilme arzusunu yansıtır. Bu bağlamda, Akif'in Tanrı'ya ulaşan yolu ve milliyet bilinci birbirini ile bütünleşir. Bu aşamada, dinî hassasiyetlerinden uzaklaşan toplumun içerisinde bulunduğu ikilemleri, aydın ve toplum arasındaki uzaklık ile bağdaştıran Akif'in, Osmanlı aydınına sert bir dille eleştirdiği görülür.

Ona göre, dönemin aydını, toplumunu tanımamakta ve bu iki grup arasında her geçen gün daha da derinleşmekte olan bir uçurum yer almaktadır. Şair, *“Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası / Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası”* (Ersoy 2017: 172) dizeleri ile toplumundan ve onu tanımaktan, onun ihtiyaçlarına yönelik çareler üretmekten uzak Osmanlı aydın profiline işaret eder. Osmanlı aydını, onun için toplumu doğru yola yönlendirmekten son derece uzaktır. Bu durum, Akif'in düşünce dünyası içerisinde “yoldan çıkma” için zemin hazırlar.

Akif şiirlerinde azim, kararlılık ve çalışkanlık üzerinden çizilen yolda olma, *“şedd-i rahî”* (Ersoy 2017: 23) hâli; dürüstlükten, manevi duygulardan uzaklaşma; tembellik ve cehalet içerisinde konumlanma ile *“sedd-i rahî”*a (Ersoy 2017: 24) dönüşür. Bu bağlamda Tanrı'ya ulaşan yoldan, ilim yolundan ve millî bilinçten uzaklaşma, yoldan çıkışı beraberinde getirir. Büyük ölçüde ahlâki yozlaşma çerçevesinde karşılık bulan bu durum, Tanrı'ya ulaşan yolda bulunan İslami bilincin, benzer şekilde ilim yolu üzerinde yer alan azim ve kararlılığın oldukça dışındadır. Buradan hareketle, Akif'in yollarının uzağında konumlanan

Osmanlı'nın son dönemlerinin manzarası, Safahat içerisinde eleştirilerin odağı haline gelir.

Onun için ideal toplum düzeninin oluşturucusu konumunda ilerleyen yollar; azim ve kararlılıktan uzak olamaz. “Göz yaşından ne çıkarmış? Niye ter dökmediniz?/ Bari müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz.” (Ersoy 2017: 172) ifadeleri üzerinden telkin edilen çalışma gayreti, ümitsiz olmak yerine daima daha iyi olan için çaba göstermeyi öğütler. Kişiyi bu türlü gayret etme yolunda iteleleyen güç ise şüphesiz dinî ve millî duyarlılıktan beslenecek ve bu duyarlılık hem Tanrı'ya hem de ilme ulaşan yolda kilit rol oynayacaktır.

Sonuç itibarıyla, Akif'in Safahat'ında farklı cepheler üzerinden incelemeye aldığımız yolların, çoğu zaman ortak zemin üzerinde birleştiği görülmektedir. Hayatı boyunca çeşitli sapmalardan uzak duran, hayatını belirli bir çizgi üzerinden, bir “sırat-ı müstakim” üzerinden devam ettiren, düşündüğü gibi yaşayan, yaşantısında düşüncelerini yansıtan Akif'in Safahat'ı da aslında onun hayatında olduğu gibi, düzlemsel yolların ifadesi konumundadır. Bu bağlamda farklı sapaklar üzerinden incelediğimiz yol kavramının Safahat'ın pek çok farklı bölümünde ortak potada eritildiği görülür. Dolayısıyla Akif'in şiirlerinde kahramanın çıktığı yolculukta; ilmin, millî kurtuluşun ve Tanrı'nın yolu, azim ve çalışma gayreti ile bütünleşir. Bu bağlamda Akif'in ideal toplum düzenine ulaşan yolları, farklı başlıklar altında ayrılırken bile maddeler birbirine geçecek kadar özdeştir.

KAYNAKÇA

CAMPBELL, Joseph (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ERSOY, Mehmed Akif (2007). *Safahat* (Hzl. DÜZDAĞ, M. Ertuğrul), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

KARAKOÇ, Sezai (2013). *Mehmed Akif*, İstanbul: Diriliş Yayınları.

MEHMET AKİF ERSOY VE SÜLEYMAN NAZİF DOSTLUĞU ÜZERİNE

Ümmü Büşra ÇETİNER*

Giriş

Türk edebiyatı tarihi içerisinde birçok yazar yazdıkları eserlerle tarih içerisinde önemli yerler edinmişlerdir. Bu kişiler yaptıkları sanatlar ve sanatsal üslupları ile ön plana çıkmış olanlardır. Ancak bazıları vardır ki onlar da olaylara olan ahlaki bakış açıları, ahlaki duruşları ve kendilerine has karakter üsluplarıyla ön plana çıkmışlar ve bunları eserlerinde yansıtmaktan hiç çekinmemişlerdir.

İşte bu bahsettiğimiz çerçevede ön plana çıkan iki isim hiç şüphesiz ki Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif olmuştur. Ahlaki ve karakter üslubu açısından birbirine çok benzeyen çok önemli iki şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu iki önemli isim aynı zamanda çok yakın iki dosttur. Bu anlamda birbirlerini büyük ölçüde etkilemişlerdir.

Öncelikle Süleyman Nazif'in hayatına baktığımız zaman,1869 Ocak ayında Diyarbakır'da doğmuştur. Birçok şair, alim yetiştiren önemli bir aileden gelmektedir. Diyarbakır'da tarih boyunca Türklerin bilim, sanat ve kültür merkezlerinden birisi olması yönüyle önemli bir şehirdir. Kökeni Akkoyunlu Türklerine dayalıdır. Döneminde önemli bir yere sahip olan büyük babasının adı da Süleyman Nazif'tir. Büyük dedesi dönemin ediplerinden İbrâhim Cehdidir. Annesi Ayşe Hanım'ın ataları Akkoyunlu Devleti'ne mensup Hindî adlı bir Türk aşiretinin reisleridir.¹

Her zaman Türklüğü ile övünerek ve daima gururla andığı saygın bir aileden gelen Süleyman Nazif bunu daima hayatı boyunca kendisi de devam ettirmiştir. Her zaman vatanı ve milleti için çalışmış, elinden geleni sonuna kadar yapmıştır. Nitekim güçlü kalem ile vatan ve milletin kurtulması için büyük çabalar sarf etmiştir.

Bunlar içerisinde tarih içinde çok önemli bir yere sahip olan, Fransız askerlerinin büyük bir ihtişamla İstanbul'a girmesiyle birlikte o da 9 Şubat 1919 tarihinde "Hadisat" isimli gazetede "Kara Bir Gün" adlı

*Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Öğrencisi,
ucetiner18@posta.pau.edu.tr

¹ İslam Ansiklopedisi

yazısını yayımlamıştır. Bu yazısında onun güçlü kalemıyla vatanını ve milletini nasıl sevdiğini göstermiştir. Aynı zamanda toplumun da sesi olmuştur.

Mehmet Akif Ersoy, çok değerli dostu Süleyman Nazif'in bu yazısı hakkında Safahat'ta şu kısımları yazmıştır:

“Ey, tek karagün dostu, bu hicran-zede yurdun!
Sen milletin âlâmını dünyâya duyurdun,
En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...”

Safahat'ın bir kısmından alınan bu bölümde Mehmet Akif, dostunun vatanın en korkulu günlerinde yazdığı o Kara Bir Gün isimli yazısının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

“Mehmet Akif Ersoy,1870 yılı aralık ayında İstanbul Fatih, Sarıgözel'de dünyaya gelmiştir. Babası Fâtih Medresesi müderrislerinden Mehmed Tâhir Efendidir. Annesi ise aslen Buharalıdır. Tokat'a yerleşmiş bir aileden Emine Şerife Hanım'dır.”²

Mehmet Akif Ersoy'da aynı dostu Süleyman Nazif gibi vatan ve milleti için ömrünün sonuna kadar çalışmıştır.

Halkın çok sevdiği bir Müslüman aydın olarak Milli Mücadele'ye katılmıştır. Bu hareketinin İttihatçıların yeni bir macerası olduğu şeklindeki şüpheyi büyük ölçüde gidererek Kurtuluş Savaşı çalışmalarına önemli bir güç katmıştır. Nitekim bu sebeple ona “Millî Mücadele'nin mânevî lideri” sıfatı verilmiştir.³

Dostu Süleyman Nazif de Mehmet Akif Ersoy'un vatanına ve milletine verdiği önem hakkında kitabında şunları yazmıştır: “Mehmet Akif, din ve vatanımın en karanlık günlerinde onların matemini terennüm etti. İstikbalin bize hazırlayacağı hal ne olursa olsun, muazzez şairin İslam'ın din ve devlete ağlayan şiirleri unutulmayacak.”⁴

Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif'i ortak bir noktada buluşturan hiç şüphesiz ki vatanına ve milletine verdikleri önem olmuştur.

² İslam Ansiklopedisi

³ İslam Ansiklopedisi

⁴ Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Mihrabat yay.,1924, s.36

Bu iki önemli isim de son derece karakterli ve ahlaki özelliklere sahiptir. İkisi de dürüst, ahlaklı, mert, cesur ve daima sözünde duran kişiler olmuşlardır. Öncelikle Mehmet Akif Ersoy'a baktığımız zaman, o daima sözünde duran bir kişilik olmuştur. Bir kişiye bir söz veriyse onu mutlaka tutar, sözünün eri bir kişiliktir. Sözünde durmayan kişileri de hiç sevmezdi.

Mehmet Akif Ersoy'un bu sözünde duran ahlaki özelliği karşısında İbnülemin Mahmud İnal şöyle der: "Merhumun hoşlanmadığım taşkın bazı halleriyle beraber, sözünün eri olmak gibi pek takdir ettiğim bir hali de vardı ki zamanımızda benzerine ne yazık ki ender rastlanıyor. O, söz verdiği şeyi yapmağa çalışırdı. Hangi saatte buluşacağını söylemişse, tam vaktinde gelirdi. Uzun müddet birlikte olduk, hiçbir zaman sözünü tutmamak, kararlaştırılan zamanda ve yerde görünmemek gibi çirkin bir harekette bulunmadı."⁵

Akif sözünde durmayı hayatının her alanında göstermiş ve sözünden hiç çıkmamıştır. Aynı zamanda Süleyman Nazif de değerli dostu Akif gibi daima sözünde duran bir kişi olmuştur. İkisi de sözünde durmayı hayatının prensibi yapmıştır. İnsanlara söz verip hiçbir zaman onları yarı yolda bırakmamışlardır. Verdikleri sözlerde durmayı hayatlarında alışkanlık haline getirmişlerdir. Onları ortak bir noktada buluşturan belki de sözlerine daima sadık olmalarıdır.

Diğer bir noktadan ise Akif yalandan hiç hoşlanmamaktadır. Daima bir güven alanının içerisinde olmak istemektedir. İnsan daima doğru sözlü olmalıdır ve bu insanlığın en temel gayesi olarak görmektedir. Buna çok yakın bir durum olarak Süleyman Nazif'i de bu çerçevede ele alabiliriz. O da daima doğru sözlü olunmasından yanadır. Her ikisi de doğru gibi görünen yalancılara, sözünde durmayan kişilere hayatlarının hiçbir zamanında tahammülleri olmamıştır. Aynı zamanda Süleyman Nazif bu durumları hazırcevaplığı ve nüktedan üslubu ile dile getirir.

Birbirlerine benzeyen yanların içerisinde en önemlisi hiç şüphesiz ki vatana ve millete verdikleri önem olmuştur. Her ikisi de yaşamları boyunca tek gayeleri vatani ve milleti için çalışmak olmuştur. Mehmet Akif Ersoy hayatı boyunca vatani ve milletin sorunları için çalışmıştır. Toplumdaki haksızlıklara, eğitimdeki sorunlara, müsrifliğe yani genel

⁵ Önder Göçgün, Süleyman Nazif, Atatürk Kültür Merkezi Yay.,2010 s.122.

olarak toplumun sorunlarını kendi sorunları gibi benimsemiş ve eserlerinde bunu daima dile getirmiştir. Toplumun problemlerine çözümler bulmaya çalışmıştır.

Dili ve kalemi de çok keskindir. Toplumda gördüğü yanları ustalıklı eserlerinde hicvetmiştir. İstibdadı, yönetimi, haksızlığı eserlerinde eleştirmiştir. Aynı zamanda çok cesur bir karaktere de sahip olan Mehmet Akif Ersoy, bunu topluma da aşlamıştır. Vatani ve memleketi için elinden ne geliyorsa yapmıştır. Dış düşmanlara karşı da oldukça kin ve öfke beslemektedir. Aynı zamanda vatanına ve milletine son derece bağlı olan Mehmet Akif Ersoy'un en sevmediği insan vatani için hiçbir şey yapmamış ve vatanına hizmet etmemiş kişidir.

Çok yakın dostu olan Süleyman Nazif de vatan ve millet söz konusu olunca içi coşku ile doludur. Süleyman Nazif, vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal'i örnek almıştır ve kendisi de ona benzetilir.

Bu konu hakkında Yakup Kadri bir eserinde Süleyman Nazif'le ilgili şöyle demiştir: "Hele Süleyman Nazif devrinin en büyük nasiri idi ve tonunda Namık Kemal'i andıran bir ihtişam vardı. Yine, Şahabettin'e göre, Süleyman Nazif yalnız ifade tarzı bakımından değil hayattaki fevranları bakımından da vatan ve hürriyet şairine benzetilebilirdi."⁶

Konu vatan ve hürriyet olunca Süleyman Nazif daima ön safhada durmuştur. Vatan ve millet söz konusu olunca ikisi de çok cesaretli olmuşlardır.

Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif nükte ve hazırcevaplığı ile de ortak bir noktada buluşmaktadırlar. İkisi de hiçbir zaman haksızlığa gelmemiştir. Toplumda yanlış gördüklerini, eğitimdeki sorunları, istibdadı eserlerinde eleştirmekten hiçbir zaman çekinmemişlerdir.

Nükte ve hazırcevaplık yönünde Süleyman Nazif daha ön plandadır. Yakup Kadri bir eserinde Süleyman Nazif'in mizacı hakkında şu satırlardan söz etmiştir: "Süleyman Nazif'in eski tabirlere göre, ancak

⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,1990,173

“hezelgu”, “nüktedan”, “muzip” ve “müstehzi” diye tarif edebileceğim bu sivri ve çıkıntılı tarafları, öyle sanıyorum ki, şahsiyetinin en belirli, en çekici özelliğini teşkil ediyordu. ⁷

Mehmet Akif ve Süleyman Nazif memleket meselelerinde daima güçlü bir ses olmuşlardır ve bunu eserlerinde daima yansıtmışlardır. İkisi de vatanı savunma anında düşmanlara karşı hayatlarını ortaya koyacak bir karaktere sahiptirler. Dış düşmanlara karşı da son derece bir kin beslemişlerdir. Mücadelede sadece kalemleri değil keskin dilleriyle de savaşmışlardır.

Yakup Kadri, Süleyman Nazif’in bu keskin dili ve kini hakkında şu satırlardan söz etmiştir: “Süleyman Nazif bu savaşı sade kalemıyla yapamazdı. Kaleminden daha keskin olan dili, kullandığı ikinci mücadele silahıydı ve ‘kinim dinimdir’ parolasıyla açtığı taarruz cephesinde en ziyade bu silahın kuvvetine dayanmıştır.”⁸

“Türk İlahisi

Yaşattın, çok yaşa, târihimi ikbâl ü izzetle,

Koşar âti, koşar mâzi seni tebcile minnetle.

Yerim sensin, göğüm sensin; cihânım, cennetim hep sen,

Nasıl bir şanlı millet çıktı gördüm canlı sinenden.”

Süleyman Nazif Türk İlahisi adlı bu şiirini İstiklal Harbinden sonra yazmıştır. İstiklal savaşında kazanılan zaferin coşkusunu bizlere anlatır. Bu şiir Süleyman Nazif’in atan ve millet konusundaki duygularını, sevgisini anlatması bakımından çok önemlidir. Bu satırlarda vatanını ve milletine ne kadar çok önem ve değer verdiğini, vatanına ve milletine son derece bağlı olduğunu, bunları bizlere nasıl bir coşku ile aktardığını görüyoruz.

“Zulmü Alkışlayamam

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

⁷ a.g.e.s,183

⁸ a.g.e.s,178

Biri ecdadıma saldırdımı, hatta boğarım! ...

-Boğamazsın ki!”

Mehmet Akif Ersoy’un “Zulmü Alkışlayamam” adlı şiirinden alınan bu satırlarda karakterini, cesurluğunu vatan ve millet söz konusu olduğunda ne kadar mert olduğunu yansıtmaları bakımından oldukça önemli bir şiirdir. ‘Akif’in yukarıdaki mısraları içinde Süleyman Nazif’in de karakter özelliklerini bulmaktayız. Mehmet Akif sanki bu mısralarda kendi imanını ve karakterini hem de millet ve vatan sevdalısı dostu Süleyman Nazif’in karakter özelliklerini tasvir etmiştir.”⁹

Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif iki yakın dost da son derece vefalıdır. Dost bildikleri insanların her daim yanlarında olmuşlardır. Her zaman destek olmuşlardır. Bu anlamda da ortak bir noktada buluşurlar. Bu iki önemli şahsiyet de son derece vefalı ve sevdiklerine daima dostane bir şekilde yaklaşır ve her durumda onların yanında olup, destek olmuşlardır.

“Akif, dost dediklerine bağlanır, sevdiklerinin hoş olmayan ve kendi prensiplerine aykırı zaaflarına bile katlanırdı. Nitekim içkiyi bir türlü bırakmadığı Neyzen Tevfik de sevdiklerinden ve yarenlik ettiği nadir kişilerden biriydi.”¹⁰

Süleyman Nazif’in vefası hakkında da İbrahim Alaattin Gövsa da şunları söyler: “Merhum Nazif, dostları için çok vefalı, onlara gönülden bağlı idi. Kendisine karşı ufak bir ilgi görse, derhal güzel bir karşılık verirdi. Sevdiklerini ziyaretle veya mektupla nasıl onların gönüllerini hoş etmek isterse; sevmediklerini de, arada nükteli hicivlerle unutmamış olduğunu, üstü kapalı sezdirirdi”¹¹

Mehmet Akif, doğru bildiği yoldan asla şaşmamıştır. Daima bu yolda emin ve doğru kararlarla yürümüştür. Gördüğü yanlışlıkları söylemekten de asla çekinmemiştir. Bunun çok benzerini Süleyman Nazif’te de görmekteyiz o da daima cesur olmuş, söylediklerinin ve yaptıklarının daima arkasında durmayı bilmiştir.

⁹ Mehmet Emin Gönen, Süleyman Nazif ve Mehmet Akif Arasındaki Karakter ve Nükte Benzerliği,2016, s.192-193.

¹⁰ a.g.e, s.190

¹¹ a.g.e 190

Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif de ayıplardan ve kötülüklerden daima nefret ederlerdi. Mehmet Akif Ersoy, gücü yetmeyen durumda olan insanlarla uğraşan kişilere düşmandı. Haksızlık ve zorbalık gördüğü zaman hem kalemiyle bunları eleştirir hem de aynı zamanda yardımlarına mutlaka koşardı. Aynı vefa örneklerini dostu Süleyman Nazif'te de görüyoruz. O da bu konuda yardımlarını hiç esirgememiştir. Hem maddi hem manevi anlamda destek olmuştur. Hatta Süleyman Nazif ölürken hiç parası olmamıştır çünkü bütün parasını vatan ve millet yolunda harcamıştır.

Süleyman Nazif dostu Mehmet Akif'in bu vefası hakkında kitabında şunları yazmıştır: “ O,tahakküm ve zorbalığın, hakka ve gücü yetmeyene musallat olan her kuvvetin amansız düşmanıdır.Nerede bir zayıflık,yokluk,nerede bir sefalet çaresizliği ve sarılacak bir yara görür ve işitirse onlara karşı yalnız kalemini ağlatmakla iktifa etmez,yardım kucağını açarak imdada da koşar.”¹²

SONUÇ

Mehmet Akif Ersoy ve Süleyman Nazif çok yakın iki dost olmalarının yanında ahlaki duruşları ve karakter özellikleri açısından benzer noktalarda buluşmaktadırlar. Aynı zamanda bu anlamda birbirlerini etkilemişlerdir.

Vatan ve millet konusundaki heyecan ve cesur duruşları bakımından, ahlaki anlamda dostlarına, sevdiklerine yaklaşımları bakımından benzer özellikler taşırlar. İkisi de her zaman dürüst ve sözünde durmuştur.

Sözünde durmayan ve dürüst olmayan insanları da eleştirmişlerdir. Toplumda gördükleri aksaklıkları, yönetimde gördükleri yanlışlıkları, düşmanları, eğitimdeki sorunları, toplum düzenindeki bozuklukları eserlerinde eleştirmekten hiç çekinmemişler ve daima cesur bir tavır sergilemişlerdir. İkisi de nükte ve hazırcevap olmaları yönünden

¹² Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Mihrabat yay.,1924,37.

de ortak bir noktada buluşurlar. Ancak Süleyman Nazif bu anlamda daha ön plandadır.

Vatan ve millet söz konusu olunca daima kin ve öfke dolu olmuşlardır. Nükteleriyle ve keskin dilleriyle bunları eserlerinde çok güzel bir şekilde yansıtmışlardır. Bu iki önemli şahsiyet çok vefalı ve dostlarına son derece bağlı olmuşlardır.

Mehmet Akif Ersoy'un "Ey Tek Kara Gün Dostu" diye bahsettiği güçlü bir ses olan Süleyman Nazif, 4 Ocak 1927 tarihinde elli yedi yaşındayken hayata gözlerini yummuştur. Dostu Mehmet Akif Ersoy'da 27 Aralık 1936 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Dostu Süleyman Nazif'e bir mersiye yazma sözü olan Mehmet Akif sözünü yerine getiremeden son nefesini vermiştir. Bu iki dost maddi dünyada çok yakın olmalarının yanında manevi dünyada da yan yanadırlar. Edirnekapı Şehitliği'nde birbirlerine ebedi komşu olmuşlardır. Mezarları yan yana bulunmaktadır. Onlar gerçek hayatlarında da olduğu gibi yan yanadırlar. Mithat Cemal'in ifadesiyle: " Beraber inandıkları Allah'ın huzuruna beraber çıkacaklardır"¹³ (Anar 2011:144).

KAYNAKÇA

ARSLAN, Hasan (2014). "Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.5(1) (Bahar), Malatya, s.117-150.

ANAR, Turgay (2011), *Bir İstiklal Aşığı Mehmet Akif Hayatı Sanatı Fikirleri Üzerine Araştırma ve İncelemeler*, İstanbul, Dün Bugün Yarın Yayınları.

BİLGİZ, Musa (2009). "Mehmet Akif'te Millî Birlik Düşüncesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.32, Erzurum.

¹³ Turgay Anar, Bir İstiklal Aşığı Mehmet Akif, s.144

- BEYSANOĞLU, Şevket (1970). *Doğumunun 100.Yılında Süleyman Nazif*, Ankara, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.
- ERONAT, Kamuran (2010).'' Süleyman Nazif'in Eserlerinde Vatan ve Özgürlük Anlayışı'', *Erdem Dergisi*, s.56, Diyarbakır, s.59-68.
- GÖÇGÜN, Önder (2009),''Süleyman Nazif'te Nükte ve Hazırcevaplılık'', *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.39, Erzurum, s.173-186.
- GÖÇGÜN, Önder (2010), *Süleyman Nazif*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- GÖNEN, Mehmet Emin (2016).''Süleyman Nazif ve Mehmet Akif Arasındaki Karakter ve Nükte Benzerliği'', *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s:15, Diyarbakır.
- KARAKAŞ, Şuayb (1988). *Süleyman Nazif*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2003), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- NAZİF, Süleyman (2016), *Mehmet Akif*, İstanbul, Mihrabat Yayınlar

**İSTİKLÂL MARŞI'NIN RESMÎ İŞLEM GEÇERLİLİĞİNİN
BAĞLANDIĞI 21 MART 1921 TARİHLİ CERÎDE-İ RESMİYE
GAZETESİ VE GAZETEDE YER ALAN KARARLARIN
MUHTEVALARI**

Ünal BÜYÜK*

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nde devletin resmî yayın organı T.C. Resmî Gazete'dir. Resmî Gazete' de devletin birey ve toplum hayatının işleyişiyle ilgili olarak adalet, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi alanlarda aldığı kararlar yayımlanır. Söz konusu kararlar, T.C. Resmî Gazete' de yayımlanarak resmî işlem geçerliliklerine bağlanmış olur.

Türkiye'de Resmî Gazete anlayışına, ilk olarak Sultan II. Mahmut döneminde Takvim-i Vekayi gazetesi vasıtasıyla karşılaşılır. 11 Kasım 1831 yılında, Tarihçi Esat Efendi'nin yönetiminde yayın hayatındaki yerini alan Takvim-i Vekayi, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde Türkçe yayımlanan ilk gazetedir. Takvim-i Vekayi, bugünkü manada Resmî Gazete'nin tüm işlevlerini yerine getirmiş olmamakla birlikte devlet erkânı ve devletin işleyişiyle ilgili alınan kararların yayımlandığı bir gazete olarak devlet ve halk arasında köprü görevini üstlenir.

Millî Mücadele Dönemi'nde, Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni devletin resmî gazetesini 1 Ekim 1920 yılında aldığı kararla tesis eder. Ancak gazetenin ilk sayısı, 7 Şubat 1921 tarihinde yayımlanabilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, aynı tarihte 263 sayılı kararnameyle Resmî Gazete'nin adını "Cerîde-i Resmîye" olarak tanımlar. Cerîde-i Resmîye ismi, 10 Eylül 1923'te 22. Sayı'da "Resmî Cerîde" olarak değiştirilir. Dört yıl sonra 17 Aralık 1927'de 763. Sayı'da ise Resmî Cerîde'nin bugünkü adıyla "T.C. Resmî Gazete" adıyla kullanıldığı görülür.

* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge Birimi, Pamukkale Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi, unalbuyuk@gmail.com

Resmî Gazete, Millî Mücadele boyunca ve sonraki yıllarda alınan kararlar doğrultusunda haftada bir veya haftada üç defa yayımlanır. Günümüzde ise gerekli görülmesi hâlinde ulusal bayram ve tatil günleri dahil olmak üzere her gün yayımlanabilmektedir.

Resmî Gazete, 1 Kasım 1928 tarihli 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'la, 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren Latin Harfli Türk Alfabesi'yle yayımlanır.

MATERYAL VE METOT

İstiklâl Marşı'nın yayımlandığı 21 Mart 1921 tarihli Ceride-i Resmîye gazetesi ve gazetede yer alan kararların muhtevaları Arap Harfli Türk Alfabesi ile yazılmıştır. Gazetede künye olarak orta yerde

“Ceride-i Resmîye” adı yer alır. Künyenin sol tarafında,

Pazartesi-11 Receb 1339-21 Mart 1337-Tarih-i Tesisi-7 Teşrinievvel 1336; sağ tarafında ise Abone Şeraiti-Yüz nüshası 250 kuruş-Elli nüshası 125 kuruş-Beher nüshası 100 paradır.” ibareleri bulunur. Künyenin alt kısmında ise “Numarası:7 Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Resmî Gazetesi olup şimdilik haftada bir neşrolunur. Sene: 1¹ ifadesi yer alır.

Dört sayfadan oluşan gazetenin birinci sayfası İstiklâl Marşı'na ayrılır. İkinci sayfada (Tevcihat) genel başlığı altında Adliye, Maliye, Ziraat Bankası; (Kanunlar) genel başlığı altında Aksaray'ın Liva Hâline İfrazına Dair Kanun, bir kısmı üçüncü sayfada devam eden Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Muvakkat Bütçesi; üçüncü sayfada Seferberlik ve Cephe Zamm-ı Maaş Kanunu, Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun, bir kısmı dördüncü sayfada devam eden İşgal Dolayısıyla Terk-i Mevkie Mecbur Olan Memurin ve Ailelerine Harcırâh İtası Hakkında Kanun; dördüncü sayfada Teşrisani ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe, Hazine-i Hassaya Ait Bulunan Emlak ve Arazi ve Saire Muamelat-ı Tasarrufiye ve İdariyesinin Muvakkaten Maliye Vekâletine Verildiğine Dair Kanun, İlanat-ı Resmîye, Ceride-i Resmîye başlıkları yer alır.

¹ Ceride-i Resmîye, No:7' deki tüm alıntılar <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden alınmıştır. Alıntılar, gazetenin Latin harfli Türkçe çevirisine aittir. Erişim tarihi: 08.10.2021

BİRİNCİ SAYFA

İstiklâl Marşı

Gazetenin birinci sayfasında İstiklâl Marşı'nın 10 kıtası bulunur. Marşın alt kısmında, müellif olarak "Mehmed Âkif, Kabul Tarihi: 12 Mart 1337, İctima 6 Celse 2" ifadelerine yer verilir.

İKİNCİ SAYFA

İkinci sayfanın başında [Tevcihat] genel başlığı altında ilk olarak adliyelere tayin edilen hakimler ve görev yerleri ile ilgili alınan kararları belirten "Adliye" başlığı bulunur:

[Tevcihat]

Adliye

Van İstinaf Müdde-i Umumiliğine Urfâ Sulh Hâkimi Hikmet, Burdur Liva Müdde-i Umumiliğine Çorum Müdde-i Umumi-i sabıkı Konya İstiklal Mahkemesi Başkâtibi Cafer Kâmil, Bolu Liva Müdde-i Umumiliğine Devrek Bidayet Mahkemesi Reisi Mehmed Faik, Cebel-i Bereket Liva Müdde-i Umumiliğine Gaziantep İstinaf aza-yı sabıkasından Tevfik, Süleymanlı Kazası Kadılığına Akçadağ Kadılığından müstafi Ahmed Hamdi, Hopa Kadılığına Akçaabat Kadı-i sabıkı Ali, Kemah Kadılığına Şitak Kadı-i sabıkı Hasan Lütfi, Eber Kadılığına Yusufeli Kadı-i esbakı Mehmed Âtuf, Gürün Bidayet Hâkimliğine Atina Bidayet Mahkemesi Reis-i sabıkı Ahmed Sabih, Hüseyinabad Bidayet Mahkemesi Riyasetine Kırşehir Müstantiki olup kaza müdde-i umumiliklerinde hizmeti mesbuk Sıdkı, İnebolu Bidayet Mahkemesi Riyasetine Bolu Bidayet Mahkemesi azasından Salih, Devrek Bidayet Mahkemesi Riyasetine Bahr-i Siyah Ereğlisi Müdde-i Umumi Mehmed Hikmet, Eskişehir Hâkim Muavin-i Saniliğine bin beş yüz kuruş maaşla Siverek Ceza Riyasetinden müstafi Süreyya, Gedus Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumiliğine Mekteb-i Hukuk mezunlarından Salih, Çal Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumiliğine Mekteb-i Hukuk mezunlarından Dava Vekili Hüsameddin, Ilgaz Bidayet Hâkim Muavinliğine Kastamonu Bidayet Mahkemesi azasından Mustafa, Bahr-i Siyah Ereğlisi Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumiliğine Sinop Müstantiki Mehmed İzzet, Trabzon Bidayet Mahkemesi Azalığına Mekteb-i Hukuk mezunlarından Beyoğlu Bidayet Başkâtib-i sabıkı Alaaddin, Bitlis Bidayet Mahkemesi Azalığına Diyarbakır Bidayet Mahkemesi Aza Mülazım-ı sabıkı Kemâl, Kastamonu Bidayet Mahkemesi Azalığına Kengiri Bidayet Mahkemesi azasından iken teşkilatta Kalecik müstantikliğine tayin edilen Hami, Trabzon Bidayet Mahkemesi Azalığına Lazistan Bidayet Mahkemesi azasından Bekir Rahmi, Bolu Bidayet Mahkemesi Azalığına Mekteb-i Hukuk mezunlarından Ahmed Muhsin, Sinop Bidayet Mahkemesi Müstantikliğine Vakfıkebir Başkâtibi âlâ derecede Müstantiklik şahadetnamesini haiz Hakkı, Yozgat Bidayet Mahkemesi Müstantikliğine Müstantik-i sabık Hulusi, Trabzon Bidayet Mahkemesi Aza Mülazımlığına

Müstantklik şahadetnamesini haiz Mahkeme-i Temyiz zabıt kâtiplerinden Avni, Isparta Bidayet Mahkemesi Aza Mülazımlığına ahval-i sıhhiyesine binaen tahvili icap eden Aydın Liva Bidayet Mahkemesi Aza Mülazımı Faruk, Çorum Bidayet Mahkemesi Aza Mülazımlığına Celal Efendi'nin istifasına binaen Kengırı Aza Mülazımı olup teşkilatta açıkta kalan Raif, Adana Hâkim Muavinliğine Zile Hâkim Muavini Hakkı, Canik Müdde-i Umumiliğine Mesudiye Müstantiki Münir, Tirebolu Riyasetine Torul Müdde-i Umumisi Şahabeddin, Torul Müdde-i Umumiliğine Of Müdde-i Umumisi Hüseyin Hikmet Bey ve Efendiler intihap olunmuşlardır. Milas Kadılığına Gedus kadısı Hüseyin, Gedus Kadılığına Yumurtalık Kadı-i sabıkı Naim, Lâdik Müdde-i Umumiliğine Sivas Sermüstantiki Osman İsmet Efendiler tayin edilmiştir.

İkinci sayfada geçen bir başka karar maliyeyle ilgilidir. Bu “Maliye” başlığı altında, İktisat Vekâleti Muhasebe Müdüriyeti ve Lazistan Muhasebeciliğine yapılan atamaya yer verilir:

Maliye

İktisat Vekâleti Muhasebe Müdüriyetine dört bin kuruş maaşla mülga İaşe Nezareti İhtiyacat Şubesi Müdürü Ahmed Hilmi Bey tayin kılınmıştır.

Lazistan Muhasebeciliğine liva-i mezkûr Muhasebeci Vekili Muhsin Efendi'nin iki bin kuruş maaşla asaleten tayini icra kılınmıştır.

İkinci sayfadaki bir başka karar, “Ziraat Bankası” ile ilgilidir. Kararda Ziraat Bankası'na yapılan atamalar ve terfilere de yer verilir:

Ziraat Bankası

Ziraat Bankası İdare-i Merkeziyesi Dosya Memurluğuna Mektubi-i Vilayet Sermüsevvidi İbrahim ve Defter-i Kebir Mukayyid Refakatine bi'l-ımtihan Ali ve Sicil Mukayyitliğine Şükrü ve Müvezziliğe Hafız Ali, Ankara Şubesi Evrak Mukayyitliğine bi'l-ımtihan Sadeddin ve Akşehir Sandık Memurluğuna Safvet ve Sivrihisar, Akçadağ, Ekin sandıkları memurluklarına da Halit, Ali, Ziya ve Enis ve Elaziz ve Muğla şubeleri ikrazat mukayyitliklerine Mustafa ve Mehmed ve Fethiye Sandığı Muavinliğine Halid ve Bitlis Şubesi Evrak Mukayyitliğine Dursun Efendiler nakil ve terfî suretiyle tayin olunmuşlardır.

Ziraat Bankası ile ilgili kararın altında [Kanunlar] genel başlığı ve bu genel başlığın altında Aksaray'ın Liva Hâline İfrağına Dair Kanun'la Aksaray'ın Liva Hâline getirilmesiyle ilgili Kanun bulunur:

[Kanunlar]

Numara: 40

Aksaray'ın Liva Haline İfrahına Dair Kanun

Madde 1- Merkezi Aksaray Kasabası olmak ve Aksaray ve Arapsun ve Koçhisar kazalarından mürekkep bulunmak üzere Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkil olunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren meriyyü'l-icradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Heyet-i Vekile memurdur.

30 Muharrem 1339 14 Teşrinievvel 1336

Kabul Edildiği İçtima ve Celse: 83. İçtima

Birinci Celse.

Tebliğ Olunduğu Makamat: 440, 441, 442 numara, 16 ve 18 Teşrinievvel 1336 tarihli tezkerelerle Heyet-i Vekile Riyaset ve Dâhiliye ve Maliye Vekâlet-i Celilelerine tebliğ olunmuştur.

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ SAYFA

İkinci sayfada başlayıp üçüncü sayfada devam eden “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Muvakkat Bütçesi” başlığı ile söz konusu müdüriyetle ilgili kadro ve tadil edilen tahsisat cetveline yer verilir:

Numara 41

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Muvakkat

Bütçesi

Madde 1- Üç yüz otuz altı senesi Haziran'ın yedisinden Teşrinievvel gagesine kadar Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi vezaif ve hidemat-ı umumiyesinin ifasına muktazi kırk beş bin liranın müdüriyet-i mezkûre umumi bütçesinden mahsubu icra kılınmak üzere sarfına Heyet-i Vekile Reisi mezundur.

Madde 2- Ramazan 1338 ve 7 Haziran 1336 tarihli kanuna merbut kadro ve tahsisat cetveli tadilen dairesince tanzim edilmiş olan kadro Teşrinievvel 1336 gagesine kadar muteberdir.

Madde 3- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren meriyyü'l-icradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Heyet-i Vekile Reisi ve Maliye Vekili memurdurlar.

11 Safer 1339 25 Teşrinievvel 1336

İçtima 90 Celse 4

477 ve 478 numaralı ve 16.10.1336 tarihli tezkerelerle Heyet-i Vekile ve Maliye Vekâlet-i Celilelerine yazılmıştır.

ÜÇÜNCÜ SAYFA

Üçüncü sayfada Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Muvakkat Bütçesi'nin altında "Seferberlik ve Cephe Zamm-ı Maaş Kanunu, Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun" yer alır. Söz konusu Kanun'la seferberlikte görev alan askerlere verilecek zam miktarıyla ilgili mevzuat ortaya konulur:

Numara: 42

Seferberlik ve Cephe Zamm-ı Maaş Kanunu

Madde 1- Seferberlik müddetince bilumum berrî ve bahrî erkân, ümera, zabitan, mensubin ve esnaf-ı askeriye ve kıtada bilfiil hizmetle muvazzaf buldukları zaman zabıt namzetleriyle takımbaşları ve kıdemli küçük zabıtana ve bahriyeden gedikli zabıt ve namzetlerine halen ma'a- tahsisat-ı fevkalade almakta oldukları maaşlarına zamimeten ve mütesaviyen seferberlik zammı olarak bin kuruş verilir.

Madde 2- Üçüncü maddede tarif ve tayin edilen cepheye dâhil kıtaatta bilumum berrî ve bahrî erkân, ümera ve zabitan ve mensubin ve esnaf-ı askeriye ve kıtada bilfiil hizmetle muvazzaf buldukları zaman zabıt vekilleriyle zabıt namzetleri ve takımbaşları ve kıdemli küçük zabıtana ve hal-i harekette bulunan sefaindeki zabıtana ve gedikli zabitan ve namzetlerine seferberlik zammı olan bin kuruşa ilâveten cephe zammı olmak üzere daha bin beş yüz kuruş verilir. Jandarma ve seyyar jandarma zabitanının maaşları lede'l-icap yevmiyeleri mecmuu hem-rütbeleri olan diğer zabitan maaşının ma'a-zammiyat baliğ olduğu miktardan dūn ise hem-rütbeleri maaşlarına iblâğ olunur. (Aynı miktar veya fazla ise bir şey zam ve ilave olunmaz).

Madde 3- Piyade makineli tüfek, topçu, süvari, telefon, telgraf, telsiz telgraf, sıhhiye bölükleri ve tayyare ve bahriye silahendaz kıtaatı düşman veya müsella eşkıya karşısında hatt-ı harbe dâhil olduğu veya hatt-ı harp ihtiyatı olarak buldukları zaman ve hal-i harekette bulunan sefa-ini harbiye, cepheye ait kıtaat addolunur. Kıtaatin cepheye dâhil olduğu veya cepheden harice alındığı isim ve numaralarıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiyeden tebliğ olunur. Geri hidemata memur karargâhlar ve teşkilât bunların kadrolarına ithal edilmiş veya bir cephe ve kolordu ihtiyatı olmayarak emirlerine verilmiş olan piyade, makineli tüfek, süvari, topçu, telefon, istihkâm, nakliye depo kıtaatı ve firari derdesti ve şekavet-i adiyeye takibi cepheye dâhil addolunmaz. Cephe zammından ancak cepheye dâhil kıtaatin esas malı olanlar istifade edip muvazzaf olmayarak misafir olanlara cephe zammı verilmez ve bunlardan mecruhiyet sebebinden maada herhangi bir münasebetle iki haftadan fazla müddetle infikâk etmiş bulunanların cephe zammından istifadeleri kat' olunur.

Madde 4- Gerek seferberlik ve gerek cephe zamları bilfiil hizmetle meşrut olup açık, mahpus, tecavüz-i müddet ve bir vazifeye tayin edilmeyen zamanlar için ne cephe ve ne de seferberlik zammı verilir.

Madde 5- Üçüncü maddede bildirildiği vecihle cepheye dâhil addolunan kıtaatta bilfiil müstahdem efrada beş yüz kuruş ve diğer bilcümle efrada iki yüz kuruş zam olunur.

Madde 6- Seferberlikte bilumum erkân, ümera ve zabıtana verilmekte olan bir nefer zam tayini hakkındaki kanuna mülga ve hal-i seyirde bahriyede taamiye itası hakkındaki kanun ahkâmı seferberlik müddetince gayr-ı meridir.

Madde 7- Cephelerde zabıtanın ve küçük zabıtanın rütbesi fevkinde istihdam olunanlar istihdam edildikleri makama mahsus rütbe maaşı alacaklardır.

Madde 8- Seferberlik ve cephe zamaiminden hiçbir şey kat' ve tevkif olunmaz.

Madde 9- Ordunun Teşkilât-ı Esasiye ve maaş-ı aslisi hakkında umumi bütçe ile kabul edilecek şekil ve maaşata kadar muvakkaten işbu kanun mucibince muamele olunacaktır.

Madde 10- İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Maliye vekilleri memurdurlar.

Madde 11- İşbu kanun Teşrinievvel 133[6] tarihinden itibaren meriyyü'l-icradır.

11 Safer 1339 25 Teşrinievvel 1336

İçtima 90 Celse 4

479 ve 480 ve 481 numara ve 26 Teşrinievvel 1336 tarihli tezkerelerle Heyet-i Vekile Riyaset ve Müdafaa-i Milliye Vekâlet-i Celilelerine yazılmıştır.

Üçüncü sayfada yer alan bir diğer karar ise Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun'la ilgili alınan karardır. Kanunla, harp kazançları vergisinin tahsili ile ilgili olarak maliye vekâletine yetki verildiği ortaya konulur:

Numara: 43

Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun

Madde 1- Harp Kazançları Vergisi Kanunu mucibince tahsilat icrası için Maliye Vekâletine mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren meriyyü'l-icradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

11 Safer 1339 25 Teşrinievvel 1336

İçtima 9 Celse 4

26.10.1336 tarih ve 482 ve 483 numaralı tezkerelerle Heyet-i Vekile Riyaset ve Maliye Vekâlet-iCelilelerine yazılmıştır.

ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ SAYFA

Üçüncü sayfada başlayıp bir kısmı dördüncü sayfada devam eden “İşgal Dolayısıyla Terk-i Mevkie Mecbur Olan Memurin ve Ailelerine Harcırah İtası Hakkında Kanun”la düşman işgaline uğrayan yerlerde görev yapan memurların bir başka yere nakil durumları ele alınır:

İşgal Dolayısıyla Terk-i Mevkie Mecbur Olan Memurin ve Ailelerine Harcırah İtası Hakkında Kanun

Madde 1- Düşman istilasına maruz kalmakla terk-i mevkie mecbur olan memurin en yakın liva merkezine veya resmen merkez ittihaz olunan mahalle gitmek şartıyla mevki-i memuriyetleriyle iltica ettikleri merkez arasındaki mesafe için harcırah kararnamesine tevfikana masarif-i seferiye ahzine kesb-i istihkak ederler ve bu suretle terk-i mevki eden memurin, ailelerini de beraber nakletmiş oldukları takdirde başkaca aile harcırahı dahi alırlar. Mevki-i memuriyetleri istihlas edilen memurin ailelerine kezalik aynı suretle avdet harcırahı verilir.

Madde 2- Haziran 1336 bidayetinden itibaren düşman istilasına maruz kalmış memleketler memurini dahi işbu kanun ahkâmından müstefit olacaklardır.

Madde 3- İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

13 Safer 1339 ve 27 Teşrinievvel 1336

İçtima 91 Celse 2

01.11.1336 tarih ve 498 ve 499 numaralı tezkerelerle Heyet-i Vekile Riyaset ve Maliye Vekâlet-i Celilelerine yazılmıştır.

DÖRDÜNCÜ SAYFA

Dördüncü sayfada “Teşrisani ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe” başlığı altında harcamalarla ilgili olarak maliye vekâletine yetki verildiği belirtilir:

Numara: 45

Teşrinisanı ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe

Madde 1- Bin üç yüz otuz altı senesi Teşrinisanı iptidasından Kânunuevveli gayesine kadar hidemat-ı umumiyenin ifasına mahsus olmak ve sene-i mezkûre muvazene-i umumiyesinden mahsup edilmek üzere merbut cetveldeki nispetler dairesinde on bir milyon dokuz yüz yirmi üç bin dört yüz liranın avans olarak sarfına Maliye Vekâletine mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu iki ay zarfında varidat-ı umumiye-i devlet kavanin ve nizamat-ı mahsusasına tevfikân ahz ü cibayet olunur.

Madde 3- İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir. Madde 4- İşbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.

16 Safer 1339 ve 30 Teşrinievvel 1336

İçtima 93 Celse 3

01.11.1336 tarih ve 571 ve 573 numaralı tezkereler ile Heyet-i Vekile Riyaset ve Maliye Vekâlet-i Celilelerine yazılmıştır.

Dördüncü sayfada yer alan bir başka kanun, “Hazine-i Hassaya Ait Bulunan Emlak ve Arazi ve Saire Muamelat-ı Tasarrufiye ve İdariyesinin Muvakkaten Maliye Vekâletine Verildiğine Dair Kanun”dur. Kanun’la devlete ait emlak ve arazilerle ilgili tasarrufun hazine-i maliye vekâletine verildiği ortaya konulur:

Hazine-i Hassaya Ait Bulunan Emlak ve Arazi ve Saire Muamelat-ı Tasarrufiye ve İdariyesinin Muvakkaten Maliye Vekâletine Verildiğine Dair Kanun

Madde 1- El-yevm Hazine-i Hassaya ait bulunan bilimum emlak ve arazi ve müessesat ve imtiyazata mütedair muamelât-ı tasarrufiye ve idariyenin hakk-ı istimali muvakkaten Hazine-i Maliyeye verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren meriyü’l-icradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

18 Safer 1339 1 Teşrinisani 1336

İçtima 93 Celse 1

02.11.1336 tarih ve 570 ve 571 numaralı tezkereler ile Heyet-i Vekile Riyaset ve Maliye Vekâlet-i Celilelerine yazılmıştır.

Dördüncü sayfada İlanat-ı Resmîye başlığı altında memuriyet için başvuru ve satışta olan kumaşlarla ilgili ilana yer verilir:

İlanat-ı Resmîye

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt ve Kavanin Kalemi Mukayyitliği ile Meclis Matbaasında bir musahhîh muavinliği münhaldir. Talip olanların 24 Mart Çarşamba günü istidaları ve vesaik-i resmîyeleriyle Meclis Başkitâbetine müracaat etmeleri.

Jandarma efradına muktezi İngiliz kumaşının en âlâ cinsinden mücedded bir takım elbise ile kaput takımı on bir lira, İtalyan mamulatından mücedded bir takım elbise ile kaput takımı yedi buçuk liraya, bir çift İtalyan mamulatından potin üç yüz yetmiş beş kuruşa, az müstamel İtalyan battaniyesi yüz otuz beş kuruşa talibi uhdesindedir. Münakasaya iştirak ve itaya talip olanların Umum Jandarma Kumandanlığına müracaatları ilan olunur.

Dördüncü sayfada yer alan bir başka başlık ise “Ceride-i Resmîye” adlı başlıktır. Gazetede bu son başlık altında Matbuat ve İstihbarat Matbaası’nın gazetede yayımlanan ilan koşullarının iş ve işleyişi ile ilgili bilgiye yer verilir:

Ceride-i Resmîye

Umur-ı Tahririye ve İdare- Umur-ı tahririye için Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinde Ceride-i Resmîye Müdüriyetine müracaat olunur.

İlanat- İlanat-ı hususiye kabul olunmaz. İlanat-ı resmîye meccanen konulur. Devair-i resmîye ile mehakimin efrada müteallik ilanatından maktuan 40 kuruş ve kanunen ve nizamem Ceride-i Resmîye’ye derci lazım gelen ilanat-ı sairenin her satırından beş kuruş alınır.

Matbuat ve İstihbarat Matbaası

SONUÇ

İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin oturumunda yeni Türk devletinin millî marşı olarak kabul edilir. Dokuz gün sonra millî marşın tam metni, 21 Mart 1921 tarihli Ceride-i Resmîye gazetesinin yedinci sayısında yayımlanır. Söz konusu yayımla, İstiklâl Marşı’nın yeni Türk devletinin millî marşı olduğu Türk ve dünya kamuoyuna resmî olarak deklare edilir.

Toplam dört sayfa hâlinde yayımlanan 21 Mart 1921 tarihli Ceride-i Resmîye gazetesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından alınan başka kararlara da yer verilir. Birinci sayfasında İstiklâl Marşı’nın yer aldığı Ceride-i Resmîye’nin ikinci sayfasında (Tevcihat) genel başlığı altında Adliye, Maliye, Ziraat Bankası, (Kanunlar) genel başlığı altında Aksaray’ın Liva Hâline İfrazına Dair Kanun, bir kısmı üçüncü sayfada devam eden Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Muvakkat Bütçesi, üçüncü sayfada Seferberlik ve Cephe Zamm-ı Maaş Kanunu, Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun, bir kısmı dördüncü sayfada devam eden İşgal Dolayısıyla Terk-i Mevkie Mecbur Olan Memurin ve Ailelerine Harcırah İtası Hakkında Kanun, dördüncü sayfada Teşrisani ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe, Hazine-i Hassaya Ait Bulunan Emlak ve Arazi ve Saire Muamelat-ı Tasarrufiye ve İdariyesinin

Muvakkaten Maliye Vekâletine Verildiğine Dair Kanun, İlanat-ı Resmîye, Ceride-i Resmîye başlıkları bulunur. Söz konusu başlıklar, millî mücadele dönemi şartları içerisinde alınan kanun, bütçe, terfi, tayin, nakil ve gazetenin ilan verme durumuyla ilgilidir.

KAYNAKLAR

ERSOY, Mehmet Akif (2018). *Safahat*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.10.2021

<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.10.2021

<https://www.resmigazete.gov.tr/> (Cerîde-i Resmîye Osmanlı Türkçesi ve Latin Harfli Türk Alfabeti çevirisi) Erişim tarihi: 08.10.2021

TÜRKİYE'DE POSTA PULLARINDA MEHMET AKİF ERSOY VE İSTİKLÂL MARŞI

Yasemin ÖZBEK*

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı İstiklal Marşı'nın kabulünün 100. yılını kutlandığı 2021 yılında İstiklâl Marşı ve marşın mimarı Mehmet Akif Ersoy'un posta pulları incelenerek Türk tarihindeki yerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada yapısalcı yöntem kullanılmıştır. “Yüzeydeki görüntünün altında, derinde yatan kuralların ve yasaların oluşturduğu yapıyı arayan bir yöntem olan yapısalcı yöntem, yapıyı oluşturan birimlerin tek başlarına anlam taşımadıklarını, yapı içinde birbirleriyle olan bağıntılardan anlam kazandıkları” (Tüfekçi, 2003: 1) ifade edilmiştir. Çalışmada Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı ile ilgili farklı tarihlerde basılan filateli pullar araştırılmıştır.

GİRİŞ

Posta pulları sayesinde Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşı Türkiye ve dünya kamuoyuna tanıtılmıştır. Bu bağlamda PTT Genel Müdürlüğü tarafından İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar çıkarılmış olan posta pulları araştırılarak çalışmamızda yer verilmiştir.

İlk posta pulu 6 Mayıs 1840 tarihinde İngiltere'de postayı gönderenin ücretini ödediğini belirtmek amacıyla basılmıştır. Osmanlı'da ise 1 Ocak 1863 yılında Sultan Abdülaziz zamanında basımı gerçekleştirilmiştir. “Posta pulları taşıdıkları özellikler nedeniyle tüm dünyada yaygın hale gelmiştir. Zaman içerisinde akademik çalışmalarda pullar çeşitli yönlerden incelenmiştir. Bu çalışmalarda farklı yaklaşımlarla pullar değerlendirilmiştir.” (Aycil, 2021: 1). Buna göre;

* Sınıf Öğretmeni, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Özel Büro, yaseminozbek20@gmail.com

Çağdaş yaklaşım, pulları klasik tanımlamadan sıyrarak, ücretlendirme aracı olmaktan öteye taşır ve pullara, farklı birçok misyon yükler. Pul, ayna işlevi görür ve görseline düşen her detayı yansıtır. Bu nedenle, pullarda anlatılmak istenen anlatılandan daha fazladır. Pullar, bir ulusun değerlerini, ekonomisini, kültürünü, inançlarını, sanatını, siyasi tavrını ve bakış açısını direkt olarak yansıtmaya özelliği olan, tarihi belge konumundadır (Aycil, 2021: 1).

Pul üzerinde taşıdığı yazılı ve görsel imgelerle (kültür-tarih vs.) etkili bir iletişim aracı olmasının yanı sıra aynı zamanda bu unsurların muhtevası ile de bir ülkenin tanıtım aracı olma özelliği göstermektedir. Bu yönü ile posta pulları aynı zamanda da evrensel bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu sayede bir ülkede basılarak kullanılan bir posta pulu tüm dünyaya yayılıp tanınırlık kazanmaktadır. Özellikle filateli(koleksiyonluk) posta pulları yerli ve yabancı koleksiyoncuların ilgi odağı haline gelerek ülkenin ve önemli kişilerin tüm dünya tarafından tanınmasına aracılık etmektedir.

Türkiye’de PTT Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli tarihte Türk milleti için önem ihtiva eden kişiler ve özel günler adına anma pulları basılmıştır. Anadolu’nun kurtuluşunda ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy’un yeri ve önemi ise yadsınamaz. İstiklal Marşı, “Türk milletinin tam bağımsız bir millet ve devlet olarak var olma iradesinin toplumsal bir sözleşme (millî mutabakat) metni olarak Millî Mücadelemizi verdiğimiz kurtuluş savaşının tam ortasında yazılmıştır.” (Çetin, 2014: 2). Kurulacak olan yeni Türk devletinin temel yapı taşlarından biri ve millet olma bilincinin sembolü olan İstiklal Marşı ile Türk milletinin mücadelesinin, duygularının, azminin ve kardeşliğinin ifadelerini tüm dünyaya duyuran gür sesi Mehmet Akif Ersoy her dönemde düzenlenen çeşitli etkinlik ve programlarla anılmakta ve kutlanmaktadır. Bu etkinlikler çerçevesinde İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif Ersoy ile ilgili bastırılan posta pulları araştırılmıştır. Böylelikle Mehmet Akif Ersoy’un ölümünün 20., 50. ve 70. yıl

dönümlerinde PTT Genel Müdürlüğü tarafından, İstiklâl Marşı'nın kabulünün 100. yılında ise Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından posta pullarının bastırıldığı tespit edilmiştir.

BULGU

PTT Genel Müdürlüğü tarafından Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşı temalı pulların belirli aralıklarla basıldığı tespit edilmiştir. İlk olarak basılan posta pulu (Resim 1), Mehmet Akif Ersoy'un ölümünün 20. yılında 26 Aralık 1956'da Güzel Sanatlar Matbaası'nda basılmıştır.

Resim 1:

12 Aralık 1986'da ise ölümünün 50. yılı konulu posta pulu (Resim 2) PTT Genel Müdürlüğü tarafından Ankara'da Ajans-Türk Matbaası A. Ş'ye bastırılmıştır. İlk gün zarfı ve ilk gün damgası ile birlikte basılan 50. yıl posta pulu 600.000 adet basılmıştır.

Resim 2:

13 Ekim 2006 tarihinde Mehmet Akif Ersoy'un ölümünün 70. yılı adına bastırılan posta pulu (Resim 3 ve 4), Ankara'da Ajans- Türk Matbaası A. Ş'ye bastırılmıştır. İki farklı pul olarak bastırılan 70. yıl posta pulu iki seriden oluşmuş ve 200.000 adet bastırılmıştır. Ayrıca ilk gün zarfı ve ilk gün damgası ile birlikte satışa sunulmuştur.

Resim 3:

Resim 4:

Son olarak İstiklâl Marşı'nın kabulünün 100. yılı anısına Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından bastırılan, tasarımı Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğr. Gör. Ozan Güvendi tarafından gerçekleştirilen ve "10 Kıta 1 Vatan, İlelebet İstiklal" temalı iki posta pulu (Resim 5 ve 6) biner adet bastırılmıştır.

Resim 5:

Resim 6:

SONUÇ

Bu çalışmayla Milli Mücadele'nin sembol metni İstiklal Marşı ve marşın şairi Mehmet Akif'in duygu, düşünce ve hayal dünyasını yansıtan özel posta pulları basım tarihlerine göre incelenmiştir. Bu özel pulların milli, manevi değerlerin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi ile ilgili milli şuurun oluşturulmasına nasıl katkı sağladıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

AYCİL, S. (2021). Posta Pulu Üretim Teknolojileri ve Sıra Dışı Pul Tasarımları. Gaziantep University

Journal of Social Sciences, 20(2), 711-731.Çetin, N. (2014). İstiklâl Marşı'mızı anlamak.

Türkoloji Dergisi, 21(2), 2-69.

ÇETİN, N. (2014). İstiklâl Marşı'mızı anlamak. *Türkoloji Dergisi*, 21(2), 2-69.

TÜFEKÇİ, E. M. (2003). Yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları
Structuralism and Its Application

Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Syf.:1 17 (17), DOI:
10.1501/TAD_0000000027

<http://www.istiklalmarsidernegi.org.tr/IcerikDetay?Id=7&IcerikId=1610&PageId=4>

<https://www.mehmetakif.edu.tr/haber/690/maku-istiklal-marsinin-100-yilina-ozel-pul-bastirdi>

<http://www.pulhane.com/KatalogSayfalari/k198615.html>

<http://www.pulhane.com/KatalogSayfalari/k200618.html>

<https://www.pulko.com/blog/icerik/pul-nedir>

İSTİKLAL MARŞI'NIN İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA YER ALAN KÖK DEĞER VE TEMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yaşar SÖZEN*

Giriş. 1. Değer, Değerler Eğitimi ve Değer Aktarımı Kavramları

Değer, Değerler Eğitimi ve Değer Aktarımı terimleri, ilim dünyasında son yıllarda popüler olan, güncelliğini koruyan ve devam ettiren kavramlardır. Değer kavramının birçok bileşeni olduğu gibi birçok tanımı ve izahı da mevcuttur. İlim dünyasında, bilimsel ve popüler yayınlarda birçok bilim adamı ve araştırmacı, değer kavramını tanımlamaya, izah etmeye ve bu kavramı meydana getiren diğer bileşenleri ortaya koymaya çalışmıştır. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğüne bakıldığında değer teriminin yedi farklı tanımının yapıldığı görülür. Çalışmamızın çerçevesi kapsamında düşünerek değer terimini ele aldığımızda Türkçe Sözlükte geçen son tanım, değer kavramı ile ilgili açıklamayı en iyi şekilde ortaya koymaktadır: ‘‘Değer, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür.’’ (Komisyon 2011: 607).

Bunun yanında birçok bilim adamı ve araştırmacı da değer kavramını ele almış, muhtelif açıklamalarda bulunup farklı bakış açıları geliştirerek bu terime birçok değişik tanım getirmişlerdir. Ertuğrul Yaman Değerler Eğitimi adlı eserinde, ‘‘Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlıklarıdır. İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlıkların özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder.’’ (Yaman 2014: 17) şeklinde bir açıklama yapar.

* Bilim Uzmanı. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. MEB-Türkçe Öğretmeni. E-mail: goktug3525@hotmail.com

İlk kez Znaniecki tarafından sosyal bilimler literatürüne kazandırılan değer kavramı, Latince “değerli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kökünden türemiştir. Değerler, toplumun sahip olduğu kültür içinde kalıplaşmış standartlardır. Toplumun bireyleri de bu standartlara göre hareket eder. Ancak bu standart değerlere uyma zorunluluğu kesin sınırlarla çizilmemiştir. Her toplumun kendi değerleri vardır ve bu değerler, toplumu oluşturan fertlerin içinde yaşadığı topluma sağlıklı bir şekilde adapte olmasında büyük paya sahiptir. (Temizyürek ve Karagöl 2016: 2182).

Değerler eğitimi ise, en basit şekliyle değerleri öğretebilmek için gösterilen çaba olarak tanımlanabilir. Değerler eğitiminde aileden okula uzanan geniş bir süreç söz konusudur. Kişinin ailede başlayan değer kazanım süreci okulda devam eder. Dolayısıyla okulların üzerine düşen görevlerden birisi, okul programında doğrudan belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğrencilere aktarmak, öğrencileri belirlenen kurallara uygun şekilde disipline etmek, onların ahlaki gelişimine katkı sağlamak ve karakterini olumlu yönde etkilemektir (Köç vd. 2020: 101-102).

Sahip olunan değerler; bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi, bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma veya kazandırma süreçlerine “değerler eğitimi” denir. Bireylerin değerlerle karşılaştıkları ilk ortam çocukluk dönemlerinin geçtiği aile kurumudur. Değerlerin kazandırılması hususunda aile birincil derecede önemlidir. Yaman’a göre, değer eğitiminde başarılı olabilmek için öncelikle, uygun değerleri oluşturmak ve bu değerleri davranış haline getirmenin yollarını aramak gerekir. Değerleri özellikle çocuklara ve gençlere benimsetmenin ve özümsetmenin yolu, sözlü uyarılardan daha çok, söz konusu değerleri yaşamakla ve örnek olmakla mümkündür.

Ebeveynler, eğitici ve yöneticiler, bu noktada örnek modeller olabilirlerse, değerler eğitimi süreci doğal mecrasında ve daha hızlı ilerler (Yaman 2014: 18).

Değerler eğitimi; karakterli, ahlaklı ve kişilik sahibi bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Değerlerin çocuğa aktarılması süreci olan değerler eğitiminde, başta aile olmak üzere okul, çevre, medya ve sosyal medya gibi unsurlar etkin rol oynar. Dolayısıyla toplumların sahip olduğu değerleri aktarma ve yaşatmada en temel görev eğitim kurumlarına düşer. Bu nedenle ülkemizde son yıllarda değerler eğitimine özel olarak önem verilmeye başlanmıştır. Ayrıca iyi ve erdemli insan olmak, sağlam karakterli bireyler yetiştirmek her ailenin, okulun ve toplumun en önemli hedeflerinden biridir. Çünkü sağlam karakterlilik sadece bireylerin değil, toplumun da huzurlu ve mutlu olmasını sağlar. Bu hedefi gerçekleştirmek toplumsal kültür değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasına bağlıdır (Temizyürek ve Karagöl 2016: 2182).

Değerler soyut unsurlar olduğundan değer aktarım sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşılabilir. Bu bağlamda değer aktarımında çeşitli yaklaşımlar benimsenir. Bu yaklaşımlar kimi zaman ismi farklılaşsa da belirli başlıklar altında toplanır. Telkin, ahlaki sorgulama, değer analizi, değer belirginleştirme ve eylem öğrenme yaklaşımı değer öğretimi yaklaşımlarından olsa da bu yaklaşımlar içinde farklı yöntem, teknik ve materyaller benimsenir. Bu materyallerden biri de yazılı, görsel ya da işitsel materyallerdir. Değerlerin duygulara hitabında, görsel ve işitsel materyaller daha etkilidir. Bu bağlamda değerler eğitiminde edebî ürünlerden yararlanmak önem arz eder. Birçok araştırmacı ve bilim adamı, yaptığı çalışmalarda edebî ürünlerin duygulara hitap eden yanının olduğu ve değerler eğitiminde bu ürünlere yer vermenin önemli olduğundan bahseder. Bazı araştırmacılar da edebî ürünlerden yararlanmanın millî duyguları özümsetme, kültür, kimlik, sevgi ve saygı gibi birçok unsuru benimsetme adına katkı sağlayabileceğine değinir (Kandemir ve Torun 2020: 272).

Birçok araştırmacı, edebî metinlerin kullanılarak millî ve evrensel değerlerin kazandırılabilceğini belirtir. Bu boyutu ile İstiklal Marşı da edebî bir ürün olarak millî ve evrensel değerlerin öğretiminde kullanılabilir. Tökel, çalışmasında edebî ürünler içerisinde şiire değinerek değer aktarımında şiirlerin öneminden bahseder; millî, manevi ve evrensel değerlerin şiir kullanılarak başarılı bir şekilde aktarılabilceğine vurgu yapar. Bu bağlamda değer öğretiminde millî marşlardan da değer aktarım materyali olarak yararlanılabilir. Millî marşlar halkın ortak değerlerine ve duygularına hitap ettiği için değer eğitiminde fayda sağlar. Millî marşımız olan İstiklal Marşı da değerler eğitiminde etkili bir materyal olarak kullanılabilir. (Kandemir ve Torun 2020: 272).

Sonuç olarak değerler, davranışlara rehberlik eden standartlardır ve bu standartlar toplumdaki farklılıkları gösterir. Bununla birlikte değerler bireyin karakter yapısının tanımlanmasına olanak vererek bireylerin oluşturduğu toplumun da genel karakter yapısını anlamamızda ölçüt olarak kullanılır. Bu çerçeveden bakıldığında her toplumun kendine özgü değerleri vardır ve bu değerler bütününe millî değerler denir. Türk milletinin de kendine has millî değerleri olduğu bilinen bir gerçektir. Türk milleti için İstiklal Marşı önemli bir millî değerdir. Nitekim İstiklal Marşı, bizi başka toplumlara tanıtan, kendimizi başka toplumlarla karşılaştırmamıza imkân veren ve birçok hususta başka toplumları ikna etmemize olanak veren millî bir unsurdur (Tay ve Nalçacı 2020: 245).

2. Mehmet Akif Ersoy ve Eserleri Üzerine Değerler Eğitimi Açısından Yapılan Çalışmalar

Çalışmamızın bu bölümünde Mehmet Akif, eserleri (özellikle Safahat) ve İstiklal Marşı ile ilgili değerler eğitimi ve değerler aktarımı bağlamında yapılmış bildiri, makale ve tez çalışmalarına yer verilmiştir. Yapılan alan yazısı ve literatür taramasında, Mehmet Akif ve eserleriyle ilgili değerler eğitimi kapsamında altı bildiri ve makale metni ile sekiz yüksek lisans tez çalışması tespit edilmiştir. Tespit edilen bu akademik ve bilimsel çalışmalar, Mehmet Akif ve eserlerini değerler eğitimi ve aktarımı

bağlamında ele alan, değerler eğitimi kavramıyla doğrudan bağlantılı olan ilmi çalışmalar. Tespit edilen bildiri, makale ve tez çalışmaları, yayım ve hazırlanma yıllarına göre tasnif edilerek verilmiştir.

2. 1. Bildiri ve Makaleler

2. 1. 1. YENİTERZİ, Emine. (1997). Safahat'ta İnsanî Değerler, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 4, s. 263-277.

Yeniterzi, "Safahat'ta İnsanî Değerler" adlı makalesinde Akif'in şiirlerinin toplamından oluşan Safahat adlı eserinde yer alan insani değerleri inceler. Yeniterzi'ye göre, Safahat'ta "İman, ahlak, terbiye, aile, ümit, azim, çalışkanlık, sorumluluk duygusu, hürriyet, adalet, merhamet, doğru sözlülük, sabır" olmak üzere toplam on üç insani değer yer alır. Yazar, tespit ettiği bu değerleri Safahat'ta verdiği örneklerle açıklamaya ve incelemeye çalışır.

2. 1. 2. TEMİZYÜREK, Fahri; KARAGÖL, Efecan. (2016). Hedef Kitleli Çocuk Olan Mehmet Akif Ersoy Biyografilerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Turkish Studies, C. 11, S. 3: s. 2175-2192.

Temizyürek ve Karagöl, "Hedef Kitleli Çocuk Olan Mehmet Akif Ersoy Biyografilerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı makalelerinde hedef kitleli ilköğretim ikinci kademe yani ortaokul çocuğu (11-14 yaş) olan üç adet Mehmet Akif Ersoy biyografisi incelerler. Çalışmada biyografik inceleme tarzında kaleme alınan Metin Özdamarlar'ın "Millî Şairimiz Mehmet Akif", Recep Şükrü Apuhan'ın "Mehmet Akif Ersoy Özgürlük Peşinde" ve Nejla Sakarya'nın "Mehmet Akif ve Ben" adlı eserleri üzerinde değerlendirilme yapılır. Araştırmada, genellikle Sosyal Bilgiler Dersi 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda verilen değerler esas alınmıştır.

2. 1. 3. KANDEMİR, Kübra; TORUN, Elif. (2020). İstiklal Marşı'nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, C. 4, S. 2, s. 267-284.

Kandemir ve Torun'un kaleme aldıkları "İstiklal Marşı'nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi" adlı çalışma, bildiri konumuz ve çalışmadaki bakış açımız ile en fazla benzerlik ve paralellik gösteren makalelerden biridir. Bu çalışmada İstiklal Marşı metni, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler açısından incelenirken; bizim çalışmamızda ise İstiklal Marşı metni, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler bağlamında ele alınır ve incelenir. Kandemir ve Torun, bu çalışmalarında Sosyal Bilgiler dersi bağlamında İstiklal Marşı'nda yer alan "Adalet, bağımsızlık, dayanışma, duyarlılık, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk ve vatanseverlik" olmak üzere toplam dokuz değer tespit etmiş ve incelemişlerdir.

2. 1. 4. KÖÇ, Ahmet; DEMİRKAYA, Hilmi; ÜNAL, Orhan. (2020). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif ve Safahat, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 7, S. 13, s. 98-118.

Köç, Demirkaya ve Ünal'ın birlikte kaleme aldıkları "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif ve Safahat" adlı makalede, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler bağlamında Mehmet Akif ve eseri Safahat ele alınır ve incelenir. Yapılan inceleme neticesinde bulgu olarak "Adalet, sorumluluk, bilimsellik, estetik, vatanseverlik, çalışkanlık, yardımlaşma, aile birliği, duyarlılık ve yardımseverlik" adında toplam dokuz temel değer tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler, uygun alıntılara yer verilerek ele alınmıştır.

2. 1. 5. TAY, Bayram; NALÇACI, Ahmet. (2020). İstiklâl Marşı'mızda Değerler, Değerler Eğitimi Dergisi, C. 18, S. 40, s. 243-275.

Tay ve Nalçacı tarafından kaleme alınan ‘İstiklâl Marşı’mızda Değerler’ adlı makalede, İstiklal Marşı’mızda yer alan temel değerler tespit edilmiştir. Çalışmada İstiklal Marşı metnindeki temel değerler belirlenerek, verilen örneklerle ortaya konulur. Makalede İstiklal Marşı’nda yer alan ‘Bağımsızlık, bayrak sevgisi, cesaret, duyarlılık, inanç, milliyetçilik, özgürlük, sorumluluk, şehitlik, vatanseverlik’ adında toplam on değer tespit edilmiştir.

2. 1. 6. CANATAN, Kadir. İstiklal Marşı'nın Temsil Ettiği Değerler Üzerine Bir Çözümleme, academia. edu/ 24800083/ İstiklal_Marşının_Değerleri.

Kadir Canatan tarafından kaleme alınan ‘İstiklal Marşı’nın Temsil Ettiği Değerler Üzerine Bir Çözümleme’ adlı yazıda, İstiklal Marşı’nın temsil ettiği değerler belirlenir ve belirlenen bu değerler bilimsel zeminde çözümlenerek incelenir. Canatan’a göre, her kıtada bir değer olmak üzere İstiklal Marşı’mız sırasıyla ‘Cesaret, istiklal, hürriyet, maneviyat, ümitvar olmak, vatan sevgisi, fedakârlık, ezan (şehadet), aşkınlık, bayrak (hilal)’ adlı on temel değeri içerir.

2. 2. Tezler

2. 2. 1. ÖKSÜZ, Refik. (1999). Safahat'ta Ahlaki Unsurlar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Öksüz, yapmış olduğu tez çalışmasında Mehmet Akif'e ait olan, bütün şiirlerini topladığı, yedi kitaptan oluşan ve İstiklal Marşı'nın yer almadığı Safahat adlı eseri, ahlaki değer ve unsurlar bakımından inceler. Yapılan inceleme neticesinde Safahat'taki ahlaki değerler; kişisel ahlak (*Adalet, ahde vefa, çalışmak, doğruluk, şefkat ve merhamet, edep ve hayâ*), aile ahlakı (*Evliliğin ve aile kurmanın önemi, kadının değeri*) ve sosyal ahlak (*Yardımlaşma, marifet ve ilim, hakka riayet etme, vatan sevgisi, birlik*

ve *beraberlik*) başlıkları altında tasnif edilir. Öksüz çalışmasında, Safahat'ta üç farklı başlık altında toplam on üç değer tespit etmiştir.

2. 2. 2. AKTAŞ, Fatma Sultan. (2007). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserindeki Ahlak Anlayışı İle İlgili Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.

Aktaş çalışmasında, Mehmet Akif Ersoy'un Safahat eserindeki ahlak anlayışı ile ilgili fikir ve görüşlerini ele alır. Yapılan inceleme neticesinde Mehmet Akif'in eserlerindeki ahlak anlayışı; ferdi ahlak (*İnsanın mahiyeti ve kıymeti, edep, ilim-ilmin önemi ve aydınlar, çalışmak-azim-gayret ve tevekkül, ümitvar olmak, sabır, doğruluk-sıdk, emanet-emaneti ehline vermek, cesaret, cahillik ve cehaletten uzak durmak, kötü ve zararlı alışkanlıklardan kaçınmak, inatçılık etmek*), ailevi ahlak (*ailenin önemi, çocuğun ailedeki eğitimi*) ve toplumsal ahlak (*adalet, vazife bilinci-sorumluluk, birlik ve beraberlik, fikir ve vicdan hürriyeti, selam, komşu hakkı, meselelere bakışta yapıcı olmak, din anlayışı ve din adamlarının tutumları, dostluk ve arkadaşlık, devlet başkanının tutumu, yoksula yardım, büyüklere ve misafire hürmet*) olmak üzere üç ana başlık altında ve toplam yirmi üç değer çerçevesinde tasnif edilir.

2. 2. 3. MOĞUL, Selçuk. (2012). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Kayseri.

Selçuk Moğul'un "Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı çalışması, kaleme aldığımız bu bildiri metni ile doğrudan ilintilidir. Çalışmada Mehmet Akif'in Safahat adlı eserindeki değerler, Türkçe eğitimi ve öğretimi bağlamında ele alınır ve incelenir. Çalışma 2012 yılında yapıldığı için incelemede 2005 Türkçe Öğretim Programı esas alınmıştır. Moğul çalışmasında, "Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, estetik, özgürlük,

sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik” olmak üzere Türkçe eğitimi ve öğretimi kapsamında toplam on yedi değer tespit etmiştir.

2. 2. 4. BİÇER, Seçil. (2013). Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy’a Ait ‘‘Safahat’’ Adlı Eserin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Uşak.

Biçer, yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasında Mehmet Akif’in Safahat adlı eserinde yer alan şiirleri, Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında belirlemiş olduğu Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan değerler çerçevesinde inceler. İnceleme sonucunda ‘‘Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik’’ olmak üzere toplam yirmi değer tespit edilmiştir.

2. 2. 5. EMER, Asım Mikail. (2014). Safahat’ta Değerler Eğitimi Unsurları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Emer, ‘‘Safahat’ta Değerler Eğitimi Unsurları’’ adlı çalışmasında Mehmet Akif’in Safahat adlı eserinde yer alan değerleri belirleyerek, Safahat’ı değerler eğitimi ve aktarımı açısından ele alır. Emer çalışmasında, ‘‘Adalet, adamlık, ahlak, azim, birleştiricilik, çalışkanlık, diğergamlık, doğruluk, duyarlık, edep, fedakârlık, hakkaniyet, hikmet, hoşgörü, idealizm, iffet, inanç, kanaatkârlık, merhamet, özgüven, paylaşımcılık, sabır, sadakat, saygı, sebat, sevgi, sorumluluk, şecaat, şükür, tefekkür, tevazu, tevekkül, ümitvarlık, vatanseverlik, vefa, yardımseverlik’’ olmak üzere toplam otuz altı değer unsuru tespit etmiştir.

2. 2. 6. KÜÇÜKKAYA, Cihat. (2014). Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Van.

Küçükkaya, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı çalışmasında Mehmet Akif'in şiirlerinde yer alan değerler ile ilköğretim ikinci kademe Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında geçen değerleri karşılaştırır ve analiz eder. Küçükkaya'nın tespitine göre, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitapları açısından Akif'in şiirlerinde "Adalet, ahlak, aile, bağımsızlık, barış, bilim-ilim, birlik ve beraberlik, çalışkanlık, dayanışma, doğruluk ve dürüstlük, duyarlılık, eşitlik, fedakârlık, görev-sorumluluk, hak-insan hakları, hoşgörü, kahramanlık, merhamet, millet sevgisi, özgürlük, sağlık, sanat-estetik, saygı, sevgi, temizlik, ümit-umut, vatanseverlik, yardımseverlik" adında toplam yirmi sekiz değer vardır.

2. 2. 7. YILMAZ, Reşit. (2017). Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.

Yılmaz "Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı çalışmasında, Mehmet Akif'in Safahat adlı eserini Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan temel değerler bağlamında inceler. Yapılan inceleme neticesinde Safahat adlı eserde Sosyal Bilgiler dersi ile ilişkili "Sorumluluk, bilimsellik, farklılıklara saygı, estetik, kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, vatanseverlik, çalışkanlık, dürüstlük, akademik dürüstlük, adil olma-bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, tarihsel mirasa duyarlılık, yardımseverlik, barış, aile birliğine önem verme, duyarlılık, sağlıklı olmaya önem verme" olmak üzere toplam on sekiz değer belirlenmiştir.

2. 2. 8. UÇAR, Emine Can. (2020). Mehmet Akif Ersoy'un Eserlerindeki Temel Değerlerin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Uçar, çalışmasında Mehmet Akif Ersoy'un eserlerinde yer alan temel değerleri, din eğitimi bağlamında ele alarak inceler. Şairin eserlerindeki temel değerler, din eğitimi açısından "Sabır, sorumluluk, çalışkanlık-gayretli olmak, ilme önem vermek, adalet, dürüstlük-doğruluk, vatansever olmak, birlik ve beraberlik, anadilin korunması" başlıkları altında dokuz değer olarak tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

3. İstiklal Marşı'nda Yer Alan Değerlerin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Kök Değer ve Temalarla İlişkisi

İstiklal Marşı'mız, bütün Türk milletinin ortak mutabakat metnidir. Bizi millet yapan temel bileşenlerimizden biridir. Marşımız, Türkiye Cumhuriyeti Devletimizin üzerinde kurulduğu toprakların savaşla tekrar vatan yapılmasının bir belgesidir, devlet ve vatanımızın tapusudur. Zira bu metin, Türk milletinin var olma yok olma mücadelesinin en kızıştığı bir dönemde, Türk'ün tarihe karşı direniş kararlılığının zirvede olduğu bir sırada üretilmiş Türk millî ruhunun ortak heyecanının, ortak iradesinin, ortak hassasiyetinin bir ürünüdür (Çetin 2011: 7).

İstiklal Marşı'mız, bizi biz yapan değerlerin ifadesi olarak betimlenir ve kendi varoluş menkıbemizin gür sesi, şeref ve izzetin adresini gösteren, onurlu yaşamanın yolunu nakşeden bir anıt olduğu belirtilir. Dolayısıyla İstiklal Marşı'mız birçok açıdan önemli ve özeldir. İstiklal Marşı'mızın ortaya çıkmasındaki tarihsel süreç onun neden bu kadar değerli olduğunun da ipuçlarını verir. İstiklal Marşı, hem yazıldığı dönemin özelliklerini hem de Türk milletinin özelliklerini içeren özel bir metindir. Bundan dolayı İstiklal Marşı çeşitli açılardan akademik çalışmalara kaynaklık etmiştir (Tay ve Nalçacı 2020: 244-246).

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2019 yılında hazırlamış olduğu Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda "Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî

Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık, Çocuk Dünyası” olmak üzere toplam on altı tema belirlemiştir. Belirlenen bu temalar içerisinde birçok alt tema ve konu başlığı da mevcuttur. Uygulama sürecinde ise her sınıf düzeyinde sekiz tema işlenmesi öngörülmüştür. Bu temalar içerisinde “Erdemler, Millî Kültürümüz ve Millî Mücadele, Atatürk” temalarının her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunludur. Diğer temalar ise seçmeli olup kitap yazarları tarafından belirlenebilir (Meb-Komisyon 2019: 15-16).

İstiklal Marşı’nı incelerken tespit ettiğimiz “Bağımsızlık, Bayrak Sevgisi, Cesaret, Duyarlılık, İnanç, Milliyetçilik, Sorumluluk, Şehitlik, Ümit Varlık, Vatan Sevgisi” adlı değerler, doğrudan veya dolaylı olarak Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan birçok tema ile ilintilidir. Bağımsızlık değeri Vatandaşlık ile Millî Mücadele ve Atatürk temalarıyla, bayrak sevgisi değeri Millî Kültürümüz temasıyla, cesaret değeri Millî Mücadele ve Atatürk temasıyla, duyarlılık değeri Erdemler, Birey ve Toplum ile Kişisel Gelişim temalarıyla, inanç değeri Hak ve Özgürlükler temasıyla, milliyetçilik değeri Millî Mücadele ve Atatürk temasıyla, sorumluluk değeri Kişisel Gelişim ile Vatandaşlık temalarıyla, şehitlik değeri Millî Mücadele ve Atatürk temasıyla, ümit varlık değeri Duygular temasıyla, vatan sevgisi değeri Millî Kültürümüz ile Millî Mücadele ve Atatürk temalarıyla yakından ilintilidir. İstiklal Marşı ise, edebî bir metin olarak direkt Millî Mücadele ve Atatürk teması içerisinde yer alır.

Millî Eğitim Bakanlığının 2019 yılında hazırladığı Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” adında toplam on kök değer belirlenmiştir. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlere ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulmaktadır (Meb-Komisyon 2019: 4). Bu bağlamda düşünüldüğünde İstiklal Marşı’nda tespit ettiğimiz on

temel değer, Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kök değerler içerisinde kendine rahatlıkla yer bulmaktadır. Özellikle tespit ettiğimiz sorumluluk ile vatan sevgisi değeri, Türkçe dersindeki sorumluluk ve vatanseverlik kök değerleriyle birebir örtüşmektedir.

Ayrıca bilindiği gibi İstiklal Marşı, metin olarak birçok kaynaktan farklı imlalarla verilmekte ve yazılmaktadır. Bu bağlamda ortak ve doğru bir imlaya sahip bir metin bulmak zor, hatta hemen hemen imkânsızdır da denilebilir. Ancak bu sorun, farklı bir araştırmanın mevzusudur. Dolayısıyla inceleme ve araştırma sürecinde doğru imlaya sahip bir İstiklal Marşı metni bulmayı kendimize düstur edindik. Bunun için de bu alanda uzman bir bilim adamı Nurullah Çetin'in İstiklâl Marşı'mızı Anlamak kitabında yer alan ve doğru bir imlaya sahip olan İstiklal Marşı metnini vermeyi ve üzerinde inceleme yapmayı uygun gördük.

3. 1. Bağımsızlık

Bağımsızlık değeri, İstiklal Marşı metninde en çok işlenen ve vurgulanan değerlerden biridir. Bunun yanında bu değerle ilişkili olan ve ön plana çıkan bir diğer değer ise hürriyet yani özgürlük konusudur. Bu alanda yapılan birçok ilmî çalışmada bağımsızlık ile hürriyet değerleri ayrı başlıklar altında ele alınmış ve incelenmiştir. Lakin çalışmamızda İstiklal Marşı'nda yer alan hürriyet değerini ayrı bir değer ve başlık altında ele almayıp, birbiriyle bağlantılı oldukları için hürriyet değerini de bağımsızlık değeri ve teması altında vermeyi ve değerlendirmeyi daha uygun gördük. Dolayısıyla iki değeri de tek başlık altında verdik.

İstiklal Marşı metninde işlenen ve üzerinde önemle durulan temel değerlerden biri bağımsızlık yani istiklal değeridir. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin resmi marşı olan bu şiir, adını da bağımsızlık değerinden alır. Tespitlerimize göre bağımsızlık değeri, İstiklal Marşı'nın geneline hâkim olmakla beraber özel olarak üç yerde geçer. Ayrıca Türk milletinin millî mutabakat metni olan bu marşta yer alan bağımsızlık değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Vatandaşlık ile Millî Mücadele ve Atatürk temalarıyla doğrudan ilintilidir.

Mehmet Akif, marşın ilk iki dördlüğünde cesaret, bayrak sevgisi ve milliyetçilik değerlerinden bahsettikten sonra ikinci dördlüğün sonunda bağımsızlık değerine vurgu yapar. Hakk'a tapan, yani Allah'a inanan, güvenen ve Allah yolundan ayrılmayan Türk milletinin bağımsız ve hür bir şekilde yaşamasının en doğal hakkı olduğunu ifade eder. Bilindiği gibi Türk'ün en büyük hasletlerinden biri de bağımsızlığına düşkün olmasıdır. Bunun tarihte birçok örneği ve delili vardır. Şair, bağımsızlığın Türk milletinin hakkı olduğunu şu mısralarla dile getirir:

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl! (Çetin 2011: 12)

Bağımsızlık değerinin kuvvetle vurgulandığı bölüm, şiirin üçüncü dördlüğüdür. Şair, Türklerin ezelden beri hürriyetlerine ve bağımsızlıklarına olan düşkünlüğünü şu şekilde ifade eder:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım! (Çetin 2011: 12).

Birbirleriyle yakından ilişkili olan ve bizim de tek başlık altında birleştirerek verdiğimiz hürriyet (özgürlük) ve istiklal (bağımsızlık) değerlerinin en yüksek sesle haykırıldığı bölüm, marşın son iki dizesidir. Bağımsızlık ve hürriyetin büyük Türk milletinin ve şerefli Türk bayrağının hakkı olduğunu şair, şu dizelerle haykırır:

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımız hürriyet;

Hakkıdır; Hakk'a tapan milletimin istiklâl! (Çetin 2011: 13).

3. 2. Bayrak Sevgisi

Bayrak sevgisi değeri, İstiklal Marşı'nda en çok işlenen ve dile getirilen konu ve temalardan biridir. Bayrak sevgisi değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Millî Kültürümüz teması ile doğrudan ilintilidir. Hatta Millî Kültürümüz teması kapsamında en çok işlenen değerdir. Bayrak sevgisi değeri, İstiklal Marşı metninde üç yerde geçer. Özellikle şiirin birinci ve ikinci dördlüklerine hâkim olan en güçlü değer, hiç kuşkusuz bayrak sevgisidir.

Şair, birinci dörtlülle Türk milletine cesaret veren bir dille seslenerek bayrak değerini anlatır. Rengini şehitlerin kanından alan bayrak, Türk milletinin parlayan yıldızıdır ve yeryüzünde en son Türk kalıncaya kadar gönlerde dalgalanacaktır. Ayrıca İstiklal Marşı'nı tahlil eden Çetin'e göre birinci dörtlülükte yer alan şafak kelimesi, şiirdeki simgesel anlamıyla millî Türk varlığı ve devletinın batır gibi oluşunu, ölüm kalım mücadelesi sürecinin en kızıştığı anları temsil eder. Şafak kelimesi, temel anlamıyla Güneşin batı ufkunda batışından hemen sonra oluşan kızılıktır. Yani akşam vaktinde Güneşin batışını ifade eder. Ayrıca şafak kelimesinin bir de "Güneşin doğuşu" anlamı vardır. Şair bunu tevriyeli olarak kullanır. Dolaylı olarak mısırada "Güneş gibi doğan, gökyüzünde parıl parıl parlayan bu Türk bayrağı, batmaz" anlamı da saklıdır (Çetin 2001: 33).

Yine Çetin' göre, "Al sancak" ifadesi "sancak", "bayrak" demektir. Bayrak da bir milletin bağımsızlığını, hürriyetini, asaletini temsil eder. Al sancak, kırmızı yani kanlı bayraktır. Dolayısıyla bayrak ile güneş arasında özdeşlik motifi vardır. Türk milletinin bağımsızlığını temsil eden Türk bayrağı, batmakta olan güneşe benzetilir. Güneşin bayrak olarak algılanması, güneşin bayrakla özdeşleştirilmesi motifi, Hun Türklerinin büyük hakani Mete (Motun) Han'ın hayatından esinlenerek oluşturulan Oğuz Kağan Destanı'nda da geçer. Oğuz Kağan, Oğuz beylerine ziyafet verip kendisini kağan ilan ettikten sonra dünya çapındaki fetih felsefesini vurgulamak üzere âdete bir slogan, bir ilke, bir vecize olarak şöyle der (Çetin 2011: 33-34):

Takı taluy takı müren (Daha deniz daha müren (nehir)),

Kün tuğ bolgıl kök kurıkan (Güneş bayrak gök kurıkan (çadır)).

(Çetin 2001: 34).

Mehmet Akif ise güneş ile bayrak arasındaki bu özdeşlik motifini birinci dörtlülükte, Türk milletine seslenerek şu mısralarla dile getirir:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak. (Çetin 2011: 12).

Marşın ikinci dörtlüğünde de milliyetçilik ve bağımsızlık değerlerinin yanında bayrak sevgisi değeri de ağırlıklı olarak işlenir. Şair, bu dörtlükte bayrağı nazlı bir kıza veya geline benzeterek yüzünü ekşitmemesi, kaşlarını çatmaması gerektiğini, büyük Türk milletine gülümsemesini, eğer böyle devam ederse bayrak için dökülen kanların helal olmayacağını şu mısralarla ifade eder:

Çatma, kurban olayım, çehreni ay nazlı hilâl!

Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl; (Çetin 2011: 12).

Bayrak sevgisi değerinin geçtiği son bölüm ise şiirin en son dörtlüğüdür. Şair, bu dörtlükte de yine şafak sözcüğünü kullanarak bayrağın bir güneş gibi tekrar Türk milletinin ve bütün vatanın üzerine doğduğunu şu şekilde ifade eder:

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;

Olsun artık dökülen kanlarımız hepsi helâl. (Çetin 2011: 13).

3. 3. Cesaret

İstiklal Marşı'nda tespit ettiğimiz bir diğer değer ise cesarettir. İstiklal Marşı'nı genel olarak ele aldığımızda insana şevk, heyecan ve coşku veren, cesaret aşıl原因 ve kahramanlık duygularını terennüm eden bir şiir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun yanında belirgin olarak cesaret değeri, İstiklal Marşı'nda iki yerde geçer. Ayrıca cesaret değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Millî Mücadele ve Atatürk teması ile doğrudan ilişkilidir ve bu tema başlığı altında sıklıkla işlenir.

İstiklal Marşı'nın Türk'e cesaret veren "Korkma" sözü ile başlaması, birçok şair, yazar ve araştırmacı tarafından kabul edilmemiş ve eleştirilmiştir. Lakin İstiklal Marşı'mız, Türk milletinin cesaretini, tahammülünü ve direncini artırmak için "Korkma" ifadesi ile başlar ve bu ifadenin cesaret değeri ile ilgili olduğu açıkça anlaşılır (Tay ve Nalçacı 2020: 262). Çetin ise bu sözcüğü, peygamber efendimiz Hz. Muhammed

ile ilk halife Hz. Ebubekir'in Mekke'den Medine'ye hicret ederken başlarından geçen olayla özdeşleştirir ve açıklar (Çetin 2001: 31). Akif, cesaret değerini şiirde Türk milletine seslenerek şöyle dile getirir:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (Çetin 2011:12).

Cesaret değerinin şiirde geçtiği diğer bir bölüm ise üçüncü dördlüğün son iki mısraıdır. Şair, Türk milletinin cesaret, yiğitlik ve kahramanlık konularındaki sahip olduğu hasletleri şu dizelerle ifade eder:

Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım. (Çetin 2011: 12).

3. 4. Duyarlılık

Duyarlılık ya da diğer bir adıyla duyarlı olma değeri, İstiklal Marşı metninde üç dördlükte yer alır. Şair, bazı hususlarda Türk milletini ve gençleri daha duyarlı olmaya veya daha duyarlı davranmaya çağırır. Duyarlılık değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Erdemler, Birey ve Toplum, Kişisel Gelişim temaları kapsamına girer. Akif, beşinci dördlükte Türk milletini vatanı savunma konusunda daha duyarlı olmaya ve gerekirse göğüslerini siper ederek bu işgal ve saldırıyı durdurmaya çağırır:

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakk'ın.

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın. (Çetin 2011: 12).

Şair, altıncı dördlükte Türk milletinden ve Türk gençliğinden bu vatanı basit bir toprak parçası olarak görmemelerini, bu vatan için canını feda etmiş şehitler konusunda daha duyarlı olmalarını ister. Bunun aksini yaparak özellikle atalarının aziz ve mukaddes ruhlarını incitmemelerini ve bu konuda duyarlı davranmalarını öğütler:

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefansız yatanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı. (Çetin 2011: 12).

Mehmet Akif, bütün Türk milletinin temsilcisi ve sözcüsü olarak sekizinci dörtlükte özellikle kâfirlerin elinin bütün Türk-İslam âlemi için kutsal olan camilere, ezanlara ve diğer mabetlere değmemesi konusunda duyarlı davranıp, bütün halkı da bu konuda duyarlı ve sorumlu davranmaya davet eder:

*Rûhumun senden, ilâhî, şudur ancak emeli,
Değmesin mabedimin göğsüne nâhmahrem eli,
Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli. (Çetin 2011: 13).*

3. 5. İnanç

İstiklal Marşı metninde yer alan ve kuvvetli bir şekilde dile getirilerek işlenen değerlerden biri de hiç kuşkusuz inanç değeridir. İnanç değeri, metinde üç yerde ele alınır ve daha çok ‘‘iman, mabet, ezan, şahadet, ilah’’ kavramları ile ilişkilendirilerek anlatılır ve dile getirilir. Yani şiirde inanç değerini oluşturan temel unsurlar iman, mabet, ezan, şahadet ve ilah kavramlarıdır. Ayrıca şiirde yer alan inanç değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Hak ve Özgürlükler teması ile yakından ilintilidir.

Akif, dördüncü kıtada batının sahip olduğu son teknolojik askeri silah ve mühimmata karşı Türk milletinin iman ve inanç dolu bir yüreğinin olduğunu şu dizelerle haykırır:

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var. (Çetin 2011: 12).*

Şair, sekizinci dörtlükte inanç değerini ilah, mabet, ezan ve şahadet kavramları ile ilişkilendirilerek işler ve kullanır. Ne olursa olsun Türk milletinin kutsal kabul ettiği değerlere (mabet: ibadet yerleri, camiiler, ezan vb.) dokunulmaması gerektiğini ve bunun en büyük arzusu olduğunu şu mısralarla dile getirir:

*Ruhumun senden, ilâhî, şudur ancak emeli,
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli,*

Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli

Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli. (Çetin 2011: 13).

Şair, dokuzuncu dörtlükte de ‘‘Ülkemiz düşman işgalinden kurtulunca ben ölmüş isem ve mezar taşım da varsa benim yerime şükür secdesini mezar taşım yerine getirir, cesedim soyut bir ruh gibi göğe doğru yükselir.’’, diyerek inanç değerine kuvvetle vurgu yapar:

O zaman vecd ile bin secde eder- varsa- taşım.

Her cerihamdan, ilâhî, boşanıp kanlı yaşım,

Fışkırır rûh-ı mücerred gibi yerden na’sım;

O zaman yükselerek arşa değer belki başım! (Çetin 2011: 13).

3. 6. Milliyetçilik

İstiklal Marşı’nda yer alan temel değerlerden biri de hiç kuşkusuz milliyetçiliktir. Şiirde milliyetçilik değeri, ırk sözcüğü yani Türk ırkı, Türk milleti sözlerinin kullanımı ile ifade edilir. Milliyetçilik değeri, şiirde iki farklı kullanım şekli ile yer alır. Ayrıca bu değer, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın Millî Mücadele ve Atatürk teması ile doğrudan ilintilidir.

Mehmet Akif, kaleme aldığı şiirde milliyetçilik değerini dile getirirken ırk kelimesini kullandığı için ciddi manada eleştiriler olsa da, Akif’in kastettiği ırkçılık değil bilakis vatanın kurtuluş reçetesi olarak sunulmuş Türk milliyetçiliğidir. Bundan dolayı bu topraklarda yaşayan herkesin, -Türk olan ve kendini Türk hisseden herkesin- vatanın bekası için verdiği şerefli mücadele en büyük milliyetçilik örneğidir. Dolayısıyla kahramanlık, Türk milletinin en büyük hasletlerinden biridir. Türk’ü asırlardan beri yaşatan bir duygudur. Türk milletinin hayat felsefesinin temelini teşkil eden ve Orhun Yazıtlarında da geçen milliyet, istiklal ve hürriyet gibi kavramlar İstiklal Marşı’nın da temel kavramlarıdır. İstiklal Marşı’nda dile gelmiş olan millî ve mukaddes değerler, Türk millî varlığının ve Türk milliyetçiliğinin temel unsurlarıdır (Bilgin 2009: 27). Akif, ikinci kıtada Türk bayrağına seslenirken milliyetçilik değerini de ön plana çıkarır:

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!

Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl? (Çetin 2011: 12).

Yine şair, sonsuza kadar Türk milletine ve Türk bayrağına esaret ve köleliğin olmayacağını şu sözlerle haykırarak milliyetçilik değerine vurgu yapar:

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl: (Çetin 2011: 13).

3. 7. Sorumluluk

İstiklal Marşı metninde tespit ettiğimiz değerlerden biri de sorumluluktur. Sorumluluk değeri, metinde iki yerde geçer. Sorumluluk değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Kişisel Gelişim ve Vatandaşlık temaları ile yakından ilişkilidir. Bu temalar çerçevesinde Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yoğun bir şekilde işlenir. Ayrıca şiirde tespit ettiğimiz bu değer, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler içerisinde de yer alır. Türkçe öğretimindeki on kök değerden biri de sorumluluktur.

Akif, sorumluluk değerini özellikle beşinci ve altıncı dörtlüklerde dile getirir. Beşinci dörtlükte Türk milletine ve Türk gençliğine ‘‘Arkadaş!’’ diye seslenerek, vatanı savunma konusunda sorumluluklarının olduklarını açıkça ifade eder. Her Türk, vatanını savunmak ve korumak için sorumludur ve gerekirse vatanın bekası için göğsünü siper ederek canını feda etmelidir:

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın. (Çetin 2011: 12).

Millî şairimiz Mehmet Akif, altıncı dörtlükte de Türk gençliğine seslenerek üzerinde hürce yaşadıkları bu yerlerin basit bir toprak parçasından ibaret olmadığını, kan dökülerek bu toprakların vatan yapıldığını söylerken, gençleri bu konuda sorumlu olmaya ve davranmaya davet eder:

Bastığın yerleri ‘‘toprak!’’ diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. (Çetin 2011: 12).

3. 8. Şehitlik

İstiklal Marşı'nda yer alan bir diğer değer de şehitliktir. Şehitlik kavramı, Türk düşünce sisteminde her zaman farklı bir yere sahip olmuş ve Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ile beraber sağlam bir zemine oturmuştur. Hatta Kur'an-Kerim'de Bakara Suresinin 154. Ayetinde "Allah yolunda öldürülenlere (ölüler) demeyin. Hayır, onlar diridirler. Fakat siz sezemezsiniz." (Yazır 2017: 23) ifadesi yer alır. Dolayısıyla vatan için canını feda ederek şehitlik mertebesine ulaşmak, Türkler de her zaman farklı ve önemli bir yere sahip olmuştur.

Şehitlik değeri, İstiklal Marşı'nda iki yerde kendine yer bulmuştur. Ayrıca şehitlik değeri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Milli Mücadele ve Atatürk teması ile yakından ilintilidir. Mehmet Akif, şiirin altıncı dördlüğünde canlarını ve kanlarını bu cennet vatan için feda ederek toprakta kefensiz bir şekilde yatan şehitleri hatırlatarak, hemen hemen her Türk ailesinde muhakkak bir şehidin olduğunu ve onların aziz ve mukaddes ruhlarını incitmememiz gerektiğini ifade eder:

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı. (Çetin 2011: 12).

Şair, yedinci dördlükte de bu vatan için o kadar şehit verilmiştir ki, toprağı sıksanız neredeyse şehit kanı fişkıracaktır, der. Bu dördlükte de şehitlerimizi bize hatırlatarak, şehitlik değerini ön plana çıkarır:

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

Şühedâ fişkıracak, toprağı sıksan, şühedâ! (Çetin 2011: 13).

3. 9. Ümit Varlık

Ümit Varlık ya da ümit var olma değeri, İstiklal Marşı'nda bir yerde geçerek şair tarafından millete ve gençlere umut aşlamak amacıyla sunulur. Bu değer, şiirin beşinci dördlüğünde yer alır ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Duygular teması ile doğrudan ilintilidir. Şair, Türk milletine ve gençliğine vatanlarını savunmaları, vatanın bekası

için gerekirse canını vermelerini, ne pahasını olursa olsun bu hayâsızca akını durdurmaları neticesinde elbet bir gün karşılığını alacaklarını ve bugünlerin çok yakın olduğunu söyleyerek her zaman ümit var olmaları gerektiğini ifade eder:

Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakk'ın.

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın. (Çetin 2011: 12).

3. 10. Vatan Sevgisi

İstiklal Marşı'nın genel anlamda tamamına hâkim olan konu, değer ve temalardan biri de vatan sevgisidir. Vatan sevgisi değeri, marşta en çok işlenen ve üzerinde durularak ön plana çıkarılan konulardan biridir. Vatan sevgisi değeri, İstiklal Marşı metni içerisinde net bir şekilde iki yerde geçer. Ayrıca bu değer, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Millî Kültürümüz ile Millî Mücadele ve Atatürk temaları ile yakından ilişkili; yine programda yer alan kök değerlerden vatanseverlik değeri ile birebir aynıdır. Yani Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan temel değerlerden biri de vatan sevgisi, diğer bir ifadeyle vatanseverliktir.

Şair, altıncı dördlükte vatanımızı cennete benzeterek bu cennet vatanımızın dünyalardan bile kıymetli olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, dünyaları alsak bile bu cennet vatanı vermememiz gerektiğini bize salık verir:

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı. (Çetin 2011: 12).

Akif, yedinci dördlükte de herkesin bu cennet vatan için canını seve seve feda edeceğini dile getirir. Şairin Yaradan'dan tek bir isteği vardır: 'Ne olursa olsun bu dünyada vatanından ayrı kalmasın.' Şair bu isteğini şu şekilde ifade eder:

Kim bu cennet vatanın uğrunda olmaz ki fedâ?

Şühedâ fıskıracak, toprağı sıksan, şühedâ!

Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdü,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyaya cüdâ. (Çetin 2011: 13).

Sonuç

Sonuç olarak ‘İstiklal Marşı’nın İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer alan Kök Değer ve Temalar Açısından İncelenmesi’’ adlı çalışmamızda, İstiklal Marşı metni içinde yer alan ‘‘Bağımsızlık, Bayrak Sevgisi, Cesaret, Duyarlılık, İnanç, Milliyetçilik, Sorumluluk, Şehitlik, Ümit Varlık, Vatan Sevgisi’’ adında toplam on değer tespit edilmiştir. Tespit edilen bu değerler, 2019 yılında hazırlanan ve yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kök değerler ve ders kitaplarında bulunan üçü zorunlu olmak kaydıyla on altı tema açısından mukayese edilerek incelenmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ‘‘Adalet, Dostluk, Dürüstlük, Öz Denetim, Sabır, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik’’ adıyla toplam on temel değer yer almaktadır. İstiklal Marşı’nda tespit ettiğimiz değerlerden ‘‘Sorumluluk ile Vatan Sevgisi’’, kök değerlerden ‘‘Sorumluluk ve Vatanseverlik’’ değerleri ile birebir örtüşmektedir. Tespit edilen diğer değerler ise, öğretim programında yer alan diğer alt değerler, konu ve temalarla yakından ilintilidir. Tespit edilen değerler, öğretim programında yer alan ‘‘Vatandaşlık, Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz, Erdemler, Birey ve Toplum, Kişisel Gelişim, Hak ve Özgürlükler, Duygular’’ temaları kapsamında yer alan konularla birebir aynıdır.

Dolayısıyla yaptığımız inceleme neticesinde İstiklal Marşı metni, İlköğretim Türkçe dersinde değerler eğitimi ve aktarımı konusunda önemli bir edebî kaynak konumundadır. İstiklal Marşı’nı, yazıldığı zamanın koşullarını, kabul ediliş sürecini ve Mehmet Akif’in hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerini anlatan metinlere Türkçe ders kitaplarında zaten yer verilmektedir. Lakin değerler eğitimi ve aktarımı konusunda İstiklal Marşı ve önemli bir şahsiyet olan Mehmet Akif, daha aktif ve verimli bir şekilde kullanılabilir. Çünkü İstiklal Marşı, içinde birçok temel değeri barındıran edebî bir kaynak olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKLAR

- BİLGİN, Azmi (2007). ‘‘İstiklâl Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar’’, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXVII, İstanbul, s. 22-34.
- ÇETİN, Nurullah (2011). *İstiklâl Marşı’mızı Anlamak*, Ankara: Öncü Kitap.
- ERSOY, Mehmet Akif (2018). *Safahat*, (Yayıma Hazırlayan: Yakup Çelik), Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANDEMİR, Kübra; TORUN, Elif (2020). ‘‘İstiklal Marşı’nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi’’, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, C. 4, S. 2, s. 267-284.
- KOMİSYON (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖÇ, Ahmet; DEMİRKAYA, Hilmi; ÜNAL, Orhan (2020). ‘‘Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif ve Safahat’’, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 13, İstanbul, s. 98-118.
- MEB-KOMİSYON (2019). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, Ankara.
- TAY, Bayram; NALÇACI, Ahmet (2020). ‘‘İstiklâl Marşı’mızda Değerler’’, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 18, S. 40, İstanbul, s. 243-275.
- TEMİZYÜREK, Fahri; KARAGÖL, Efecan (2016). ‘‘Hedef Kitleli Çocuk Olan Mehmet Akif Ersoy Biyografilerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi’’, *Turkish Studies*, C. 11, S. 3, Ankara, s. 2175-2192.
- YAMAN, Ertuğrul (2014). *Değerler Eğitimi (Eğitimde Yeni Ufuklar)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (2017). *Kur’an-ı Kerîm ve Meâli*, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.

KÜFE MANZUM HİKÂYESİ’NİN OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARINA UYARLANMASI PROJESİ

Zühal TİĞRE AKÇAY*

“Kim demiş çocuk küçük bir şeydir
Belki de o çok büyük bir şeydir” (Tarhan, 2013)

GİRİŞ

“Çocuk” kavramını değişik bakış açılarıyla, farklı şekillerde tarif etmek mümkündür. Dr. Öğr.Üyesi ZEKİ Gürel’in de belirttiği gibi çocuğa “ümid-i vatan” olarak bakmak gerekir. Çocuklar bir milletin hem istikbali hem de istiklali olabilecek potansiyeldedir. (GÜREL, 2016)

Çocuk, anne karnında ana dilini öğrenmeye başlar. Ancak doğumdan sonra ve belli bir yaşa gelince çevresinde duyduğu seslerin taklidiyle konuşmaya başlar. Çocuğun okul öncesi eğitim sürecine girmesiyle ve sonrasında ilkokul ve ortaokul dönemlerinde, ana dili olan Türkçeyi okulda verilen eğitim programlarıyla geliştirir. Özellikle çocukların ilk çocukluk dönemi yani 0-2 yaş sürecinde çocuğun dil gelişimine önemli katkı sağlar. (TEMİZYÜREK & KARAGÖL, 2016) Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı eserlerin tamamı olarak tanımlamak mümkündür. (YALÇIN & AYTAŞ, 2003)

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında yer alan bu hedeflere ulaşmak, eğitimin her kademesinde çocuk edebiyatını etkin bir şekilde kullanmak ile mümkün olacaktır: (TEMİZYÜREK & KARAGÖL, 2016)

1. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve

*Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Arge Birimi, Okul Öncesi Öğretmeni
zuhaltigre@gmail.com

teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

2. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. (MEB, 2006)

Mehmet Âkif'in eserlerinde çocuklarla ilgilenmesi, bir amaç içindir. Çocuklarla hatta üç sınıf insanla ilgilenmesinin gerçek nedenini kendisi şu şekilde anlatır:

İnsanlığı anlamanın yolu çocuklara merhamet, sevgi göstermekten ve onlara yüz vermektir. Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler, bunlar Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan; Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan? (Düzdağ 2003:114)

Aydoğan' a göre Türk şiirinde hakkında en fazla anlatı olan sanatçıların ilk sırasında yer alan Mehmet Akif Ersoy'un şiirleri dört gruba ayrılır. Birinci grubu ilk yazdığı, eski tarzda ve bireysel konulardaki şiirler; İkinci grubu günlük yaşayışta ilgili durumlarla olayların işlendiği, bir kısmı manzum hikâye tarzında olan ve Safahat'ın birinci kitabında yer alan şiirler; üçüncü grubu çeşitli konulardaki düşünce, görüş ve eleştirilerinin ağırlıklı olduğu şiirler; dördüncü grubu ise Mısır'daki içe kapalı hayatının acılarını yansıtan bireysel ve mistik özellikler taşıyan son şiirler oluşturur. Akif'in Safahat'ın birinci kitabında yer alan kırk dört şiirinden bir kısmı manzum hikâye özelliği gösterir. (AYDOĞAN, 1996)

Âkif, Safahat'ta çocuklara özel bir önem verir. Onun eserlerinde çocuk üç türlü görülür:

1- Hikâye kahramanı olarak çocukların katıldığı şiirler

2- Mehmet Akif 'in çocuklara öğütler verdiği şiirler

3- Mehmet Akifi 'in çocukluğunu ve yakınlarını konu aldığı şiirler

(ÇETİNDAS, 2008)

Hikâye kahramanı olarak çocukların katıldığı şiirlerden biri olan ve sosyal bir eleştiri olarak değerlendirilebilecek olan şiir “Küfe”dir. Mehmet Akif İstanbul’un sokaklarından şikâyet ederek yürürken, bir çocuğun hırsıyla yerdeki küfeyi tekmelediğini görür. Hikâye kahramanının adı Hasandır. Hasan’ın babası sekiz yıl küfe ile hamallık yapmış, daha sonra ölmüştür. Annesi oğlunu teselli etmeye çalışarak tavsiyeler verir. Bu sırada olaya tanıklık eden Mehmet Akif, çocuğa nasihat eder. Ancak yaşanmışlıklara çok kızgın olan Hasan ne annesini ne de şairi dinler. Hamallık yapmaktan başka çaresi olmayan Hasan okula gidemez ve çalışarak ailesine bakmaya başlar. Şair yapabileceği bir şey olmadığını anlayınca onları orada bırakıp hayatına devam eder. Derken bir gün kızıyla Fatih’te gezerken Hasan’ı hamallık yaparken görür. Küfe hikâyesinde “cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...” (Safahat, 75) şeklinde acıklı bir tasvirle anlattığı hikâye kahramanı çocuğu, okuldan çıkan yaşlılarıyla kıyaslar... (ÇETİNDAS, 2008)

KURAMSAL ÇERÇEVE

Okul Öncesi Eğitim Programı

“36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitimi Programı” 2012-2013 yılında program geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu süreçte okul öncesi eğitimi veren bütün paydaş kurum ve kuruluşların da katkıları dikkate alınarak program geliştirme çalışmaları tamamlanmıştır. Bu program, okul öncesi eğitimi kurumlarına devam eden çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini, bütün gelişim alanlarının desteklenerek en üst düzeye ulaşmasını, öz bakım becerilerini kazanmalarını ve temel eğitime hazır bulunmalarını sağlamak amacı ile geliştirilmiştir. Program çocukların gelişimsel özelliklerini, ilgi ve gereksinimleri ile çevresel koşullarını dikkate alan “gelişimsel”, “sarmal” ve “eklektik” bir yapıdadır. Okul öncesi eğitim programının özelliklerinden biri de ‘kültürel ve evrensel değerleri dikkate almasıdır.

“Çocukların yaşadıkları toplumun değerlerini tanımaları, kültürel ve evrensel değerleri benimsemeleri onların sorumluluk bilincine sahip

bireyler olarak yetişmeleri açısından 3nemlidir. Program, bu y3n3yle, farklılıklara saygı duyulmasını ve farklı 3zellikleri olan bireylerle uyum içinde bir arada yaşamaya dair deneyimler kazanılmasını teşvik etmektedir. Programda değerler eğitimi ayrı bir alan olarak ele alınmamış, ancak kazanım ve g3stergelerde b3t3nc3l bir şekilde vurgulanmıştır.” (Okul 3ncesi Eğitimi Programı)

“2023 Eğitim Vizyonu’nun temel amacı; çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, k3lt3re meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmektir.” (2023 EğİTİM VİZYONU)

T3m bu amaçlar d3ř3n3ld3ę3nde, Mehmet Akif ve eserlerinin okul 3ncesi eğitimde de yer verilmesi gerektiği d3ř3n3lm3řt3r.

Okul 3ncesi Eğitimi Etkinlik Kitabı ve Okul 3ncesi Eğitimi Etkinlik havuzu (<https://okuloncesi.eba.gov.tr/>) internet sayfası incelendiğinde Mehmet Akif ve eserlerine hiç değinilmediği g3r3lm3řt3r.

12 Mart İstiklal Marşının kabul3 kutlama g3n3nde İstiklal Marşı ve Mehmet Akif’i anacak etkinliklerin dışında, hiçbir eseri okul 3ncesi yaş seviyesine uygun g3r3lmemiş ve etkinliklerde yer verilmemiştir.

Bu noktadan hareketle, şiirlerinde; milli şuura sahip, vatanını seven, çağın bilimsel gelişmelerine ayak uydurmakla birlikte aynı zamanda kendi değerlerini de 3z3msemiş ahlaklı nesillerin yetiştirilmesini isteyen Mehmet Akif ERSOY’u okul 3ncesi d3nem çocuklarına da anlatabilmek için Safahat eserinden seçilen ‘K3fe’ adlı manzum hik3yesi t3rler arası geçiş y3ntemiyle sadeleştirilerek, okul 3ncesi t3rke dil etkinlik planı olarak hazırlanmıştır.

Okul 3ncesi Eğitim Programı Etkinlik eşitleri

T3rke Etkinliği

Okul 3ncesi Eğitim Programında yer alan bir etkinlik t3r3 T3rke etkinliği; “ocukların T3rkeyi doğru ve g3zel konuşmalarını sağlamak, s3zc3k dağarcıklarını geliştirmek ve iletişim becerilerini artırmak için planlanan etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca program kitabında

“erken okuryazarlık becerilerinin çocuğun gelecekteki okuma ve yazma süreci ve okul başarısı için çok önemli” olduğu belirtilmiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarında Türkçe etkinlikleri planlanırken, öğretmenler öğrencilerinin yaş ve gelişim özelliklerine dikkat etmeli hatta eğitim/sınıf ortamını düzenlemeli, etkinlik sırasında farklı yöntem ve teknikleri kullanmalıdır. (OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI, 2013)

Ayrıca program kitabında Türkçe etkinliklerine örnek olarak : “Tekerleme söyleme, parmak oyunu oynama, şiir okuma, bilmece sorma, sohbet etme, resimli kitap okuma, etkileşimli ve paylaşımlı okuma, öykü anlatma, taklit oyunları, dramatizasyon (canlandırma), öykü tamamlama, başka öykü oluşturma, öyküyü tekrar anlatma, bir öyküyü resimlendirme ve resimlerden yeni bir öykü oluşturma” gibi etkinlikler tavsiye edilmiş ve proje için hazırlanmış olduğumuz Türkçe etkinliğinde hikâyeyi yarım bırakarak çocukların tamamlaması istenmiştir. Etkinliğin sonunda etkileşimli kitap okuma için öğretmen çocuklara sorular sorar, tahminlerde bulunmalarını isteyerek onların kitapta geçen olay ve karakterlere tepki vermesini sağlar, hedef sözcükler belirleyerek yeni sözcükler kullanır. (OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI, 2013)

Günlük Eğitim Akışı

Günlük eğitim akışı, öğretmenin o gün yapacağı çalışmalara düzenli bir şekilde yer verdiği çerçeve bir plandır. Güne başlama zamanı, oyun zamanı, etkinlik zamanı ve günü değerlendirme zamanı ile beslenme ve dinlenme zamanı gibi rutin etkinlikleri içerir. Etkinlik zamanı içerisinde yukarıda belirtilen Türkçe etkinliği dışında *Sanat, Drama, Müzik, Hareket, Oyun, Fen, Matematik, Okuma Yazmaya Hazırlık ve Alan Gezileri* gibi etkinliklere de yer verilebilir. (OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI, 2013)

Bütünleştirilmiş etkinlik planında ise birden fazla etkinlik türü yer alabilir. Bizim projede hazırlanmış olduğumuz günlük eğitim akışı “Bütünleştirilmiş Etkinlik Planı” olarak hazırlanmış Türkçe, Sanat ve Oyun etkinliklerine yer verilmiştir.

Küfe Şiirinin Hikâyeleştirilmesi (Türler Arası Geçiş)

Edebî tür; edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmış çeşitleridir. Bir başka söyleyişle, biçim ve öz bakımından ortak kurallara göre yazılmış ve söylenmiş eser kümelerine verilen addır. (AYTAŞ, 2006) Çocuk ve yetişkinler arasındaki farklılıklar bazen orijinal eser üzerinde birtakım değişiklikler yapılmasını ve metnin çocukların ilgi, ihtiyaç ve düzeylerine uygun hâle getirilmesini gerekli kılmaktadır. Edebî türler arası geçiş ya da tür değişikliği olarak adlandırılan olay bu durumu kolaylaştırmaktadır. Türler arası geçiş; hikâye, şiir, roman, anı vb. türde kaleme alınmış bir eserin başka bir türde yeniden yazılmasını öngörmektedir. (TEMİZYÜREK & KARAGÖL, 2016)

Mehmet Akif'in şiirlerinin orijinal hallerinin bozulmaması, mümkün olduğunca aslına uygun olarak çocuklara uygun hale getirilmesi için aşağıdaki işlemleri yapılmalıdır:

- Edebî türler arası geçiş
- Sadeleştirme
- Temel söz varlığını tespit etme
- Şahıs kadrosunu belirleme
- Temaları belirleme
- Kurgulama
- Resimleme (TEMİZYÜREK & KARAGÖL, 2016)

Bizlerde bu projede özellikle Küfe adlı eserin hikâye unsurlarını tespit ederek hikâyeye uygun olup olmadığına karar verdikten sonra mümkün olduğunca aslına sadık kalarak bu şiiri hikâyeleştirerek okul öncesi Türkçe etkinliğinde okunabilecek bir etkinliğe dönüştürdük. Tüm bunlar yapılırken özellikle yaş grubuna uygun olmasına dikkat edilerek şiir içerisinde geçen ölüm kavramına değinmeden babasının aileden uzaklaştığı belirtilmiştir. Ayrıca Mehmet Akif'in şiirin sonunda hikâye kahramanı Hasan'ı tasvir ettiği o bölüme yer vermemeye çalışılmıştır. Hikâyeyi özellikle yarım bırakarak çocukların tamamlamalarını istenilmiştir.

PROJE HAKKINDA

Edebiyat eserleri, toplumsal yapının temel öğelerinden olan çocuğun, ruhsal yönden gelişmesinde, eleştiri yeteneğini kazanmasında, ahlaki değerleri benimsemesinde ve estetik güzellik arayışı noktasında, çocuklara yol gösterici olabilmektedir. Bu noktadan hareketle, şiirlerinde; milli şuuruna sahip, vatanını seven, çağın bilimsel gelişmelerine ayak uydurmakla birlikte aynı zamanda kendi değerlerini de özümsemiş ahlaklı nesillerin yetiştirilmesini isteyen Mehmet Akif ERSOY'u okul öncesi dönem çocuklarına da anlatabilmek için Safahat eserinden seçilen 'Küfe' adlı manzum hikâyesi türler arası geçiş yöntemiyle sadeleştirilerek, okul öncesi Türkçe dil etkinlik planı olarak hazırlanmış ve 5-6 yaş çocuklara sunulmuştur. Bütünleştirilmiş büyük grup etkinliği olarak hazırladığımız Türkçe dil etkinliğinde oyun, müzik ve sanat etkinliklerine de yer verilmiştir.

Proje uygulamasına geçmeden önce Denizli Çivril ilçesinde bir anaokulunda 5 yaş grubu öğrencilere uygulanan etkinlik planında çocukların ilgi ile hikâyeyi dinledikleri, hikâye sonrası sorulara ilgi ile cevap verdikleri görülmüştür. Günlük etkinlik planının sınıfında uygulayan öğretmenden aldığımız dönütlere göre etkinlik planı diğer okullara gönderilerek, uygulanması sağlanacak ve bu sayede proje yaygınlaştırılacaktır.

BEKLENEN SONUÇLAR

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ı, yazıldığı günlerdeki kadar etkisini göstermekte ve hâlâ güncelliğini korumaktadır. Safahat, bir bütün olarak dikkate alındığında, eserin eğitici niteliğinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Safahat'ta yapılan açıklamalar, verdiği örnekler, kahramanlarının ağızıyla dile getirdiği görüşler günümüz eğitim sistemi için de hala geçerliliğini koruyan, hatta dünden daha çok ihtiyaç duyduğumuz değerler olarak bize ışık tutmaktadır. (GÜLŞEN , 2021)

Mehmet Akif'in eğitim yolunda en derin izi İstiklal Marşı ile bıraktığını ve Türk halkını bugün bile eğitmeye devam ettiğini

söyleyebiliriz. Ankara’da Taceddin Dergâh’ında Türk halkını hürriyeti elde etmeye teşvik için kaleme aldığı bu eseri okullarda, resmî kurumlarda ve çeşitli toplantılarda bugün de okunarak Türk halkına onun hedeflediği ruhu vermeye, yol göstermeye ve eğitmeye devam etmektedir. (ÖZGEN, 2013)

Yazdığı tüm eserlerde; milli şura sahip, vatanını seven, çağın bilimsel gelişmelerine ayak uydurmakla birlikte aynı zamanda kendi değerlerini de özümsemiş ahlaklı nesillerin yetiştirilmesini isteyen Mehmet Akif Ersoy’u okul öncesi dönem çocuklarına da anlatabilmek, ayrıca vizyonda belirtilen ; çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmek üzere eğitimin temeli olan okul öncesi eğitimden başlamak üzere tüm kademelerde Mehmet Akif Ersoy’un eserlerine yer vermek, Türk eğitiminin genel amaçlarına ulaşmada uygun olacağı kanaatindeyiz.

ÖNERİLER

Biz bu proje ile Mehmet Akif Ersoy’un tek bir eserine ele alıp okul öncesi öğrencilerine uygun hale getirmeye çalıştık. Yine Safahat’ta yer alan diğer manzum hikâyeler ve Mevlâna, Yunus Emre gibi Türk büyüklerimize at diğer eserler de incelenerek okul öncesi öğrencilerine uygun hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

2023 *EĞİTİM VİZYONU*. (tarih yok). 2023 Eğitim Vizyonu: https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf adresinden alındı

AYDOĞAN, B. (1996). MEHMET AKİF'İN MANZUM HİKAYELERİ. *ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ*, 1.

AYTAŞ, G. (2006). EDEBÎ TÜRLERDEN YARARLANMA. *Milli Eğitim*, 261-276.

- ÇETİNDAAŞ, D. (2008). SAFAHAT'IN ÇOCUKLARI Dilek. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu* (s. 871 -880). Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- DÜZDAĞ, M. (2003). *Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul.
- GÜLŞEN , C. (2021). MEHMED AKİF ERSOY'UN EĞİTİM ANLAYIŞI. *NEW ERA INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY SOCIAL RESEARCHES*, 21-34.
- GÜREL, Z. (2016). ÂKİF'İN ESERLERİNDE ÇOCUK, ÇOCUKLUK VE ESERLERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ . *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 185 - 209.
- MEB. (2006). ANKARA.
- OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI*. (2013). https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195712275243-okuloncesi_egitimprogrami.pdf adresinden alındı
- ÖZGEN, M. (2013). Mehmet Akif Ersoy'un Türk Eğitimine Katkıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-22.

EK 1-

SADELEŐTİRİLMİŐ KÜFE MANZUM HİKAYESİ

Beş-on gün oldu ki, her zamanki gibi ben
Sabahleyin çıkıvermişim evden erkenden.
Bizim mahalle de İstanbul'un kenârı demek:
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
Karşıya geçebiliriz.
Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden
Eski evlerin önünden geçiyordum ki
Bana adeta yol gösteren değneğime
Koca bir şey takıldı.
Bu nedir ki diye bakarken
Genişçe, eski bir küfe olduğunu gördüm.
Aceb kimin? Derken;
On üç yaşında bir çocuk gelip öteden,
Öfkeyle bağırarak küfeyi tekmeledi.
O anda karşı evden orta yaşlı bir kadın göründü.
Çocuğa seslendi.
"Ondan ne istersin oğul, baban sekiz yıl kullandı o küfeyi.
Çok uğurlu bir küfedir,
Sen artık büyüdün o küfeyle iş yapıp annen ve kardeşlerine bakmalısın,
baban gibi" dedi.
Tüm bunları duyunca
Öğüt vermek istedim yavrucuğa,
"Annenin sözünü dinlesen iyi olur evladım."
Der demez çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
– Dede, yok mu başka işin?
Ne konuşup duruyorsun sabahleyin oradan?
Benim içim yanıyor: Dağ kadar babam gitti...
– Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?
Adamcağız sana, kötü bir şey mi dedi...
– Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...
Adın nedir senin oğlum?
– Hasan.
– Hasan, dinle.
Zararlı sen çıkacaksın bütün bu öfkenle.
Benim de yandı içim anlayınca derdini...
Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
O, bunca yıl çalışıp alınımın teriyle seni
Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
Besleyip büyütmelisin.
– Küfeyle öyle mi?

– tabi ki. Neden böyle söylüyorsun??
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
– Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...
– Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:
“Hasan, dayım yatılı okulda subaydır.
Sende akıllı bir çocuksun, seni de alsın okula demişti hani.
Okul göndermeyip işe mi göndereceksin beni.
Baktım ki konuşacak daha çok şey var
Fakat benimde işlerim var.
Aklımda ne yaptılar diye düşünerek, ayrıldım yanlarından ...

EK 2

Etkinlik Adı İçeriği: Küfe (Hikâye)

Etkinliğin Çeşidi: Türkçe-Dil, Sanat, Oyun (Bütünleştirilmiş Büyük Grup)

KAZANIM VE GÖSTERGELERİ

B G: K: Kazanım 2:

Nesne/durum/olayla ilgili tahminde bulunur (: Nesne/durum/olayla ilgili tahminini söyler)

B G: K: Kazanım 5:

Nesne veya varlıkları gözlemler. (Nesne/varlığın kullanım amaçlarını söyler.)

D G: K: Kazanım 6: Sözcük dağarcığını geliştirir. (Dinlediklerinde yeni olan sözcükleri fark eder ve sözcüklerin anlamlarını sorar.)

D G: K: Kazanım 7: Dinlediklerinin/izlediklerinin anlamını kavrar. (Dinlediklerini/izlediklerini açıklar.)

S D G: K: Kazanım 4:

Bir olay veya durumla ilgili olarak başkalarının duygularını açıklar. (Başkalarının duygularını söyler.)

M G: K: Kazanım 3: Nesne kontrolü gerektiren hareketleri yapar. (Nesneleri kaldırır, taşır, iter, çeker.)

MATERYALLER: Elişi Kâğıdı, makas, yapıştırıcı, sepet, fotoğraf (kandil, iskandil ve küfe).

SÖZCÜKLER: Mehmet Akif ERSOY, kandil, iskandil ve küfe

KAVRAMLAR: İçinde, dışında

ÖĞRENME SÜRECİ

Öğretmen sınıfa bir elinde Kandil resmi, diğer elinde iskandil (denizin derinliğini ölçmeye çalışan araç) resmi ile girer.

- Bu resimlerin ne olduğunu ne işe yaradığını sorar. Çocukların sorulara cevap vermesi beklenir.
- Çocuklar bunları düşünürken, bugün Mehmet Akif ERSOY’u tanıttığını söyler.
- Mehmet Akif ERSOY’un istiklal marşının yazarı olduğu söylenir. Bunun dışında daha birçok eseri olduğundan bahsedilir.
- Bunlardan birinin de az sonra okuyacağı hikâye olduğu söylenir.
- Hikâye için hemen hikâye köşesine geçmeleri ve minderlerine oturmaları istenir.
- Hikâye yarım bırakılarak çocuklara hikâyenin nasıl devam etmiş olabileceği sorulur.
- Çocuklardan alınan cevaplar üzerine hikâye etkinliği tamamlanır.
- Hikâye içerisinde bilmedikleri kelimeler olduğu, sınıfa girerken getirdiği resimlerin isimlerinin hikâyede geçtiği söylenir.
- Tahminleri ile gerçek anlamlarını karşılaştırarak bunun hakkında konuşulur.
- Sanat etkinliği için masalara geçilir ve küfenin bir sepet olduğu ve eski zamanlarda örülerek yapıldığı söylenir. Bugün sanat etkinliği olarak küfe örecekleri söylenir.
- Örgünün nasıl yapıldığı örnek olarak gösterilir ve çocukların yapmasına yardım edilir. Örülen küfeler A4 kağıda yapıştırılır.
- İçinde ne taşımak istedikleri sorulur ve boyayarak yapabilecekleri söylenir.
- Sanat etkinliğini bitiren çocuklar malzemelerini toplayarak oyun alanına geçmeleri istenir.
- Çocuklar, 2 sepet ve küçük topların olduğu alanda 2 gruba ayrılır ve top taşıma yarışı başlatılır.

AİLE KATILIMI

- Bugün sınıfta Mehmet Akis Ersoy'u tanıtmak için bir hikâye okuduğumuz söylenerek, ailelerden bunun hakkında konuşmaları istenir.

ÖNERİLER

- Hikâye tamamlama etkinliği, istenirse kısa tutulup, çocukların seviyesine göre hikâye basitleştirilerek tamamlanabilir.
- Sanat etkinliğinde örgü tekniği sınıfın seviyesine uygun değilse, sadece kesme yapıştırma ile etkinlik tamamlanabilir.

DEĞERLENDİRME

- Hikâye etkinliğinde neler hissettin?
- Resimlerle ilgili neler tahmin etmiştin?
- Çalışma ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
- Bugün sınıfımızda farklı neler var?
- Tahminlerimiz her zaman doğru çıkar mı?
- Hikâyenin sonunu tahmin edebildin mi?

**“MEHMET AKİF ERSOY VE İSTİKLAL MARŞI” PLASTİK
SANATLAR SERGİSİ**

KÜRATÖR

Doç. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN

Sergi Seçici ve Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN

Doç. Dr. Hatice Nilüfer SÜZEN

Öğr. Gör. Dr. Serdal YERLİ

Arş. Gör. Dr. Ceren TEKİN KARAGÖZ

Arş. Gör. Dr. Elif ÇAKIROĞLU

KATILIMCILAR

Ahmet Kadir ÇAKAL

Aide ERKAN

Ali Rıza EGE

Aslı GÖKALP

Aslı VİZE

Ayşe Özlem KAZALCI

Ayşen BARIŞ

Ayşenur ÇİVİ

Berra Yağmur KIRIMTAY

Bilgesu DAĞCI

Burak BOZKAYA

Büşra UĞUR

Cansu DEMİR

Cennet DÜDÜKÇÜ

Derya ÖZTEKİN

Dilek TOSUN

Elvan ERMANTAŞ

Emine Yeşim KANPOLAT

Emrah YAĞCI

Esra BOZKURT

Fatma ERENLER

Gizem EREN

Gülcan AYYILDIZ

Habib SİVİL

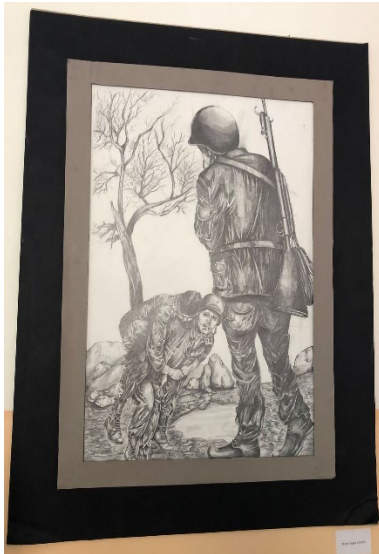
Halime TOPALOĞLU

Hatice Nur GÖK

Huriye ERMEK BALA

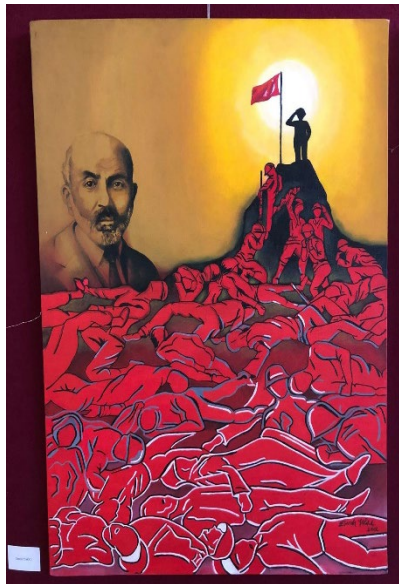
İlke MERCAN
Kadriye ÖNDÜR
Okan SELÇUK
Özlem KAZALCI
Sercan ÜREKLİ
Sümeyye GÜLSEVEN
Tuğba BARIŞ
Zehra BOZKURT
Zehra KOY

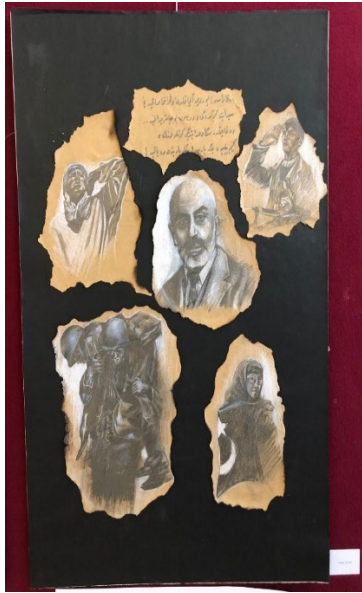

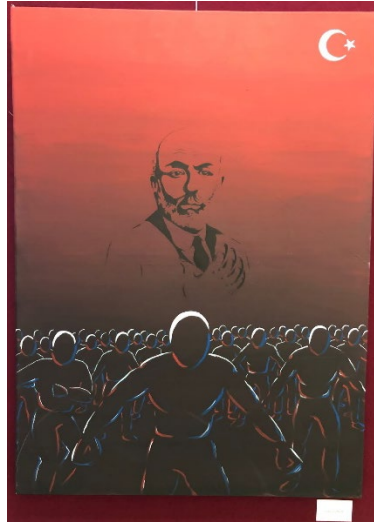

Dünya'nın en büyük şikâyeti en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili'dir. Dünya'nın en büyük kâhri

Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri
Çin Zili, dünya'nın en büyük kâhri

